

SCAFFALI ONLINE
<http://badigit.comune.bologna.it/books>

Zúñiga, Diego : de
Didaci a Stunica Salmanticensis ... In lob commentaria. Quibus triplex eius editio vulgata Latina, Hebraea, & Graeca septuaginta interpretum, necnon & Chaldaea explicantur. ...
Romae : apud Franciscum Zannettum, 1591
Collocazione: 4. L. IV. 23
<http://sol.unibo.it/SebinaOpac/Opac?action=search&thNomeDocumento=UBO2922193T>

Questo libro è parte delle collezioni della Biblioteca dell'Archiginnasio.

L'ebook è distribuito con licenza Creative Commons solo per scopo personale, privato e non commerciale, condividi allo stesso modo

[4.0:http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode)

Per qualsiasi altro scopo, o per ottenere immagini a risoluzione superiore contattare: archiginnasio@comune.bologna.it

DIDACI A STVNICA
SALMANTICENSIS
EREMITÆ AVGVSTINIANI

In Iob Commentaria.

QVIBVS TRIPLEX EIVS EDITIO
vulgata Latina, Hebræa, & Græca Septuaginta
interpretum, necnon & Chaldæa
explicantur.

ET INTER SE CVM DIFERRE HÆ
*editiones videntur, conciliantur, & præcepta vite
cum virtute colende literaliter deducuntur.*

AD GREGORIVM XIV. PON. MAX.
ET PHILIPPVM II. CATHOLICVM
HISPANIARVM REGEM.

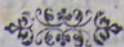
BIBLIOTECA
COMUNITATIVA
DI BOLOGNA

SVPERIORVM PERMISSV 169

ROMAE, Apud Franciscum Zanquetum. M. D. XCI.

Bibliotheca S. Dominici Bononiæ, à qua non potest
extrahi sub pena excommunicationis late sentent.
à Sum. Pont. Urbano VIII, & Innocentio XII.

GREGORIO XIV.
PONTIFICI
MAXIMO.

FRANCISCVS ZANNETTVS
Typographus. S. P. D.

COMMENTARIOS in Iobum Didaci à Stunica Augustiniani eremita (Beatissime Pater) meis edendos typis hoc tempore, doctorum hominum ac piorum hortatu susceperam : quos , & propter doctrinæ præstantiam & propter egregiam explicandi perspicuitatem cum iucunda breuitate coniunctam, viris grauibus, ac sacrarum litterarum peritis valde probatos esse intelligebam. Quamuis enim essent in Hispania superioribus annis impressi; non dum tamen pedem in Italiam, quod sciretur, intulerant. Eos vero cui dicarem potius, quam tibi, Pater Beatissime non videbam. Iobi enim liber omnium propemodum sacrorum voluminum longe obscurissimus tam luculentis commentarijs illustratus in cuius potius nomine appareat, quam eius, qui supremus est veræ religionis interpres, diuinorum oraculorum custos fidelissimus, summus

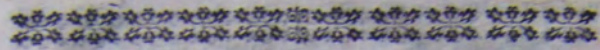
† 2 mo-

morum honestorum doctor ac patronus? cum præ-
sertim hoc vno libro tam multa orthodoxa reli-
gionis dogmata contineantur, tam præclara virtu-
tum omnium, patientiæ vero potissimum ac forti-
tudinis documenta? Ego vero qui iam tot annis
Romæ summis pontificibus operam nauo: quo-
rum etiam erga me beneficentiam, Gregorij præ-
sertim Tertij decimi, quoad vixit, assidue sum ex-
pertus; cui potissimum hoc munusculum deferam,
nisi tibi? qui illi in ista celsissima sede apostolica
Christi vicarius, magna omnium gratulatione suc-
cedis, cuius non modo nomen, sed humanitatem
quoque, morumque facilitatem repræsentas? Tuæ
igitur sanctitatis, præclari commentarij, iam patro-
cinio gaudeant: & qui sacrosancto Iobi viri fortis-
simi, celeberrimique vatis volumini tantum ad in-
telligendum lumen attulerant; tuæ iam autoritatis
clarissima luce perfusi, hominum mentes, non mo-
do inscitiae tenebris pulsas, illustrent; verum etiam
ad imitandam Iobi virtutem ac patientiam vehe-
menter inflamment. Vale Pater Beatissime.

PHILIPPO II. CATHOLICO
HISPANIARVM REGI.

DIDACVS ASTVNICA
Augustinianus Eremita. S. P. D.

NONNIHIL (Rex potentissime) significasti, tibi pro tua singulari religione, & pietate gratam fuisse operam, & industriam nostram, quam in libris nostris de vera religione, & commentarijs in Zachariam consociendis posuimus. Quare ego valde excitatus aggredi ausus sum commentaria in Iob, quae mihi difficillima fore sciebam, nec meam opinionem fefellerunt, sed longe superarunt. Longum enim esset tibi (Rex maxime) recensere in quantas, & quàm graues inciderimus difficultates. Eas tamen boni, & docti viri cognoscent, si in ipsis commentarijs, quae cum his literis ad te mittimus, & in nomine tuo in lucem proferimus, versari voluerint. Quos laborem, & studium nostrum probaturos spero, tibi que gratiam habituros, quòd beneficio tuo nonnihil ex eis fructus perceperint. Vale Rex inuidissime.

DE mandato supremi consilij hos commentarios in Iob à patre magistro Didaco Stunica ex diui Augustini familia editos quam potui diligenter euolui, neque aliquid in eis offendi quod cum Catholica veritate pugnet, aut sanctorum institutis probisque moribus aduersetur. Sed eos potius sana doctrina, & eximia eruditione refertos inueni. Quare eos ad communem fructum euulgari posse iudicavi. In quam sententiam me duo præter alia potissimum adduxerunt. Tum quòd uiderim in eis literalem sensum literæque contextum explicari optime. Tum præterea quia vulgata translatione religiose seruata cum Hebraica, Chaldaica, & Septuaginta interpretum conuersione consentiunt. Quod ut multis difficillimum ac supra cuiusquam facultatem visum est, ita audius expetitum fuit. Quod sane hic exquisita eruditione singularique doctrina præstitum comperi. Quare ut hoc meum esse iudicium planius ostendam, nomen meum subscribendum volui, Matrivi in Collegio Societatis Iesu. 4. Calend. Martij.

Alfonso à Montoya.

adiutus, hæc susceptæ à te Augustissimæ provinciæ ad finem usque perducantur, in lucemque proferantur à te ipso commentarij, in reliquos sacrarum litterarû libros. Adducorque in hanc spem: cum his præsidijs munitus sis, quæ ad huiuscemodi provincias capeffendas expeti possunt: ut sunt ingenium, doctrina, linguarum cognitio, longus rerum usus, & reliqua omnia, quæ in uiro sapientissimo, ac omni liberali doctrina perfectissimo requiruntur. Quibus omnibus, nihil lapsum aut quassum, in Christianæ religionis cultu ceremonijsque erit: quod non tua doctrina & sanctitate, erigi rursus & stabiliri possit. Denique tui commentarij nobis omnibus sufficiens in omnes usus præsidium præstabit; aditumque ad maiora patefacient. Suscipe igitur, reliquorum librorum interpretationem: cum iam in his libris, qui à te in lucem sunt prolati, nobis pignus, oblidemque tuæ doctrinæ dederis: quo percipi potest, nihil tam difficile tamque arduum susceptum esse: quod tu non possis tuo studio superare atque explanare. Quarum omnium actionum finis & scopus erit, honor & gloria omnipotentis Dei: in cuius uinea, non languide operaris, cum copioso fructu ecclesiæ suæ. Quapropter omnes pleno ore te decus & ornamentum huius nostræ familiæ confitebimur: ipsa autem, quod te alumnum suum consecuta fuerit, gloriabitur. Vale Valentij Calendis Aprilis.

MEMORIALI
4
DIDACI A STVNICA
AVGVSTINIANI EREMITÆ
SALMANTICENSIS.

COMMENTARIA IN IOB.

QVIBVS TRIPLEX EIVS EDITIO
vulgata Latina, Græca septuaginta interpretum, &
Hebræa, necnon & Chaldæa explicatur.

Ad Philippum II. Catholicum Hispaniarum Regem.

PROLEGOMENA.

OB & extitisse & admirabili fuisse virtu- Job re vera
te præditum ita certum est, vt nulli pio, & extitisse.
Christiano viro fas sit de hac re dubita-
re. Nam de illo sacrosancta scriptura alijs
locis mentionem facit, vt in libro Tobia Tob. 2.
dicitur: Hanc autem tentationem ideò
permisit Deus euenire illi, vt posteris da-
retur exemplum patientiæ eius, sicut &
sancti Iob. Et paucis interiectis additur. Nam sicut beato Iob
insultabant reges, ita isti parentes, & cognati eius irridebant vi-
tam eius. Et in Ezechiel scribitur. Et si fuerint tres viri isti in Ezec. 14.
medio eius Noe, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt ani-
mas suas. Et in epistola Iacobi. Sufferentiam Iob audistis. Om- Iacob 5.
nes etiam ad vnum ecclesiæ doctores, cum de illo loquuntur tan-
quam patientiæ singularis specimem eum proponunt. Non me-
diocrem etiam coniecturam facit, quòd historia sacra eius fa-
cultates, liberos, patriam, mores commemorat. Quare ridicu-
li, & impij sunt quidam Hebræi, & alij, qui huius viri historiam fa-
bulam fuisse putant ad docendam, & monendam patientiam ab
aliquo sancto viro compositam, leuissimisque coniecturis ad id
affirmandum mouentur. Quòd carmine totus fere liber compo-
situs sit. Quòd ordine quodam inter se amici eius cum illo lo-
quantur, & vnusquisque perpetuam orationem faciat. Quæ vsu
euenire non solent (aiunt illi) cum amici inter se communicant.

A Perin-

Perinde quasi res vera carmine narrari non possent: & oracula diuina non essent multa carminibus reddita. Ut psalmi David, lamentationes Hieremie, & aliorum piorum virorum carmina, quæ varijs locis sacrosancta Scriptura ponit. Et perinde quasi non saepe accidat, vt, cum viri graues in grauem aliquam incidant disputationem, vt vnus primum, deinceps alij suam perpetua oratione exponant sententiam. Quæ si esset insolens communicandi ratio, nunquam ad eam Plato, qui amicorum colloquia maximè imitatur, conuiuium suum composuisset. Inciderant autem Iob, & amici eius in sermonem grauissimum de prouidentia Dei. Dubium igitur nõ est, quin vere Iob vixerit, suamque vitam sanctissimam optime narrat ipse vigesimo nono, & trigésimo huius libri capite. Dubitatur tamen ex quo fuerit oriundus. Nam diuus Hieronymus Hebræos sequens reprehendit eos, qui ex Esau genus duxisse existimarunt, esseque illum, qui in Genesi, cum numerantur oriundi ex Esau, Iobab appellatur. Et putat Hieronymus Iob non ex Esau, sed ex Nacor fratre Abraham oriundum fuisse. Gregorius tamè & alij docti opinantur ex Esau oriundum fuisse, nominarique in Genesi Iobab. Sed hanc quæstionem illarum esse ducò, de quibus Paulus scribit ad Titum. Stultas autè quæstiones, & genealogias, & contentiones & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Nam in hac quæstione nihil certi statui potest. Nullamque eius cognitio vtilitatem affert ad mores nostros componendum. Cumque mens & humana ratio, quod certum est, maximè disputatione quaeratur. Natura vero quod vtile sit: bonæ indolis esse credo incertus, & inutiles quæstiones negligere: & in eis accurate versari, in quibus, quod certius vel vtilius sit reperiri possit. Quarum maxima copia in sacris literis intelligendis suppetit. Conuenit autem inter omnes auctores, Iob non Hebræum, sed Gentilem fuisse. Quod est maximè animaduertendum, vt cognoscamus quàm excellentem Dei gratiam, atque adeo naturæ tantum præceptis, poterant homines sibi olim adiungere. Quod ægrè ferunt Iudæi, & non nihil eorum magistri ob eam rem tanto viro suis commentarijs detrahere conantur. Pudere debet etiam Christianos homines inertie suæ, qui tot euangelij præceptis, tot sacramentis, id est diuinæ gratiæ thesauris, non solum tantam Dei gratiam non teneant, verum etiam pauci tot seculis sint cum huiusmodi viro comparandi. Cuius virtus eximia vehementer in die iudicij iniquos homines negligentia, & socordia conuincet. In ea vero quæstione, quam proximè tetigimus, de

Tit. 3.

Bonæ indolis est inutilis quæstiones negligere.

Gratiam Dei magnam homines naturæ tantum præceptis sibi adiungere poterant.

Quo genere natus fuerit Iob.

et.

genere Iob, mihi certe præterres alias maximam fidem facit, quod in fine libri eius in Græca editione contextitur.

Ἐστὶν ἱερὸν βιβλίον ἐκ τῆς Συριακῆς βίβλου ἐκ μὲν γὰρ καὶ τῶν τῆ
 Λοιπῶν ἐστὶν τῆς οὐκίης τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ὑπὸ τῶν δὲ αὐτῶν ὄνομα
 Ἰσακ. καὶ ἐστὶν δὲ γυναικα Ἀραβίας ἡνὶα ὑδὸν ὄνομα Ἐνον. καὶ
 δὲ αὐτῶν πατὴρ δὲ μὲν Ζαρε καὶ ἡ τῶν ὑδῶν, ὑδὸς, μήτεος δὲ Ἐσασθεας. ὡς
 εἶπὲν αὐτῶν πέμπτου ἀπὸ Ἀβραάμ. Hic autem conuersus est ex Sy-
 riaco libro. Habitauit autem in finibus Idumæ, & Arabiæ. Erat
 autem ei nomen Iobab. Duceus autem uxorem Arabissam, ge-
 nuit filium, qui vocabatur Enon. Erat autem ipse quidem filius
 Zare de Esau filijs filius, de matre vero Bospora. Ita, ut sit quin-
 tus ab Abraham. Quod tanquam Dei oraculum à Chryso-
 stomo, & Origine citatur. Quare dubium nõ est, quin grauissimum
 hoc testimonium sit. Ex eoque planũ fit, quo tempore vixerit: de
 quo etiam dubitatur. Nam vult Gregorius temporibus iudicum
 Israel existisse. Sed hoc testimonium declarat Iob antiquiorem
 fuisse Moysen. Nam si quintus fuit ab Abraham, Moyses sextus ab
 eodem Abraham fuit. Cumque longè prius Esau uxores duxe-
 rit, ex quo oriundus fuit Iob, quam Iacob, ex quo fuit oriundus
 Moyses, faciliè ex hoc intelligitur longè prius natus fuisse Iob,
 quam Moyses. Quòd autem quintus fuit Iob ab Abraham, sic
 probatur. Nam Abraham genuit Isaac. Isaac vero genuit Esau,
 Esau (ut est in trigesimo sexto capite Geneseos) genuit Rahuel,
 Rahuel genuit Zara. Zara genuit Iobab. Qui creditur esse Iob,
 ut Græca editio testatur. Quare quintus est ab Abraham, ipso
 Abraham non numerato. Quòd autem Moyses sextus ab eodem
 Abraham non numerato fuerit, ita constat. Nam Abraham ge-
 nuit Isaac, Isaac Iacob, Iacob Leui, Leui Caath, Caath Amram,
 Amram Moysen. Valde ergo probabiliter demonstratur Iob
 ex Esau oriundus fuisse, & antiquior Moysen. Hæc de Iob. De
 libro vero eius dubitatur à quo fuerit confectus. Alij dicunt à
 Moysen ex Syro in Hebræum conuersum esse ad filios Israel conso-
 landos acerba seruitute oppressos in Ægypto. Alij ab eodem Iob
 fuisse factum, alij ab aliquo amicorum eius, alij ab aliquo egre-
 gio propheta. Verumtamen hæc res incerta etiam est, & valde
 inutilis. Cum sciamus Spiritum sanctum principem huius libri
 auctorem fuisse. De quo dubitare nulli Christiano viro per re-
 ligionem licet. Etenim in libris sacrosanctis ab ecclesia in con-
 cilio Tridentino, & in alijs concilijs numeratur: & ita omnes
 ad vnum ecclesiæ doctores indicant. Magnam vero auctorida-

Iob quo tem-
 pore vixit.

Iob librum
 quis compo-
 suit.

Tob liber ob-
scurissimus
est.

Eccles 9.

Quanta sit
auctoritas græ-
cæ septuagin-
tæ editionis.
August.

tem habet, quod ex Græca editione citauimus, hunc librum ex Syriaco sermone esse translatum. Est autem liber hic de sententia omnium interpretum Latinorum, Græcorum, & Hebræorum obscurissimus. Differit enim de re obscurissima, de beneuolentia Dei erga pios viros, quæ dum hanc vitam agunt, valde in occulto latet. Eò quòd vniuersa æquè eueniant iusto, & impio, bono & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnti, sicut bonus, sic & peccator, vt periurus, ita & ille, qui verum deierat, vt Salomon scribit. Liber etiam ferè totus carmine compositus est. Ex quo fit, vt sententiæ nimis efferrantur concisè, & ob eam rem in varias partes accipi possunt, & vix intelligi queunt. Ex eo etiam fit, vt multis peregrinis verbis, idest, Syriacis, quæ in alio scripturæ loco non reperiuntur, quòd numerosè cadant, vtatur. Quibus de causis illud etiam accidit, vt huius libri versiones longè magis difficiles & variæ, quam aliorum librorum scripturæ sint. Græca præsertim septuaginta interpretum versio adeò difficiles habet explicatus, vt ab auctoribus Græcis, qui Hebræis literis non fuerunt imbuti, plurimis in locis intelligi non potuisse putem. Sed quoniam à quibusdam auctoribus temere, hoc præsertim libro reijcitur vehementer aberasse dicentibus, oportet, quanta eius sit auctoritas, cognoscere. Nam primum omnes ecclesiæ Dei olim crediderunt Græcam septuaginta virorum versionem ab Spiritu sancto sibi fuisse traditam, vt his verbis narrat pater Augustinus interiori lib. 2. de doctrina Christiana. Et Latinis quibuslibet emendatis Græci adhibeantur, in quibus septuaginta interpretum, quod ad vetus testamentum attinet, excellit auctoritas, qui iam per omnes peritiores ecclesias tanta præsentia Spiritus sancti interpretati esse dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Quòd si reijcienda est Græca septuaginta auctorum versio, qui fieri potuit, quod narrat Augustinus, vt omnes peritiores ecclesiæ in tanto errore versarentur, vt Spiritui sancto eam scripturam ascriberent, quæ fallax aut vana, aut omnino contemnenda sit. Hanc etiam versionem Apostoli approbarunt: eaque sunt euangelio tradendo vsi: vt auctor etiam est pater Augustinus epist. 19. ad diuum Hieronymum scribens. Ne contra septuaginta auctoritatem tanquam nouum aliquid proferentes, magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarum aures, & corda illam interpretationem audire consueuerunt, quæ etiam ab Apostolis approbata est. Et epistola decima ad eundem diuum Hieronymum. De hac eadem versione loquens. Neque enim paruum pondus illa, quæ sic meruit dissi-

diffamari, & quæ vfos Apostolos non solum res ipsa indicat, sed etiam à te attestatum esse memini. Quæ igitur illa tanta temeritas est, vt contemnere audeat eam scripturam, quam apostoli, & approbarunt: & quæ promulgando euangelio vsi sunt. Numquid infirmis illud, & quæ eleuari possent, testimonijs probabatur? At dicunt isti. Multis in locis ponunt ea, quæ non sunt in Hebræo, multis etiam in locis præmittunt ea, quæ sunt in Hebræo & eorum loco alia addunt de suo. In anuis etiam numerandis ita ab Hebræo sæpe discrepant, vt plane vtrumque verum esse nõ possit cum ergo nefas sit Hebræa abijcere Græca necessario abijcienda sunt. Hoc argumentum doctissimè pater noster Augustinus explicat libris de ciuit. Dei, cuius testimonium valde oportet animaduertere. Nam plerunq; hoc libro, & alijs in explicanda Græca versione vsui nobis futurum est. Ait igitur August. lib. 15. cap. 14. de ciui. Dei. Illa vero numerorum varietas, quæ inter codices Hebræos inuenitur, & nostros, neque de hac antiquorum longæuitate dissentit. Et si quid habet ita diuersum, vt verum esse vtrumque non possit, rerum gestarum fides ab ea lingua repetenda est, ex qua interpretatum est quod habemus. Quæ facultas cum volentibus vbicumque gentium præsto sit, non tamen vacat, quòd septuaginta interpretes in plurimis, quæ diuersa dicere videntur, ex Hebræis codicibus emendare ausus est nemo. Non enim est illa diuersitas putata mendositas: nec ego vllò modo putandum existimo. Sed vbi non est scriptoris error: aliquid eos diuino spiritu, vbi sensus esset consentaneus veritati, & prædicans veritatem, non interpretantium more, sed prophetantium libertate, aliter dicere voluisse credendum est. Vnde merito non solum Hebræis, verum etiam ipsiis, cum adhibet testimonia de scripturis vt apostolica inuenitur auctoritas. Libro vero. 18. c. 43. ait. Cum vero tantum in eis sit- gnum diuinitatis apparuit, profectò quisquis alius illarum scripturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam interpres est verax, aut congruit illis septuaginta interpretibus, aut si congruere non videtur, altitudo ibi prophetica esse credenda est. Spiritus enim, qui in prophetis erat, quando illa dixerunt, idem ipse erat in septuaginta viris, quando illa interpretati sunt. Qui profectò, auctoritate diuina, & aliud dicere potuit tanquam propheta ille vtrumque dixisset, quia vtrumque idem spiritus diceret, & hoc ipsum aliter, vt si non eadem verba, idem tamen sensus bene intelligètib; dilucesceret, & aliquid prætermittente, & aliquid addere, etiam vt hinc ostenderetur non huma-

*August.**August.*

nam fuisse in illo opere seruitutem, quam verbis debebat interpretis, sed diuinam potius potestatem, quæ mentem replebat, & regebat interpretis. Nonnulli autem codices Græcos interpretationis septuaginta ex Hebræis codicibus emendandos putant: nec tamen ausi sunt detrahere quod Hebræi non habebant, & septuaginta posuerunt. sed tantummodo addiderunt, quæ in Hebræis inuenta, apud septuaginta non erant: eaq; signis quibusdam in stellarum modum factis ad capita eorundem versuum notauerunt. Quæ signa asteriscos vocant. Illa verò, quæ non habent Hebræi, habent autem septuaginta, similiter ad capita versuum iacentibus virgulis, sicut scribuntur vnciz signauerunt. Et multi codices Græci has notas habentes, vsqueaque diffusi sunt & Latini. Quæ autem non prætermissa, vel addita, sed aliter dicta sunt, siue alium sensum faciant, etiam ipsum non abhorrentem, siue alio modo eundem sensum explicare monstrantur, nisi vtrisque codicibus inspectis nequeunt reperiri. Si igitur, ut oportet, nihil aliud intueantur in scripturis illis, nisi quod per homines dixerit Dei spiritus; quidquid est in Hebræis codicibus, & non est apud interpretes septuaginta, noluit hoc per istos, sed per illos prophetas Dei spiritus dicere. Quidquid verò est apud septuaginta, in Hebræis autem codicibus non est, per istos maluit, quam per illos idem spiritus dicere, sic ostendens utrosque fuisse prophetas. Isto enim modo alia per Esaiam, alia per Ieremiam, alia per alium, atque alium prophetam, vel aliter eadem per hunc ac per illum dixit, ut voluit. Quidquid porrò apud utrosque inuenitur, per utrosque dicere voluit vnus, atque idem spiritus. Sed ita, ut illi præcederent prophetando, isti sequerentur propheticè illos interpretando. Quia sicut in illis vera, & concordantia dicentibus, vnus pacis spiritus fuit, sic & in istis non secum conferentibus. Et tamen tanquam vno ore cuncta interpretantibus, idem spiritus vnus apparuit. Hæc pater Augustinus. Cuius tam eximij viri auctoritate satis istorum hominum argumenta, quæ illi firmissima iudicant, eleuantur. Multasque nos imperitorum & inuidorum nostrorum diluemus calumnias, quibus ipsi nostræ trium editionum explicationi, & conciliationi Latine, Græcæ, & Hebrææ derogare, & calumniari conantur. Tam misera enim est quorundam conditio. Ut quoniam ipsi neque virtutem spectant, neque ecclesiam amant, molestè ferant ab alio id officij munus ecclesiæ præstari, quod ipsi præstare non possunt. Sed, vnde egressi sumus, reuertamur. Licet huius libri difficultas maxi-

Libri Iob vii
litas magna.

ma sit, utilitas tamen tanta est, quantam verbis nullis explicari posse credo. Quem iam inde, ex quo editus est, admirabiles ecclesie fructus tulisse puto. Si quidem excellentissimo quodam modo patientiam, & liberalem laborum, & incommodorum perpositionem docet. Quae virtus maxime necessaria est ijs, qui magnam necessitudinem, firmissimamque Dei amicitiam sibi conciliare cupiunt. Nam horum omnium patientiam à Deo prius tentari oportet, ut Ecclesiasticus auctor est. Fili accedens ad servitutem Dei prepara animam tuam ad tentationem: deprime cor tuum: & saltine sustentationes Dei, & in humilitate tua patientiam habe. Quoniam igne probatur aurum, & argentum; homines verò receptibiles in camino humiliationis. Ex quo fit, ut pauci stabilem, & incundam Dei gratiam capiant, suavissimamque consuetudinem eius, & infinitam liberalitatem experiantur. Quòd quamprimum à Deo tentantur, patientia destituti leniter gratiam collectam effundunt: & non veros sed mercenarios amicos se fuisse ostendunt. Hinc etiam fieri puto, quòd difficile admodum sit, eos, qui diuitijs abundant, & prosperam fortunam trahunt, in officio manere. Quoniam non est, in quo patientia munere suo fungatur, cumque non exerceatur, mollis, & infirma sit. Qua re eneruatus animus, qui tolerantia percellere debet, facile ad quòdcumque vitium impellitur. Est enim patientia quasi omnium virtutum custos, firmissimusque murus, ne libidines, animique perturbationes, & alij virtutis hostes irruentes bonos mores euertant. Sapientissime enim Christus dixit Apostolis, In patientia vestra possidebitis animas vestras. Patientia enim Christianam vitam maxime propagabimus auctore Paulo. Per patientiam (ait) curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem. A Christo verò si discedamus paucos puto sanctos homines fuisse: aut saltem literis mandatum non est, qui tantum quantum beatum Iob mortalibus specimen patientie dederit. Ita ut patientia Iob in proverbij consuetudinem venerit. Quae hoc eius libro descriptissimè explicatur. Demonstratur etiam, quibus rebus patientia maxime tentari soleat, fortunarum amissione, liberorum morte, incommoda valetudine, corporis doloribus, peruerso affinium, & coniunctorum impatientiae exemplo. Maxime vero si in aduersa nostra fortuna amici alienentur, nos mordeant, de honestateq; nostra detrahant, atque vitam nostram planè vituperent, & malis omnibus dignam indicent.

Patientia maxime necessaria eis est qui vitam perfectam amant.

Eccles. 2.

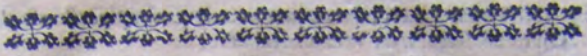
Diuites cui difficile in officio maneat.

Luc. 21.

Heb. 12.

Patientia quibus rebus maxime tentari soleat.

Si denique omni orbatu auxilio magnis detrimentis confide-
mur. Quæ omnia ita cumulatè in hoc libro ponuntur, & exem-
plo præstantissimo declarantur, vt nihil cumulatius fieri aut co-
gitari possit. Tractatque illud argumentum copiosissimè, quod
valde viros bonos incommodis affectos ad desperationem adig-
git, cum videant homines iniquos fortunatè viuere se verò ma-
lis onerari, misereque perire. Quæ res valde difficilis visa est
non solum paganis, gentilibusque philosophis, verum etiam pro-
phetis ijs, quibus erat cum Deo familiarissimus vsus. Sic vt pa-
ganorum multi hoc argumento impiè conuicti numen abnega-
rint. Prophetæ verò eius explicationem ignorare ingenue fa-
tentes à Deo de hac re doceri postularunt. Quam hic liber ac-
curatissimè persequitur, ita vt ferè totus in ea versetur. Est de-
nique totus compositus ad homines, ad tolerantiam, constan-
tiam, fortitudinem, grauitatemque informandos. Aperteque
demonstrat, quod Paulus scribit, Patientia opus perfectum habet.
Quandoquidem vno patientiæ munere obeundo, tam im-
mensas perpetuasque laudes Iob iure suo à Deo, hominibus-
que meruerit. Totamque virtutis, & vitij rationem, & quis
vtriusque exitus sit, luculentissimè explanat. Quare, qui vitam
cum virtute colere, & Christianam philosophiam in officio
tenendo discere cupiunt, hunc librum amplexari, in manibus
habere, in eoque semper versari debent.

LIBER IOB

CAP. I.

Verat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

2 Natiq̃ sunt ei septem filij & tres filie.
3 Et fuit possessio eius septem millia onium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingenta asinae, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.

4 Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres forores suas, vt comederent & biberent cum eis.

5 Cumque in orbem transissent dies conuiuii, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos: consurgensque diluculo offerebat holocausta pro singulos. Dicebat enim. Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.

6 Quadam autem die, cum venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos Satan.

7 Cui dixit Dominus, Vnde venis? Qui respondens, ait, Circuitui terram, & perambulauit eam.

8 Dixitque Dominus ad eum, Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo?

9 Cui respondens Satan, ait, Nunquid Iob frustra timet Deum?

10 Nonne tu vallisti eum, ac domum eius, vniuersamque substantiam per circuitum: operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius creuit in terra?

11 Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quae possidet: C nisi in faciem benedixerit tibi.

12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, vniuersa quae habet in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam. Egressusque est Satan à facie Domini.

13 Cum autem quadam die filij & filiae eius comederent & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti.

14 Nuntius venit ab Iob, qui diceret, Boves arabant, & asinae pascebantur iuxta eos.

- 15 Et irruerunt Sabai, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio: & euasi ego solus, vt nuntiarem tibi.
- 16 Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, Ignis Dei cecidit de celo, & calcas oues: puerosque consumpsit: & effugi ego solus, vt nuntiarem tibi.
- 17 Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit, Chaldaei fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pueros percusserunt gladio: & ego fugi solus, vt nuntiarem tibi.
- D** 19 Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit, & dixit, Filij tui & filij tuus uescantibus, & bibentibus uinum in domo fratris sui primogeniti, & repente uentus uehemens irruit a regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, qua corruens oppressit liberos tuos: & mortui sunt: & effugi ego solus, vt nuntiarem tibi.
- 20 Tunc surrexit Iob, & scidit uelimenta sua, & torso capite corruens in terram adorauit, & dixit.
- 21 Nudus egressus sum de utero matris meae, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.
- 22 In omnibus his non peccauit Iob labijs suis: neque stultum quid contra Deum locutus est.

LIBER IOB CAP. I.

*Vir erat in terra Hus, nomine Iob: Et erat vir ille simplex & rectus, ac
timens Deum, & recedens à malo.*

Vxor libri paucis primò describit Iob, cuius gesta narrare vult, ex animi corporisque bonis. Quæ omnia accerrimè ab omnium hoste diabolo oppugnata sunt. Potuit tamen bona corporis auferre, & penitus euertere: animi tamen bona non solum non abstulit, verum etiam auxit: illustrioraque reddidit. Spoliavit eum fortunis omnibus, liberis, bona valetudine, & amicis. Honestatem vero eius longe maiorem clarioremque quam antea reliquit. Vt ex hoc intelligamus quàm certum diuinumque sit illud Christi consilium: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in celo: vbi nec erugo nec tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Hæc enim bona verè nostra sunt, quibus nullo modo priuari inuiti possumus. Hæc pro virili parte, si sani sumus, curare debemus. Illa vero negligere, aut certè, parum curare, quæ ad tempus mutuata potius, quàm nostra censenda sunt. Quæ fortuna magis quàm consilio parantur. Quæ leuiter amittuntur, sicut leuiter fortuna commutatur. Et ob eam rem prudenter dixit ille philosophus, nudus incendium fugiens. Omnia mea mecum porto. Quod dicit, *In terra Hus* Arabiz pars probabiliter esse putatur, in qua habitauit Esau, ex quo genus duxisse Iob valde verisimile esse diximus, meminitque Ptolomæus in cosmographia Husitarum, quos ad Arabiam pertinere dicit. Nemo tamen dubitat, quin terra fuerit gentiliū. Qui & idololatre fuisse putantur. Id enim mali maximè tunc manabat per orbem terrarū. Quod quidem pietatem Iob vehementer amplificat, cum Deum inter tam iniquos homines tam sanctè coluerit: nec illorum peruerso exemplo eius magna virtus fuerit imminuta. Ex hoc enim Paulus Philippenses commendat, eis scribens. In medio nationis prauæ, & peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Et sponsus ecclesiam, sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Affert enim hæc laus coniecturam magnam excellentissimæ constantissimæque virtutis. Sicut è contrario scelus auget inter bonos malum esse. Quare Iudas, & alij eius similes habentur sceleratissimi. *Nomine Iob.* Nomen quidem felicissimū, quod

Animi bona
quàm firma
sunt.

Matth. 6.

Philip. 1.

Perfèctissi-
mæ virtutis
indicium est
bonum inter
malos esse.

Quibus re-
bus memoria
maxime pro-
pagatur.
Matth. 4.

quod nulla vnquam delebit obliuio. Nam clarius, & illustrius vir-
tute sancti viri factum est, quam sol, & alia stellæ cæli. Et quo fa-
cile constat non tam bene trophæis, statuis, & imaginibus, quam
officijs memorijs propagari. Et ita Christus discipulos suos do-
cet, Gaudete, & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cae-
lis. Quæ cum sola virtute scribantur, ipsius vi nomen illud con-
sequemur, cui nulla hominû inuidia officere poterit. Quod qui-
dem nomen ipsum Iob satis planum & manifestum facit. Cum
post tot secula sic vigeat & celebretur, vt nullius imperatoris no-
men licet ingentes victorias terra marique reportauerit, cre-
brius hominum sermonibus vsurpetur. Verisimile autem est (vt
in præmio dicebamus) Iob, & Iobab appellatum fuisse. Quod
dicit, *Vir ille simplex*, Videtur significare apertum, nihil simu-
lantem, sine dolo agentem. Quos viros Deus veritatis amator
vehementer amat, & tales discipulos suos esse optat, eos ita mo-
nens, Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut colum-
bæ. Et ob eam rem sponsus oculis sponse suæ valde delectatur,
cum ei dicit in canticis: Oculi tui columbarum. Et vno oculorû
eius vulneratum fuisse, vnum dicit, vt quam simpliciter, & can-
didè illam intueri significet. Sed in Hebræo est **דן** tam quod per-
fectum, consummatum, immaculatumque declarat à verbo **דמן**
tamam consummare. Et licet frequentius vulgatus noster vertat
simplicem, sæpe tamen vertit immaculatum, vt beati immacula-
ti in via, & in canticis, Columba mea, immaculata mea. Et ita
hoc loco septuaginta ininterpretes vertunt ἀμέμικτον irreprehensi-
bilem, omni labe carentem. Esse verò perfectum virum, est con-
stanter Dei leges omnes seruare, vt Dauid in Paralipomenis de-
clarat Deum ita precans, Salomoni quoq; filio meo da cor per-
fectum, vt custodiatur mandata tua, testimonia tua, caremonias
tuas, & faciat vniuersa. Et hac de causa idem est perfectum esse,
& immaculatum esse. Idest, qui nullum Dei præceptum violet,
Hoc enim est immaculatum esse in via, vt ait Dauid. Possumus-
que in eandem sententiam *simplicem* vt dicit vulgatus interpres,
explicare, vt ille verè simplex sit, qui vnum Deum amat, & quæ-
rit. Non partim, quæ præcipit Deus, partim ea, ad quæ libido
excitat, sicut dicitur in prouerbijs, Iustitia simplicis dirigat viâ
eius, idest eius, qui Deum tantum spectat. Nam ita fiet, vt labem
nullam in via contrahat. Et ita mihi videtur intelligi, quod Sal-
uator docet apud Matthæum. Si oculus tuus simplex fuerit, totû
corpus tuum lucidum erit, idest, in peccati tenebras non inci-
des, si ad vnum Deum aspiraueris. Et ita consuluit Ecclesiasti-

Apertos vi-
ros Deus ve-
hementer a-
mat.

Psal. 118.

Quid sit virû
perfectû esse.

Parali. 22.

Quis vir sim-
plex.

Prouer. 11.

Matth. 6.

Ecclesiast. 1.

cus, Ne accesseris ad Deum duplici corde. Ex quo fit, vt in scriptura sacra omnes iniqui duplici corde esse dicantur. Sicut scribit Ecclesiasticus, Vt duplici corde, & labijs scelestis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus vijs. Et sic Iacobus impios homines hortatur, Emundate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. Erat ergo Iob *simplex* immaculatus, & qui ex animo Deum tantum, vel ea, que Dei sunt amaret. Quod dicit *rectus* idem etiam est in scriptura, quod perfectus, nisi quod perfectus alludit ad leges & precepta Dei, quatenus bonos ea seruantes efficiunt. Rectus vero ad eadem precepta refertur quatenus viæ sunt, quibus ad Deum recta imus. Et ita dicit sponsa, Recti diligunt te, idest, boni, & perfecti viri: & David, Rectos decet collaudatio, idest, bonos, & honestos viros, & ob eam rem omnes impij ad obliqua, & transuersa digredi, & declinare dicuntur. Quod Dei precepta non teneant, sed res ab eo alienas persequantur. Sicut canit David, Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. In Hebræo est, סוּחֵי הַלְּחָץ hacalcalotham, quod vias tortuosas significat. Et ita plerique vulgata nostra editione, obligationes pro obliuationes irrepsisse putant in Græca tamen editione est, σπυγαλιος, quod obligationes significat, sed contorfiones, & obliuationes etiam declarare existimo. Ex hoc enim nomine fit σπυγαλιος δειξ, quod tortuosum declarat. Recti itaque boni dicuntur, quod rectas vias persequantur. Erat ergo Iob *Rectus* idest bonus & perfectus vir. Quod vero septuaginta vertunt, *Directus* iustus, non de singulari illa virtute intelligendam est, qua redditur vnicuique, quod suum est. Sed de illa, que iustitiani vniuersam, & honestatem comprehendit. In qua significatione iustus sæpenumero in scriptura vsurpatur, vt illud Habacuc iustus ex fide viuat. Quod dicit *Timens Deum* idem etiam est, quod rectus atque perfectus. Nam honestatem & integritatem complectitur, vt alijs multis scripturæ locis, vt in psalmo, Non est inopia timentibus eum. Si quidem timens Deum rationem etiam omnium preceptorum ducit. Qua ex parte illorum violatores in Dei odium, & offensionem incurrunt. Quod vero dicit, *Recedens à malo* idem est etiam quod superiora. Comprehenditque vniuersæ legis obseruationem: que tota in cauendo ne scelera fiant, versatur. Quare nemo recedit à malo, quin integer & honestus sit. Præsertim cum omisio (vt loquuntur theologo) malum etiam sit. Quapropter qui omnino à malo fuerit recedens, nihil mali faciat necesse est, Nihilque boni, quod facere debeat,

Ecclesiast. 2.

Iacob. 2.

Rectus & perfectus idem, & quo differant.

Cant. 1.

Psalm. 32.

Psalm. 124.

Abac. 2.

Psalm. 33.

Perfectus, rectus & timens Deum ac recedens à malo idem, & quo differat.

debeat, prætermittet. Quare perfectum, rectum, timentemque Deum esse oportet. Idem igitur quatuor hæc declarant, quæ beato Iob hoc diuinum oraculum attribuit, diuersis tamen (vt ex posui) rationibus, septuaginta adiungunt, *אשר ידעתי*, verax, quod licet proprie ad dicta referatur, ad facta etiam hic referendum existimo. Vt idem sit, quod reliqua quatuor adiuncta. Nam Hebraïsimus est, ambulare in veritate, pro eo, quod est legem vniuersam seruare. Sicut dixit Ezechias, Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. & quod placitum est coram te, fecerim. Ea vero de causa toties idem sacra scriptura dixit. vt huius viri pietatem excellentissimam fuisse significaret. Nam vocant rhetores hanc dicendi rationem amplificationem per synonyma.

2 *Natiue sunt ei septem filij & tres filie.*

3 *Et fuit possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga bouum, & quingenta asina, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.*

Posuit animi bona, nunc corporis. Quorum incredibilem fecit iacturam. Quod dicit *familiam* seruos famulosque multos habuisse declarat. Quod erat necesse vel ad tantas opes administrandas. Quod dicit *erat magnus in: cr omnes orientales* poterat ad diuitias referri, idest inter omnes orientales ditissimus habebatur, sic vt nullus magis. Septuaginta tamen viri non ad diuitias, sed ad genus id retulere, ita vertentes, *הוה אדם גדול ונכבד וצדיק וישר*, idest, erat vir ille nobilis inter omnes orientales. Quæ melior interpretatio mihi videtur. Non enim dubito quin Iob fuerit Rex. Nam amici eius Reges erant: vt constat ex illo loco Tobix à nobis in præmio citato. Non bene vero amicitia cum eo conglutinaretur, quam inter æquales esse oportet, nisi Rex etiam ipse esset. Præsertim cum tantas diuitias splendidamque familiam haberet. Accedit ad hoc quòd verisimile esse probauimus, fuisse Iobab illum de quo in Genesi mentio fit. Quo loco scribitur fuisse Rex. Præter id etiam, quod vulgatus & Hebræus de eius narrat diuitijs: addunt septuaginta viri hoc *היו עמו מאתיים* *והיו עמו מאתיים*, hoc est, Rura magna erant ei in terra. Sed ego quidem vehementer miror, & prodigij simile esse arbitror, quòd Iob tantis diuitijs affluens, in eisque à puero nutritus tam sancte officium seruauerit, tantaque pietate præditus fuerit. Cum salacia diuitiarum (vt Christus ait) suffocet verbum, & sine fructu efficiat. Verè hic est ille diues, quem admiratur Ecclesiasticus dicens, Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum

4 Reg. 1.

Iob fuit Rex.

Quam admirabilis fuerit
vritus Iob.
Matth. 13.
Eccles. 31.

aurum non abijt nec sperauit in pecuniæ thesauris. Quis est hic? & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita sua. Quis est hic? dicit, vt rarissimum inauditumq; esse significet. Fecit mirabilia (ait) quoniam id inopinatum est, & omnino portentosum. Mihi quidem tantam mirabilitatem facit Iob pietas singularis, vt licet maior virtus Apostolorum fuerit, non tam mirabilis mihi videatur. Fieri enim potest, vt in re, quæ sua natura minor sit, propter ea, quæ circumstant magis quàm, in ea, quæ sua natura excellentior est, admiremur. Ex hoc viro bene explicatur, quod Christus Apostolis dixit, cum admirarentur difficultatem magnam, quam Christus diuitibus esse dicebat, obtinendæ salutis. Dixerunt illi, Quis poterit saluus fieri? Respondit ipse, *Math. 19.* Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt. Certum enim est, id à Iob fieri nunquam potuisse, nisi singulare quoddam, & inusitatum auxilium ei à Deo præstitum fuisset. Eaque de causa hoc tantum prodigium nasci in terris voluit, vt homo infirmus natura sua, sicut alij, inter diuitias, & magnas opes, inter homines sceleratos, idololatras, & vitijs omnibus contaminatos, inter infinita denique honestatis, & pietatis impedimenta nulla scripta lege, nullo euangelio, nullo Christi & Apostolorum exemplo excitatus, tam eximia, & inaudita virtute fuerit. Vt nullum hominum genus, nulla conditio, nullus status, nullus ordo quidquam honestè excusare possit, cur officium intermiserit. Sequitur autem.

4 Et ibani filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres sorores suas, vt comederent & biberent cum eis.

Quod dicit vnusquisq; in die suo, Verti etiam ex Hebræo potest in domo vnusquisq; die suo. Nam *viv*, is, quod hic sicut alijs locis Hebræis est vnusquisq; potest vel ad domum, vel ad diem attribui, quod in medio vtriusq; ponatur. Septuaginta interpretes cum die coniungi voluerunt, sicut & vulgatus noster. Sed illi obscurius transfulerunt, sic transferentes *et ibani vitonata eadum n' m'par*, faciebant conuiuium singulis diebus. Sed intelligendum esse puto, non quod omnibus diebus agerent conuiuia. Nam essent hæc nimia delitiæ, indignumq; esset filijs tam sancto patre natis, alijs honestis studijs prætermisissis, ita voluptatibus se dare, ita genio indulgere. Nec pater egregia virtute præditus, qui tanto studio, quanto statim dicitur, ne filij sui peccarent, curabat, id vilo modo pateretur. Sed intelligendum est, vt nonnulli Hebræi exponunt, singulis annis septem continuos dies has epu-

Concordia
fratrum ani-
maduertenda
in filijs Iob.

las inisse. In qua re fratrum concordia animaduertenda, & lau-
danda est. Cum prouerbij locum obtineat, Concordia fratrum
rara est. Et multis in locis sacra scriptura narrat in tristes &
acerbos luctus, parentes honestissimos propter filiorum dissidia
atque discordias incidisse, vt filij Iacob ad eò iniquo animo in
Ioseph fuerunt, vt eum venderent Madianitis. Quamobrem in
tanto luctu, & squalore Iacob fuit, vt nullam consolationem ac-
ciperet. Dauidis autem domus quas clades non pertulit? quæ
funera non vidit propter filiorum suorum dissensiones, & crude-
lissima odia? Nam Absalon interfecit Amon: Salomon occidit
Adoniam. Qua de causa commendanda & magnificanda est
tanta filiorum Iob concordia: quam fecisse putandum est, soler-
tissimam, & honestissimam parentis educationem. Nec silentio
prætereunda est castitas, & temperantia, quæ huiusmodi conui-
uia præ se ferunt. Cum non mulieres alienas, sed sorores suas ad
epulas inuitarent, in quarum conspectu non nisi res pudicas age-
rent. Ex hoc etiam loco bene cognoscitur, nullo modo omitten-
dum esse gratiam referre, cum vnusquisque fratrum alios, qui il-
lum inuitauerant, inuitandos curasset. Quare nulla est honesta
excusatio, grati animi significationem prætermittendi.

*5 Cumque in orbem transissent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, &
sanctificabat illos: consurgensque diluculo offerebat holocausta per
singulos. Dicebat enim. Ne forte peccauerint filij mei, & benedixe-
runt Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.*

Quòd *mittebat*, dicit, alij summam hoc verbo Iob diligentiam
declarari dicunt, alij, quòd aliquod sacrificium ad templum, vel
ad aram mittebat. Sed melius mihi quadrare videtur, vt intelli-
gamus misisse aliquem, qui vocaret eos, vt sanctificarentur: vt
statim adiungitur. Sed difficiliorem explicationem habet *San-
ctificabat eos*. Quo pacto inquam hæc fieret sanctificatio. Aucto-
r Bibliæ Roberti, dicit factam fuisse abstinendo à cibis, & operi-
bus carnis. Sed hæc sanctificandi ratio nullo nec argumento, nec
scripturæ testimonioprobat, nec probari posse duco. Quòd vt
facilius declaretur, animaduertendum est verbum, *שקב* cadas,
quòd ponit Hebræus significare, (vt dicunt Hebræi,) sanctifica-
re, præparare, immundum esse. Propriè tamen præparare signi-
ficat. Vt apud Michæam, Sanctificant super eum prælium: Cla-
rius erit si præparant interpretemur. Et in Nehemia, Ipsi sancti-
ficauerunt eam, & statuerunt valuas eius. Clarius erit præpara-
uerunt. Per metaphoram autem sanctificare significat, quia que
Deo offeruntur, vel dedicantur, vel cultui eius apta vilo modo
reddun-

Mich. 3.
Neh. 3.

redduntur, sanctificari videntur, & Deo quasi parari. Res vero sicut scripta, & euangelica lege, ita etiam & natura lege, aliqua re extraria, & corporis caremonia parabantur & sanctificabantur. Hæc caremonia, vel ante legem latam ad homines immun- dos Deo præparandos, sanctificandosque fuit vestium lotio, vel mutatio. Ut apertè cognoscitur ex Exodi. 19. c. Quo narratur Deum dixisse Moyfi, vade ad populum & sanctifica illos hodie & cras, lauentq; vestimenta sua: & sint parati in diem tertium. Quare eadem lotione homines pios natura vsos fuisse puto, vt in Genesi de Iacobo narratur Iacob verò conuocata omni domo sua ait, Abijcite Deos alienos, qui in medio vestri sunt & mundamini ac mutate vestimenta vestra. Ex quo fit vt illud Exodi trigesimali capitis lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus suas ac pedes, Oncelus Chaldaus interpres transferat, וקראו וי- eadem fun, & sanctificabunt Aaron, & filij eius ex eo manus suas, & pedes suos. *Sanctificabat* igitur eos Iob, idest Deo parabat, & dedicabat idoneosque, qui sacrificia facerent, lotis vestibus red- debat. *Consurgensque diluculo*. Quo summa sancti viri diligentia, & cura declaratur in Deo colendo sibi que, & filijs suis mitigan- do, quæ Deo gratissima est. Sicut Dauid etiam de se dicit manè astabo tibi. Sapientia quoque in prouerbijs. Qui manè vigilaue- rint ad me inuenient me. *Offerebat holocausta per singulos*, in He- braeo est, מִסַּחֵר כֹּלֵם mipar culam pro illorum numero, κατὰ τὴν ἀριθμὸν αὐτῶν, vt septuaginta vertunt, idest pro singulis singula sa- crificia. Hic addunt septuaginta pauca, quæ nec in Hebraeo, nec in vulgato nostro sunt, καὶ μόσχον ἓνα ἑξ ἑμάρτας κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, & vitulum vnum pro peccato pro animabus illorum. Quod non- nulli reprehendunt ex alio loco additum fuisse dicentes, & ex- pungendum existimant. Ratio tamen non est. Nam à Chryso- stomo, & Olimpiodoro exponitur: coheretq; multum cum su- perioribus verbis, & sequentibus ad explanandum illud, *Offere- bat holocausta*, secundum illorum numerum, idest vitulum vnum pro cuiusq; peccatis, *Dicebat enim*, idest secum cogitabat, Ne for- te peccauerint filij mei. Quippe qui sciret in magno fuisse pec- candi periculo in epulis scilicet. Nam bene pasti homines pro- cliuiiores ad scelera fiunt, quod eorum libido maiores concita- tioresq; motus moliat. Et ita dicitur in Exodo: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Inter epulas etiam Absalon interfecit Amon, & Herodes diuum Ioannem. Quod igitur liberi sui, per septem dies agitaerant conuiuia, pruden- ter sanctus vir timebat, ne fortè peccassent. *Et benedixerint Deo*

Olim res
quo pacto sa-
ctificabatur.
Exod. 19.

Gene. 35.

Exodi 30.

Psal. 5.
Prouer. 8.

In epulis
quantum sic
peccandi pe-
riculum.

Exodi 32.

in cordibus suis. Hoc & sequenti capite honestatis & reuerentiæ causa benedicere Deum pro maledicere vsurpatur. Sicut etiam

3. Reg. 11.

3. Reg. Benedixit Nabot Deum & Regem. Et ita septuaginta transferit ut ait *ut dicitur in libro de rebus*

ne forte filij mei mali quidquam in Deum cogitauerint. Quomodo lob timuerit, ne in huiusmodi crimen filij sui epulantes incidere

rent, argumento magno est, id periculi in conuiujs in edendo bibendoq; oppipare, & apparatus impendere. Forte quod multis escis, & corporis voluptate incitata elataque libido Deo irascitur, quod suas prohibeat voluptates. Hinc est, quod de diuitibus illo epulone Christus narrat, quod magno apud inferos ardore lingue cruciabatur, ita, vt ab Abraham anax refrigerari petularerit: fortasse propter maledicta, & conuitia in Deum ad quæ deficijs assiduis inflammabatur. Proptereaq; Salomon in Prouerbijs monuit dicens, Quando sederis, vt comedas cum principe diligenter attende, quæ posita sunt ante faciem tuam, & statue cultrupi in gutture tuo, id est cohibe linguam. Vide ne profuso cibo quiddam petulanter, & effrenate loquaris. Quod dicit sic, *faciebat lob cunctis diebus*, intelligendum est, cunctis diebus, quibus filij fuerant in conuiujs, vt coherereat cum eo, quod antea dixerat. Sed hoc loco non sine admiratione animaduertere oportet, quod cum spiritus sanctus magno verborum pondere huius viri integritatem eximiam narrasset ad eam probandam declarandamq; nullum officij munus delegit, nisi filiorum eius educationem. Presertim quod vigesimonono, & trigesimo primo huius lib. c. narrat lob multa sua virtutis munera ad obediendum. Nullo merito suo tot ærumnis atque miserijs esse oppressum, nullam tamen huius officij mentionem facit. Sed ego sine dubitatione vlla credo hoc præstantissimum esse, & coram quo ipse narrat maximum officij munus. Sicut tamen homines ignoramus, vtrum Deo grati simus, ita in qua ei re maxime placeamus. In hoc autem officio apparet, & extat singulari admirabilem charitate lob erga Deum fuisse. Nam eius religio caraque colendi Deum ostenditur summa fuisse, in eo, quod tam assidue tot sacrificia faciebat. Amor autem & reuerentia eius erga Deum maxima eminet in eo, quod non sollicitus erat de diuitiis filijs, augendaque eorum hereditate. Sed de illorum im-

Lucæ 16.

Quod periculum in epula impendat.

Prover. 23.

maculata & integra vita. Non timebat, vt fortunas suas epulis dissiparent, sed ne Deum in conuiujs offenderent. Itaque non sibi filios procreabat atque nutrebat, sed Deo potius quam sibi beatos esse cupiebat. Cuius tam studiose sollicitudinis tam excellent-

Vultum tuo non optine educatione vultum lob Despicere.

cellentis, & prorsus diuinæ, nullam similem in sacris oraculis reperiri arbitror, nisi illam sollicitudinem Pauli Apostoli Ecclesiarum filiorumq; suorum, quos etiam Christo procreauerat. Quæ cum vrgeretur dicebat. Instantia mea & quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur? & ego non infirmor, Quis scandalizatur? & ego non vxor. Quòd si Deo vehementer placuit Abraham, maximamque eius gratiam consecutus est, quòd Deo iubente filium suum mactare non dubitauerit. Non minus libenter omnes filios suos Iob mactaturum, si Dei voluntas accederet, facile apparet ex animo, quo in illis educandis erat. Tum ex eo quòd acceptum tristissimum nuntium de illorum repentina, & calamitosa morte tam patienter tulerit, sentiens Dei voluntatè fuisse. Quare si Abraham ea voluntate quam habuit imolandi filium suum, vt Deo gratificaretur, officium contulit in Deum omnium præstantissimum. Cur non etiam omnium præstantissimum Iob contulisse iudicabimus, illa sua eximia educandorum filiorum ratione? Quare rectissime spiritus diuinus hoc officij munere eximiam illius, quam prædixerat, honestatem demonstrauit. Præsertim, quòd constantiam illius, quæ in primis virtus perfecta requirit declarauit verbis illis *cunctis diebus*. Admirabile igitur hic exemplum parentibus officij propositum est, ex quo discant optimam filiorum educandorum rationem. Et illorum etiam hoc loco stultitia deprehenditur esse maxima, qui parum de honestate, multum de filiorum hæreditate sunt solliciti. Probatum etiam illud Ecclesiastici consilium, Ne iocunderis in filijs impijs, si multiplicentur nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis. Non credas vitæ illorum, & ne respexeris in labores eorum. Melior est enim vnus timens Deum, quam mille filij impij. Et vtile est mori sine filijs, quam relinquere filios impios. Ab vno sensato inhabitabitur patria, & à tribus impijs deseretur. Prudenterq; monebat Pythagoras dicēs, τέκνα μάθου πικτείν, & τὰ μεθυσθήσονται τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν θρέψοντα τῇ αἰδέσει τερφεῖν, liberos disce procreare, non, qui corpus senio confectum alant, sed qui animam nutriant perenni alimento. Sequitur quomodo Iob ab omnium hoste diabolo oppugnatus propè funditus fuerit eneruus, nisi fuisset eximia quadam virtute nixus, & incredibili animi magnitudine, & fortitudine fultus vt rectè dixisse Pythagoras intelligatur, πᾶτος ἀσθενὴς ἀγκυρα, δόξα ἐπ' ἀσθενέστερα τὸ σῶμα ὁμοίως, ἀρχαὶ αἱ πικταὶ πάντα ταῦτα ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατα, τίτες ἐν ἀγκυραὶ δυναταί; φε-

2. Cor. 10.

Eccles. 1.

μοις, μεγαλο-ἰσχυρία, ἀειδρεία. Ταύτας ἡ δὲ Χρῆσιν σαλευσά ἵσως
 θεῶ νόμος, ἀρετῆν ἐστὶ τὸ ἰσχύον μόνον. τὰ δ' ἄλλα, λήθρον, diuitiæ an-
 chora sunt infirma, gloria etiam infirmior, corpus idem, ma-
 gistratus, honores, omnia hæc imbecilla, & viribus destituta.
 Quæ ergo sunt anchora firmæ? prudentia, magnanimitas, forti-
 tudo, eas nulla tempestas agitat. Hæc Dei lex est virtutem so-
 lam esse, quæ potens solidaque sit cætera omnia migas, & in-
 ceptas. At ergo.

6 *Quadam autem die, cum venissent filij Dei, vt assisterent coram Do-
 mino, assuit inter eos Satan.*

7 *Cui dixit Dominus, Unde venis? Qui respondens, ait, Circuuii ter-
 ram, & perambulauī eam.*

Nt explicent illud Hebræi *quadam die*, comminiscuntur diem il-
 lam esse principium anni. Qua solis completa reuolutione Deus
 rationes tractat eum alijs causis. Sed ista fabulæ sunt. Dies igitur
 hoc loco tempus significat, sicut in Genesi cum dicitur, Ac-
 cidit autem quadam die, vt intraret Ioseph domum. Et in 1. Reg.
 Venit ergo dies, & immolauit Elcana: Significat ergo quadam
 die, idest, quodam tempore, quo voluit Deus Iob tentare pacien-
 tiam. Quod autem filij Dei hoc loco sint angeli, facile est, qui ita
 vocantur, quoniam Deo obediunt, vt liberi parentibus; à Deo
 sunt creati, à Deo multa accipiunt beneficia. Illud autem est ex-
 plicatu difficile. Quo pacto contigerit, vt Satan, quem ferè om-
 nes, (nec ego dubito) diabolum esse intelligunt, quomodo inquit
 Deo cum filijs Dei adfuerit præfens: quomodo cum eo Deus lo-
 cutus fuerit, cum interrogauerit, eique Satan responsum dede-
 rit. Quidam Hebræi quos sequitur Eugubinus dicunt, hanc fuisse
 visionem propheticam, quæ oblata à Deo fuit Moyse, vel ali-
 cui amicorum Iob, vel alij viro, à quo liber hic fuerit scriptus.
 Sed hoc nullo modo mihi posse quadrare videtur: neq; cum con-
 textu conuenire. Nam narrat historia, Satan Iob percussisse, &
 eius omnes fortunas euertisse, postquam in eo sermone, quem
 habuit cum Deo, ab eo licentiam impetrauit, deindeque iterum
 cum eo locutum fuisse, posteaq; Iob morbo grauissimo, & omni-
 no insanaibili afflixisse. Cum ergo Iob nō visione prophetica, sed
 re vera fuerit afflictus, cur sermonem illum inter demonem, &
 Deum, ex quo afflictio orta fuisse narratur, visione prophetica,
 habitum fuisse credendum est? Præsertim quod prius gesta sunt ea,
 quæ hoc libro narrantur, quam liber ab eius auctore fuerit com-
 positus. Non ergo verisimile est tunc visam fuisse Deū cū damo-
 ne lo-

Genes. 39.

1. Reg. 1.

ne loquentem, cum liber conficeretur. Quare hæc explicandi ratio mihi certè non probatur. Sed vt sententiam nostram explanemus, prius oportet in memoriam reuocare, frequenter scripturam vt parabolico sermone, hoc est, vnam rem proponens aliam vult intelligi. Vt cum dicit, Vicit leo de tribu Iuda, leonem indicat, vt Christum intelligamus. Et illa verba, quæ Christus apud Zachariam de se dicit, Et assumpsi mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, & alteram vocaui funiculum & pauis gregem. Licet duas virgas sumpsisse dicat, non duas virgas, sed duas administrandæ reipublicæ rationes sumpsisse putandum est, & non gregem, sed homines pauisse. Eodem modo cum dicit Esaias, Vineam factam dilectio meo in cornu filij olei, sepiuit eam, & lapides elegit ex illa. Vt ipse statim declarat Esaias, alias res ponit, & alias præcipit, vt intelligamus. Ad eundem modum hunc locum declarare debemus: vt ex vna re, quæ non quadret, aliam conuenientem intelligamus. Non enim existimandum est Deum verè cum dæmone fuisse loquentem. Nam cum corpore vacet, & loquutio, sua natura corporis linguam postulet, loqui Deus verè & propriè non poterat. Ita igitur hunc locum interpretabimur. Assistent filij Dei, & Satan coram Deo: quoniam omnia Deo patent. Omnibus rebus adest ipse per essentiam, præsentiam, & potentiam, vt Theologi loquuntur. Et sicut dicit Paulus. Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. Hac ergo de causa Satan esse narratur in conspectu Dei. Tum quòd Deus in scriptura dicitur eos non inspicere, ab illis oculos suos auertere, quorum desiderijs non respondet: Quapropter eum precatur Dauid. Respice in me & miserere mei. Et alio loco. Non auertas faciem tuam à puero tuo. Quia verò Satan (vt credendum est) Iobi caput antea perisset, bonisque omnibus eum cupisset euertere. Quia modo tantum fit à Deo desiderij sui compos: In conspectu eius esse narratur, quia eius habet rationem: & quòd vehementer optabat, ei concedit. Quod ei Deus dicit, *unde venis*, significat eius vias, & iniquos conatus non probare. Ita enim vsuuenit in scriptura, vt Deus nescire dicatur eos, quos reprobat. Vt apud Matthæum ipse narrat responsurum iniquis in die iudicij, Nescio vos. Scribitur etiam in Genesi, Adam postquam peccauerat dixisse, Adam vbi es? Et Cain quoque, Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Et post pauca iterum quarit ex Cain, vbi est Abel frater tuus? & Iudæ proditori dixit, Amice ad quid venisti? Ponit

Apoc. 5.

Zacha. 11.

Esai. 5.

Hebr. 4.

Psal. 12.

Deus quos ignorare dicitur.

Matth. 25.

Genes. 3.

Genes. 4.

Matth. 26.

tur ergo Deus dixisse. Vnde venisti? Ut intelligamus demonis facta Deo displicere. Interrogat etiam, ut respondendi det occasionem: & sic ipse, quæ vult, statuat. Ut Angeli dixerunt ad Abraham, ubi est Sara vxor tua? Non quod ignorarent, sed ut deinde nunciarent ei, filium suscepturum est illa. Ita, ut demoni licentiam daret, affligendi Iob, id interrogasse ponitur: ut omnia ad rationem loquendi, & intelligendi nostram componantur. Quod autem Satan respondit. *Circuui terram, & perambulauit eam*. Illius descriptissime ponitur facinus & peruersa occupatio. Nam de illo Petrus scribit. Tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Tangit etiam hoc responsum eam immanem diaboli superbiam, qua inflatus cum Deo de regno dimicare audet. Ac Dei imperium labefactare, & suum statuere conatur. Nam per ambulare terram est Hebræis eam subigere, in potestatemque redigere Hispani etiam dicunt, *poner debaxo del pie*, sicut in psalmo dixit Dauid, in Idumæam extendam calciamentum meum. Mihi alienigenæ subditi sunt. Ex hoc ergo responso significatur ea diaboli petulantia, & contumacia, qua se iactat principem esse mundi, & habere homines vniuersos in potestate. Sicut Christo ostendisse scribit Matthæus, omnia regna mundi, & ei postea dixisse, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Christusque eum huius mundi principem appellat. Quo illum exturbaturum pollicetur. Ponit igitur libri auctor, Satan Deo respondisse. Quod sciamus eius studium periniquum, circumueniendi homines, opinionemque peruersam imperij orbis terrarum.

8 Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens a malo?

Ex hoc intelligitur Deum maximè de bonis viris gloriari. Sicut apud Esaiam, Seruus meus es tu Israel, quia in te gloriabor. Quoniam propter bonos viros Deus regnat in hoc mundo, Nam ipsi tantum eum timent, & reuerentur: & eius iussis ac legibus obtemperant. Et hac de causa bonorum concioni dicit Esaias, Et eris corona gloriæ, & diadema regni in manu Domini. Boni etiam viri diaboli arrogantiam comprimunt ostendentes non ob eius vim homines in potestatem redigi, sed malorum hominum improbitate atque perfidia. Qui cum optimè eius conatibus possent resistere, volentes se eius improba dominationi subiiciunt. Valde enim ridiculum est, quod diabolus iactare audeat se principem esse mundi, circuire perambulareque

Genes.

1. Pet. 5.
Diaboli superbia.

Psal. 59.

Matth. 4.

Esai. 49.

Esai. 62.

Luc. 21.

reque terram. Cùm Iob homo natura sua infirmus, opibus magnis, & amplæ administratione familiæ occupatus, pernicioso perditorum hominum exemplo circumuentus millies ab eo bello tentatus, victor ab officio nunquam deficiuerit, sed suam in dies virtutem auxerit. Certè sancti viri, ita diabolum arrogantia, & iniquos homines satellites eius inertia conuincunt, vt si iudicio cum Deo contendant, nihil respondere, nihil hiscere possint. Sic Dauid ait. Tibi soli peccaui & malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris, id est, dum vocas in iudicium eos, qui crimen suum confiteri renuunt, eos conuincendo, quod satis eis auxiliij obtuleris, ac pollicitus fueris, tu sanctus, & verax appareas, illi verò sordides, & iniqui. Quod dicit, *quod non sit similis ei in terra*. Antecellunt virtute Iob cunctos sui seculi mortales. Sic intelligendum opinor, quod ecclesia de singulis sanctis Pontificibus. Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi, id est, vnumquemque seculo suo floruisse & excelluisse. Non enim singulos cum alijs comparat sanctissimis viris, sed cum suis æqualibus. Reliqua verba Dei quibus Iob commendat, eadem sunt, quæ illa, quæ in huius libri principio posita sunt: vt eiusdem auctoris totum librum esse cognoscamus. Quæ cum iam explicata sint, nihil est, quod iterum eadem repetamus.

- 9 Cui respondens Satan, ait. Nunquid Iob frustra timet Deum?
 10 Nonne tu vallasti eum, ac domum eius, vniuersamque substantiam eius per circuitum: operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius creuit in terra?

Optimè ex hoc responsio ingenium diaboli describitur; Qui cum sit virtutis hostis, veræque laudis invidus: quod à virtute fit in aliud causæ genus confert. Sic Pharisei inuidi, ne Christi miraculis conuincerentur, in Beelzebub principe dæmoniorum eiecisse dæmonia iactabant. Ita quòd Iob perfectus & relictus esset, quòd Deum timeret, eique pro virili parte obediret, non Dei & virtutis amore impulsus, calumniabatur, sed sui commodi emolumentiq; causa, vt opes à Deo, & amplas facultates acciperet. Itaque Iob erga Deum officia non sine precio benigna, sed mercede conducta esse petulanter criminabatur. Idque significabat dicens. *Nunquid Iob frustra timet Deum?* id est, nunquid gratis timet Deum? an precio potius? *Quia tu vallasti eum, &c.* id est quia tu multa ei tribuis beneficia, & qua-

Heb. 12.

Psal. 50.

Diaboli ingenium.

Diabolus quo pacto Deo & virtuti virtuti detrahatur.

si emis vel conducis eius operam. Quibus dicitis & Deo & Iob multum detrahebat: Deo, quod nullos veros, sed mercenarios tantum amicos habere innuebat. Iob autem, quod non virtutem colere, sed mercaturam facere significabat. Deum enim obseruare non compendij nostri, sed eius prestantia causa, vera & perfecta virtus postulat. Quod dicit, *Nonne tu vallasti eum ac domum eius?* &c. id est non permittis, vt vllam rerum suarum iacturam faciat, vllamue calamitatem accipiat. Quod dicit, *Operibus manuum eius benedixisti.* id est facis, vt, quidquid aggreditur, prosperè succedat. Nam benedicere, cum Dei est, benefacere in scriptura significat. Rectè tamen diabolus Deo refert acceptum, quod malis homines careant, & bonis fruatur. Dominus enim pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat, vt canebat Anna. Quare debent homines eniti potius, vt beneuolentiam eius officijs adiungant, quam Regum & aliorum hominum si à malis securi esse, & bene beatèque viuere optant.

1. Reg. 2.

II *Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ possidet: nisi in faciem benedixerit sibi.*

Exod. 3.

Extende manum Hebraicæ, *הוּשׁ*, sela mitte septuaginta, *ἀποπέλας* estque phrasis Hebræa, qua ferientis habitus exprimitur, quæ declaratur in Exodo, *וַיִּהְיֶה* selati mittam manum meam, & percutiam Egyptum. *Tange*, non est in Hebræo, sed in septuaginta, *ἀψαυ* est etiam Hebraïsmus. Ad verbum verò ex Hebræo traducentur sic: sed extende obsecro manum tuam, & etiam ad omnia, quæ eius sunt. Sententia eadem est, trium editionum, licet verbis non nihil differre videatur, id est, malis afficere Iob. In Hebræo tamen non apertè audere videtur licentiam petere ad ipsum Iob percutiendum, sed ad eius fortunas diripiendas. Et ita Deus nunc concessit ei licentiam dissipandi quidquid erat fortunarum eius, vetuit autem Iob corpus vltimo modo percutere. Cumque Satan illius fortunis euertendis vidisset nihil profecisse, secundo loco Deum apertè poposcit licentiam, eius corpori officienti, quam etiam obtinuit. Ex quo intelligitur nihil diabolus, nisi Deo permittente vlli nocere posse, tantùmque carnificem esse, qui nemini nisi de iudicis sententia detrimentum asferre potest. Quò minus boni viri eum reformidare debent, qui nihil nisi de voluntate patris eorum mitissimi & benignissimi, damni inferre valet. Et ob eam rem in Apocalypsi feribitur, Et apprehendit draconem serpen-

Apoç. 2.

serpentem antiquum, qui est diabolus, & Sathanas, & ligauit eum per annos mille. In vinculis retineri dicitur, quia in nullam rem inuehi, nisi Deo concedente potest. Idem de alijs nostris aduersarijs intelligendum est. Nam nulli etiam homines detrimento esse possunt, nisi à Deo licentiam obtineant. Et ita Dauid ab amicis desertus, & ab inimicis oppressus de Deo imprimis queritur dicens, Exaltasti dexteram deprimentium eum, iustificasti omnes inimicos eius. Et sic Laban, cum persequeretur Iacob fugientem vidit in somnis dicentem sibi Dominum, Caue nequidquam asperè loquaris contra Iacob. Quæ consolatio maximè debet leuare viros bonos, cum ab inimicis contumelijs, & ignominijs appetuntur. Cum vero postea dicitur. Diabolum Iob percussisse, à Deo potius fuisse percussum intelligendum est. Semper enim persistere oportet id quod diabolum rectè cognouisse posuimus. Extende paululum manum tuam & tange cuncta, quæ possidet. Sed Deus est causa calamitatum princeps, diabolus vero, & alij hostes sunt instrumenta, sicut scribit Esaias in Regem Assur, qui iactabat se ferro ac viribus suis multas copias ac prouincias fregisse. Nunquid gloriabitur (ait) securis contra eum, qui secatur in ea? aut exaltabitur serra contra eum, à quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui utique lignum est. Hoc etiam loco oportet animaduvertere, quam acerbus & molestus accusator diabolus hominum sit, quantumque calumnijs, eorum officijs detrahat, quantumque crudeliter eos vexet, quantumque mala illis inurere, & exitium parare studeat. Et ob eam rem de illo in Apocalypsi dicitur, projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei, die ac nocte. Considerandum etiam est, quam mirificus propugnator diligentissimisque patronus Deus piorum virorum sit. Nihil illis tanto patrono, verterator diabolus calumnijs falsisque criminibus obesse poterit. Quòcirca rectè Paulus exultans scribit. Quis accuset aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est, qui condemnat? Quod dicit. *Nisi in faciem benedixerit tibi*, id est, nihil te reuerberit, nihil timebit. Est enim phrasis Hebræa ducta translatione ex eis, qui coram in conspectuque cum aliquo exposulant nihil eius vultum verentes, ita Paulus de Petro dixit, in faciem ei restiti. Diximusque benedicere hoc capite esse ma-

Psal. 88.

Genes. 3.

Consolatio
afflictorum.Deus prin-
ceps causa ca-
lamitatu est.

Esai. 10.

Deus mihi si
eius hominū
patronus.

Galat. 2.

12 Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, vniuersa qua habet in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam.

Licet nullam Deo, calumniator hic virtutis mercenariæ Iob dicitis, & calumnijs suis suspicionem dedisset, sed valde iam probata esset ei, & liberalissimam ac verissimam esse cognosceret. Tamen vt sole clarior esset, & omnibus ita patefacta, vt vel inuidus, & improbus hostis eius diabolus nihil, quod in suspicionem vocaret, nihil, quod accusaret, aut hisceret, haberet, notissimam huius viri virtutis periculum facere voluit. Sicque etiam tentare, & experiri voluit Abraham, cum filij sui sacrificium ei imperaret, non vt experimento ipse virtutem eius cognosceret, sed vt eam omnibus hominibus probaret notissimamque redderet. Quocirca facto periculo dixit ei, Nunc cognoui, quod timeas Deum. Id est, nunc feci, vt omnes cognoscerent. Et hac de causa multos præstantissimos viros grauissima puto subisse discrimina. Quare consolatur eos Dauid, cum in miseris ærumnisque sunt, dicens, Spera in eum, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Id est, ne spe excidas, ne animum despondeas, quod ab improbis vulgo contemnaris, & iniquus haberi videaris. Spera in Deo. Nam ipse faciet, vt iudicium, quo improbi tecum de tua virtute contendunt, clarius ipso lumine sit. Sic, vt omnes iudicent secundum te, honestatemque tuam prædicent: cum illustrior quam meridies fuerit effecta. Quare cum iniqui detrimenta machinantur, solent maxima emolumenta importare. Quod ex his machinis quibus diabolus Iob est aggressus, facile apparet. Siquidem nihil incommodi, sed commoda multa tulit. Quod dicit. *Tantum in eum ne extendas manum tuam.* Quamuis etiam id postea concessit, modo non permittit, quia pro sua pietate & benignitate erga nos non patitur, vt grauius nostra tentetur patientia, quam ipsa tolerare potest. Et mala, quæ si acciderent singulatim, ferre possemus, coniuncta simul pati fortè nequimus. Fortassis si diabolus Iob simul, & fortunis euertret, & morbo illo grauissimo afficeret, æquo animo id ipse tolerare non posset. Tolerauit tamen, postquam alijs calamitatibus eius animus percelluerat. Proptereaque perbenignè Deus primo periculo vetuit corpori eius incommodare. Idque Paulus testatur Corinthijs scribens. Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. *Egressusque est satan à facie Domini.* Recedè id à bea-

Cur bonos viros disite-ret.

Gene. 22.

Psal. 36.

1. Cor. 10.

to Gre-

to Gregonio mihi exponi videtur, vt egressus diabolus dicatur à facie eius, qui calum & terram implet, vt Jeremias ait.

Quia cum licentiam obtinuerit libidinem suam explendi quasi vinculis solutus, quibus detinebatur, ne Job exagitareret, exisse dicitur à facie Dei, qui eum comprehenderat, & in custodia collocauerat. Ita apud Zachariam, quoniam equi illi robustissimi, qui Romanorum agebant imperium, licentiam impetrarunt orbem terrarum victorijs suis peragrandi, Exisse ponuntur. Ex quo intelligere debent ij, quorum peruerso studio, & effrenatæ cupiditati Deus inuicem gerit, à facie eius exisse.

Quod miserum valde, & calamitosum est ab eo separari, qui est omnium bonorum fons. Præsertim, quod in eo tota felicitas continebatur, quod Deus imperauit sacerdotibus, vt precarentur filijs Israel, Ostendat Dominus faciem suam tibi, & miseretur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.

Num. 6.

13. Cum autem quadam die filij & filia eius comederent & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti.

Tempus ponit primo, quo Satan inuasit, irruitque in sanctum virum. Quod quidem maxime accommodatum esse videbat ad eum superandum, & in scelus aliquod impellendum. Erat enim latitiæ, & hilaritatis tempus, cum filijs eius conuiuium celebrarent. Quo tempore negligentiori & remissiore animo esse videretur, minusque de bello tam funesto crudelissimoque cogitaret. Ita enim plerumque fit, vt ira & animaduersio Dei eos repente opprimat, qui magis securi videntur. Sicut Balsasar, cum frequens lætunque celebraret conuiuium, manum illam inter cœnam vidit horrendam, quæ dira minabatur ei: eademque nocte & vita & regno fuit spoliatus. Et ita sapiens in Prouerbij, sepe monet futurum dicens, Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Accidit etiam è contrario, vt in magna rerum desperatione Deus incredibile ferat auxilium ab omni miseria vindicando, & bonis multis cumulando. Vt accidit Ioseph, qui vno die fuit è carcere emissus, & secundus à Rege factus. Quæ Dei magno consilio fiunt. Vt intelligamus nihil esse in hac vita tam securum, quod labefactari non possit: nullaque tam desperatas esse res, quæ refarci ri nequeant. Idque docet Salomôn in Ecclesiaste, De carcere catenisque interdum quis egreditur ad regnum, & alius natus in regno inopia consummatur. Sequitur in libro.

Dani. 5.

Prouer. 14.

Bona, & mala repente contingere solent.

Eccle. 4.

- 14 Nuntius venit ad Iob, qui diceret, Boves arabant, & asina pasceban-
tur iuxta eos.
- 15 Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gla-
dio: & euasi ego solus, vt nuntiarem tibi.
- 16 Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, Ignis Dei ce-
cidit de celo, & traxit oves puerosque consumpsit: & effugi ego solus,
vt nuntiarem tibi.
- 17 Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt
tres turmas, & inuaserunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pu-
eros percusserunt gladio: & ego fugi solus, vt nuntiarem tibi.
- 18 Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit, Filij tuæ
& filiabus vescentibus, & bibentibus vinum in domo fratris sui pri-
mogeniij.
- 19 Repente ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit qua-
tuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui
sunt: & effugi ego solus, vt nuntiarem tibi.

Sabæi populi sunt Arabiæ felicis. Quapropter finitimi forte erant
agro Iob, quem in Arabia habitasse diximus. Hos Iosephus à Sa-
ba Cusi filio, qui ortus fuit ex Acham dictos scribit. Eorum me-
tropolis est Saba, quam Strabo libro decimo sexto Meriambam ap-
pellat. Chaldæi populi etiam sunt maioris Asiæ, quorum regio
est Arabiæ contermina. Quare circumuicini etiam fuisse viden-
tur agri Iob. Quos populos Arphaxat instituisse, & à se Arphaxa
teos nominasse narrat Iosephus. Eugubinus hunc locum narrans
quandam parabolam habere dicit, sicut illud euangelij, Cum rex
misit seruos suos ad operarios vineæ, quos illi interfecerunt.
Ac sicut illud fictum fuisse videtur, ita & hoc. Nam cogitari in-
quit non potest vno tempore in tot tantaque calamitates homi-
nem incidisse. Quod temerariè, ne grauius dicam, mihi videtur
dici. Nam hæc vera historia est, & vt vera tractatur ab omnibus
Ecclesiæ doctoribus. Nam si id confictum est, in quo nam versa-
ta fuit illa patientia Iob ita prædicata? De qua dicit Iacobus,
Patientiam Iob audistis, & in qua re posteris reliquit patientiæ
exemplum, vt dicitur in libro Tobie. Valde autem verisimile est
tantum naufragium vno tempore fecisse Iob ei, qui ex sacris scri-
pturis cognoscat, quàm infectus sit Satanas omnibus sanctis vi-
ris, quàm grauique eos infectetur odio. Quò circa crudeliter
exprompsisse obtentam à Deo licentiam valde credibile est. Ad
parabolam autem confugere necesse est, vel cum parabola vo-
catur in sacra scriptura, quod narratur, vel cum nullo mo-
do quadrare possit, si simpliciter & historice, que narratur, ac-
ci-

Matth. 21.

accipiantur. Vt vicit leo de tribu Iuda, vel vt ea collocutio est, quam proximè hoc caput narrat inter Deum, & Satan fuisse. Calamitates verò Iob, cum accidere potuissent (vt diximus) & simpliciter, & planè eas sacra scriptura narret, valde absurdum est, & factis temerarium, fictas esse affirmare. Certè hæc docens Eugininus illis Hebreis assentiri videtur, qui Iob fuisse negant: & eius historiam fabulam esse censent. Alij opinantur, iniquos fuisse filios Iob, quòd de improviso omnes mortui occubuerint. Perinde, quasi non multi boni viri miserè mortui fuerint. Quis autem credat eius viri filios omnes, improbos fuisse, qui tam bene (vt exposuimus) de Deo meruit in filijs suis educandis, qui tanto studio curabat, ne in offensa essent apud Deum? Præsertim quòd in fine huius libri dicatur, Dominus autem benedixit nouissimis Iob mahis, quàm in principio eius. Deindeque subiicit, omnes facultates Iob duplo maiores fuisse quam antea, filios autem totidem tantum, quot antea posuit. Quare magno argumento est, reliquos septem, qui occiderant, viuere beatam vitam, vt filijs sicut, & alijs eius bonis Deus benedixerit, ac duplo ita fuerint plures, sicut & aliæ eius diuitiæ. Non ergo ea labe præstantissimum virum aspergamus, vt omnes eius liberos indignos vita putemus. Hos verò nuncios Chryostomus non homines, sed dæmones specie hominum esse scribit. Quod probabiliter dicitur. Quoniam valde asperè, & inhumanè vnusquisque nuncium suum referebat ea modo nuncians, quæ magis sancti viri dolore refricarent. Deinde vix vnus faciebat finem dicendi, cum alius ingrediebatur. Quare casu non venisse videtur, sed de industria. Iam vero ea nunciabant, quæ aut non vidisse, aut non intellexisse quispiam seruus videtur. Nam si vidit filios Iob vescentes & bibentes, intra domum erat. Non igitur videre poterat ventum validum concussisse quatuor angulos domus. Tum quo pacto effigere potuisset tota domo conuulsa? Si verò extra domum erat, quo pacto videre potuit filios vescentes & bibentes? Huc accedit quòd vnusquisque dicebat se solum fugisse. Vnde id constabat ficei? Et vt constaret, quid attinebat neminem id prætermittere? nisi vt maiorem angeret dolorem. Et vnde erat, vt vnusquisque per se, eo animo esset erga Iob, vt maiorem vellent ei exhibere molestiam? Quare verisimile est, vel dæmones fuisse vel à dæmone instructos nuncios, ad Iob exercendum, & verbis suis conficiendum. In quo diaboli acerbitas, & immanis crudelitas cernitur, qui nihil omisit earum rerum, quæ sanctum hominem de gradu deiecere, & ad insaniam & desperationem possent adigere.

Quid?

Nuncios Iob
dæmones fuisse.

Quid? nonne incredibili artificio grauissimos illos casus adaptauit ad animum vel ferreum infringendum? Noluist, vt vno nuncio de omnibus suis calamitatibus Iob certior fieret: ne forte tanto malo stupefacta mens sensum omnem humanitatis amitteret. Præterea noluit, vt primùm illum acerbissimum nuncium mortis filiorum acciperet. Ne, si non omnino frangeret eum tanto ictu, eius patientia ad nouum alium dolorem obduresceret. Sed sic dolores illos disposuit, vt vnus incedens, si non frangeret eius patientiam, saltem molliret, vt alius statim inuadens magis penetraret. Iam vero illud maxime sagacitatis fuit, vt ignis è celo decedens oues, puerosq; pascentes eas consumeret, vt persuaderet pio viro, non homines tantum, sed Deum ipsum, in quo spem suam posuerat, sibi esse contrarium, nullumque ex eo speraret auxilium ad misérias suas subleuandas. Quò etiam spectabat, quod tot vno tempore calamitates, & ærumis interuenissent ei, vt secum reputaret id, quod etiam Dauid magna agitatione procella vehementer angebat, cum diceret, Hæc mutata dextera excelsi. Id est, nulla hominum vis me ita deiiecerit: sentio vim magnam dextere excelsi mihi impendentem, neque terrentem. Quæ cogitatio ita boni viri sollicitudines acuit, vt nihil magis: cum eum sibi aduersari putet, in quo spem subsidij sui posuerat. Quod aptiori loco accuratius, si Deo placet, declarabimus, est enim grauissimum cognitioneq; dignissimum.

Psal. 76.

Dixit
corbitatis et
Iob.

Genes. 37.

4. Reg. 5.

Matth. 26.

2. Reg. 12.

Perfecte
viris est non
nunquam in
calamitati-
bus dolere.

20. *Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adorauit.*

Quòd scidit vestimenta sua, quòd caput rotondit, quòd corruit in terram, significatio erat doloris maximi, quo vrgebatur. Nam scissa veste id ipsum significauit Iacob (vt est in Genesi) Ioram etiam Rex Israel (vt narratur in 4. Regum) Cayphas etiam, vt scribit Matthæus. Declarabant etiam olim dolorem suum tonso capite ij, qui rebus lætis comam alebant. Contra vero alenda eorum tristitiam ostendebant ij, qui rebus suis saluis capillum tondebant. Vt auctor est Gregorius in commentarijs huius loci. Iacuit etiam Dauid in terra, cum filij mortem lugeret. Hæ igitur erant significaciones eius doloris, quem honestissime suscepit in tanta liberorum suorum, & familie suæ strage, & tam miserabili omnium facultatum suarum direptione. Non enim perfecta virtus postulat, vt non in calamitatibus doleamus, vt Zeno cum Stoicis suis opinabatur, sed vt nihil inhoneste, nihil indecore esse feminateue dolore compulsi faciamus. Tantum vero abest, vt sit aliquid huiusmodi, quæ hic Iob fecisse narratur, vt valeat de in-

de inhumanum, & ferinum esset, in tanta rerum acerbitate nulum lætus, & mœroris signum dare. Præsertim cum fortissimus rex David ita filij morbo, & Absalon morte fleuerit, atq; adeò se dabat mœrori, lætuitq; quò Deum sibi placaret iratum filijq; vitam impetraret. *Qua* mente nunquam Rex sapientissimus fuisset, si inhonestum esset lugere ac mixtum esse. Non enim rebus inhonestis mitigatur Deus. Ac de Christo denique scribitur, quòd pauere, & tædere cœperit, & vt ipse dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Quare insana fuit Stoicorum opinio, cui licet verbis assentirent, re planè dissentiebant. Sicut Dionysius Zenonis discipulus qui plurimos annos in eius philosophia consumpserat, cum ex renibus laboraret, non ferens dolorem euilatu clamabat falsam esse Zenonis quam didicerat, de dolore sententiam. Origines vero, & Chrysostomus existimant non dolorem tendendo capite, & veste scindenda, Iob significare voluisse, sed rerum humanarum contempionem, velleque nudum cum dæmone nudo in certamen venire, quæ interpretatio coherere videtur magis cum eo quod statim sequitur Iob dixisse. Nudus egressus sum, &c. Sed illa superior Gregorij expositio mihi magis probatur. Quod dicit, *adorauit*. Præclarissimam continet ab crudelissimo hoste victoriam. Nam ille iactabat se posse Iob calamitatibus compellere ad maledicendum Deo; conuiuium faciendum. Quod non solum non præstitit, verumetiam fecit, vt Deum adoraret. *Quæ* victoria maximam Deo, & Iob gloriam peperit. Deo, quòd cum dæmone de Iob pietate cum certaret, non falsam, sed veram fuisse constitit, liberalemq; Iob cum eo, non mercenariam amicitiam iniuisse: Iob vero gloriosa fuit, quòd eius vera, & perfecta virtus ipsa luce illustrior apparuit. Estque in hac victoria præclarissimum exemplum nobis constitutum prudenter cum hoste callidissimo pugnandi optimèq; de Deo difficilioribus temporibus merendi: vt cum detrimenta capiamus, non iniquo animo erga Deum simus: nec de illo inhonestè queramur, sed eum potius reueremur, & animo sincero adoremus. Præterquàm enim, quòd sic fiet, vt insana perturbationi nullum demus locum: quæ solet animo huiusmodi temporibus immoderatas excitare querelas. Nulla etiam re magis à nobis miserias, & vim supplicij deprecabimur, vt ex ipso Iob cognoscimus. Cuius propter adorationem non modo Deus calamitates subleuauit: sed etiam duplo pluribus bonis eum cumulauit, quàm antea. Id quod præcipit etiam Ecclesiasticus dicens, *Crede Deo & recuperabit te: dirige viam tuam, & spera in illa serua*

Matth. 25.
Stoicorū falsa sententia.

Exemplum
cumi dæmone
pugnandi.

serua timorem illius, & in illo veterasce.

21 *Et dixit nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus reuertar illuc.*

Ad terrā homo reuertitur vita defunctus, quā hoc loco matrem vocare videtur, quia de terra primus homo factus est. Sicut dicitur in Genesi, Formauit Deus hominem de limo terræ. Cui etiam postea dixisse narratur, Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Ecclesiasticus etiam eadem utitur ratione dicendi, terram matrem vocans. Iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omuium. Ceterum hæc ratio eruditissima est, qua se vir sanctus consolabatur, cuius vim in eo positam esse puto, vt demonstreret copias omnēs, & quæ vocantur fortunæ bona, tandem relinquenda, & amittenda esse. Sicut aliquando, nimirum cum nati sumus, illis caruimus. Quòd si amittenda sunt, quid refert, vel statim, vel paulò post illis priuari? Eodem argumento utitur Paulus ad probandum amplas diuitias esse contemnendas. Nihil enim (ait) intulimus in hunc mundū, haud dubium, quòd nec auferre quid possumus. Et Salomon in Ecclesiaste, Sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic reuertetur, nihil auferet secum de labore suo. Quæ ratio tanta est, vt si benè eam percalleamus, haud multum opibus delectabimur, nec earum iacturam nimis grauiter feremus. Quare se quidam consolabatur dicens.

Ἦς ἐπέβλω γυμνός, γυμνός θ' ἔτι γαίαν ἀπέβη.

καὶ τί μέλω μοχθῶν, γυμνὸν ὄσον τὸ τέλος.

Conscendi nudus terram nudusque subibo.

Quid frustra sudo, funera nuda videns.

Plerique autem ita in diuitijs hærent, ita illis sunt addicti, quasi semper cum eis essent permansuri. Quare non possunt non grauitèr in earum amissione dolere. Sicut diues ille, de quo narratur, apud Lucam, qui dicebat animæ suæ, Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, stulte hac nocte animam tuam repetunt à te. Quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est (ait Christus) qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Vt vero simus in Deum diuites, oportet nihil confidere diuitijs, sed eas ad tempus commodatas putare. Sic vt quacunque die à nobis repeti possint. Id quod docet David dicens, Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Vt Paulus etiam scribit Timotheo, Diuitibus huius seculi

Genes. 2.

Genes. 3.

Eccles. 40.

Consolatio-
nes amissio-
nis fortuna-
rum.

I. Tim. I.

Eccles. 5.

Luc. 12.

Psal. 6.

I. Tim. 6.

præcipe non sperare in incerto diuitiarum suarum: sed in Deo viuo. Ita enim fiet, vt facillè patiamur cum copiarum omnium naufragium fecerimus nobiscum cogitantes id, quod dicit statim Iob. *Dominus dedit Dominus abstulit*. Vrget ad se consolandû alia argumentatione, quæ firmissima atqne certissima est, qua indignum quidem est, non maximam consolationem in rebus aduersis accipere. Nam vel intelligimus opes esse imprimis nobis à Deo tributas, vel non. Si hoc, stulti atque impij sumus, sin autem illud, ingrati sumus, si æquo animo illas non reddamus, cum Dei nobis voluntate fuerint detractæ. Iam vero vnusquisq; pius vir pro patre debet Deum habere, sibi que persuadere ipsum quidem ei non obesse tanquam inimicum, sed maximè tanquam patrem velle prodesse. Proptereaq; debet intelligere nihil mali cuiquam nisi eius euenire voluntate. Cum ergo credere debeat calamitosus vir à Deo esse, quas accipit calamitates illatas vel putat velle Deum sibi damnum inferre, vel non, si illud, non pro patre iam, sed pro inimico Deum ducit. Quare non bonus vir sed malus est. Sin autem (vt fas est) existimat Deum damnis afferendis non incommodo ei, sed commodo esse velle: sicut si filium coerceat. Quid plorat? quid tristitia contabescit? quid potest de fortuna hoc nomine queri? an ne bonis affici dolet? an ne ex emolumentis laborat? Quare dubium non est, quin firmissima hæc consolatio in aduersa fortuna sit. Quam Paulus reuocat *Heb. 12.* in memoriam, Hæbræos vt consoletur dicens, Obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filijs loquitur dicens, Filii mi noli negligere disciplinam Domini: nec fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Hæc tamen consolatio, licet vehemētissima sit, nihil aut certe parum in ærumnis leuat eos, qui non sunt præstanti quadam virtute præditi. Ad eò magnum stuporem non solum vitia atque flagitia, sed etiam non bene sedata perturbationes mentibus afferunt. *Sicut Domino placuit ita factum est.* Hoc non est in Hebræa, est tamen in Græca editione. Continetq; eandem argumentationem, quam superiora verba. Hoc est, quòd cum Dei voluntate bonis fuerit euersus, non est cur grauiter suis incòmodis angatur. Debet enim bono viro gratissima esse Dei voluntas, cum rectissima semper, & ex eius re maximè sit. Idque desiderare, & precari, Christus docet, vt Dei voluntas fiat sicut in celo & in terra. *Sic nomen Domini benedictum.* Moliebatur machinabaturque diabolus, vt malediceret, non solum autem id, non fecit, sed etiam Deum benedixit. Et equidem pius vir debet

Luc. 12.

Psal. 90.

non minus pro emolumentis, quam pro detrimentis Deo gratias agere. Cum ipsi maximæ curæ sit, ne aliquid viris pijs officiat detrimento summe sit. Sicut dixit Dauid, Non accedat ad te malum & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Sed quæ flagella, & detrimenta alijs videntur, tandem emolumenta maxima fuisse apparebunt. Et quia Paulo valde iucunda fuit voluntas Dei siue bonis siue malis afficeret, scribit Philippensibus, Magnificabitur Christus in corpore meo siue per vitâ, siue mortem. Digna quidem tam excelso viro deliberatio. Idque officij munus viri sapientis dicebat Euripides.

Ανδρῶν τὰ δ' ἔστιν ἐπιδικῶν τε σφῶν.
καὶ τοῖς δεινοῖσι μὴ τε θυμῶδες θεοῖς.

Viros iustos, & sapientes decet etiam in aduersa fortuna dijs non indignari.

22 *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis: neque stultum quid contra Deum locutus est.*

In Hebræo latius patet oratio. Nam sic ad verbum transferemus, In omnibus his non peccauit Iob. Quare non ponitur illud *labijs suis*, in Græco tamen ponitur, Sed sic. In omnibus his, quæ euenerunt ei, non peccauit Iob: nec labijs suis. Rectèque additur, & à vulgato & à Græco interprete, vt declaratur longe aliter factum esse, quam diabolus fieri nitebatur. Quod erat, vt Iob Deo conuictum faceret, malediceret, blasphemaretque, sicut ille effecturum iactabat. Quod peccatum labijs admittitur. Solentque homines in rebus aduersis sæpe lingua Deum offendere. Nam grauius suum casum accipientes audent Deum incusare, queri ac secum non rectè agi stultè affirmare. Sicut quidam dixit.

Quem non incusauit amens hominumque Deumque.

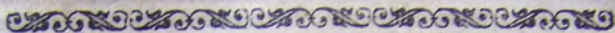
Et propterea dicitur hic. *Nihil stultum Iob contra Deum locutus est.* Declaraturque optimè sic, quod dicit Hebræus & Græcus interpretes, Non præstitit aliquid stultum Deo. Atque in eo tanto nostre salutis discrimine, quo nostra à Deo patientia tentatur, nihil est magis curandum, quam vt linguam mentemque nostram ab immoderatis de Deo querelis cohibeamus. Sicut dixit Dauid, Posui ori meo custodiam cum cõsisteret peccator aduersum me. Et quia difficile est sibi tunc homines maledictis temperare, linguamque suam continere, grauius in linguam Iacobus inuictur dicens, Linguam autem nullus homo domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deo, & patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem, &

Solent homines rebus aduersis lingua Deum offendere.

Psal. 38.

Iacob. 3.

similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Cæterum illis verbis summam facit auctor libri totius acerrimi belli, quod diabolus aduersus Deum sanctumque Iob suscepit: quibus declarat Deum sanctumque virum præclarissimam victoriam ab hoste nefario reportasse.

CAP. V. II.

- 1 **F**actum est autem, cum quadam die venissent filij Dei, & staret A
coram Domino, venisset quoque Satan inter eos, & staret in
conspectu eius.
- 2 *Ut diceret Dominus ad Satan, Vnde venis? Qui respondens ait, cir-
cuini terram, & perambulavi eam.*
- 3 *Et dixit Dominus ad Satan, Nunquid considerasti seruum meum Iob,
quod non sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens Deum,
& recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commo-
uisti me aduersus eum, ut affligerem eum frustra.*
- 4 *Cui respondens Satan ait, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet ho- B
mo, dabit pro anima sua.*
- 5 *Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc
videbis, quod in faciem benedicat tibi.*
- 6 *Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, in manu tua est, veruntamen ani-
mam illius serua.*
- 7 *Egressus igitur Satan a facie Domini, percussit Iob ulcere pessimo, a
planta pedis vsque ad verticem eius.*
- 8 *Qui resta saniem radebat, sedens in sterquilinio.*
- 9 *Dixit autem illi vxor sua, Adhuc tu permanes in simplicitate tua? be- C
nedic Deo, & morere.*
- 10 *Qui ait ad illam, Quasi vna de stultis mulieribus locuta es. Si bona
suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? in omnibus his
non peccauit Iob labijs suis.*
- 11 *Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, vene-
runt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldad Subites, &
Sopbar Naamatites. Condixerant enim, Vt pariter venientes visita-
rent, eum, & consolarentur.*
- 12 *Cumque eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum: & ex- D
clamantes plorauerunt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super
caput suum in calum.*
- 13 *Et sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, & ne-
mo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.*

F Alium est autem cum quadam die venissent filij Dei, & starent coram Domino, venisset quoque Satan inter eos, & staret in conspectu eius.

Diabolus victoria inspicitur.

Oportet semper vigilare.

Luc. 2.

1 Pet. 5.

1 Reg. 24.

1 Reg. 16.

Eccles. 12.

Jacob 7.

Narravit autor libri prælium quod cum Iob diabolus commisit, quo fuit ignominiose victus. Narrat nunc aliud longe crudelius, quo cum eodem sancto viro iterum decertare ausus est. Ex quo intelligitur, quanta sit huius deterrimi hostis contumacia. Qui prostratus, fusus, ignominioseque in fugam coniectus, nihil formidans non dubitat pugnam maiori vi redintegrare. Quare apparet illos imprudenter facere, qui quod semel, aut iterum ex illo victoriam adepti sunt, negligentiores fiunt. Sed intelligere debent, quod cum sit grauissimo erga nos odio, victoria irritatur, crudeliorque fit, quod si bellum post aliquam pugnam aliquandiu intermittit, ob eam rem esse, vt incautos opprimat. Quare illud, quod Christus nobis dat, sapientissimum est consilium, Vigilare omni tempore orantes. Et Petrus, Sobrius estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, &c. Ita prudentissimè fecit Dauid, qui semel & iterum officijs vincens & prostrernens, Saul, licet pacem ei offerret, non securiorem, sed cautiorem factum, se recepisse narrat scriptura cum socijs suis in tutiora loca, iterumque eundem cum vicisset confugisse ad regem Achis. Nil enim credendum est hosti immani; cum perturbatur odio, sicut monet in Ecclesiastico Sapiens, Non credas inimico tuo in æternum. Narrat autem hanc secundam pugnam narratione repetita à colloquutione diaboli cum Deo. Quæ eodem modo quæ prima explicanda est. Quare nihil erit, quod eadem iterum referamus. Tantum illud animaduertendum est, quod addit Deus superiori sermone, quem cum diabolo habuisse libri autor scripserat. *Et adhuc retinens innocentiam.* Non prætermisit Deus, quod sibi & seruo suo laudi maximæ erat aduersarioque ignominia. Quod licet fuerit liberis fortunisque; omnibus misere spoliatus, nihil tamen crimen admiserit, sed innocens inculpatusque permanserit. Est enim egregia virtutis laus, quod se Deo tentatione probauerit. Et ita dicit Iacobus, Beatus vir qui suffert tentationem. *Tu autem commouisti me aduersus eum.* Sed quare diabolus Deum commouere potuit? Id certe facile cognoscitur ex superioris capituli historia. Nam ea re, qua à Deo licentiam impetrauit vexandi Iob, eadem Deum commouisse credendum est. Impetravit autem huiusmodi licentiam iactans non veram, sed mercenariam

enariam esse Iob virtutem. Ex quo & utilis ad officia & ad contemplationem iucunda doctrina constat, qua (inquam) ratione homines nefarij à Deo potestatem consequantur affligendi veracrucciandique bonos viros. Quòd quasi certare cum illis de virtute videantur, & quasi dicere eos officij muneribus non esse deditos, posseque iniurijs & cõtumelis suis in illos id, vt appareat, efficere. Quam peruersam illorum cogitationem, vt Deus falsam esse declaret, sicut diabolo potestatem fecit, hac de causa tantis malis, & calamitatibus appetendi Iob, ita & illis, incommodis efficiendi sanctos viros. Sicut perfidis hominibus Deus concessit facultatem, tantam Ecclesie suae comparandi perniciem, totque vulnera imponendi, quantum & hodie videmus, & reperiemus, si superiorum temporum memoriam repetamus. Quòd de vera religione cum illa contendebant, moliebanturque illam a vera in Christo pietate amouere. Quae vero meliori modo declarari potuit, id hullo vel potentissimos homines efficere potuisse, quam illam eorum libidini permittendo? Sic, vt licet esset omnibus humanis praesidijs destituta, vinci tamen, & eueri non potuerit. Idem dico de alijs singulis sanctis viris, quos homines scelerati iactarunt, conculcarunt, & varijs miserabilibusque modis necarunt. Quibus rebus eorum virtus non solum non fuit compressa, verumetiam in omnium hodie ore versatur. Quod debet quidem valde virum bonum leuare, cum aliquem improbum hominem habuerit infestum, sciatque cum illo apud Deum de sua virtute certare. Et ea de causa ab ipso potestatem eum ad eum fuisse nocendi, quò eius virtus percrebrescat & manifesta fiat. Qui vero aduersarium vehementer reformidat, cum periculum de se fieri recuset, indicat aut nulla prorsus, aut valde infirma virtute esse. Secus ille, qui canebat, iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans non infirmabor. Proba me Domine, & tenta me, vres renes meos, & cor meum. Non enim est, quòd sibi quisquam arroget, aut suae virtuti blandiatur, quousque cum aliquo improbo viro in certamen dimicationemque venerit. Qui verò alijs iniurias, & detrimenta imponunt, pro certo quidem habeant diaboli se munus obire, Deum aduersus illos homines commouentes: & vtinam dicatur illis, quòd Deus propter Iob diabolo dixit, *Commonisti me aduersus eum, vt affligerem eum frustra*, aduersbium, *frustra*, ad superius verbum pertinere existimo. Id est, Me commouisti frustra: nam id, quòd sperabas non es consecutus. Frustra enim esse dicitur, quòd exitum non habet speratum. Ita etiam

Iniquis hominibus cur Deus potestatem det affligendi bonos.

Ecclesiam cur Deus permittat.

Psalm. 25.

Diaboli munus obire, qui alijs iniuriam faciunt.

Fsal. 22.

Prouer. I.

homines iniqui frustra commouent Deum atque irritant aduersus sanctos suos. Non enim fiet, quod quarunt. Quos ob eam rem David confundi optat dicens, Confundantur omnes iniqua agentes superuacue, id est frustra. Nam in Hebræo est, רקם recam. Sed in hoc loco Iob est, חנם hinam, quod est gratis. Ita vulgatus interpretatur Exodi. 21. vers. 1. Sex annis seruiet tibi, in septimo egrediatur liber חנם hinam gratis sine precio, & in Genesi 29. vers. 15. nunquid quia frater meus es, חנם hinam gratis seruiet mihi? Dic quid mercedis accipias. Et ita hoc loco targum interpretatur, מן magan quod Chaldæis est gratis, nullo merito. Licet versio Latina è regione Chaldææ posita, frustra vertat. Secundum igitur Hebræum, & Chaldæum interpretem optimè quædrat explicatio. D. Gregorij in commentarijs huius loci, qui ita hunc locum explicat. *Vt affligerem eum gratis*, id est, pœnas ab eo peterem nullo merito suo. Potestque ad Satan etiam referri in hanc sententiam. *Commouisti me gratis*, id est, cum nihil inde fructus, nihil utilitatis sis percepturus. Et ita intelligens vulgatus noster frustra vertit, Græcum interpretem secutus, qui δὲ δωρεῖν id est, frustra reddit. Hoc etiam est ingenium peccatorum hominum, qui gratis, nulla iniuria lacesiti alijs perniciem moluntur. Quos etiam describit sapiens in Prouerbijs dicentes, Veni nobiscum insidiamur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra. In Hebræo est idem verbum, חנם hinam, gratis, id est, illis afferamus detrimenta, licet de nobis non male meruerint, nullaque re nos prouocauerint. Quod dicit. *Vt affligerem*, in Hebræo est, לבלעו lebeleho. Quo verbo magis amplificatur calamitas Iob comparata. Nam significat hoc verbum, vt deuorarem, vel vt consumerem eum. Siquidem grauissima & prorsus inaudita sunt incommoda allata sancto Iob.

4 Cui respondens Satan ait, Pelle pro pelle, cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua.

Mihi hoc loco placet declaratio diui Gregorij in commentarijs. Qui hac oratione diabolum alludere dicit ad eam rationem agendi, qua vt gladium capite minantem caueamus, brachium opponimus. Ita dicit ille, quia Iob sibi timebat, patienter tulit fortunæ euersti. Sicut etiam in naufragio libeter opibus amissis ad tabulam confugimus, ne fluctibus obruamur. Huic explanationi assentitur Chaldæus, qui ita conuertit, עבא עבא eba-
 ra metulebara, id est, artum pro artu. Quo responso descriptissimè declaratur, summa diaboli inuidia, qui nullum hominis, atque adeo egregium, & singulare officij munus à vera virtute prof-

profectum esse fateri vult: sed aliam causam fingit longè diuersam. Quem imitantur homines inuidi, qui vt frequenter vsu euenire videmus, Nunquam officia, quæ alij præstāt virtuti, sed alijs causis vitiosis attribuunt, vt qui fortiter agit, temerariè egisse dicunt, qui sobrius, & frugi est, parcum, atque tenacem esse clamant: magnanimum, ambitiosum & arrogansem. Itaque licet omnem lapidem moueas, in omnemque te partem conuertas, nunquam cum inuidis hominibus ages, vt te bonum & honestum virum appellent. Diaboli enim mores sequuntur, à quo vel Deus omnipotens elicere non potuit confessionem patientiæ & innocentiae Iob.

Inuidi in genium.

5 *Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis, quòd in facie benedicat tibi.*

Eodem modo hæc verba explicanda sunt, quo & alia superioris capituli, quibus similem licentiam postulauit. Tantum hoc loco notare possumus, quòd Chaldaus faciem Dei, verbum eius, filium Dei appellare videtur. Vertit enim, *אין לא באנא במרד ירגונך* in lo beampheme marach jargutezinach, si non in faciem verbi tui iritabit te. Ita etiam Zacharias in carmine illum nominare videtur dicens; Tu puer propheta altissimi vocaberis præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Et Paulus eum vocat splendorem gloriæ, & figuram substantiæ Dei. Quare cum Iudæi magnam habeant fidem Chaldaeo interpreti, aptus hic locus appareret ad eis Trinitatem probandum.

Trinitas ex Chaldo interpretatur.

Lucæ 1.

6 *Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, in manu tua est, verumtamen animam illius serua.*

Anima hoc loco vitam significat sicut in Exodo, Reuertere in Ægyptum, mortui sunt enim omnes, qui quærebant animam tuam, id est vitam tuam tollere. Et apud Matthæum, Vade in terram Israel, defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Voluit Deus, vt diabolus Iob quam crudelissimè torqueret. Noluit autem vt interficeret, quoniam habebat in animo cum miseris omnibus leuare, quem in tot miserias detruserat: postquam fatis eius esset patientia tentata, & posteris omnibus ad perpetuam memoriam demonstrata. Quod fieri oportebat, nam sicut Deus Iob incommodis afficiendo eius eximiam virtutem ostenderat, ita ab incommodis liberando par erat, suam vt ostenderet benignitatem, pietatem, curamque bonorum omnium, vt exemplo Iob, & infinita Dei erga illum benignitate excitarentur posteri ad similes miserias æquo animo tolerandam, & ad bene de Deo in aduersa fortuna sperandum. Ob eamque rem Da-

Exodi 4.

Matth. 2.

Magna Dei laus est miseris bonos liberare.

Psal. 87.

uid in magnum luctum detrusus, vt Dei subsidium impetret, ita precatur, Clamaui ad te Domine tota die, expandi ad te manus meas. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? & veritatem tuam in perditione? id est, Si ego his laboribus absumptus morior, quo pacto tua misericordia, quam in miseris operam ferendo declaras, & veritas tua, quæ in prestando auxilio, quod promittis precantibus, demonstratur cognosci poterit? & alio loco ait, Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filie Sion. Christusque in alio psalmo eodem argumento vtitur ad resurrectionem suam à patre impetrandam dicens, Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor, quæ utilitas in sanguine meo dū descendo in corruptionē? Nunquid confitebitur tibi puluis? aut annuntiabit veritatem tuam? Audiuit Dominus, & miseratus est mei. Boni igitur viri, qui à malis, & miserijs Dei præsidio vindicantur, valde Dei laudem, & gloriam amplificant. Hac ergo de causa noluit Deus, vt Iob in tantis ærumnis, & calamitatibus animam ageret.

Psal. 9.

7 *Egressus igitur Satan à facie Domini, percussit Iob vlcere pessimo, à planta pedis, vsque ad verticem eius.*

Quid sit egredi à facie Domini superiori capite explicuimus. Quod nam verò hoc fuerit vlcus, quo Iob dicitur fuisse percussus, incertum est. Dubium tamen nō est fuisse grauissimum morbum. Id enim scriptura significat pessimum eum dicens. Et à planta pedis, vsque ad verticem capitis eo fuisse percussum: id etiam intelligi potest ex ea licentia, quam diabolus postulauit & obtinuit, vt carnem ossaque feriret. Cumque Deus omnia præter vitam, eius libidini permitteret, non dubito, quin hic morbus per omnia ad vnum membra manauerit, & ad ossa etiam penetrauerit. Sic, vt totum corpus contabuerit. Quod capite decimonono huius libri planum fit. Nam dicit ipse Iob, Halitum meum exhorruit vxor mea, & Pelli meæ cōsumptis carnibus adhaesit os meum, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. In Hebræo est, *וְהָיוּ שֵׁהִין וְלִבְעֵי עַל הַלְּבָבִים* scilicet vlcus ex nimio natū calore. Quod verbum ponitur sæpe in 13. capite Leuitici, vbi de lepra agitur. Quare Elephantiasis huiusmodi morbus fortè fuit. Videtur enim Elephantiasis acerbior quædam esse lepra. Nam medicina mictigata in lepram teste Galeno transire visa est. Differt verò à Cancro morbo, pessilentissimo, quod Cancro vna tantum corporis pars extabescat, Elephantiasis verò totum corpus. Licet autem sit mor-

Morbus Iob
qualis fuerit.

Quo morbo
Iob fuerit af-
fectus.

fit morbus melancholicus; vt Galenus & alij medici tradunt, si materiam eius spectemus: veruntamen est calidus, si efficientis causæ rationem ducamus, vt aptè conueniat in eum nomen, *שֶׁחִין* sehin quo ab Hebræis appellari diximus. Fit enim propter debilitatem splenis non valentis fæces iecoris, quibus alitur expurgare. Quibus perturbatus sanguis, si ad aliquod singulare membrum deferatur, cancer fit. Sin autem tantæ feces reliquæ fiant, tantoque calore moueantur, vt per totum corpus possint manare, Elephantiasis fit. Ex quo fit auctore Galeno, vt in regione frigidis Germania, & Mysia non grassetur, sed in calidis Alexandria, & alijs qualem Hus in primo capite esse diximus.

Qui testa saniem vadebat sedens in sterquilinio. Sterquilinium hoc ex cinere congestum fuisse intelligendum est. Nam in Hebræo est, *יֵאֵבֶת* yebet in cinere. Eratq; lugentium habitus, vt cognoscitur ex. 4.c. Esther, Planctus ingens erat apud Iudæos, ieiunium, ululatus, & fletus. Sacco & cinere multis pro strato vtenibus. Et ita intelligitur illud psalmi, Cinerem tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam. Est enim optima Dei mitigandi ratio, cum punit, se humiliter gerere, ampliusque deprimere. Ita David Absalon fugiens, cum vrgeretur conuitio Semei dixit, Dimittite eum, vt maledicat iuxta præceptum Domini. Si fortè respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac. Eoque fortè referebatur, quòd testa saniem raderet. Quo factò reportasse intelligitur iam de hoste victoriam, cum casum suum acerbissimum tam patienter tulerit, Deumque situ & habitu suo mitigandum curauerit. In quibusdam Græcis codicibus additur his verbis textus *ἐξω τῆς πύλης* extra urbem hoc est sedebat in sterquilinio extra urbem. Quod non est in Biblia Regia, quam nos in primis sequimur, quòd summa cura magnisque sumptibus excusa fuerit, neque in Complutensi. Neq; in his Biblijs est, *κοπρίας* sterquilinio, sed *σποδῶν* cinere. Non est tamen alienum, neque incongruum, & vtrumque conuenire potest, à Græcisque exponitur. Et ob eam rem Iob cum Christo extra urbem in Caluario cruci affixo, & vulnerum pleno appositè confertur.

Esther. 4.

Psal. 101.

2. Reg. 16.

Optima Dei
mitigandi ratio.

9 Dixit autem illi vxor sua, Adhuc tu permanes in simplicitate tua? benedic Deo, & morere.

Quidam benedic per maledic, sicut alijs huius & superioris capituli locis vsurpari dicunt. Quod cum Græca versione cohereret, quæ ita vertitur, *ἀλλὰ εἰσπῆς ἔπιμα πρὸς τὸ θεὸν καὶ τὰς δυνάμεις*, dic verbum aliquod in Deum, & morere. Potest tamen non per antiphrasim, sed

sed propriè intelligi, vt illum stultitiæ arguat. Quòd Deo tanta cura inferuerit in officioque permanferit, cum nihil ex eo utilitatis ferat, sed ingens potius detrimentum fecerit. Et propterea dicit. *Adhuc tu permanes in simplicitate tua?* id est, adhuc stultus es? Qui Deum cinere & sterquilinio placare, & tibi reconciliare velis benedic Deo, & morere id est venerare, & obserua eum qui calamitosissima morte officia tua persoluet, quo nihil absurdius. Hæc enim verba similia eorum esse duco, quæ vxor

Tob. 2.

Tobix, ipsi etiam dixit Tobix, cum in magnas etiam incidisset arumnas. Manifestè vana facta est spes tua, & elemosynæ tuæ modo apparuerunt. Hæc enim extrema est iniquorum hominum dementia, vt inutilem pietatem esse putent, de quibus narrat Malachias, Dixistis vanus est, qui seruit Deo, & quòd emolumentum, quia præcepta eius custodiimus. Quod pluribus in. 1. cap. Zachariæ persecuti sumus. In quibusdam Græcis codicibus hic adduntur multa verba vxoris, quæ Biblia Regia prætermittit. Exponuntur tamè à Græcis auctoribus, apteque fœmineum exprimunt vlulatum. *χρόνου δὲ πολλοῦ πρὸς βεβηκότος, εἶπεν αὐτῇ ἡ ζωὴ αὐτῆ. Μέρητι πίνος καρτερήσας λέγων. Ἰδοὺ αἰά μίνα χρόνον ἔτι μικρὸν πρὸς δὲ χροῖνος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου. Ἰδοὺ γὰρ ἠφάνισαί σου τὸ μνημότυπον διὰ τῆς γῆς. Τοὶ καὶ θυγατέρες ἡμῶν κοιλάς ἀδίνες καὶ πόνοι, οὓς εἰς τὸ κενὸν σκοπίασαι μετὰ μόγθων οὐ δὲ αὐτὸς ἐν στεί φέρια σκολήκων κἀθησαι διαυκτροδῶν αἰθρίας. κἀγὼ πῶτα νῆπς, καὶ λάτρεις, τόπον ἅκ τόπου πρὸς εὐχρηδῆ, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας, πρὸς δὲ χροῖνος τὸν ἥλιον πότε δύσεται, ἵνα αἰά πῶτα μου τῆ μὲ χθὼν με καὶ τῆ ὀδινῶν αἰ με νυῦ συνέχουσιν. ἀλλὰ εἶπον πρὸς με πρὸς κύριον, καὶ τελέστα. ὁ δὲ ἐμβλίψας, εἶπεν αὐτῇ.*

Malach. 3.

id est, longo autem tempore progressio vxor eius dixit ei, Quousque perseueras? dicens, Ecce adhuc paulisper permaneam sperans salutem meam. Ecce enim extincta est memoria tua, veteri mei labores atque dolores, quos cum angore tuli. Tu autem in vermium sterquilinio confides sub dio pernoctans: & ego errabunda, & ancilla locum ex loco peragrans, domumque ex domo spectans, dum sol occidat vt à laboribus acquiescam, à doloribusque, qui me nunc opprimunt. Loquere verbum aliquod aduersus Deum & morere. Ille autem illam inspiciens. Hæc in alijs Græcis Biblijs circumferuntur in Biblia tamen Regia Græca, & Complutenſi, non sunt, nec in Hebræo, nec in vulgato nostro, nec illa, vel leuiter tangit Chaldaus Paraphraſtes. Verumtamen animad-

animaduertendum est, has inanes querelas, leuesque desperationes, sæpe eximia pietate viros, dum ærumnis conflictarentur, expertos fuisse. Dum libido laborum impatiens inutilem plerumque tolerantiam fallacemque in Deo spem, rationi ac menti improbat. Ita David illam increpans, ad spemque excitans ait, *Psalm. 42.*
 Quare tristis es anima mea: & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus. Quamobrem eam non minus molestam eis esse duco, quam Iobo vxor eius fuit: quam certè oportet reprimere ea ratione, qua sanctus vir suam vxorem repressit.

10 Qui ait ad illam, Quasi vna de stultis mulieribus locuta es. Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus?

Eodem argumento vxoris leuissima dicta refutauit, quo se ante consolatus fuerat, vt superiori capite à nobis expositum fuit. Ex quo intelligitur vim eius esse maximam, & ad dolorem leniendum, & libidinem, aliosque virtutis temerarios hostes propulsandum, quam argumentationem cum multis capite superiori explanauerimus, nihil est quod hic plura dicamus. Illud tantum commemorabo hominis esse insipientis, muliebris, & ignaui animi de Deo in aduersa fortuna indignari, fata maledicere & execrari. Sicut illa de qua quidam poeta narrat.

Ella non sa se non in van dolersi.

Chiamar fortuna e' l'ciel empio crudele.

Perinde quasi maledictis fastidio, atque despicientia aut Deum coercere, aut rerum cursus possent reuocare. Contra verò illud esse sapientis viri, fortis, & excelsi animi, nihil Deum, nihil cælos, & fata criminari, aut contumeliosè ledere, sed tempori cedere, sicut Euripides in Helena, & Sophocles in Thyeste dixere.

πᾶν τὸν ἀέρισον μὴ βιάζῃ θεὸς ἄδικ.

εὐργίᾳ δὲ μοίρου.

omnium præstantissimum est in Deos acerbum non esse, sed facta completi. sequitur. *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis.* Secundæ crudelissimæ pugnæ, ac totius denique belli, quod diabolus gessit cum Iob, hæc summa est, Quo satis apertè probatum fuit, & Deo amicum fuisse, & non mercenariam, sed liberalem eius pietatem fuisse, Et diaboli vires & improbi conatus, sic fuerunt infracti, vt amplius sancto viro apud Deum, nec detrahere, neque hiscere auderet, Quare hoc bellum, & Deo gloriam, & Iob nomen præclarissimum, & diabolo sempiternam ignominiam peperit.

21 Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. Conduxerant enim, ut pariter venientes visitarent eum, & consolarentur.

Intelligendum est hos tres amicos Iob Reges fuisse. Nam ita verunt septuaginta, Eliphaz Themanorum Rex, Baldad Saucheorum tyrannus, Sophar Minorum Rex. Ex quo non dubito quin Iob fuerit etiam Rex. eratque præstantissimum officium, quod inter se denunciauerant, ut amicum ærumnis magnis oppressum consolarentur, & summoperè viro calamitoso necessarium. Sicut dicebat Socrates, τοῖς μὲν νοσήσιν ἰατροὺς, τοῖς δὲ ἀτυχεῖσι φίλους δεῖ παραυεῖν, infirmis medicos, miseris autem amicos oportet adesse. Verosque, si id officij munus pro dignitate exculati fuissent, se amicos fuisse probauissent. Nulla enim re magis vera cognoscitur amicitia, quam si temporibus amici adsint, & ita monet Ecclesiasticus, Si possides amicum, in tentatione posside eum: & ne facile credas ei teipsum. Est enim amicus secundum tempus, & non permanebit in die tribulationis. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. Nec bonis omnibus Iob spoliatus fuisse videretur. Nam amico, ut Ecclesiasticus ait, fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem illius. Sed in hac re Iob etiam valde calamitosus fuit. Quod amici, qui statuerunt cum visere, ut consolarentur eum, nescio quo malo de sententia deducti, non leuarunt, sed potius eius refricarunt dolorem. Fortè id diabolus machinatus est, in coque posuit spem reliquam victoriæ suæ, ut nihil intentatum relinqueret, sed & uxorem & amicos aduersus eum impelleret.

12 Cumque eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum: & exclamantes plorauerunt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super caput suum in cælum.

Scindere vestem, doloris esse significationem probauimus. Quod etiam hoc loco confirmari potest. Eadem etiam habet significationem, puluerem super caput spargere. Qua de causa Ieremias dicit, Consperserunt cinere capita sua accincti sunt cilicijs: abiecerunt in terram capita sua virgines in Ierusalem. Quare tres amici his rebus declararunt se vehementer in Iob aduersa fortuna dolere. Eratque prudentissimum ad eum consolandum principium. Non enim dolorem alterius rectè consolator subleuatur, nisi simul etiam doleat. Sicut ferrum cum alio ferro (ut ait) Gregorius non bene cohæret, nisi vtrumque igne mollescat. Ita Christus

Amicitia uera
quare cognoscatur.
Eccles. 6.

Ibidem.

Thre. 2.

Rom. 12.

flus lacrymatus est, ubi Mariam vidit pro fratre suo Lazaro plorantem: & Paulus monet flere cum flentibus.

Ioan. 11.

13 *Et sederunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.*

Sedere in terra cum illo, doloris etiam erat declaratio, vt ex Hieremiæ loco citato cognoscitur. Existimant nonnulli hos dies perpetuos fuisse, nulloque facto interuallo. Alij secus arbitrantur, intelligendumque esse dicunt, sicut illud Lucæ de Anna prophetissa, quòd non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus vacans nocte ac die, hoc est, frequentissimè nocte ac die erat in templo. Ita amici Iob ferè semper erant cum illo. Item illud, *Nemo loquebatur ei verbum*, non ad totos septem dies referendum existimant, sed ad primum tantum eorum aduentum. Posteaque septem dies in ea, quæ sequitur, disputatione consumpsisse. Alij post hos dies disputationem inchoatam fuisse ducunt, & pauca verba antea locutos, & declarant illud, *nemo loquebatur ei verbum*, id est nemo longum inducebat sermonem. Sed cū nihil certi in his rebus statui possit, non multum interest, vtrum hoc, vel illo modo dicatur. Quod dicit, *Videbant enim dolorem esse vehementem*, id est, nihil loquebantur ei stupefacti tanto eius dolore, vel quia ipse dolore exanimatus nihil attendebat.

Luc. 2.

C A P V T. III.

- 1 **P**ost hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo. A
- 2 Et locutus est.
- 3 Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo:
- 4 Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum Deus desuper, & non illustretur lumine.
- 5 Obscurent eum tenebræ, & umbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine.
- 6 Noctem illam tenebrosus turbo possideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.
- 7 Sit nox illa solitaria, nec laude digna.
- 8 Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan. B
- 9 Obtenebrentur stellæ caliginæ eius: expectent lucem, & non videat, nec

nec ortum surgentis aurora;

- 10 Quia non conclusit ostia ventris, qui portauit me, nec abstulit mala ob oculis meis.
- 11 Quare non in vulua mortuus sum, egressus ex vtero non statim perij?
- 12 Quare exceptus genibus? cur lactatus hiberibus?
- 13 Nunc enim dormiens silem, & somno meo quiescerem.
- 14 Cum regibus & consulibus terra, qui aedificant sibi solitudines:
- C 15 Aut cum principibus, qui possident aurum, & replent domus suas argento.
- 16 Aut sicut abortiuum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem.
- 17 Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore.
- 18 Et quondam vinciti pariter sine molestia, non audierunt vocem exortoris.
- 19 Paruus & magnus ibi sunt, & seruus liber à Domino suo.
- 20 Quare misero data est lux, & vltia his qui in amaritudine animae sunt?
- D 21 Qui expectant mortem, & non venit: quasi effodientes thesaurum.
- 22 Gaudentque vehementer cum inuenerint sepulchrum.
- 23 Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris.
- 24 Antequam comedam suspiro: & tanquam inundantes aquae, sic rugitus meus.
- 25 Quia timor quem timebam, euenit mihi: & quod verebar accidit.
- 26 Nonne dissimulaui? nonne silui? nonne quieui? & venit super me indignatio.

1 Post hac aperuit Iob os suum.

Math. 5.
Mat. 8.
Mat. 10.

Cum hac periphraſis in ſcriptura ponitur grauiſſimus inducitur ſermo, vt apud Matthaeum, Aperiens Ieſus os ſuum docebat eos, &c. Et in actis Aperiens Philippus os ſuum Euangelizauit illi Ieſum, & alio loco, Aperiens Petrus os ſuum. Quare vehementer notandus eſt ſermo, qui ponitur ſtatim hic, *Maledixit diei ſuo.* Haec ſumma eſt torius ſententia, quae hoc capite tractatur. Quidam Hebraei opinantur Iob tot ærumnarum atque dolorum impatientē graui, & iniquo animo hæc maledicta congeſiſſe. Quos merito authores Chriſtiani reſellunt. Cum à Deo (vt in fine horum libri narratur) fuerit laudatus dicente. Non eſtis locuti coram me rectum ſicut ſeruus meus Iob. Sed difficilis valde ad explican-

plicandum eisdem Christianis viris videtur, vt Tob culpa liberent. Gregorius & alij ad allegoriam confugientes his se difficultatibus expediunt. Sed vt nos planè, piè, atque historice, id explicemus, oportet primum intelligere miseriam magis quam dici potest esse hominum vitam. Quod vel ex eo cognosci potest, vt rem ad dicendum copiosam in pauca conferam: Quòd cum corpore, & spiritu nostra vita contineatur. Sintque ad corporis vitam tuendam res multæ necessariæ, præterquam quòd illis omnibus carentes in lucem editi sumus, magna difficultate, & assiduo labore comparantur, sicut Deus primo parenti dixit, In laboribus comedes ex terra cunctis diebus vitæ tuæ. Quis enim non vidit quanta sollicitudine opus sit, atque adeò ad opes non partas, sed hæreditate acceptas conseruandas? Sicut dicit Salomon, Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quòd cernit diuitias oculis suis? Satietas diuitis non sinit eum dormire. Idque hominis miseriam vehementer auget, quòd per se nullo modo potest res, quæ sibi sunt opus, acquirere, sed opera eget aliorum multorum hominum, qui nulla sunt ei amicitia, nulla caritate coniuncti, sed oderunt potius, quoniam eius bona vehementer inhiant. Quapropter inuident, detrahunt, surripiunt, calumniantur ac planè sunt inimici. Quid autem calamitosius, quam semper opera inimicorum indigere? Quod tantum faciebat Salomoni stomachum, vt eum vitæ vehementer tæderet dicentem, Verti me ad alia, & vidi calumnias, quæ sub sole geruntur & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem: nec posse resistere eorum violentiæ, cum eorum auxilio destitutos, Et laudauì magis mortuos quam viuentes. Spiritu autem licet homo excellat, cum sit rationis compos, sed cum ratio procurare debeat corpori necessarias, infelicissimum est rem tam eximiam corporis commodis inferuire. Præterea est hominis ratio multis implicata perturbationibus, quæ potius cum ea de imperio certant, quam ei subditæ sunt. Quibus (vt plerunque fit) si pareat, sine dubitatione vlla miserima est: sin autem regnum ipsa possideat, ferarum regina est. Quapropter oportet eas carcere, & vinculis coercere, & semper præterea esse sollicitam, ne ruptis vinculis eam aggrediantur ac interficiant! Quare valde miserum est, tota vita cum feris sensibus contendere. Adeoque gravis hæc miseria Paulo visa est, vt diceret, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sed hominum miseras luculenter quidam Cynicus Poeta persecutus est dicens,

Hominum vita quam misera sit.

Genes. 3.

Eccles. 5.

Eccle. 4.

Rom. 7.

Πόλις τις βίοτοιο τάμοι τρίβον; ἐν ἀγορῇ μὲν
 Νάικα καὶ χαλεπαὶ πρήξεις: ἐν δὲ δόμοις
 Φεσπιδίς, ἐν δὲ ἀγορῆς καμάτων ἄλις. ἐν δὲ θαλάσῃ
 Ταρβος, ἐπιζάνης δ' ἐμὲ μὲν ἔχης π, δέος,
 Ἦν δ' ὀπορῆς, ἀειπῶν, ἔχης γάμον, οὐκ ἀμίεμνος
 Εοσσα. οὐ γαμίης, ζῆς ἔτ' ἐρημότατος.
 Τέκνα, πόνοι: πῆρωσις, ἀπαρς εἰος; ἀ νεότητις
 Αφρονες; ἀ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανείες.
 Ἦν ἄρα τῶ πάντων τόδε λώιον, ἢ ἡμέτεται
 Μή ποτε, ἢ ἑ θυναῖν αὐτίκα πικρόμυρον.

Quod quis sumet genus viuendi? si in foro, lites & res difficiles:
 domi, cura; ruri, labores multi: in mari formido. Si quid habeas
 in via, metuendum, Si egeas molestum. Si vxorem ducis, in ca-
 ris versaberis. Si non ducas, solus vitam ages. Si liberos habeas,
 labores fuscipies. Si liberis careas, incunditate carebis. Adole-
 scentia stulta est, senectus infirma. Potius igitur esset aut num-
 quam nasci aut simul ac quispiam natus sit, continuo mori. Quæ
 quidem huius conclusionis sententia animaduertenda est. Quæ
 facilius huius capituli expositio fiet: nam in ea totum versatur.
 Quam vt probet Cicero, testem citat Euripidem in Cresphonte,
 cuius versus ita ipse transfert.

*Nam nos decebat cætus celebrantes, domum
 Lugere, tibi esset aliquis in lucem editus,
 Humanæ vitæ varia reputantes mala:
 At qui labores morte finissent graues
 Omnes amicos, laude, & letitia exequi.*

Euripidis autem carmina sic se habent.

Ἐχθρὸν μὲν ἢ μῆς σὺλλογον ποιοιμήριος
 τὸν ζῶντα θρῆνῶν εἰς ὅσ' ἔρχεται κακὰ
 τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνον πεπωμήριον
 χείρονας ἀνημουῦτας ἐκπέμπω φη δόμων.

Illa etiam de Sileno fabella celebratur à philosophis à Ciceroe
 præsertim in fine primi Tusculanarum, & à Plutarcho in episto-
 la, qua consolatur vxorē de mortæ filia. Qui quidē Silenus Mida
 Regem pro magno munere docuisse fertur, non nasci hominem
 longè optimum esse: proximum autem, quamprimùm mori. Quæ
 sententiam Euripides in Bellorophonte citasse videtur dicentem.

Εγὼ τὸ μὲν δὴ πανταχὴ θουραγὶδῶν
καὶ πρὸς ἄντι φησὶ μὴ εἶναι βροτῶν.

Ego sanè iuxta sententiam vulgò celebratam optimum esse dico non nasci hominem. De humane etiàm vitæ miseris satis eloquenter diseruit Plato in *Atico*. Cuius ad verbum locum ex versione Rodolphi Agricola subijciam. Quæ enim pars, inquit, ætatis calamitatibus vacat? Nonne Ætatis a principio plorat, ut primum natus est infans: vitamque à lacrymis auspicatur? Quæ tandem non premit eum molestia? Semper enim vel penuria, vel frigore, vel calore, vel verberibus urgetur. Antea quoque quàm loqui possit, quanta patitur: Ætatis scilicet, hancque quoque solam habens anxietatis suæ querelam. Vbi septimum dehinc expleuerit annum multosque labores exhauserit: iam custodes, gymnastæ, magistri ludi, iam adolescenti critici, geometra, rei militaris præceptores: ingens planè dominorum multitudo. Post ista ubi in *Ephēbos* inscriptus est, peior iam metus. *Lycæum*, *Academia*, *gymnasiarcha*, virgæ, nullaque prorsus malorum mensura. Omnis a deo adolescentis sub moderatoribus est labor, qui ex *Arceopagi* delecti consilio præsent iuventuti. Deinde cum fuerit istis exolutus, iam curæ palam emergunt, reputatioue, quod viuendi potissimum instituat iter: præque sequentibus in commodis priora illa puerilia videntur, & infantium reuera terribamenta: expeditiones enim & vulnera, perpetuè certaminum labores. Hinc iam fallens subrepat senectus: inquam consistit, quicquid est infirmum fragileque naturæ. Quod nisi ocyus quis vitam velut æs alienum reddiderit, altans supra caput natura tantam fenerator repositit usuram. Ab alio quidem visum, auditum ab alio: persæpe vtrumque. At si quis diutius cunctetur, debilitat eum, excruciat, membrisque destituit. Alij itaque multa senectute repuerascunt: animoque bis pueri sunt senes. Dij ergo propter hoc ipsum (ut quibus notissima sint res humane) quos plurimi faciunt, eos citius auferunt è vita. *Agamedes* & *Trophonius* itaque, cum *Pythij* *Apollinis* ædificassent templum, orantes dari sibi, quod optimum esset: quum obdormiuissent, nunquam deinde surrexerunt. Sic etiam *Iunonis* *Argiæ* sacerdotes, precantem matrem eorum, ut gratiam eis aliquam *Iuno* pietatis illorum referret. Cum enim cunctarentur iumenta, succedentes ipsi vehiculo matrem ad templum usque pertraxerant. Post preces ergo non èt decesserunt. Longum foret autem poetarum dicta recensere: qui diuinioribus poematis ea quæ ad vitam pertinent nostram, ve-

Miseria vitæ.

lut ex oraculo decantant, quemadmodum deplorent illā. Vni-
que solū memoratu dignissimi sat habeo meminisse: qui inquit,

Quam superi miserum stamen mortalibus aui

Neuere, vt viui deslenda per omnia durent. Iterumq;

Et cunctis hominum generi sors pessima vita

Stat, quaecunq; supra terram spirant que meant que.

De Amphiarao vero quid dicit?

Iuppiter hunc totis animis, hunc magnus apollo

Diligit, & iustli metas non attigit aui.

De illo quoque qui ita iubet: Nascens fleat, qui tanta vitæ intrat
mala. Quid tibi videtur? Sed cesso: ne, commemorando alios, et
contrā quā institui longius ducam. Quod autem vitæ quisquā
institutum quamue artem deliget, vt non queratur de ea, atque
præsentibus offendatur? Opifices, mercenarij; recensamus
res: ex nocte in noctē vsq; laborantes: & vix tolerātes vitæ neces-
sarios sumptus complorantes seipfos, omnemque vigiliam suam
mœrore lachrymisq; complentes. At nautam dicamus, per tāta
penetrantem pericula, qui que, quemadmodum Bias ait, Neq; in-
ter mortuos est, neq; inter viuos. Terrestris enim homo velut am-
bigui generis, ipse in mare sese proiecit: totusque arbitrij factus
est fortunæ. Verūm dulcis est agricultura. Est sanè nonne tota
men est, quod aiunt, vlcus, semper paratā doloris habens causam.
nunc quidem siccitatem, nunc pluuias, nunc vredinē, nunc rubig-
nem, nunc vel æstum intempestiuum, vel frigus conquerens? illa
quoque honorata in primis reipub. cura, multa enim præter eo-
per quantas rapitur anxietates? Quæ gaudia quidē habet furto-
culi in modum trepide semper, atque stimulis repleta, repulsa
verò acerbis, & millies morte peiores. Quis enim beatus esse po-
sit vulgi viuens arbitrio? tametsi faueatur ei plaudaturq; populi
scilicet ludicrum, iactus, exhibitus, damnatus, mortuus, & tū me-
ferandus visus. Vbi namq; Axioche tu qui in repub. versaris, vbi
Milciades, vbi Themistocles, vbi Ephialtes abiit, vbi itē qui nupti-
in repub. duces fuerūt? Hæc plato. Præter has vero miseriam, quæ
per se valerent ad miserriam appellandam humanam vitā, alia
superest: si tractemus id ex fidei, & religionis nostræ principibus.
Quæ sic magna est, vt cæteræ omnes cum illa comparatæ minimè
esse videantur. Quod post hanc vitā mortalem sequitur alia
mortalior: qua homines in æternis tenebris vinculisq; retentū
credibi-

credibiles perpetuasq; pœnas pendent: quæ ne minimum quidẽ
 vfu leuabuntur. Quas licet Christus suo corpore præstiterit, & sa-
 lutem maximam vitamq; beatam parauerit eis, qui illum fuerint
 secuti: ferè tamen omnibus ita difficile videtur Christum sequi,
 vt à cunctis ferè deferatur. Sic vt ego mihi persuadeam (vtinam
 fallar) ex omnibus hominibus atque adeò Christianis vix mille-
 simum quenque salutem à Christo partam post mortem adipisci.
 Cuius sententiæ mihi præter alios Chrysostomus auctor est, qui
 homilia quadragesima ad populum Antiochenum affirmat vix
 centum ex illa magna ciuium Christianorum frequentia, qui in
 illa tunc amplissima ciuitate habitabant, salutem consecuturos.
 Ait enim ipse, Quot esse putatis in ciuitate nostra, qui salui fiât?
 Infestum quidem est, quod dicturus sum, dicam tamen, Non pos-
 sum in tot millibus centum inuenire, quin & de his dubito. Sed
 clarius, id Paulus dicit, & longe magis amplificat in epistola. 1.
 ad Corinthios dicens, Nolo vos ignorare fratres, quoniam pa-
 tres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare trāsierunt, &
 omnes in Moyse Baptizati sunt in nube, & in mari, &c. Sed nõ in
 pluribus eorũ beneplacitũ est Deo. Nam prostrati sunt in deser-
 to. Hæc autem in figura facta sunt nostri: vt non simus concupi-
 scentes malorũ, sicut isti concupierunt. Id rursus paucis repetit
 interiectis. Hæc autem in figura contingebant illis: scripta sunt
 autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorũ deuene-
 runt. Ex quibus verbis facillè intelligitur, eam multitudinẽ, quæ
 egressa fuit ex Ægypto, mareq; Moyse duce transijt, ei conferri,
 quæ ad ecclesiam conuenit, singulorumq; nomina Christo in bap-
 tismate dedit. paucos autẽ illos, qui terrã sibi à Deo promissam
 intrarunt, illis, qui regnũ cælorũ, & vitã beatam adipiscuntur. At
 certum est, vt narratur in Numeris, & in Iosue, ex sexcentum mil-
 libus præter pueros, mulieres, & senes, qui cum Moyse ex Ægypto
 egressi sunt duos tantum in terrã fuisse promissam ingresses, Io-
 sue, & Caleb. Multo igitur maiore proportionẽ, si bene ratio sub-
 ducatur, vincit ex sententia Pauli eorum Christianorum nume-
 rus, qui pereunt, numerum eorũ, qui seruantur, quàm Chryosto-
 mus opinabatur. Vt prudenter ipse loco citato dixerit, De his
 dubito. Iam verò cum nullum negotium, nulla res tam difficilis,
 tam ardua, quàm salus nostra ab hominibus geri aut expediri pos-
 sit: dicente Petro, Iustus vix saluabitur. Tam negligenter, vel à
 Christianis viris tractatur, vt diligētiores habeantur, qui semel
 in hebdomada de sua salute cogitant, seq; ad illam adipiscendam
 comparant. At ego certè si semel tantum in hebdomada vestibus

1. Cor. 10.

1. Pet. 4.

consciendis studerem, ne in tota quidem vita hanc facillimā au-
tem consecutorū considerem. Quotus etiam quisq; est, qui illud te-
near Paali consilium? Cum metu, & tremore vestrā salutem coge-
ramini. Quid timent, qui tantam præ se ferunt fœcordiā? Denique
sape, & sæpius hoc in nouo testamento repetitur, ita vt nihil fre-
quentius inculcetur. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Intrare
per angustam portam. Quā angusta porta, & arcta via est, quæ ducit
ad vitam, & pauci sunt, qui inueniunt eā. Et alio loco, Domine si
pauci sunt, qui saluantur? Ipse autē dixit, contendite intrare per
angustam portam, quia multi dico vobis quærent intrare, & non
poterūt. Et Paulus ait, Omnes quidem currunt, sed vnus accipit
brauium, sic currite, vt cōprehendatis. Vt facile ex hac tanta re-
petitione constet, quā necessaria hæc doctrina Christianis homi-
nibus sit, remq; hanc magni esse momenti, memoriaque dignissi-
mā. Quod si perfidos etiam homines numeremus, dicere nec de-
cies millesimum quemq; hominem salutem suscepturum. Si ergo
vix decies millesimus quisque sempiternis miserijs liberabitur,
melius ergo erat, nec nasci hominē, nec conceptum fuisse. Signi-
ficat Christus de homine damnando pronunciauit, Melius erat ei
si natus non fuisset homo ille. Quod si melius est non nasci, quam
nasci, vnumquemq; tædere potest natum fuisse, optareq; fas erit
vnicuiq; numquam natum fuisse. Quod sapiens confirmat dicens,
Laudaui magis mortuos, quā viuentes, & feliciorem vt rogi
dicaui, qui nedum natus est, nec vidit mala, quæ sub sole fiunt. Et
hæc esse sapientiū sententiam hoc loco tradit Eugubinus, eamq;
aliorum dñorum sapientissimorum testimonia confirmant. Cui
Mathathias sanctissimus graui reipub. suæ iactura cōmotus dice-
rit, Vt mihi, vt quid natus sum videre contritionem populi mei,
& contritionē ciuitatis sanctæ? Extat etiā grauissimū Esdræ de
hac re testimoniu, qui ex eodē quo nos argumēto, quod pauci ser-
uentur, hanc sententiam concludit dicens, Et dixi, Hic est sermo
meus primus, & nouissimus, quoniā melius erat non dare terram
Adā, vel cum iā dedisset, coercere eū vt non peccaret. Quid enim
prodest hominibus in præsentī viuere in tristitia, & mortuos spe-
rare punitionē? O tu quid fecisti Adā? Si enim tu peccasti, non est
factus solius tuus casus, sed & noster, qui ex te aduenimus. Quid
enim prodest nobis, si promissum est nobis immortale rēpus nos
autē mortalia opera egimus? Et quoniā prædicta est nobis peret-
nis spes: nos verò pessimi vani facti sumus. Et quoniam reposita
sunt nobis habitacula sanitatis, & securitatis: nos verò male con-
uersati sumus. Et quoniā reposita est gloria Altissimi protegente
eos, qui

Philip. 2.

Matth. 7.

Luc. 13.

Matth. 26.

Eccle. 4.

1. Maca. 2.

4. Esd. 7.

eos, qui tarde conuersati sunt: nos autem pessimis vijs ambulauimus. Et quoniam ostenderetur paradysus, cuius fructus in corruptus perseverat, in quo est securitas & medela: nos verò non ingrediemur, in ingratis enim locis conuersati sumus. Et quoniam super stellas fulgebunt facies eorum, qui abstinentiam habuerunt: nostræ autem facies super tenebras nigræ. Vide igitur quàm multis argumentis grauissimisque sententijs de hac proposita questione disserit Esdras. Sed dicet fortasse quispiam, Potius ergo de Deo nostro queramus, quàm ei gratias agamus, quòd simus, atque viuamus. Perinde quasi alius diceret, de Deo queramus, eius providentiam accusemus, quòd eius inimici nascamur, eaque nobis naturam attribuat, quam ipse odit. Veruntamen Deo Opt. Max. maximam gratiam habeamus, quòd nati simus. De Adam vero primo parente queramus, quòd corrupti simus, & eius culpa à Deo alienati simus. Nam si hominum genus in ea synceritate, sanctitate, & integritate permanisset, in qua à Deo constitutum fuit, quàmprimùm ab eo factus, & creatus est: erat quidem per se magnum, & singulare emolumentum nasci, & hominem esse: culpa tamen primi parentis accidit, vt non emolumentum, sed detrimentum esse sapientes, vt narraui, iudicent. Rursus etiam beneficio eius, qui nos primò finxit, effectum est, vt tantum damnum refarciri valeat, si iterum ex Deo nascamur, sicut cum principio genus nostrum editum fuit. Nam Christus (vt ait Ioannes) dedit nobis potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt. Et ob eam rem Christus dixit oportet vos nasci denuò, idest nisi per me filij Dei efficiamini miserù, & calamitosum est filios esse Adam. Vt autem tanti beneficij nobis à Christo præstiti fructum feramus, non satis est semel baptisate, & alijs officijs in Dei gratiam redire, sed oportet, vt ipsius Christi seruatoris verbis utar, vsque in finem perseverare, vt salui simus. Secus enim licet aliquando Dei amici fuerimus melius erat nobis si nati non fuisset, sicut Christus de quodam discipulo atque adeo apostolo suo dixit, Qui locus quàm lubricus, & præruptus sit, satis exploratum est, & ab Esdra loco citato probatum. Quare poterat prudenter Iob vitæ suæ penitere, ac nunquam in lucem prodisse desiderare. Eo præsertim tempore quo mauditas immensasque calamitates sustinebat. Et bello vndiq; pressus acerbissimo, in magno perpetuæ salutis amittendæ periculo versabatur. Ob eamque rem rectè dei suo maledixit: Est enim Hebræa loquendi ratio, vt, quod non esse cupiant, maledi-

Ioan. 1.

Matth. 10.

cant. Inde fortè ducta, quòd è contrario Dei benedictione omnia consistant. Hinc est, quòd Balach Balaam prophetam vocauit, vt malediceret Israel, existimans, quòd eius maledictione efficeret, vt populus esse desineret. Solent etiam Hebræi maledicere, vt rem aliam coniunctam cum ea re quam non cere vel tempus, vel rem aliam coniunctam cum ea re quam non cuperent. Sicut Dauid dira imprecatus est motibus Gelboe, quod in eis Philisthei Regem Israel interfecerunt, & eius topias fuderunt. Qua imprecatione id tantum significauit Dauid voluisse nunquam illam victoriam à Philisthæis esse partam. Sic etiam Ieremias diei maledixit, qua natus fuit. Et nuntio, qui patri suo renunciauit se natum fuisse. Quo id tantum declarauit se pœnitere natum fuisse. Qui in illis etiam sapiētibus numeretur, quos in hanc sententiam inisse recitauimus. Id quod etiam Job hoc capite his diris imprecationibus significat. Quare nullum in illis crimen est, sicut crimen non est, vt probauimus, velle non esse natum. Est etiam animaduertendum, vt facilius totum hunc librum explicemus, ab hoc capite, vsque ad finē propè libri carmine esse compositum. Et non solum numerum, sed etiam styllum imitatur poetarum, qui eandem sententiam nonnunquam alijs atque alijs verbis, & circuitionibus repetunt, vt illud Virgilij.

Vidit & quatis classsem procedere velis:

Littoraque & vacuos sensit sine remige portus.

Sententia primi carminis secundo erat inclusa. Est etiam figura apud rhetores, quam vocant expolitionem, cum in eadem re manentes alias, & alias tractare videntur. Quare non nihil luminis, huius libri expositioni citandis dictis poetarum afferemus. His positis facilius hoc caput & totum librum persequemur. Et locutus est.

4 *Pereat dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictum est. Conceptus est homo.*

Tempus tolli cupit, vt ea, quæ in eo facta sunt, simul tollantur, scilicet diem ortus sui & noctem suæ conceptionis, vt ortus atque conceptio auferatur. Sicut Dauid iniquo animo esse significat erga montes Gelboe, quod egrè tulit certamen in illis commissum. Ex quo intelligitur, quàm leues sint principes, & optimates illi, qui diem natalem suum magna lætitia celebrant. Rectius Ecclesia, quæ non die natali, sed die potius mortis sanctorum suorum serias agit. *Dies ille vertatur in tenebrans. Non requirat Deus eum desuper, & non illustretur lumine.* Ter eandem repetit sententiam qua dixerat. *Pereat dies, &c.* Nam si vertatur in tenebras,

bras, dies non erit, nec etiam erit, si eam Deus desuper non requirat: id est in numero dierum non ponat, nec illius ullam rationem ducat: nec etiam erit, si nullo illustretur lumine. Dies enim lumen natura sua postulat,

5 Obscurent eum tenebræ, & umbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur a maritudine.

Amplificat idem ex contrarijs diei: quæ sunt tenebræ, & umbra mortis, id est umbra densissima nocteq; obscurior, Id enim apud Hebræos significat umbra mortis. Nihil enim res magis obscurat, & occultat quàm mors cum facilius cognoscas, quid in tenebris fiat, quàm quid homini post mortem acciderit. Sicut dixit Zacharias, Qui in tenebris, & umbra mortis sedent, id est qui lucis erant omnino expertes. Est etiam diei contraria caligo, & amaritudo, in hanc sententiam quòd dies efficitur amara cum magna nebula, vel densissimis nubibus contenebratur. Vnde quidam Hebræus exponit, כמרירום cim rire iom, quod est in Hebræo. Æstus diei siue Caumata, quæ grauem illam, & propè intolerabilem reddunt. Sed melius est, vt exponamus, vt alij Hebræi, & noster tangit vulgatus amari diei. Id est qui amaro, & anxio animo in die aliqua sunt. Quibus dies illa tenebricosior ipsa nocte videtur. Cuius rei causam nonnulli naturales philoſophi conantur exponere. Et ob eam rem dixit Esaias, Aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, & lux obtenebrata est in caligine eius, tribulationis scilicet, Optat ergo Iob, vt tenebræ, umbra mortis, caligo, amaritudo, Diem illam inuadant, supprimant, obscurent, ac denique faciant, vt dies non sit. Quod quidem satis eloquenter & rhetoricè dicitur, summumque declarat dolorem, quòd procreatus fuerit. Et vehementer eos dementiæ conuincit, qui suarum miseriarum obliti nimis iucundè, dissolurèque viuunt dicentes (vt est in Sapientia) Coronemus nos rosis antequam marcescant: nullum pratum sit, quòd non pertranseat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, & hæc est fors nostra. Diem noctemq; simul primo versu execratus est, ac deinde diem per se maledictis consecratus fuit. Nunc in noctem per se inuehitur. Et quemadmodum Dauid res infestas imprecatus est montibus Gelboe, quo significaret valde, sibi illud prælium in eo commissum molestum fuisse. Ita vt explanet Iob molestè ferre quòd fuerit conceptus, noctem, qua maxima ex parte homines concipi solent, execratur dirisque deuouet dicens.

Esai. 5.

*Quæ inepti
sunt qui dissol
lute viuunt.*

Sap. 2.

6 *Noctem illam tenebrosus turbo possideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.*

Tenebrosus turbini in Hebræo respondet חַמּוֹס opel, tenebræ obscurissimæ: quod ita reddit vulgatus, psal. 90. A negotio perambulante in tenebris. Et in eodem Job. c. 10. terram miseriam, & tenebrarum. Imprecatur ergo nocti illi maximas tenebras, ita ut omni vacet stellarum lumine. Quod dicit. *Nec computetur in diebus anni.* Idem est, quod antea diei imprecatus fuerat, Non requirat eam Deus desuper. Ita modo optat, ut nox illa, si fieri posset, eximeretur de dierum numero: & ita tolleretur omnino, ut simul eius conceptio auferretur.

7 *Sit nox illa solitaria.*

id est, Homines nulli rei in ea dent operam, nullus in ea sit hominum congressus, nullus in ea iter agat, aut domo egrediatur. Ita denique cuncti se habeant, quasi nunquam nox illa fuisset. Chaldaus id magis vno verbo interpretatur dicens. Sit nox illa זָהָרָה zahara, angustia. Græcus etiam interpretatur ἄδύς in dolor, id est anxietatibus & angustiis homines impediti, in nullo studio versari possint. Sed nox illa deserta sit ab omni hominum officio. Quod aptè cohæret, cum eo, quod sequitur. *Nec laude digna.* id est. Nemo laudes alicuius in ea canat, ad numerumue componat. Quod planius Hebræus dicit, Nou תבא רננה tabo renana, Non incidat cantus in ea. Et Græcus, Non veniat super eam εὐποροσύνη καὶ ἠδὴ χαρμῶν gaudium & lætitia. Id est nemo canat vllæ ratione lætetur in ea.

8 *Maledicant ei, qui maledicunt diei.*

Maledicere diei solent, qui grauem aliquam calamitatem acceperunt: quam cum non possint depellere, vel diem, qua illam subierint, vel qua nati sunt, detestantur. Quos vult Iob, ut vnusquisque diem suum pratermittens secum noctem, qua ipse conceptus est, maledictis infectetur. Quasi dicat, omnes maledictiones, & imprecationes ab alijs rebus in hanc noctem conuertantur. Ita, ut non solum ego, sed etiam omnes nocti, qua conceptus sum, male dicant, & infesti sint. *Qui parati sunt suscitare Leniathan.* Non caret hic locus difficultate propter vocem Hebræam Leniathan, quam & vulgatus noster, & Græcus interpret suis editionibus reliquerunt: varièque ab alijs auctoribus exponitur. Huius libri capite quadragesimo significat cetum piscemue vastissimum. Et in hac significatione persistentes exponunt aliqui, huius piscis piscatores nonnunquam maledicere diei, quia parati sunt ad hunc piscem excitandum, id est capiendum. Sed hoc non quadrat, quia cum huiusmodi pisces telis confossi capiuntur,

tur, dies potius prodest, quam obest ad eos necandos. Propterea alij exponunt Leviathan allegoricè vsurpantes pro diabolo. In hanc sententiam, homines impij, qui parati sunt suscitare diabolum ei consentiendò. Qui diei solent maledicere, quòd lucis odium habeant. Ij tamen iam non diei, sed nocti, qua sum conceptus, maledicant. Id tamen mihi videtur non historicum, sed plane allegoricum. Alij quia מלח leuitia societatem significat, sic exponunt, Qui parati sunt sua orbari societate. Est tamen valde insolens, parumque apposita expositio. Quidam Hebræi, qui valde docti habentur, explicant, qui parati sunt ad suam familiam suscitandam, ad luctum videlicet, quos omnes Iob vult diei maledicere suæ. Sed illa magis apta mihi videtur explicatio, quam affert Chaldaeus interpres, qui parati sunt, si excitentur, tollere מרתח iliatehon, lamentationè suam. Nam מרתח liuiatha Chaldaeis luctum siue lamentationem significat: Cumque hic liber propter numerum carminum multis Chaldaeis vocibus vtatur, verisimile est, hac fuisse vsu. Præsertim quòd hæc expositio cohæret valde cum eo, quod dixerat. Qui maledicunt diei. Qui enim casum suum lamentantur, solent id efficere. Sed mihi videtur Chaldaeus paraphrastes ita exponens alludere ad quasdam lamentatrices, quæ paratæ erant ad quoscunque demortuos lamentandum, cum funus efferebatur: si conducerentur: quarum olim fuit frequentissimus vsus. Quæ fortè huiusmodi maledicta in ciulatu iactabant, vt casum demortui dolere simularent. Et propterea dicit, Qui parati sunt suscitare fletum eorum. Neque opus est, ita id intelligentes, vt .j. loco .□. positum fuisse putemus. Nam forte .j. positum fuit, cum sit foemininum, vt has lamentatrices præstringeret, quòd rarius masculi hoc munere fungebantur.

9 *Obtenebrentur stella caligine eius.*

id est nulla luce, nec stellarum splendore nox in qua sum conceptus fruatur. Sed vndique tenebræ obducantur. *Expectet lucem; & non videat.* id est nullus dies finem illius noctis excipiat. Hæc ad maiorem amplificationem, licet fieri non possint, dicuntur, vt exprimat quantum eum vitæ tædeat. Sicut dixit Dauid, Montes Gelboe nec ros, nec pluuia veniant super vos, nec sint agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortium. Nec ortum surgentis auroræ, idem in Hebræo magis poetice dicitur, Palpebras auroræ, sicut Homerus dixit, *πεδοδάκτυλινος ἡ ἄστρος*, aurora digitis roseis. Et alius poeta,

2. Reg. I.

Le chiome gialle de la bella Aurora.

Quia

10 Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me, nec abstulit mala ab oculis meis.

Redditio causæ est imprecationum, quas dixerat. Quam causam poeticè etiam exponit dicens. *Quia non clausit ostia ventris qui portauit me.* Id est, quia in ea nocte natus sum. Cur autè eum peniteat natum fuisse, exponit altera parte versus dicens. *Nec abstulit mala ab oculis meis.* Hanc autem causam veram, & bonam esse exposuimus iam in huius capituli principio. Qua etià de causa adiungit.

11 Quare non in vulua mortuus sum, egressus ex utero non statim perij?

12 Quare exceptus genibus? Cur lactatus vberibus?

Quæ ex dictis facile intelliguntur. Quod dicit, *exceptus genibus*, alludit ad matres pueros nutriendes suos. Quæ genibus suis illos imponunt sedentes, præsertim vt eos lactent.

13 Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem.

Nec vera nec pia auctoris Bibliæ Roberti in hunc locum scholia mihi videtur, Iob existimasse mortem finem esse malorum. Sed illud significat, quod dixit Salomon, Laudauit magis mortuos, quàm viuos, & alio loco, Melior est dies mortis die natiuitatis: & Ecclesiasticus ait, melior est mors, quàm vita amara, & requies æterna, quàm languor persequens. Id quod hoc capite paucis interiectis bene probat ipse Iob dicens, *Quare misero data est lux, similem etiam Euripides protulit sententiam dicens.*

τὸ μὴ γενέσθαι τῶ θανάτῳ ἴσον λέγω

ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον,

μὲν δ' ἰσοδύναμον αὐτῆς ὄψεος ἡελίος

φύντα δ' ὅπως ὄκισα πόλιν ἀίδαο περιῆσαι

καὶ κείσθαι πολλὴν γῆν ἐπαμειβόμενον.

Non nasci, & mori rem similem puto, optimum est hominibus omnino non nasci, neque intueri radios feruidi solis; genitum vero quàm primum ad orci migrare portas, & iacere copiosa obrutum tellure. Sed auctor Bibliæ Roberti Hebræos hoc loco obsecutus fuisse videtur. Qui sicut has diras imprecationes Iob crimini vertunt, ita de Dei prouidentia hoc libro dubitasse, & in alijs erroribus versatum fuisse iactant. Cognouit tamen Iob cùm Christianis hominibus, in eo multum inter non nasci, & mori differre. Quod animus semel natus immortalis sit.

14 Cum regibus & consulibus terræ, qui adificant sibi solitudine.

Consules vocat, quorum consilio regna, vel respublicæ administrantur, qui ob eam rem regnum tenere videntur. Species igitur ponitur pro genere, id est, quiescerem cum optimatibus vi-

risque potentissimis. Quòd dicit, *Qui edificant sibi solitudines*, ad verbum ex Hebræo ita redditur. Sed septuaginta viri longè aliter reddunt, *וישאוירינדליוסון*. Qui gloriabantur de gladijs. Huius differètiæ causa est verbum Hebræum, *חרב*, horanoth, quod est ambiguum, duciturque à verbo *חרב* harab, quod ambigùè valde exponitur ab Hebræis. Dicunt enim significare arefcere, ficcari, desolare, destruere, æstu confici. Nullamque huius ambiguitatis explicant rationem. Sed propriè desolare significat. Nā hæc significatio optimè quadrat, vbi cunq; alia ab illis ponitur, vt huius libri. 14. vers. 11. & fluuius *יהרבה* ieherab exiccabitur, optimè quadrat desolabitur, quod non fiet, nisi aqua eius exiccata. Et Nahum. 1. vers. 4. & omnia flumina *ההרבה* heherib ficcare fecit, quadrat etiam desolare fecit, & ita vulgatus. Omnia flumina ad desertum deducens. Ex hoc ergo verbo quod desolare significat, quia desolatio nonnumquam fit æstu, vt si fluminum sit, fit nomen *חרב* horeb, quod æstum siue siccitatè significat Hebræis: sed propriè desolationem. Quia etiam desolatio gladio fit, efficitur ex illo nomen cū sex punctis *חרב* hereb, quod vulgo Hebræis gladium sonat. Sed vtrumque habet idem plurale ad fœmininorum formam *חרבות* harabot siue horabot, quod hic, vt diximus, ponitur. Quare vtraque versio cadit in verba Hebræa, *Qui edificant sibi solitudines*: vt dicit noster vulgatus, periphraſis est regum, & potentium qui vrbes campis desertis edificant, vt sui nomen posteris relinquunt. Sicut Semiramis, & Nipus edificarunt Babyloniam, Alexander Alexandriam. Cadit etiam, *Qui gloriantur de gladijs*, vt vertunt septuaginta. Id est, gladios fabricant, quibus alijs bellum inferentes gloriam sibi, & opes comparant. Quæ potentiorum hominum circumscripſio etiam est.

15 *Aut cum principibus, qui possident aurum, & replent domos suas argento.*

Id est, quiescerem cum his. Et est eadem sententia, quæ superior, dinites & optimates ex alijs potètiæ, & copiarum speciebus describens. Quo loco non est prætereundum, sed attentè considerandum, inuentum esse à natura temperamentum, quo teniores homines principibus, & potentissimis quibusque hominibus exæquet. Ex quo magnam esse huius seculi vanitatem Salomon agnoscebat dicens, Sapientis oculi in capite eius, stultus in renebris ambulat. Et didici, quòd vnus vtriusque esset interitus, & dixi in corde meo, si vnus & stulti, & meus occasus erit, quid mihi prodest, quòd maiorem sapientia dedi operam locutusq; cum mente mea animaduerti, quòd hoc quoque esse vanitas. Et alio

Mors omnes
homines exæ
quat.

Ecclesiast. 2.

loco,

Eccles. 3.

loco, id magis amplifcat dicens, Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestijs. Ideo vni interitus est hominum & iumentorum: & æqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur, similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiaccunt vanitati. Ea igitur excellentia, quæ opibus & doctrina nititur, citò elabitur. Et tanquàm fœni flos marcescit. Illa diu manet atque consistit, quam virtute quisquam sibi parit.

16 *Aut sicut abortiuum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem.*

Idem quòd antè nimirum velle non fuisse natum alia ratione dicit. Id est fuisse tanquàm fetus immaturus, qui in visceribus inclusus matris, antequam in lucem edatur, perit.

17 *Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieverunt fessi robore.*

Exponit etiam ex alijs speciebus omnes morte æquari. Quod in morte desierunt tyranni, & profligati homines alijs infesti esse, subditisq; timorem iniicere. Est enim tumultus timor multus, quo satis explicatur verbum Hebræum. 177 rogez. Quod variè auctores Hebræi declarant. Idem alijs verbis dicitur altera parte versus, id est, in morte potentes acquieverunt fessi roboris & potentia suæ, qua plerumque utebantur vim alijs afferendo. Licet Chaldæus hanc partem videatur ad oppressos, & qui aliorum potentiam sustinuerint, referre: sed mihi placet superior explicatio. Est enim magis apta contextui. Nam sicut toto hoc versu de iniurijs hominibus agit, ita sequenti toto de oppressis ab illis. Quos fortè commemorat, vt doceat nullos quantumuis robustos atque potentes posse morti magis quàm infirmos resistere, de quibus statim dicitur.

18 *Et quondã vincti pariter sine molestia non audierunt vocem exactoris.*

In Hebræo est in 777 iahad simul, quòd vulgatus vertit pariter: Græcus vero ἐμοι ἑμαδον vnanimiter, quod idem est, vinctos vocat, ergastula, & qui in vinculis ad lapides vel metalla sodienda retinentur. Quos morte pacatos esse dicit molestiaque vacare non audientes vocem exactoris, id est, eius, qui acerbè eos ad huiusmodi seruitutem cogebat. Sicut dicebat Sophocles ἀπὸ τῆς θανάτου λείπεται ἰατρὸς, Extremus morborum medicus mors est. Huius enim vitæ detrimenta morte finiuntur valde tamen futura vitæ timenda sunt.

19 *Paruus & magnus ibi sunt, & seruus liber a Domino suo.*

Concludit id quòd volebat omnes morte æquales fieri. Et ij qui inferunt,

inferunt, & ij qui ferunt iniuriam, sicut quidam poeta dixit.

κοινός γὰρ ἐστὶν ἅπασιν πῖναι τὴν ἐξ βασιλευσίν.

Communis locus manet omnes & pauperes & Reges quare mors merito optanda erat ei qui tot acerbitates & anxietates sustinebat. Et est magna consolatio hac ad eos subleuandos, qui in miserijs sunt, & aduersa fortuna conflitantur. Quam ornatisime traclat Esaias de morte Nabuchodonosor magno verborum splendore disserens, Infernus (ait) subter te conturbatus est in occursum aduentus tui. Suscitauit tibi gigantes: omnes principes terre surrexerunt de solijs suis, omnes principes nationum. vniuersi respondebunt, & dicent tibi, Et tu vulneratus es sicut & nos. Nostri similis effectus es, detracta est ad inferos superbia tua, cecidit cadaver tuum: subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Sequitur in Iob.

Isai. 14.

20 Quare misero data est lux, & vita his qui in amaritudine anima sunt? Probat inutilem sibi esse vitam eo argumento, quod dudum tractauimus. Quia nihil ex ea commodi, sed multum incommodi percipit. Nam quid praestat, eum habere lucem, qui non nisi eam na, & detrimenta videt? Certè huic utilior esset caligo, quae tot ei mala occultaret. Ideo pro magno beneficio Deus promittit Iosia, Colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quae introducturus sum super locum istum. Quid denique refert illos vitam degere, qui dolore conficiuntur? Quod tantum malum est, vt vel morte depellendum sit. Natura enim, & quidem non imprudenter cum maximis malis ita implicati sumus, vt explicari nō possumus, vitam cum morte commutare cupimus. Nam hic sensus & rationis vñs dono à natura datus, si nihil fructus, nihil utilitatis, sed sensum tantum malorum & incommodorum exhibet, quidnam boni in eo est, cur expectandum sit? Quare prudenter Paulus scribit Corinthijs, Non volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra, quae facta est in Asia, quoniam supra modum grauati sumus, supra virtutem, ita vt taderet nos etiam viuere. Tobias etiam dixit cum se arumnis circumuentum videret. Expedit mihi mori magis quam viuere. Admirabilis vero est, & plane Theologica sua Euripidis sententia quam ex huius vitæ malis concludit dicens,

Prudenter aliquando mortem desideramus.

1. Cor. 1.

Tob. 3.

ὅτι οὐδὲν ἔστιν ἄλλο

ἐν τῇ ἐπιπέδῳ τῆς ζωῆς ἢ ἡ ἀνάστασις

καὶ τὸ ἐπιπέδον τῆς ζωῆς ἡ ἀνάστασις

ἔτι

ἡ τὰ, ἕως βροτῶν ἔγκηται βία
 τὸ ζῆν γὰρ ἴσμεν, τὴ θανάτῳ δ' ἀκέραια,
 Πᾶς τις φοβᾶται φῶς λιπᾶν τὸ δ' ἡλίκα.

Philip. I.

O vitæ cupidi mortales, qui sequentem videre lucem semper cupitis innumerabilium onus malorum . Adeo vitam mortales amant . Scimus quidem viuere , præ inscitia vero moriendi nō non relinquere metuit hoc solis iubar . Sed hanc moriendi scientiam, quam in hominibus desiderabat Euripides, Christus copiose docuit. Qua benè imbutus erat ille, qui dixit, Desideriū habeo dissolui, & esse cum Christo . Ex his facile apparet, quam grauia sint huius vitæ detrimenta, vt vel vita redimi prudentissimus quisque cuperet. Sequitur autem.

21 *Qui expectant mortem, & non venit: quasi effodientes thesaurum.*
 Describit eos qui amaro sunt animo, vt ex adiunctis sumat argumentum ad probandum propositum, satius esse eis mori quā viuere. Nam homines huiusmodi mortem expectare solent tanquam vnicum anxietatum suarum per fugium, portumq; salutis suæ. Ex quo fit, vt illam, quantum fas est, magis quam thesauros exquirāt. Quare cum ij spes salutis suæ in morte positas habeant, non vita sed mors ex re ipsorum existimanda est, **מחמת** mat monim autem Hebræis thesauros semper significat: non absconditos, vt hoc loco dicit Eugubinus . Fortè tamen quia absconditi sunt.

22 *Gaudentque vehementer cum inuenerint sepulchrum .*
 Sicut lætatur is qui portum è longinquo videt: licèt in eo nō sit. Ita ipsi videntes sepulchrum, mortis recordatione lætantur, quam sperant requiem rebus suis allaturam. Qui ergo mortis recordatione lætantur, magis ipsa morte lætarentur. Quare præstaret potius eos emori, quam viuere . In Hebræo licet eadem sententia sit, quia pluribus verbis declaratur, non eodem modo septuaginta interpretes, quo noster vulgatus, transtulerunt. Idem tamen vterque declarat . Si verbum ex verbo, Hebræa interpretemur, ita vertemus, lætantes ad exultationem gaudent, si inueniant sepulchrum. Id est, qui lætantur de rebus iucundis, gaudent inuenientes sepulchrum, vt ex eo concludat, sepulchrum eis esse iucundum atque vtilè. Ita id Græci reddunt, **ἡμεῖς χαρᾶς δὲ ἐγγίνοντο ἐὰν κατὰ τύχην, θάνατος αὐτοῖς ἀπὸ πάσης** gaudentes læti fiunt si consecuti fuerint : mors viro requies . Id est, si consecuti fuerint mortem. Chaldæus verò ita reddit, *Qui lætabantur exultatione, modo lætantur cum inuenerint domum sepul-*

sepulchri. Sequitur autem .

23 *Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris.*

Illud commemorandum esse videtur, quod dixerat, Cur misero data est lux. Aptissimèq; & eruditissimè explicat miseri hominis rationem, vt probet profus ei inutilem esse lucem. Cur ergo datur lux viro, cuius abscondita est via? Id est, qui nullam viam inuenire potest, qua mala, in quibus versatur, effugiat. Et quem ita latet in occulto suæ salutis via, vt omnino luce destitutus, & tenebris circumfusus esse videatur. Quod hic capiet emolumentum ex die luceque solis? Quare frustra ei tribuitur? Cum vero vulgatus *Circumdedit eum Deus tenebris*, vertit: Chaldæum secutus fuisse videtur, qui vertit, & umbravit Deus apud eum, quam exposuimus sententiam. In Hebræo tamen tantum est, *Circumdedit circa eum Deus*. Et ita vertunt septuaginta *συγκλεισας γαρ ὁ θεός κατ' αὐτῆ* clausit Deus circa eum. Eandemq; quam explanauimus habet sententiam. Descriptissimè autem exponuntur verbis Hebræis hominis infelicis rationes, cuius conatus irriti semper fiunt neque exitum, quod moliat, felicem habet, & quoquo se vertat, detrimentum facit. Et sic in angustum eius rationes coguntur, vt circumdatus, & circumseptus à Deo, quò non euadat e malis, esse videatur. Et ita de se dixit ille, Traditus sum, & non egrediebar. Id est effugere non poteram. Et clarius ipse Iob capite septimo, Numquid mare ego sum, aut cetus, quia circumdedisti me carcere, Se verò cum mari comparat. Quia mare a Deo ostijs, & littoribus inclusum fuisse dicitur, ne terram obruat. Sicut cap. 38. huius libri narratur, *Circūdedi illud terminis meis, & posui vēctem & ostia*. Ita Iob se miserijs inclusum, &mersum fuisse iudicabat, vt emergere nullo modo potuisset. Ad hunc modum miserum, & afflictum hominem ipse describit dicens, *Circumdedit circa eum Deus*.

Psal. 87.

Iob 7.

Iob 38.

24 *Antequam comedam suspiro .*

Haftenus locutus fuit de toto miserorum genere: nunc de se misero verba facit, vt posita propositione, & assumptione, Misero melior est mors quàm vita. Ego sum miser. Facile conclusio confet, ergo mihi melior est mors, quàm vita. Ostendit autem ex efsectis se miserum esse. Quoniam antequam comedat suspirat. Solent ij, qui mære confecti, in lectu iacent, cibum respicere. Quoniam vnum contrarium alterum tollit. Ex quo fit, vt mæroris magnitudo locum nullum relinquat ei voluptati, quæ capitur ex cibo, & ita dixit Dauid de se afflicto, *Aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum*. Vel fortè dixit *Antequam co-*

Psal. 101.

medam

melan fepius, quis voluisset, si hoc fuit, cum castro in p[ro]prietate
 fuit, non iam vixit subditum p[ro]hibere, sed eam p[ro]prietate
 funderet. Et tempore mandantes opus, sic i[n] regno meo. Ad ali[m] tunc
 est genitrix, & consilium meo, dolor in magnitudine, ut ibi
 innotuit tunc aquarum exprimitore videat. Intellegentia tunc
 vulgata inter pretis versione verba traduntur. Hebraice
 loquendo, dicitur videntur. Quia sic ad verbum ex hoc data habent ad
 fuisse significat aqua rugiens mea. Vel forte voluit Hebraice
 ferre inquit lache yacas, quas ma[gn]a canis suscipit, & rugiens
 debet. Et quo intelligitur fuisse an[te] esse stocorum in op[er]atione
 firmitate non in illo modo vixit foret esse conciliantem consilium
 p[ro]prietate licet humilis p[ro]prietate. doloribus, sicut enim non
 indecorus vixit forte dolor, omni r[ati]o p[ro]hibet, ut in p[ro]prietate
 mea, ita nos sumus doloris signa nobis natura & libere sunt
 cora. Christus enim in cruce ch[rist]i manet vixit magna, & in
 Deus meus, ut quid de reliquiis aut Quidam rugiens & cadent
 fuisse declarat David eadem verba referens ad subyugans.

Sicut dicitur
 in libro 10.

Mich. 27.

Psalm. 22.

Hebraice dicitur videntur. Quia sic ad verbum ex hoc data habent ad
 fuisse significat aqua rugiens mea. Vel forte voluit Hebraice
 ferre inquit lache yacas, quas ma[gn]a canis suscipit, & rugiens
 debet. Et quo intelligitur fuisse an[te] esse stocorum in op[er]atione
 firmitate non in illo modo vixit foret esse conciliantem consilium
 p[ro]prietate licet humilis p[ro]prietate. doloribus, sicut enim non
 indecorus vixit forte dolor, omni r[ati]o p[ro]hibet, ut in p[ro]prietate
 mea, ita nos sumus doloris signa nobis natura & libere sunt
 cora. Christus enim in cruce ch[rist]i manet vixit magna, & in
 Deus meus, ut quid de reliquiis aut Quidam rugiens & cadent
 fuisse declarat David eadem verba referens ad subyugans.
 Hebraice dicitur videntur. Quia sic ad verbum ex hoc data habent ad
 fuisse significat aqua rugiens mea. Vel forte voluit Hebraice
 ferre inquit lache yacas, quas ma[gn]a canis suscipit, & rugiens
 debet. Et quo intelligitur fuisse an[te] esse stocorum in op[er]atione
 firmitate non in illo modo vixit foret esse conciliantem consilium
 p[ro]prietate licet humilis p[ro]prietate. doloribus, sicut enim non
 indecorus vixit forte dolor, omni r[ati]o p[ro]hibet, ut in p[ro]prietate
 mea, ita nos sumus doloris signa nobis natura & libere sunt
 cora. Christus enim in cruce ch[rist]i manet vixit magna, & in
 Deus meus, ut quid de reliquiis aut Quidam rugiens & cadent
 fuisse declarat David eadem verba referens ad subyugans.

Ad p[ro]prietate licet humilis p[ro]prietate.

Rafficitur quod est in videris rebus non fieri, sequitur in Job

27. Quia timor quem timebam, etiam in videris, et quod verba acida.

Propter hoc vel ad naturam nostram referri dicitur a videris habere

omnes similitudines. Significat ergo in videris in videris, quas natus

timebam. Vel ut ego videris, non ad naturam, sed ad Job p[ro]prietate

dentem in videris in videris est. Vixit enim boni est timere, atque in

caute, nec ne p[ro]prietate esset. Sicut Salomo dicit in Proverbia

15. Timor d[omi]ni est qui semper est p[ro]prietate: qui vero, mentis est d[omi]ni

in videris in videris. Nam in videris timor d[omi]ni p[ro]prietate, autem

& videris in videris. Quia tunc p[ro]prietate timor d[omi]ni p[ro]prietate

in videris d[omi]ni.

Quia timor d[omi]ni est p[ro]prietate.

in videris in videris in videris in videris.

Sed conuenit, si videris consuleretis timere, cui vos p[ro]prietate

quis, ne quando incidat calamitas. Et dicitur.

in videris in videris, in videris, in videris.

in videris in videris in videris in videris.

Et si quis in videris in videris, semper timon, ut p[ro]prietate dicitur

quod dicitur in videris, & in videris in videris in videris. Contra vos in videris

ma dementiæ est, & (vt Salomon dixit) mentis duræ siue rudis, securũ, socordẽ, & negligentem esse, cum vitam insidiarum, & malorũ plenã traducamus: & qua facillẽ res infinita nobis nocere possunt. Quæ negligentia atque socordia nõ cadit, nisi in sceleratos, & inertissimos homines. Et ob eam rem Salomon ait, sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iulorum facta habeant. Ex quo fit, vt in ærumnas & calamitates nonnunquam veniant acerbissimas. Nã (vt Salomon dixit) Corruent in malum. De quibus etiam Paulus testatur, Cum dixerint, pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus.

1. The. 5.

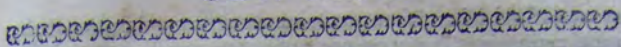
26 *Nonne dissimulaui? nonne silui? nonne quieui? & venit super me indignatio.*

Non nihil difficultatis hic locus habet: quod noster interpret Chaldæum imitatus affirmando reddit, quod negando reddere poterat. Vt igitur nostrum interpretem aptè exponamus, Chaldæi interpretationem proponamus. Quæ ita se habet verbo de verbo traducto, licet interpret eius è regione positus in biblia Regia aliter, sed non commodè quidem illum explicet. Ait ergo, Nonne quieui? & nonne pacatus fui in nuncio de bobus & afinis? & nonne tranquillus fui in nuncio de incendio ouium? & nonne sedatus fui de nuncio camelorum? & venit indignatio per nuncium de filijs. Quare dissimulatio hæc & silentium, de quo dicit Iob, (vt vertit vulgatus interpret) refertur ex Chaldæi sententia ad eam animi tranquillitatem, qua pertulit suarum fortunarum iacturam. Sed quòd illud. *Venit super me indignatio*, Declaret de morte filiorum, magis mihi probatur, vt de acerbissima illa calamitate explicetur, qua fuit morbo illo pestilentissimo pressus. Sic, vt prima pars versus. Nonne dissimulaui? nonne silui? Nonne quieui? ad calamitates quatuor referatur, quibus primo eius patientia tentata fuit. Secunda vero pars versus. *Et venit super me indignatio*. Ad illum morbũ in quem incidit grauissimum, quo secundo eius patientia tentata fuit. Quasi diceret, Patienter, & æquo animo tuli omnium mearum opum, & filiorum iacturam. Tamẽ ira Dei hoc non fuit contenta, sed acerbius in me inuasit. Sed planius verba Hebræa per negationem exprimentur: sicut ea expriment septuaginta interpretes hoc modo, Non pacatus fui non tranquillus, & non quieui: Venit autem indignatio. Vt illud explicet amplius, quod versus superiori dixerat, Timor quem timebam venit mihi. Quasi diceret, Licet non securus, nec negligens, sed prouidus, cautus, atque sollicitus de mea salute fuerim. Non potui tamen iram Dei vitare.

E CAP.

CAPVT. IIII.

- A 1 **R**espondens autem Eliphaz Themanites, dixit,
 2 Si ceperimus loqui tibi, forsitan molestè accipies: sed conceptum
 sermonem tenere quis poterit?
 3 Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti.
 4 Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua tremencia confortasti.
 5 Nunc autem venit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & conturbatus es.
- B 6 Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?
 7 Recordare obsecro te, quis vnquam innocens periit? aut quando reuerti delecti sunt?
 8 Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos,
 9 Plante Deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumpto.
 10 Rugitus leonis, & vox leonæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt.
 11 Tigris periit, eo quòd non haberet prædam: & catuli leonis dissipati sunt.
- C 12 Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue suscepit auris mea venas susurri eius.
 13 In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines
 14 Pavor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.
 15 Et cum spiritus me præsentem transiret, inhorruerunt pili carnis meæ.
 16 Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ eius audiui.
 17 Nunquid homo, Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo prior erit vir?
- D 18 Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in angelis suis reperis præuitatem.
 19 Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea?
 20 De mane vsque ad vespèram succidentur, & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.
 21 Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis: morientur, & non in sapientia.

I Respondens autem Eliphaz Themanites dixit.

Postquam Iob sermonem de suis calamitatibus induxit, amici, quos ad eum consolandum venisse dixerat, de eodem argumento cum eo loquuntur: quorum sermones doctissimos fuisse, plurimique faciendos Paulus auctor est in epistol. i. ad Corinthios. 1. Cor. 3. Qua citat testimonium Eliphaz ad suam doctrinam admirabilem, & planè Theologam comprobendam dicens, Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Comprehendam sapientes in astutia eorum. Scriptum est autem ab Eliphaz fuisse dictum capite quinto huius libri. Nec ego dubito, quin viri probi, atque sapientes fuerint. Quod vel ex eo apparet, quòd cum Iob tanto viro amicitiam contraxerint. Et eos sacro sancta scriptura simpliciter, & apertè amicos nominat. Nò enim vera amicitia conglutinari sine virtute potest, nec viro bono cū iniquis esse potest amicitia. Huc accedit, quòd cum Eliphaz Deum fuisse locutum, & ipse hoc capite commemorat, & sacra scriptura capite quadragesimo secundo. Quòd si Iobi consolatio nem imprudenter tractauerunt, in eaque re peccauerunt, non ob eam rem omnino reiiciendi sunt, nec alij prophetæ, quorum libri pro Dei oraculis habentur, crimina nonnulla admisserint, vt Moyses, & Dauid, Horum autem virorum errorem in ea re fuisse existimo, vt cum Iob de viris bonis, & iniquis disputantibus verissimæ eorum propositiones fuerint, assumptiones verò falsæ. Nihil enim de toto genere bonorum, & malorum differunt, quod non doctissimè, sapientissimèque loquantur. Imprudenter autè Iob iniquum fuisse existimarunt. Mirum tamen non est in ea re fuisse deceptos. Nam cum pena sua natura sit propter culpam instituta, ea est hominum opinio, vt eum in culpa fuisse putent, quem pœnas pendere videant. Adeo vt Christus infinita bonitate præditus, iniquus ob eam rem fuerit habitus. Sicut dicit Esaias, cum sceleratis reputatus est. Et cum Barbari viderunt viperam è manu Pauli pendentem, dixerunt homicidam esse, quòd vltio non sineret eum viuere, vt narratur in actis. Quare mirum non est, Iob amicos de eius bonitate dubitasse, vbi eum fortunis omnibus expoliatum, & tam anxie excruciatum viderunt. Licet ergo diuus Gregorius, & alij imaginem hæreticorum gessisse dicant. non fas est existimare hæreticos eos fuisse. Nam tunc non erat sanctitas Iob ita Dei testimonio probata, vt eam religiose credere deberèt. Nec beatus Paulus hæreticorum testi-

Quis fuerit error amicum Iob.

Pœna facit peccati coniecturam.

Esai. 53.
Act. 28.

monio vsus fuisset ad suam doctrinam confirmandam. Ac denique tanti criminis labe aspergi non possunt cum nulla eorum hæresis profertur possit. Dixit ergo Eliphaz.

2 Si ceperimus loqui tibi, forsitan molestè accipies.

Hierem. 20

Veniam præfari videtur. Potestque hæc pars versus per interrogationem explicari hoc modo, Num si conabimur loqui tecum molestè feres? Quod prudenter dictum est. Nam Iob superiori capite clamauerat se in pane, atque adeo in vita fastidire, quo magis in aliorum verbis, *Sed conceptum sermonem teneve quis poterit?* Id est cum tu tantam sermonis materiam dederis, quis se à loquendo, quæ de re proposita intelligit, poterit reprimere? Est enim difficile viro pio linguam coercere, vbi de re grauissima agitur. Ita Hieremias, cum secum statuisset, amplius in nomine Dei non loqui, Et factus est (ait) in corde meo (sermo scilicet Dei) quasi ignis æfluans, claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens. Vel potest conceptus sermo non de sermone, quem Eliphaz secum cogitauerat, dici, sed de eo, quem Iob fuerat locutus, vt interpretantur septuaginta interpretes: qui ita reddunt *ἵνα ὅτι ἐκ τῆς ἐπιτάξεως σου τὸ ἐπιπέσειν.* Id est tuorum verborum vim quis perferet? Quæ interpretatio optimè cohæret. Nam difficilimum quidem Iob sermonem induxerat, vt capite superiori, quam difficiles explicatus haberet enarrauimus.

2 Ecce docuisti multos & manus lassas roborasti.

Rom. 2.

Optimum quidem argumentum ad Iob in luctu iacentem excitandum, petitum non ex alterius, sed ex ipsiusmet doctrina. Turpe enim est, nec hominis sapientis alijs sapere, & sibi non prodesse. Id quod Paulus reprehendit Romanis scribens, Confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ, & veritatis in lege. Qui ergo alium docens te ipsum non doces. Quod dicit, *Manus lassas roborasti.* Id est, eos, qui laboribus vel aduersa fortuna fracti tardius atque remissius officio fungebantur, excitasti.

4 Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua tremencia confortasti?

Matth. 6.

Id est, eos, qui propter animi infirmitatem ad libidinem procliuiores in periculo magno erant, exulcerandæ diuinæ gratiæ præceptis, consilijs, hortationibus, opera denique tua reuocasti. Ex quo intelligitur Iob præter alias virtutes eius officij magistrum fuisse singularem. Et non solum ipsum pietatem tenuisse, sed etiã ad eam plurimos informasse. Quare testimonio Christi dicentis,

Qui

Qui fecerit, & docherit magnus vocabitur in regno caelorum, egregius, & eximius vir Iob in Ecclesia Dei haberi debet. It vbi Eliphaz, Iob officij munera commemorat, pastoris munus exponit, quod eximie Iob obiisse ex hoc loco demonstratur. Nam huiusmodi officij munera Deus in pastoribus suis per Ezechielem requirit dicens, Quod infirmum fuit, non consolidastis: & quod ægrotum, non sanastis: quod con fractum est, non alligastis: & quod abiectum est, non reduxistis: & quod perierat, non quaesistis. In qua re specimen relictum singulare virtutis est Regibus & Principibus, qualis Iob fuit: quorum plerique magno errore capti existimant, hæc ad se nullatenus pertinere.

Ezec. 34.

5 Nunc autem venit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & conturbatus es.

Hæc assumptio est ratioeinationis, qua velle videtur concludere Iob deliquisse in eo, quo diei suo maledixerat, quod propter imbecillitatem animi, & desperationem Iob fecisse crediderat. Errabat tamen Eliphaz, vt declarauimus superiori capite. Non enim erat desperatio, sed prudens consilium velle tot tantaque mala atque adeo morte declinare. Quod Paulus atque Tobias (vt narrauimus) cepit consilij. Quod dicit, *Conturbatus es*, ita ad verbum est in Hebræo: doctissime tamen transferunt septuaginta interpretes οὐδὲν ἰσχυρὰς. Id est festinasti, vel sategisti. Quod proprium eius est, qui de sua salute desperat, nec magno animo, sed impatienter casus suos tolerat. Et ob eam rem monet Ecclesiasticus, Ne festines in tempore obductionis. Ille enim festinat, qui cum sibi à Deo auxilium non feratur tempore, quo ipse sperat, spem in Deo & fiduciam abiicit. Contra vero ille non festinat, qui in rerum desperatione sortem se, & magnanimum præstat, Dei semper opem sperando. Sequitur autem.

Ecclesiast. 2.

6 Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?

Desiderat id in Iob, quod ignoranter ei deesse putabat. Quod *fortitudinem*, dicit, metonymia vulgatus vsus fuisse videtur, causam vertens pro effectu. Nam in Hebræo est, חֵסֶד chisla spes. Facit tamen fortitudo spem, & animum forti viro. Potest tamen hic locus aliter ex Hebræo reddi, vt redditur à Chaldæo interpretè hac ratione, Nonne timor tuus erat spes tua? fidentia, & perfectio viarum tuarum? Id est, Cum animum ob calamitates desponderis, indicas hæctenus, ea de causa à te Deum cultum, & obseruatum fuisse, vt ab eo opes, atque diuitias impe-

E 3 traes.

trares. Quæ spe cum modo cecideris, nihil amplius in Deo sperare vis. Quæ sententia Iobum pupugit longè magis. Nam cum mercenariæ virtutis accusabat. Sed alijs Hebræis magis placet aliter hunc locum exprimere. In hanc sententiam? Nihil est Iob, quòd animum abijcias, quod tibi, & facultates, & bona valetudo fuerint detracta. Non enim in his rebus spes, & rationes tuas posueras, sed in Dei timore erant spes tuæ, eoque tanta viarum tuarum perfectio spectabat. Quæ lenior est sententia ad sancti viri mitigandum dolorem, nec Eliphazum tantæ acerbitalis arguit. Vtraque tamen est valde probabilis, & apta ad Hebræa verba explicatio. Sed septuaginta interpretum est difficilis huius loci interpretatio. Nam כסלה chisla non spem sed ἀφροσύνην stultitiam conuertunt תם tom non perfectionem, sed κακίαν malitiam. Versus itaque totus ita apud illos habet *πότερον ἢ χεῖρ φόβος σκεψίν ἐν ἀφροσύνη. καὶ ἢ ἐλπίς σου καὶ ἢ κακία τῆς ὁδοῦ σου*, nunquid timor tuus est in stultitia, & spes tua, & malitia viarum tuarum? Verè autem nomen כסלה chisla significat etiam Hebræis stultitiam. Quare conuenit etiam hæc versio in Hebræa verba, habetque hanc sententiam, Nunquid cum ita exanimatus sis, significare vis stultum fuisse Dei timorem quo antea affectus eras? Nam si prudens fuisset, non minus in calamitosa, quam in prospera fortuna existeret. Significare ne etiam vis spem tuam malas & iniquas vias tuas fecisse? Nam cum ita rerum acerbitate conturberis, videris ob eam rem vias Dei, & præcepta tenuisse, quod ab eo felicem fortunam sperares, quæ quidem spes peruersas vias tuas efficeret. Nam potius te mercenarium, & rerum humanarum amatorem, quàm Dei verum cultorem, & caducarum rerum contemptorem efficeret. Itaque quadrat in Hebræum versum conuersio septuaginta interpretum. Nec eorum sententia longè distat, a Latina nostra versione. Id modo difficultatis relinquitur in editione Græca. Quod licet כסלה chisla (vt diximus) stultitiam etiam significet תם tom tamen, quod illi vertunt κακίαν non malitiam (vt illi declarant,) sed perfectionem & consummationem indicat. Sed si כסלה chisla, stultitiam vertamus necesse est, תם tom perfectionem per Antiphrasim dictum fuisse intelligere. Hoc est: stultitia erat illa viarum tuarum perfectio, quæ alijs videbatur, cum potius malitia esset. Quippe quæ pecuniam potius quàm pietatem quærebat. Sequitur autem.

Eccle. 2.

7 *Recordare obsecro te, quis vnquam innocens perijt? aut quando recti deleti sunt?*

Quoniam asseuerauerat Iob melius sibi esse mori, quam viuere, id Eliphaz redarguit. Nam boni viri cum Dei præsidiō nitantur, calamitosæ fortunæ nō succumbunt. Ita vt intereant. Cum ergo eum interitum, qui ad bonum virum non spectat, tam anxie optes ab officio descuiisse, Deique auxilium desperasse videris. Cuius argumentationis propositio, Iustus non perijt, si quencunque interitum complectatur, huius & futuræ vitæ, vt intelligat nec in hac, nec in futura vita perire, vera non est. Multi enim viri magna virtute præditi indigna morte absumpti sunt. Quod ex Christi seruatoris, & Apostolorum suorum ignominiosa morte, facile apparet. Et Esaias dicit, Iustus perijt, & non est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiæ colliguntur, quia non est qui intelligat. A facie enim malitiæ collectus est iustus. Si autem de interitu illo sempiterno tantum propositio intelligatur, verissima est. Ab hac enim morte nos Deus per Christum vindicauit, vt omnis qui credit in illum, non pereat: (sicut dicit Ioannes) sed habeat vitam æternam. Christusque promittit, Si quis fermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum. Licet igitur Eliphaz de interitu propositionem suam intellexisset æterno, non benè Iob reprehendit, qui non hunc, sed vitæ mortalis finem optabat.

8 *Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos.*

Quod dicit *operantur iniquitatem*, in Hebræo est *חרסו* horsee: id est arantes iniquitatē, & ita vertunt septuaginta interpretes. Quod licet eadem sententia, qua illud *operantur iniquitatem*, dicatur; est tamen perpetua in Hebræo metaphora ex agricolis petita: qui arando, seminando, & metendo totum munus suum exequuntur. Ita iniqui homines scelus arant, id est, concipiunt, cum illud admittere secum decreuerunt. seminant, id est moliuntur, cum dant operam, rationes, & auxilia quærunt ad illud faciendum. Metunt, id est, edunt cum iam scelus, quod cogitant, perficiunt. Significat ergo hac ratione dicēdi: homines sceleratissimos, qui totos se in flagitia ingurgitant. Nam scelus concipiunt, & conātur efficere, & vires habent ad perficiendum. Id quod ex alia metaphora etiā declarauit Dauid dicens, Ecce parturit iniustitiā, & concepit dolorē, & peperit iniquitatem. Quod eadē ratione, qua diximus declarandum est, de homine flagitioso, & qui se totū in scelere volutauerit, illud concipiendo, moliendo, & perficiendo.

Esai. 57.

Iustus non perire quo modo sit intelligendum.

Ioan. 3.

Ioan. 8.

Psal. 7.

Quod ob eam rem ita sigillatim exponunt, ut intelligamus peruersi iniquorum hominum studia, quantisque se flagitijs, ut quoduis scelerum perficiant, contaminent. Quid ijs futurum sit statim exponit dicens.

9 *Flante Deo perisse, & Spiritu irae eius esse consumptos.*

Spiritum irae, & Deum flare dicit, ad exponendum quam facile Deus omnes perdat iniquos, sicut dixit Esaias, eximiam Christi potentiam amplificans, Spiritu labiorum suorum interficiet in-pium. Id quod etiam declararunt septuaginta vertentes *ἐκ πυρός*, ex mandato id est, simul atque ipse eos extinguere voluerit. Sicut etiam virgo beata cecinit apud Lucam, Disperit superbos mente cordis sui. Quod Sodomorum euersio, & totius orbis inundatio optimè demonstrat. Quae quidem exempla impijs statuta deberent valde eorum conatus, si saperent, regerere. Amplificat id magis Eliphaz nonnulla subiiciens impiorum genera.

10 *Rogitus leonis, & vox leaenae, & dentes catulorum leonum contra sunt.*

11 *Tigris perijt, cò quòd non haberet pradam, & catuli leonis dissipati sunt.*

Principes & Reges truculentos, & immanes intelligit, qui ceteros suos per vim exinaniunt, ut ipsi eorum opibus ditentur. De quibus dicit Sophonias, Principes eius in medio eius quasi leones vagabundantes, iudices eius lupi vespere non relinquebāt in mane. Quae licet immanes, & potentes sint, Deo tamen irato nullo modo poterunt resistere, sed facillè eorum vires, licet magnae videantur, infringet. Quod sicut impijs terrorem, ita pijs viris oppressam consolationem affert. Sic David Deo gratias agit dicens, Quoniam percussisti omnes aduersantes mihi sine causa dentes peccatorum contriuisisti. Verum ergo est, quod docet Eliphaz impios perire, licet potentissimi sint. Quòd si ipse voluit ex hoc assumi, Iob hac de causa tantam fecisse iacturam falsum quidem est, ut ex primo, secundo, & ultimo capite huius libri constat. Nunc redit ad probandum, quod dixerat, pios viros non perire. Idque probat ex oraculo diuino sibi reddito.

12 *Porrò ad me dictum est verbum absconditum, & quasi sursum suscipit auris mea venas susurri eius.*

Non dubito quin verum sit, quod hic narrat Eliphaz se Dei responsum accepisse. Quare falsa & ridicula sunt auctoris Bibliae Roberti hoc loco scholia dicentis, Eliphaz cogitanti de rebus Iob, datum fuisse à Deo responsum, Iob ob sua peccata in tantas miseras incidisse. Non enim Deus falsum dare responsum potest.

Isai. 11.

Luc. 1.

Soph. 3.

Psal. 3.

potu
dixi
na o
ber
lijs i
Que
cet
re, a
long
non
vt v
alio
sepe
cau
vt y
fieb
diu
mal
eius
ex e
70
eo
nia
exp
70
pre
cau
gis
int
vid
pu
Ex
ac
re,
fig
cil
gu
vt o
ti,
70
rin

potuisset, sed hoc ex libris Hebræorum sumptum est, qui (vt iam diximus sæpe in commentarijs huius libri) multa in Iob crimina conijciunt. Ridiculus etiam est in scholijs auctor Bibliæ Roberti, quod nec ipse, nec alij Hebræi, quos sequitur in suis scholijs intellexerunt quodnam Eliphaz redditum fuerit oraculum. Quod vero dicit, *Verbum absconditum furtiuè venas susurri*. Vt indicet rationem, qua olim dabantur responsa, non planè, sed obscure, atque implicatè, vt ex prophetis intelligi licet, quorum sermo longè obscurior est, quàm familiaris. Quoniam homines digni non erāt, quibuscum Deus valde familiariter loqueretur. Adeo, vt vel Christi temporibus quibus planius, & familiarius, quàm alio vnquàm tempore dabantur responsa, id obseruaretur. Nam sæpe Christus cum populo loquens parabolis utebatur. Cuius rei causam ipse suis Apostolis indicat dicens, Cæteris in parabolis, vt videntes non videant, & intelligentes non intelligant. Tum id fiebat, vt non remisse atque negligenter, sed attentè, & accuratè diuina homines audiant oracula, Quod autem dicit, *furtiuè*, non malè exponit Chaldæus repente. Quod verò dicit, *Venas susurri eius*, Clarius in Hebræo est שמע מנהו semets menu. Id est, parum ex eo. In Græco vero obscurius id transfertur πόντος δὲ ξηραὶ μου τὸ ὄσος ἐξέδρατα παρ' αὐτοῦ. Id est, Nunquid, non auris mea indecora ab eo suscipiet? Nam שמע semets significat detractionem & ignominiam, idque vno tantum scriptura loco, quod alia non videtur explicatio quadrare Exod. 32. vers. 25. Spoliauerat cum Aaron לשמצה le simtsa inter hostes eorum. Sed mihi videntur Hebræi prorsus huius vocis propriam significationem ignorare, qua de causa accomodant eam significationem cuiusque loco, quæ magis apta verbis adiunctis eis videtur. Ex quo fit vt non conueniat inter eos de explicatione illius loci Exodi citati. Sed difficilis eis videatur. Sed quantū ego conijcio, ex tribus locis, quibus in scriptura ponitur, attenuatum quid, & exiguum propriè significat. Ex quo fit, vt ad significandā detractionem, & ignominiam possit accomodari. Siquidē qui detrahit, & afficit ignominia, attenuare, & diminuerē alterius famā videtur. Nam his locis apta est hæc significatio, ipsaq; facilia redduntur. Nā hic locus (vt diximus) facilius, & planius ita redditur. Quoniā absconditum, & furtiuū erat, vt dicit. Ita etiam conuenit in alium huius libri locū capitis sexti, & ita interpretatur vulgatus noster interpres cum vix (ait) שמע דבר semets dabar, id est paruum stillam sermonis eius audierimus. Locus etiam ille Exodi valde difficilis, planus valde hæc inter-

Luc. 13.

Exodi 32.

interpretatione efficitur, vt habeat hanc sententiam, nudauerat populum Aaron ad attenuationem inter hostes, id est, vt hostibus suis attenuatus, diminutus & despectus videretur. Ne de idolo, quod fabricauerat eis ex auro, quo populum expoliauerat, gloriarentur, & eo duce conarētur ire per hostes in terram promissam. Nam ipsi petierant Deum, qui praeccederet eos. Quia forte nullam planiorem melioremque interpretationem reperies, licet variæ ab Hebræis, & Latinis circūferantur. Ex hac eius propria significatione fit, vt ad significandam detractionem & ignominiam possit accommodari, vt à vulgato nostro loco Exodi citato acomodatur. Et ad significandum etiam indecorum, vt hoc loco à septuaginta visis vsurpatur: nam indecorum est, quod attenuatum, & imminutum fuerit. Ita, vt hanc habeat sententiam illorum huius loci translatio. Nunquid non auris mea audire, didicit; ex illo, quod indecorum erat? Quo mihi ad oraculum videtur alludere, quod sibi redditum fuisse Eliphaz narrat. Quo significatur, vt statim exponemus, indecorum esse hominē iustiorum, aut puriorem esse quam Deum. Vulgatus verò transtulit *venas susurri*, id est, verbum attenuatum, hoc est, nō rectè expressum, nec prolatum, sed obscurè, cuiusmodi susurrum esse solet. Quare vtraque translatio cadit in verba Hebræa, & aptam habet sententiam. Sequitur autem.

13 In horrore visionis nocturna, quando solet sopor occupare homines.

Yehiph propriè ramum significat, siue arboris, siue rupis, quem scopulum vocamus per translationem vero significat cogitationem, quæ cum corde ita comparatur, vt ramus cum arbore. Hinc fit, vt vulgatus, & septuaginta transferant hoc loco horror visionis, speciem pro genere. Nam horror cogitatio est timorem iniiciens. Potest etiam clarius ex Hebræo verti cogitationibus visionis nocturnæ, id est, cum mecum cogitarem visa, quæ nocte hominibus afferi solent. Ponit enim tempus, quo percepit oraculum cuius mentionem facit, *Quando solet sopor occupare homines*. Noctis descriptio est, de nocteque accepisse narrat oraculum. Quod etiam alijs prophetis contigit, vt Danieli dicenti, Videbam in visione mea nocte. Et Zachariæ etiam dicenti, Vidi per noctem, & ecce vir ascendens.

14 *Pavor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.* Hac de causa superiori versu vulgatum, & septuaginta vertisse puto, In horrore visionis. Septuaginta verò aptè exponunt, quo pacto ossa fuerint perterrita, traduentes *tristia* concussit.

Dani. 7.

15 *Et cum spiritus.*

Vehementer autem terrebantur olim prophetae, & alij viri pii, cum visa à Deo offerrentur eis. Adeo vt narret Ezechiel prostratum iacuisse: ab angeloque erectum fuisse in illa visione quam commemorat gloria Domini. Daniel etiam narrat, viso angelo perterrefactos fugisse eos, qui cum illo erant. Ipsumque adeo consternatum fuisse, vt viribus omnibus destitutus in terram cecidisset. Et quando vniuerso populo Deus in monte Synai apparuit, cunctus populus perterritus fuisse narratur. Adeo, vt dicerent Moysi, Loquere tu nobis, non loquatur nobis Deus. Ita ergo Eliphaz, in visis sibi oblati exhorruisse narrat. *Et cum spiritus me presente transfret: inhorruerunt pili carnis meae.*

Ezech. 2.

Dan. 10.

Exod. 20.

16 *Stetit quidam, cuius non cognoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui.*

Quod dicit. *imago coram oculis meis.* Significare videtur vulgatus noster aliquam imaginem oblatam esse Eliphaz. Valde tamen id ambiguum est in Hebræo. Nam Hebræa verba possunt significare, & oblatam, & non oblatam fuisse, imaginem vllam ei. Nam sæpe vsuuenit in Hebræo, vt negatio primi membri afficiat secundum membrum. Et ita illa verba. *Cuius non cognoscebam vultum, imago coram oculis meis,* possunt Hebræis idem declarare, quod nec, *imago coram oculis meis,* & ita ambigüe explicatur à Chaldæo interprete: licet versio eius Latina è regione posita in Biblia Regia explicatè dicat imaginem vidisse. Septuaginta tamen viri, quorum maxima est auctoritas, apertè vertunt. Nullam imaginem ei fuisse propositam his verbis, *εἰδὼν οὐκ ἔτι προσέβλεπεν αὐτὸν.* Id est, vidi, & non erat imago coram oculis meis. Fortè verò Græci intelligunt imaginem coram oculis suis non fuisse, quam quidem cognosceret. Vel à vulgato ambigua relicta est oratio, sicut est in Hebræo, & Chaldæo, vt negationis [vis in secundam propositionem posset vel transire, vel non transire. Quod dicit, *Cum spiritus me presente transfret.* Et vocem quasi auræ lenis, simile visum fuisse declarat eius, quod propositum fuit Eliz, vt narratur in quarto Regum. Nam vidit primo spiritum grandem, & fortem, & ultimo loco sibilum auræ tenuis. Nam cum Deus, & ea quæ Dei sunt primò tractantur difficilia, & molesta valde videntur: deinde verò facillima iucundissimæque. Cùm ergo hoc visum quod commemorat Eliphaz simile fuisset eis, de quibus alij prophetae narrant, & in eo, quòd illum terrefecit, & in eo quòd primo lenis spiritum vehementer

4. Reg. 19.

tem, deinde vero auram lenem, non dubito, quin à Deo ei fuerit representatum: quod vehementer, vt diximus, eius dignitatem, & amplitudinem manifestam, atque testatam efficit.

17 *Nunquid homo, Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo prior erit vir?*

Id oraculi redditum fuit Eliphaz, non illud quod putauit, (vt narrauimus) auctor Bibliæ Roberti quod affert ad probandum illam propositionem, Iustus non perit. Quæ vt vera habeatur, quomodo sit intelligenda, explicuimus. Id est, funditus non perijt, & hoc modo benè hoc probatur oraculo. Quoniam iustificaretur vir pius cum Deo, si æternum acciperet interitum. Nam posset optimè de illo conqueri dicens, Quid in te peccaui? Quid comëru? quo merito meo tantum pendo supplicium? Et ita Dauid culpam suam cognoscens, à Deoque veniam petens ait, Tibi soli peccaui, & vincas cum iudicaris. Quod oraculum valde huius simile est, valdeque ab eo declaratur, id est, factor me peccasse, pœnaque esse dignum. Vt iustificeris in sermonibus tuis in Hebræo est *בְּדַעְרָךְ* bedaurecha, דָּנֶה דָּנֶה danar autem, sicut & sermo in sacra scriptura rem, siue negotium significat, vt iustificeris ergo cum me condemnaueris, & supplicium irrogaueris. Non enim in probum, sed in improbum virum animaduertes. Et vincas cum iudicaris, id est, Cum impij supplicio affecti de te queruntur, & secum benè non agi iudicant.

Psal. 50.

Qua ratione iustificetur Deus, cum in impium animaduertit.

Matth. 11.

Estque in Hebræo id clarius, propiusque accedit ad secundam partem oraculi Eliphaz, quod in manibus habemus, *וְלֹא תִכְתֵּב שְׂפָתַי* tizche bescaphtecha purus sis in iudicijs tuis, id est Nulla culpa contamineris, cum pœnas à me expetieris, quasi nullo merito meo supplicium mihi fuerit constitutum. Ex hoc etiam loco optimè intelligitur illud Christi apud Matthæum, Et iustificata est sapientia à filijs suis. Vt sit Hebraismus *מְבָנִי* me banau à filijs suis, similis eius, quem hoc loco dicit Eliphaz *מֵעֶלְוַת* me eloa à Deo suo. Id est, cum sapientia Dei omnem lapidem mouerit, omnique ratione conata fuerit filios suos, id est populum Hebræum, frugi facere ad pietatemque informare, nec id fuerit assecuta: nulli iniusta videri poterit, cū pœnas fuerit persecutus, hos filios reiiciendo, à seque expellendo, & alium populum sibi assumendo, & iure suo vendicando. Et hac de causa cunctos homines mundo consumpto Deum in iudiciū vocaturū existimo. Vt, quia alij homines æternis addicentur supplicijs, alij vita beata perper-

tuis

tuis temporibus donabuntur, horum causæ, atque rationes omnibus manifeste sint, Deusque (vt ait Dauid) in sermonibus suis iustificetur, purusque, & vacuus appareat ab illis maledictis, atque conuitijs, quibus illum iniqui iustis constricti cruciatibus appetent. Quam ob rem Paulus Corinthijs scribit, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, &c. Itaque nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Tunc laus erit vniciuique à Deo. Quare rectè dictum fuit Eliphaz: *Nunquid homo, Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir?* Esset autem purior, si culpa ipse vacaret, & Deus illum condemnaret. In culpa enim Deus esse, iniquum reddens iudicium, vir autem extra culpam fuisset. Licet autem hic locus non solum à vulgato interprete, sed etiam à septuaginta, & à Chaldæo eodem modo per interrogationem reddatur, potest tamen ex Hebræo sine interrogatione verti. Ita vt הֲאֵלֹהִים non sit interrogationis, sed nominatiui signum, hac ratione homo iustificabitur à Deo, & à factore suo purus reddetur vir, habetque commodam sententiam ad probandum, quod proposuerat. Nam si à Deo iustificabitur, ergo nec condemnabitur, nec vlllo supplicio coercebitur, nec denique peribit. Quæ interpretatio licet nonnullis Hebræis magis probetur, prior tamen longè præstantior mihi videtur, cum ei tam egregij interpretes simul assensu fuerint. Illud verò, *Aut factore suo purior erit vir?* septuaginta ita interpretantur, *ὅτι δὲ ἴσθ' ἐργῶν αὐτῶν ἃ μὲν ἴσθ' ὁ δ. vii. p.* Id est vel à factis suis inculpatus erit vir. Caditque in Hebræa verba, si הֲשֵׁחַ y hesehu infinitiuum esse intelligamus. Nam eisdem consonantibus alia puncta ascribi possunt, vt in Zacharia diximus. Hoc loco vero magnopere animaduertendum est, Deo reuelante homines olim didicisse viros pios à Deo esse seruandos. Hoc enim, quoniam non satis natura constare potest, oportet eum religiose credere, qui diuinam gratiam conciliaturus est, sicut dicit Paulus, Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & inquiringibus se remunerat fit.

18 *Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem.*

Hæc, & ea, quæ sequuntur, vsque ad finem capituli, ad oraculum etiam pertinere existimo, quod Eliphaz relatum sibi narrat. Est autem hic versus, vt mea fert opinio, valde difficilis, non tam ad intelligendum, quàm ad contexendum cum superioribus, & sequentibus dictis. Quod hæctenus ego pro dignitate explicatum fuisse

1. Cor. 4.

Heb. 11.

fuisse non vidi. Etenim si ponatur hoc ad demonstrandum illud quod proxime dixerat, Nullum virum Deo collatum posse iustificari. Ita vt argumentum ex maiori petatur, ad probandum, quod minus est. Hac ratione Angeli, qui hominibus præstant, non sunt mundi Deo collati: ergo nec homines esse possunt. Quo pacto consequentibus cohærebit, quibus non dicitur, quanto magis homines puri non erunt: sed quanto magis homines non consistent, sed facile interibunt. Quare hic locus ita mihi tractandus videtur, vt oraculum totum pertineat ad probandum illud coniunctum, quod proposuerat, Pios viros non perire, impios vero perire. Probauit primum ex eo quod sibi responsum fuit. Nullum hominem posse Deo comparatum iustificari. Probat modo secundum ex maiori. Nam Angeli, qui natura semper sunt: deprimi ad interitum possunt: quò magis homines interire poterunt, cum natura mortales sint. Dicit ergo. *Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles.* Chaldaus id refert ad Prophetas, virosque deditos Deo, quod mihi sanè non placet. Nam quod sequitur quanto magis qui habitant &c. & concluditur tanquam minus ad omnes spectat mortales, cuiusmodi propheta fuerunt. Quare nõ debet pertinere ad id, quod tanquam maius proponitur. Igitur hoc ad Angelos totum attinere puto, quos stabiles non esse dicit. Quia omni prorsus bonitate præditi non sunt. At tradunt Metaphysici bonum, & id quod est, ita inter se esse conexa, vt nihil vni desit, quod non desit, & alij. Quod si vacant Angeli aliquo bono: vacant & aliquo eius, quod est. Igitur non omnino prorsusque consistunt. Eodem pertinet, quod est in Hebræo: & septuaginta viri atque Chaldaus conuertunt. Seruis suis non credit. Id est, seruis suis omne bonum non tradidit fideique commisit, hoc enim interest inter filium Dei, & angelos aliasque creaturas, quòd filio Dei omnia tradita sunt à patre suo, vt ipse testatur. Et in eo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi, vt auctor est Paulus. Angelis vero, & alijs creaturis multa, vel potius infinita bona credita non sunt. Sicut hoc loco dicitur. Et in Angelis suis reperit prauitatem. Vel, vt septuaginta vertunt *οκταβήτα*. Id est, totosum quid atque malignum. Quo significat infinitis eos contentis modis carere. Quare cum infinitis modis eo, quod est, præstantissimæ quæque creature priuentur, infinitis etiam modis possunt non consistere, vt rectè dicatur stabiles non esse. Quam doctrinam satis planam facit exemplum illud seuerissimum in peruersis Angelis statutum, qui propter eorum nequitiam bonis maximis euersti sempiternum interitum acceperunt.

Cur Angeli
possint deficere.

Luc. 20.
Colo. 2.

19 *Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut à tineo?*

Optime quidem colligitur homines iniquos interituros, si Angeli tam præstanti natura præditi occiderunt. Declarat autem hominis infirmitatem, & ex materia de qua corpus eius factum fuit, & ex causa efficiente senij, & consumptionis eius. Dicit ergo, *Quantò magis qui habitant domos luteas.* De corpore intelligit, quod est quasi quædam domus, & animi receptaculum, qua translatione vsus est etiam Paulus Corinthijs scribens, Si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur. Quæ translatio petita est ex eo, quod narratur in Genesi, Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem. Quod dicit, *qui terrenum habent fundamentum*, ad corpus etiam lutecum refertur, quo quia hominis vita nititur, cum facile fundamentum conuelli possit, quippe quod terrenum sit, facile etiam hominibus vel potentissimis atque seuissimis auferetur vita. Quod dicit, *consumuntur, velut à tineo*, Quidam Hebræi existimant, ante tineam esse verendum, quod in Hebræo sit *וַיִּלְחֶפְהָס* liphhe has. Ad hanc sententiam, consumuntur antequam in sepulchro vermibus confecti contabescant. Alij Hebræi, quia *וַיִּלְחֶפְהָס* has arcturum etiam, ut alij qui putant significat à verbo *וַיִּלְחֶפְהָס* hus congregare, explicant consumuntur, donec fuerit arcturus, id est semper. Sed meliorem esse duco versionem vulgati interpretis: cum ita & septuaginta viri, & Chaldæus conuertant. Coheretque longè magis cum versu sequenti, quo modus commemoratur, quo quasi à tineo homo conteritur. Tangit autem his verbis elegantissimum argumentum, quo explanat quam facile homines à Deo extingui, & vita expelli possunt. Nam ipsi sua sponte, nulla externa eis illata vi quotidie contabescunt, senescunt, & quasi à tineo corroduntur, & conficiuntur. Siquidem cum homo ex femine fiat humida quadam re, ea est vis huic materiæ natura attributa, quæ in dies eam magis exiccet, ut ita humanæ naturæ paretur: quæ vis nunquam hominis materiam deserit, sed ei semper insita est. Quo fit, ut tamdiu sicciore homo reddatur quamdiu viuere, quam vnâ causam esse senectutis Galenus existimat. Cum igitur homo per se senescat, cur non testatur, & exploratum erit homines omnes iniquos, quantumuis viribus & opibus abundare videantur: vitam non multum producuros, sed morte esse mulcandos. Ex quo satis quidem constat quanta clementia, & stulticia sit iniquorum hominum, qui Deo non obtemperare, sed resistere, &

2. Cor 5.

Genes. 2.

Senectutis
causa.

eius iussa violare audent. Qua (malum) re homines infirmi nitentur? quidnam eorum effert animos? anne lutum, ex quo constant, spiritus eis, & audaciam affert ad repugnandum omnipotentibus? At quidem erunt, vt ait Dauid, tanquam puluis quem proficit ventus à facie terræ. De qua re, vt certior fieret Adam, qui Deo equiparari moliebatur ei è Paradiso expulso Deus dixit, Puluis es, & in puluerem reuerteris. Ob eamque rem erudite quidam Poeta canebat.

πὶ γὰρ ἐσθλῶν ὄλων ἢ ποδᾶπῆς γερόναμ' ὕλης,
 ὄχι μὲν τῶν κ' σπαιτῶν τὸ βιωτικὸν νοήσας,
 ὅτι πῶς ἐλάττω, καὶ τίς εἶ καὶ τίς πάλιν γίγῃ.

Quid obsecro sumus tandem, aut ex qua materia nati, ex te ipso coniecturam fac, & tuæ vitæ genus considera, vnde natus, qui nam sis, & quis futurus denuo.

Genes. 3. 20 De mane vsque ad vesperam succidentur.

Exponit quo pacto a tinea quasi corrodantur, & consumantur, quia de mane vsque ad vesperam, id est singulis diebus senescunt, & morti propius accedunt. Itaque verè quotidie moriuntur, sicut Adam dictum fuit. In quacumque die comederis ex ligno, morte morieris. Moritur enim quotidie, neque facit moriendi

Genes. 2.

finem quousque animam agat. Qua de causa Dauid ait, Dies mei sicut umbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui. Et quia nullus

Psal. 101.

intelligit, in æternum peribunt. Et hoc loco cõstare videtur Eliphaz hæctenus de interitu sempiterno fuisse locutum, cuius causam satis hic eruditè ponit, quia homines cum quotidie moriantur, se tamen mori non intelligunt. Nam si intelligerent, quis tam stultus, quis tam esset mente captus, qui pro virili parte tantum malum sibi impendens auertere bona & religiosa vita non curaret?

Oportet
 cognoscere
 quod semper
 motimur.
 1. Reg. 4.

In quo non sine magna admiratione considerandum est, quam præcipites libidine, & perturbationibus suis homines ferantur, vt non sentiant, non videant, quod toties experiuntur, quod a se due ante oculos eorum versatur. Vt ergo ab interitu nos vindicemus æterno, oportet cognoscere nos semper mori, sicut illa dixit Thecuitis, Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram: Memoriam frequenter repetere necesse est volantis ætatis, vitæque senescentis. Quod verò septuaginta vertunt hoc

ὄχι γὰρ τὸ μὴ θνητῶν αὐτοὺς ἐπιτοίς βοηθήσαι ἀ πάλιν.

Id est ex eo, quod nõ potuerint ipsi sibi auxilium ferre, perierunt. De illo intelligunt auxilio, quod pietas & vera religio hominibus afferunt, quo & perpetua morte liberentur, & verè beatam vitam

vitam consequantur, quibus officijs iniqui dare operam, perturbationibus sua culpa impediti, & inanibus huius seculi curis implicati non potuerunt. Vtramque vero versionem Hebræa verba patiatur. Nam in Hebræo est לנצח מלבישים מלבישים mibeli mesim lenatseah iouedu, quod verbum de verbo transferentes ita possimus interpretari, Eò quòd non est, qui ponat, in seculum peribunt. Illud autem non est qui ponat, doctissimè explicauit vulgatus, qui non ponat in corde, vel mente, id est non intelligat. Septuaginta verò interpretes cum לנצח lenatseah cõiunxerunt, quod vulgatus traduxit in æternum: sed tamen significat etiam Hebræis fortitudinem siue potentiam, quam significationem septuaginta spectantes intellexerunt, qui non ponat fortitudinem, siue potentiam, id est, qui non seipsum adiunget, vt illi transulerunt.

21 *Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis.*

Explicat quantum interitus maneat iniquos homines, vt non solum ad ipsos, sed ad posteros eorum perueniat, vt omnis eorum memoria deleatur. Adeò illorum Deus odio est, adeo magnum ei stomachum fecerunt. Quapropter Salomon ait, Nomen impiorum putrescet. Et alius propheta dixit verbis Dei vxori Iero boam, Idcirco ego inducam mala super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clausum, & nouissimum in Israel, & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mundari solet simus, vsque ad purum. Quod reliqui, dicit, in Hebræo est יתיר, quod verbum quia res varias significat, ita variè hunc locum exponunt Hebræi. Significat enim excellentiam, & ita nonnulli exponunt. Auferetur excellentia eorum, id est anima eorum. Significat etiam funem, & ita quidam Hebræi declarant. Ablatus est funis eorum. Ita enim in huius vitæ bonis hærebant, vt existimare viderentur cum hoc seculo esse colligati. Sed vulgarior est illa huius nominis significatio, quam vulgatus, & septuaginta viri secuti sunt. *Morientur, & non in sapientia*, duplicem mortem Ioannes in Apocalypsi distinguit, prima est mors iustorum, quam obire optabat Balaam, vt narratur in numeris. Quam boni viri, ita amant, vt in ea spes omnes suas posuerint, vt Salomon auctor est in Proverbijs dicens, Iustus sperat in morte sua. Non enim pœna est, sed mortalis naturæ finis, quæ beata, & æterna vita consequitur. Hanc mortem viri boni sapienter appetunt, quoniam se iam diu ad eam optimè pararunt. Alia est mors ad quam mittuntur impij, vt æternis cruciamen-
tis apud inferos conficiantur. Hæc pœna grauissima est, qua

Prouer. 10.
3. Reg. 14.

Apoc. 10.

Num. 23.
Prou. 14.

Duplex
mors.

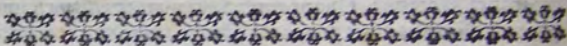
F Deus

TROMET. 10

IOAN. 11.

ECL. 7.

Deus scelera ulciscitur. Et qua per Christum liberati sumus, si vitam cum iustitia colamus, sicut Salomon, ait iustitia liberabit à morte. Et Christus, Qui credit in me non morietur in æternum. De hac ergo morte loquitur, Eliphaz dicens, Morientur non in sapientia. Cur autem insipienter mori dicantur, dixerat doctissime ante, quoniam nullus intelligit, nemo illorum de morte cogitat, neque se ad illam comparat: sed se eis ex inopinatio semper offert. Et ob eam rem monet Ecclesiastes, Noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. Quo etiam loco animadvertendum est, Eliphaz inter mortem piorum, & impiorum diuertendum est, ut vbi antea dixit, Quis vnquam innocens periit? aut quando recti deleti sunt? significasse sciamus viros pios non insipienter, nec interitu impiorum perire. Quare hæc capituli huius doctrina, cum in propositione tantum Syllogismi persisterat, verissima censenda est. Quod si ex hoc ipse concluderet, ob virum esse impium, falsissimum esset. Quoniam assumptio rationationis falsa etiam esset.

C A P V T. V.

A

1 **V**oca ergo si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum convertere.

2 Virum stultum interficit iracundia, & paruulum occidit iniuria.

3 Ego vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius stultim.

4 Longè sient filij eius à salute, & conterentur in porta, & non erunt qui eruat.

5 Cuius messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & habebunt sitiennes diuitias eius.

6 Nihil in terra sine causa fit, & de humo non oriatur dolor.

B

7 Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum.

8 Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.

9 Qui facit magna & inscrutabilia & mirabilia absque numero.

10 Qui dat pluviam super faciem terra, & irrigat aquis vniuersa.

11 Qui ponit humiles in sublime, & marentes erigit sospitate.

12 Quid dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod ceperant.

- 13 Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat.
- 14 Per diem incurrant tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie. C
- 15 Porro saluum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violentis pauperem.
- 16 Et erit egeno spes, iniquitas autem contrahet os suum.
- 17 Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes.
- 18 Quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt.
- 19 In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.
- 20 In fame, eruet te de morte, & in bello, de manu gladij.
- 21 A flagello lingua absconderis: & non timebis calamitatem cum venerit. D
- 22 In vastitate & fame ridebis: & bestias terræ non formidabis.
- 23 Sed cum lapidibus regionum partum tuum: & bestia terræ pacifice erunt tibi.
- 24 Et scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum: & visitans speciem tuam non peccabis.
- 25 Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terræ.
- 26 Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.
- 27 Ecce hoc ut inuestigauimus, ita est: quod auditum mente pertraha.

Voca ergo si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum
 conuertere.

Amici Iob
 cur hereticis
 conferantur.

Eliphaz oraculo Dei suam confirmauit sententiam. Nuc quasi
 victor triumphans de Iob quaerit ex eo, vtrum simili oraculo
 suam possit de hominum vita probare sententiam, quam tertio
 huius libri capite persecutus est. Recte vero Eliphaz, & alij ami-
 ci Iob haereticos homines referre dicuntur, qui oraculis diuinis,
 & scripturae locis Ecclesiae valde infesti sunt. Quoties enim Lu-
 therus, Melancthon, Calvinus, & aliae faeces congestis multis scri-
 pturae locis nos reprehendunt, & se vicisse clamant? Incredibili-
 lem vero dolorem affert viro pio afflicto, & ab alijs vexato, cum
 eius aduersarij verbis Dei cum illo pugnare simulant, & quasi ir-
 ridentes postulant, vt aliquod ex Deo quaerat auxilium. Id quod

Psalm. 1.

bene declarauit Dauid dicens, Dum confringuntur ossa mea,
 exprobauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei. Id est non
 leuiorem cruciatum sustineo, cum mihi exprobrant inimici,
 quam si ossa mea confringerentur. Quae exprobatio cuiusmodi
 fuerit, declarans ait, Dum dicunt mihi per singulos dies vbi est
 Deus tuus? Quae contumelia etiam Christus laceratus est, dum
 de illo homines nequa dicerent, Sine videamus, an veniat Elias,
 & liberet eum. Ita Eliphaz, *Voca ergo, & ad aliquem sanctorum con-
 uertere, si est qui tibi respondeat, vt mihi responsum est.* Quod se-
 pteuaginta conuertunt *et tiva ayye leon, azian d'fai*, id est si aliquem
 sanctorum angelorum videbis. Praeterquam quod eadem est sen-
 tentia, quadrat etiam in Hebraea verba. Nam *pana*, quod
 vulgatus conuertere, interpretatur, aspicere, etiam significat.

Math. 27.

2 *Verè stultum interficit iracundia.*

Videtur Iob impatientiae reprehendere, quod illa verba protu-
 lerit. Quasi dica te licet te ad Deum vel ad aliquem sanctorum con-
 uertas, te non respicient, quoniam impatientia tua illos offen-
 disti, inagnumque detrimentum fecisti. Sed indignè ea culpa in
 Iob conferretur, vt de verbis eius differentes demonstrauimus.
 Vera rapina est propositio, qua ad reprehendum vtitur. Quae
 re assumptio falsa erit. Ait ergo. *Verè stultum interficit iracundia.*
 id est damnum ei maximum affert. Nam iracundia insanus, &
 inimica consilio, & bonas mente collectas rationes disturbat, sic
 vt tanquam amens se homo gerat. Siquidem prudenter Cato Ma-
 ior dicit, Iratus homo tempore tantum ab insano differt. Et Phi-
 lemon,

Iracundia
 quantumina-
 lum.

lemon,

lemon, ait, *μηνί μεθαπίητες, ὁπότεαυ ὀργίζεσθε*, infanimus omnes cū irascimur. Ex quo illud Ecclesiastæ rectè intelligitur, Ira in sinu stulti requiescit. Estque patientia in rebus aduersis ex dignitate maxima viri sapientis, quam vnam pro muro ei, & propugnaculo relictam esse Christus declarauit: si calamitates & incommoda vrgeant. *Et paruulum occidit inuidia.* Pro paruulo in Hebræo est *נתח* pote, quod sicut varia significat, ita hic locus variè exponitur. Septuaginta transferunt *ἀπλανημένον* deceptum. Chaldaus vero *שברא* sebara stultum. Quidam Hebræi inclinantem exponunt. Id est cuius animus inclinatur ad optima, & felicissima quæque, tabescit inuidia. Sed verbum *נתח* pata propriè mihi significare videtur declinare. Et quia vir, qui decipitur, declinat à vero, decipi etiam, & seduci significat. Sicut transtulit vulgatus noster Hieremiæ vigesimo capite dicens, Seduxisti me Domine, & seductus sum. Et hac de causa septuaginta viri conuerterunt eodem modo, quo diximus. Et quoniam stulti est decipi, & ad ea faciliè inclinari, quæ pulchra videntur, stultum expressit Chaldaus. Est etiam & hoc pueri, quod rerum sit imperitus. Sicut scripsit Paulus Corinthijs, Nolite pueri effici sensibus. Et hac de causa vulgatus paruulum vertit. Ex hoc tamen intelligitur hoc loco, non eum, qui pusillo animo sit, sed qui rerum sit ignarus, significare. Quod *Inuidia* dicit. In Hebræo est *חנא* china. Significat autem *חנא* chana, vt in Zacharia nostro pluribus declarauimus iracundia efferi, ex eo quod alius habeat, quod ego vehementer amo. Quod Græcis est *ζήλος*, vt hic septuaginta viri conuertunt. Docet igitur locus hic hominem rerum ignarum, & quem faciliè adduca bona ad se alliciant, maximum incommodum ex inuidia accipere. Quare, qui fortunarum amissionem nimis agrè fert suam indicat stultitiam. Cum ignoret quàm fugaces, & momentaneæ natura sint, quàmque faciliè euanescent. Rerum igitur humanarum contemptio, & animi magnitudo in rebus aduersis, in eum tantum cadit, qui res humanas probè cognoscat. Sicut ille qui dixit, Omnia arbitror vt stercola. Earumque naturam nobis declarant Dauid, vt omnem tollat ex animis nostris inuidiam, & dolorem in earum amissione dicens, Noli æmulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. Quo loco vtitur verbo *חנא* cana, de quo diximus, & rationem subiungens ait, Quoniam tanquam fenem velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decidēt. Quam rationem etiam secutus Eliphaz dicit præterea.

Eccles. 7.

Hierem. 20

1. Cor. 14.

Zachar. 1.

Inuidia quos
seducat.

Philip. 3.

Psal. 36.

5 Cuius messem famelicus comedit, & ipsum rapit armatus, & bibent
 sitientes diuitias eius.

Hic locus licet neque in Græca neque in Latina, neque Chaldaea
 versione sit admodum difficilis: in Hebræo tamen fonte est diffi-
 cillimus propter nomen צנין tsinim, quod armatus hoc loco vul-
 gatus, septuaginta viri, & Chaldæus vertit. Sed eius significatio-
 nem non satis notam esse puto: ex varia tamen eius interpreta-
 tione, & ex locis in quibus in scriptura ponitur nonnullam con-
 iecturam faciemus, cui potius versioni nobis assentiendum sit.
 Plerique Hebræi spinas significare putant, alij vero frigus decla-
 rant, quod verbum צן tsanan, ex qua illud radice ortū fuisse pro-
 pter litteras radices eius videtur, frigere declarat. Quæ declara-
 tio parum certè aptè in nonnulla scripturæ loca quadrat. Cum er-
 go Hebræi inter se de eius interpretatione non conueniant, ex
 ijs interpretibus, qui principem in hoc genere æstimationem ha-
 bent, illum sequamur, qui & magis sibi constet, & cui magis reli-
 qui assentiant, aptiusque eius expositio in omnia loca conue-
 niat. Chaldæus sibi non semper in hoc vertendo verbo constat.
 Nam Prouerbiorum. 22. versu. 5. vertit נשבא ניסבא rete, siue la-
 queus. Hoc verò loco פולמוסי במאני וינא pulemosim bemaane
 zena, id est exercitus cum instrumentis bellicis. Alij vero duo-
 bus locis, quibus perfectum, id est cum omnibus literis radices
 reperitur Numerorum. 33. versu. 55. & Iosue. 23. versu. 13.
 לסיחן נטלן צן lesihan natlan zen, cohortes fumentes arma. Vul-
 gatus vero, & septuaginta viri vbique transferunt vel arma-
 tos, vel quod ad armatos pertineat. Nam licet תפילתו vertant
 loco Prouerbiorum citato, quo vulgatus arma vertit, tribuli
 etiam ad arma spectant. Ita enim Vegetius de re militari libro
 tertio vocat stimulos ferreos, qui aduersus equitatum in terra
 spargi solent, quos vocant Latini murices. Reliquis locis se-
 ptuaginta reddunt *Coridas* iacula, vulgatus vero lanceas & sit-
 des. Cum ergo vulgatus & septuaginta viri in hac armorum
 interpretatione non discrepent, eique Chaldæus tribus locis
 subscribat, hæc potius interpretatio amplectenda est, quam il-
 la Hebræorum. Cum & ipsi de illa (vt diximus) inter se non
 consentiant. Huc accedit, quòd צנה tsina ab eadem radice or-
 tum omnibus Hebræis consentientibus scutum significat. His
 positis facilius erit huius loci expositio. Cum ergo dixerit Eli-
 phaz se maledixisse pulchritudini habitaculi impiorum, id est
 præfagisse (vt exposuimus) euertendum esse. Declarat modò,
 quo pacto id accidet. Quoniam alieni diripient labores eius,

Psal. 108.

vt alio loco vaticinatus est Dauid, Id est, agros eius populabuntur. Quos homines alienos in tres partes diuidit in fures, prædones, & armatos milites. Fures vocat famelicos, quòd ferè semper huiusmodi homines, egeni pauperes, viribusque sint destituti, ob eamque rem clam furentur, quia vi apertèque non possunt. Prædones vocat sitientes, quòd prædam inhient, & vehementer stiant. De armatis verò militibus intelligit illud. Ipsum rapiet armatus, vt Synedocha figura sit singularis pro plurali: Sicut dixit Virgilius. Armato milite complent. Quibus verbis rationem fortè ducit eius bonorum direptionis, quam Iob perpeffus fuit. Vt præstringat sua culpa, vt alios diuites iniquos illam calamitatem accepisse. Et hoc pacto hic locus difficilis, satis planus fieri mihi videtur. Quem auctor Bibliæ Roberti, dum subtilis videri vult, potius implicat, quàm illustrat.

6 *Nihil in terra sine causa fit.*

Id est, has pœnas iniqui luunt propter scelera eorum. Non enim casu, & temere (vt plerique existimant) fures, prædones, & acies hostium infesta surripiunt, populantur, & prædas agunt: sed omnia magno Dei consilio administrantur, vt supplicio afficiat iniquos. Sicut dicit Esaias, Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur. Dominus enim locutus est verbum hoc, sed paraphrasi, id vulgatus tràstulisse videtur. Nam si verbum de verbo reddamus, ita vertemus, Non enim egredietur de terra labor. Ita enim vertunt septuaginta viri, & Chaldaus. Id est terra minime causa est, quòd ita fortunis suis iniquus diues euertatur, vt nonnulli opinantur miseriarum suarum culpam in terram conferentes, quòd deserta sit, & multis syluis interclusa. In qua cum multæ latebræ profligatis hominibus sint, ritu in ea latronum viuitur, vt tantum vnique sit, quantum rapere possit. Quæ omnes stultæ sunt de terra querimonix: non enim ipsa, sed peccata malorum causa sunt. Quod si intelligat Eliphaz, nemini vnquam calamitatem obuenire, nisi ob eius scelera, vt videtur intelligere, vt Iob pungat: verum non est. Nam Christus, & alij sanctissimi viri in calamitates, & ærumnas inciderunt. Sin autem significat homines vulneribus fortunæ percuti propter sua vel aliorum peccata, verissimum est. Nam in has plagas propter peccatum saltè primi parentis homines inciderunt. Postquàm enim ipse peccauerat dixit illi Deus, Maledicta terra in opere tuo. Esaias etiam dicit, Terra infecta est ab habitatoribus suis, quia tràsgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum. Propter

Esai. 24.

Pœnæ sunt
propter pec-
cata inlicita.

Genes. 3.
Esai. 24.

pter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius. Ad idem pertinet, quod sequitur in eodem versu, & de humo non egredietur dolor, sed de peccato potius. In eandem sententiam transferunt septuaginta viri *וְדֵי עֵץ הָרָעוֹן אֵינָם בְּרִיבֵי הָאָרֶץ* nec ex montibus germinabit labor. *Prover. 27.*

¶ 7 *Homo nascitur ad laborem, & avis ad volatum.*

similitudo est sine nota similitudinis, cuius frequens vsus est in scriptura praesertim in prouerbijs, vt illud. Ferrum ferro excutitur, & homo excutit faciem amici sui. Id est sicut ferrum ferro excutitur, ita & homo excutit faciem amici sui. Ad eundem modum. Ita nascitur homo ad laborem, sicut auis ad volatum.

In Hebræo tamen respondet illi parti auis ad volatum *בְּנֵי רֶשֶׁף יִגְבְּהוּ עוֹף* bene *reseph iagbihu huph*, filia auium se volando eleuant. Sed non bene constat inter Hebræos quid *רֶשֶׁף* *reseph* significet. Pluribus placet prunas significare, qui locum hunc ita explicant. Filia prunarum, id est, scintilla, quæ excutiuntur è prunis, se volando eleuant. Alijs placet auem significare, quos hoc loco vulgatus secutus est, atque etiam septuaginta ita vertentes *νεστοι δὲ ἀετῶν τὰ ὑψηλὰ πύττανται* pulli aquilarum ad sublimia volant, qui speciem pro genere conuertunt. Vulgatus tamen in canticis primis Hebræis assensus est, ita vertens illud octauo capitis vers. 6. *רִשְׁפָּה רִשְׁפָּה רֶשֶׁף אֵשׁ* lampades eius lapades ignis, Septuaginta verò hoc loco in secunda perstiterunt sententia vertentes. Volatilia eius volatilia ignis. Primam tamen ipsi, & vulgatus sunt persecuti psalmo. 78. vers. 48.

Tradidit grandini iumeta eorum, & possessiones eorum *לְרֶשֶׁפִים* *larsepim*, igni. Alijs vero Hebræis magis placet diabolum significare, quibus hoc loco assentitur Chaldaeus vertens filij demonum. Et vulgatus Abacu. 3. vers. 75. egredietur *רֶשֶׁף* *reseph*, diabolus ante pedes eius stetit, & mensus est terram. Quod si hoc loco diabolum vertamus, vt ex vulgati sententia possumus, & quibusdam Hebræis placet, admirabilis est similitudo rem declarans in auditam ad eos vehementer, si sapient, retardandos, qui opes, & potentiam auidè quærunt, id est, vt filij demonum, id est valde iniqui, & profligati homines nascuntur, vt hoc seculo clari, & eximij sint. Ita enim ab illis Hebræis, qui *רֶשֶׁף* *reseph* diabolum interpretantur, Hic locus explanatur. Non dubium tamen est, quin variè possit hic locus ex vulgati sententia reddi. Praesertim cum similitudo sit, quæ ex varijs rebus duci potest. Illud autem hoc loco nobis traditur, neminem posse laborem fugere, quamuis Rex, Princeps, Imperator, & homo sit excellen-

Didum mirabile de profligatis hominibus.

Laborem neminem posse fugere.

cellen-

Ephes. 1.

cellentissimus. Siquidem labor est nostræ naturæ comes, atque pædagogus. Quippe qui iræ simus natura filij. in terra maledicta nascamur, nudî, & subsidij omnibus destituti ad infinita mala, quæ per vitam manant, cauenda.

ἰδ' ἀπὸ τῶν πόνων δοκεῖς ἔσεσθαι, μωρὸς εἶ, θνητὸς γὰρ εἶ.

stultus es, si putas sine laboribus posse viuere, mortalis cum sis. Dixit in theyeste Euripides. Quare nihil est, quòd laborem timeamus, cum illo nullo modo fugere possimus. Danda potius opera est, vt eum sic collocemus, vt magnos nobis beatæ vitæ fructus ferat: sicut Iob hortatur Eliphaz dicens.

8 *Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.*

Hortatur Iob, vt ad Deum conuertatur, vt eius imploret auxilium, qui solus tot incommoda leuare, & omnino tollere potest. Nec habemus alium malorum, & laborum, tranquillum portum. Id quod docet Paulus Romanis scribens, Salui erimus ab ira per ipsum. Christusque tantis nostris ærumnis, & miserijs commotus nos vocat ad se dicens, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Quòd si labores, & ærumnæ nobis præstant, vt tempestate iactati tam tutum, & tranquillum portum inueniamus: sciamus, non incommodum, sed commodum magnum nobis attulisse.

9 *Qui facit magna, & inscrutabilia & mirabilia absque numero.*

Quia Iob superiori versu monebat, vt se ad Deum verteret, & eius clementiam imploraret, ne ab hoc de sua desperans salute retardaretur, quòd omnes fortunas amissas, & insanabili se morbo affectum videret, doctissimè infinitam Dei potentiam commemorat, vt eum doceat nullas res tam afflictas, & desperatas esse, quas ipse restituere non possit. Et licet eadem sit omnium interpretum sententia, elegantissimè tamen Chaldaus hunc locum traducit, Qui facit magna, quorum non est finis, & miracula vsque adeò, vt non sit numerus. Vt ex duabus rebus opera Dei mirabilia sint, & ex magnitudine, & ex eo, quòd earum causa in occulto lateat. Vt vniuersitas, angelorum multitudo, cælorum moles, animalium, & aliarum rerum genera, quæ admiramur, non quòd causam ignoremus, sed quia tanta sunt, vt infinita videantur. Aliæ tamen res admirabilitatem faciunt, quòd earum causas non assequamur, vt miracula quæ vocantur, quorum non solum extra naturam, sed etiam in natura innumerabilia sunt, quæ licet acutissimi, & disertissimi philosophi totos dies accuratissimè

Rom. 1.

Matth. 11.

Laborem leuat Deus.

trissimè persequantur, & inuestigent, earum tamen causas nunquam comprehendunt. De quibus dicit ille sapientissimus Sallamon, Cunctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. Non satiatur oculus visu, neque auris auditu impletur. Hæc autem cogitatio operum mirabilium, & gestorum Dei vehementer leuat afflictum, ne desperatione torqueatur. Quæ in memoriam reuocabat Dauid in angustum oppidò coactus, & in tantam rerum difficultatem adductus, vt secum reputaret dicens, Nunquid in æternum proijcet Deus, aut non apponet, vt complacitior sit adhuc, aut obliuiscetur misereri Deus? Quem dolorem maximum, vt aliqua ratione mitigaret, adiunxit, Memor fui operum Domini, & memor ero ab initio mirabilium tuorum. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis exercebor.

Eccle. 1.

Cogitatione
operum Dei
dolor mitiga
tur.

Psal. 77.

10 *Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.*

Commemorat nonnulla opera Dei, vt quod generatim, & confusè dixerat, planius faciat. Mirabile autem opus Dei est quòd maxima largitate aquam pluuiam per agros fundat, & quòd vniuersa terra fluuiorum aquis alluatur. Sic vt licet nonnullæ terræ partes pluuiam non habeant, flumina tamen suppetant, quæ per agros deriuentur. Quòd opus Dei in his potest numerari, quorù est occulta causa. Nam licet philosophi pluuiæ causam conentur exponere, nihil tamen dicunt, in quo solers, & acuta mens acquiescat. Nam eius tantùm docent materiam, quòd ex vaporibus calore solis ex aquis, & campis excitatis fiant. Causa tamen quæ per se, vique sua eius sit efficiens desideratur. Non enim exponunt, cur in Ægypto, & alijs regionibus vapores cum sint, & in nubes cogantur, in pluuiam tamen nunquam abeant. Nec satis est dicere, quòd à nimio calore solis prius excitentur. Nam ea regio, quam nouam vocant Hispaniam, licet magis quàm Ægyptus calore vrgeatur, quòd in ea orbis plaga sit inclusa, quæ torrida dicitur, Ægyptus vero extra illam est: habet tamen noua Hispania imbres maximas. Nec etiam declarant, licet multi acuti viri in ea re ingenij nervos contenderint, cur Nilus, qui Ægyptum alluit, vere quàm hieme vberiori fluat aqua. Non possunt igitur hæc non haberi mirabilia, cum eorum causa nos fugiat. Quamobrem harum rerum consideratione se vehementer excitabat Dauid ad Deum laudandum, & extollendum dicens, Benedic anima mea domino, &c. Qui emittis fontes in conuallibus inter medium montium pertransibunt aquæ. Rigans montes de

Psal. 103.

supe-

superioribus tuis, defructu operum tuorum satiabitur terra. Sequitur autem.

11 *Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.*

Non solum naturalem, sed etiam ethicum philolophum se præstat Eliphaz in Dei miraculis numerandis. Miraculum enim est non in natura, sed in hominum moribus, quòd homines abiectione humiles, despecti, viribus & subsidijs destituti, altissimum tandem dignitatis, gradum obtineant. Quis enim id non admiratur? Quis quo pacto fieri potuit, non quærit, ac dicit: quis crederet? Qua de causa virgo sacrosancta dicit, Magnificat anima mea Dominum, quia respexit humilitatem ancillæ suæ, & paucis interiectis, Exaltauit humiles. Miraculum ethicum etiam est, quòd secundo loco dicitur, *mœrentes erigit sospitate*, id est homines luctu, & mœrore confectos, de quorum omnes salute desperant subito recreat, reficit, & cunctis doloribus liberat. Quam rem esse maximam in se expertus Dauid secum ad Deo laudes canendas alios inuitat dicens, Magnificate Dominum mecum, & exaltetis nomen eius in idipsum. Et post pauca de se dicit, Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius liberauit eum.

Luce. I.

Psal. 33.

12 *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant.*

Mirantur etiam omnes, vbi iniquorum hominum, quibus nemo resistebat, conatus contractos vident. Ex eademque re Dauid Deum laudare monet dicens, Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Quia Dominus (ait) dissipat consilia gentium, reprobat cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Illud *MANUS EORUM quod cœperant*. septuaginta vettunt *χεῖρες αὐτῶν ἀλλοθῆς* manus eorum verum. Vox autem Hebræa, quam vterque reddere, & exprimere conatur, est מַשְׁתַּחֲוֹת, quam Hebræi multis alijs vocabulis non satis explicant: dicunt esse legem, præceptum, statutum, essentiam, sapientiam, opus bonum, ac rectum. Sed mihi vno verbo videtur satis aptè & eleganter declarari posse, et fit idem quod ratio apud Latinos. Cuius verbi vim, Latinorum etiam vocabulista multis alijs verbis vix possunt explicare. Illud enim verbum Latini ad varios dicendi modos valde eleganter accommodant. Si quis autem optimis quibusque Latinis auctoribus legendis huius vocis vim nominis Hebræi propositi: ex illoque multa scripturæ loca, que variè expr-

Psal. 31.

exprimuntur difficiliaque iudicantur, intelligenter exponet. Ducitur autem תוספתא a verbo יאסא esse vbi cunque vero fuerit, explica, vt rationem in his Latinis dicendi modis explicares. Cynicorum ratio est inimica verecundia. Mea est sic ratio. Tua ratio est, vt sic facias, mea autem vt sic. Hanc rationem in dicendo sequar. Magno studio in eam rationem incumbam. Quia explicatione haud nimis difficilis locus erit scriptura, faciliqne varias versiones conciliabis. Hunc ergo locum sic explica, dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manus eorum rationem suam, id est, ne possint exequi, quod instituerant, aut cœperant, vt dicit vulgatus. Aut verum efficere, vt dicunt septuaginta, quod moliebantur.

13 *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat.*

Mirabile quidem est, quod dixerat, sed longè mirabilius est, vt non solum consilia impiorum euertat, sed etiam quòd ea re ab eo irrita fiant, qua ipsi firmata, & stabilienda fore putabant. Vt filij Iacob quid inierunt consilij, quòd Ioseph insomnia inania efficerent? vt eum venderent Ismaelitis: & ita factum est. Quo etiam factum est, vt Ioseph insomnia in effectu ponerentur. Optimum etiam inisse rationem principes sacerdotum existimarunt, ne gens eorum, & regnum à Romanis labefactaretur, si Christum seruatorem interficerent. At eius eade effectum fuit, vt eorum respublica precipitaretur, & tandem conuulsa periret. Id etiam frequenter vsu euenire videmus, vt ea res magnum afferat incommodum eis, qui ex illa commodum in gens capturos se sperabāt, aut qua perniciem alijs parabant. Idcirco Dauid ait, Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt, In laqueo isto, quem absconderunt comprehensus est spes eorum cognoscetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Quæ res malignos, & peruersos homines vehementer terrere deberet, & eorum iniquos conatus reprimere, quòd bonis viris infesti esse desinerent. Ex hoc etiam Paulus non sapientissimè docet ridiculam, & stultam esse huius mundi sapientiam, vel potius astutiam, & caliditatem ita Corinthijs scribens, Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Compræhendam sapientes, in astutia eorum. Et iterum, Deus nouit cogitationes sapientium quoniam vanæ sunt. Quare ille tantum verè sapiens habeatur, qui ex lege, & præceptis Dei suapetit consilia, eisque rationes suas, & instituta dirigit.

Quid miracu
li Deus faciat
ineuertendis
impioru con
silijs.

Psal. 9.

1. Cor. 3.

Quis vere sa
piens.

124
 14 *Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in no-
 vidie.*

Amplificat magis, quod dixerat de cogitationibus malignorum.
 Id est, facit præterea Deus, vt in re clarissima vehementer erris
 & facillima negocia ita tractent, vt in magnas incurrant difficul-
 tates. Ita enim futurum esse vaticinatus est Dauid dicens, Fian-
 via illorum tenebræ. Quod etiam adumbratum fuit, cum tene-
 bræ crassissimæ offussa fuerunt Ægyptijs, Fieri autem necesse est
 vt in tenebras incidant ij, qui legem Dei, & doctrinam negligunt.
 Quæ vna certum hominibus lumen affert ad res prudenter, & in-
 culpatè gerendas: sicut dixit Dauid, Lucerna pedibus meis ve-
 bum tuum. Quam lucem, quòd non cernant, non sentiant iniqui,
 cæci sæpenuero in scriptura, & non videntes vocantur.

15 *Porro saluum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem.*

Sicut salus bonorum est cum improborum pernicie coniuncta:
 siquidem quod vni contrariorum obest, alteri prodesse necesse
 est, ita descriptissimè disseritur, vt, postquam euersionem impro-
 borum tractauit, de salute bonorum verba faciat. Ex quo etiam
 aliud Dei opt. Max. magnum miraculum declaratur, vt homines
 tenues, & orbati patrocinio, virtute tamen præditos (hos enim
 pauperes sacra semper scriptura intelligit) liberet è telis, & à
 impiorum. Est autem animaduertendum, quod cum multa ab im-
 pijs in pios viros tela intenta sint, non vincula, non carceres, non
 ergastula, non gladios, non virgas, non cruces, & alia exquiritæ
 tormentorum genera commemorat, sed linguam tantum. Id quod
 etiam vsu venit in alijs sacrosanctæ scripturæ oraculis. Ex quo
 intelligi licet, à nulla re magis sanctos viros, quam à petulantia
 dolosa lingua vexari. Cuius rei eam esse causam existimo, quod
 cum ipsi nihil magis quam scelera, & flagitia detestentur, & ex-
 horrescant: nihil eos magis angit, quam quod scelerati, & flagi-
 tiosi nominentur, & hoc nomine condemnentur, pœnis, acq-
 uis & potestas significatur. Magna ergo Dei benignitas, & potentia
 est, quòd hominem inopem ab amicis, & alijs hominum præ-
 tundat. Quæ de causa Dauid eisdem verborum figuris vtens, di-
 cens, Misit de cælo, & liberauit me, dedit in opprobrium concu-
 bitorum meorum. Eripuit animam meam de medio catulorum leonum. Er-
 ipuit me, dentes eorū arma & sagittæ, & lingua eorū gladius
 acutus.

*Psal. 34.
 Exod. 20.*

Psal. 118.

Lingua quæ
 acerbum bo-
 notum viro-
 rum flagellū.

acutus. Septuaginta interpretes totū hunc verſum ita transferūt,
ἀπίλοινο δὲ ἐν πλείω. ἀδύνατος δὲ ἐξ ἰλθεῖ ἐκ κατὰ δύνασος,
 pereant in bello: inualidus autem ē manu validi liberetur, ſenten-
 tiam tantum vertentes, qua victoria declaratur, quam pij viri ex
 impijs conſequuntur. Sicut dicit etiam Hieremias, Confundan-
 tur, qui me perſequuntur, & non confundar ego, paueant illi, &
 non paueam ego.

Hierem. 17.

16 Et erit egeno ſpes, iniquitas autem contrahet os ſuum.

Exitus etiam prælij, quod eſt inter pios, & impios aptè hoc loco
 ponitur: id eſt. In opis ſpei Deus reſpondet: afferet enim ei auxi-
 lium, quod ſperabat. Impij autem tantam aduerſariorum ſuorū
 ſalutem admirantes, conſilij inopes, ſtupefacti, pudore affecti,
 quòd aduerſus tantos viros bellum ſuſceperint, ſceleratae voces
 eorum faucibus hærebunt, ceſſabuntque tandem contumelijs la-
 cerare, & maledictis vexare viros pios. Cuius rei mentionem
 etiam fecit Anna in carmine ſuo dicens, Pedes ſanctorum ſuorū
 ſeruant, & impij in tenebris conticeſcent: id eſt, faciet, vt boni
 viri ſevas manus impiorum eſugiant. Qua fuga impij perturba-
 ti, quid capiant conſilij, neſciuntur.

1. Reg. 2.

17 Beatus homo, qui corripitur à Deo, increpationem ergo Domini ne
 vt probes.

Bene concluditur id, ex ea ſalute, & eximia victoria, quam, vt ex-
 poſuerat, ſancti homines ex hoſtibus ſuis reportant. Prælium au-
 tem totum, quod hoſtes cum illis committunt, vulnera, dolores,
 & labores, quos in eo perferunt correccionem Dei appellat. Sunt
 enim ſcelerati homines, quaſi quidam carniſices, & flagella Dei,
 quibus ſervos ſuos coarctet, & in officio continet. Non debent igi-
 tur boni viri ea negligere: id eſt, pueriliter fugere, & à ſe depreca-
 ri, ſed potius officium, quòd huiusmodi flagellis Deus quærit ab
 illis, ſtudioſius præſtare, magnam ex ea re coniecturam facien-
 tes, quòd pro filijs habeantur à Deo. Quod argumentum luculen-
 ter perſequitur Paulus in epiſt. ad Hebræos, vt cōſoletur eos, qui
 in magnis, quòd eſſent Chriſtiani, verſabantur anguſtijs, ſcribens.
 Et obliſi eſtis conſolationis, quæ vobis tanquam filijs loquitur,
 dicens, Fili mi noli negligere diſciplinam Domini, nec fatige-
 ris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, caſtigat, ſta-
 gellat autem omnem filium, quem recipit. In diſciplina perſene-
 rare, tanquam filijs vobis offert ſe Deus. Quis enim filius, quem
 non corripit pater? Sequitur in Iob.

Labores bo-
norum corre-
ccionem Dei
eſſe.

Heb. 12.

18 Quia

18 Quia ipse vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt. Vehemens quidem hæc est ad afflictum consolandum sententia, quam pluribus in primo capite tractauimus, vbi verba illa exposuimus, Dominus dedit, Dominus abstulit. Non debent ergo boni viri existimare, cum vulnera ab hostibus accipiunt, cum fortunis spoliantur, & contumelijs afficiuntur, hæc ab hostibus, sed à Deo eorum parente esse illata. Id quod Christus Pilato dixit, vt Ioannes narrat, Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper, nec Christus vehemēti dolore perculsus de inimicis, sed de Deo querebatur dicens, Quare dereliquisti me?

Ioan. 12.

Matib. 27.

19 In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.

Postquam pluribus explicauit Dei amicos tutos futuros ab iniurijs, & suorum inimicorum impetu, nunc ab omni alia calamitate, & incommodo reddit securos. Id est, licet septies in calamitates incidas nullum detrimentum facies. Estque numerus finitus pro infinito, sicut illud, Septies in die laudem dixi tibi. Tanquam si diceret, Licet te millies mala premant, nunquam tamen obruent, neque tibi detrimentosa, sed vtilia erunt. Sicut enim est in ri sancti in malis versari, vt à Deo corrigatur, ita etiam e malis emergere, vt Dei bonitas cognoscatur, quæ in bonis viris seruandis maximè cernitur. Hanc etiam Eliphaz sententiam dicit Salomon in prouerbij, Septies in die cadit iustus, & resurget: impius autem corruent in malum. Ceterum quinque, qui sequuntur versum continui, in compendium videntur redigere psalmum nouum tractat. Nam ponit hanc thesim, & generalem propositionem dicens, Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, quam amplificat, & illustrat numeratis multis malorum generibus, quod etiam facit Eliphaz sequitur enim.

Psal. 118.

Prou. 24.

Psal. 90.

Psalu. 36.

Psal. 90.

Flagellum
lingua.

Eccles. 5. 1.

20 In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij. Sicut etiam dicit Dauid, In diebus famis saturabuntur. A bellis futuros etiam securos tetigit psalmo illo citato dicens, Non timetis mebis à sagitta volante in die.

21 A flagello lingue absconderis.

Exposuimus paulò antè quam acerba sit viris sanctis petulantia, flagitiosa lingua quantumque sibi ab illa timeant, qua de causa Ecclesiasticus magnam Deo gratiam habet pro tanto eius eroga eum beneficio, quòd eum liberauerit à laqueo (ait) lingua iniqua, & à labijs operantium mendacium. Quod beneficium, quia trabali (vt dicunt) clauo in eius memoria fixum erat, rectè

post

post pauca repetit dicens, A lingua coinquinata, & à verbo mendacij, à Rege iniquo, & à lingua iniusta. *non timebis calamitatē cūm uenerit*, Non intelligit totum calamitatis genus, nam singula modò malorum genera commemorat, sed eam calamitatem intelligit, quam bellum affert populans, diripiens, & omnia vastans, Quod intelligitur ex nomine Hebræo *וַשׁוּ* sod, quod est vastitas ab hostibus illata à verbo *וַשׁוּ* sadad vastare, diripere, spoliare ac populare. Cuius rei exemplum ostensum in Hieremia fuit, qui Hierusalem euerfa, & penitus conuulsa bello Nabuchodonosoris, longè maioribus opibus auctus fuit ab eo, quàm vrbe integra habuerat.

22 *In ualitate & fame ridebis.*

Cum huiusmodi mala vehementer omnes formident. Nam totas solent labefactare, non solum vrbes, sed etiam prouincias, & *bestias terræ non formidabis*, sicut etiam dixit Dauid, Super aspitem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.

Psal. 90.

23 *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum.*

Id est lapides pedes tuos non lædent, non offendent, cūm ambulaueris. Quo significat nihil, atque adeò leuissimo incommodo uiris bonis esse posse. Quemadmodum & Dauid etiam dixit, In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidē pedem tuum, & *bestia terræ pacificæ erunt tibi*, Cūm magnam cladem prouincijs attulerint. Quartus enim Regum narrat Samariam à leonibus esse vastatam.

Psal. 90.

4. Reg. 17.

24 *Et scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum.*

Id est, quòd integra sit domus tua, & nihil desit ei, sed omnia copiose suppetant. Quod alio loco luculenter persecutus est Dauid dicens, Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, ones eorum fetose abundantes in egressibus suis, bones eorum crassa, non est ruina macerix, nec transitus, nec clamor in plateis eorum. *Et uisitans speciem tuam non peccabis*. Species hoc loco non formæ est, sed splendorem & pulchritudinem domus significat. Quoniam uox Hebræa est *נָאָה* naue, de qua egimus in principio huius capituli, cūm illa uerba tractarem maledixi pulchritudini eius: diximusque propriè tabernaculum splendidum declarare. Significat ergo Eliphaz, Cum domum tuam uideris, lustraueris, & perquisieris, eamque tam splendidam, & diuitiarū plenam consideraueris, *non peccabis*, Id est, non de tuis diuitijs gloriaberis nec in illis sperabis, sed Deo referes acceptas, & maximas ei gratias ages. Quo animo si fuerit diues, certe felix ha-

Psal. 143.

G beri

Dent. 8.

beri debet. Eo tamen sublato, quod reliquum diuitiarum fuerit, mera miseria est. Id quod Moyſes populum monebat dicens. Obſerua, & caue ne poſtquam comederis, & ſatiatus fueris, domus pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habueriſque armenta bouum, & omnium greges, argenti & auri, cunctarumque rerum copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiſcaris Domini Dei tui qui, &c. Ne diceris in corde tuo, Fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præſtiterunt: ſed recorderis Domini Dei tui, quod ipſe vires tibi præbuerit. Sequitur in Iob.

25 *Scies quoque quoniam multiplex erit ſemen tuum, & progenies tua quaſi herba terræ.*

Gene. 15.
Pſal. 127.

Numerat etiam filios in fortunis, quorum multos, ſicut & alias fortunas viri boni maximo Dei beneficio ſuſcipiunt, ſicut reſpõ ſum fuit Abraham, Multiplicabo ſemen tuum: ſicut ſtellas cali. Pijs etiam viris pollicetur Dauid dicens, Vxor tua, ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui, ſicut nouella oliuarum in circuitu menſæ tuæ.

26 *Ingrederis in abundantia ſepulchrum, ſicut inferitur aceruus tritici in tempore ſuo.*

Gene. 25.
1. Par. 29.

Tob. 14.

Matth. 3.

Id eſt. Non violenta, & immatura morte, ſed graui, & veneranda ſenectute conſectus eſt vita migrabis. Quod in ſcriptura dicitur, Mori ſenectute bona, plenumque dierum, vt dicit de Abraham, & de Dauid, & de Tobia. De viris verò iniquis Dauid ait, Viri ſanguinum, & doſoſi non dimidiabant dies ſuos. Quod dicit, ſicut inferitur aceruus tritici in tempore ſuo. Id eſt, cum iam matura ſeges, & optimè conſtituta eſt. Aceruo autem tritici conſert virum bonum, quia congregabitur in horreum Dei, ſicut Ioannes dicebat.

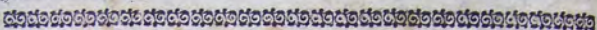
27 *Eccc hoc vt inueſtigauimus, ita eſt: quod auditum mente pertraha.*

Id eſt ſcies hoc, quod locutus ſum, ita eſſe. Quomodo vero intelligenda ſint ea, quæ tractauit Eliphaz, vt vera habeantur, iam expoſuimus. Nec dubitandum puto quin veræ propoſitiones ſint totius eius diſputationis, vt declarauimus: cum & alijs ſacroſanctæ ſcripturæ oraculis, quibus ſine dubitatione religioſe credendum eſt, à nobis fuerint confirmatæ: aſſumptions autem falſæ ſunt, vt etiam docuimus, ſed eas ipſe reticuit. Quare lubricam & ambiguum orationem compoſuiſſe videtur, nec ad ſubleuandum dolorem accommodatam.

C A P V T. VI.

- 1 **R**espondens autem Iob dixit.
- 2 *Visionem appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quam passus, in scatera.*
- 3 *Quasi arena maris hac grauior apparet: vnde & verba mea dolore sunt plena.*
- 4 *Quia sagitta Domini in me sunt: quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores Domini militant contra me.*
- 5 *Nunquid rugiet ouiger cum habuerit herbam? aut mugiet bos, cum ante praesepe plenum steterit?*
- 6 *Aut poterit comedi insalsum, quod non est sale conditum? aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem? Anima enim esuriens etiam amara dulcia esse videntur.*
- 7 *Qua prius volebat tangere animam meam, nunc pra angustia, cibi mei sunt.*
- 8 *Quis det, vt veniat petitio mea: & quod expecto, tribuat mihi Deus?*
- 9 *Et qui cepit, ipse me conterat: soluat manum suam, & succidat me?*
- 10 *Et hac mihi sis consolatio, vt affligens me dolore, non parcat: nec contradicam sermonibus sancti.*
- 11 *Qua est enim fortitudo mea, vt sustineam? aut quis finis meus, vt patienter agam?*
- 12 *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea aenea est.*
- 13 *Ecce, non est auxilium mihi in me, & necessarij quoque mei recesserunt a me.*
- 14 *Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit.*
- 15 *Fratres mei praterierunt me sicut torrens, qui raptim transit in conuallijs.*
- 16 *Qui timent pruinae, irruet super eos nix.*
- 17 *Tempore quo fuerint dissipati, peribunt: & vt incaluerint soluentur de loco suo.*
- 18 *Inuoluta sunt semita gressuum eorum: ambulabunt in vacuum, & peribunt.*
- 19 *Considerate semitas Thema, itinera Saba, & expectate paulisper.*
- 20 *Consulsi sunt, quia speravi: venerunt quoque vsque ad me, & pudore cooperati sunt.*
- 21 *Nunc venistis: & modo videntes plagam meam timetis.*
- 22 *Nunquid dixi, Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi?*
- 23 *Vel liberate me de manu hostis, & de manu robustorum erue me?*
- 24 *Docete me, & ego tacebo: & si quid forte ignoravi, instruite me.*

- 25 *Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum è vobis nullus sit, qui possit arguere me?*
 26 *Ad inerepandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba proferitis.*
 27 *Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.*
 28 *Veruntamen quod cepistis explete: præbete aurè, & videte an mētiar.*
 29 *Respondete obsecro absque contentione: & loquentes id quod iustum est, indicate.*
 30 *Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultiua personabit.*

1 **R** *Espondens autem Iob dixit.*
 2 *Vinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quam patior, in statera?*

3 *Quasi arena maris hæc grauior apparet?*

Licet Eliphaz apertè non dixerat, Iob meritas pœnas tanta calamitate suorum peccatorum pendere. Quia tamen multis dissemuerat de his iacturis, quas iniqui ob sua scelera faciunt: certè significabat eadem conditione Iob afflictum esse: quæ & alij iniqui homines in miseras incidentes. Quare Iob tantam a se contumeliam depellens respondit optans, vt delicta sua, & calamitates, quas patitur simul in statera appenderentur. Quas infinitis partibus maiores, quàm delicta futura significat. Id enim declarat, cum dicit, *super numerum arene maris*. Numerus enim est finitus pro infinito, Ex quo intelligitur huius seculi pœnas, non tantum esse constitutas ad scelera vindicanda, sed etiam ad alias utilitates. Nam vt Christum seruatorem nostrum omittam, de quo posset dici vltà in eo fuisse omnium hominum flagitia. Virgo tamen sacrosancta in magnis fuit ærumnis versata, licet nullo fuerit peccato inquinata. Non dubium etiam est, quin Apostoli, & alij clarissimi viri nullo merito suo magnis cruciatibus fuerint cõfecti. Ex quo Theologi piè, & religiosè colligunt hæreticis reclamantibus thesaurum indulgentiarum in Ecclesia esse: vt nos in libro nostro primo de vera religione multis persecuti sumus. Is autem fructus maximus pœnarum est, vt viri pij per eas à voluptatibus, & delicijs coercentur, vt pietatem etiam & maximam gratiam, quam à Deo consecuti sunt, laboribus exerceant, fortèque, & virilem reddant. Et vt multis pro Dei amore, & seruanda pietate exantlatis laboribus præmium, & mercedem eximiam, à

Huius seculi pœnæ nõ tantum sunt cõstitutæ ad scelera vindicanda

Thesaurus indulgentiarum.

Deo

Deo vita beata mereant. Ita Paulus scribit Hebræis. Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Sed illud *Peccata quibus iram merui*, ita est in Hebræo *וַיַּחַלְסֵנִי*. Significat autem *וַיַּחַלְסֵנִי* cahas proprie iram qua quis effertur dolore affectus, & ita septuaginta transferunt, *ἐπιθυμιαν* iram. Quare Chrysostomus in Polychronio, & quidam Hebræi aliter hunc locum explicant: id est. Non vobis videri debeo, grauius quam pat esset casum meum ferre, rabioseque, & nimis iracundè diris imprecationibus in diem ortus mei inuectum fuisse. Nam vtinam hæc ira, qua inflammatus videor, *Et calamitas quam patior, in staters*, penderentur, longe grauior calamitas appareret. Hoc est multo leuius irascor, quam meus postulat casus. Nā impatientiæ reprehendere videbatur eum Eliphaz, cum diceret superiori capite, Stultum interficit iracundia: vsusque fuit hoc eodem nomine *וַיַּחַלְסֵנִי* cahas, cui Iob respondere videtur ea, quam exposui sententia. Cohæretque id, cum eo quod sequitur. *Vnde & verba mea dolore sunt plena*. In Hebræo est *וַיִּחַלְסֵנִי* lahu absorpta sunt, id est, non impatientia, & effrenata ira, sed dolore impulsus diei meo maledixi. Verumtamen etiam conuenit in Hebræum sermonem nostri interpretis versio, vt ira, non acriuè, sed passiuè accipiatur interpretando iram meam, id est ira Dei in me.

4 *Quia sagittæ Domini in me sunt: quarum indignatio ebibit spiritum meum.*

Causæ redditio est eius, quod versu superiori dixerat. Vocat autem calamitates, & dolores, quibus conflctatur, sagittas Dei. Vel quia magnæ sunt, vt montes Dei dicuntur, id est magni: vt quidam Hebræi interpretantur, vel potius, vt mihi magis placeat, quia sunt à Deo coniectæ. Nam Deus sicut bellator in diuinis oraculis appellatur, ita arma, arcus, & sagittæ attribuuntur ei. Dauid enim ait, Arcum suum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit. Virique pij ac Deo deuoti quas patiuntur arumnas, & calamitates, non fortunæ, aut vlli hominum vi, sed Deo suo (sicut iam exposuimus) ascribunt. Qua de causa Dauid doloribus confectus eadem vtens ratione dicendi, Deum precatur dicens, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, confirmasti super me manum tuam. Quod dicit, *Quarum indignatio ebibit spiritum meum*. Id est, tam frequentes sagittæ sunt, vt me spirare non sinant, sed

G 3 cala-

Hebr. 11.

Arma Deo
attribuuntur.
Hierem. 20
Psalm. 7.

Psalm. 37.

calamitas calamitatem consequitur, dolor dolorem. De quo etiam sequenti capite queritur dicens, Nec dimittis me, vt glutiam salinam meam. Septuaginta vero hoc ita conuerterunt, *Quorum indignatio ebibit*, *μευτι αιμα*, sanguinem meum. Sanguis enim sedes est spiritus; *Terrores Domini militant contra me*, Hebraice vehementius dicitur, *יאהרעני* iahaŕcuni ordinati sunt: id est, Instructa acie in me veniunt. Non solum vulnera, & detrimenta, quæ accipiunt sancti viri, sed etiam terrores, atque formidines eos vehementius exagitant, atque conturbant. Non enim possunt non vehementer timere, & expauescere ij, qui Deum, in quo vno spem praesidij sui posuerant, sibi aduersari cognoscunt. *Qua de causa Dauid ait*, Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me, timor, & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebrae. De Christoque seruatore nostrorum narrat Marcus, *Cœpit pauere, & tædere*. Sed septuaginta viri hanc versus partem prætermiserunt: forte quia continebatur altera, & loco eius posuerunt *εταν ερημαι χαλειν κεντοδὸς με*, Cum cœpero loqui me pungunt: sagittæ inquam. Vt indicarent causam hoc versu poni eius, quod dixerat. Verba mea dolore sunt plena.

Viri boni in rebus aduersis non nunquam valde timent.

Psal. 54.

Mar. 14.

5 *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam? aut mugiet bos, cum ante praesepe plenum steterit?*

Acute carpit amicos, quod eum iracundiæ, & nimij vlulatus argueret Eliphaz. Id est mirum non est, ita vos abesse a fletu, & queribunda voce, vt has meas lamentationes accusetis. Res enim vestrae integrae, & saluae sunt, nulla re indigetis, omnia vobis suppetunt. Facile hoc pacto est a lamentatione esse alienos. Similiter enim, nec rudit asinus, nec mugit bos ad praesepe plenum. Hoc illud est, quod in prouerbio versatur, facile omnes, cum valemus, recta consilia agrotis damus. Ex quo intelligitur nõ bene de calamitatibus perferendis eos disserere, qui nullas pertulerunt calamitates. Etenim facile loquimur id, quod difficile sit. Facile quicumque diceret, quod dicebat Eliphaz, Ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum. Ita enim Petrus iactabat, Si oportuerit me mori tecum non te negabo, similiterque omnes Apostoli dicebant. In ipso tamen discrimine positi aliter indicarunt. Id quod optime in se exaudiantia mea, non monebor in æternum. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Quapropter prudens illa est Phi-

Facile est dante malo cõsiliu.

Matth. 26.

Psal. 29.

Philippi in Olinthiaco Oratio qua nonnullis exemplis id declarat dicens,

Οὐ χάλειπὸν ἐστὶ τὰς κακῶς διακεκμημένον
εἰ αὖν πρὶ ἐσθίντα μὴ κακῶς ἔχει,
πικρὴ τ' ἐπιπμαῖν ἔστιν ἔργον μαχρὸν ἰδρον,
αὐτὸν δὲ μαχρὸν αἶμα ἐστὶ ράδιον
ἔπειθ' ἢ τὸ λέγειν ἐστὶ τὸ πεποιθέναι.

Non difficile est cui bene cibum sapit, fastidienti dicere ne doleas, comede. Et pugilem increpare eum, qui se a certamine abstineat, ipsum vero pugnare non est facile. Adeo inter se differunt dictum, & factum. Primam autem versus partem ita transtulerunt septuaginta viri *τί γὰρ ἢ μὴ διακεκμηῖς κεκελεύεται ὄντος ἀγχιος, ἀλλ' ἢ τὰ οἷα ζητῶν;* quid enim? frustra rudet asinus sylvestris, sed cibum quærens? Quod ita intelligendum est, Asinus non rudet frustra, nisi quia eget; quo magis intelligendum est me non frustra hos clamores edere, nisi quod ea res me deficiat, qua deficiente clamare cogor. Caditque hæc versio in Hebræa verba, *אִם דַּאִימִלּו*, id est nisi, subaudiamus: facile verò Hebræi has particulas præferunt, carmine præsertim. Cohæretque cum eo quod sequitur.

6. Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum.
Id est, ego etiam clamo, quia cibo egeo: sicut cum rudet onager cibo carens: quoniam licet apponatur mihi, tamen iucundus non est. Quem versus septuaginta interpretes de oratione dictum fuisse tradunt, quam habuit Eliphaz. Ita enim conuertunt *εἰ βροθῆσεται ἄρτος ἀνευ ἁλός, εἰ δὲ καὶ ἔστι γεύμα ἐν ῥήμασι κενοῖς.* Si comedetur panis sine sale, si est etiam gustus in verbis vanis, id est, quemadmodum panis sale vacans, licet verè panis sit, iucundus tamen non est, ita & oratio tua Eliphaz. Licet verè sit mihi nec iucunda, nec grata est. Non enim est ad tempus accommodata, quod potius postulat, ut leniatur, quam ut refrigeretur dolor meus. Non enim satis est docenti vera dicere, nisi etiam opportuna sint. Id quod præcipit Paulus scribens Colossensibus, Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis, quomodo oporteat vos vnicuique respondere. Ex quo intelligitur septuaginta interpretes, non solum versionem, sed paraphrasim etiam nonnunquam facere. Quare noster interpretès vulgatus longe aliter reddit extremam huius versus partem pro qua septuaginta viri posuerunt. Si est gustus in verbis vanis. Ita enim ipse reddit. *Aut potest aliquis gustare, quod gustatum asserti mortem? Quod*

Non satis est
docenti vera
dicere sed oportet esse
opportuna.

Colo. 4.

G 4 accom-

accommodari à vulgato nostro videtur ad probandum, quod proposuerat, reprehēdi nō debere, quod angeretur animo, quod lamentaretur, & querulas voces mitteret. Nam si homines tolerare non possunt, sed respiciunt cibum insulsum, si indigne ferunt, clamantque, si cibum mortiferum gustare cogantur: quid criminamini, quōd ego fremam, qui non cibum insulsum, sed mortiferum dolorem non gustare, sed capere & penitus haurire cogar. Sed in Hebræo est **אני ישי טעם כרר הלכות** in ies taham berit halamut, quod ita exponitur à recentioribus Hebræis. Si est gustus in albumine vitelli. Nam **ריר** riri oni albumem significare dicunt cuius rei illa tantum coniectura est, quod significet salinam cuius simile albumen est. Salinam autem significare coniectura capitulari ex 1. Reg. 21. ubi de Dauide narratur. Et distuebat **ריר** riri, salina eius in barbam **חלבית** halamut, verò vitellum oui declarant. Cuius significationis nulla (quod ego sciam) capi ex scripturis coniectura potest: Nam hoc tantum loco reperitur, & radix eius **חלב** halam somnare propriè significat: nisi fortè, quia ex Hebræorum sententia pinguescere etiam significat, hinc fiat, ut nomen hoc vitellum, id est, oui quasi pinguedinosa significet. Ex hac igitur Hebræorum interpretatione, ita positus locus declarandus est, ut hoc pertineat ad id, quod dixerat. An potest comedi insulsum sine sale: cuius rei pro exemplo subijciat vitellū oui. Quod cum sit natura sua insulsum, non bene sapiet sine sale. Cum igitur de huius loci interpretatione non conueniat inter vulgatum, & Græcum interpretem, Hebræique diuersam ab utroque sententiam sequantur, difficile quidem est iudicare, præfertim cum Hebræa vocabula rara, & inuisitata sint. Pro tamen viro satis esse debet, quod & Græca, & Latina, & Hebræa sententia vera sit, & apta contextui, Sequitur autem.

7 *Quæ prius volebat tangere anima mea, nunc pro angustia cibi mei sunt.*

Amplificat calamitatem suam, ut honestam iustus, & violatus causam sibi esse ostendat. Id est non solum gusto rem insulsam, atque mortiferam, sed etiam angustia compulsius nullo in tanta angustia vescor cibo alio, quam eo quem antea adeo horrebam, ut vel tangere nollem. Saniem hoc loco cibum suum vocare existimo. Saniem autem quis non horreat: quis non tangere renuat. Illud verò, quod dicit, *Pro angustia cibi mei sunt*, optimè explicare puto, quod obscurius in Hebræo ponitur **אני ישי טעם כרר הלכות** Kidue lahut. Quod verbum de verbo reddendo significat: sicut egritudines cibi mei, id est sanies est. Cibus meus quoniam est tanquam egri-

ægritudines meæ, siquidem copiosè ex eius corpore profluebat. Quæ explicatio magis mihi placet, quàm quorundam Hebræorû, qui exponunt ægritudines carnis meæ. Nam לחם lehem cibus est propriè, à verbo לחל laham comedere. Quòd si aliàs pro carne, aliàs pro pane vsurpetur, tunc accidit cum vterque cibus est: Nã quando per synedocham species pro genere ponitur genus etiã oportet conuenire in eam speciem in qua dicitur. Hoc verò loco, vt caro Iob cibus eius sit, non conuenit, nec id volunt Hebræi exponentes, Ægritudines carnis meæ, sed vt declarat ægritudines esse corporis eius. Sed difficilior est, septuaginta interpretum conuersio *δὲ ἰαμαὶ γὰρ μου παύσαδεν ἦ ψυχῆ. βροδῶν γὰρ ὀρθοτά σιτά μου ὁ σπασθῆναι λείοντος.* quod longè obscurus fecit interpretatio versionis Græcæ in Biblia regia è regione posita, βροδῶν factorem verrens, cum neque id Græcis significet: nec ad septuaginta virorû mentem huiusmodi significatio pertineat βροδῶν ergo sonitus est, quem reddimus cum fame pressa nostra intestina crepant. Id ergo septuaginta significant. Non potest quiescere anima mea, sonitum enim video cibos meos, sicut odorè leonis. sententia quidem aptè cohæret, verba vero reddere verbis Hebræis difficilior est. Sed illud non potest, rectè declarat מאנה maana, quod est renuit, quiescere respondet לנגוח lingoha, quamuis נגע nagh tangere pertingere propriè Hebræis significet. Magna tamen est septuaginta virorum auctoritas, vt quiescere etiam significare putemus. Vel subaudierunt illi fortè quietem in hanc sententiã, Non potest anima pertingere quietem. Sonitum vero conuertunt חמה hama à verbo חמה hama sonare, sed ipsi cum alijs punctis legebat חמה hama, quod est sonitus, כריו Kidue autem transtulerunt odorem leonis ad significandam ægritudinis magnitudinem. Ea vero est septuagiata virorum sententia. Frustra me reprehenditis, quòd nimis meo casu commouear. Non enim possum quiescere, nam cibi mei nihil aliud sunt nisi intestinorum meorû sonitus. Certum enim est Iob dysenteria laborasse. Quod ipse declarat capite decimo sexto dicens, Conuulneraui lumbos meos & effudit in terra viscera mea, efficitur autem dysenteria cum crepitu intestinorum ex cibis corruptis. Quare meritò dicit cibos eius esse sonitum intestinorum, nec posse quiescere. Quòd magnis doloribus, & torminibus ventrem dysenteria exerceat. Excretionem verò sanguinolentam fetere dicit, sicut odorem leonis, qui grauius esse solet. propter eum, quem leo natura sua inijcit timorem. Nam dolorem & calamitatem suam Iob bestia comparat immani c. 16. dicens, Collegit furo- rem

rat, Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria. Fortè vt discant boni viri, nullas in hominibus atque adeo coniunctissimis, sed in Deo spes collocare. Quod Christus exemplo docuit insigni, cum ab inuidis, & inimicis suis oppressus, non solum fuit ab amicis desertus, uerumetiam turpiter, & valde pueriliter negatus. Sed illud, *Ecce, non est auxilium mihi in me.* septuaginta aliter conuertunt, *ὁ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἐπιπέθειν?* numquid non in ipso speraui. Quod faciliè Hebræa verba patiuntur, sed in bo πρό βι septuaginta legisse videntur, quod facile erat, nam *ו*, & *ו* sunt, vt diximus, litteræ valde similes, quod eadem forma sint, tantum quantitate differant, quod vna sit breuior alia. Tunc verbum de verbo transferentes ita reddemus, Nonne auxilium meum in eo? Cohæretque sententia cum superioribus verbis, hoc est, vires me deficiunt, quia non sum lapideus. Præsertim cum in Deo semper sperauerim, & mihi modo aduersarius sit, quare nihil mihi, quo nitar, reliquum est. Illud autem, *necessarij quoque mei recesserunt à me.* ita conuerterunt septuaginta *βονία δὲ ἀπ' ἐμοῦ ἀπέστη* auxilium mihi defuit. In Hebræo autem est *נדה ממני נדה תושיה* tusia nidha mimeni, ratio expulsa est ex me. Diximus autem capite superiori vers. 12. *תושיה* tusia variè ab Hebræis declarari, nostramque de eius significatione posuimus sententiam. Ratio ergo sua defuit ei, & quod erat ex re eius. Id autem vulgatus interpres eius amicos esse putauit. Septuaginta vero quodcumque auxilium. Aptèque vtrumque quadrat, vt ex sequenti versu intelligitur: latius tamen patet verbum Hebræum. 14 *Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini deelinquit.* Variè hic versus ab Hebræis exponitur: cumq. multi de illo verba faciant, nulli inter se conueniunt. Dubitaturque inter eos, vtrum *חמ* mastoar an niphâl, vt illi loquuntur sit, id est, vtrum actionem, an passionem significet. Sed non dubito, quin actionem significet, cum ita vulgato & Græco, & Chaldæo interpreti videatur. Estque facilis vulgati interpretis explicatio, cui assentitur Chaldæus pungitque amicos suos, quod in eum acerbi fuerint. Quos merito dicit Deum non veritos fuisse: cum in tantis ærumnis non solum ab eorum fuerit officijs desertus, sed etiam vexatus. A qua re nos renocat sapiens in prouerbijis dicens, Ne moliaris amico tuo malum, cum ipse in te habeat fiduciam. Sed septuaginta viri quandam longè ab hac, & Hebræorum opinione diuersam sunt secuti sententiã, ita vertentes, *ἀπειπάτο με ἔλαβε, ὀπισκοπή δὲ καρπῶν ἄσπι δὲ με* renúciauit me misericordia, speculatio verò Dei despexit me. Caditq. in Hebræa verba, si misericordia nõ accusa

Prover. 3.

tius, vt placuit vulgato, sed nominatiuus sit. מרעהו mercheu verò, id est à socio suo me, optimè paraphrasi potuerunt vertere, id est, à me, qui socius eius eram, quoniam tanta fuerat antè erga me vsus benignitate Deus vt me possem socium eius appellare. ראה irat autem, quod vulgatus & Chaldaus, & alij Hebræi timorem interpretantur, potest etiam significare speculationem, vt placuit Græcis à verbo ראה raah vidit. Verò echemantica est, vt Hebræi dicunt, potestque abesse, & adesse, forteque absuit in co dicibus septuaginta virorum. Quod vero יחזוב yahazob vidit cõuerterunt, cum relinquit significet. Ea de causa factum esse puto, quia totum versum in hanc partem acceperunt, Misericordia Dei renunciauit me, & speculationem eius mihi relinquit. Et vt explicarent, quid esset speculationem sibi esse relictam, conuerterunt speculationem Dei eum videre. Hoc ergo pacto puto verba Græca Hebræis verbis accommodari posse. Sententia vero aptè conuenit ad significandum desijisse Deum in eum esse benignum: & sibi esse iratum. Est enim acerbissimum, si Deus non conuineat, sed vitam nostram speculetur, attentèque inspiciat: cum atatis nostræ errata eum latere non possint, nec possit vt ait David, Omnis viuens in conspectu eius iustificari. Et ita Iob capite sequenti ait, Oculi tui in me, & non subsistam. David etiã hanc Dei acerbitem à se deprecatur dicens, Auerte faciem tuam à peccatis meis.

15 *Fratres mei præterierunt me, sicut torrens, qui rapim transit in conuallibus.*

Postquam Iob indignationem suam excusauit à seque culpam eã dimouit, in qua eum amici ponebant, in ipsos nunc inuchitur, & in eis potius culpam consistere demonstrat. Quòd non in eum id officij munus præstiterint, quod amicitia quæ sibi cum illis erat postulabat. Et eos confert torrentibus, qui multa aqua pluuia, vel multa niue liquecente, cum exundent, alueumq; exeant, æstate tamen ita exarescunt, & exiccantur, vt penitus non appareant. Ita & ipsi, cum Iob diues esset prosperamque fortunam traheret, in eius se amicitiam vehementer insinuabant, & amicorum operam, & studium ei pollicebantur. At cum Iob tanto miseriarum æstu vrgeretur, non solum amicorum operam non exhibuerunt, sed etiam ei molesti, & acerbi fuerunt. De huiusmodi amicis Ecclesiasticus ait, Est amicus secundum tempus suum, & nõ permanebit in die tribulationis. Et Salomon in pro-uertibj, Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici vero ditum multi, & quidam poeta dixit.

Terribile est
valde Deum
attente speculati.

Psal. 142.

Iob 7.

Psal. 50.

Amici veri
qui non sint.

Ecclesi. 6.

Prou. 14.

Ἰσολιτῆρ ὁ ἄνθρωπος ἡπορημένος.

Solitaris est homo inops.

16 Qui timent pruinam, irruet super eos nix.

Quoniam superiori versu dixerat, Præterierunt me, quo ab amicis suis derelictum fuisse significauit. Id suæ calamitatis metu ferise nunc innuit. Quod faciendum non erat. Cum detrimenta, & incommoda vitæ ita latè manent, vt ad omnes, vel valde securos homines pertinere possint, atque adeò sæpenumero fit, vt in grauiora mala incidant, qui leuiora fugiunt. Quam propositionem Synedocha vtens, id est specie pro genere hic ponit, pruinaque leuiora mala indicat, niue vero grauiora: ita fieri poterat, vt ij, qui illum calamitate conflctantem fugiebant, in ipsam incurrerent calamitatem. Quare ita timore perculsi, & pusillo animo esse in Iob arumnis nõ debent. Sed in Hebræo illis verbis, qui timent, respondet קררם codrim, קרר cadar autem proprie significat nigrescere, sed quia nigrescunt, vestibufve nigris, atque pullis vtuntur, qui tristitiam habitu declarare volunt, fit vt tristitem esse etiam significet, vt Hieremie.8. vers. 21. Super contritione filie populi mei contritus sum, & contristatus, Hebraicè חדרתי chadarti. Et propterea hoc loco vulgatus conuertit. Qui timent, Id est, qui tristes ob pruinam sunt. Sed Hebræi propriam verbi significationem, hoc loco vsurpant. Item illud, quod per paraphrasin vulgatus vertit, irruet, ירעלים italem Hebræi proprie etiam explicant, Se abscondet. Ex quo fit, vt in aliam sententiam totum hunc versum accipiant: vt explicet, quo pacto illi torrentes (quos dixerat) alueo pleno fluant id est, torrentes illi nigri ac turbidi fiunt ob pruinam, subaudi, liquefactam: in eis etiam se nix abscondet, subaudi, liquefacta. Hoc est niue ac praina, cum liquefcunt, disfluunt, & exundant. Ex quo accidit, quòd cum fonte perpetuo ac natino careant, facile exarescant. Septuaginta verò viri, non verbum de verbo conuenterunt, sed paraphrasi, & liberiori interpretatione sunt vsi, ita vertentes Ἰσολιτῆρ με ἀνυλάσθητον νου δαδύπτην τὸν ἄσπί μου ἀσπρη γερὸν ἢ κρύσταλλοσ πύπρηδῆ. Qui me reuerbantur, nunc in me irruunt, sicut nix aut gelu concretum. Id est, Amici mei, qui me antea diligebant, & obseruabant, nunc non lenes, & suaves, sicut aqua, sed duræ & rigidi, sicut nix, & gelu in me sunt.

17 Tempore quo fuerunt dissipati peribunt, & cum inualuerint soluentur de loco suo.

De torrentibus loquitur, quos facile æstus exhaurit, id est, tempore,

pore, quo exsiccati fuerint omnino peribunt, nec vllum in alueo, astate veniente, eorum apparebit vestigium. Quod vulgatus vertit dissipati fuerint, Hebraicè est *יָבֵשׁוּ* *izorbu*. Quod verbum hoc tantum loco reperitur: quam ob rem variè ab Hebræis declaratur. Quidam exponunt, Tempore, quo fuerint multiplicati, id est, Tempore, quo diffluunt subito exarescunt. Alij, Tempore quo calefiat, id est, astate, septuaginta verò, Liquefacti, exponere videntur. Quæ omnes declarationes ad eandem, quam posuit vulgatus interpres spectant sententiam.

18 *Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum, ambulabunt in vacuum, & peribunt.*

Quod inuolutæ dicit Hebraicè est, *יָבֵשׁוּ* *ilapethu* propriè declinatæ sunt, id est, torrentes exundantes, & diffluentes de semita, id est, de alueo suo declinabunt, ac propterea puluere paleis, & alijs quisquilijs inuoluti, vt vulgatus ait, ambulantes in vacuum peribunt. Quibus verbis causam narrat, cur citò torrentes pereant. Quod quia satis explicatum videbatur, septuaginta præmittentes loco eius similitudinè accommodant, ita vertentes *ἡ πῶς καὶ ἐγὼ κατελείψθην ὑπὸ πέντε πόντων, ἀπὸ γόμων δὲ καὶ ἑξαικὸς ἐγενόμην*. Sic, & ego ab omnibus desertus domoque eiecetus perij.

19 *Considerate semitas Thema, itinera Saba, & expectate paulisper.*

20 *Confusi sunt, quia speravi: venerunt quoque usque ad me, & pudore cooperiti sunt.*

Locus quidem obscurus est, in cuius enarratione multum aberrant expositores Latini, Hebraicè verò non ita difficilem habet explicationem. Quare Hebræa verba explicemus, vt facilior aditus ad Latinum vulgatum exponendum relinquatur. Verbū ergo de verbo reddētes, ita Latinè Hebræa verba vertemus, Viderunt viæ Thema itineraque Saba, sperabant sibi. Confusi sunt quoniam spem posuerunt, venerunt vsque ad ea, & erubuerunt. Vias thema & itinera Saba vocat, per metonymiam homines in thema, & Saba iter facientes: qui ad illos torrentes sitibundi, vt biberent venientes, spe sua frustrati, quia exaruerant, confusi sunt, & erubuerunt. Persistit enim in similitudine declaranda. Quæ cum sit facilis explicatio, si Latina interpretatio ei coaptari poterit, satis, vt ego iudico illustrabitur. *Considerate ergo (ait) semitas thema, & itinera Saba, & expectate paulisper*, Id est homines (vt diximus) in Thema, & Saba euntes, vt ex illis discatis horū torrentium naturam, *Confusi sunt*, id est huiusmodi homines confusi sunt, & rationem huius confusionis subiicit dicēs, *quia speravi*, In non-

Boni viri ar-
...bi non ti-
ment.

Ioan. 8.

Ioan. 3.

tur: sed eam potius exoptet. Non enim boni viri argui timent, imo secum amant de officio suo disceptari, parati ad operum suorum rationem reddendam. Ita Christus etiam dixit, Quis ex vobis arguet me de peccato? Contra verò iniqui viri vehementer reprehendi formidant vitamque suam redargui. Siquidem lucem fugiunt quoniam sordidi, & inquinati sunt. Ex hoc enim factum est, ut euangelium boni viri vehementer ament, iniqui vero vehementer abhorreant. Quòd illorum facta probet, istorum verò improbet. Id quòd Christus declaravit dicens, Omnis, qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Sequitur in Iob .

25 *Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum è vobis nullus sit qui possit arguere me.*

Id est: cur reprehenditis verba, quæ de humana vita feci illà improbando, cum verissima sint, nec aliter rem habere ab vllò demonstrari possit? Perseverat in sua sententia, ex quo etiam vera fuisse cognoscitur, & viri grauis constantia declaratur, qui nullo modo à recta potest abduci sententia. Sed in Hebræo est, *מה נאמר לי* ma nimretsu imre ioser. Quod Hebræi exponunt, Quàm fortia sunt verba recta, quæ se per seipsa defendunt, à nulloque refelli possunt. Nam *ימר* marats roborare vbique exponit Hebræi, apteque quadrat. Vulgatus verò interpretis vbique etiam iniquum habere declarat. Ad hanc enim significationem omnes eius interpretationes, licet variæ videantur, reuocantur. Ut cum pessimum, molestum esse, & hoc loco detrudere interpretatur: & hæc significatio aptè etiam vbique conuenit. Cui septuaginta viri affertuntur, ita enim hunc locum reddunt *ἀλλ' οὐς ἴσως οὐδὲν ἀλλοτρίον ἐν μαλακίᾳ ἢ γὰρ παρὰ ἑμὲ ἰσχυρὸν εἰρήμην*. Sed quomodo vitiosa videntur verba eius, qui vera dicit? non enim à vobis vires peto. Notandumque est, quòd secundam versus partem aliter quàm vulgatus & Hebræi, & Chaldaus septuaginta transferunt: verbum autem quod in Hebræo ponitur est, *יכח* iacah, quod increpare, & reprehendere semper significat. Sed septuaginta viri (quod vehementer animaduertendum est) hoc verbum repertum deriuatumque esse iudicarunt ex *כח* coah, quod fortitudinem significat, & ad natiui nominis significationem deriuati significationem accommodarunt, sententia verò versionis eorum facilis est, & apta.

26 *Ad increpandum tamen eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.*

Id est sermonem inducitis non, vt veritatem tractetis, sed vt me reprehendatis. Quæ verba in ventum, id est, inania leuiaque esse meritò dicit. Nam verba, & orationes ad veritatem declarandam sunt comparata. Quem finem si quispiam loquendo non spectet irrita eius verba ventisque fusa existimanda sunt. Sed cum profertis dicit in Hebræo est ופך noas, est autem verbum ופך iaas valde ambiguum vulgato interpreti. Significat enim ei proferre, quiescere Esai. 57. vers. 10. desperare. 2. vers. 25. & 18. vers. 12. Hebræi autem constanter vbicunque reperitur, desperare exponunt. Quare ex hac significatione sic locus hic exponendus est, & in ventum verba desperati, vel desperationis, vt placet cuidam Hebræo inter illos doctissimos id est orationes excogitatis quibus me increpetis, & ad desperationem adigatis: in ventum tamen, id est, frustra non enim animum despondebo. Quæ cum sit facilis, & plana expositio magis mihi probatur, quàm quorundam Hebræorum, quos sequitur auctor Bibliæ Roberti. Septuaginta tamen viri ita hunc locum transferunt, ἔδδ' ἐλεγχος ὑμῶν πῶς μοι τις παύσει: ἔδδ' γὰρ ὑμῶν ἐδέξαμα ἢ ματος ἀνίσταμαι non enim reprehensio vestra mea verba coerces: neque enim verborum vestrorum orationem feram.

27 *Super pupillum irrucitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.*

Se vocat pupillum, quia ab omnibus desertus erat. Quod dicit, subuertere in Hebræo est ורד caru foditis, quod in eandem sententiam, quam vulgatus expressit, dicitur ducta translatione à fontibus quibus bestię capiuntur.

28 *Veruntamen quod cœpistis explete, præbete aurem, & videte an mentiar.*

Eandem, & septuaginta viri, & vulgatus interpres, & Hebræus habent sententiam, vt captet ab amicis attentionem, petens, vt attente verba sua, quæ dixit, vel diciturus est, considerent, & vtrum falsi quidquam in eis reperiri possit. Hebræa tamen verba ita verbo conuertentur, nunc incipite, conuertimini in me, si vestro in conspectu mentiar.

29 *Respondete obsecro absque contentione, & loquentes id quod iustum est indicate.*

Illi cum contentione disputant, qui non veritatem indagare, sed vincere potius, & vt sua concedatur sententia, volunt, vt non nihil ex eo gloriæ consequantur. Quod vir Theologus fugere vehementer debet. Nam huiusmodi mens, si semel imbibatur, in

Non conten-
dendum vt
vincamus,
sed vt verita-
tem inuenia-
mus.

Philip. 1.
Galat. 5.

magnos & periculosos eum impellet errores. Et ita Paulus Philippenfes monet, Nihil per contentionem, nec per inanem gloriam, sed in humilitate. Idemque contentiones numerat in operibus carnis. Quod verum ergo, & iustum sit, tantum in disputando spectare debemus. Et propterea addit. *Loquentes id quod iustum est iudicate*, verba vero Hebræa eandem habent sententiã, paraphrasi tamen reddita sunt à vulgato nostro. Possunt verò, ita verbum de verbo transferendo, explicari, Conuertimini obsecro, ne sit iniquitas, conuertimini adhuc iustitia mea in ea, id est, iterum syncerè, & sine vlla contentione disputemus, nam in huiusmodi disputatione manifesta, & aperta erit iustitia mea. Septuaginta verò auctores ita verbum de verbo conuertunt καθῆσθε ἐν δὲ καρδίᾳ μου εἴη ἡ δικαιοσύνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶ δίκαι ὡ σωτήρχεσθε, sedete iam, nec sit iniquum ac rursus cum iusto conuenite. Nam imperatum יושב subu non à verbo יושב sub reuerti, sed a verbo יושב יאסב sedet deductum fuisse iudicarunt, הבה verò a verbo הבה venire הוה pro & quod vsu venit, cum sint literæ, quas Hebræi vocant quiescentes, & vna pro alia obrepit: vt hoc eodem versu, ponitur prosequitur autem.

30 *Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.*

In eandem sententiam vulgatus accepisse videtur primam, & secundam huius versus partem, id est, Si syncerè disputaueritis, intelligetis me nihil hætenus iniquè, nec stultè fuisse loquutum. Potest tamen secunda versus pars in aliam sententiam accipi. Nam הוה haur non solum prauitatem, sed etiam contritionem vel calamitatem frequentius Hebræis significat, id est. An ne guttur meum, vel fauces non percipient calamitatem? Quo significat, quæ dixerat tertio capite ex vehementi dolorum, & miseriarum suarum sensu fuisse locutum. Tanquam si diceret, Nunquid vos, qui meos vultis cohibere sermones, vultis etiam, vt tot detrimenta, totque tormenta non sentiam? non intelligam? Et propterea septuaginta viri ita verterunt ἢ οὐχὶ ὁ λόγος μου μελετᾷ σοφείαν, vel an non guttur meum meditetur prudentiam? id est, non sentiret, quod prudenter sentiendum est? cuiusmodi tot dolores, & acerbitates sunt, quas prudens animus acerbè sentiri postulat.

C A P V T. VII.

Milicia est vita hominis super terram: & sicut dies mercenarij, dies A
eius.

- 2 Sicut seruus desiderat umbram, & sicut mercenarius praesolatur finem operis sui.
- 3 Sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeravi mihi.
- 4 Si dormiero, dicam. Quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus usque ad tenebras.
- 5 Induta est caro mea putredine & sordibus pulveris: cutis mea aruit, & contracta est.
- 6 Dies mei velocius transierunt, quam a texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe.
- 7 Memento quia ventus est vita mea, & non reuertetur oculus meus, B
vt videat bona.
- 8 Nec aspiciet me visus hominis: oculi tui in me, & non subsistam.
- 9 Sicut consumitur nubes, & pertransit: sic qui descenderit ad inferos, non ascendet.
- 10 Nec reuertetur vltra in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus eius.
- 11 Quapropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine anima mea.
- 12 Nunquid mare ego sum, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?
- 13 Si dixerero, Consolabitur me lectulus meus, & releuabor loquens mecum in stratu meo.
- 14 Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties.
- 15 Quam ob rem elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea.
- 16 Desperavi, nequaquam vltra iam vitam: parce mihi, nihil enim sunt dies mei.
- 17 Quid est homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?
- 18 Visitas eum diluculo, & subito probas illum.
- 19 Usquequo non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutinam saliuam meam?
- 20 Peccavi, quid faciam tibi ò custos hominum? quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihi metipsi grauis?
- 21 Cur non tollis peccatum meum, & quare non auferis iniquitatem meam? ecce nunc in puluere dormiam: & si manè me quasi eris, non subsistam. D

I Militia est vita hominis super terram.

In Hebræo est **צבא** tsaba. Quod Hebræi hoc loco, & decimo capite versu. 17. finem & certum tempus significare dicunt, & ita hunc locum explanant: finis & tempus certum est homini super terram constitutum: cæteris autem scripturæ locis, quæ plurima sunt, exercitum significare tradunt. Sed ex hac, & alijs Hebræi, vocibus mihi videntur recentes Hebræi parum eleganter linguam suam tractare. Rudis enim illa ratio est declarandi Hebræam vocem, si propria eius significatio aliquo loco, primo quasi aspectu non quadret, aliam confingere, & ad locum accommodare. Quare **צבא** tsaba hoc loco, sicut alijs scripturæ locis exercitum significare dico, vt vitam ducere sit ex Iobi vel spiritus sancti sententia exercitum per terras hostium ducere. Quod aptissimè vulgatus interpres vno verbo explicauit Militiã conuertens, & septuaginta auctores *παρατήρησις* tentationem, vel tentationis locum conuertentes. Tot enim nos miseræ in hac vita premunt: tot nobis sunt inimicorum, maleuolorum, & inuidorum insidie; vt semper vigilandum sit, & ad certamen paratos nos esse oporteat. Et ita Paulus se pugnantem describit dicens.

Recentes Hebræi rudes sunt Hebræi ex lingvæ interpretibus.

Qua pace boni seruantur.

I. Cor. 9.

Sic pugno, non quasi aerem verberans. Sed hoc loco quæret fortasse quispiam, quo pacto sit intelligendum, quod Dauid dicit, & multis traditur scripturæ locis, Pax multa diligentibus legem tuam. At licet probi, & improbi in bello sint, quandiu viuunt: quia tamen animæ uires libidinesque uiris probis à natura tributæ inter se non dissident: sed omnes menti ac rationi obtemperant, & e contrario improbis uiris accidat, adeo leuius bellum boni uiri existimandi sunt sustinere, ut cum iniquis comparati pacem agitare uideantur. Nam iniqui propter perturbationes, & effrenatas libidines sunt quasi mare feruens, quod quiescere non potest, ut auctor est Esaias. Rectè uero dicit, Exercitum esse: quod licet multis rebus ad mala uitanda instructi simus, illis tamen resistere non poterimus. Exploratū enim est in quanta mala incurrerint, uel ijs, qui bonorum pleni esse uidebantur. Quæ cum ijs, quæ deinceps hoc capite dicit Iob, afferuntur ab eo, ut suam confirmet sententiam, meliorem esse mortem, quam uitam. *Et sicut dies mercenarij, dies eius.* Hi uero dies cuiusmodi sint, explicat ipse subiungens.

Esai. 57.

2 Sicut

2. Sicut servus desiderat vultum dñi sicut mercenarius p̄i operis sui

Quæ non honorum vitorum tantum cōditio exhibenda est, vt saltem expulsores exhibeamus, sed etiam de toto hominum genere dicitur, putandum est. Et sic humana vite elegantissima descriptio vt homines semper certant, contendunt, in laboribus versentur, expectantes tranquillum aliquem laborem suum, sive donec melioris fortunæ semper laetentur, sicut seruus alio festigante sive consolante vultu, & mercenarius suo procello sive. Accedens enim vocat sicut operis sui. Hebraeus vero יָצֵא מֵעֵבֶר פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם

Homines ut
et dicitur—
60

3. Sic et ego habui merces vacuas, et nihil laboribus numeravi mihi.

Quod de toto hominum genere dixerat, in se expectans esse narrat dicens tamen ratione; nam cum felicitatem vitam expectaret, in miserrimam incidit. Id enim intelligit, cum dicit habui merces vacuas, Hebraice יָצֵא מֵעֵבֶר פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם, quam habui, melioris fortunæ, responsum est nihilus boni omnibus vacui sicut, et nihil laboribus numeravi mihi. Hebraice יָצֵא מֵעֵבֶר פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם. Quod capite trigesimo clarus dicit inquit, Expectabam bona & veniunt mihi mala: praesulabar lucem, & eruperunt tenebrae. Quod omnibus hominibus frequenter viti euenire videmus, vt sive frustrati, cum bona sive tantum accipit mala, & vitam multis propagare cupiunt, vt ad magnos perveniunt honores: & conteratio tamen magnis notantur ignorantibus. Sicut dicit Hieremias, Expectationem pacem, & non erat hominum tempus michi, & ecce formido superuenit in loco.

107. 3.

4. Si dormieris sicut, quanto confortum, et casum expellam vestra, et replebit laboribus usque ad tenebras.

Dormiens miseriam vitam suam statuit, qui nec die prolix nec nocte quiete letens. Et tangere videtur etiam humana vite rationem. Nā homines in tempore presentis falluntur, & temporum mutationem optant, sperantes futuro tempore sibi melius futurum, cum contra phorocque fiat. Quod dicitur sicut dicit, in Hebraeo יָצֵא מֵעֵבֶר פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם, vel cogitationibus mentis dicitur abstrahat animus.

5. Inimicus est caro mea quæstionem, et fortissimi pulveris cinis mea aruit, et convallia est.

Quod quæstionem dicit in Hebraeo est יָצֵא מֵעֵבֶר פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם פְּנֵי הָעָם, significat, & lex vertit vulgatum huius libri i. c. 17. vers. 14. & c. 15. vers. 6. Sicut autem pulveris vocat se dicitur in fortissimos, vel pot

Figine, vt Celsus dicit, qua corpore, cum se scalperet, decidebat. Quod septuaginta expresse-
 runt vertentes *τι καὶ ἐσάλπισσε γὰρ τὸν ἰχθῆ-
 ρον ἐν τῇ λικεσάτιο τῆς γλεβᾶς ἀ τοῦ σκαλποῦ.* Quod dicit. *cutis
 mea aruit.* & contracta est. clarius verti potest, cutis mea scissa, & de
 specta est.

5 *Dies mei velocius transierunt, quam à texente tela succiditur, & con-
 sumpti sunt absque vlla spe.*

Psal. 39.

Id est citius vita mea extineta est, quam à textore tela succiditur. Sicut etiam Ezechias dixit, Præcisa est velut à texente vita mea, dum adhuc ordiret succidit me. Illud autem à texente tela succiditur in Hebræo est, *נִרְמַס מִפִּי* mini ore, quam radius textoris scilicet, quo subtegmen flammæ inferit, qui quidem velocissimè pertransisse videbatur totum vitæ curriculum sibi à natura circum-

Psal. 89.

scriptum. Septuaginta interpretes conuertunt, *λαλοῖ* quam sermo. Sicut etiam David, Omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea meditabuntur in Hebræo est, *נִרְמַס מִפִּי* chemo hege, sicut sermo. Ex hoc itaque loco intelligitur valde exiguum nobis vitæ curriculum visum iri, postquam ad vitæ terminum peruenerimus. Quod luculenter tractatur in sapientia, Transierunt (iniqui dicent) omnia illa tanquam umbra, & tanquam nuntius præcurrens, & tanquam nauis, qua pertransit fluctuam aquam: cuius quum præterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus. aut auis, quæ transuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius, sed tantum sonitus alarum verberas leuem ventum, & scindens per vim itineris aerem: commotis alis transuolauit, & post hoc nullum signum inuenitur itineris illius, aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, diuisus aer continuo in se rediens est: vt ignoretur transitus illius. Sic & nos nati continuo desuimus esse, & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. Quod dicit, *absque vlla spe* putabat se iam animam agere actumque esse de illo, quod morbo insanabili vrgeretur: vt refutetur illud, quod ei dixerat Eliphaz in sex tribulationibus liberavit te, in septima non tanget te malum, &c. Proptereaque ad Deum, à quo dixerat Eliphaz liberandum, fore conuertitur dicens.

7 *Memento quia ventus est vita mea, & non reuertetur oculus meus vt videat bona.*

Exiguum vitæ curriculum.

Sapient. 5.

Palm. 68.

Quia poterat cum Dauide dicere, quæ non rapui, tunc exoluenda: Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita, Id est, cum sciret Deus ea ipsum culpa vacare, quam in illum

illum amici cōferebant, precatur eum pro eius benignitate, quæ bonis viris in miserijs, & luctu iacentibus fert opem, (sicut dixerat Eliphaz) vt cum iam ei vitam auferre decreuerit, neque bonis illis frui possit, quibus homines afflictos recreare solet, vt saltem lenius agat cum eo, nec tam intolerabili cruciatu eum velit extinguere.

Memento (ergo ait) *mei Deus*, &c. Id est, ne mei omninò memoriã deponas penitus me deserens tot tantisque malis oppressum: quia si semel è vita migrauero, redire non poterò, vt tuæ sim liberalitatis particeps bonisque fruar ijs, quibus pios afficis viros. Id quod Dauid etiam grauissimis incommodis vexatus Deum precabatur dicens, Nunquid mortuis facies mirabilia aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? id est, nunquid me mortuo benignitatem, & liberalitatem tuam declarabis? qua vteris erga eos qui sperant in te? Aut medici me ab inferis excitare poterunt? quò tuæ bonitatis particeps sim. Quæ argumentatio, non dubito, quin Deum maximè moueat inter ceteras in eius imploranda misericordia.

Psal. 37.

8 *Nec aspiciet me visus hominis.* Id est si semel è vita migrauero, nemo me amplius aspiciet, vt ex me subleuato tuam discat bonitatem. *Oculi tui in me, & non subsistam.* Id est diutius in vita permanere non poterò. Vix me respicies, vt subleues, cum animã efflauero. Quare maturandum est, si mihi auxiliari volueris. Vel potest aliter explicari, iram tuã, quæ oculis declaratur, amplius perferre non poterò, si me vultu asperiore, & seueriore inspexeris, statim occumbam. Hæret enim iam ad metas mea vita. Eadem ratione dicendi vsus videtur fuisse Dauid psalmo 9. Contemne brachium peccatoris, & maligni, quæretur peccatum illius, & non inuenietur: id est simul ac impium in iudicium vocaueris, & eius peccati quæsitioem institueris, peribit, nec siltere se audebit in iudicio.

Psal. 9.

9 *Sicut consumitur nubes, & pertransit sic qui descendit ad inferos non ascendit.*

10 *Nec reuertetur vltra in domum suam, nec cognoscet eum amplius locus eius.*

Exemplo explanat nubes consumptæ eos, qui semel mortui fuerint ad vitam redire non posse, vt illustret illud, quod proxime dixerat, Ventus est vita mea nec reuertetur oculus meus, vt videat bona.

11 *Quepropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei: confabulabor cum amaritudine animæ meæ.*

Ex hoc

Ex hoc facile cognoscitur, quantum (vt diximus) efficacitatis habeat argumentatio hæc, quòd ea Iob vehementer excitetur ad Deum querelis de tanta eius seueritate implorandum atque precandum. Quare tales nos in vita præstare, & ita nos gerere debemus, vt hæc argumentatione in magnis periculis, & grauibus temporum casibus vti possimus ad iram Dei a nobis deprecandam, quæ sine dubitatione Deum vehementer placabit, & ad nos iuuandum vehementer commouebit.

12 Nunquid mare ego sum, aut cætus? quia circundidisti me carcere?

In carcerem mare coniectum fuisse videtur, cū Deus dixit, Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt in locum vnum. De qua re ita loquitur Dauid, Ab increpatione tua fugient, a voce tonitruui tui formidabunt, terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. De cæto etiam, quem balenam vulgo vocant, narratur non posse mare Mediterraneum intrare. Vel fortè melius (quia cætus, & nomen Hebræum *תנין* tanin nomen commune est omnibus maioribus piscibus, quorum aliqui in Mediterraneo etiam inueniuntur) vt termini iidem huiusmodi piscibus, qui & mari constituti esse dicantur, id est littora, & ora maris. Carcere igitur retenti esse videntur, quia cum vastissimi, & robustissimi sint, è mari egredi non possunt. Et quia in scriptura *תנין* tanin cæto comparantur superbi tyranni, & potentes homines, vt in Ezechiele, Ecce ego ad te Pharao Rex Egypti draco magnus, qui cubas in medio fluminum tuorum, Hebraicè *תנין* tanin. De eodem Pharaone etiam ait, Assimulatus es draconi, qui est in mari. Ob eam rem, significare videtur Iob, Nunquid ita me superbum, & arrogantem tibi que resistentem cognouisti, vt me sicut mare, & cætum in carcerem conieceris, vt meos reprimeres conatus. Ex quo intelligitur vehemèter à Deo homines superbos cohiberi, & coerceri solere, quare vehemèter huiusmodi sibi timere debent, ne à Deo comprehendantur, & in custodiam tradantur. Ita Dauid Deo canit, Contribulasti capita draconum in aquis (Hebraicè *תנין* tanin) Tu controgisti capita draconis: quod de Egyptis, & Pharaone mari submersis dicitur.

13 Si dixero, Consolabitur me le Felus uiscus, & releuabor loquens mecum in stratu meo:

14 Terrabis me per somnia, & per visiones horrore concuties.

Id est, Si dormitum me conferam sperans nonnihil sensus doloris, me somno ablaturum, me tamen dormientem in somniis perterrefacis. Itaque neque dormiens, neque vigilans incommoda mea vilo modo leuare possum. Licet verò ita natura ferat, vt

Genes. 1.
Psal. 103.

Ezech. 29.

Ezech. 32.

Superbos à
Deo vehemèter
coerceri.

Psal. 73.

sonnus molestus esse soleat, & insomnia grauissima se offerant
ijs, qui vehementi aliquo morbo afficiuntur, merito tamen in
Deum causam huius incommodi confert, tanquam auctorem na-
turae, Quare ipso auctore calamitates, & incommoda nobis sem-
per accidere existimandum est. Mali verò quod scelus, & flagitiū
fit nos modo causa sumus: sicut dixit Oseas, Perditio tua ex te Is-
rael. Reliquorum autē malorum Deus auctor est, vt dixit Amos,
Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.

Incommo-
dorum Deus
auctor est.
Ose. 3.

15 *Quam ob rem elegit suspendium animae meae, & mortem ossa meae.*

Amos. 3.

Concludit propositionem suam, de qua tota controuersia erat,
Sibi potius esse mori atque adeo violenta morte, quam viuere:
de qua re pluribus in tertio capite differuimus, illud, *mortem ossa
mea*. Ex Hebræo ita etiam transferri potest. Mortem quam ossa
mea. Vel ex versione vulgati praecedens verbum apte subaudi-
endum est, elegerunt. *Mortem ossa meae*. Id est eligerem potius e corpo-
re migrare, quam in eo esse. Huius loci septuaginta auctorum ver-
sio est difficilis, *ἀποθανόντες ἢ ἐν τῷ πνεύματι ἢ ἐν τῷ σώματι*. Quod dicitur, a mor-
te ossa meae, Id est, hac ratione me non vita priuare: sed potius
morte liberare vt zrumnas, & acerbos dolores suos mortem ap-
pellet: quorum sensu si strangularetur, careret, esse dixerunt per
synedocham partem pro toto. Sequitur autem.

16 *Desperavi, nequaquam vltra iam vitam.*

Repetit quod proximè hoc capite dixerat, Consumpti sunt dies
mei absque vlla spe, Quod *Desperavi*, dicit, ita septuaginta conuer-
tunt, *μαρτυροῦμαι*. Id est magno animo esse debeo, quod idem est,
quod desperavi. Cum possit ex negatione viuis contrarij aliud
cōcludi. In Hebræo est, *וְדָמָה מַסְפֵּי אֲבִיעִי*, aspernatus sum, sub-
audi vitam. *Parce mihi, nihil enim sunt dies mei*. In pauca cōfert eam
argumentationem quam multis tractauit, id est, Non tam seuerè
acerbèque mecum agas, sed benignus mitisque in me sis hoc mo-
dico tempore, quo ero superflus. Nam postea locus nullus erit in
me reliquis misericordiae tuae.

17 *Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor-
tuum?*

Videtur Deus plurimi facere hominem cum quo contēdit,
quasi velit gloriam ex eius victoria reportare. Pugnat autē Deus
cum singulis hominibus, quandiu hanc vitam agunt, cum tantis
miserijs

miserijs vrgeantur, tam varioque diuersarum calamitatum bello tententur, cum denique sit militia, vt huius capitis principio dixi, vita hominis super terram. Quam militiam Deum alere, & inflammare putandum est. Quòd sit ipse (vt proxime diximus) auctor malorum omnium, quæ culpa vacent. Quare magnificare Deus omnes homines videtur, cum tanto studio bellum aduersus eos suscipiat. Sed quantum sibi (ait Iob) ex hoc bello Deum gloriam pariet, cui potentissimo est cum infirmissimo certamen. Id quod planius alio loco expressit dicens, Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris? At certè Deo nulli gloria, & laudi est, quod hominè bello vincat, sed illa maxima eius laus & gloria est, quòd assiduo incommodorum bello hominis tanto tentata patientia vinci tamen, & superari non possit. Nam cum homo tunc non sua tantùm vi, sed Dei etiam ope Deo resistat, sicut dixit Oseas, Auxilium tuum tantum in me, nimis bonitas & amplitudo eius manifestatur, quòd tantùm auxiliij possit infirmissimæ creaturæ præstare, vt Deo possit omnipotenti resistere. Quod dicit.

18 *Aut quid apponis erga eum cor tuum.*

Id est, quòd tanto eù studio persequaris, quo studium amplius declarat statim dicens *Visitas eum diluculo, & subito probas illum.* Visitare dicitur in scriptura Deus, & commoda, & incommoda inferendo, vt Dauid dicit, Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam, Et alio loco, vide, & visita vineam istam, & perface eam, quam plantauit dextera tua. De incommodis autem dixit idem Dauid, Visitabo in virga iniquitates eorum. Et Esaias, Visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum. De qua visitatione hic locus intelligitur, sicut illud Dauidis probasti Domine cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti. Quod diluculo dicit, id est citò diligentissimeque. Ita etiã intelligitur, cum subito dicit, Hebraicè est singulo mane, singulifque temporis momentis, quod eodem modo intelligendum est. Septuaginta conuerterunt, *ἡ ὀρθοκροτία αὐτῶν πρὸς τὸ πρῶν, καὶ τὸ ἀπὸ τῶν αὐτῶν κριταί,* & visitas eum vsque mane: & vsque ad quietem eum exercebis, vel de eo quæstionem institues. Vtrunque enim significat Maximaque ratione ducti ita conuerterunt, quod *רגח* si regah, non solum subito, & temporis momentum, sed etiam requies sonat Hebraicis. Ita Targū illud Iob 21. vers. 13. & in puncto (quod vulgatus reddit (ad inferna descendunt, explicat. Et in quiete) Verbum etiam *רגח* regah, quod radix eius est, quiete præter alia significat estque apertissima sententia, id est à primo hominis

Iob 13.

Quam gloria Deus reportet cum homine pugans.

Ose. 13.

Visitat Deus vel commoda vel incommoda afflicto.

Psal. 62.

Psal. 79.

Psal. 88.

Esai. 13.

Psal. 16.

Iob 21.

ortu vsque ad mortem, quam quietem appellat, vt loco citato capitis 21. hoc est tota vita eum exerceas, seu bello tentas, cum tota vita in miserijs versetur. Ex quo intelligitur, quam vigilantes & attentos nos esse semper oporteat, cum omni temporis momento Deus nobiscum pugnet atque contendat. Est enim Deus tanquam magister solertissimus, qui totos dies dat operam, vt nos in officio contineat, & ad veram pietatem vel flagellis, vel alia quauis ratione informet: quocumque enim modo fiat, ad huiusmodi pugnam spectat. Hanc disciplinæ rationem describit optime Elaias dicens, Deus erigit manè, manè erigit mihi aurem, id est singulo manè, vt audiam quasi magistrum. Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. Corpus meum dedi percipientibus, & genas meas velentibus faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Quod si hac ratione filium suum vnigenitum infinita sapientia præditum erudiuit, quid (malum) alia via nos doceri posse arbitramur? Cauendumque maxime est ne ita rudes, & recordes simus, vt tanto Dei studio, & assidua sollicitudine nihil proficiamus. Fiet enim illud, quod in Genesi narratur dixisse Deum, Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. In Hebræo est, וְרוּחַ יְהוָה לֹא יִסְדּוֹן non contendet spiritus meus, vt doctioribus placet Hebræis. Ex quo factum est, vt cunctos ferè homines aquis obrueret diluuij. Ita etiã fiet, vt eos omnes perdat & à se repellat, qui cum eos quotidie doceat, nunquam imbuat.

Vigilantes
non esse oportet.

Esai. 50.

Genes. 6.

19 *Vsquequo non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam saliuam meam.* Sollicitudinem suam, & anxietatem hac interrogatione vehementer exprimit, sicut Dauid. *Vsquequo Domine obliuisceris me in finem? vsquequo auertis faciem tuam à me? vsquequo exaltabitur inimicus meus super me?* Quod dicit. *Vt glutiam saliuam meam.* Declarat quantis calamitatibus, & angustijs premeretur. Quæ tantæ erant, vt ei respirandi (vt dicunt Latini) locus non esset.

Psal. 11.

20 *Peccavi: quid faciam tibi ò custos hominum?*

Non rectè, quidam Hebræi hunc locum exponunt, id est, licet peccauerim, incommodo tibi non fui. Esset enim peccati ineptissima excusatio. Non enim Deus penas scelerum repetit, quia ei vltimum incommodum attulerint: cum detrimentum ipse accipere non possit. Sed quia cum æquus hominum iudex sit, debet iniquitatem vindicare, iam verò Iob non dicit, *Quid feci tibi ò custos hominum (vt illi exponunt) sed quid faciam tibi? Quare ita explicandum*

plicandum est, Quamuis peccaverim delictique mei pœnas pendam, vt amici iactant, quibus tibi pœnis satisfaciam, nisi tua misericordia accedat, id est, licet infinitas ex me pœnas sumas, factis à me nunquam habebis, nisi mihi precanti pro tua clementia ignoscas. Quod vehemens argumentum est ad Dei clementiam implorandam, aptèque coniungitur, cum eo, quod superiori versu dixerat, Vtque non pareis mihi, nec dimittis me. Et quidè nulla re alia melius Deo homo satisfacit, quam crimen cognoscens, & veniam petens, Quam satisfactionem ipse supplicijs, & alijs modis extorquere conatur. Qua ei satisfactum fuit à Davide, vt narratur in 2. Reg. 12. In eoque vehementer errauit Adam, quòd crimen apertissimum fateri recusauerit. Prudenter verò addit, *ò custos hominum*, vt ostendat hac satisfactione contentum esse debere eum, cuius munus est homines seruare, & qui vult (vt Paulus ait) omnes homines saluos fieri. *Quare posuisti me contrarium tibi & factus sum mihi metipsi grauis?* Id est quare me ita ducis tibi contrarium, vt me tot iaculis ferias? & ita omni me præsidio spoliaueris, vt mihi ipsi grauis, molestus, atque contrarius sim, cum ita meam vitam detester, & abhorream? Septuaginta viri nõ legisse videntur, ita vertentes *ὅτι σοι ὀπίσθιον* tibi grauis, id est tibi grauis sum, quia mihi iratus es. Sicut Deus per Esaiam dicit, Calendas vestras, & solemnitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens.

21 *Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce, nunc in puluere dormiam, et si manè me quiesieris non subsistam.* *עשׂה פסח* quod vulgatus vertit peccatum, id semper Hebraei significat, *עשׂה* haon verò, quod iniquitatem transfert, significat etiam pœnam iniquitatis, vt in Zacharia nostro, c. 3. vers. 4. probauimus, Quocirca ita hunc locum intelligendum puto, Quare non ignoscis peccato meo, & pœnas, quas pro ipso pendo, remis. Potest id iure suo querere, cum toties veniam petierit, vt ex hoc capite constat. Nam qui ex animo veniam petit, eum peccati pœnitent: estque ea lex sceleratis hominibus scripta apud Ezechiellem ex Dei sententia, Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, vita viuet, & non morietur. Et propterea Iob argumentando vrget dicens, *Ecce nunc in puluere dormiam.* Id est quia si semel à vita discessero non poteris erga me esse misericors. Estque eadem argumentatio, quam bis posuerat hoc capite.

Quam satisfactionem
Deus potius
requirat.

2. Reg. 12.

3. Thess. 4.

Isai. 1.

Ezech. 33.

CAPVT. VIII.

- R**espondens autem Baldad Subites dixit. A
- 2 *Vsquequo loqueris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui?*
- 3 *Nunquid Deus supplantat iudicium? aut omnipotens subuertit quod iustum est.*
- 4 *Etiā si filij tui peccauerunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suae.*
- 5 *Tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus.*
- 6 *Si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te, & pacatum red B*
- det habitaculum iustitiæ tuæ.*
- 7 *In tantum ut priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis.*
- 8 *Interroga enim generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrū memoriā.*
- 9 *Hesterni quippe sumus, & ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.*
- 10 *Et ipsi docebunt te loquentur tibi, & de corde suo profert eloquia.*
- 11 *Nunquid virere potest scirpus absque humore? aut crescere carectū* C
- sine aqua?*
- 12 *Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu ante omnes herbas crescit.*
- 13 *Sic via omnium qui obliuiscuntur Deum, & spes hypocritæ peribit.*
- 14 *Non ei placebit recordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius.*
- 15 *Innitetur super domum suam, & non stabit fulciet eam, & non consurgit.*
- 16 *Humectus videtur antequam veniat sol, & in ortu suo germen eius egreditur.*
- 17 *Super acervum petrarum radices eius densabuntur, & inter lapides* D
- commorabitur.*
- 18 *Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet Non noui te.*
- 19 *Hæc est enim Lertitia via eius, ut rursus de terra alij germinentur.*
- 20 *Deus non proiciet simplicem, nec porriget manum malignis?*
- 21 *Donec impleatur risa os tuum, & labia tua in bילו.*
- 22 *Qui oderunt te, induentur confusione: & tabernaculum impiorum non subsistet.*

Respondens

Respondens autem Baldad Subitè dixit,

2 *Vsq̄uequo loqueris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui?*

Quod *multiplex* dicit in Hebræo est כביר *cabir*, significat autem multum, & fortem, spiritum ergo multum siue fortem in sermonibus Iob Baldad esse dicebat, quod audacter, & liberè loqueretur: nec Eliphaz dictis, & argumentis concederet, sed eos potius ad disputandum prouocaret, verum falsi quidpiam dixisset, aut iniquè egisset. Cùm in fine sexti capituli diceret, Veruntamen quod cœpistis explete, præbete aurem, & videte an mentiar, &c. Quæ mihi magis probatur expositio, quàm quod ad varias res illud *multiplex* referatur, de quibus Iob fuerat locutus. Nam neque leuiter id Baldad offenderet: quoniam de ea re non erat disceptatio. Merito tamen Iob liberè, & audacter loquebatur, quoniam veritas cum pietate, & integritate coniuncta spem magnam, & animum facit viri. Obeamque rem dicebat Dauid, Loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum, & non confundebar.

Psal. 118.

3 *Nunquid Deus supplantat iudicium, aut omnipotens subvertit, quod iustum est.*

Melius est intelligi id pro fundamento poni eius, quod dicturus est ad refutandum, quod dixerat Iob, Utinam appèderentur peccata mea, &c. quâ vt hoc refutetur id ipsum, Præsertim tùm aliâ, vt diximus, illius loci septuaginta viri sententiam expresserint, aliaque possit ex Hebræo reddi. Oportet autem textum ita contextere, vt nulla vera, & probata versio repellatur. Quia igitur multis pronuntiaturus erat Baldad, iniquis malè, bonis autem bonè esse, vt id demonstrat huiusmodi propositionem ponit verissimam quidem, neque potest ex ea quidquam falsi concludi. Sicut enim non potest seipsum Deus, ita neque iudicium, & æquitatem peruertere. Dicit enim Dauid, Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. Et Hieremias ait, peruerte re hominem in iudicio Dominus ignorauit.

*Psal. 80.
Triben. 3.*

4 *Etiã si filij tui peccauerunt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ.*
Id est iustas pœnas dederunt.

5 *Tu tamen si diluculò confurrexeris ad Deum.*

Id est, Si diligenter, totoque pectore te ad Deum conuerteris. Pœnita translatione ex ijs qui sollicitè, & solerter negotium aliquod administrant, qui mane confurgere solent ad illud tractandum.

Ita

Ita Salomon dicit, Qui manē vigilauerint ad me, inuenient me. *Prouer. 8*
Et omnipotentem fueris deprecatus, Id est veniam eum oraueris. Iob
 bum hortatur sicut Eliphaz, vt eum peccatorum pœnitentat.

6 *Si mundus & relictus incesseris, statim euigilabit ad te, & pacatum red
 det habitaculum iustitie tue.*

Id est mox tui miserebitur. Et beneficijs multis augebit. Persequi
 tur eandem propositionem, quam & Eliphaz, Impijs mala pijs ve
 rò bona euenire, adhibuit autem speciem pro genere, Iobi filios
 pro iniquis, ipsum vero Iob scelerum pœnitentem pro bonis, pau
 cis autem interiectis in toto genere bonorum & iniquorum ver
 satur, Sic viæ omnium qui obliuiscuntur, &c. Ita & Eliphaz dixit,
 Recordare obsecro te quis vnquam innocens perijt, &c. Quam
 ob rem eodem modo quæ dicit Baldad distinguenda sunt quo, &
 quæ dicit Eliphaz. Si enim putauit bonos homines in hoc quo in
 miserias, & calamitates non incurrere, sed feliciter beateque vi
 uere, contra verò iniquos homines in malis, & arumnis versari,
 vera certè non sensit. Nam è contrario sapiensimè accidit, vt au
 ctor est Dauid, de sceleratis hominibus verba faciens, Zelani su
 per iniquos pacem peccatorum videns, &c. In labore hominum
 non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. De se vero dicit,
 Castigatio mea in maturinis. Ac denique Christus, & eius aposto
 li vnà cum profligatissimis tyrannis facilè talem opinionem re
 sellent. Nec in ea re Dei iudicium peruertitur, sicut quidam im
 piè opinati sunt auctore Abacue dicente, Quia impius praualet
 aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Nam
 huius vitæ bona, non debentur bonis viris. Siquidem pro premio
 suorum officiorum non sunt eis à Deo proposita: sed ea tantum,
 quæ futura æterna vita speramus. Quæ quidem toleranter cruce
 ferentes, & Christum caput nostrum imitantes: à Deo merebi
 mur. Nec etiam huius incommoda, & detrimenta vitæ pro pœnis
 sunt à Deo sceleratis hominibus instituta: sed ea tormenta, quæ
 futuro seculo eos manent.

17 *In tantum vt priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicen
 tur nimis.*

Id licet aliquando contingat, vt beato Iobo, & Ioseph: semper
 tamen euenturum non est bono viro sperandum. Sed in futura
 vita rationes, & spes suas repositas habere debet. Quod Chris
 tus docuit dicens, Theaurizate vobis thesauros in celo, vbi ne
 que crugo neque tinea demolitur, Vbi est thesaurus tuus, ibi est
 cor tuum.

Abac. 1.

Iudicium nō
 peruertitur
 propter bo
 notum incō
 moda, & ini
 quorum cō
 moda,

Math. 6.

8 *Interroga enim generationem pristinam, & diligenter inuestiga patriam memoriam.*

Sicut Eliphaz oraculum sibi redditum citauit, vt capite quarto narrauimus, ita etiam Baldad citat superiorum temporum memoriam. Doctrina verò per manus piorum, religiosorumque virorum ad nos traducta, debet etiam haberi pro oraculo. Ex quo fit, vt Ecclesia parens religiosè traditiones (quas vocat) merito amplectatur: de qua re nos pluribus egimus libro nostro. 1. de vera religione. Similiter autem Ecclesiasticus traditione probat hanc doctrinam, quam tradit hoc loco Baldad dicens, Respicite filij nationes hominum, & scitote quia nullus sperauit in Domino, & confusus est. Quis enim permansit in mandatis eius, & derelictus est? aut quis inuocauit eum & despexit illum, &c.

9 *Hesleri quippe sumus, & ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.*

Id est, paucos dies viuimus, & ob eam rem non possumus per nos multam rerum scientiam comparare: fit enim scientia, praesertim de officijs experientia, vt docet Arist. 1. Metaphysico: requirit autem experientia longum rerum usum. Quocirca debemus in maiorum nostrorum doctrina versari, vt docti simus, & vt ex multorum hominum experientia scientia constet. Eodem argumento, quo & Baldad docet in principio aphorismorum Hypocrates artem esse difficilem quoniam *ὁ βίος (ait) βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρά*, vita breuis, ars vero longa. Theophrastusque narratur animam agens naturam accusasse, quòd tam exiguum vitam hominibus dedisset, vt non possent omnibus perfectis artibus, & doctrina crudiri.

10 *Et ipsi docebunt te: loquentur tibi, & de corde suo proferent eloquia.*

11 *Nunquid virere potest scirpus absque humore? aut crescere carellum sine aqua?*

Exodi 2. **MDL** gome, quod scirpus vertit vulgatus hoc loco, & alij Papyrus, arbor leuis esse videtur apta ad naues fabricandas. Exo. 2. Cumque iam celare non posset sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine, & Esai. Qui mittit in mare legatos in vasis papyri. **MDL** ahu verò, quod hoc loco carellum vertit, septuaginta verò *ἑβδομήκοντα*, & in Genesi. 41. loca palustria, Septuaginta verò nomen Hebraeum posuisse videntur *אחי* vertentes, Hebraeis significat pratum, siue gramen, qua significatione loca facilius exponitur vbi sit. Parabola igitur Baldad declarat impios diu florere non posse: quia sunt ab omnium bonorum fonte Deo alienati, sicut etiam de iisdem dicit Dauid, Tanquam scenum velociter arcescent, & quemad-

quemadmodum olera herbarum citò decident. Contra verò virum probum confert ligno, Quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet. Quoniam Deus eum gratia, & amore suo prosequitur, quare nullo calamitatum & ærumnarum æstu arescere, aut suis folijs spoliari potest. Sunt igitur verba hæc verba Baldad: si tamen illis vult perstringere Iob, significans eius culpa in illas misérias incidisse, vehementer errabat. Semper enim verum esse reperietur, quod capite tertio de amicorum Iob sermonibus diximus, propositiones ratiocinationis esse veras, assumptiones vero falsas. Imo ex eo quod Iob tam copiosos fructus ex sua calamitate tulit, ut in fine libri narratur, satis planum fit plantatum fuisse (ut dixit Dauid) secus decursus aquarum.

Tsal. 1.

12. *Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu ante omnes herbas crescit.* Id est quantumvis exulter ramis folijs floribusque abundet, prosperè ei res omnes eueniant, arescet tamen, ac decidet, atque adeò quamuis nullus ei homo infestus sit, nemo damnum afferat, ut Nabuchodonosor nobis satis aperto exemplo fuit arbori magnæ & forti, & cuius proceritas cælum cõtingeret apud Danielelem cõparatus. Dauid etiam ait, Vidi impium super exaltatum, & eleuatum sicut Cedrus libani, & transiui, & ecce non erat, & quasi eum, & non est inuentus locus eius. Sunt enim impij tanquam fœnum tectorum, ut Dauid alio psalmo ait, quod prius quàm euellatur exaruit.

Dani. 4.

Tsal. 36.

Tsal. 128.

13. *Sic via omnium qui obliuiscuntur Deum, & spes hypocrita peribit.* Hypochritam vocat impium, quod alijs felix videatur, cum certe infelix sit. Spem autem eius perituram dicit: quia, ut ait Esaias, Posuerunt mendacium spem suam, & mendacio protecti sunt. Subiicit etiam eius rationem Baldad in fine versus sequentis dicens

Esai. 28.

14. *Non ei placebit recordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius.* Non sapiunt iniqui nisi constructi supplicio, cum vident spes omnes suas fuisse fallaces frustra que susceptos labores. Tunc desiderium peccatorum peribit (ut ait Dauid,) cum nullum ex peccatis fructum, sed damnum: max imum accepisse videant. Itaque scelus abhorrent, non quia indecorum, sed quia incommodum sit. Tela vero aranearum comparat iniquorum fiduciam, quia rebus leuissimis, & inhumissimis spes nititur eorum. Quid enim lenius quàm sine Deo, atque adeò inuito eo se felicem esse posse putare. De isidoro etiam Esaias ait, Telas aranearum texuerunt. Telae eorum non erunt in vestimentum, nec operientur operibus

Tsal. 113.

Fiducia im-

piorum.

Esai. 59.

re, & intricare. Fortè hac, & illac diffundi, & expandi verbum propriè significat. Et hinc in aspectum translatum est, quòd se latius diffundat, ac eadem de causa in arborum radices. Hinc מיתות queren hazut cornu perplexum & implicatum Hebræi dicunt. Quòd vero noster interpres legit *inter lapides*, Hebræicè est domus lapidum. Fortè loco בית bet quod nunc est, id est domus legit ipse בין ben, id est inter. Nam valdè similia sunt, quòd vna tantum litera inter se differant. Quare hic locus, si verbum verbo reddatur, ita ex Hebræis conuertendus est. Domum lapidum implicat, vel distendit: quod est magnas radices agit. Eandè noster interpres habet sententiam, hoc est tam firmas radices aget, quasi lapidibus esset munitus. Persistit enim optime in versione acerui petrarum. Non dubium autem est, quin firmissimas viri boni radices agant, quòd secundum aquas plantati, hoc est, Deo coniuncti sunt, eiusque gratia viuunt, & recreantur. Cui rei ipse testimonium dat per Oseam dicens, Ero quasi ros Israel, germinabit quasi lilium, & erumpet radix eius, vt libani. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius, vt libani. Conuertentur sedentes in vmbra eius: viuunt tritico, & germinabunt quasi vinea. Septuaginta verò auctores ita hunc locum reddunt, $\text{ὅτι συναρπάσει τὸν βίβλον καὶ ματῆσαι, ἐν δὲ μέσῳ γερμαίων ζήσεται αὐτὸν}$ in aggregatione lapidum dormit: in medio autem silicum viuet. בין gal vertentur ipsi lapidum aggregationem, sicut & noster interpres acerui petrarum, ea de causa quam diximus. Per paraphrasin autè explicarunt, Dormit, id quod ad verbum est in Hebræo, Radices eius implicabuntur, seu densabuntur: vt noster vertit interpres, hoc est, securus dormit, pacem multam agit, sicut de se dixit Dauid, In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Ad idem pertinet, quod sequitur in medio silicum viuit: hoc est, vndique munitus, & benè tutus esse videtur. Volunt autem (vt diximus) septuaginta viri de scelerato id intelligi. Conuenitque optime in illos, cum lati viuunt, multique eis amici, multaque diuitiæ suppetūt. Sicut ex Ezechiels loco citato intelligitur.

18 *Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet, Non noui te.*

19 *Hac est enim latitua via eius, & rursum de terra alij germinentur.*

Plantæ similitudine docet, quod dixerat versu septimo, In tantis, vt si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis. Hoc est viri boni damna facillè resarciri posse, & in longè maiorem dignitatè ipsum restitui, Nam quemadmodum si planta viriditatem, & radices habens è loco suo ita penitus conuellatur, vt nullum eius reliquum sit vestigium, (hoc enim significat

Boni firmas
agūt radices.

Ose. 14.

Psal. 4.

cum dicit, *negauit eum*, & dicit, *Non noui te*, Id est, si quis spiam, ita explantet eam, vt locus eius dicat, *Non noui te*. Itaque se habeat, ac si nunquam ibi plantata fuisset nullum ex ea re detrimentum accipiet. Nam alio loco plantata, & maiores radices aget, & vehementius germinabit: & ita intelligitur, quod dicit. *Hæc est lætitia viæ eius, vt rursus de terra alij germinentur*. Hoc est: eius natura fert, vt ex hoc emolumentum accipiat, si altero scrobe depangatur. Vt ex virgultis intelligitur, qui terræ committuntur, vt in arborem insurgant. Ita vir pius licet aliquando aduersa fortuna iactetur maximamque faciat iacturam, facile Dei ope ita restituitur, vt non incommodum, sed commodum maximum ex calamitate sua accepisse videatur. Ita Christus se comparat cum grano tritici, quod in terra mortuum multum fructum affert. Et Paulus ait, Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Quadrant etiam hi duo versus in impios, de quibus (vt diximus) explicantur à septuaginta auctoribus: hoc est, quamuis iniqui securè viuere, & satis fitis præfidijs muniti videatur, cum tamen Deus pœnas ab eis voluerit petere, ita penitus suis fortunis, & opibus euertentur, quemadmodum planta aliquando ita radicitus conuellitur, vt nulli eius in scrobe, vbi erat, appareat vestigium. Ita Dauid ait, *Vidi impiũ superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani: transfui, & ecce non erat: quæsiui eum, & non est inuentus locus eius*. Illud autem, *Hæc est enim lætitia viæ eius*, quod ad verbum ex Hebræo nostro expressit interpres, Septuaginta ita traduxerunt *οτι καταστρεψις εσθεις ταιαυτη* quoniam subuersio impij huiusmodi, hoc est: huiusmodi exitum habebit lætitia, & prosperitas impij. Paraphrasi enim vsi sunt, vt id iuxta suam sententiam explicarent, cum hos versus de viris iniquis (vt diximus) intellexerint, vt ex hoc loco cognoscitur. Quod sequitur autem, *vt rursus de terra alij germinentur*. Græcè *εξ ες γης ελλον αναβλασσαι*: è terra vero alium germinabit, subaudi impium, id est, Quamuis ita acerbè agatur cum impio, ita conuellatur, & penitus euertatur, tamen non deerit alius, qui eius peruersum sequatur exemplum. Proprium enim impij est, cum sit stultus non cauere, neque aliorum periculis sapientio rem fieri: vt ex tertio, & quarto libro Regum facile patet. Qui maximas narrant clades Regum Israel: nemo tamen alterius misero, & calamitoso exemplo cautior reddebatur. Hoc est, quod Salomon dicit in Prouerbijs, Sapiens timet, & declinat à malo, stultus transfuit, & confidit.

Psal. 36.

20. *Deus non proijciat simplicem, nec porriget manum malignis?*

Concludit totius statum controuersie. Ita etiam dixerat Eliphaz cap. 4. Quando recti deleti sunt? quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, &c. flante Deo perisse. Non potest autem Deus (vt dicit Baldad) simplicem proijcere, cum eius similis valde sit; & vnaquæque res sicut se, ita & sibi similem diligit. Præsertim cum dicat Dauid, Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adiutor. *Nec etiam porriget manum malignis*, Id est eis non fauebit, nec erit adiutor, cum Deo ipsi repugnent, & valde contrarij sint. Dicit etiam de Deo Dauid, Conteret brachium peccatoris, & maligni.

21. *Donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo.*

Persistit in eo quod dixerat, Euigilabit ad te, &c. in tantum, vt si priora tua fuerint parua, nouissima tua multiplicentur nimis. Ait ergo modo, Euigilabit ad te. Id est tibi aderit, tantisque bonis in dies augebit, donec à malis omnibus recreatus vehementer lateris, maximasque Deo gratias agas. Ita enim bonis accedit hominibus, vt post magnas calamitates consolationem, & lætitiā maximam accipiant dicente Dauide, In conuertēdo Dominus captiuitatem Syon, facti sumus sicut consolati: tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Septuaginta interpretes hunc, & sequentem versum non ad Iob secundam personam, sed ad tertiam referunt, non os tuum, sed *os eius* verorum traducētes. Nam etiam in Hebræo transitur à tertia persona in secundam. Siquidem superiori versu de tertia loquebatur, non proijciat simplicem, neque porriget, &c. Et propterea septuaginta tertiam personam reliquerunt etiam sequentibus. Non enim transitus à persona in personam tam frequenter à Græcis atque Latinis, quam ab Hebræis vsurpatur.

22. *Qui oderunt te, induentur confusione:*

Id est ianitorum virorum inimici conturbabuntur, & magno afficientur pudore, cum eos à malis vindictos felicem vitam agere, & gloria florere videant. Id quod forte Baldad, & alij Iob amici postea experti sunt, cum Iob, & è malis emerisset, & multis à Deo ornatus fuisset beneficijs, ipsi vero reprehensi fuissent, quod non locuti fuerint rectum coram eo, sicut seruus suus Iob, vt in fine libri narratur. Et Dauid ait, Confundantur, & deficiant detrahentes animam meam, operiantur confusione, & pudore, qui querunt mala mihi. *Et tabernaculum impiorum non subsistet*. Quantumuis ab eis pro virili parte magnis munitionibus firmetur, quia super arenam semen fundatum fuit, vt est in Matth. Sicut etiam antè dixerat ipse, Innitetur super domum suam, & non stabit.

Psal. 9.

Psal. 125.

Iob 41.

Psal. 70.

Matth. 7.

abit: fulciet eam; & non confurget. David etiam sceleratis hominibus imprecatur dicens, Fiat habitatio eorum deserta: in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. *Palm. 68.*

CAP. VIII.

ET respondens Iob, ait

- 2 Vere scio quod ita sit, & quod non iustificetur homo compositus Deo. A
- 3 Si voluerit contendere cum eo non poterit ei respondere unum pro mille.
- 4 Sapiens corde est, & fortis robore: quis restitit ei, & pacem habuit.
- 5 Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subvertit in furore suo.
- 6 Qui commouet terram de loco suo & columna eius concutiuntur.
- 7 Qui precipit soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo.
- 8 Qui extendit caelos solus, & graditur super fluctus maris.
- 9 Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri. B
- 10 Qui facit magna, & incomprehensibilia, et mirabilia, quorum non est numerus.
- 11 Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit non intelligam.
- 12 Si repente interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere potest, cur ita facis?
- 13 Deus cuius ira nemo resistere potest, et sub quo curuantur, qui portat orbem:
- 14 Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, et loquar verbis meis cum eo?
- 15 Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor.
- 16 Et cum inuocantem exaudierit, me, non credo, quod audierit vocem meam.
- 17 In turbine enim conteret me, et multiplicabit vulnera mea, etiam sine causa.
- 18 Non coedit requiescere spiritum meum, et implet me amaritudinibus.
- 19 Si fortitudo queritur, robustissimus est: si aequitas iudicij, nemo audeat pro me testimonium dicere. C
- 20 Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero parcum me comprobabit.
- 21 Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, et tadebit me: vita mea.

Vnum.

- 22 *Num est quod locutus sum, et innocentem et impium ipse consumit.*
 23 *Si flagellat occidat semel, et non de pœnis innocentium rideat.*
 24 *Terra data est in manus impij, vulum iudicum eius operit, quod si nō ille est, quis ergo est?*
 25 *Dies mei velociores fuerunt cursore: fugerunt, et viderunt bonum.*
 26 *Pertransierunt quasi naues poma portantes, sicut aquila volans ad escam.*
 27 *Cum dixero, Neququam ita loquar, commutato faciem meam, & dolore torqueor.*
 28 *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti.*
 29 *Si autem, & sic impius sum, quare frustra laboravi?*
 30 *Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissime manus mee.*
 31 *Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.*
 32 *Neque enim viro, qui similis mei est, respondebo: nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.*
 33 *Non est qui utrunque valeat arguere, & ponere manum suam in amobus.*
 34 *Auferat à me virgam suam, & pavor eius non me terreat.*
 35 *Loquar, & non timebo eum, neque enim possum metuens respondere,*

1 *Et respondens Iob ait.*

2 *Vere scio, quod ita sis, & quod non iustificetur homo compositus Deo*

Concedit fundamentum, quod iecit Baldad ad disputandum cum Iob, Deum non supplantare iudicium, nec omnipotentem subvertere, quod iustum est. Quod planum & cōtestatum esse demoustrat ex eo quod homo Deo comparatus non possit iustificari, iustificaretur autem, si Deus in eopuniendo supplantaret iudicium. Pro iure enim suo diceret ei, Cur me indignè punis? in quo peccavi? quid commerui? Cur iniquus erga me es? Iustificatur autem Deus, cum hominem vlciscitur, atque vindicat, idque ingenuè hominem fateri oportet (vt dicebat Eltras, Et nunc quid dicimus Domine Deus noster post hæc, quia dereliquimus mandata tua. Domine Deus Israel iustus es tu, quoniam derelicti sumus, qui saluaremur, sicut die hoc. Ecce coram te sumus in delicto nostro, non enim stari potest coram te super hoc. Vel vt Chri-

stus dicebat, Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste, Ve- *Matth. 26.*
runtamen non sicut ego volo, sed sicut tu, Semper enim existi man-
dum est Deum æquum exercere iudicium, quacumque in nos ra-
tione animaduertat. Diximus etiam de hoc huius libri capite
quarto, cum illud Eliphaz tractaremus, Nunquid homo Dei com-
paratione iustificabitur?

3 *Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.*

Id est si quispiam temerarius homo auderet se cum Deo compa-
ratum iustificare, ac iudicio cum illo contenderet querens, Quid
commerui? ex mille criminibus, quæ à Deo intenderentur ei, vel
vnum non dilueret. Estque numerus finitus, pro infinito, sicut di-
xit Dauid, Mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesternæ. Quare
non contendere cum Deo, sed tacere debet homo, in malis, & in-
commodis, quæ patitur, sicut narrat Amos monendum esse eum,
qui tot funera è domo sua efferre visurus erat; Et dicit, (ait) cæ-
tace, & nō recorderis nominis Domini, quia ecce Dominus man-
dauit, & percutiet domum minorem scissionibus. Dauid etiam
de se scribit, obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feci-
sti, amoue à me plagas tuas.

Psal. 79.
Amos. 6.

4 *Sapientia corde est & fortis robore.*

Probat cum Deo minimè contendendum esse: nam si sapientia &
æquitate, cum illo contendamus, sapientissimus est: si viribus,
fortissimus. Quare rectè addit. *Quis resistit ei, & pacem habuit?* Id
est, qui victoriam in bello cum eo consecutus fuit? aut non ma-
gnum detrimentum fecit?

5 *Qui transiit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo.*

Probat ex effectis Iob Dei summam esse potentiam atque sapien-
tiã, Ex eo quod nesciuisse dicit montes, quos subuertit. Existimo
autem hæc montium translationem aquis diluuij esse factam cu-
ius erat multa, & recens temporibus illis memoria. Non enim
dubium est, quin magnas tunc terra agitationes habuerit, alioq;
montes explanatos, aliosque denudatissimos esse factos. Nam si
flumine exundante magna per agros glebarum, & lapidum acci-
dit cõmutatio, quid tâta inundatione, vt vniuersa terra tot dies
aquis esset submersa, ita vt quindecim cubitis, altissimis monti-
bus altior esset, non agitata, & commotum fuisse putemus. Què
tunc totius maris æstum fuisse credemus: si Oceanus ipse per se
æstu maximo seruet? Quare mihi persuadeo longe diuersam ter-
ræ faciem, atque formam diluuium reliquisse. Ita enim intelligo
illud, quod narratur in Genesi de quatuor illis fluminibus Phi-
-

Diluuium
longe diuer-
sam terræ fa-
ciem reliquit
Genes. 2.

son, Geon, Tigri, & Eufrate, quòd vno fluuio:coniuncti, qui vniuersum rigabat paradisum, postea in hos quatuor diuidebatur. Cum Eufrates, & Tigris notissimi sint, qui tamen ex longè diuersis montium Armenia partibus oriuntur, Babylonique coniuncti vno eodemque aluè in mare Persicum intrant. Suntque longè ab eo disiuñti, qui Aetiopam alluit, qui Nilus esse putatur, & ab alio qui terram Abilad, qui Ganges esse creditur, Quæ flumina non nisi diluuiò tam longè latèque modo separata sunt. Ex hoc ergo puto diuersam terræ formam post diluuium remansisse, & tunc hos montes esse translatos, de quibus hic loquitur Iob, præsertim cum dicat ipse. *Et nesciunt hi quos subuertit in furore suo, Quod de illa hominum multitudine, quæ Dei maxima ira obruta perijt, intelligitur.*

5 *Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur.*
 Ponit alium Dei effectum ad eius summam potentiam cum infinita sapientia coniunctam demonstrandam. Qui locus difficilis quidem videtur, valdèque illustraretur ex Pythagoricorum sententia existimantium terram moueri natura sua, nec aliter posse stellarum motus tam longè tarditate, & celeritate dissimiles explicari. Quam sententiam tenuit Philolaus, & Heraclides Ponticus, vt refert Plutarchus in libro de placitis philosophorù: quos secutus est Numas Pompilius, & quod magis miror, Plato diuinus senex factus. Ita vt secus existimare absurdissimum esse diceret, vt narrat idè Plutarchus in suo Numæ, & Hippocrates libro de Flatibus Aeris *τὸ πῶς ἔχεται*, id est terræ vehiculum esse dicit. No stro vero tempore Copernicus, iuxta hanc sententiam planetarù cursum declarat. Nec dubium est, quin longè melius, & certius planetarum loca ex eius doctrina, quam ex Ptolemæi magna compositione, & aliorum placitis reperiantur. Certum est enim Ptolemæum non potuisse neque æquinoctiorum motum explicare, neque ostendere certum, & stabile anni principium, id quod ipse fatetur in tertio magnæ compositionis capite secundo, idque imminendum relinquit in posterum ab astrologis ijs, qui observationes maiore quàm ipse intervallo distantes possent comparare. Et quæquam id Alphonsini, & Thebiti Ben Core explicare tentarunt, nil tamen profecisse constat, Nam Alphonsinorum positiones inter se pugnat, vt probat Riccius. Thebit autem ratio licet acutior sit, & ex ea stabile tradat anni principium, id quod Ptolemæus desiderabat: tamen iam apparet æquinoctia longius progressa fuisse, quàm ipse opinabatur progredi posse. Tum sol multò propinquior esse nobis cognoscitur, quàm erat olim plerumque

quadraginta millia stadiorum. Cuius motus rationē neque Pro-
 lemaus, neque alij astrologi cognouerunt. Verūntamen harum
 rerum rationes disertissimē ex motu terræ à Copernico decla-
 rantur, & demonstrantur, & reliqua omnia aptius conuenire.
 Quam eius sententiā minimē refellit, quod Salomon in Ecclesia-
 ste dicit, Terra autem in æternum stat. Tantum enim significat,
 quod licet variz sint seculorum posteritates, varizque hominum
 generationes in terra, ipsa tamen terra vna eademque est, & e-
 dem modo se habet. Nam locus ita habet, Generatio præterit, &
 generatio aduenit, terra autem in æternum stat. Quare non ita
 cohæret contextus, si de terra immobili (vt Philosophi tradunt)
 explicetur. Quod autē hoc capite Ecclesiastes, & multis alijs scri-
 ptura sacra solis motum commemorat quem centro vniuersi im-
 motum stare vult Copernicus: nihil eius placito aduersatur. Nā
 motus terræ in sermonibus soli assignantur, vel ab ipso Coperni-
 co, & ab ijs qui ipsum sequuntur, sic, vt terræ cursum sæpe solis
 cursum appellent. Denique nullus dabitur scripturæ sacrosanctæ
 locus, qui tam apertē dicat terram non moueri, quā hic moue-
 ri dicit. Iuxta igitur hanc sententiā facile locus hic, de quo ver-
 ba facimus, declarantur, Vt ostendat mirabilem Dei potentiam
 atque sapientiam, qui terram, cum grauissima natura sit, vniuer-
 sam motu cieat, atque agat. Dicit *Es columna eius concutiuntur*, vt
 significet eam ex doctrina posita à fundamentis moueri. Quibus
 tamen hæc antiquorum, & recentium Philosophorum opinio nō
 probabitur, licet non ita feliciter, potest tamen in terræ motus
 conuenire, quibus nonnunquam terra concussatur. Vel potius,
 vt significet reuerentiam maximam, quam exhibet terra Deo, ri-
 moremque, quo illum veneratur, & iussis eius obtemperat, vt nu-
 tu eius tota tremit, atque discedat. Sicut quidam de Ioue dixit,
 Nutu tremefecit Olympum, Dauid etiā ait, *Commota est,* &
 contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, & cō-
 mota sunt, quoniam iratus est eis. Ita enim in monte Synai labes
 maxima facta fuisse narrant, cum Deus in illum, vt legem ferret,
 descenderet. Vt alio loco canit ipse Regius vates, Montes exulta-
 stis sicut arietes, & colles sicut agni ouium. A facie domini mota
 est terra à facie Dei Iacob.

7 *Qui præcipit soli, & non oritur, & stellas elaudit, quasi sub signaculo.*
 Possumus locum hunc interpretari de illa natura lege, qua dies
 noctesque inter se ordine sapientissimo succedunt. Id est, Qui so-
 li constituit tempus, quo cum oriri, vel non oriri oportet: stellas
 etiam, quo vel apparere mortalibus, vel non apparere debeant.

Quas

Ecclesi.

Motus terra
 non est con-
 tra scripturā.

Psal. 17.

Psal. 113.

Quas clausas quasi sub signaculo dicit alludens ad rationem agendi eorum, qui sua tantum voluntate voluit aliquid vel ostendi, vel non ostendi. Quod solet ab eis signari, vt literas signamus, ne aperiatur, nisi ab eis, ad quos mittuntur, Ita Deus stellas claudit, quasi sub signaculo, quia sua voluntate eas vel ostendit hominibus, vt nocte fit: vel eclat, vt die contingit. Ex hac etiam dierum noctiumque vicissitudine Dei potentiam, & maiestatem predicat Dauid dicens, Caeli enarrant gloriam Dei, &c. Dies dici, eruat verbum & nox nocti indicat scientiam. Ex ortu etiam solis paulo post dicens, In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Et alio loco, Fecit luna in tempore, sol cognouit occasum suum: posuisti tenebras, & facta est nox, &c. ortus est sol, &c. Vel potest locus intelligi de tenebris, quas aliquando Deus nonnullis regionibus obduxit ad homines sceleratos vindicandos, vt in Exodo Egyptus euenisse scribatur, & in Matthæo Indæis, Christo moriente. Explicatur etiam à Chaldaeo, de nubibus in caelo coactis. Prior tamèn expositio mihi magis accommodata videtur.

8 Qui extendit caelos suos.

Id est efficit, atque creat, quos extendere dicit, quia rariore sunt natura sua cæteris vniuersitatis partibus. Sic etiam dixit Dauid, Extendens caelum sicut pellem. Hebræique vocant firmamentum siue caelum *רָקִיעַ* *raquiah*, quod est proprie expensum aut extensum.

Et graditur super fluctus maris. Id est imperat mari, & res mirabiles edit in illo, sicut dixit Dauid, Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulat super pennas ventorum, id est, nubes agis, & impellis quo vis, & ventorum impetum coerces, vel excitas, sicut equus equum, quo insidet, reprimit & impellit. Ita Iob dicit, Deum gradum super fluctus maris. Quia eius voluntate, vel sedatur, vel agitur mare, & mirabile videtur omnibus dicente Dauid, Mirabiles elationes maris; mirabilis in altis Dominus, & alio psalmo, Qui descendunt mare in nauibus, ipsi viderunt opera Domini & mirabilia eius in profundo. Dixit & stetit spiritus procellæ. Et exaltati sunt flus eius. Sequitur autem.

9 Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Australis.

Vt hunc locum, qui non nihil habet difficultatis, explicemus, oportet primo animaduertere non eodem ordine hæc stellarum nomina apud vulgatum poni, quo sunt in Hebræo: quod lauit Paganum, & ob eam rem in sua versione huius loci, & in suo thesauro in dictione *וַיַּחַד* hoc non nihil errauit. In sua versione, quoniam *וַיַּחַד* has, Arcturum traduxit. In suo thesauro, quod pauca verba vulgatum.

Psal. 18.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 106.

vulgatum, qui Hieronymus est illi, ita hic traduxisse, *U* has vero non Arcturum, sed Hyadas significat, quæ tertio loco sunt in vulgato nostro. Quod planum est, primò ex natura nominis, nam oritur à radice *U*thus, quæ congregare significat. Quare significabit congregationem stellarum, cuiusmodi Hyades sunt. Tū quòd septuaginta viri non Arcturum, sed Pleiades conuertunt, quæ eadem, quæ Hyades à nonnullis esse putantur, vt mox dicemus: saltem nemine discrepante sunt stellarum congregatio. Accedit ad hoc, quòd vulgatus noster *כִּימָה* chima, quod tertio loco hic ponitur in Hebræo, quod Hyades hic Pagninus vertisse putauit, in Amos capite quinto, versu octauo Arcturum interpretatur. Non ita verò facilè posset explicari vulgatus, si idem nomen hic Hyades, & in Amos Arcturum explicaret. Quare cōiectura non leuis est inuerso ordine hæc syderum nomina posita esse in vulgato, vt quod in illo, primo, in Hebræo tertio loco ponatur, & quod in illo, tertio, in Hebræo sit primo loco, & ita facilè hæc versio, cum septuaginta virorum versione, & cum Amos loco citato conciliatur. Sed huius libri. c. 38. vers. 31. *כִּימָה* cima Pleiades transfert vulgatus, quare ambigua hæc vox ipsi fuisse videtur. Hyades igitur stellæ septem sunt in capite Tauri *σπο' τ' ειν* Græcis dictæ, quod est pluere. Quod pluuia quando oriuntur, vel occidunt, afferre soleant. Has Latini Suculas uocant ignorantes Græce lingua, vt Tyro Ciceronis libertus opinabatur, quòd *σπο' τ' ειν*, hoc est à subibus duci putarent, vt Gellius narrat lib. 13. cap. 9. Congruunt verò Hyades cum natura Saturni, & nonnihil cum natura Mercurij. Licet earum maior, quæ est primæ magnitudinis, sit natura Martis: quam Latini Palicium Chaldei Aldebaram Græci *καυκαδία* nominant. Cuius longitudo temporibus Ptolemei duodecim partibus Tauri cum latitudine Australi partibus. 5. scrupulis. 10. Septuaginta tamen viri *πλειάδες* pleiadas transferunt, quæ eadem, quas Hyades Proclus de Sphæra esse duxit: nam eas etiam collocauit in fronte Tauri. Quidam tamen Vergilias, quas Latini esse credunt, quæ ante genua Tauri ponuntur, pertinetque ad naturam Saturni, & aliquantulum ad naturam Veneris. Quòd Orióna dicit in Hebræo est *כִּשְׁפִיל* chesfil. Quod hoc loco, & in Amos, & vulgatus, & Hebræi Orióna declarant. Est autem non stella, sed Sydus Australe iuxta frontem Tauri ex stellis. 38. compositum, quarum duæ tantum sunt primæ magnitudinis. Vna quæ in humero eius dextero resulget subrufa Martique, & aliquantulum Mercurio attribuitur. Pertinebatque Ptolemæi temporibus ad part. 3. geminorum cum latitudine Australi part. 7. Altera splendida

in sinistro pedes quæ est ei cum fluuio communis; estque Iouialis, & nonnihil Saturnialis in Tauri partibus. 19. cum scrupulis, 30. Solent autem oriente Orioue tempestates maximæ excitari. Et ita quidam poeta dixit.

Cum subito assurgens fluctu nimbofus Orion.

Septuaginta tamen auctores *ἑσπερος* vespereum transfulerunt, quæ est planeta, quem Venerem Astrologi vocant. Ex quo apparet nõ satis exploratam esse huius nominis significatiouem, sed cum parum attineat ad Iob vel spiritus sancti sententiam assequendam, quæ nam hæc sidera sint exactè scire, leuiter id curandũ est. Quod significarunt septuaginta interpretes, cum illud Amos conuertentes facientem Arcturum, & Orionem, Præmittentes species, genus transfulerunt, sic *ἄρκτου ἡ ὄρεα καὶ κατασυνεῖ* (cor faciens, & adorans omnia. Quod Arcturum dicit iu Hebræo est כִּימָא chima (vt diximus) tertio loco positum in Hebræo, & ita conuertunt septuaginta, & ipse vulgatus in Amos: sed huius libri. c. 38. vers. 31. כִּימָא chima Pleiades trãsfert vulgatus. Quare ambigua hæc vox fuisse videtur ei. Dicitur autem à Græcis Arcturus *ἄρκτος* ἀρκτὸς ἰστῆρος. Id est, ab Ursinæ caudæ similitudine. Est enim quasi iu cauda Bootæ signi. Nam describitur à Ptolemæo inter eius crura. Cuius longitudo temporibus Ptolemæi viginti septem Virginis partibus fuit, latitudo vero est Borealis partibus triginta & vna, scrupulis verò triginta. Estque primæ magnitudinis. Quod si stellarũ, quas nunc cõmemorauimus longitudini partes addas, 27. & scrupulos, 2. quibus æquinoctia præcesserunt, huius temporis loca doceat memorijs constabunt. Arcturus igitur Bootæ syderis stella est, cuius ortus, & occasus tempestates solet commouere. Has ergo stellas per Synedochum pro toto genere posuit stellarum. Ex quibus cognosci vult admirabilem potentiam & sapientiã Dei, qui eas fecit, & per eas orbem terrarum gubernat, moderatur, & eius rationes procurat. Certum enim est, vt Aristoteles ait, Hunc mundum inferiorem regi vi, atque motu superioris. Hoc loco nõ prætercundum silentio est, quã longè sit antiquior in Ecclesia, & populo Dei Astrologiæ cognitio, quã vel apud doctissimos quoque paganos. Nam huius distributionis stellarum in sydera primos mentionem fecisse legimus Hesiodum, & Homerum: quibus plus mille annis Iob antiquior fuit.

10 *Qui facit magna, & incomprehensibilia, et mirabilia, quorum non est numerus.*

Conclusio est eorum, quæ dixerat, quæ generatim enunciat, quæ speciatim pronuncjaret. Declarauimus autem hunc versum ca-

te quinto: eandem enim habet sententiam, eisdemque apud Hebræos verbis elatam, quam ille, quem dixerat Eliphaz, Qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absque numero. Quod magno mihi argumento est plurimi esse faciendos sermones amicorum Iob, cum eos sibi vendicet ipse ad suam causam defendendam. Hoc etiam probat id, quod nos capite quarto posuimus propositiones eorum esse veras atque doctissimas, assumptiones tantum ratiocinationis esse falsas. Ex quo fit, ut nihil concludant, quod Iob summæ dignitati deroget. Non solum autem verba, atque sententias Iob ab Eliphaz, sed etiam methodum, & rationem disserendi mutuatus est, ut ex sequenti versu constabit, ait enim.

11 Si veneris ad me, non videbo eum: si abierit non intelligam.

Quemadmodum Eliphaz quinto capite Dei summam potetiam disputavit, & ex effectibus naturalibus, & ex effectibus moralibus: ita & Iob eandem prosequitur rationem. Positisque rebus naturalibus, accedit modo ad morales, & in ea re versatur, quæ est totius suæ causæ firmamentum, & ad se defendendum, & ad refutandos aduersarios suos. Quoniam Eliphaz, & Baldad hominum pietatem, & voluntatem Dei erga illos ponderare videbantur ex commodis, vel incommodis, quibus afficiuntur à Deo, uterque enim ample disseruit bonis bene, impijs vero male esse. Quod quomodo intelligi oporteat, ut verum sit, proprijs locis explanauimus. Sed quia in eo tantum Iob detraxerant, si assumerent, ob eam rem Iob detrimentum fecisse, quod esset iniquus; ipse hoc loco ratiocinationis assumptionem refellens sapientissime tractat, ex commodis, vel incommodis, quæ homines à Deo in hac vita suscipiunt, concludi non posse, se cum illis Deum amice, vel inimice gerere. Nam ita Deus in hoc seculo cum hominibus dirigit amicitiam, ut eos benevolentia Dei erga illos omnino lateat. In quo Dei eximia potentia cum summa sapientia coniuncta vehementer apparet, ut cum tot singulis hominibus, & emolumenta, & detrimenta, quam diu viuunt, asserat: cognosci tamen non possit, utrum à maleuolo, vel beneuolo in eos animo proficiantur. Ex hac etiam re Salomon admirabilem Dei potentiam commendat dicens, Et intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiant sub sole, & quanto plus laborauerit ad querendum, tanto minus inueniet. Etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Omnia hæc tractaui in corde meo, ut curiose intelligerem. Sunt iusti, atque sapientes, & opera

Eccles. 8.

& 9.

Dei sapientia & potentia ex officijs erga homines.

K eorum

*Pſalm. 73.
Eſai. 51.*

Eſai. 31.

lice cete vocantes, ac Deus in huius libri capite quadagesimo suam ostendit potentiam, ex eo quod bestias domet immanissimas, vt elephantem, & cete. Draconem etiam vocant David, & Eſaias Pharaonem. In Hebræo autem vtroque loco est תנין tanin cetus. Hic vero locus Iob, de quo verba facimus, ita est in Hebræo, Sub eo curuantur, עזרי רהב hozre rahab, adiutores superbiæ. Reges etiam & principes significat. Quos viri, qui tantum humana sapiunt, firmissimum auxilium ferre posse confidunt: eos tamen fallit spes, si Deus stomachum suum erumpere decreuerit. Nam tunc huiusmodi solet adiutores proflernere, vt infirmissimum præsidium habere cognoscamus: dicente Eſaiâ, Dominus inclinavit manum suam, & corruct auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes confumentur.

14 *Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, et loquar verbis meis cum eo?*

Concludit ex maiori se non posse Deum sibi iratum pœnasque fumentem ab ira reuocare, aut precibus vlllo modo placare. Contra quàm dixerat Baldad, Tu tamen si diluculo confurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, &c. Nam si nemo, atque adeo qui potentissimus videtur, ei resistere potest, quo magis ego miser atque afflictus non potero. Putabat enim Iob non posse morbum suum depelli, quòd pestilentissimus, & insanabilis natura esset, sed actum esse de se. Quare vanam, & inutilem ducebat consolationem, quam ei afferebant amici, valetudinem, si in Deum conuerteretur, recuperaturum.

15 *Qui etiam si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor.*

Id est etiam si iustus, & pius fuero non contendam cum eo, neque pro meo iure postulabo, vt me tantis malis, & calamitatibus vindicet. Sed id tantum precabor, & eius clementiam, & misericordiam in hac re implorabo. Quo oratio confutatur Baldad dicentis, Si mundus, & rectus inceseris, statim euigilabit ad te: & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ: si in hac vita id necessarium futurum esse intellexit. Nam possunt quidem viri sancti iustique pro iure suo à Deo petere, vt supplicij apud inferos constituti liberentur, vt beata, & æterna vita donentur, vt in hoc seculo bonis spiritualibus augeantur. Nam id meritis Christi infinitis consecuti sunt, vt hæc vere à Deo mereri, & ad hæc habenda ius suum experiri possint. At huius
com-

commoda vitæ opes, honores, amicos integram valetudinem, si-
cut non promerentur, ita neque pro iure suo poscere possunt.
Christus enim tantum, vt nos Deo reconciliaret, aternaque vitæ
ius nobis restitueretur, res tam præclaras gessit, & tantas diui-
tias persoluit. Quare ius tantum habent, & potestatem viri boni,
vt Dei sint filij, & eius perpetui hæredes regni. Huius vero vitæ
bona tantum abest, vt officijs suis promereantur, vt ea potius de
Christi seruatoris consilio negligere, & contemnere debeant. Et
ita facillè intelliguntur septuaginta viri, qui illud, *Non respondebo*,
paulò reddunt obscurius, ita traducentes *οὐκ ἀκούσει με*, non
exaudiet me. Id est, pro iurè suo poterit precibus meis non re-
spondere. Animaduertendum etiam est, hoc & superiori versu se-
ptuaginta auctores primam personam, in tertiam conuertisse, &
tertiam in primam. Et verbum Hebraicum, quod respondere signi-
ficat, audire interpretatos fuisse. Nā superiori versu illud, *respon-
deam ei*, ipsi Audi me interpretati sunt. Hoc verò versu illud, *non
respondebo*, interpretati sunt, Non exaudiet (vt diximus) Quod
cum semel, & iterum simul ab eis factum sit, non temerè id, aut
ignoranter fecisse, sed magno consilio credendum est. Fortè Au-
dit intellexerunt, quòd consequens sit eius, quòd est, *respondebo*, id
est, si me audiet concedendo, vt cum eo disputem atque disceptè.
Nam respondere hic, disceptare est, atque disputare. Tum etiam,
quia respondere, cum in Deum transferretur, audire est. Respòdet
enim ipse eis, quos audiet, vt ex sequenti versu cognoscitur. Quo
idem verbum exaudire interpretatur vulgatus, illud verò quod
superiori versu vulgatus dicit, *Et loquar verbis meis cum eo*, verbū
de verbo in Hebræo est eligam verba mea ad illum, id est accura-
tam, & studiosè compositam ad illum orationè habeam. Septua-
ginta verò primam etiam personam tertiam conuertentes tra-
duxerunt, *διὰ τὴν εἰς τοὺς οὐρανούς*, discernet verba mea, id est, licèt mi-
hi ipse facultatem faciat disceptandi veniendique in iudicium
cum eo, ac meum ius persequendi, orationemq; ad eam rem ver-
bis selectissimis ego componam; ipse tamen discernet, id est pon-
derabit verba mea, vt cognoscat quidnam ego iuris habeam. Se-
quitur autem.

16 *Et cum inuocantem exaudierit, me, non credo, quòd audierit vocem
meam.*

Deus viros pios in luctu, & mœrore iacentes, vbi ipsius auxilium
implorant, audit continuo, licèt non statim malis liberet, dicen-
te ipso per Esaiam, Erit antequàm clamèt ego exaudiam, ad luc-
illis loquentibus ego audiam. Et per Davidem De viro pio in ip-

Esai. 65.

Psal. 50.

Cur Deus
cōtinuo pre-
canti non re-
spondeat.

Psal. 9.

Psal. 30.

so sperante clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum. Statim verò non eripit, quia commodius tempus expectat, & in quo maiores vttilitates patientia virtutis sue vir pius percipiat. Est enim (vt ait) Dauid, Adiu- tor in opportunitatibus, Et alio psalmo, In manibus tuis sortes meæ sunt, id est tempora mea (vt ait Hebræus) scis quibus tem- poribus mihi ferre auxilium oporteat. Licet autem aliquantulū permittat calamitatibus virum pium iactari, nullum tamen de- trimentum ei, si in officio permanferit, sed magnum commodum asferent. Quæ cum ita sint, sapientissimè dicit Iob. *Et cum inuocan- tem me exaudierit.* Id est, presto mihi benenolus aduerit paratus ad opportuno tempore iuuandum. *Non credo, quòd audierit vocem meam.* Id est, certus non ero, nec religiosè credam audisse vocem meam; hoc est mihi amicum, & adiutorem esse. Perstitit enim in ea, quam dudum posuit, sententia certos nos esse non posse ami- citiam nobis esse cum Deo. Quod ex hoc loco apertissimè con- stat, nec vlllo modo aduersarij nostri possunt tergiversari, vt li- bro nostro de vera religione capite citato tradidimus. Quare hæc verba Iob non sunt eius, qui de Dei bonitate diffidat, vt te- merè auctor Bibliæ Roberti Sthephani in scholijs suis quibusdā Hebræis assentiens mihi dicere videtur.

17 *In turbine enim contoret me, et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.*

Idoneam quàm maximè causam reddit, cur meritò possit non credere, quòd eum Deus audierit. Nam licet eum Deus audierit, cumque amet, sortè tamen continget, vt summis cum malis, & mi- serijs premat, vlneraque imponant grauisima, & tanquàm turbi- ne eum, & subita tēpestare peruertat: vt in Christi seruatoris no- stri indigna eade videre licet, qui quamuis pater eum audierit ipso dicente, Ego sciebam, quia semper me audis, Angelum pre- terea ad eū cum mandatis miserit, vt eum in acerbissima conso- laretur tristitia: tamen contumelijs onustus, grauisimis dolori- bus affectus, iniquissimo iudicio oppressus, tanquam turbine, bre- uissimo temporis spatio, in crucem actus, & crudelissima morte consumptus est, vt prædixerat Esaias, De angustia, & de iudicio sublatus est, id est, vix vinētus, vix in iudicium vocatus in ipsa rerum angustia, cum hostes eius animis fœuissent, subito extremo supplicio multatus perijt. Id quod euenire potest alijs veris, & in- timis amicis, vt contigit Apollolis diuo Laurentio, & alijs. Quare rectè dicit Iob *In turbine contoret me.* Quod autem miseris, & ca- lamitates vehementer cogant timere virum atque adeò sanctissi- mum,

Ioan. 22.

Esai. 52.

Calamitates
cogunt non-
nunquam ti-
mere vt
Deus sit alie-
natus.

mum, qui aliàs de sua cum Deo amicitia certus non sit, ne forte fuerit immutatus declarat aperte Dauid, In die tribulationis meæ Deum exquiliui, &c. Renuit cõsolari anima mea, &c. Et meditatus sum nocte cum corde meo. Nunquid in æternũ proiciet Deus, aut non apponet, vt complacitior sit adhuc? Aut in finem misericordiam suã abscindet? &c. Vera igitur hæc causa est eius, quod dixerat Iob. *Non credo, quod auderit vocem meam.* Quod dicit, *Etiam sine causa,* Id est nullo merito, sine vlla culpa eius qui mala & detrimẽta patitur. Sicut secũdo capite dixit Sathana Deus, Tu commouisti me aduersus eum, vt affligerem eum frustra. Non enim merentur officijs suis (vt posuimus) viri sancti, vt ab huius vitæ malis securi sint: imo e re illorum est, vt in eis versentur, quo Christum magistrum, & ducem suum imitantes tolerantia, & fortitudine sua hæreditatem regni cælestis promereantur. Quare *sine causa* & sine culpa sua possunt à Deo in miseras, & calamitates detrudi. Sequitur autem.

Psalm. 76.

18 *Non cõcedit requiescere spiritũ meum, et implet me amaritudinibus.* Potest id per futurum reddi, sicut est in Hebræo, vt clarior sit amplificatio eius, quod dixerit, *In turbine coneret me.* Id est tãtis me premet, & vrgebit anxietatibus, & angustijs, vt extollere caput, & respirare non possim.

19 *Si fortitudo quaritur robustissimus est: si æquitas iudicij, nemo audeat pro me testimonium dicere.*

Solertissimè quidem, & acutissimè in thesi, & proposito suo manens probat se non posse Deum ab ira reuocare, neque cum illo pro iure suo agere, vt se in pristinam restituat dignitatem: vt Baldad futurum asseuerabat, si ad Deum conuerteretur. Quod certum non esse apertissimè probat. Nam si pietate id, vt aiebat ille, impetrandum est, cum certus esse non possit de pietate sua, vt dixit, *Si venerit ad me non videbo eum,* nec certum etiam habere potest de sua restituenda dignitate. Quod argumentum prescit amplius addens, quòd licet de sua certus esset pietate, iure tamen suo à Deo non posset contendere, vt eius malis mederetur: quia pietas viri boni, huius vitæ non demeretur incolumitatem, Nunc amplius vrget docens, si suum ius persequi vellet, Deumque in iudicium vocare, non posse tamen suam ei pietatem probare, vt eam æquum, & bonũ ab illo impetraret. Quare omni ex parte oratio confutatur Baldad asserentis, si frugi fieret salutè recuperaturũ. Demonstrat autem se nihil effecturum, si Deum in ius auderet educere. Nam vel æquo, vel iniquo iure esset agendum, si iniquo, quòd vt & fortitudine fit quis, *si fortitudo quaritur,* eum cogere, aut

vim afferre posset? qui *robustissimus est*, Sin autem æquo iure sit agendum, hoc est, si *æquitas iudicij*, quaritur, nullo pacto ei pietatē meam probare potero. Nam vel probanda est meo vel alieno testimonio: si alieno, *Nemo audet pro me testimonium dicere*. Id est: nemo, nisi temerarius dicere pro testimonio audebit me pium esse: Cū id fugiat vi sua omnes, nō solū homines, verum etiā angelos. Nam in Deum tantū comenit, quod dicit David, *Scrutans corda & renes Deus*. Et quod ipse per Hieremiā, *Ego Dominus Scrutans cor, & probans renes*. Et ob eam rem Christus hominīs atque adeo sanctissimi, & singulari virtute præditi testimonium nō magnificere, sed respicere videbatur dicens, *Vos misistis ad Iōannem, & testimonium perhibuit veritati*. Ego autem non ab homine testimonium accipio, ego autem habeo testimonium maius

Tpsal. 8.Hiere. 17.Ioann. 5.

Obstus cur
Ioannis testi-
monium de
se non ma-
gnificerit.

Laus homi-
num.

Cicero. 2. of-
fic.

Gloriam nō
recte Cicero
nem defini-
se.

Ioanne. Quare vani, & futiles homines sunt, qui hominum laudē aucupantur, & vehementer querunt, eaque re se claros esse opinantur, quæ sint populari fama gloriosa: Vanaque illa est, & adumbrata, non solida & expressa gloria, quam summam atque perfectam quidam appellat, si constet ex tribus his, si hominum vulgus diligat, si credat, si admiretur. Quam vanam potius gloriam esse extrema mortalium dies planum atque exploratum faciet. Quare recte dicit, Iob, pietatem, & æquitatem suam benè alieno testimonio Deo probari non posse, nec etiam suo. Quia.

20 *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero parcum me comprobabit.*

Acutissima quidem ratio ad infirmandum, & excludendum testimonium suum. Hoc est, Si testificari audeam apud Deum me iustum esse, ex ipsa mea testificatione secus esse conuinceret: cum delictum non leue sit in tanto iudicio, quod quisquam ignorat, pro certo affirmare. Dixerat enim, Si venerit ad me non video eum, & mox dicit, Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Temeritatis etiam, & arrogantia merito ex huiusmodi testimonio reprehenderetur dicente Salomone, *Quis dicere potest, mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Iam vero testimonium, quo quisquam laudat, & commendat se ipsum, in hominum vulgus negligitur, quo magis à Deo contemnetur. Omnibus enim exploratum est, vnumquenque seipsum amare: ac propterea non malum se dicit, quem amat: Præsertim cum suum sit (vt aiunt) ynicuique pulchrum. Et ob eam rē Paulus ait, Nō qui se ipsum cōmendat, ille probatus est. Sed nullo magis id testimonio confirmatur, quam eo Christi, Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. Sed dicet fortasē quispiam, Quod

Provero. 20.

Laus in ore
proprio vile
scit.

1. Coro. 10.

fit, quòd testimonium, quo quisquam se ipsum probat, & ex sua virtute gloriatur, adeo nullius sit ponderis ac momenti, vt Christus eiusmodi gloriam nihil esse dicat: cum tãti fiat ab Apostolo Paulo, vt scribat Corinthijs, Gloria autem nostra hæc est testimonium conscientia: nostræ. Sed intelligendum est Christum Significare testificationem suam contemnendam esse, si à Dei Patris esset testificatione seiuncta. Itaque si Pater eius non simul infinitæ virtutis eius ei testimonium redderet, ipsius Christi testimonium ad nihilum quidem recideret. Quod ipse significauit statim adiungens, Est pater meus, qui glorificat me. Et alio loco, vt responderet Iudæis eum accusantibus, quòd sibi ipsi testimonium daret, Si iudico (ait) ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. Quod si testimonio conscientia: nostræ certum esset Deum non assentiri, negligeret quidem illud, & non magnificeret Paulus. Merito tamen de illo (vt scripsit) gloriatur, quòd magnam fiduciam afferat eum Deo esse probatum, quem eius conscientia probauerit, auctore Ioanne, Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habeamus ad Deum. Non continuo tamen ille iustus est, quem eius conscientia sceleris non arguit, sed ob eam rem fiducia tantum erigitur, benevolentia: Dei, vt Paulus auctor est. Nihil mihi conscius sum, adiungit tamen, sed non in hoc iustificatus sum. In eoque argumentatio Iob vim maximam habet, quòd in eo iudicio testimonium suum de se ipso improbet, in quod Deum erat vocaturus. Quare cum ipsum haberet contrarium, huiusmodi testimonium futile profus, & inane esset.

21 *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.*

Nam cum id non hominum, qui iudicant secundum carnem (vt ait Christus) sed Dei iudicio, qui vera regula bonitatis & virtutis est, æstimandum sit, cui poterit Dei iudicium exploratum esse, nisi dicente, & patefaciente ipso? *Et tadebit me vita mea*, concludit illud, de quo tota ei cum amicis erat disceptatio, merito in vita sua fastidiri mortemque sibi esse meliorem, neque posset certa Deum ratione placare. Hoc ita transferunt septuaginta *πλω ετι δεσφεται* *μου* *επι* præterquam quòd mea vita auferatur. Id est mea me latet pietas, qua (vt Baldad ait) me Deum oportet placare: certus autem sum tam graui me morbo affici, vt mihi vitam auferat. Quare iure possum, vt tot fugiant dolores, vita mortem potiorē ducere.

2. Cor. 1.

Ioan. 8.

Testimonium
conscientia:
nostræ cur
magnè sit au-
torizatis.

1. Ioan. 3.

1. Cor. 4.

V num.

22 *Num est quod locutus sum, et innocentem, et impium ipse consumit.*
 Concludit suæ defensionis statum, vt confutet Baldad, qui contra
 coneluserat, Deus non proiciet simplicem, nec porriget manum
 malignis. Quod in hoc seculo ita rem habere ex his, quæ dixit ha-
 etemus, & à nobis in eo declarãdo addita sunt satis apertè demon-
 stratum est, Id quod etiam Salomon cum eo coniungit, quod (vt
 retulimus) tradidit: Nescit homo, vtrum amore an odio dignus
 sit continenter adiungens, Sed omnia in futurum seruãtur incer-
 ta, eo quòd vniuersa æque euenient iusto & impio, bono, & malo,
 mundo, & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contem-
 nenti, sicut bonus sic, & peccator, vt perinurus, ita & ille, qui verū
 deierat. Quod igitur Iob generatim hoc versu dicit, Salomon ad
 maiorem amplificationem per aliquas etiam species persecutus
 est. Cum ergo tam copiose Salomon Iobi subscribat sententiã, au-
 ctor Biblia Roberti præterquam quòd hunc locum non intelle-
 xisse videtur, parum pie, & religiose quidem Hebræis assentitur
 dicens, hæc verba Iobi esse hominis derelicti à Deo. In Hebræo
 est אהתה אהת hi, vna ipsa quod planissimè Chaldæus interpre-
 tatus est vna מכלילא mechila mensura, quod Hilpane dicimus, *van*
por vn rasero boni, & iniqui. Septuaginta vero auctores hunc lo-
 cum ita traducunt *μεγαλην σου εστιν δυναμις και ισχυρις*, magnum, & po-
 tentem perdit ira, subaudi Dei. Et forte magnum pium Græci ap-
 pellant, quòd sit magnus, vt Christus testatur, in regno cælorum:
 & de Ioanne Baptista dicitur, Hic erit magnus coram Domino.
 Et verbum Hebræum, quod ita transtulerunt est, *מג* tam, quod
 propriè perfectum significat, quod est verè magnum. Potentem
 verò vocasse puto virum profigatum, & ad scelus omne proie-
 ctum, vt in Genesi dicitur, Postquam enim ingressi sunt filij Dei
 ad filias hominum illæque genuerunt, isti sunt potentes à seculo
 viri famosi. Quod & nomen ראשון rasah, quod est in Hebræo signi-
 ficat.

23 *Si flagellat occidat semel, et non de pœnis innocentium rideat.*

Semel occidit Deus, si subito, vel repente quispiam, nec diutur-
 nis confectus doloribus moriatur, Ridere verò in pœnis inno-
 centium viderur, cum illis diuturnis ærumnis, & angustijs confi-
 scantibus nullam fert opem. Sicut ipse apud Salomonem loquitur
 cum sceleratis, Vocari, & renuistis ego quoque in interitu
 vestro ridebo. Id est sicut vos me recta monentem non audistis, ita
 & vos ego interenutes, & in repentinam calamitatem inciden-
 tes non audiam, quia vobis præsto non ero. Iob ergo his verbis
 significat, quod sibi, & viris probis optabat, vt semel potius mor-
 te mul-

Matth. 5.
Luc. 1.

Genes. 6.

re multarentur, quàm toties, diuque tot malis, antequam animã efflarent, iactarentur. In Hebræo tamen est, si verbum de verbo transferamus, Si flagellum, occidet repente: in tentatione innocentium irridebit. Quem locum, vt explicet autor Bibliæ Roberti, Baldad dictum fuisse dicit. Quod ego in tota eius oratione minime reperi, & præter hoc parum certè locum illustrat. Hebræi autem varie hunc locum explicant. Quidam sic, Cum vult Deus pœnas à sceleratis hominibus repetere, non eos multum tempus miserijs, & alijs laboribus excruciat, sed subito necat. Quare sceleratus in tentatione innocentium irridebit, quasi in ea re meliore sit conditione quàm innocentes, quòd non tot ante mortem dolores, & labores patiat. Sed quanquam hæc apta sit expositio, aptior mihi aliorum videtur, ita vt illa duo verba Occidet, & Irridebit vno eodemque supposito, Deo scilicet dirigantur. Vt, postquam dixit eodem modo innocentem, & impium in hac vita tractari, subiungat, atque adeo melius sæpe cum improbis quàm cum probis agitur. Nam illi nullas huius vitæ graues ærumnas experti repente occidunt. Vt Iob alio loco dicit, Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. At nullus vnquam vir Deo valde deuotus sine tentatione ex hac vita migrat, id est calamitatum, & miseriarum expertus. Secus enim qua re fidem suam Deo probaret, dicente etiam Ecclesiastico, Fili accedens ad seruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem. At ergo, Si flagellum, id est, si punire, & flagello impios coercere decreuerit, repete interficit illos. At in tentatione innocentium, id est in malis, & calamitatibus grauisissimis, quibus viros pios antequam moriantur, conflictari vult, irridebit, Id est, quamuis eius auxilium implerent, eos non leuabit. Septuaginta vero ita trãferunt *οτι σαβλα εν θανατη εστι, αλλη δινουι καταλων εν.* Quoniam iniqui morte indecenti, & boni irridentur, id est, absunt Deus viros iniquos, ea morte, qua illos minime deceat. Nam nimis quidem leuis, & parum molesta est. Boni vero irrideantur, id est, diu, (vt diximus) ante mortem torquentur.

24 *Terra data est in manus impij, vultum iudicium eius operit.*

Impium diabolum vocare videtur, in cuius manus terram datã esse dicit, quia propter peccatum primi parentis orbem terrarum occupauit. Et ob eam rem Christus enim vocat apud Ioannem principem mundi huius, eumque regno eter surum promittit. Paulus etiam Diabolos mundi rectores appellat in epistola ad Ephesios. Possumus etiam impium impietatem interpretari, vt sit mactonymia, sub iectum pro adiuncto. In cuius manus terra

Iob 21.

Eccles. 2.

Ioan. 12.

Ephes. 6.

Cur in hoc
munda non
bene cum bo-
nis agatur.

1. Ioan. 5.

posita est, quia vim magnā habet impietas ad res in hoc aeo ad-
ministrandas. Impietate multi reges fiunt, & rerum potiuntur, di-
uitias & fortunas comparant, honores denique magnos conse-
quuntur, & prosperam fortunam trahunt, sicut dicit etiam Ioan-
nes, Mundus totus in maligno positus est. Impietatis ergo, vel dia-
boli vi fit, vt eadem mensura, eodemque modo, atque adeo multo
melius cum sceleratis, quā cum bonis viris agatur. Sed ratio,
qua diabolus id, vel impietas consequi dicat, valde animadu-
tenda est: *vultum iudicum eius operit*. Id est, iniquitate, & improbi-
tate Regum, & eorum, qui rempublicam capeffunt, fit, vt eade m
atque adeo deteriori conditione boni quā iniqui sint. Nam
mente capti deficiunt in honoribus mandandis, inter probos, &
improbos distinguere. Quod etiam Salomon declarat dicens,
Cum surrexerint impij, abcondentur homines: id est iusti, vt sta-
tim exponit adiungens, Cum illi perierint, multiplicabuntur ius-
ti. *Quòd si non ille est, quis ergo est?* id est, quis nam alius esse po-
test tantæ iniquitatis, & deformitatis causa? nisi impius, & ini-
quus, siue diabolus, siue iniquitatem interpretemur. Eodem etiā
modo conuertunt Septuaginta auctores. Ita tamen possumus He-
braum verbum de verbo interpretari. Sin minus vbi quis ille? id
est si impius non est, quis alius esse potest? & vbi est?

25 *Dies mei velociores fuerunt cursore: fugerunt, et non viderunt bo-
num.*

Cum hæcenus satis sapienter confutauerit orationem Baldad, &
leuem eius consolationem esse ostenderit, lamentatur modo ca-
sum suum acerbissimum: vt significet nihil sermonibus amico-
rum impediri, quo minus id merito facere possit. Lamentatur
autem dies suos velociter fugisse, quòd putabat (vt sæpe dixi-
mus) instare iam suæ vitæ exitum: vt ex morbo illo desperato,
quo erat affectus, pro certo id præfagiri poterat. Habent autem
hic, & sequens versus eandem sententiam, quam versus sextus se-
ptimi capituli, de quo egimus.

26 *Pertransierunt quasi naues poma portantes.*

in Hebræo est quasi naues **כבה** ebe, quod varie quidē ab Hebræis
exponitur: de sententia tamen conuenit inter omnes naues velo-
cissimas celerrimasque significari. Et ob eam rem Septuaginta
viri id prætermiserunt naues tantum conuertentes. Vulgatus
pomum significare duxit à nomine **כב** eb, quod arbor, & pomum
significat. Celeriter autem poma importantes nauigant, vt alios
mercatores præuenientes citius, & carius vendant: aut forte ne
sita putrescāt. Alij interpretantur sicut naues hostis, siue pirate,
quæ

quæ expeditissimæ esse solent, vt celeriter fugiant, nomen ducen-
tes ab אבא aiab inimicitias gerere. Alij planius dicere videntur
naues voluntatis ab אבא aba velle desiderare, naues, quæ pro cu-
iusque volûrate moueantur, neque vlllo modo resistant, *sicut aquila
volans ad escam*. Peracta enim iam nostra vira, tam cito tradu-
cta fuisse videtur, vt nihil citius esse putetur. Quas, & alias com-
parationes sapientia protulit loco a nobis septimo capite cita-
to. Ex quibus concluderunt illi, sic nos nati continuo deliuimus
esse: virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere. Sola
enim virtus non senescit, sed manet, stabilis est, & eas agit radi-
ces, quas nulla mortis, nulla vis temporis conueller.

27 *Cum dixerò, Nequaquam ita loquar, commutato faciem meam, & do-
lore torqueor.*

Id est, vultum, & sermones querelarum plenos reprimere non
possum, vt amici reprimendos esse dicebant. Nam cum id conor
efficere magno torqueor dolore. Certum enim est eos, qui aliquo
dolore afficiuntur non nihil in clamore, & eiulatu acquiescere.
Nam spiritus vehemens præcordijs dolore excitatur: si autem
comprimant, intus angustiam, & dolorem auget. Quod vero
dicit, *Commuto faciem meam*, Potest etiam sic ex Hebræo con-
uerti, Relinquam iram meam, id est verba, qua iræ videntur
esse plena. Illud etiam, *Et dolore torqueor*, Potest conuerti,
& confirmabor. Nam אבא balag licet nostro vulgato valde
sit ambiguum, num plangere, num subridere, num refrige-
rare: Hebræis tamen semper confirmare, & roborare sonat,
id est, si quando apud me statui, Confirmabo ita me, vt queri, & la-
mentari desinam. Et tunc sequenti versu terminatur sententia.
Septuaginta vero interpretes totum illud, *Commuto faciem meam,
& dolore torqueor*, in eandem sententiam ita verterunt *εὐχόμενος
τὸ πρόσωπόν μου ἐν ὀδύρῳ* deiciens vultum meum suspiro.

28 *Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti.*

Aliam affert causam, cur non posset gemitum retinere, & intra
se cohibere, quia vehementer timebat, ne Deum aliquando ita
offendisset, vt eius iram placare non posset, & non nihil ab eo tem-
poris, quo a tantis malis respiraret impetrare. Ita enim omni-
bus sanctis viris vsu euenire existimo, cum in graues miseras, &
calamitates veniunt, vt, ne propter scelera sua acciderint, verean-
tur: quod eos forte magis quam alia res vlla affligit atque con-
turbat. Sicut ille qui in magnum salutis suæ adducius discrimen
dixit, *Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, &
scepobam spiritum meum; id est, ne non nihil intra se criminis,*

Boni in ma-
lis timēt ne
Deum offen-
dant.

Psal. 76.

aut sceleris lateret, quod tantas in eum iras excitaret. Potest etiã
ita ex Hebræo verti, Timebam omnes dolores meos, vt sit terminus
superioris versus, secundum eam versionẽ quã posuimus: non
possunt me confirmare ac dolori gemituique resistere: quia vehementer
timeo dolores meos, cum nunquam remitti, sed in diẽs
augeri videam. Timeo inquam, ne me ad mortem vsque perpetuo
cruciatu conficiãt. Illud autem, *Non paveres delinquenti* in Hebræo
ad verbum vertendo est, Non me innocentem indicabis. Id est,
timebam dolores meos cum pro certo sciam, quod illos mihi
non remittes. Ita enim illorum poterat natura iudicare, cum (vt
sepe diximus) esset eius morbus mortiferus. Innocentem vero
aliquem iudicare Hebraismus est, pro eo quod est pœna liberare.
Est enim pœna sua natura quasi culpæ comes, & ira David, cũ
pœna constringeretur, precabatur, vt eius Dẽs misereretur, id est,
vt enim nõ solũ culpa, sed etiam pœna liberaret, Miserere mei
(ait ille) quoniam conculcauit me homo. Et Christus ex versione
nostra, & septuaginta interpretum verba delictorum suorum
appellabat ea, quæ faciebat cũ in acerbissimum cruciatum age-
retur. Septuaginta vero interpretes totum versum hunc ita trans-
ferunt *επι τουτου εστιν οτι τωσδε πλημασι, οσα δε γινωσκω οτι εστιν οδου παλιε εστιν* membris om-
nibus concurio siquidem cognoui, quod nunquam me innoxium
dimittes. Concurio membris posuerunt ad timorem eius vehem-
entem exprimentum.

29 *Si autem, & sic impius sum, quare frustra laborauit?*

Acute ex eo, quod dixerat superiori versu, hoc concludit. Nam si
non erat innocens iudicandus: vel vt vertit vulgatus, si Deus delin-
quenti non ignoscit, si autem (ait) *impius sum*, id est, si tanquam
impius, & reus puniendus sum, frustra me ad Deum conuertam,
frustra eum precando, & implorãdo laborabo: vt confutet, quod
dixerat Baldad, Si diluculo confurrexeris ad Deum, & omnipotentem
fueris deprecatus. Doenimus etiam iam frustra nonnumquam,
vel virum sanctissimum Deum rogare, & efflagitare, vt in
hac vita pœnas ab eo non reperat. Contingit enim nonnumquam
vt nullis huiusmodi Deus precibus cedat. Vt ex Davide cognos-
citur, qui licet anxie Deum filij vitam postulareret, eam tamen im-
petrare non potuit. Auctõr Bibliæ Roberti præterquam, quod te-
merè dicit, hæc verba Iobi hominis esse à Deo derelecti: satis per-
iculose loquitur, & assentiri videtur nefaria, & peruagata nos-
trorum temporum hæresi de fide sine operibus. Hic etiam ani-
maduertendum est, bona à Deo æterna, & quæ spiritum, & animam
nostrum attingant, esse petenda: & tunc firmissimè speremus
ipsum

Quæ bona
sunt à Deo pe-
tenda.

ipsum id præstaturum, quod Christus apud Ioannem pollicetur dicens, Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Reliqua vero bona in eius fidem, & arbitrium permittenda sunt, sicut Christus docuit Deum orare, Fiat voluntas tua. Ipseque precabatur dicens, Veruntamen non sicut ego volo; sed sicut tu.

Ioan. 14.

Lucæ. 6.

30 *Si lotus fuero quasi aquis niuis, & sulserint velut mundissimæ manus meæ.*

31 *Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.*
Magna est hæc eius, quod proximo versu dixerat amplificatio, quod vehementer redarguit, atque refellit Baldad, qui dixerat, Si mundus, & rectus incesseris statim euigilabit ad te. At (dicit Iob *Si lotus fuero, quasi aquis niuis, &c.* Id est, si omni culpa vacauero candidusque & integer omni ex parte sum, *Tamen sordibus intinges me, &c.* Id est, ita me accipies, ita in hoc seculo animaduertes ac si vitijs omnibus corruptus, & contaminatus essem. Demonstrauimus enim iam nullam à Deo, vel sanctissimo viro iniuriam fieri, si in hac vita illum detrimentis, & malis omnibus oneret, eaque ei inhibeat supplicia, quæ atque ad eum profligatissimo, & sceleratissimo viro essent idonea. Ex quo magnam huius cui vanitatem esse Salomon concludebat dicens. Est alia vanitas, quæ fit super terram: sunt iusti, quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum. Huius rei satis mirabile, & acerbissimū exemplum in Christo seruatore nostro fuit statutum, cum nullo suo merito perditorum inuidia indignissimè oppressus, crudelissimo, & contumeliosissimo supplicio fuerit addictus. Cuius fortè Dauid personam sustinens dixit. Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.

Vanitas seculi.

Eccle. 8.

Psalm. 27.

32 *Neque enim viro qui similis mei est, respondebo: nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.*

Respondere in hoc capite sæpe pro disceptare ac iudicio contendere usurpatur. Probat autem, quòd dixit ex potestate, & maiestate infinita Dei. Nam vt in eum acerbissimus sit, & tanquàm sceleratissimum supplicio crudelissimo afficiat, non potest ei sicut alteri possit homini litem intendere, & in ius, vt illum contineat, vocare. Quo argumento paulò antè bis fuit hoc capite vsus, cum diceret, Si repente interroget, quis respondebit ei? & iterum, Si fortitudo queritur, robustissimus est ius æquitas iudicii, nemo audebit pro me testimonium dicere, quibus locis a nobis factis expositum fuit. Itaque homo homini iniuriam facit, si percutiat illum, aut eius bona diripiat: & propterea potest in iudicium vocari,

vocari Deus verò minimè, cum omnium Dominus sit. Neque huius vitæ sicut æternæ vitæ bona ab illo mereri possumus.

33 *Non est qui virumque valeat arguere, & ponere manum suam in am-
bobus.*

Ad idem argumentum hoc pertinet, vt probet Deum in ius edu-
ci non posse, quia nemo (ait) est, qui ius ei dicere queat, & ab eo
quod faciat reuocare. Si autem de bonis æternis disceptatio ef-
set, est quidè aliquis qui valet inter nos, & Deum iudicium face-
re, atque illum ab ira, & supplicio, quod nobis excogitauerit, re-
uocare, Christus Iesus Deus, & homo verus, qui ex plurimorum
Theologorum sententia vitam nobis æternam summo, & æquissi-
mo iure meruit.

34 *Auferat à me virgam suam, & pavor eius non me terreat.*

Quamuis concesserit Deum nullam ei iniuriam facere, neque ini-
quum esse, quòd tantis eum pœnis affecerit, negat tamen huius-
modi supplicium culpa sua ferre, Nam si de hoc esset controuer-
sia, auderet ius suum cum Deo experiri, dummodo tormenta, qui-
bus eum pro iure, & potestate sua constrinxit, leuaret, vt leuatus,
cum eo disceptare, & suam posset apud eum causam dicere. Vir-
gam & pauorem Dei vocat eas quas ferebat calamitates. Et pro-
pterea subiicit.

35 *Loquar, & non timebo eum, neque enim possum metuens respondere.*

Id est, non possum tantis malis oppressus cum eo litigare. Quod
verò dicit, *Neque enim possum metuens respondere* In Hebræo ad ver-
bum est, Non sic ego mecum; & ita interpretatur Chaldæus, id
est, non enim talis sum, qualem me tot calamitates significant vo-
bis, & alijs nominibus, qui animi cōscientiam ex commodis, vel
incommodis externis æstimant, quod etiam septuaginta viri in-
telligunt ita transferentes, *ou yap ou tos autis equat* Non enim sic mi-
hi conscius sum, id est mihi conscius non sum talem esse, qualem
vos me putatis. In quo maxime considerandum est tantam habe-
re vim conscientiam bene ætæ vitæ; vt homo infirmus natura sua,
& culpæ obnoxius audeat cum Deo infinita potentia, & bonita-
te prædito, de sua integra, & inculpata vita disceptare, ac deni-
que dicere, quod hic Iob ait. *Loquar & non timebo eum.* Vt illud ve-
rissimum esse constet quod Ioannes ait, Si cor nostrum non re-
prehenderit nos, fiduciam habeamus ad Deum. Optandum quid-
dem maximè est eiusmodi vitam agere, vt cum aduersa & cala-
mitosa fortuna fuerimus oppressi nullius nobis conscij criminis
simus: cuius pœnas Deus à nobis, ne repetat vereamur. Ita enim
magno, & erecto animo molestijs, & crumnis conflabimur. Nō
enim

Conscientia
bene ætæ vi-
tæ.

1. Ioan. 3.

enim dubium est, quin optimorum consiliorum conscientia firmissima sit rerum incommodarum consolatio. Hanc ergo puto vehementer Tob in tot tantisque malis confirmasse, ne desertus ab omnibus, circumuentus à multis, animo, & spe caderet.

CAP. X.

T Aedet animam meam vita mea, dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.

- 2 Dicam Deo, Noli me condemnare: indica mihi cur me ita iudices.
- 3 Nunquid bonum tibi videtur, si calumniaris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuues?
- 4 Nunquid oculi carnei tibi sunt: aut sicut videt homo, & tu videbis.
- 5 Nunquid sicut dies hominis dies tui, & anni tui sicut humana sunt tempora.
- 6 Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris?
- 7 Et scias quia nihil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit eruere.
- 8 Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repente præcipitas me?
- 9 Memento quæso quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.
- 10 Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?
- 11 Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis compegisti me.
- 12 Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum.
- 13 Licet hæc celos in corde tuo, tamen scio quia vniversorum memineris.
- 14 Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?
- 15 Et si impius fuero, vae mihi est: & si iustus, non lenabo caput, saturatus afflictione & miseria.
- 16 Et propter superbiam quasi leonem capies me, reuersusque mirabiliter me crucias.
- 17 Inflauias testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & pœna militant in me.
- 18 Quare de vulua eduxisti me, qui vtinam consumptus essem, ne oculus me videret.

- 19 *Fuisssem, quasi non essem, de vtero translatus ad tumulum.*
 20 *Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorem meum.*
 21 *Antequam vadam, & non reuertar, & ad terram tenebrosam, & operam mortis caligine.*
 22 *Terram miseriae, & tenebrarum, vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.*

- 1 *Tedet animam meam vita meae, dimittam aduersum me eloquiũ meũ, loquar in amaritudine animae meae.*

In fine superioris capituli dixerat, quòd non dubitaret cum Deo de meritis, & studijs suis agere, si tantum ipse dolores & angustias, quibus eum affecerat, leuaret: quoniam non merito suo, vt eius amici insimulabant ad eas venisse miseras exitimabat. Et quia in hunc de vita sua sermonem incidit, excitatus optimorum factorum conscientia tanta Dei ira perterritus, & eius grauissimo iudicio oppressus aggredi audet, quòd non ausurum superiori capite significauit, nisi Deus non nihil de tanta seueritate remitteret. Audet inquam cum Deo disputare vtrum merito suo ad tantum eum supplicium depresserit. Tanta enim vis est bonae vitae conscientia, vt neque miseris funestisque casibus, neque prauis hominum opinionibus, neque summa Dei seueritate infringi, & debilitari possit. *Tedet (ait) animam meam vita meae*, id est, licet eo sit mearum rerum status deuolutus, vt me viuere poeniteat, vitamque cupiam abijcere. Vel vt alij proprius verbum Hebraum significare putant, Anima mea excisã est in vita mea: id est, quamuis tantam calamitatem acceperim, vt cum aetate, & opibus florerem, fuerim conuulsus, è vitaque discedam: tamen mittam queri, loquique de casu meo grauissimo, ad Deumque licet morbo, & anxietate impeditus sermonem meum conuertam.

2 *Dicam Domino, noli me condemnare, indica mihi cur me ita iudices.* Deo videtur litem inferre, cum superiori capite fieri posse multis negauerit. Sed animaduertendum est, modo non incolumitatem, & fortunas suas lite ac iudicio persequi, nam id fieri non posse probauit, sed innocentiam, & integritatem suam. Petit ne reus culpa fiat, cum inculpate vixerit, quòd pro suo iure vnusquisque experiri potest. Nec enim in diuinam bonitatem cadit, vt innocentem

centem sceleris condemnet, sicut in Græca sapientiæ editione dicitur, *δικαίως δὲ ἂν δικαίως τὰ πάντα διέπαις αὐτὸν τὸν μὴ ὀφείλοντα κολαζῆναι κατὰ δικαιοσύνην ἀλλότριον ἠκούμενος τῆς αἰῆς δινάμεως*, iustus cum sis iuste omnia administras; & eum, qui puniri nō debet condemnare, alienum à tua virtute ducis. Et ob eam rem Iob non ait noli me affligere, sed *Noli me condemnare* Deus videbatur alijs Iobum condemnare, ac reum criminis ducere, quòd eum tã acerbe puniret. Hanc igitur condemnationem Iob à se deprecatur, & ne fiat, pro iure suo postulat. *Indica mihi* (ait) *cur me ita iudices*, id est quomam merito meo scelestus videor à te haberi, cū in me tanquam hominem iniquum animaduertas? Non sibi persuadebat Iob, quòd Deus illum, vt amici eius opinabantur, iudicaret, nec credebat merito suo tot accepisse vulnura, cum nullius flagitij sibi conscius esset. Quare interrogat id, non quòd dubitet, aut secus opinetur, sed vt spe bonitatis, & aequitatis Dei confirmetur. Est enim hæc interrogatio negatione explicanda, sicut illa, quæ post pauca, sequitur. Nunquid oculi carnei tibi sunt aut sicut videt homo, & tu videbis? Felix autem ille, qui peruersis hominum sermonibus vexatus: fretus conscientia sua, id à Deo petere, & ita cum illo possit exposulare. Plus enim eum eius conscientia consolabitur, quàm iniqui hominum rumores animo angent. Huiusmodi sibi consolationem attulisse videtur Dauid dicens, *Iudica me Deus*, & discerne causam meam, de gente non sancta ab homine iniquo, & doloso erue me, quia tu es Deus fortitudo mea. Quare me repulisti, quare tristis incedo dum affligit me inimicus.

3 *Nunquid bonum tibi videtur, si calumniaris me, et opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuues?*

Argumentatur vrgendo incommoda ad probandum, quod proposuit, Noli me condemnare. Quibus argumentis eam spẽ auget quam illi optima conscientia subministrabat, seque aduersus amicorum conuitia, atque calumnias confirmat. Non potest autem Deus illũ condemnare, cum in consilium impiorum hominum, quos execrat, venire non possit. Quod iniquũ eorum consilium vertitur in eo, vt pios opprimant, & innocentes viros. Cuius consilij rationem explicat Salomon in prouerbijis dicens, *Fili mi si te lætauerint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint, veni nobiscum, insidiamur sanguini, abscondamus tendiculas contra insonem frustra.* Huius etiam consilij mentio fit in sapientiã, qua impij hoc inter se communicare narrantur, *Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris. Quod*

Iob 8.

Deus probaret consiliū, si Iob innocentē condemnasset: fieri autē non potest, ut id probet Deus, quod vehemēter detestatur. Quare Iob condēnare nequibat. Tam vero Deus neminē calumniari potest, hoc est per fraudē, & subdolam iuris interpretationē aliquē iniquo iudicio opprimere: quia non potest vllō modo iudicium pervertere, ut planū demonstratiōe fecimus, cum illa verba Baldad tractaremus. Nunquid Deus supplantat iudiciū: quare minime Iob dānabit infontē, quia esset aperta calumnia. Quod argumentū ponit hoc loco Iob dicens, *Nūquid bonū tibi videtur, si calumniaris, & opprimas me?* cū vero dicit, *opus manuum tuarū*, pronūciat aliud etiā firmissimum ad idē probandum argumentum, ex quo hęc posita duo longe firmiora fiunt. Non enim tantum damnum cuiquam afferret Deus, ut eum iniquo iudicio, vel consilio opprimeret: nisi quia eius esset odio: at opus manuum eius odisse non potest, dicente Sapientia, Nihil odisti eorum quæ fecisti: nō enim si odisset faceret. Quo argumento se David etiā in malis consilio labatur dicens, *Viquequo Domine auertis in finem: exarde scit, sicut ignis ira tua. Memorare quæ mea substātia. Nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum. Frustra enim Deus fecisset homines, si perdere voluisset illos.*

Sapient. 10.

Psal. 88.

4 *Nunquid oculi carni tibi sunt? aut sicut videt homo, & tu videbit?* Certissimis vrget argumentis ad se consolandum. Nam si Deus condemnaret Iob, & ita de illo iudicaret, ut amici iudicabāt, vel sciens & prudens, vel imprudens faceret. Prudens & sciens probauit, fieri non posse, quia nec calumniaretur, nec impiorū consiliū sequeretur. Nūc probat imprudenter id facere non posse, non enim oculos habet carnos, aut sicut videt homo, ipse videt, quo falli aut decipi possit. Homines ex ijs rebus alios aestimant, quæ foris apparent, ex quo fit, ut vel ex aduersa, vel prospera fortuna, aut plurimi, aut nihili faciant: ut ex Iob amicis cognoscitur. At cum Dei oculi carni non sint, ad animum penetrant, scrutatur enim corda, & renes Deus, sicut ait David: quare qui mente sincera, & animo integro est, non potest non bene de Deo sperare.

5 *Nunquid sicut dies hominis dies tui, & anni tui sicut humana sunt tempora.*

6 *Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris?* Cum demonstratiōe decreuerit aperire fieri non posse, ut tot illum cruciatibus Deus confecerit, quo eius seclera vindicaret, omnes vias intercludit, quibus secus opinantes elabi possent, cum argumentis eius vrgerentur. Posset enim concedi, quod neque iniquo Deus consilio, neque peruerso iudicio illam impiam

impium duceret, neque illum ignoranter condemnaret: sed antequam ferret de illo sententiam, verberibus, & tormentis questionem criminum eius haberet, ut illum cogeret confiteri. Quod refellit: non enim Deo quidpiam dies affert, neque temporum progressu eius augetur sapientia, sicut hominum, qui rerum usu, & experientia sapientiores fiunt. Quare fieri non potest, ut tormentis quidquam Deus, quod ignoret, scire quarat. Et propterea dicit.

7 *Et scias, quia nihil impium fecerim, cum sit nemo, qui de manu tua possit eruere.*

Id est, an fieri potest, ut scire tempore studeas me nihil egisse impie? ob eamque rem me torquere non cesses, nec valeat me quisquam precando acerbitate tua liberare, qui me quasi corripuisse, & in cruciatum egisse videris.

8 *Manus tua fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repente precipitas me.*

9 *Memento quæso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.*

10 *Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti.*

Amplificat illud, quod posuit, argumentum illis verbis, Opprimas me opus manuum tuarum: hominisque creationem describit, ut ex illo admirabili artificio, quo fuit à Deo compositus intelligatur nequaquam fieri posse, ut velit Deus excidere, quod tam accurate fabricauerit. Et propterea ad absurdum còpellens (ait) *Et sic repente precipitas me?* Deinde directo argumèntatur, ea beneficia narrans, quæ à Deo, cum crearetur, accepit, ut ex illis à Deo se amari concludat, nec futurum esse, ut eum perdere, & penitus velit conuellere. Non enim illum tam accurate faceret, nec tantis augeter beneficijs, si graui & iniquo animo erga eum esset. Idem significauit Dauid, cum dixit. Memorare quæ mea substantia, nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum? id est, in memoriam reuoca modum illum mirabilem, quo, ut extarem fecisti: idemque argumentum attulit dicēs, Opera manuum tuarum ne despicias. Quod dicit, *sicut lutum feceris me*, id est, sicut ex rudi indigestoque luto figulus vas fingit, atque concinnat, ita tu me ex rudi, & impolita materia conformasti. Quod dicit, *Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?* Ad semen alludit, ex quo primo gignitur, & concipitur homo. Sicut Gellius dicit, Semen in utero mulieris primis septem diebus còglobatur, coagulatur, sit ad capiendum figuram idoneum. Aristoteles etiam, quem Galenus sequitur, ait, semen hominis spumam esse quandam

Psal. 88.

Psal. 137.

ex ampullis, quæ sensu percipi non possint, effectam: multo enim abundat spiritu. Vnde acutam fabulam illam iudicat, quæ narrat Venerem ex spuma fuisse factam. Ex quo fit teste Hyppocrate, vt corporis agitatione emittatur: humida enim rei agitatio spumâ facit.

15 Pelle, & carnibus vestisti me: ossibus, & nervis compegisti me.

Psal. 136.

In eadem persiluit hominis creatione: quem locum, David imitatus fuisse videtur, cum diceret, Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam, &c. quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ, Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscer nimis. Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terræ: imperfectum meum viderunt oculi tui. Quibus verbis canit rationem mirabilem qua ossa, & singula ipsius membra à Deo in utero matris descriptis ime compacta, & coagmētata sunt. Aristoteles autem cunctarum corporis humani partium menstrua materiam esse opinatur, semen autem tantum causam esse efficientem. Hippocrates autem, cui subscribit Galenus, aliter iudicat, menstrua sanguinis tantum, & carnis esse materiam, venas vero, arterias, nervos, ossa, pellem, & alia exanguia ex semine viri gigni tradēs. Quod multis argumentis probat Galenus: Præsertim illo, quòd hæc semel amissa recuperari non possunt, illa vero recuperantur amissa. Vt autem fœtus formationem in pauca conferam, Extrema venarum, & arteriarum vulvæ cum arterijs, & venis eius membrana, qua fœtus continetur, quam chorion nominant, coniunguntur, quæ ulterius procedentes inter se coeunt, atque ita latiores factæ progredientes, rursus copulantur, atque ex ijs item alia quod cum sæpe fiat, duæ venæ duæque, arteria tantum ex tot collectis fiunt, quæ ad fœtus umbilicum pertinent, vna cum eo meatu, quem appellant urinaculum, in fundum vesicæ infantis perforato. Per arterias & venas infans alimentum attrahit, per urinaculum autem excrementa purgat in eam membranam, quam intestinale vocant ex ipso urinaculo constitutam. Placet autem Galeno ita totum consilari puerum, vt postquam semen vulvæ lascipit, ipsius semina semini miscetur, ac propterea cum eo confunditur ita, vt in partes diuidatur, ex altissimis cutem quibusq; ossa, venas, arterias, & alias exanguies capitis partes confici, deincepsq; reliquorum membrorum. Primus autem omnium coagmētatur hepar, atque venæ, per quæ vivit infans vitam plantæ, sic vt venæ tenuis plantæ radices referant, deinde vero cor cum arte-

arterijs, per quæ vitam viuit animalem vel spiritualem, Tertio & ultimo loco cerebrum cum neruis, qui vitam ei tribuunt sentientem, atque res æstimantem. Sequitur in Iob.

12 *Vitam, & misericordiam tribuisti mihi.*

Postquam de corporis compositione locutus est, de anima loquitur, cuius corpus domicilium est, quapropter prius apparari, & componi oportet, & deinde animam induci, eodemque ordine de utroque verba facit. Sicut in Genesi, Formauit Dominus Deus hominẽ de limo terræ, & inspirauit in facie eius spiraculum vitæ.

Genes. 2.

Quod *misericiordiam tribuisti me*, dicit, sensus & reliquas animæ facultates ad vitam agendam necessarias intelligere puto, quas dono, & beneficio Dei sine vllõ merito nostro consecuti sumus. Est enim misericordiam tribuere Hebræis, liberaliter beneficia conferre, vt in Reg. 2. Benedicisti vos à Domino qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, & sepelivisti eum nunc retribuet, vobis quidem Dominus misericordiam, & veritatem. Id est,

1. Reg. 1.

præter eam mercedem, quam vestris meritis debet pro sua in faciendis promissis veritate, alia gratis pro sua misericordia beneficia præstabit. *Et visitatio tua custodiuit spiritum meum*, Id est cura quæ me suscepisti. Dei enim beneficio non modo sumus, sed etiã salui in naturæ statu conseruamur: simul enim atque ipse nostri curã abijceret ad nihilum recideremus. Quod Dei singulare beneficium David prædicat dicens, Quid est homo, quod memor es eius aut filius hominis, quoniã visitas eum? Commemorauit igitur Iob Dei in se beneficia, vt eius in se beneuolentiã planã faceret,

Psal. 6.

quæ nulla re magis, quàm beneficijs declaratur: vt tantorum beneficiorum memoria recte de Deo perendandis, & omnino labefactandas esse. Est enim hoc singulare consilium (vt iam diximus) ne rebus aduersis animis cadamus, & ita monet Ecclesiasticus, in die malorum ne immemor sis bonorum.

Eccle. 11.

13 *Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia vniversorum memineras.*

Celare videtur Deus, quod illis longe contraria faciat: cum non beneficia conferat, sed damna inferat, cum perdat potius, quàm feruet, vitam tollat, quàm asserat. Septuaginta viri ita conuertuntur *ταῦτα ἔχω ἐν σπῆντι ἡ οὐδὲν δίδωμι πρὸς τὴν δούλῳ ἀδωκότεν δὲ σοι οὐδὲν*. cum hæc tecum habeas, noui quod omnia possis, nihilque tibi sit impossibile. Quoniam est in Hebræo, si verbum de verbo transferamus, hæc abscondisti in corde tuo. Quare potuit Græcus intelligere, hæc habuisti tecum, & tanquam apud te reposuisti, & Latinus in corde tuo celasti. Quod reliquum huius versus est, ita ad verbum ponitur in Hebræo, Noui quod hoc tecum. Potuit igitur

etiam Græcus intelligere, Hæc omnia in tua sunt potestate, atque inde ad magis explicandum concludere nihil horum tibi esse impossibile. Potuit etiam Latinus intelligere, Tecum recorderis, Aptissima etiam est contextui Græca sententia, id est, cum hæc feceris, ut me totum compegeris, scio quòd etiam restituere possis. Est igitur vtraque versio, & apta contextui, & Hebræis verbis.

Eccles. 5.

14 *Si peccavi: & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?*

Et si nullius culpa, in qua esset, conscius sibi vir sanctus sit: veretur tamen, ne vilas olim animi labes susceperit, quarum Deus tunc penas sumeret. Est enim proprium id hominis afflicti, ut in vtriusque latus se conuertat, & vndique sibi timeat. Sicut etiam Dauid precabatur dicens; Delicta iuuenturis meæ, & ignorantias meas ne memineris, & ipse Job. c. 13. Consumerè me vis peccatis adolescentiæ meæ. Ait ergo si peccavi, id est ante, ad horam pepercisti mihi, id est tunc in me non animaduertisti. In Hebræo est שמרתיך semarteni seruasti me. Et ita transferunt septuaginta

Tf. l. 22.

Iob 13.

custodis me, id est, illius delicti penas in hunc diem seruasti. Seruasti me, id est à pœna, ut me tunc non castigares. In quam sententiam accepisse videtur vulgatus. Possumus etiam ita explicare, Me nunc, ob eam rem asseruasti, & in custodiam dedisti. Ut morbum, & alias calamitates vincula vocet in quæ fuerit coniectus. *cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* Significat, iniquitas hoc loco, sicut in multis alijs (ut sæpe, præsertim in Zacharia nostro docuimus) iniquitatis pœnam, id est, eam mihi nunc ignoueris, cur modo impune ferre non pateris? Potell etiam sine interrogatione exponi, ut exponitur ab auctoribus septuaginta, id est, me custodis, ne scelus meum abeat inuitum. Hoc loco non recte, sed temere quidem auctor Bibliæ Roberti asseritur Hebræis Job impie impatientiæ accusantes.

Zacha. 3.

15 *Et si impius fuero, & a mihi est; & si inustus, non leuabo caput, satumatus afflictione & miseria.*

Conclusio esse videtur eius, quod dixit hæctenus, id est siue impius, siue pius sum, iram tuam non offugiam. Sicut dixit superiori capite, Innocentem, & impium ipse consumit. Non leuare caput habitus est merentis, & afflicti hominis: quem etiam expressit Dauid dicens, Miser factus sum, & curuatus sum usque in finem. tota die contristatus ingrediebar. Explicimus autem iam neque pios, neque impios homines ab huius vitæ malis esse secur-

Tf. sal. 37.

16 *Et propter superbiam quasi leonam capies me, reuersusque mirabiliter me ex crucias.*

Id est, sicut immanem leonam, quam propter eius superbiam, & ferociam multis modis venatores circumuenire student, vt eam capiant, me venari videris, cum me tam varijs detrimentis exerceas, neque ea re contentus, postquam me fueris venatus mirabiles mihi cruciatus admoveas. Eadem comparatione apud Ieremiam ipse Deus vsus est ad declarandum quantum malis, & miserijs oppressurus erat Hierusalem. Reliqui (ait) domum meam dimisi hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manum inimicorum eius, facta est mihi hereditas mea quasi leo in sylua. Quod verò propter superbiam dicit in Hebræo est **לֵאָוִי** ige. Significat autem **לֵאָוִי** extollere, crescere superbiere: & propterea vulgatus, *propter superbiam* interpretatus est, septuaginta vero interpretes hoc prætermittentes, quo versus difficilior reddebatur planius totum versus ita cōuerterunt, *ἀφ' ὧν ὀνόματι λέων εἰς ἀσπίδα, καὶ οὐκ ἐκ μεταβολῆς ἀπὸ δένδρου εἰς ὄλεθρον*, sicut leo capior adiugulationem, rursusque mutans me perimis, id est crucias. Cum vero illud **לֵאָוִי** igue sit futurum, quidam Hebræi totum versus optionem esse existimant. Id est, vtinam ita meus crescat dolor, vt me tanquam leonem venetur, & cito deinde conficiat. Chaldæus verò interpretatur **יִבִּי דַּיִחַר אִרְמִי** arim ie daich extolle manum tuam. Quæ optima mihi versio videtur, vt sit mutatio apud Hebræos personæ, quod frequenter vsu venit. Id est extollat Deus ad me ferendum manum suam: & tanquam leonam me ò Deus veneris.

17 *Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & pœna militant in me.*

Amplificat calamitatem suam, vocat autem vulnera, & detrimenta sua testes Dei, quòd eius in se grauem, & acerbum animum testentur, vt quidam dicunt. Vel potius, vt ego puto, quod explorēt, testentur, & manifestēt, quo animo Iob erga Deum sit. Et ob eam rem septuaginta viri mihi peritissimè vertisse videntur *ἐπ' ἀνακαρίζουσιν ἐπ' ἐμὴ τὴν ἐπιτοίαν μου*, reuocans inquisitionem meam in me. Aliqui dicunt **עֵינַי** hedim plagas etiam significare, quia **עֵינַי** heida plagas Chaldæis sonat. Quod mihi quidem nō placet: non enim probò illam Hebræorum differendi rationem, qui significationes verbis accommodant, quæ aptius in loco quadrare vidētur. Tum quòd Chaldaicus interpret **עֵינַי** testes tuos vertat. Quod dicit, *pœna militant in me*. Id est, variæ me calamitates simul exagitant: quod obscurius ponit Hebræus, quem ita verbum de verbo traducimus, Mutationes exercitus mecum. Sunt enim verba soluta hominis

Iere. 12

minis afflicti, atque perturbati: sicut illa Iunonis apud Vergiliū
in primo Aeneidos Græci planius transfulerunt *ἐπιπείθει δὲ με δὴ
καὶ πειράσσεις*, inducis tentationes in me.

18 *Quare de vulua eduxisti me? qui vinum consumpsius essem, ne oculus
me videret.*

19 *Fuissē quasi non essem de utero translatus ad tumulum.*

Manet in ea sententia, in qua præsertim tota cum amicis disputa-
tio versabatur: quam pluribus tertio capite expressit, ibique fuit
à nobis multis exposita.

20 *Nunquid paucitas dierum meorum finietur brevi, dimitte me ergo
plangam paululum dolorem meum.*

Postulat idem, quod capite septimo postulauerat eodemque ar-
gumento ductus dicens, Parce mihi, nihil enim sunt dies mei. Et
paucis interiectis, Cur non tollis peccatum meum, & quare non
auferes iniquitatem meam? Ecce nunc in pulvere dormiam. Quæ
cum à nobis suis locis tractata sint, nihil est, quod eadem iterum
repetamus. Quod dicit, *ut plangam paululum dolorem meum*, in He-
bræo est, *אבלה מעט מעט* abliga mehat. Possumusque etiam declarare,
Paululum recreabor, vel confirmabor: sicut Græci traducunt *ἐπι-
παύσει & ὑψώσει*, acquiescere parum, idemq; vulgatum interpretem
significasse puto. Memoria enim præteritorum malorum cum
acquiescimus, lachrymas effundimus, quas vehemens dolor com-
primere solet. Verba etiam fecimus, quæ oportet memoria repe-
tere, cap. superiori vers. 27. de hoc verbo *אבלה*, quod varie ab in-
terprete nostro explicari diximus, cum Hebræis semper roborare
vel confirmare significet.

21 *Antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opor-
tuit mortis caligine.*

22 *Terram miseria, & tenebrarum ubi umbra mortis & nullus ordo
sempiternus horror inhabitat.*

Rationem sequitur poetarum in describenda morte. Sic quidam
ait poeta.

ὄρα δὲ δὲ νεκρῶσι, τὸ δὲ σκότος δατὲ καὶ τέρροισι

Mortis de-
scriptio.

Silentium inter umbras, & oculis offunduntur tenebræ. Et quem
admodum Virgilius corpus famæ attribuit, ut eius melius ad in-
fæta declararet. Ita Iob, ut mortis aptius rationem exponat, eam
in loco ponit, alludens fortè ad sepulchrum, ut etiam dixit de
mortuis Salomon; Omnia peragunt vnum locum, de terra facti
sunt, & in terram pariter reuertentur. Fit etiam, ut quid accidit
mortuis prorsus ignoremus, & quisnam sic viuificusque reuocatus
status

Ecclesi. 3.
Ecclesi. 3.

status, Sicut Salomon etiam dixit, Similiter spirant omnia, & nihil habet homo iuncto amplius, cuncta subiacent vanitati. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum: & si spiritus iumentorum ascendat deorsum? Quia igitur mors tantas rebus omnibus tenebras obducit, tanto verborum pondere hic dicit *Ecclesi. 2.* Iob locum illum mortuorum obscurissimum esse. Id enim verbis illis declarat. *Terram tenebrosam & operam mortis caligine ubi umbra mortis.* Mors etiam omnia confundit; neque vllam inter reges, & priuatos homines inter doctos, & indoctos distinctionem relinquit.

πάντα γὰρ μίαν ἰκνεῖται λαοὶ ἡδὲ χεῖροὶ θέναι
αἱ μεγάλαί τε ἀρεταὶ καὶ ὁ πλῆθος

Omnia ad vnā diram perueniunt voraginem, & magnæ virtutes, & diuitiæ, dixit Simouides. Quod etiā docet Ecclesiastes; Et didici, ait, quod vnus vtriusque interitus. Nō enim memoria erit sapientis similiter, vt stulti in perpetuum; & futura tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus similiter, vt indoctus. Et alio loco, Nec opus, nec ratio, nec sapiētia, neque scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Idcirco Iob dicit, Vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Quamquam ordinem post mortem non esse quidam interpretati sunt, quod nulla sit temporis varietas, non dies & noctes, non hyems, & ver, estas & autumnus, sed melius primo modo explanari existimo. Miserum etiam est mori, est enim peccati pœna. Et quia dicit Ecclesiastes, Miserabilis prorsus infirmitas, quomodo venit sic reuertitur. Et propterea hic Iob vocat mortis locum terram miseriam. In Hebræo tamen est *תהוה* hepata, quod etiam tenebras, & caliginē Hebræis significat. Vt multis nominibus mortis locum caliginosum, & tenebricosum appellet, quia nō satis explicari quirit, quam obscura, quā cæca quantis tenebris obstita sint ea, quæ post mortem contingunt. Illud etiam, quod nos ter dicit interpret, *Sempiternus horror inhabitat*, id Hebræo est *תהוה עולם* topah chemo opel, lucens sicut caligo. Quam caliginem horrore explicauit vultus, illud nullus ordo, sed sempiternus horror, ita traduxerūt *והיה עולם* & *והיה עולם* in qua scilicet mortis terra, neque splendor, vllus est, neque videre mortalium vitam. Quæ omnia pertinent ad mortis explicandam caliginem, Quod verō Iob dicit, *Vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam*, minime existimandum est mortuorum

tuorum resurrectionem villo modo negare. Sed illud enunciant,
quod Græcos modo conuertisse diximus, quod non esset ad mor-
taliū vitam reuerturus. Id quo etiam sapientia docuit dicen-
Sapient. 16. Quum exierit spiritus non reuertetur, neque iuocabit animam
quæ recepta est.

C A P V T . X I .

- A** Respondens autem Sopbar Naamathites, dixit.
- 2** Nunquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verbosus iustificabitur?
- 3** Tibi soli tacebunt homines? & cum cæteros irriseris, à nullo confutaberis?
- 4** Dixisti enim, Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.
- 5** Atque vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi,
- B** **6** Vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, quod multiplex esset lex eius, & intelligeres, quod multa minora exigaris ab eo quam mereris iniquitas tua,
- 7** Forstā vestigia Dei comprehendens, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies?
- 8** Excelsior cælo est, & quid facies profundior inferno, & vnde cogitesces?
- 9** Longior terra mensura eius, & latior mari.
- 10** Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei.
- C** **11** Ipse enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, non considerat?
- 12** Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberatum putat.
- 13** Tu autem firmasti cor tuum & expandisti ad eum manus tuas.
- 14** Si iniquitatem quæ est in manu tua abtuleris a te, & non manseris in tabernaculo tuo iniustitia.
- 15** Tunc leuate poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis, & non timebis,
- D** **16** Misericordia quoque oliuisceris, & quasi aquarum, quæ præterirunt, recurre daberis.
- 17** Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam: & cum te totum sumptum putaueris, orieris v: lucifer.
- 18** Et habebis fiduciam proposita tibi spe, & defossus securus dormitabis.
- 19** Requiesces, & non erit qui te exterreat: & deprecabuntur faciem tuam.

tuan plurimi.

20 Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, & spes illorum abominatio animæ.

1 Respondens autem Sophar Naamathites dixit.

Tertius in amicis Iob numeratus secundo capite fuit, & ita tertio loco disputat cum Iob.

2 Nunquid qui multa loquitur non audiet: aut vir verbosus iustificabitur.

Multa Iob locutū fuisse amicis videbatur, quia sermonibus eius non assentiebantur. Frustra enim dici putamus quz fidem non faciunt. Quare loquaces, atque verbosi videri solent sancti viri, vbi de vera pietate ac religione differunt, ijs, qui huiusmodi doctrinam aut negligunt, aut leuiter amplectuntur, ita Paulus Athenis *ῥητορικός*, & garrulus habitus est. Quod non audiet dicit in Hebræo *אנה* non respondebitur, quod clarius idem significat. Id est, nunquid multis, & inanibus verbis de tua iustitia conuicti non audebimus respondere? Id est minime quidem. Nam viri docti non verbis, sed veritate conuincuntur, dicente Salomone, Qui tantum verba fecerunt, nihil inueniet.

3 Tibi soli tacebunt homines? aut cum ceteros irriseris, à nullo confutaberis? *Prover. 19.*

Id est, tu solus tres doctos homines disputando vinctes? Cumque tuis sermonibus eos vilipendas, irrideas, & ignaros rerum ostendas, nemo tuam audebit orationem refellere. Quod Tibi soli dicit. In Hebræo est *בדיך* badecha, & septuaginta viri *ברוך* baruch legisse videntur, nam *ἀποστόλος* benedictus transferunt. Neque mirum, nam *ך* valde simile est *ך*, & *י* valde simile est *י*. Præterquam vero quod *בד* bad à *בדר* badad solum indicat, indicat etiam *בדים* badim mendacia, vel mendaces, vt Esa. 44. vers. 4. irrita faciens signa *בדים* badim diuinorum, vel mendacium. Et ita hoc loco interpretatur Chaldaus *בך* chid bonaich, mendacia tua, quæ apte conuenit interpretatio, nam continuo sequenti versu huiusmodi ponit mendacia. Quod vero dicit à nullo confutaberis septuaginta conuertunt non *ἀποστόλος* *ἁπλοῦς* *οὐκ* *ἔστιν* *οὐ*, qui tibi respondeat. In Hebræo tamen idem vehementius dicitur *אין* *תכלה* en maclin non est, qui te pudere cogat. Humanum id est, vt potentes homines

Sancti quibus
bus loquaces
videntur.
At. 18.

Eccles. 13.

nes liberius, & asperius in pauperem, & præsidij orbatum hominem pro se loquentem inuehantur, vt ecclesiasticus auctor est, dicens, Humilis locutus est sensate, & non est datus ei locus Dives locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius vsque ad nubes perducent. Pauper locutus est, & dicunt, Quis est hic? Et si offenderit subuertent illum.

4 *Dixisti enim paruus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.*

Has duas propositiones hic Sophar refellere conatur. primam dixisse videtur Iob cum capite sexto versu. 30. dixit. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem: neque in faucibus meis scultitia personabit. Secunda verò colligitur ex eo, quod capite decimo cum Deo audet de sua iustitia, & innocentia in disceptationem venire dicens, Noli me condemnare indica mihi cur me ita iudices?

5 *Atque vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi.*

Si Iobus fuisset impius, vt temere putabat Sophar optandum quidem erat, vt Deus cum illo disceptaret, qui solus superbos, & arrogantes homines bonis infestos conuincit atque coercet. Ita Adam, & Cain cum Deo de criminibus suis loquētes conuicti tacuerunt. Et propterea hoc idem Dauid optat atque precatur dicens, Exurge Domine, non confortetur homo: iudicentur gentes in conspectu tuo, constitue Domine legislatorem super eos, vt sciant gentes, quoniam homines sunt. Quia vero non impius Iob sed religiosus erat, merito, quod Sophar reprehendit, optabat. Nam piorum virorum causa, si agatur apud Deum, facillima est. cum in magnas sepe apud homines acta incidat difficultates. Et ob eam rem Dauid etiā dicebat, Iudica me Deus, & discerne causam meam. Qua vero ratione Iob à Deo, conuincendum esse putabat Sophar subiicit dicens.

6 *Vt ostenderet tibi secreta sapientie, & quod multiplex esset lex eius, & intelligeres quod multo minora exigaris ab eo, quam mereris iniquitas tua.*

Zachar. 9.

Esai. 40.

Quod multiplex dicit in Hebræo est כפלים chiphalaïm: duplicia docuimusq; in Zachariam c. 9. numerum esse finitū pro infinitis. Sicut illud Esaia, Suscepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis. Quo loco ponitur eadem vox: cuius ibi rei causam attulimus, ex quo intelligitur longe aptiorem esse nostri interpretis versionem quàm Hebræorum, qui duplicia interpretatum duosque diuinæ sapientie modos commemorant. Quod vero verbum dicit in Hebræo est תוסף tusia, quod verbum valde ambiguum est.

esse narrauimus huius libri cap. 6. versu. 13. rectissimeque explicari, & eius omnem ambiguitatem tolli hac voce Latina Ratio. Probat igitur Sophar Iob conuincendum esse si cum Deo de sua integritate disputaret. Quoniam infinita est agendi ratio diuinæ sapientiæ, quæ si semel infinita sua secreta detegeret, facile intelligeret Iob longè diuersa ratione Deum de nobis, quam nos ipsos iudicare. Quia multa in nostrorum pectorum recessibus nos latent, quæ Deo aperta, & manifesta sunt. Quam Dei infinitam sapientiam, quod Paulus reuereretur prudentissimè scripsit, Nihil mihi conficius sum, sed in hoc iustificatus sum, qui autem iudicat me Dominus est. Et in epistola ad Romanos vehementer diuinam sapientiam admiratur dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Dauid etiam ait, Iustitia tua, sicut montes Dei iudicia tua abyssus multa. Quare dubium non est, quin scientia atque sapientia infinita Dei vehementer, vel virum debeat terre sanctissimum. Qua de causa dicit Dauid, Non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et ipse Iob postquam Deum secum loquentem audiuit reuerenter, & formidolosior factus quosdam suos loquendi modos à rectæ voluntatis conscientia profectos reprehendit dicens, Insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excederent scientiam meam. Audi & ego loquar, interrogabo te, & responde mihi. Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo; & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere. Nō dubium igitur est, quin sapientissimum sit argumentum Sophar: ex illo tamen non concluditur, quod ipse concludi vult. *Et intelligeres (ait) quod multo minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua.* Id est quod minores, quam pro meritis pœnas pēdas, certum enim est Iob non obsecera sua tot accepisse vulnera; sed vt eius eximia, & constantissima virtus omnibus plana, & manifesta fieret: ita vt neque tetra diaboli inuidia quidquam calumniari posset. Quare si Deus tunc sapientiæ suæ secreta detegeret, vt optabat Sophar potius ipse quam Iob pudore conuictus suffunderetur, vt postea planum factum fuit, cum Sophar & alij amici, Dei iussu Iobum precati sunt, vt eis à Deo stultitiæ suæ veniam impetraret. Quoniam non ita recte, sicut ipse Iob locuti essent. Ex quo intelligitur non minus admirabilem esse infinitam diuinæ sapientiæ rationem in iis probandis, qui hominum iudicio condemnantur, quàm in iis damnandis, qui multorum sententijs probi, & integri

1. Cor. 4.

Roman. 11.

Psal. 35.

Psal. 142.

Iob. 42.

Mirabilis
Dei sapientia
in iis proban-
dis, quos ho-
mines con-
demnant.

tegrī

regri habentur. Imo profecto longè maiora indicia immensæ magnitudinis suæ illo, quàm hoc modo exhibuit. Vt ex Iesu Christo Salvatore cognosci licet, qui vna populi voce ad supplicium depressus, & iniqua iudicis sententia tam nefaria libidini permissus, dei tamen iudicio, non solum innocētissimus fuit, sed etiā eximia eius innocentia ad omnium reorum salutem per se vique sua manauit. Quem hominum in re tanta errorem non nihil amicorum Iobi error retulit, narraturque ab Esaiā, Nos putauimus (ait) eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est, propter scelera nostra. Quo circa valde moderati homines esse debent in ferendis de aliorum improbitate sententijs. Quod vero dicit *Minora exigaris ab eo, quā meretur iniquitas tua*. Quoniam *naša*, & exigere, & obliuisci significat possumus etiam vertere, Tui Deus oblitus est propter iniquitatem tuam. Et ita Chaldeus vertit *אנשׁ לך אכח* anse lach, obliuione obruit te Deus, propter iniquitatem tuam, Sequitur autem.

Esaï. 53.

Moderate de alijs est ferenda sententia.

Rom. 11.
Psal. 76.

7 *Forstian vestigia Dei comprehendes, et vsque ad perfectum Omnipotentem reperies?*

Id est minimè quidem. Quia inuestigabiles vias eius Paulus esse dicit. Et Dauid Deus in sancto via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur.

8 *Excelsior caelo est, et quid facies profundior inferno, et vnde cognosces?*

9 *Longior terra mensura eius, et latior mari.*

Dei sapientia incomprensibilis.

Vt omni ex parte Dei sapientiam infinitam, & incomprehensibilem esse doceat, omnibus mensuræ rationibus numeratis excellentiudine profunditate, lōgitudine, & latitudine cum ijs eam rebus comparat, quæ maximæ nobis videtur, quibus longè maiore esse dicit: vt nostros ante oculos eius infinitam magnitudinē ponat. Ita Paulus in epistola ad Ephesios, ad hunc etiam modum infinitam Dei maiestatem quasi describens ait, Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis id est intelligere, quæ sit latitudo, & lōgitududo, & sublimitas, & profundum.

Ephes. 3.

10 *Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei, quis dicere potest, Cur ita facis.*

In Hebræo est, si subuertit, claudat, & congreget. Itaque genus est subuertere; omnem excisionis, & euerisionis modum comprehendens. Et propterea id tantum conuerterunt septuaginta, *quod non potest* *quod non potest* si euerterit omnia solummodo traducentes, reliqua duo verba tanquam hoc vno comprehensa prætermiserunt, *quod non potest* *quod non potest*

gatus vero interpres, & genus, & vnum præterea verbum tranſu-
lit, alterum prætermiſit, nimirum, Et claudat, quod & genere, &
ſubiecta ſpecie continebatur. Oportet igitur intelligere quem
euertendi modum Sophar ſubijciat, Si congreget atque claudat.
Nam rerum diſtinctione compoſitus & ornatus fuit orbis terra-
rum, quòd ſi omnia in vnum locum ab eo compellerentur, fieret
illa indigeſta moles, & rerum confuſio, quam chaos Græci no-
minarunt, quæ magna eſſet orbis terrarum euerſio. Quam præ-
ſtare facile poteſt is, qui diſtinxit, & informauit vniuerſum. De-
clarat igitur Sophar ſcientiam Dei infinitam cum infinita etiã
potentia eſſe coniunctam, ac proinde temerarium eſſe cum eo
velle iudicio decertare. Quod Iob non ignorabat, imo Iulenti-
us de ſumma Dei ſcientia, atque potentia capite nono diſpu-
tauit dicens, Sapiens corde eſt, & fortis robore, cuiuſq; fortitudinẽ
ẽ rerum creatione demonſtrauit. Quare hoc argumentum mini-
me refutat eum, qui non potentia, & ſcientia ſua, ſed veritate, &
honestiſſimorum conſiliorum conſcientia fretus, audeat apud op-
timũ, & æquiſſimum iudicem ſuam cauſam tractare.

*11. Ipſe enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne
conſiderat?*

Vanitas, & mendacium idem ſunt, & vtrumque nomen **NIV** ſæue
ſignificat, Vanitas igitur alicuius rei in eo cognoscitur, quòd
mentiatur, hoc eſt, vel non eſt, vel non habet id quod eſſe, vel ha-
bere videtur. Vnde omnia vanitas dixit Eccleſiaſtes, Quòd ni-
hil præſtat, id quod præſtaturum videtur, vt deinde ipſe decla-
rat dicens, Dixi in corde meo vadam, & affluam delicijs, & fruar
bonis. Et vidi quod hoc eſſet vanitas. Riſum reputari erro-
rem, & gaudio dixi, quid fruſtra deciperis? Deindeque res mul-
tas quaſiſſe dicit, quæ iucunditatem ei allatura videbantur, vi-
diſſe tamen in omnibus (ait) vanitatem, & afflictionem animi.
Dicit igitur Sophar Deum, cum ſapientiſſimus ſit, hominum
vanitatem cognoscere, hoc eſt tales non eſſe homines, quales ſibi
videntur. Quare non verebitur, cum illis diſceptare, quos arro-
gantia inflatos ac decertos eſſe cognoscit, neque vanis, & ventos-
is eorum verbis eſſe credendum, quod & Ioannes de Chriſto Ie-
ſu narrat dicens, Ipſe autem Ieſus non credebat ſeipſum eis, eo
quòd ipſe noſſet omnes. Et quia opus ei non erat, vt quis testi-
monium perhiberet de homine, ipſe enim ſciebat, quid eſſet in
homine. Quod dicit, *videns iniquitatem nonne conſiderat?* quæ ver-
ſio magis mihi placet, quàm quorundam Hebræorum, qui ſere in
terrogatione intelligendum putant, in hanc ſententiam, Videns

Vanitas in
quo cognos-
citur.

*Eccleſiaſt. 1
& 2.*

Ioan. 6.

iniquitatem, & eum qui non intelligit. Sed illo modo vertit Chaldaus, & Septuaginta interpretes intellexerunt vertentes *ישׁוּעָה בְּרִיבָהּ* *ישׁוּעָה בְּרִיבָהּ* videns indecora non conuinebit. Id est, hominum crimina iudicio reseruauit. Quare in quo iudicio ea protulerit, quoscunque homines vincet in eo. Quod valde horribile Dauidi videbatur, cum diceret, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit. Non potest tamen in huiusmodi iudicio non vehementer confidere is, qui nullius delicti sibi conscius est, qualis erat Iob. Et ob eam rem nihil hoc argumento conuincebatur.

Psalm. 129.

12 *Vir vanus in superbia erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat.*

Id est, homo arrogans, & cui superbia maiores spiritus, quam pro viribus afferat, cum Deo de sua virtute disceptare audeat, adeoque se liberum, & legibus solutum esse putat, vt quemadmodum onager vinculis vllius domini liber per montes errat, ita ipse nullius iudicij laqueis constringi posse credit. Est tamen hic versus in Hebraeo valde difficilis, valdeque de eius explicatione differt inter interpretes. Chaldaus ita totum versum conuertit *גבר חריף יתחכם לבה ועילא מרודא כבר נש וימי אתיליר* guebar hariph ithaccam libe vehila meroda cebar nas iome itilid, homo acutus sapiens fit, animo suo, & pullus onagri est, sicut hominis filius, in diebus quibus nascitur. Id est, homines bona indole praediti sapientes fiunt, licet quando nascuntur, rudes, sicut onager sint. Septuaginta vero interpretes ita transferunt, *ὁ ἀνοήτος ἀπὸ λόγων ἠλατῆρος ἀνίσταται ἄνθρωπος* homo autem frustra verbis animatur, mortalis muliere genitus similis est asino deserti. Id est, frustra hominem verbis monemus, cum mortalis muliere natus tam solutus nascatur officij legibus, quippe qui sit earum tam ignarus, quam asinus deserti. Quibus verbis non solum Iobum officij rudem, nullosque fecisse in virtute progressus significat, sed etiam ad pietatem verbis informari non posse. Quae verba in Iobum quidem contumeliosissima sunt, apertioribus tamen contumelijs Sophar, quam alij in Iobum haetenus inuectus est. Varie igitur, hic locus redditur propter duo verba valde obscura, quae in eo sunt, *נבוב* nabub, & *ליב* libeb quibus raro sacrosancta scriptura vtitur, varieque exponuntur, *נבוב* nabub ducunt Hebraei ex radice *בב* bib, sed neque radix, neque alia ab ea radice ducta vox, praeter hanc in tota scriptura est. Hanc vero vocem quatuor locis quibus reperitur, vacuum declarare tradunt. Quos vulgatus secutus est vacuum vertens,

vertens, & septuaginta viri *ἀλλοις* frustra conuertentes. Chaldaeus tamen *חרף* hariph acutum interpretatus est. *לבב* libeb vero eius radix est *לבב* lebab cor, quare auferre, vel vulnerare cor significare dicunt, vt in canticis. 4. vers. 9. *לבבתי* libab-tini abstulisti mihi cor, vel vulnerasti me foror mea sponfa mea. Hoc vero loco sapientem, vel cordatum fieri, quia est in passiva significare dicunt Hebræi, Chaldaei huius loci interpretationem sequentes, *יתחכם* ithaccam sapiens fit vertentes. Quem etiam Septuaginta auctores sunt imitati *θηρσιώεται λόγους* animatur verbis traducentes. Chaldaei, & Græcorum sententiam iam declaravi. Quidam autem Hebræi, qui docti habentur *לבב* libeb excordem fieri hoc loco significare tradunt, & ita totum locum explicant, Homo quando nascitur sapientia vacat, Sicut homo excors, & ignarus legum, tanquam onager se liberum esse putat. Quasi dicat Aetatis progressu sapiet. Sed vulgato magna etiam ratione ducto atque ex eius radice coniecturam facienti visum est *לבב* libeb superbire quasi cor erigere, & inflare significare, & propterea superbia erigitur traduxit. Sed mihi Hebræa verba ponderanti visum est, aliam etiam aptissimam, & Hebræis verbis, & contextui huius loci explicationem reddi posse, vt *נבב* nabub crescens, significare putemus, vt eius radix sit *נב* nub crescere significans, & *נבב* nabub participium, quod habitus vocant, esse putemus in formam redactum perfectam. Eam igitur versus habet sententiam, Vir crescens sapiens fit, nam tam rudis & ignarus rerum, quam asinus deserti nascitur. Vt Iob imprudentem, & parum rerum expertum esse perstringat, quod non perfectam egisset aetatem, & propterea sibi tantum arrogasse, vt iactaret velle cum Deo de sua iustitia disceptare. Putatorem enim Iob quadragesimum tantum annum egisse, cum in illas calamitates inciderit. Est etiam hæc sententia contextui coherens, quod his verbis postea Iob respondens dixisse sequenti capite puto, Non ne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem? in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Id est, Quamuis ita res habeat, quod integra, & matura ætas multum afferat prudentiæ. Tamen est hominibus iudicium à natura datum, vt possint de rebus iudicare, quamuis non multum sint ætate progressi, sicut etiam iuuenum aures sermones audiunt, & palatus gustat saporem. Sequitur autem.

Iob. 12.

M 3 TW

13 Tu autem firmasti cor tuum, & expandisti ad eum manus tuas.

14 Si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris a te, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia.

Eadem conditionalis coniunctio est in versu superiori intelligenda, quæ ponitur in principio inferioris, tanquam si diceret, Si firmaueris cor tuum, & expanderis, &c. Quid sit autem firmare cor recte exponit subiungens. Si iniquitatem, quæ est in manu tua abstuleris. Non potest enim non esse instabilis animus scelere obstrictus: nititur enim non ratione, sed perturbatione, quæ nihil inconstantius, Quod imagine, & boni quasi umbra potius, quam ipso bono moueatur, quare iniqui leues, æqui graues vocantur, & comparantur illi à Christo homini super arenam ædificanti, hi vero supra firmam petram. Quam ob rem iniustitia à tabernaculo repellenda est, vt hic monet Sophar, ne super arenam ædificatum cito conuellatur. Facit enim impius, vt Salomon ait, opus instabile. Quod dicit Expandisti ad eum manus tuas, id est, si cum fueris precatus. Est enim expandere manus precantis habitus, vt declarauit Dauid dicens, Clamaui ad te Domine tota die, expandi ad te manus meas. Oporteret enim ad expiandum tabernaculum nostrum, & iniquitatem tollendam Dei auxiliũ precibus impetrare, cum non simus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. Et ob eam rem precabatur Dauid dicens, Amplius laua me, ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Errat autem Sophar hæc persequens vehementer in eo, quod contumeliose traheret Iobum dicens, Si iniquitatem, quæ est in manu tua abstuleris. Stat enim semper illud certissimum fundamentum, quod tertio capite posuimus propositiones amicorum Iob esse veras, assumptiones autem falsas, cum in Iobum dicunt, quod in impium vere diceretur.

15 Tunc leuare poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis, & non timebis.

Leuare faciem habitus est confidentis parumq; timetis, id quod Dauid declarauit dicens, Ad te Domine leuaui animã meã. Deus meus in te confido, non erubescã, Recte vero Deo confidit, qui est absque macula, id est, sine culpa, vt sæpe ex Iobi sententia hoc libro explicuimus. Quare amici Iob velint, nolint in eius eunt sententiam, est enim magna vis veritatis, quæ non facile hominum caluinis cedit, sed se per se ipsam defendit. Quod dicit, absque macula, potest etiã ex Hebræo verti, Ex macula. Id est, Dei (vt exposui) si auxilium impetraueris, poteris culpã expiare, & scelere liberari.

Quod

Cut iniqui leues, & boni sint graues.

Matth. 7.

Prou. 11.

Psal. 87.
Dei ope iniquitas tollenda.

2. Cor. 3.

Psal. 50.

Psal. 24.

Boni viti stabiles.

Quod dicit, & *eris stabilis*, ea est natura hominis virtute præditi, vt sibi constet, nec facile mutetur, cum veritate ducatur, quæ semper sibi consonat. Ex quo fit, vt Seneca virtutem perfectam diffiniat, æqualitatem, & tenorem vitæ per omnia consonantem sibi. Aristotelesque virum virtute præditum dicit, esse similem quadrati lapidis, qui vndique conuolutus confedit. Quod Salomon comprobat dicens, Iustus autem quasi fundamentum sempiternum. Græci vero paraphrasim adhibentes totum hunc versum ad eam referunt puritatem, cuius is particeps fit, qui culpæ veniam impetrauit, ita vertentes *ὁ ἴστος ἡρᾶς ἀνὰ δὲ μὲν οὐκ ἔστι τὸ ἐπιδοκίματον ὡς ἀπέριστατον κατὰ τὸν ἕκαστον ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἡμῶν ἰσότητος ἀπὸ*. Sic facies tua tanquam aqua pura splendeat, squalorem abijcies, & non timebis. Quam puritatem copiose tractat Esaias dicēs, Lauamini & mundi esto. auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite agere peruersæ, &c. Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Sequitur autem.

16 *Miseriæ quoque obliuisceris, & quæ si aquarum, quæ præterierunt, recordaberis.*

Declarat quos afferat fructus vera pietas, reconciliatioque cum Deo. Qui locus ab alijs etiam amicis copiose tractatus est, & à Job, vt exposuimus sapientissimè refutatus, si hæc, de qua loquebantur, felicitas ad hoc seculum pertinere putent, cum huiusmodi felicitatem minime suis officijs viri probi mercantur. Sin autem intelligerent futurum esse tandem, vt viri sancti à malis omnibus liberati felicitatem consequantur, verissimè prædicant. Et in hanc sententiam quæ modo tradit Sophar de bonorum felicitate exponemus. Nam vere miserias obliuiscetur, Sanctus enim imperfectissimè Deus contritos corde, & alligat contritiones eorū, vt ait David. Et vt est in Apocalypsi, Agnus regit illos, & deducit eos ad vitæ fontes aquarum. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Quod dicit, *Quasi aquarum, quæ præterierunt recordaberis*, Id est, quæ præterierunt, & redire non possunt. Hoc est tranquillam, & à miserijs securam vitam ages. Sicut dicitur in Apocalypsi, Et mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.

17 *Et quasi meridians fulgor consurgit tibi ad vesperam.*

Tenebræ in scriptura sunt ærumnæ, atque miserias, cōtra vero lux tranquillitas prosperaque fortuna. Et ita illud Davidis intelligitur, Exortum est in tenebris lumen rectis. Et alio loco, Lux orta est iusto, & rectis corde læticia, *Ad vesperam*, dicit, id est elapso

M 3 iam

Prov. 10.

Esai. 1.

Sancti obliuiscuntur miserias.

Psal. 7.

Apoc. 7.

Apoc. 7.

Psal. 111.

Psal. 96.

iam calamitatum, & ærumnarum æstu. In Hebræo tamen est הלל
 heled cuius significatio adeo incerta est, vt paucis locis vno mo-
 do exponatur, sed singulis locis singulares significationes accom-
 modantur. Nam vulgatus hic vesperam, Græci ζῳσι vitam, Chal-
 dæus גושם goshem corpus interpretatur, psal. vero 48. vers. 2. vulga-
 tus orbem Chaldæus ארעא arha terram conuertit, psal. 88. vulga-
 tus substantiam, Chaldæus אתכרתי מעפרא itbereti mechaphra.
 erectus sum ex puluere conuertit. Forte omnibus locis tēpus qua-
 drat, & ita hic apte cohæret in hanc sententiam, Tempus tuū erit
 quasi tempus meridianum. Id est clarissimum & sælicissimum.
 Et cum te consumptum putaueris, orieris vt lucifer. Id est, licet de vita,
 & salute tua, iam desperes: te Deus tamē ita restituet, eiusmodiq;
 beneficia, & gloriæ ornamenta conferet, vt clarior & illustrior lu-
 cifero videaris, Quod dicit, te consumptum putaueris, in Hebræo est
 תעפה tahupha, futurum verbi עוף eph, quod tam ambiguum est
 Hebræis, vt vix eius propria significatio inuestigari possit. Est il-
 lis volare, illustrare, coruscare, contenebrare. Hunc vero locum
 septuaginta viri ita vertunt *si de luciferi sui dicitur* precatio tua,
 sicut lucifer. Chaldæus autem פעפעה פקבלא pihpuha dequabla,
 caligo tenebrarum ipsa erit aurora. Sed consideranti mihi dili-
 genterque æstimanti loca omnia, in quibus hoc verbum, vel aliud
 ex eo repertum inuenitur, proprie significare videtur, vibrare,
 vel impetu ferri. Ex quo fit, vt volare nonnunquam significare vi-
 deatur, nam volans impetu fertur, alasque vibrat: vbi cunque ve-
 ro volare interpretes cōuertunt, si vibrare veritas aptissime qua-
 drabit: vt psal. 90. A sagitta volāte in die, apte etiam dices vibran-
 te. Nam Vibrare hastas Cicero dixit, & Vibrare spicula Virgi-
 lius, & Proper, 23. Sicut aquila volabunt, apte sicut aquila vibra-
 bunt, scilicet alas suas Iob 5. auis ad volatum, apte etiam auis vel
 scintilla, vt alij vertunt ad vibrandum, Id est micandum. Nam Vi-
 brare fulmina Cicero dixit: de marique loquens cum a sole collu-
 cet Vibrare dixit. Ex qua significatione hic locus, quem in mani-
 bus habemas, qui varie exponitur, apte verbum ita de verbo red-
 demus, Vibrabis, & eris vt mane. Id est gloriæ, & honoris insigni-
 bus micabis, & clarus eris, vt mane. Nam quod Hebræi illustrabe-
 ris exponunt, puncta nisi mutantur, non permittunt eorum gram-
 matici, quod vocis sint actiua. Quia etiam nox veniens moueri,
 & Vibrare videtur, fit, vt contenebrare significare videatur, ca-
 dit tamen aptissime Vibrare, vbi cunque ad tenebras ab inter-
 pretibus refertur. Vt illud de Isaias 45. versu 2. ecce tribulatio, & te-
 nebræ: עוף mechuph dissolutio, ex versione vulgati, ex Hebræorū
 vero

vero explicatione caligo: apte tantum conueniet Vibrantes, vt sit adiectiuum tenebrarum, & ad significandū tenebras, qua tanto impetu ferantur, vt eis resisti non possit. Et illud Amos 4. vers. 13. Faciens auroram **עִפְפָּה** hepha tenebram, vt Hebræi exponunt: cadet etiam faciens auroram Vibrantem. Et illud Iob superioris capitis, Terram **עִפְפָּה** hephata miserix & tenebrarum terra, in qua vibrat caligo. Hinc **עִפְפָּה** haphhaph, quod fulgorem; palpebram, pupillam interpretatur, significet quasi Vibrationem, que fulgoris, palpebrarum, & pupillarum esse potest, sicut Iob cap. 3. dixit palpebras auroræ, vt eius vibrationes, & conuscationes intelligantur. Ex quo etiam intelligitur recte vulgatus explicasse hunc locum *te consumptum* esse traducēs ad miseriarum tenebras alludens quibus erat consumptus, vt etiam Chaldaus alludit, doctissime etiam Septuaginta traduxisse *ὁμοιωσ*, precario tua, nam Vibrant, & in cælum mouentur, & volant pij viri precibus suis. Quoniam hortatus Iobum proxime fuerat Sophar, vt ad Deū manus suas expanderet.

18 *Et habebis fiduciam proposita tibi spes, & defossus securus dormies.*

19 *Requiesces, et non erit qui te exterreat.*

Persequitur partes felicitatis, quam consecuturum dicit, si Dei gratiam reconciliauerit: eius caput est securitas, adeo vt in ea vita beata posita esse existimetur. Præsertim quòd Iob, (vt ipse dixerat) vehementer à timore vexabatur, Terrebis me (ait) per somnia, & per visiones horrore concuties, & Verebar omnia opera mea, Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat. Huic ergo tanto incommodo magnū erit remedium, si Dei tibi gratiam conciliaueris. Nam tunc timorem omittes, quòd magna eius auxilij tibi ostendetur spes, qua magnam securitatem habebis. Conuenit autem maxime id in virum bonum perfectaque virtute præditum, vt animi tranquillitate, & magna securitate sit, atque adeo magnis maleuolorum odijs circumuentus, & plurimis iactatus iniurijs, sicut dixit Dauid, Si ambulauero in medio tribulationis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Nam explicari non potest, quantum faciat animum spes diuini subsidij. Quod dicit, *defossus securus dormies*, Quidam ad sepulchrum referunt, hoc est rebus tuis optime compositis morieris. Sicut dixerat Eliphaz, Ingredieris in abundantia sepulchrum. Et ita Chaldaus intellexisse videtur, nam vertit **חֲמִקוּ בִּיקְבֻרְתָּא** titquen be queburata, aptabis domum sepulchri. Alij exponunt tanquam fonea septus securus dormies, Sed in Hebræo est, **חַפְרָה** haparta fodies, quare potest sic aptissime

Securitas caput beate vt te.

Iob 7.

Iob 9.

Psal. 22.

Iob 5.

M 4 etiam

Esaï. 1.

etiam explanari, vt sit species pro genere Fodis, id est agros tuos coles, & securus dormies ab hostium scilicet tumultu. Non enim hostes agros, & fortunas tuas prædabuntur, sicut dudum prædati sunt. Est enim magna illa calamitas, quam ponit Esaïas, Regionem vestram coram vobis alieni denorant. A qua eum his verbis reddit securum, si frugi fiat: coniungiturque apte cum eo, quod ipse Sophar verû sequenti dicit, *Requiesces, et non erit qui exterreat*, id est, si ad otium te honestum retuleris, nemo te perturbabit. Tanquam si diceret, In negotio, & in otio eris securus, vt integram ei, & perfectam securitatem in rebus omnibus polliceatur. Quam sua versione, quæ facilis est Græci significare videntur. Quam etiam Salomon præcepta sua tenenti luculenter promittit dicens, Tunc ambuiabis fiducialiter in via tua. Et pes tuus non impinget, si dormieris, non timebis: quiesces, & suavis erit somnus tuus, ne paucas repentino terrore irruentes tibi potentes impiorum. Dominus enim erit in latere tuo: & custodiet pedem tuum ne capiaris.

Prou. 3.

Et deprecabuntur faciem tuam plurimi, id est magnam tibi reuerentiam exhibebunt, tuique supplices erunt: in quo gloriam antiqui philosophi collocabant. Quod etiam Deus Christo gloriae florenti recipit præstaturum dicens, Radix Iesse, qui stat in signum populorum ipsum gentes deprecabuntur. Et eius etiam ecclesiæ, per Dauidem dicens, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

Esaï. 11.

Psal. 44.

20 *Oculi autem impiorum deficient, et effugium peribit ab eis, et spes illorum abominatio animæ.*

Pudore afficiuntur impij.

Deficient autem inuidia & pudore magno commoti, quod viros pios, quos ipsi despiciebant, videant opibus abundantes, & clarissimis insignibus gloriae decoratos, se autem omni subsidio destitutos, eaque spe frustratos, quam in suis ditijs, & alijs subsidijs collocauerant. Quam spem ob eam rem animæ abominationem appellat, id est, quam anima tunc abominabitur, & detestabitur, quod vanissimam, & fallacissimam esse videbit. Vel vt alij exponunt Dolor, aut exhalatio animæ, quod tantum animo dolore afferet, vt consumi, & exhalare videatur. Quod in hoc seculo non admodum certum est euenturum esse impio, futuro tamen pro certo, & explorato haberi debet futurum esse. Hanc vero molestiam, cruciatum, & afflictionem, qua tabescent impij, describit aptissime sapientia dicens, Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione in sperate salutis dicentes intra se, præ angustia spiritus gementes, Hi sunt quos habuer-

habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improprij,
&c. Ergo errauimus a via veritatis.

C A P V T. XII.

R Espondens autem Iob dixit.

- 2 Ergo vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapientia?
- 3 Et mihi est cor sicut & vobis, nec inferior vestri sum: quis enim hæc, quæ nostis ignorat?
- 4 Qui deridetur ab amico suo, sicut ego inuocabit Deum: & exaudiet eum: deridetur enim iusti simplicitas.
- 5 Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum.
- 6 Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum.
- 7 Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli & indicabunt tibi.
- 8 Loquere terræ, & respondebit tibi: & narrabunt pisces maris.
- 9 Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit.
- 10 In cuius manu anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis?
- 11 Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem?
- 12 In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.
- 13 Apud ipsum est sapientia, & fortitudo, ipse habet consilium, & intelligentiam.
- 14 Si destruxerit, nemo est, qui adificet: si incluserit hominem, nullus est, qui aperiat.
- 15 Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: & si emisit eas subuertent terram.
- 17 Apud ipsum est fortitudo, & sapientia: ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.
- 17 Adducit consiliarios in stultum finem, & indices in vaporem.
- 18 Baltheum regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.
- 19 Ducit sacerdotes in glorios, & optimates supplantat.
- 20 Commutatans labium veracium, & doctrinam senum auferens.
- 21 Effundit despectionem super principes, & eos, qui oppressi fuerant releuans.
- 22 Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis.
- 23 Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

- 24 *Qui immutat cor principum populi terre, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium.*
 25 *Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.*

- 1 *Respondens autem Tob, dixit.*
 2 *Ergo vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapientia?*

Quoniam optabat Sophar, vt Deus loqueretur cum Job, quo oscēderet ei secreta sapientiæ suæ, quam esse omni ex parte incomprehensibilem docuit, & præterea omnipotentem. Job hoc capite demonstrat minime tantum id esse secretum, vt Deum ad illud intelligendum loqui oporteat cum homine. Vrgetque illos incommodo oportune irrisione vtens, hoc est, Vos hoc tantum secretum soli ex Deo vobiscum loquente didicistis, quocirca vos soli homines estis, id est, homines Dei. In Hebræo est *Uham* populus, quo vehementius eos vrget, & irridet: quasi populus Dei, id est, quasi ecclesia, quæ perpetuo permanens est ex ipis tantum pendere. Quare *et vobiscum morietur sapientia*, id est, vobis mortuis ne mo erit, qui hoc secretum sciat: peribit igitur sapientia. Quæ est rerum diuinarum cognitio: & ea, qua homines imbutos esse oportet ad gratiam Dei ineundam, quod absurdissimum est, Nam sicut ecclesiæ interitus esse nõ potest, ita neque eius sapientiæ, quæ in ecclesia oportet esse. Necesse autem ecclesiæ est pro certo, & explorato habere Dei sapientiam, atque potentiam esse infinitam. Quare non potest hæc antiquari cognitio, neque ex ecclesia tolli. Nõ igitur hæc tanta secreta sunt, vt sciri à me nisi Deum audiam loquentem non possint. Præsertim quod ex natura principijs, vt statim demonstrat, id possit intelligi. Quidam Hebræi, Chaldæi sequentes sine interrogatione hunc verbum in hanc sententiam declarant, Vos populus estis, id est homines rudes, & è media plebe, vobiscum morietur sapientia, id est, nulla est in vobis sapientia. Sed versus vulgati nostri longe aptior, & doctior est quam, & septuaginta viri reddiderunt. *Et mihi est cor sicut et vobis, neque inferior vestri sum, quis enim hæc, quæ nostis, ignorat.* Vehementi quidem, & acri amplificatione inuehitur in Sophar, & vna in reliquos duos amicos. Nam omnes ad vnum, & illi repugnabant, & alacritus qui cum eo disputabat, illi confirmabant, id est, & ego mē-

tis sum, & rationis particeps sicut & vos, neque vobis in hac saltē re inferior sum quis verò, qui non sit rationis impos hæc vestra secreta ignorat. Quibus verbis significat, per se vique sua omnibus notum esse, Dei sapiētiam, & potentiam immensam esse. Nulla enim tam barbara natio fuit, quæ Deum non esse putauerit, Deoque reuerētiam non exhibuerit, licet in attribuenda diuinitate multa nationes turpiter errauerint. Et cum deos suos præcabant, eorum opem, & patrociniū implorabant, intelligebant in Deum illud conuenire, vt cunctis eorum malis; & incommo- dis posset mederi. Quod sine scientia, & potentia summa non posset, scientia enim ei opus erat, vt sciret, qua ratione subueniendū esset; & potentia, vt cognitam exequeretur rationem. Cumque ad omnes res, quibus ipsi pares non erant Deum implorarent, ad omnes res valere putabant. Quare recte dicit, *Quis enim hæc quæ noscitis, ignorat?* Quis tam barbarus est, qui hoc, quod secretum esse dicitis ignoret. Quod Paulus etiam testatur, Romanis scribens, Quia quod notum est Dei manifestum est in illis, Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas.

Per se cognita est infinita Dei sapientia & potentia

Rom. 1.

4 Qui deridetur ab amico suo, sicut ego inuocabit Deum, & exaudiet eum.

Multa subaudiēda sunt, vt hic versus planior fiat. Sed cum vos id me latere putetis, quod cunctis, vel barbaris hominibus notum est, tum cum me verbis tam asperis traçteris, loquacem appellantes, & scelere esse conscientia astrictum, non me in tanta calamitate iuuare, sed aperte irridere, & sub sannare videmini: quod ratio non est. Nam ab amicis desertus me ad Deum conuertam, qui me pro sua misericordia respiciet, vosque inhumanitatis, & acerbitatis maximæ arguet, qui amicum vestrum non solum relinquitis, neque vlla ratione leuetis, sed etiam ludibrio habeatis, & eius dolorem refricetis. Estque grauissima, & satis iusta amicorum reprehensio, Nam turpe esset quemlibet hominem in luctu iacentem irridere, immane vero, atque ferinum, & irridere, & contumelijs vexare. Quod quantum Deo stomachum moueat, ex infinita eius, & misericordia, & clementia erga homines afflictos facile apparet. Ipeque id aperte in Exodo testatur dicens, Vidua, & pupillo non nocebitis, si leseritis eos vociferabuntur ad me: & ego audiam clamorem eorum. Et indignabitur furor meus percuti: & vos gladio, & erunt vxores vestrae viduae, & filij vestri pupilli. Id quod etiam Ecclesiasticus inuuit, monens ne fiat. Non irrideas

Deus vehementer irascitur in eos, qui afflictos affligunt

Exod. 22.

Eccles. 7.

deas hominem (ait) in amaritudine animæ: Est enim qui humiliat & exaltet circumspēctor Deus. *Deridetur enim iusti simplicitas.* Causa hæc necessaria est: cur Deus illum inuocantem audiret, cū Deus iustitiam, & æquitatis patrocinium suscepit, Iustus Dominus, & iustitias dilexit, & æquitatem vidit vultus eius, ait David. Hoc argumento vsus est etiam David ad Dei opem impetrandā cū maximis, & assiduis eam precibus postularēt dicens, *וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה*, tom vaiofer iezeduni, quod vulgatus transfert innocentes, & recti adhæserunt mihi potest tamen etiam traduci, vt traducit Hieronymus, & Chaldeus, Simplicitas, & æquitas seruabunt me. Constructio verò huius versus in Hebræo difficilior est, habet tamen eandem sententiam, quàm vulgatus expressit.

5 *Lampas contempta apud cogitationes diuinitus parata ad tempus statutum.*

Appositio est, qua declarat æquorum hominum, & integrorū vim quorum in fine superioris versus mentionem fecit, quamque indignis modis in hoc seculo accipiuntur, vt se consoletur in memoriam reuocans eandem suam, quam & aliorum bonorum hominum esse causam. Quo, & Petrus pios viros iactatos consolatur dicens, Scientes eandem passionem ei quæ in mundo est vestræ fraternitati fieri, Et Christus discipulos suos cū se vexari, & hominibus odio esse viderent Gaudete (ait) & exultate, secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum. Rectum ergo ac bonum virum lampadem primo nominat, propter honestæ, & periclitæ vite splendorem, quem nulla hominum acerbitas, & nequitia potest extinguere, neque diu comprimere. Christus enim vocat Ioannem Baptistam, Lucernam ardentem, atque lucentem. Admonetque nos apud Matthæum, Vt luceat lumen nostrum coram hominibus, vt videant opera nostra bona, & glorificent patrem nostrum, qui in caelis est. Et apud Lucam, Vt simus parati, lucernas ardentem in manibus nostris habentes Contemptam vero lampadem esse dicit, quod eorum optima vitæ ratio vulgo contemnatur, neque eorum honesta consilia probentur: sicut de Christo Ioannes ait, Erat lux vera, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, in mundo erat, & mundus eum non cognouit in propria venit, & sui eum non receperunt. Contempta etiam fuit ab Herode lucerna illa ardens, & lucens Ioannes, cum propter optima sua consilia, que dabat Herodi, in carcerem contemptus fuit, & eius caput pro dono puellæ saltanti traditum. Sed quibus in primis contemnatur exponit addens, *Apud cogitationes diuinitus.* Diuites in primis viros bonos despiciunt, quod nihil ex

Psalm. 9.

Psalm. 24.

Consolatio bonorum est bonos fuisse afflictos.

1. *Pet. 6.*

Luc. 6.

Boni sunt lampades contenti.

Ioan. 5.

Matth. 5.

Luc. 12.

Ioan. 1.

eis emolumentis, & vtilitatis percipiant. Cum pauperes esse, & diuitias asperrari soleant, ipsique omnes spes commodorum suorum in diuitijs posuerint. Cuius rei Dauid etiam auctor est dicens, Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, & despectio superbis, Abundantes vero vocantur eodem nomine in Hebræo, quo hic diuites פאנאן saanam pacati, qui non egent, neque aliqua miseria conflantur, sed bona eis multa suppetunt. Quod dicit, Parata ad tempus statutum, id est, contemptui est, non perpetuis temporibus: non enim relinquit Dominus virgā peccatorum super sortē iustorum (vt ait Dauid) sed certo tempore a Deo statuto. Quæ quidem re Dauid oppressus consolationem magnam accepisse videtur dicens, Ego autem in te speravi Domine, dixi, In manibus tuis sortes meæ sunt. In Hebræo in eandem sententiam est, וַיִּתְּנֵי הִיטוֹאֵי תֵמְפֹרָא מֵעָמִי, id est, quibus his miserijs conficiaturus sum. Quæ postquam interceserint nulla erit tanta potentia, quæ possit virum probum amplius vexare ludibrioq; haberè. Id quod alio psalmo considerauit Dauid, Obseruauit peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis. Dominus autem irridebit eum quoniam prospicit, quod venit dies eius. Id est, dies iusti, quo Deus eum liberare decreuit. Quare meritò ridiculus erit Deo vir iniquus, cum conatur, & sperat posse fieri, vt deuoret virum sanctum laceretque dentibus suis, cum longè secus eueniet. In Hebræo est לִמְוֹהַדֵּי רַגְלֵי לֵמוֹהַדֵּי רַגְלֵי Lemohade raguel: מוֹהַדֵּי אֵת מוֹהַדֵּי אֵת, id est, si sit à verbo יָעַי, iahad significat tempus statutum, & ita vertit non solum vulgatum, sed etiam Chaldaus & Græci יָעַי autem, id est, pes prater miserunt, pleonasmum esse iudicantes, sin autem sit à verbo יָעַי ma had nutare, nutantibus pede, vel ad nutationes pedis potest conuertit: at tunc parata potest esse adiectiuum, vel lampadis in hanc sententiam, quod vir pius ita paratus est, vt in eo diuites, & opulenti homines, & qui huius vitæ fortunam amant facile offendant. Nam quasi iacet in vijs tanquam lapis abiectus, & qui nullius pretij esse videatur. In eoque maxime ipsi offendunt, & detrimētum facient, si negligent, & repellant illum, qui Deo valde charus est: iratus enim vlciscitur seuerè serui, & amici sui contumeliam, sicut Christus dixit, Qui lapis offensionis, & petra scāndali vocatur. Ego gloriam meam non quero est qui querat, & iudicet, vel potest etiam adiectiuum esse פאנאן saanam, id est pacati, & diuitis hominis, quem eleganti, & aptissima periphrafi paratum esse dicit ad nutationem pedis. Constat enim tanto salutis suæ periculo

Psal. 122.

Psal. 124.

Psal. 30.

Psal. 36.

In bonum viri facile opulenti offendunt.

Rom. 9.

Ioan. 8.

Matth. 19.

10

Magno salu-
tis periculo
diuites in di-
uitijs sunt.
Luc. 5.

Iniquis bene
in hoc xpo
est.

Esai. 47.

Deut. 32.

lo diuites in diuitijs versari, vt Christus dicat. Facilius esse came-
lum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum
celorum. Et apud Lucam ait, vobis diuitibus, qui habetis co-
solationem vestram. Vt non diceret, nisi magnum illis ex diui-
tijs periculum conflaretur. Aptissimum igitur est diuitis apposi-
tum paratum esse dicere ad nutationem pedis.

6. *Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum.*

Quoniam exposuit, quæ sit in hoc xpo piorum hominum condi-
tio, exponit modo, quæ sit etiam iniquorum, quo totius defensionis
sua firmamentum inculcat. Pijs viris in hoc seculo interdum
esse malè, impijs vero bene, & illa verba Sophar refellit, quibus &
multam ei, si in Dei gratiam rediret felicitatem pollicebatur, &
ultimo loco addidit, Oculi autem impiorum deficient, & effugium
peribit ab eis. At contradicit Iob, cum viri Deo grati ludibrio in
hac vita sint, & viles habeantur: *Abundant* è contrario *tabernacula
prædonum*, species est pro genere, id est, profligatissimorum homi-
num, quibus & diuitia suppetunt, & gloria circumfluunt, & om-
nia eis prosperè cadunt, *Et audacter prouocant Deum*, Alia est spe-
cies pro genere, id est, abundat tabernacula eorum, qui audacter
prouocant Deum, id est, qui nihil sacrum, nihil religiosum putat.
Sed cum templis atque delubris bellum gerere videntur, sicut Dio-
nysius ille Syracusanus onustus deorum spolijs in Siciliam rediès
dixisse fertur, Videtis amici, quod bona nauigatio sacrilegis de-
tur. Quibus verbis non solum falsos illos gentium Deos, sed etiã
verum Deum despiciebat. Cum nullum ipse Deum coleret, nullã
diuinitatem obseruaret, sed quidquid sacrum, & religiosum habe-
retur, negligeret. Audacter etiam Deum prouocabat ille, cū quo
ita locutus est Esaias, Cui exprobasti, & quem blasphemasti, & su-
per quem exaltasti vocem, & leuasti altitudinem oculorum tuo-
rum? Ad sanctum Israel? In manu seruorum tuorum exprobasti
Dominum. Res tamen quas aggrediebatur, valde feliciter ei ene-
niebant, ad eò vt diceret, sicut statim scribit Esaias, In multitudine
quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montium, iun-
ga Libani, &c. Ego effodi, & bibi aquam, & exsiccaui vestigio pe-
dis mei omnes riuos aggerum. Quod dicit. *Cum ipse dederit omnia in
manus eorum* Dei enim voluntate & opera Imperatores, & imma-
nes tyranni tot prouincias regnaque occuparunt, tot exercitus
fuderunt, & res tantas gesserunt. Ad illos enim spectat, id quod ca-
nit Moyses, Quomodo persequeretur vnus mille, & duo tugabatur
decem millia Nonne ideo quia Deus suus vendidit: & Dominus
conclu-

conclufit illos. Estque grauis amplificatio, Deum tantis eos fortunis augere, tot res permitttere, tantam facere potestatem eis, qui non solum bonorum auctorem minimè agnoscuut, sed etiam prouocant atque laccssunt. Vt intelligatur nihili eas res à Deo fieri, quas amplissimas homines esse censent, & auidissimè inuestigāt. Ex quo illud etiam constat, quod Iobi thesim vehementer confirmat, non esse ex huiusmodi rerum, vel iactura, vel compèdio Dei amicitia, vel inimicitia erga homines ponderanda. Sed hoc ita est in Hebræo *לא אשר הביא אלה בידו* la aser hebi eloa beiado. Quod si suppositum verbi *הביא* hebi tradidit, sit Deus, eam habet sententiam, quam expressit vulgatus sin autè suppositum sit relatiuum, quod subaudiri potest, habet hanc sententiam, ei qui Deum adduxit in manu sua, id est, idololatræ; facit enim Deum sua manu, sicut Dauid vocat idola opera manuum hominum. Vt sit alia etiā species improborum & perditorum hominum. Abundant igitur (ait Tob) tabernacula prædonum, & prouocantium Deum, & idololatrum. Hæc explicatio magis placet Hebræis, sed illa vulgati aptissima etiam est. Vtranque verò sententiam complexus est Abacuc vno loco, Et quod Deus tam amplas facultates perfidis hominibus largiatur, & quod ipsi verū Deum beneficiorū auctorem minime nouerint: sed Deum manu factum colant, atque adorent, Et facies, ait, homines quasi pisces maris, & quasi reptile, nō habens principem. Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagenam suam, & congregauit in rete suum: super hoc letabitur, & exultabit. Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo: quia in ipsis in crassata est pars eius, & cibus eius electus. Propter hoc expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non cessat. Loquitur de Nabuchodonosor, cui tantam Deus facultatem fecit homines in suam potestatem redigēdi, ac si pisces essent maris, quos integrum vnicuique est impunè capere. Sagena verò, cui sacrificium faciebat, idolum erat suum, cui res suas gestas ascribebat, & forte machina militaris erat, qua muris & arcibus admota vrbes capiebat. Sed Græca versio huius loci difficilior est. Quæ sic habet, *αἰκούς τε ἀπὲς ἐκπορεύσονται ὑπὸ αἰόμων. ἔμπλεὺς δὲ ἀλλὰ μηδεὶς πεποιθέτω πονηρὸς ἂν ἀδῶος ἕσσεθῆ ὅσοι παρεργίζουσι πὺν κλέειον. ὡς ἐργὴ καὶ ἕτασις ἀποτὴν ἕσαι.* Domusque eius, vt ab iniquis diripiatur, verum nemo, qui sit iniquus, confidat innoxiiū futurum, quicumque Deum prouocauerit, quasi nullacorum futura sit questio, Sententia quidem facilis est, apteque contentitur. Dixerat enim Iob etiam ex versione Græcorum vi-

Abac. 1.

rum

rum bonum nonnunquam alijs esse ludibrio, paratumque esse, ut pro tempore constituto alijs succumbat. Ita enim illi verum proxime superiorem conuertunt. Aptè ergo etiam subiungitur etiam paratum esse ut eius domus ab alijs diripiatur, fortunisq; suis spoliatur. Sed ob eam rem existimare non debent iniqui impune posse, viris bonis detrimentum afferre. Quis enim sibi persuadeat eorum scelera Deum, nec qua siturum, nec vlturum esse, qui tam seuerè, vel in bonos viros animaduertit? Nam si in viridi ligno hæc faciunt (ut Christus dixit in arido quid fiet? Recte verò ij qui bonis viris infesti sunt Deum prouocare dicuntur: quoniam vir bonus Dei se totum fidei commisit, quam fidem irritam, & inanem velle facere videtur iniquus, dum obesse viro bono conatur. Qua tanta temeritate vehementer quidem Deum irritat atq; lacessit, ut vel ex hoc intelligatur de impio Deus qua siturum. Ut Christus auctor est, inuidis suis dicēs, Est qui quarat, & iudicet. Cum ergo Græcorum sententia quadret, nunc verba verbis reddamus in Hebræo est לשדדים לשלוח אלהים islaui ohalim lesodedit. Futurum autem ישליו islaui potest esse vel verbi שלל salal, quod diripere, & spoliare significat, vel verbi שלה sala, quod est abundare, & pacificum esse, primum verbum spectantes Septuaginta conuerterunt, Diripiatur, ad illudque rotam orationem accommodarunt exponentes Domus eius, ut ab iniquis diripiatur. Nam quod diceret fortè quispiam, .i. secundum nullo modo posse ad verbum שלל salal pertinere, sed neque pertinet ad verbum שלה sala, nam הן prorsus amittitur in futuro, nec in י, ex sua natura commutatur, quare .י. cum sit litera accidentalis, ut dicunt Grammatici, & adesse, & abesse potest eodem verbo manere, forteque in codice Græcorum non erat. Secundum verò verbū spectās vulgatus conuertit abundanti illicque reliquam orationem applicuit dicens, *abundant tabernacula predonum*. Deinde vero in Hebræo est, למרגיזו אל, ובתוחה ובהתחלה vbatuhot lemarguize el. Quod verbum de verbo reddentes exponemus, & spes sunt prouocātibus Deum, Quod si enunciando dictum fuisse intelligatur recte vertitur, & *audacter*, id est, confidenter prouocant Deum. Sin non enunciando, sed interrogando pronuncietur, eam habet sententiam, An sperare possunt, qui prouocant Deum? Tanquam si per apostrophosin diceret, Minime quidem. Quod ut exponerent Septuaginta viri traduxerunt, Verum nemo, qui sit iniquus confidat innoxium futurum quicumque Deum prouocauerint. Sequitur etiam in Hebræo חבא אלה בידו לאשר laafer hebi. eloa be iado, cuius orationis, si Qui sit verbi suppositum, dixi sonare, Qui Deum adduxit in

Luc. 23.

Qui bonis
sunt infesti
cur Deum
prouocare di
cantur.
Ioan. 8.

manu sua. Id est idololatram, vt ab Hebræis declarari diximus. Sin autem *Deus* sit suppositum recte vulgatum vertisse, cum ipse *de-derit omnia in manus eorum*. Sin autem 1 relatiuum non prædones referat, sed ipsum Deum, eam habet sententiam, Quæ *Deus* adducit in manu sua. Id est, ponderabit, æstimauit, & quæret illorum iniqua facta, qui Deum prouocauerint. Quod ita exposuerunt Septuaginta, Quomodo nulla illorum erit quæsitio? Id est, quo pacto fieri potest, vt tam iniquis factis *Deus* iudicium non constituat. Quare recte vulgatus, recte Græci, recte Hebræi hunc locum exponunt, licet varias singuli sententias afferant. Vt vel ex hoc loco intelligatur, quam excellens, & plane diuinus cumulus oraculorum sacrosanctis literis accedat, ex varia earum versione. Sequitur autem.

7 *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi.*

8 *Loquere terræ, & respondebit tibi: & narrabunt pisces maris.*

9 *Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit.*

Redit ad propositum suum, ostendens non magnum illud esse secretum, cuius Sophar mentionem fecit, Dei sapientiam, & potentiam, esse infinitam. Nam id ita per se vique sua notum, & exploratum est, totque huius rei indicia in natura sunt, vt vel ex iumentis, volatilibus, ex terra ipsa, ex mari, & piscibus eius certissima possint, & manifesta argumenta sumi cum hæc omnia à Deo facta fuerint. Quod ita planum, & testatum esse significat, vt nemo id ignorare possit. Ex *Iob* igitur sententia per se notum est, omnia fuisse à Deo facta. Nam exploratum est rem nullam posse à se oriri. Siquidem causa, & effectus contraria sunt, vt pater, & filius. Nam ea, quæ cum aliquo conferuntur contraria sunt. Quare in eandem rem conuenire non possunt. Non potest igitur esse, vt vllum animal à se oriatur: nam causa, & effectus in eodem dicerentur, omnia vero animalia constat esse orta, cum omnia conlescant, occidant. Oportet igitur aliquem esse causarum exitum. Nam infinitum esse causarum progressum physici fieri non posse demonstrant. Ad aliquod igitur animal vniuscuiusque patrem quaerendo venire oportet, quod non ex alio sit animali natum, sed à Deo factum. Terram etiam, & mare à Deo effecta esse cognosci licet, ex eo quod eorum partes, animalia, plantas, & pisces pro certo (vt ostendimus) est à Deo primum condita fuisse. Et ita nonnulli philosophi cognouerunt rerum vniuersitatis Deum auctorem fuisse. Nec quod alij de hoc dubitauerint impedit, quo minus id per se notum, & exploratum sit. Nam

N non-

Oraculorum
cumulus ex
varia versio-
ne accedit.

Omnia à
Deo fuisse fa-
cta.

nonnulli etiam de illo omnium certissimo, & apertissimo principio dubitarunt, quodlibet vel est, vel non est: multi etiam lignū, & lapidem Deum esse putarunt. Siquidem corrupti, deprauatique hominum animi multas absurdissimas opiniones attulerunt: recte ergo Iob dicit, *Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit.* Cum igitur constet res à Deo fuisse procreatas, ex eo etiam constat (ait Iob) Dei sapientiam & potentiam esse infinitam, sapientiam in vniuscuiusque rei optima natura ex cogitanda, potentiam in procreanda. Hinc enim est, vt Ioannes dicat, Omnia per verbum Dei, quod est eius sapientia infinita, esse facta. Et ob eam rem Dauid diuinas laudes, plantis, brutis, & alijs terræ partibus imperat dicens, Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, qui faciunt verbum eius. Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, bestię, & vniuersa pecora serpentes, & volucres pennatę. In eo enim res hæc Deum vehementer laudat, quod eius infinitam potentiam, atque sapientiam, quarum vi factę sunt, declarant.

10 *In cuius manu anima omnis viuientis, & spiritus vniuersę carnis hominis?*

Id est, in eoque immensa eius sapientia, atque potentia declaratur, quod res omnes viuentes non solum ab ipso factę sunt, sed etiam per ipsum viuunt, atque sunt, totęque ex eo pendent. Sicut Paulus dixit, Deus qui fecit mundum, & omnia quę in eo sunt, &c. in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus.

11 *Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem?*

12 *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.*
 quę nobis aptior visa est huius loci expositio, posuimus superiori capite versu duodecimo, quod descriptissime cum illo versu contexeretur. Præsertim, quod dixerat etiam Baldad capite octauo, Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam, &c. Et ipsi docebunt te, loquentur tibi, & de corde suo proferent eloquia. Quia igitur amici eum ad senes, & antiquos homines allegabant, dicit hæc tam plana, & perspicua esse, vt non senes, & antiquos homines, sed iumenta, & volatilia satis sit interrogare. Nam ipsa de huiusmodi nos rebus docebunt. Quę ita patent, & in promptu sunt, vt ea, quę sub aures, palatum, & alios sensus cadunt: vt non opus ea sapienter sit, quę in antiquis est, & longo tempore comparatur, sed & ratione tantum, quę in singulis hominibus reperitur.

Ioan. 1.

Psal. 148.

Ab. 17.

13 *Apud ipsum est sapientia, & fortitudo, ipse habet consilium, & intelligentiam.*

Conclusio est, quam ex naturæ principijs demonstravit esse planissimam, & omnibus per se notam. Eandemq; rursum confirmat non solum ex principijs naturalibus, sed etiam copiosius ex moralibus dicens.

14 *Si destruxerit, nemo est, qui adificet: si incluserit hominem, nullus est, qui aperiat.*

15 *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: & si emiserit eas subvertent terram.*

Hoc argumentum generatim capite nono tractavit, cum diceret, Deus cuius ira resistere potest, eiusdem hic nonnullas species persequitur. Nulla vero tanta potentia est, quæ restitueret possit, quod ipse semel labefactare decrevit, ut in florentissimis & potentissimis Chaldæorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum Imperijs expertum est, quæ nullis se opibus, & præsidijs ab ira Dei vastante defendere potuerunt. Et ita Zachariæ quatuor cornua, id est, quatuor hæc imperia sunt in visione proposita. Deindeque quatuor fabri ad illa deiicienda, & infringenda cornua. Ut intelligatur in eius potestate positum esse, ut destruat, & ædificet. Quare inanes illorum hominum cogitationes sunt, qui non Dei gratiam, & benevolentiam, sed fortunas, & facultates iure vel iniuria auide quærunt: quo calamitates, & vitæ miseras fugiant, dicente Ecclesiastico, Noli attendere ad possessiones iniquas: & ne dixeris, Est mihi sufficiens vita: nihil enim proderunt in tempore vindictæ, & obductionis. Includit vero Deus hominem eum, cui nihil prospere cadit, neque res quas versat, sæciles ullos exitus habent, sed in quodcunque latus se vertat mala multa, & miseriæ vrgent, ut tanquam in carcerem, & malorum vincula coniectus esse videatur. Et ita David miserum vitæ suæ statum describens, se homini comparat in custodiam tradito dicens, Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, & in umbra mortis. Hebraice est posuisti me, &c. Quo clarius ea in qua versamur sententia, exprimitur. In carcerem missus est Ioseph, missus fuit & Ioachim Rex Juda, missus deniq; fuit Christus Saluator noster. Et emissi etiam sunt pro voluntate, & arbitrato Dei. Qui terram etiam vel nimia siccitate, ut temporibus Eliæ, vel nimia inundatione, ut diluuij temporibus euerit.

16 *Apud ipsum est fortitudo, & sapientia.*

Conclusio est, quam probare nititur, & apertissimam esse doce-

Zach. 1.

Nihil Deo
posse resistere.

Ecclesiast. 5

Psal. 87.

3. Reg. 17.

Genes. 7.

re, quam postquam probauit ex rebus naturalibus, probat vsque ad finem capituli ex moralibus. Quæ cum hominum voluntate administrantur, putaret forte quispiam non ita in Dei potestate esse. *Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.* Id est, ne homines malum aliquid impendens suis consilijs caueant, nouit Deus cuius opera decipi facile possint, ne salutaribus consilijs vtantur, vt deteriora sequentes consilia detrimentum faciant. Sicut Dauid Cusai opera prudenter vsus est, ad infatuandum Absalon, & Achitophel callida consilia refellenda. Rationem vero huius scientiæ diuinæ, qua res grauissimas in orbe terrarum facile gerit, descriptissime narratur in 3. Regum, quo narratur quæsisse, quis deciperet Achab, vt eius regnum labefactaret, ac per Syriæ Regem scelera eius necati, & Israelis prælio fusi viceretur. Quod autem ibi quæsisse dicitur, quis deciperet Achab, non quod quidquam ignoret, sed vt quanti faciat demonstraretur, nosse decipientem & eum, qui decipitur, vt hoc loco Iob dicit. Decipientes vero reperit, vt illo loco narratur, quadringentos circiter viros, qui in errore inducerent: repertus etiã est Achab, cui error is obijceretur, quo ipse, & eius populus magnũ detrimentum acciperet. Sed septuaginta viri hæc vertere prætermiserunt, forte quia sequenti versu comprehenduntur.

17 *Adducit consiliarios in stultum finem, & indices in stuporem.*

Id est, facit vt viri, qui prudentes habentur, vehementer errent, & ea dent, vel accipiant consilia, quorum exitum non inueniant. Est vero pro stulto fine Hebraice *לשׁוּל* soles, significat autem *לשׁוּל* salal spoliare, diripere: sed hoc loco nonnulli Hebræi insanum, & errantem, & delirantem interpretantur, vt nosfer intellexit vulgatus, Alij vt propriam verbi significationem referant spoliatum sensu, & ratione declarant. Septuaginta tamen viri *αὐχμηροὶ* captiuos conuertunt. In eandem tamen reddit sententiam, est enim hic stultissimus suorum consiliorum exitus, & quem illi suis consilijs declinandum esse potius, quàm inueniendum putabant. Est etiam animaduertendum in Hebræo ad verbum esse, Consiliarios spoliatum, vt Hebræa phrasi declaratur, vnusquisque spoliatus. Quod dicitur *indices in stuporem*, Id est, stupidos reddit, & consilij expertes eos, qui rerum potiuntur, & rempublicam capessunt: vt cum salus agatur, & summa reipublicæ nihil eam studio, & opera sua inuent. Hebraice est *יחול* icholel insanire faciet. Quod quidem vehementer terrere debet sapientes huius seculi, qui quodcunque negotium, quod tractant, calliditate sua expli-

Nosse Deum
cuius opera
aliquem de-
cipiat.

2. Reg. 27.

3. Reg. 22.

Deus facit,
vt erret, qui
prudentes ha-
bentur.

catturos confidunt. Quorum temeritatem vehementer coer-
cet Esaias dicens, Stulti facti sunt principes Tancos, sapientes
consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. Quomodo
dicitis Pharaoni, filius sapiētium ego, filius regum antiquorum?
Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient tibi, & indicent, quid
cogitauerit Dominus exercituum super Ægyptum. Stulti facti
sunt principes Tancos, emarcuerunt principes Memphicos, dece-
perunt Ægyptum, angulum populorum eius. Dominus miscuit
in medio eius spiritum vertiginis. Et errare fecerunt Ægyptum
in omni opere suo, sicut errat ebrius, & vomens. Sequitur in
Iob.

18 *Baltheum regum dissoluit, & præcingit fune venes eorum.*

Id est, in eius potestate sic hominum fortuna est, sic res omnes
conuertit, vt Reges insignibus regijs exuat, & seruorum laqueis
induat. Ita Baltheum, vt sit species pro genere, regia insignia si-
gnificare puto, Funis vero seruorum, & captiuorum vincula. In
Hebræo eadem licet alijs verbis sententia est, pro Balthco est,
מזרז mazar vinculum, & ita hoc nomen transfert vulgatus huius
libri. c. 39. vers. 8. Vincula eius quis soluit? Verbum igitur de
verbo, ita vertemus, Vinculum regum aperit, id est vinculum, in
quo retinent subditos suos, hoc est potestatem detrahit tyrannis,
& regnis exiit. Sed Græci aliter transferunt καὶ ἀνοίξουσιν τὰς θύρας
τοῦ θρόνου collocans in thronis reges. Nam regum vinculum aperire
intellexerunt illi, non quo subditi soluantur, vt vulgatus Chal-
dæus, & alij intellexerunt, sed quo capiantur, vt laquei, & vincula
aperiuntur, cum illis mandantur homines. Aperit igitur regum
vinculum, id est potestatem regnandi regibus facit, vel in thro-
nis collocat. Quod vero dicit, *præcingit fune venes eorum*, in He-
bræo est מזרז ezor, quod cingulum significat, & ita vertit ipse vul-
gatus Esaiæ. cap. 11. versu 5. & erit iustitia cingulum lumborum
eius. Quare potest referri vel ad vincula, in quæ reges nonnun-
quam conijciuntur, vt refertur à vulgato, vel ad regium etiam
insigne, vt in hoc Esaiæ loco, & vt à Græcis referri videtur ἄνωγει
zonam transferentibus, vt sit aliud imperij insigne, sicut & thro-
nus. In quamcunque vero partem hunc versum accipiamus, apertis-
simam, & sapientissimam habet sententiam, cuius multa in libris
regum extant exempla, quibus narrantur non pauci homines ple-
beij, atque adeo tenuissimo loco nati regno esse à Deo decorati,
alij vero ab eo ob scelera sua regno esse spoliati, alij è throno in
vincula cōiecti. Quo facile probatur hominū fortunam in solius
Dei esse positam potestate, Ipse mutat tempora & arates, trans-

In Dei pote-
statē hominū
esse fortunā.

Dan. 2. fert regna, atque constituit, sicut dixit Daniel: nec ullam esse deam, quæ varios hominum casus gubernet, sicut pueriliter tu-
1. Reg. 2. pi quodam errore capra fabulosa putauit antiquitas. Id quod etiam ex ijs quæ sequuntur, vsque ad finem capituli cognoscitur, ut illud planum sit, quod canebat Anna, Dominus humiliat, & subleuat.

19 Ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

2. Reg. 8. Id est, non solum reges, sed etiam principes, & optimates de gra-
1. Par. 18. du deiecit. Est enim in Hebræo *מַלְאִכִּים* cohanim, quod non modo sacerdotes, verum etiam quoscunque principes significat. Id quod etiam Sacerdotes vulgato interpreti declarant, ut cum in secundo regum transfert, Filij autem Dauid sacerdotes erant, id est, principes, ut est in 1. Paralipomenon. Quod inglorios dicit, in Hebræo est *לְהַשְׁבִּיחַ* solal spoliatum, de quo diximus, id est, vnum-
1. Reg. 2. quemque sacerdotum spoliatum honoribus, & gloria. Sicut propheta verbis Dei pradicat Heli Pontifici maximo, Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, & videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel, & non erit senex in domo tua omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ad altari meo: sed ut deficient oculi tui, & tabescat anima tua. Quod in Abiathar expromptum fuisse narratur in tertio regum.

3. Reg. 1. De Sobnam vero optimate ita vaticinatur Esaias, Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, & quasi amicum sic subleuabit te. Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam, & spatiosam: ibi morieris, & ibi erit curus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui, sit expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Sequitur in Iob.

Esai. 12.

20 Commutatans lobum vetericiam, & doctrinam ferream auferens.
 Id est, non solum gloria, & amplitudine (sicut dixit) sed etiam scientia, atque doctrina homines doctos, & prudentes Deus pruat: hos enim veraces, & senes appellat: sicut in regibus de Salomone narratur, Cumque iam esset senex deprauatum est cor eius per mulieres, ut sequeretur Deos alienos. Quod enim erat in eum re culpe in Salomon erat conferendum: quod vero parte adque supplicij, ut sic insatiaretur, & stultus redderetur Deo fiebat auctore. Prælagit etiam Esaias, Ecce ego addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & stupendo, Peribit enim sapientia a sapientibus eius: Si intellectus prudentiæ eius abscindetur. Illud autem doctrinam ferream auferens. Septuaginta transle-

7. Id. 19.

runt *וְהָיָה לְךָ כִּי תִּשְׁמַע בְּקוֹלֵי הַיָּם* prudentiam senum nouit. Quia in Hebræo est, *קוֹל יָם*, quod proprie Sumet significat. Quod sibi fumere, id est, auferre intellexit vulgatus. Septuaginta uero sumere, ut ponderet, & inanem esse cognoscat. Sicut dixit Dauid, Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Quare utrunque in eandem sententiam dicitur.

Psal. 93.

21 *Effundit despectionem super principes, & eos, qui oppressi fuerant uelens.*

Id est principes atque tyrannos despectos, & abiectos reddidit, eis imperium, & potestatem auferens, & misere necans, & homines oppressos ab eis leuat, atque restituit, sicut occupata a Cyro, atque Dario Babylone, Balsazareque occiso imperioque Chaldæis detracto Dei populus fuit in libertatem asertus, facta omnibus Iudæis à Cyro facultate in Hierusalem redeundi, eamque restaurandi. Oppresso, & ignominiose interfecto Naamam, Holoferne Populus Dei graui fuit afflictione, & rerum desperatione liberatus. Ita etiam Græci reddunt, sed potest etiam secunda uersus pars conuerti, ut à Chaldæo conuertitur, Et fortium robur confregit, ut exponat, quo pacto principes abiectos, & despectos efficiat.

Dan. 2.

22 *Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis.*

Potest uel de rebus obscurissimis, & occultissimis intelligi, quæ perpetuis temporibus laterent, in tenebrisque iacerent, nisi diuinum lumen, uel exponens, uel alia ratione patefaciens accederet, sicut dixit Daniel, Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est. Vel potest etiam explicari de afflictionum, & miseriarum tenebris, quibus Deus miseros, & de sua salute desperantes inopinato quodam auxilio subito leuat. Sicut precabatur Dauid, quoniam tu illuminas lucernam meam, Deus meus illumina tenebras meas. Quoniam in te eripiar à tentatione. Umbra uero mortis opacissimas, & crassissimas tenebras declarat.

Psal. 16.

23 *Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum reuertit.*

Cuius rei satis planum exemplum fuit hominum prima procreatio, magnaue multiplicatio, deinde diluuiio subuersio, postremoque restitutio à filijs Noe tanta non solum hominum, sed etiam nationum, & prouinciarum multiplicatione, quanta numerari non possit. Sed varie hic uersus transfertur, nam illud *multiplicat gentes*, Septuaginta traducunt, *πλανώδην* decipiens gentes, ut

N 4 modus

modus declaretur, quo perdit eas, in eum eas errorem inducens, ex quo gravem iacturam faciant, vt duobus versibus sequentibus exponitur. Quia in Hebræo est משגה *masgai*, verbum autem משגה *masgai* errare significat, & in tertia coniugatione errare facere, neque impedit quòd cum & hic scribatur, nã cum sit vtraque litera quiescens facile ex Grammaticorum præceptis vna pro altera irrepit, quare vertere potuerunt Septuaginta Decipiens. Si vero & radicalis, vt dicunt Hebræi Grammatici, litera sit, significat multiplicare, & cum id significat, scribitur etiam non cum & sed cum ך *ch* quo probatur, quòd dixi faciillimam esse Hebræis harum literarum vicissitudinem. Quapropter optime potuit etiam verti, *qui multiplicat*, vt vertit etiam Chaldæus. Illud autem subuersas in integrum restituit, in eandem omnino sententiam ita conuertunt Septuaginta auctores καταςτραφεντων εθνην και καθολογον αυτων *profertrens gentes, & reducens eas*. Sed verbum de verbo Hebræum ita conuertemus, *Extendens gentibus, & ducens eas*. Quod quidam Hebræi interpretantur, *Extendens locum gentibus ad habitandum, in illumque eas locum ducit*. Sed melius est, vt verba ad gentium euerfionem accommodentur, vt à vulgato, & à septuaginta viris accommodantur, & etiam à Chaldæo, qui aptissime ita hunc locum interpretatur, טטת מצדמת לאמית *טטת מצדמת* *mezadta leumaia vedaberinun*, expandens rete populis, & capiens eos.

24 *Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per iniuium.*

25 *Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce. & errare eos faciet quasi ebrios.*

Deus quo patio principes decipiat.

Esaï. 29.

Id est, facit, vt reges atque principes, qui rempublicam gerunt, perditissima consilia capiant, & quæ sibi, & populo suo maxima fraudi sint, & quasi mente essent capti, & in cæca rerum caligine versarentur, nullo modo ab insana mente abduci, & ad rectam rationem reuocari possint, vt vaticinatus est Esaias dicens, Oblivescite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non à vino, mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, & claudet oculos vestros. Cuius rei exemplum manifestum proditum fuit in Pharaone, de quo saepe dicit Deus, Ego indurabo cor Pharaonis. Qui tot tantisque plagis sanus fieri non potuit, sed temerarijs suis amentissimisque consilijs, & ipse perijt, & regnum suum prope funditus deliquit, & tenebras illas, in quibus eius mens versabatur, significabant.

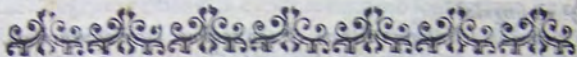
bant tenebre, quæ cuncto populo eius offuse sunt. Quod etiam se-
cedebat per iram, declaravit iter illud iratum & infestissimum,
quod est inter medios fluctus vastissimi maris curribus, & equi-
bus aggressus. Quare, & principes sibi vehementer timere debet,
& respub. anxie Deum precari, ne mentem eam principi suo in-
cipiat, quæ eius totum statum labefaciat atque conuellat.

C A P. XIII.

Ecce omnia hæc vidit oculus meus, & audivit auris mea, & intelle-
xio singularis.

- 1 Securitatem scientiam vestram, & ego non nec inferior vestris sum.
- 2 Sed tamen ad omnipotentem loquar, & disputare eum Deo cupio.
- 3 Præus vos ostendens fabricatores mendacis, & calidiores peruersarum
dogmatum.
- 4 Atque vitium taceretis, ut putaremini esse sapientes.
- 5 Audite ergo captationes meas, & iudicium laborum meorum atten-
dite.
- 6 Numquid Deus indiget vestris mendaciis, ut pro illo loquamini dolos?
- 7 Numquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare ardeamini.
- 8 Aut gloriebitis quem celare nihil potestis aut decipietur, ut homo ve-
stris fraudibus lentis.
- 9 Ipse vos arguit, quiniam in absconditis faciem eius accipietis.
- 10 Scitum ut se contumueris, turbabit vos, & terra eius irascet super vos.
- 11 Memoria vestra comparabitur cineri, & redigentur in lacum cervi-
ces vestre.
- 12 Tacetis paulisper, ut loquar quodcumque mihi mens suggesserit.
- 13 Quare laceras carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in
manibus meis?
- 14 Etiam si occideris me, in ipso sperabo, verumtamen vias meas in conspe-
ctu eius arguam.
- 15 Et ipse erit Saluator meus: non enim veniet in conspectu eius omnia by-
pocrita.
- 16 Audite sermonem meum, & enigmata pervigite auribus vestris.
- 17 Si factus iudicatus, scia quod iustus detentur.
- 18 Quis est qui iudicet mecum? veniat quare decens confiteor?
- 19 Duo tantum ne facias mihi, & tunc a facie tua non abscondar.
- 20 Mente tuam longe fac à me, & firmatio tua non me correat.
- 21 Foca me, & ego respondebo tibi: aut certe loquar, & tu responde mihi.
- 22 Quæ-

- D 23 *Quas habeo iniquitates, & peccata, scelera mea, & delicta abscon-
de mihi*
24 *Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuam?*
25 *Contra foliam quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris.*
26 *Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentia mea.*
27 *Posuisti in neruo pedem meum, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti.*
28 *Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea.*

† *Ece omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula.*

Id est, hæc opera Dei, quæ numerantur, partim vidi, partim audiui, eaque mecum reputans, atque pertractas intellexi. Ex quibus manifeste concluditur scientiam, & potentiam eius esse infinitam, quod vos tantum esse secretum significabitis, ut vobis modò notum esse iudicare videremini, vobisque consumptis pariter ex hominum notitia esse tollendum. Quo loco animaduertendum est non esse satis opera Dei audire, atque adeò videre, ut ex illis ad Dei scientiam erudiamur, nisi ea animo nostro eractemus, consideremus, & intelligamus. Nec in eo differt stultus à sapiente, quod alter viderit, alter vero non viderit opera Dei cum omnibus proposita, & manifesta sint, sed in eo potius, quod sapiens ea intelligat, stultus vero minime, sicut dixit David, Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quam magnificata sunt, opera tua Domine, nimis profunde facta sunt cogitationes tuae, vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc. Et hoc malum illud maximum est, quod Deus per Esaiam minatur dicens, Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem, & nolite cognoscere.

Opera Dei
animo no-
stro esse tra-
cienda.

Psal. 91.

Esai. 6.

2. *Cor. 11.*
Non est virtus in nos
conuenite
negare quod
conueniat.
Eccli. 13.

2 *Secundum scientiam vestram, & ego non inferior vestri sum.*
Id est scio etiam ego id secreti quod vos soli scire putatis, neque me in huius rei scientia ante cellitis, quare de ijs me rebus docetis, quæ iam diu à me cognita & explorata sunt. Ita etiam Paulus dixit, Existimo nihil me minus fecisse à magnis Apostolis. Non enim

enim modesti, & se submisſe gerentis eſt, id in ſe conuenire negare, quod conueniat, cū nulla virtus mendacium in officio ſuo poſtulet, id quod ſapientē docere puto dicentē, Attēde, ne ſeducſtus in ſtultitiam humilieris, noli eſſe humilis in ſapientia tua, ne humiliatus in ſtultitiam ſeducaris. Græci illud, *Secundum ſcientiam veſtram*, transferunt, *καὶ ὑμῶν δόξασατε*, & vos ſcitis, quia Hebræa verba, ſicut & Latina verſio vtranque habet ſentētiam, Et ſcio, quod vos ſcitis me ſcire.

3 *Sed tamen ad omnipotentem loquar, & diſputare cum Deo cupio.*

Id eſt veruntamen hæc me ſcientia non deterret, neque impedit vlllo modo quo minus cum Deo diſputare, & ei innocentiam meā probare optem. Ex quo intelligitur, quā magna ſit bonæ, & integræ conſcientiæ vis, quantumque faciat animum probis, & honoris viris. Inimmo Dei immenſa virtus, atque ſapientia non ſolū viros bonos non perturbat, ſed etiam maximè reficit, & cōſolatur. Qua enim alia re leuarentur ij, quos ſæpe homines improbi, & hominum imperita multitudo contemnit, viles, atque adeo iniquos exiſtimat, niſi quòd Deo ſe probari confident. Qua de cauſa regius vates pſallebat, Confortati ſunt, qui perſequentur me inimici mei iniuſtè: quæ non rapui tunc exolebã. Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Cur enim ij Dei non ament iudicium? cur non ad illud aſpirent dicente Dauide, Quam bonus Iſrael Deus ijs, qui recto ſunt corde.

4 *Prius vos oſtendam fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum.*

Non tam grauis, & iniurioſa ſententia eſt, quam verba ſonare videntur, vt ex Hebræo, & Græco cognoscitur. Nam Hebræa verba verbum de verbo conuertendo, ita habent, Et vos compoſitores eſtis mendacij, & medici ſtultes omnes. Græci autem ita conuertunt *ὑμῶν δὲ ἐστὶν ἰατροὶ ἀδύνατοι καὶ ἀνοήτοι* vos eſtis medici iniqui, & ſanatores malorum omnes. Fabricatores autem eos, vel compoſitores appellat mendacij, quod ex mēdacijs eorum eſſent orationes, & ratiocinationes compoſitæ. Diximus enim ſæpe, licet eorum eſſent propoſitiones veræ cum de toto genere iniquorum loquerentur, in aſſumptionibus tamen vehementer errare, cum ſumerent aut Iob aliqua culpa teneri, aut ſcelerum ſuorum pœnas pendere. Componēbant igitur, & fabricabant mendaciū, quod mendacium probare, aut veriſimile reddere veris adiunctis nitebantur, Eiſdem prope verbis de inuidis ſuis querebatur Dauid dicens, Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum. In Hebræo autem eſt *עוֹן מְרִיבֵי יָדַי תַּפְלִי הַלֵּאלִי* *taphlu halai ſequer zedim*

Dei ſumma
virtus reficit
& non per-
turbat bonos
Pſalm. 68.
Pſalm. 72.

Pſal. 118.

compo-

componabant super me mendacium superbi. Medicos vero eos futiles, & ex versione Septuaginta iniquos, & sanatores malorum, id est, malos appellat, quia cum venissent, vt consolarentur eum, vt in secundo huius libri capite dicitur, irritabant potius sermonibus suis, quàm consolabantur, refricabant potius, quam liniebant dolorem, Sicut etiam de se, & maleuolis suis dicebat David

Psalm. 68.

Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. In hanc sententiam explicandus est vulgatus interpres, cum vertit, *cultores peruersorum dogmatum*, Id est peruersam agendi rationem tenetis, cum contra faciatis, quàm consolatoris, & amici munus postulabat. Ex quo facillè intelligitur, leuiter sibi quosdam ex hoc versu persuadere hæreticos Iob amicos fuisse, vitamque hanc, & huius seculi fœlicitatem tantum cognouisse, seculi vero futuri, & vitam & præmia prorsus ignorasse. Quam opinionem pluribus tertio capite confutauimus.

Atque vti nam taceretis vt putaremini esse sapientes. Nam multam sermonibus suis imperitiam, & inertiam declarauerunt. Stultè enim amicum in luctu, & mœnore iacentem verbis prouocarunt: stulte de ira & stomacho Dei erga impios viros differuerunt apud eum, qui grauisissimis miserijs vrgebatur, cum potius ne ad desperationem eum adigerent, sed aliquo modo leuarent, de disciplina, & castigatione agerent, qua Deus omnem filium, quem recepit, coerces. Sicut Paulus disseruit in epistola ad Hebræos, qui aduersa etiam fortuna iactabatur. Stultè etiam iniquum Iob esso iudicabant, quòd in calamitates incidisset, stulte etiam optabant, vt Deus loqueretur cum Iob, quo aperiret ei secretum illud, quod ipsa satis aperte natura declarat. Quos non le-

Hebræ. 12.

Prouer. 7.

Stulta loquedi cupiditas.

ues errores silentio tegerent, si tacerent. Rectè ergo dicit, *Vti nam taceretis*. Quia, vt est in Prouerbis, Stultus si tacuerit sapiens reputabitur. Quibus locis satis reprimi debet multorum loquendi cupiditas, qui vt sapientes alijs videantur, eas res audent tractare, quas aut ignorant, aut non multum callent. Nam licet facillè sit imperitos homines prolixa, licet indocta oratione decipere, docti tamen viri quorum est iudicium grauisissimum stultitiam eius non vestigijs, sed cubili toto cognoscent. Ob eamque rem sapientissimè dicit Salomon, Os stulti confusioni proximum est. Et prudenter Dionysius monuisse fertur ἢ λέγειν ἢ σιωπῆς κρείττονος ἢ σιωπῆς ἢ λέγειν, aut dic quod silentio melius sit, aut file.

Prouer. 10.

6 Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite.

Pro iure suo peritus ab imperito petit, vt audiat correptionem, quam

quam quidem debet attendere, vt doceatur: subijcit autem correptiones granissimas.

7 Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos.

Mendacium, & dolos loquebantur, cum sceleris Iobum arguebāt, vt Dei bonitatem defenderent, quam erga bonos viros maximā esse prædicabant. Perinde quasi bonitas, & æquitas immensa Dei aliterquam virum bonum, & innocentem condemnando defendi non posset: quod est absurdissimum. Nam si hæc indiget Deus defensione ita, vt aliter defendi non possit, cum hac ratione minimè possit defendi, nullo igitur modo potest defendi: non potest autem hac ratione, quia iniquitas pugnat natura sua cum æquitate, nullo igitur pacto iniquitate æquitas defendi valet. Maximo ergo incommodo Iob amicos suos vrgebat, vehementerque redarguebat eos ita increpando. Nam cum iniqua illa via pro Dei æquitate propugnabant, illam stultè deferebant, vel temerè repugnabant, Aptissimè ergo, & acutissimè quidem hac versione vulgati Hebræa verba explicantur. Quæ ita verbum de verbo reddemus, Nunquid Deo loquimini iniquitatem, & ei loquimini dolū, id est, Dei gratia, & vt Deum defendatis, vt sit datiuus acquisitiōnis, vt dicunt Grammatici. Habent etiam hæc verba aliam sententiam, quam transferunt Septuaginta viri, & Chaldaeus interpretas, An in conspectu Dei dolum, & iniquitatem loquimini? id est, an dolos, & contumelias, quibus me vexatis, Deo non videtis esse cognitatas, qui eas seuerissimè vindicabit, Hæc versio nono versu probari videtur, qui in hanc conuenit sententiam. Superior autè octauo statim sequenti, qui eadem sententia magis vrget, ita habente.

8 Nunquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini.

Accipere faciem vel personam in iudicio Hebraïsmus est, significat autem non ex veritate, & ex æquitate ferre sententiam, sed ex qualitate personæ, cum vel reuerentia erga potentem, vel misericordia erga pauperem commoti non æquum iudicium reddimus. Quod ne fiat cauetur in Leuitico, Non consideres personam pauperis, neque honores vultum potentis: iuste iudica proximo tuo. Et in Deuteronomio, Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis, vt magnum neque accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. Dicit ergo Iob, Nunquid in hac, quæ mihi cum Deo est disceptatione vos iudicium exercētes Dei personam accipitis, hoc est, eum reuerentes, eique morē gerentes secundum illud iudicatis, vt me innocentem condemnetis.

Iniqua via
non est pro
æquitate pu
gnandum.

Leuit. 19.

Deut. 1.

Stulte qui-
pam iudica-
tur impiosex
huius vite
incommodis
Act. 28.

tis. Quod iudicium ei gratum esse non potest, qui acceptationem personarum in iudicio reprobatur. Tum quod ei valde contumeliosum sit, si non aliter quam corrupto iudicio damnaretur. Quod est absurdissimum. Acutissimè quidem argumentatur, gravissimeque amicos suos reprehendit. In huiusmodi vero reprehensiones incurrunt ij omnes, qui nullo alio argumento ducti temere indicant eos in culpa Deique odio esse, qui huius vitæ incommodis opprimuntur: & stultitiam Barbarorum Melitensium imitantur, qui Paulum homicidam esse putarunt tantum quod ex longa iactatione cum portum teneret, e manu eius viperam pendente viderunt. Intelligitur etiam tatum esse malum acceptationem personarum, ut Hebræi loquuntur in iudicio, ut pro incommodo obijciatur gravissimo, vel Dei personam accipere, Quod dicit, *pro Deo iudicare nitimini*. Id est conamini iure, vel iniuria, secundum illum iudicare. Potest etiam verti, ut vertit Chaldaeus, Pro Deo litigatis? Id est, contenditis illum iustum esse ostendere, cum per se pateat. Septuaginta vero interpretes in eandem sententiam, sed obsecutus hunc verum conuertunt *ἢ ἕως αὐτῶν δεῖ, ὅ μιν αὐτοὶ κριτὰί τι νῦν εἰσιν*. Est autem *ἕως αὐτῶν* vereor, dissimulo, prænari cor consulto, ut morem geram, vincor, & cedo, significant igitur, An ut Deo more geratis, innocentiam meam dissimulatis, eique cedere simulatis, cum vos huius nostræ causæ iudices constitueritis? cum id in iudicio facere longè a rectis sit alienum iudicibus.

9 *Aut placebit ei quem celare nihil potest? aut decipietur, ut homo vestris fraudulentijis.*

Fraudulentias vocat, quod contra quam sentirent, Deo morem gerentes iudicarent. Quibus licet homo capi, & allici possit putans ex animo sibi assentiri, at minime Deus qui corda mentesque nouit, quem nihil latere potest. Hebraeus, & Septuaginta veri eandem habent sententiam, licet verbis suboscitis atque concisus utroque loco ponatur, Hebræum ita ad verbum traducemus, Num bonum erit vobis si explorauerit vos? An sicut decipere retis hominem decipietis eum. Septuaginta vero sic *καὶ ἂν ἐκταράξῃς αὐτὸν ὅ μιν εἰ γὰρ ἡ πάλαι κρινοῦντις ἀποκρίθη αὐτῶν*. Bonum si inuestiget vos? nunquid licet omnia faciatis, imponetis ei? Quibus dicitis vehementer hypocrita deterreri debent: & illud deminet in conspectu eius omnis hypocrita, ut Iob amplius declarat adiungens.

10 *Ipse vos arguet, quoniam in absconditis faciem eius accipitis.*

Explicat quæ nam in fraudulentia sint, quas minime Deo place-
re di-

re dixit, quod latenter, vt ei obsequantur, iudicium corruperint, neque rectam sententiam protulerint, quod tam graui, & iniquo animo feret Deus, vt addat mox Iob.

11 *Statim vt se commouerit, turbabit vos: & terror eius irruet super vos.*

12 *Memoria vestra comparabitur cineri, & redigentur in lutum cernices vestrae.*

Id est, vos vehementer puniet, tantum scelus vestrum vlciscetur. Quod dicit, *Memoria vestra comparabitur cineri, &c.* Id est, ita vos destruet, & perdet, vt nulla vestri memoria, nullum vestrum vestigiū relinquatur. Quoniam, vt ait Dauid, Non Deus volens iniquitate tu es, neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebūt in iustitia ante oculos tuos. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus. Mendacium enim, dolum, & hypocrisin nulla possunt honesta ratione excusari, etiam si Dei causa fieri dicantur. Imo maximum Deo conuitium fit, si quis iam hæc illius referre, vel tam peruersa ratione eius causam defendi posse putet. Quare mirum non est, si tam acerbas, quam hic Iob commemorat, huius sceleris pœnas repetat ab eo, qui admiserit illud. Qui locus valde declarat, quantum hypocritæ Deo stomachum faciant, quantaque aduersus illos excitetur ira, similisque eius est, qui ponitur in Ecclesiastico, Ne fueris hypocrita in conspectu hominum: ne forte cadas, & releuet Deus absconsa tua, & medio synagogæ elidat te. Quoniam accessisti malignè ad Dominum. & cor tuum plenum est dolo, & fallacia. Sequitur autem.

13 *Tacete paulisper, vt loquar quodcumque mihi mens suggererit.*

Id est postquam vestris calumnijs respondi, Tacete, vt loquar alia quæ mihi præterea in mentem veniunt. Sed extremæ partis huius versus sententia anceps est in Hebræo, & propterea variè explicatur Hebræa verba sunt וַיִּחַבְרַח לִּי אֱלֹהִים *vai ahabor halai ma*, & transeat super me quidquam. Quod ita Septuaginta viri intellexerunt *καὶ ἀγαπήσασκεν ὑμῶν*, & acquiescam ab ira. Nam Hebræa phrasim esse intellexerunt similem eius, qua vtuntur Hispani dicentes, *dar passada a las cosas*, Chaldaus transfert transeat super me *ܕܘܘܡܢܝܗܘܢܝܢ* mihadam, quodcumque, id est, quicumque casus interuenerit, Quoniam dixerat illi capite quinto Eliphaz, quod sua ipse periret ira cundia, & indignatione tanquam paruulus, & stultus: omnes item cōmemorant graues, iniquos & superbos homines, casus, & pœnas manere illum iniquum esse significantes. Ait igitur finite me loqui, ac cū Deo de mea fortuna conqueri. Quidquid de me fiet, quidquid

Psal. 5.

Hypocritæ stomachū faciunt Deo.

Eclli. 1.

quidquid mihi casus attulerit, meo enim non vestro incommodo cadit quod planius cap. 19. dixit, Si ignoravi mecum erit ignorantia mea, id est ego si sum stultitiae meae fructum feram, quae expositio nonnullis probatur, cohaeretque maxime cum eo quod sequitur.

14 *Quare lacerō carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis.*

Id est, scilicet iam malum, vel graue detrimentum timerem, cur dentibus carnes meas lacerarem, & animam in manibus meis portarem. Quod apud Hebraeos prouerbio dici traditur cum aliquis crudelis, aut acerbus est, quod probari potest ex eo, quid amicis suis cap. 19. dicit, Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis, saturamini, id est, neque mihi corpus, neque anima cura est, sed illud dentibus, lacerō, vitam cum morte commutare cupiens, illamque in manibus porto sperans, & optans, ut à me citò tollatur. Quare nihil est iam, quod timeam, nullus me iam de salute desperantem cōturbabit. Alij animā in manibus portare Hebraeam phrasim esse docent, pro eo quod est subire pericula. Quod expositioni positae proxime accedit, id est nullum me periculum retardabit, cum omnia iam libenter pericula subeam.

15 *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.*

Id est, licet de mea vita, atque salute desperem, in ipso tamen sperabo, quod me nunquam innocentem condemnabit. Tangit his verbis, id quod multis, capite nono, & decimo tractauit, se vllis meritis suis impedire non posse, quo minus eum Deus quibuscumque voluerit supplicijs, & detrimentis afficiat: pro iure tamē suo contendere, tot poenas nunquam commeruisse, neque vllō esse tanto crimine condemnandum. Sicut decimo capite dixit, Noli me condemnare, multisque deinde argumentis ex Dei bonitate petitis probauit minime à Deo esse condemnandum. Recte ergo modo dicit, etiam si occiderit sperabo in eum, in eam quam explicauimus sententiam. Non possunt autem viri boni licet miserijs oppressi non bene de Deo sperare. Nam ut multas, Dei promissiones omittam traditas diuinis oraculis, quibus auxilium suum recipit allaturum eis, qui honestam vitam agētes in eo sperauerint: sed ut de se tantum probi homines coniecturam faciant: credere certe, & confidere debent eum in se bonum, & benignum futurū erga quem ipsi tam pii, & religiosi sint. Quod vel in summa vitæ desperatione iuuat, & confirmat Ezechia, cū ei verbis Dei nunciaret Esaias sequenti die moriturum. Qui tamen ita Deum orasse narratur, Memento, quorsū, quomodo ambulauerim coram te in veritate,

Viri boni op
pressi bene
de Deo spe-
rant.

veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Veruntamen animaduertendum est variam apud Hebræos huius versus esse lectionem. Nam pro eo quod nos dicimus, *in ipso* in Hebræo est, וְלו, quod dupliciter legitur, aut cum **K** aut cum **Y** cum **N** significat Non, cum **Y** vero Ipsi Ei. Quæ varia lectio, vel in ipsa Biblia Regia reperitur, nam in Hebræo textu, qui ponitur cum alijs scribitur per **Y** in eo vero textu, qui ponitur in apparatu, scribitur per **K** Verumenimvero siue cum **K** siue cum **Y** scribatur, utroque modo ambiguum est Hebræis, significans & Ipsi, & Non. Nam quindecim loca in Biblia notantur scripta cum **K** quæ tamen Ipsi, vel Ei significant, vt 1. Paralipomenon 11. versu 20. וְלוּ velo sem, & ei nomen inter tres. Et primo Regum. 2. versu 3. וְלוּ velo, & ei directæ sunt opera. Et in 1. Esdræ. 4. versu 2. וְלוּ velo, & ei nos sacrificamus. Duo item notantur, quæ scribuntur cum **Y** Non, significantia, vt primo Regum 2. versu 16. respondens aiebat ei, וְלו nequaquam, nunc enim dabis, & 20. versu 2. Ecce וְלו non faciet pater meus quidquam. Quare hic versus quomocumque scribatur potest, & negando explicari, sicut à quibusdam explicatur, apteque sententia conuenit, Ecce occidet me non sperabo, id est, nihil iam ab eo boni in hac vita spero, cum cito sit amittenda. Vt septimo capite dixit, Desperavi nequaquam ultra iam viam, tantum cum eo de innocentia mea disputabo, sicut mox subiungit. Sed Græcorum versus difficilior est. Nam ita transferunt εἰν με χερσῶν σου εἰ δὲ δυνάστης εἶ τοι καὶ ἡ πρῶτος ἦν με subegerit potens, quoniam & cceptum est. Quia in Hebræo est וְלוּ אִיחֵל hen iqteleni lo aiachel, intellexerunt autem, occidat sibi, quod subigat, vel sibi addicat, in suamque potestatem redigat, exposuerunt: hæc enim omnia verbum χερσῶν significat, וְלוּ aiachel autem à verbo וְלוּ halal, quod præter alia incipere significat, esse putarunt. 1. Autem quod accidentale, vt sæpe diximus, sit, adesse, & abesse potuisse. Sententia vero optime coheret, id est, Licet me Deus tantis malis, & miserijs coerceat, non timebo tamen de me inculcata vita cum illo disceptare. Sicut statim subiicit. *Veruntamen vias meas in conspectu eius arguam.* Dixerat in principio huius capituli, Disputare cum Deo cupio. Prius vos ostendam fabricatores mendacij. Postquam igitur amicos suos reprehendit ad propositum redit suum, vt disputet cum Deo. Idem enim verbum וְלוּ iachah ponitur illic ad significandum disputare, quod hic ad significandum arguere, vt intelligatur hic locus cum illo esse connexus, eandemque esse vtriusque sententiam. Quare non significat vias velle suas accusare,

4. Reg. 20.

sare, castigare atque reprehendere: vt quidam non recte contextum intelligentes arbitrati sunt: sed velle de vijs suis cum Deo disputare, vt honestas ei fuisse prober, id quod in reliquo capite facit, vt patebit. Eadem ergo optimorum consiliorum conscientia, quæ efficit, vt bene de Deo, licet castiget, speremus, efficit etiam vt, licet acriter tanquam rei puniamur, licet tanquam iusto iudicio damnati in cruciatum agamur, cause tamen nostræ æquitate freti, vel cum Deo in iudicium venire non dubitemus. Qui animus, & spiritus tantus est, vt infinitus esse videatur. Quandoquidem infinitam, tantis incommodis debilitatus non timet potentiam. Nec mirum, nam infinita etiam ipse potentia nititur, Dei scilicet bonitate, & erga suos immensa pietate. Fœlix ergo ille, qui conscientia bene actæ vitæ, & multorum benefactorum recordatione se in malis, & graui Dei animaduersione sustentat: nunquam enim ruet, sed respirabit aliquando, & è miserijs emerget.

16 *Et ipse erit Saluator meus: non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrisis.*

Ecce, vt aptissime Iob exponat cuiusnam patrociniò nix tantam disputationem non recuset, Deo videlicet. Ipse enim tanquam pater coerces, atque castigat, iuuat etiam atque confirmat, neque ita magnum rectis hominibus iniicit timorem, vt non longe maiorem faciat spem. Luculenter vero exponit, & amplificat David, quam alacri, & erecto animo sint, qui Deum obseruant, & quo adiutore multa officia præstitisse recordantur. Beatus, ait, populus qui scit iubilationem, Id est, qui scit, quem laudare, & cui res à se gestas acceptas referre debeat. Nam illud consequetur, quod deinde dicit, Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. Quod dicit, *Non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrisis*, amicos suos perstringit, quos dolo malo agere dixerat, dum non æquitate, sed Dei dignitate ducti hæc causam iudicabant: ponitque aliam rationem, cur vehementer suæ cause Deo iudice confidat. Quia nulla fraus, nullaque calumnia in huiusmodi iudicio adhiberi potest. Quibus sæpe viri boni in hominum iudicio oppressi causa cadere coguntur: & ob eam rem Deum iudicem vehementer optant, & eius sæpe iudicium implorant, & ita David precatur, Deus iudicium tuum regi da, & iusticiam tuam filio regis. Cuius

Bonorum animus in molestiis quantus sit.

Psal. 88.

Boni Deum iudicem optant.
Psal. 77.

ius iudicij æquitatem exponens adiungit, iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. *h*aneph vero non solum hypocritam, sed etiam acceptatorem, vt cum Hebræis loquamur, personarum, iniquum, & sceleratum hominem significat. Cui nullum ad Deum aditum parere, neque virum dolosum dolos vllos aut fraudes cōtra Deum posse commoliri valde reficit viros bonos. Id quod ita Deum precans declarauit Dauid, Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerūt te Domine, & lætentur omnes, qui sperant in te.

Psal. 5.

17 *Audite sermonem meum, & anigmata percipite auribus vestris.*

Attentos facit amicos suos volens iterum cum Deo disputare: vt videant nihil suis sermonibus profecisse, quo suæ causæ non consideret. Difficile enim vir bonus à vera, & recta sententia abducitur, licet multi contradicant. Quod *anigmata* dicit, in Hebræo est מְתִימָה ahuati enuntiationem meam, quod est clarius. Docte tamen *anigmata* conuertit, id est, sermones & propositiones obscuræ. Nihil enim obscurius, quàm alterius honesta conscientia, de qua statim disserit dicens.

18 *Si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar.*

Id est, non merito meo tot tantasque pœnas pendere, sicut capite septimo dixit, Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior in flatera. Quasi arena maris, hæc grauior appareret, & cap. 10. Et scias quia nihil impium fecerim, cum sit nemo, qui de manu tua possit eruere. Est enim frequens in hoc libro earundem sententiarum repetitio, quod totus in vno eodemque proposito versetur, ita, vt nihil fere sit eorum, quæ in hoc capite sequuntur, quod alijs verbis prius dictum non fuerit.

19 *Quis est qui indicetur mecum? veniat quare tacens consumor?*

Id est, si esset aliquis, qui vellet mecum æquo iudicio certare, non solum huiusmodi certamen non recusarem, verum etiam vehementer opto hanc mihi offerri occasionem causam meam informandi, innocentiamque meam explicandi. Nam nunc dolore conficior, quod indicta causa condemnor. Viri enim boni, in æquo iudicio non tacent, sed libenter pro se dicunt. Iniqui vero in huiusmodi iudicio obmutescunt, neque se defendere audent. Sicut ille qui in nuptijs regijs ausus est discumbere sine veste nuptiali, cōtra vero in corrupto, & iniquo iudicio improbi loquuntur libereque mentiuntur, probi autem tacent, neque suam causam informant. Sicut dicit Amos, Hostes iusti, accipientes m-

1. Reg. 22.

In æquo iudicio æqui loquuntur & iniqui qui tacet cōtra in iniquo

Amos 5.

nus, & pauperes deprimentes in porta. Ideo prudens in tempore illo tacebit, quoniam tempus malum est. Christusque Iesus in peruersum illud iudicium adductus, grauissimisque accusatus criminibus, ita nihil pro se dicebat, vt præses vehementer, sicut Ioannes narrat, miraretur.

Ioan. 19.

20 Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abscondar.

21 Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.

Adeo suæ causæ confidit, vt vel Deo ipsi, quem nihil latere potest, qui iam cum supplicio tanquam reum addixisse videbatur, eam probaturum speret. Id tamen duabus conditionibus, dum illos grauissimos dolores detrahat, quibus illum intercludit, quos vocat manum Dei. Terrorem etiã auferat, quem tantis ei supplicijs iniecit, hæc eadem in fine capitis noni posuit his verbis, Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me deterreat, loquar, & non timebo eum, neque enim possum metuens respondere. Potest etiam formido, & pauor, quem vtroque loco à se deprecatur, intelligi de eo, quem numen ipsum apparens hominibus afferebat. Erat enim grauis, & vehemens opinio, quæ per animos olim gentium peruaserat, eum cui se numen aliquod ostenderet, continuo animam essaturum. Et ita mirabatur Iacob postquam angelum vidit, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Et Esaiæ cum illa visio esset oblata gloriæ Dei in templo, dixit, Vah mihi quia tacui, in Hebræo est נִדְמַתִּי נִדְמַתִּי excisus sum, cuius rei mox rationem reddens ait. Et Dominum exercituum vidi oculis meis. Hunc igitur terrorem, quem secum numen affert, forte significat, cum dicit, Formido tua non me deterreat. Vt manus, quam etiam à se deprecatur, tantum ad plagas, vt diximus pertineat.

22 Voca me, & ego respondebo tibi: aut certè loquar, & tu responde mihi.

Id est si mihi Deus concedat, quod postulo, eius sit optio, vt vel mihi litem intendat, & ego deinde respondebo, vel ego causam agam, & ipse respondeat. Quæ omnia eo spectant, vt Iob suæ causæ bonitatem declaret. Quocunque enim modo veritas æquo iudicio tractetur vincit. Sed parum modeste, & reuerenter ita Iob de tanta Dei maiestate loquitur. Quare postquam Deum sibi loquentem audiuit, temeritatis conuictus hæc sua verba reprehendit, vt in fine libri videbimus. Neque in alia re nisi in verbis his, in tantis rerum angustijs peccasse cognoscitur: quod est valde mirabile.

Opinabatur olim moturum cui se nimen ostenderet.

Genes 32.

Esai. 6.

Id est si mihi Deus concedat, quod postulo, eius sit optio, vt vel mihi litem intendat, & ego deinde respondebo, vel ego causam agam, & ipse respondeat.

Quocunque enim modo veritas æquo iudicio tractetur vincit.

23 *Quantas habeo iniquitates, & peccata, scelera mea, & delicta ostende mihi.*

Ecce litem infert Deo, id est, quo nam merito meo tot inhihes mihi supplicia? Id rectissime potest, quis ex Deo querere, qui nullius sibi delicti conscius sit. Non temere enim confidit, ne Deo scelus vllum suum sit notum dicente Ioanne, Si non reprehenderit nos cor nostrum fiduciam habeamus ad Deum.

1. Ioan. 3.

24 *Cur faciem tuam abscondis.*

Auertere, vel abscondere faciem Deus in scriptura dicitur, cum incommodis afficit, & iratus esse videtur, translatione ab hominibus petita, qui nolunt eum intueri, erga quem graui animo sunt. Ostendere autem faciem, vel respicere dicitur Deus cum fauet, & malis medetur. Qua etiam phrasi Latini vtuntur. Nam, Nisi quis nos Deus respexerit, scribit Attico Cicero. Id est, subsidio fuerit. Et ita Dauid ait, Auertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus. Et alio psalmo precatur, Respice in me, & miserere mei, Et illustra faciem tuam super seruum tuum. Significat ergo Iob cur mihi iratus, & offensus es? Quid commerui? aut in quo peccaui? Sed Deus Iobo, & omnibus sanctis viris id querentibus respondet illud Esaiæ, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te: & in misericordia semperniterna misertus sum tui, Dixit Redemptor tuus Dominus. *Et arbitraris me inimicum tuum.* Id est, me hostilem in modum vexas, & tanquam inimicum malis mortiferis exercens. Sicut etiam septimo capite dixit, Quare me posuisti contrarium tibi.

Psal. 29.

Psal. 22.

Psal. 30.

Esai. 54.

25 *Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris.*

Id est, indignum tua tanta potentia est, quod manus conferas cum hoste infirmissimo, & hominem afflictum, & eneruatum tanto studio in seceris. Sicut Dauid Sauli dixit, Quem persequeris rex Israel? Quem persequeris? canem mortuum persequeris? & pulicem vnum? Infirmum autem se esse declarat ex eo quod stipula, & folij similis sit. Qua similitudine id ipsum declarauit Homerus,

1. Reg. 22.

οὐ φύλλισιν ἰοικότες, ἄλλοτε μὲν τε
 ζαπλεγείες τελείθυσιν ἀερόβρης κερπὸν ἔδοντες,
 ἄλλοτε δὲ φθινύθυσιν ἀκλήθει, ἔδὲ πρὸς ἀλήθ.

Qui folijs similes alias vident terræ fructus edentes, alias miseri occumbunt, neque vlla est eis reliqua vis. Quam similitudinem

O 3 Simo-

Quare Deus
cum castigat,
maxime mi-
gatur.

Simonides sapientissimam esse cecinit. Eamque Iob vehementer illo apposito. *Quod vento rapitur*, illustravit: Viget in vere, in autumno expellitur vento. Hoc vero argumentum ex infirmitate ductum, sicut est leuissimum ad retardandum hominis maleuoli, & inuidi animos, ita est vehementissimum ad Deum cum castiget mitigandum. Nec enim potest diu ipse acerbus esse ei, qui patienter, & submisso animo calamitates, & Dei flagella tolerat, nec magis mente, & cogitatione sua Deo resistit, quam folium, & stipula sicca vento vehementissimo. Et propterea monet, ita Petrus, Quia Deus superbis resistit humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis, id est, ut vos malis, & ærumnis leuet, cum illis oppressi fueritis, & magnis prætereā beneficijs augeat. Puto enim visitationem hanc de illa esse intelligendam, de qua Iob dixit capite septimo, quo idem hoc argumentum traiecit, dicens, Quid est homo quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? Visitas eum diluculo, & subito probas illum. Quam tam vero vim habeat precatio ex hoc argumento composita ad Deum placandum, gratiam & benignitatem eius conciliandam luculenter exponit Ecclesiasticus dicens, Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec appropinquet non consolabitur, & non discedet donec altissimus aspiciat. Et Dominus non elongabit se, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium. Et fortissimus non habebit in illis patientiam, ut conturbet dorsum ipsorum, &c. Quod dicit, ostendit potentiam tuam, in Hebræo est תהרוזתך haroz quod potest exponi Conteres, vel Formidabis, primum expressit noster uigatus illo modo transferens, nam vi magna conterere significat. Secundum Græci interpretati sunt traducentes *δολοφρονισμῶν* reuereberis.

26 *Scribis enim contra me amavitudines.*

Id est, statuis, me varijs modis affligere. Alludereque videtur ad bonum agendi iudicium, regum, & magistratum, qui leges & sententias, quas ferunt, scribunt. Eandem sententiam alijs verbis capite decimo declarauerat, dicens. Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & pœnæ militant in me. & *consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.* Id est, pœnas nunc videris à me repetere eorum criminum, in quæ adolescentens incurri, Id quod etiam capite septimo tetigit dicens, peccavi, quid faciam tibi ò custos hominum? & capite decimo, Si peccavi & ad horam pepercisti mihi. In Hebræo autem ad verbum ita dicitur, וְתוֹרִישֵׁנִי עֲוֹנוֹתַי הַאֲוֹנוֹתַי הַאֲוֹנוֹתַי hurai,

hurāi, fecisti, vt possiderem peccata adolescentiæ meæ, & ita interpretatur Chaldæus. Græcus vero *ἀποβήσας δὲ μοι τὰς ἁμαρτίας* tribuisti mihi peccata adolescentiæ meæ. Est autem elegans & erudita phrasis Hebræa, vt tunc homo peccata possidere dicatur, cum eorum fructus percipit, id est eorum pœnas patitur. Nam pœna ex natura sua ex culpa nascitur, id etiam Dauid significasse videtur dicens, Conuertetur dolor eius in caput eius & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Tunc sentiunt iniqui quā dura, grauis, & amara res sit flagitium, quod ante iucundum videbatur. Cum igitur pœna per se vique sua ex peccato oriatur, est quidem prudentis hominis, cum pœnam subierit, scelus, licet iam pridem fuerit susceptum, in memoriam reuocare, timereque sibi, ne tunc à Deo vindicetur. Nam diræ vltlices claudæ nonnunquam sunt, quia sceleratum hominem licet sæpe fero, tandem tamen alicquuntur: cuius rei causas satis doctè Plutarchus exposuit in eo libro, quem de fera numinis vindicta composuit. Quare prudenter filij Iacob inter se communicabant, dicentes, Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum, videntes angustias animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audiuimus: idcirco venit super nos ista tribulatio. Est autem stulti, & perditī hominis calamitates, in quas inciderit, nunquam sua culpa, sed vel alterius malitia, vel casu, & fortunæ temeritate, vel temporum miseria semper euenisse putare.

27 *Posuisti in neruo pedem meum, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum consideraſti.*

Significat se in miserijs, & fortunis aduersis sine vllō remedio, aut alleuamento manere: quod explicat ex similitudine hominis in vincula coniecti, ex quibus se nullo modo explicare potest. Quæ etiam similitudine capite septimo vsus est, dicens, Nunquid mare ego sum, aut cetus, quia circundedisti me carcere. At igitur *Posuisti in neruo pedem meum*, Id est, me in compedi- bus retines, Hebraice est *בַּסֵּר* basad, quod Hispane est, vt dicit quidam Hebræus Hispanus magnæ apud illos auctoritatis, *en el cepto*. Et *obseruasti omnes semitas meas*, Id est, ne via, aut semita vlla fugerem. Hebraice planius dicitur, *תשמר תשמר* tismor custodies omnes semitas meas. Et *vestigia pedum meorum consideraſti*, idem alijs verbis dicit, id est, caues ne vllō modo egredi aut elabi possim. Hebraice obscurius id ponitur his verbis *על שרשי רגלי תחקה* hal sarse raglai tithaque. Quod varie quidem redditur, sed tora difficultas posita est in verbo *תחקה* tithaque, nam reliquum,

O 4 nulli

Peccatum quando iniquus posside te dicitur. Psal. 17. Sera numinis vindicta.

Genes. 42.

sim tam infirmus, vt per me nullo persequente, neque id efficeret conâte morte consumendus sim, velut à tinea vestimentum consumitur. Est animaduertendum illud *consumendus sum*, tertia persona in Hebræo offerri יבלה *ible* consenescet: relatum etiam qui tertia esse personæ יבלה hu ipse, aut ipsum, sic igitur ad verbum ex Hebræo transferemus, ipse tãquam putredo cognosceret, refert igitur, vt recte notat auctor Bibliæ Roberti folium, de quo dixerat, quod à vento rapitur: tertia etiam persona Græci, & Chaldæus transferunt. Notandum etiam est Græcos putasse ex נבל *nebel*, quod est, vter illud verbum יבלה *ieble* consenescet esse deductum, ita verentes ἡ παλαιότητα τῶν ἀρχῶν quod consenescet, sicut vter Hac etiam vestimenti, & vtrius similitudine alijs locis vtitur scriptura ad declarandum, quod homo per se consenescet, atque deficiet, vt Dauid, Ipsi peribunt, tu autem permaues, omnes sicut vestimentum veterascet. Et alio loco factus sum, sicut vter in pruina. Et Esaias; Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, & tinea comedet eos.

Psal. 101.

Psal. 118.

Esai. 50.

C A P V T. XIV.

Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. A

- 2 Qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet.
- 3 Et dignum ducis super huiusmodi operire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium?
- 4 Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu eius solus es?
- 5 Breues dies hominis sunt numerus mensium eius apud te est: constituiti terminos eius, qui præteriri non poterunt.
- 7 Recede paululum ab eo, vt quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarij dies eius.
- 7 Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursus virefcit, & rami eius pullulant. B
- 8 Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius.
- 9 Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est.
- 10 Homo vero cum mortuus fuerit, et nudatus atq; cõsumptus, vbi quæso est.

11 Quo-

218.

- 11 *Quomodo si recedant aquæ de mari, et fluvius vacuefactus arefeat.*
 12 *Sic homo cum dormierit non resurget, donec atteratur calum, non enigilabit, nec consurget de somno suo.*
 13 *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertransseat furor tuus, et constituas mihi tempus, in quo recorderis mei?*
 14 *Putasne mortuus homo rursus viuet? cunctis diebus, quibus nunc vivo, expecto donec veniet immutatio mea.*
 15 *Vocabis me, et ego respondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.*
 16 *Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis.*
 D 17 *Signasti quasi in sacco delicta mea, sed curasti iniquitatem meam.*
 18 *Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo.*
 19 *Lapides excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur: et hi mines ergo similiter perdes.*
 20 *Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret: immutabis faciem eius, et eum.*
 21 *Sive nobiles fuerint filij eius, sive ignobiles, non intelliget.*
 22 *Attamen caro eius dum viuet, dolebit: et anima illius super semetipsum lugebit.*

I *Homo natus de muliere, breui uiuens tempore.*

Quoniam in fine superioris capituli dixit hominem sua natura tabescere, atque deficere, explicat modo copiosius eas miseras, quæ homini per se vique sua contingunt, ut probet, quod dixerat vilem, & indignum se esse, cum quo Deus tanta vi contendat. Primum igitur hominem valde miserum esse ipsius ortus declarat, quod quidem ex muliere nascitur: in quo considerare est, & locum, in quo antequam nasceretur erat, & quo pacto nascatur, Erat autem in paruum, & angustum, & sordidum locum vteri conclusus, ex immunda turpique in eo materia factus, Natus autem est nudus, egenus, & omnibus vitæ subsidijs orbat, quod ipse homo profert statim plorans in lucem prodiens. Quam hominis miseriam ornate sapientia exposuit dicens, Sum quidem, & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prius factus est, & in ventre matris figuratus sum caro. Decem menses tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & deinceps

Humanæ miserix descriptio.

Sap. 7.

stamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem
 aërem, & in similibus factam decidi terram, & primam vocem si-
 milem omnibus emisi plorans, in inuolumentis nutritus sum cu-
 ris magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis ini-
 tium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus,
brevi viuens tempore, vt vix possit prudentiam, & optimam viuendi
 rationem sibi parere: cum lógo rerum vsu comparetur. Quo
 nomine Theophrastus naturam accusauit, quod exiguum spatiú
 hominibus ad viuendum dederit, Quod vitæ spatium circumscri-
 bit Dauid dicens, Omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua dese-
 cimus. Anni nostri sicut aranea meditantur. Dies annorum nó-
 strorum in ipsis Septuaginta anni. Si autem in potentatibus octo-
 ginta anni. Et amplius eorum labor, & dolor, quoniam superue-
 nit mansuetudo, & corripiemur. Differuimus etiam de breui ho-
 minum vita capite. 7. vers. 6. *Repletur multis miserijs*. Præterquam
 quod homines tempus breuissimum viuunt, magnis toto suæ vi-
 tæ tempore vrgentur molestijs, atque miserijs. Nam cum homini
 sint sui corporis commoda procuranda, quantis in ea re animus
 curis distrahatur, quantis implicetur erroribus, quantis conficia-
 tur doloribus, quibus de se potest cõiecturam facere. Cuncti dies
 hominis (ait Ecclesiastes) Doloribus, & ærumnis pleni sunt, nec
 per noctem mente requiescit. Et hoc nonne vanitas, vtrumque ve-
 rò, & vitæ breuitatem, & multas miseras eleganter quidam poe-
 ta complexus est.

Psalm. 39.

Eccles. 2.

ὦ Ζεῦ τί ποθ' ἡμῖν δοῦν θέλοντες τὸ ζῆν βραχυῖ
 πλέκων ἀλόπως τὸν ἡμᾶς ἐκ ἑᾶς.

O Iupiter cur tam breue tempus cum nobis ad viuendum dede-
 ris, id absque molestia conficere non sinis? In Hebræo autem est
 plenus 177 rogez ira, & ita vertunt Septuaginta 177 ira, vulgatus
 cap. 3. huius libri versu. 17. versu 17, vertit tumuitum. Significare
 igitur existimo eum laborem indignationem, & spiritus afflictio-
 nem, quam Ecclesiastes in omnibus rebus esse reperit, & eam mili-
 tiam quam esse humanam vitã septimo capite tradidit ipse Iob.

Eccles. 1.

2 *Qui quasi flos egreditur, & coneritur.*

Similitudine declarat hominem breui tempore viuere. Quam
 etiam adhibuit Esaias dicens, Omnis caro scænum, & omnis glo-
 ria eius quasi flos agri. Exsiccatum est scænum, & cecidit flos, Quã
 etiam quidam poeta cognouit.

Esa. 40.

ἡμῶς

ἡμῶς δ' οἶά τε φύλλα φύει παλαιῆτος ὥρη,
 ἴαρος, ὅτι ἂν ἀύρη αὐξεται ἠχίς.
 τοῖς ἴκελοι πηχύνον ὅτι χρονον αὐθυσιν ἤσθης
 τερπόμεθα πρὸς θεῶν εἰδότες ἕτε κικόν
 ἕτ' ἀγαθόν.

Producit nos tanquam folia floridum tempus veris cum repente splendor folis augetur. His folijs similes ad breue tempus floribus iuuentutis delectamur a dijs neque bonum edocti. *Et fugi uelut ymbria*, similitudo etiam est ad idem declarandum. Sicut dicit Sophocles.

ὡς ἔστιν ἐσμὲν πλὴν σκιαῖς εἰκότις
 βαρὸς ὡρεῖσθον γῆς ἀναστροφίμια

Eccles. 1.

Qua nihil sumus, sed ymbris similes inutile pondus telluris uersimur. Baldat etiam ait Hesterni quippe sumus, quoniam sicut ymbra, dies nostri super terram. Est etiam hominis uita sicut ymbra, quod nullum sui uestigium relinquit, Sicut dicit Ecclesiastes, Nō est priorum memoria: sed neque eorum quidem, quæ postea futura sunt erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo. *Et nunquam in eodem statu permanet*. Sicut perite Simonides canebat in threnis.

ὡκεία γὰρ ἔστι ταυτοπρεΰρου μίλας
 ἔπος ἂν μεταστάσις.

1. Cor. 15.

Citius quam uolucris muscæ præsetis status mutatio fit. Est enim e rebus cōtrarijs compositus homo, rebus multis eget, in asiduoque bello, & multis periculis uersatur, ac tandem semper in huius uitæ statu moritur. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis quid est aliud, quàm quædam prolixitas mortis, ut uerbis utar Gregorij, & Paulus ait, Nos periclitamur omni hora, quotidie morior, propter gloriam uestram fratres, Et ob eam rem Aristoteles dixisse traditur, τί γὰρ ἔστιν ἀνθρώπος; ἀδυναμία ἀποδυναμίας καὶ λήθησιν, τῆς παύσεως, μεταπύσεως εἰκόν, εἰδὸν καὶ συμφορῶν πλάσι γὰρ, τὸ δὲ λοιπὸν φλέγμα καὶ χολή, quidnam est homo, imbecillitatis exemplum, temporis spoliū, fortunæ lusus, inconstantiz imago, inuidiæ & calamitatis trutina, reliquum uero picuitium & bilis.

3 *Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos & ducere eum tecum in iudicium?*

Côclusio est similis eius quam superiori capite posuit, cum sic argumētaretur, Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris? Ita hoc loco cum homo tam miser, futilis, & infirmus sua natura sit, vt de muliere natus, breui tēpore vinat, multis repletur miserijs, quasi flos egrediatur, & contereatur, & fugiat velut vmbra, & nunquam in eodem statu permaneat, non tanti a te fieri debet, vt summo cum illo iure agas, acriter de illo quæras, adolescentiæ peccata in memoriam reuoces, & totum ætatis eius tempus diligenter inuestiges in iudicium voces, & de acta vita eius questionem decernas, Imo decet amplitudinem, & maiestatem tuam infinitam in tam misera creatura conuiuere, & non nihil eius infirmitati concedere, cum dicit aperire oculos tuos significat explorare, & attentè eius mores inquirere. Quo argumento sepe sancti viri in scriptura vtuntur, ad Dei misericordiam conciliandam. Et Esaias, Ceci dinus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ, quasi vêtus abfulerunt nos, abscondisti faciem tuam à nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et nunc Domine pater noster es tu, nos verò lutum fictor noster es tu, & opera manuum tuarum omnes nos, ne irascaris Domine satis, & ne vltra memineris iniquitatis nostræ. Hoc etiam argumento, Dei summa animi magnitudo declaratur, quod rem tam vilem, & futilem minime negligat, sed ei studeat, faueat, & multis auceat gloria ornamentis, vt Dauid ait, Domine quid est homo, quia innotuisti ei, vt Dauid ait, Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. Quare sapientissimè hoc argumento Iob, & Dei misericordiam mouet, & eum in bonitatis, & amplitudinis eius memoriam reducit. Hoc etiam argumento Deus commotus videbatur, cum dixit, vt in Genesi narratur. Nequaquam vltra maledicam terræ, propter hominem: sensus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Et ita eodem argumento magis vrget dicens.

4 *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?*

In libro nostro secundo de vera religione capite. 21. demonstrauimus hoc loco semen immundum de peccato originali dici, & quorundam Hebræorum opinionem refutauimus aliter explicatum. Id est, cur tanto iure cum homine contendas, vt perfectam ab eo puritatem requiras, sed qui ego mundus omnino sum, cum immun-

Esai. 64.

Dei summa
animi ma-
gnitudo.

Psal. 143.

Genes. 8.

immundus natura fuerim, primi parentis peccato infectus. Quæ
 expositionem, & catholicorum de peccato originali sententiam
 vehementer confirmat Septuaginta virorum huius loci versio.
 Nam ita vertunt *τίς γὰρ καθάρσις ἐστὶν ἄνθρωπῳ ἢ ἡ ἀνομιὰ ἐξ ἧς ἐγένετο ἡ
 ὁμοιωσις αὐτῶν τῆς γῆς*. Quis mundus à sorde, verum nemo, vel si vno die
 viuat in terra. Hoc autem argumento David etiam vsus est ad
 Deum placandum, & crimen suum non nihil excusandum: nam si
 diceret, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam
 tuam. Subiungit, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in
 peccatis concepit me mater mea. Id est, non me debes abijcere, &
 indignū tua misericordia ducere, quod peccauerim. Quid enim
 magis in hominum natura hæret, quam culpa atque peccatum,
 cum in ipsa nostra conceptione peccato cõtaminemur? *Nonne tu
 quis solus es?* Deus enim tantum mundum potest hominem reddere
 cum solus ipse per Esaiam dicit Ego sum, ego sum ipse, qui deleo
 iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.
 In Hebræo tamen est *לֹא אֶחָד* lo echad non vnus, quod
 potest etiam sic explicari. Ne vnus dabitur mundus ex immundo
 conceptus semine, quia omnes ad vnum homines peccato originali
 tenentur. Quæ de peccato originali intelligenda esse Septuaginta
 auctores amplius declararunt, id ita conuertentes *τίς γὰρ καθάρσις
 ἐστὶν ἄνθρωπῳ ἢ ἡ ἀνομιὰ ἐξ ἧς ἐγένετο ἡ ὁμοιωσις αὐτῶν τῆς γῆς*,
 verum nemo, vel vno die viuat
 in terra.

5 *Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est
 sicuti termini eius, qui præteriri non poterunt.*

Idem est, quod illud, quod proximè dixit, Breui viuens tempore,
 in eoq; breuissimum esse docet: quod terminum, & finem habere
 quare non potest, non esse breuissimum, si Dei, cum quo loquitur,
 æternitate metiatur, Quod iterum pluribus dicit, vt misericordiam
 conciliet, & honeste precari videatur, cum ita mox subiungat

6 *Recede ergo paululum ab eo, vt quiescat.*

Id est, quoniam omnes homines cito natura sua morituri sunt,
 non debes, cum miseris illis exiguo vitæ suæ tempore summa
 veritate agere, sed ab eis recedere, id est, aliquantulum distimulare,
 & conuiuere. Quidam tamen Hebræa *יִחְדַּל* iehdal quod mouere
 interpretis vertit quiescat, Deget, Vitam ager conuertendum
 existimant vt verbum ducatur a *יָחַד* hedel, quod tempus est vitæ.
 Quibus ego non assentior, nam proprie verbum significat cessare,
 illam verò significationem nullo exemplo alio confirmat, nec
 mihi illorum ratio probatur, qui pro locorum opportunitatibus
 verborum significationes mutant, Hoc vero argumento *sepe ante*
 106

Job vsus est in capite septimo, Parce mihi, nihil enim sunt dies
 mei. Et capite decimo, Nunquid non paucitas dierum meorum
 finietur breui dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorem
 meum. Tantum in eo differt, quod hic generalius argumentatur,
 illic vero singularius. Nam illic conclusio, & antecedentia ad se
 modo pertinent, hic vere, sicut in antecedentibus de toto homi-
 num genere loquitur, ita & in consequenti. Qua ratione plus-
 quam dimidium huius capitis compositum est, in eaque re tan-
 tum multæ eius sententiæ differunt, a quibusdam, quæ alijs ca-
 pitibus posuit. Hoc etiam argumento Thecuitis vsa est ad pla-
 candum Dauidem Absaloni, vt alio nos loco notauimus. *Donec*
optata veniat, sicut mercenarij dies eius, Id est oprata dies eius veniat.
 Diem autem hominis peritioribus placet mortem eius vocari,
 ita Christus sæpe & horam suam appellat mortem suam. Optant
 autem dies mortis vehementer ij, in quos Deus inuehitur, & va-
 rijs calamitatibus vexat a quibus inquam non recedere vult, vt
 hic Job, vt recedat à se precatur, neque affligere cessat de quibus
 ipse Job capite tertio dixerat, Qui expectant mortem, & non ve-
 nit, gaudentque vehementer, cum inuenerint sepulchrum, viro,
 cuius abscondita est via, & circûdabit eum Deus tenebris. Quòd
 dicit, *sicut mercenarij*, id est, sicut mercenarius diem optat, qua la-
 boris, & operæ suæ est mercedem recepturus, ita homines eiusmodi
 diem optant mortis suæ. Hebræa eandem habent sententiam,
 quæ sic ad verbum explanabimus, Donec velit, sicut mercenarius
 diem suum. Vulgata tamen editio in Biblia Regia sic habet, Do-
 nec oprata veniant, quæ licet facile possent in eandem explicari
 sententiam, magis mihi, quam prius posui lectio probatur ad He-
 bræa enim verba propius accedit. Quidam vero optatam diem,
 vel Diem suum, vitam beatam intelligunt, ad quam tanquã mer-
 cenarij aspiramus: est enim pro nostrorum beneficiorum mercede
 mortalibus posita. Cui explanationi Septuaginta assentiri vi-
 dentur, ita hunc locum vertentes *καὶ δὲ δουρὶ σκετὸν τὸν ὄναρ ὃ μισθωτός,*
 & deletrabitur, illa vita sicut mercenarius. Sed præsertim Chal-
 dæus ita conuertens *ער דיקבל סטרה כאמרא כושיה* had diquabel
 futre caaguira beismo, donec accipiat partem suam, sicut merce-
 narius in die suo. Sed prior expositio aptior mihi videtur contex-
 tui. Præsertim, quod antequam Christus calum intraret viam ad
 illud omnibus patefaciens, vel boni viri vita defuncti mercedem
 beatæ vitæ non consequebantur: possuntque Septuaginta facile
 in aliam adduci, sententiam, id est, si paululum hominem a labo-
 ribus respirare sinas deletrabitur vita, sicut mercenarius, qui
 cum

2. Reg. 14.

Iob. 3.

cum acquiescit, nec labori se dat, vita delectari videtur.

7 *Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursus virescit, & rami eius pullulant.*

8 *Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius.*

9 *Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cum primo plantatum est.*

10 *Homo verò cum mortuus fuerit, & nudatus aquæ consumptus, ubi queso est.*

Id est, si semel homo è vita migraverit, rursus ad eam redire non potest, vt tuæ benignitatis particeps sit, decet igitur bonitatem tuam infinitam aliquantulum erga eum antequam vitam omnimodam relinquat esse benignum, ne sit omnino tuæ bonitatis expers. Dissimilitudine vero declarat hominem mortuum ante generalem mortalium omnium resurrectionem in vitam redire natura non posse. Non enim (ait) homo sicut lignum est, quod licet fuerit abscissum, tamen transplantatum radices agit, vinit, & ramos spargit, homo verò semel succisus in vitam reuocari omnino non potest. Non enim à priuatione ad habitum reditus natura constat, vt tradunt physici. Ramus vero siue caudex licet ex arbore refecetur, non omnino anima vique est augendi priuatus. alitur enim humore, & virore insito: qua vi potest transplantatus plenius à terra ali, atque ita augeri, & radices agere, homo verò vita defunctus anima omnino priuatus est. Quare nulla in eo reliqua vis est, qua restaurari, & ad vitam regredi possit. Quod dicit, *Si senuerit radix eius, & mortuus fuerit truncus illius*, id significat quod & Christus dicens, Si granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, multum fructum afferet. Quod dicit, *faciet comam*, id est ramos, & brachia extendet. Hebraice faciet *catfir* messem. Eandemque sententiam, quam dissimilitudine declarauit, similitudine amplius explanat dicens.

11 *Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluminis vacuefactus areseat.*

12 *Sic homo cum dormierit, non resurget: donec atteratur cælum, non enigilabit, neque consurget de somno iuo.*

Id est, que madmodum si maris aut fluminis aqua areseat, & consumatur, rursus consistere, atque restitui nequit, ita & hominis vita semel extincta non potest reuocari, quia humor infusus in corpore, qua nostra vita nititur pulsus omnino morte, & sublatu est. Quod dicit *donec atteratur cælum*, Amplificatio est, pro uerbo *vitæ* para. Sicut & Christus dixit, Cælum & terra transibunt, verba autem meam non præteribunt. Intelligendum autem est non enigilaturam

Ioan. 8.

Matt. 24.

turum ante omnium hominum futuram resurrectionem. Somnum vero mortem vocat, phrasi qua frequenter scriptura vtitur, vt Dauid, Dormierunt fomnum suum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus suis. Et quia somnus expressa est mortis imago, adeo, vt quidam philosophi opinarentur pro similitudine nobis esse à natura datum, vt ex illo mortis rationem cognosceremus. Hoc autem idem septimo capite tractauit Iob eadem fere similitudine vsus, cum diceret, Sicut consumitur nubes, & pertransit, sic qui descenderit ad inferos, non descendet, nec reuertetur in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus eius. Sequitur autem.

13 *Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertransseat furor tuus, et constituas mihi tempus, in quo recorderis mei?*

Rationem quam sequitur in differendo Iob oportet animaduertere, vt planior, & illustrior fiat. Nam cum in fine superioris capituli de suis incommodis verba faceret, eaque ex graui sua iactura amplificaret dicens, Posuisti in neruo pedes meos, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti. Et ex communi hominum miseria continuo adiungens, Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea. Deinceps hoc capite communem mortalium miseriam persecutus est, vsque ad hunc locum, hoc vero loco reuertitur ad suam miseriam singularem tractandam. Perfititque in ea sententia ex qua tota cum amicis suis nata est controuersia, vt sibi mors quam vita potior esset. Ex eo igitur quod in fine superioris capituli dixit, posuisti in neruo pedes meos, &c. Recte hic versus concluditur, Quis mihi tribuat, &c. Infernum vocat sepulchrum, quod nomen in hac significatione frequenter à vulgato nostro vsurpatur, vt verbis Christi dicit Dauid, Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, quod sepulchrum esse interpretatus est Petrus in actis, in Hebræo etiam est **סוּל** seol, quod illis semper sepulchrum significat, & ita Chaldaeus conuertit **בְּבֵית קְבֻרָתָא** bebeth queburta in domo sepulchri abscondas me. Ait ergo Iob in sepulchro vita defunctus iacere opto, donec magnus hic tuus furor, quo me diris modis exerceas sedaretur, id est libentius morerer, quam animum tuum in me grauisimum tollerarem. Ex quo cognoscitur non recte locum hunc à quibusdam exponi de furore, quo Deus in extremo iudicio vsurus est. Nam hæc explicatio non modo cum contextu non coheret, ve-

P rum-

Psal. 75.

Act. 2.

rumetiam dissidet. Nam mox Iob significat se resurrectionem vehementer optare, quam statim iudicium illud consequetur. Deinde quod sæpenumero in hoc toto libro Iob dicitur, Dei iudicium amare, apud eumque cupit causam suam informare. Et quidem illud omnium gentium iudicium viris pijs cum venit in mentem, potius ipsi confidunt, quam timent. Quod dicit,

Resurrectio
mortuorum.

Et constituias mihi tempus, in quo recorderis mei, Hoc loco vel Hebræis assentientibus aperte Iob de mortuorum resurrectione differit, & opportune quidem, quo eius memoria mortis malum, quod sibi tantopere desiderabat leuaret. Magnæ enim integris, & honestis hominibus leuationi est, cum se mortales esse recordantur, quòd à mortuis ad æternam vitam sunt exci-

1. Theff. 4.

tandi, vt Paulus auctor est in epistola ad Thessalonicenses prima scribens, Nolumus vos ignorate fratres de dormientibus, vt non contristemini sicut cæteri, qui spem non habent. Quod dicit, *Et constituias mihi tempus* in Hebræo est, constituias mihi קח choc, quod lex, statutum, & præceptum proprie significat. Et ita Chaldæus גזיריא ghezera statutum transfert. Sed optime, & à vulgato, & à Septuaginta auctoribus tempus explicatum est. Certo enim, & statuto tempore Deus cunctis mortalibus resurrectionem imperabit, quod imperium erit tanquam lex, præceptum, & statutum Dei. De quo tempore Christus dicit apud Matthæum, De die autem illa, & hora nemo scit, neque angeli cælorum, nisi solus pater. Et paucis interiectis addit, nescitis qua hora filius hominis venturus est. Dicit autem,

Matt. 24.

Mortuorum
Deus oblitus
videtur.

In quo recorderis mei. Quia Deus mortuorum hominum oblitus esse videtur. Siquidem mortuæ corpora nulla ab eo vitæ beneficium percipiunt, sicut viua, quæ Dei beneficio viuunt, sensus habent, & spiritum ducunt. Et ita Dauid, vt commodis omnibus, & emolumentis se destitutum esse significaret, dixit, Aestimatus sum cum descendentibus in lacum factus sum, sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Quare è contrario in memoriam eos reuocare videtur,

Psal. 87.

Quod optatur
prædicatur
futurum.

Psal. 71.

Psal. 68.

quos ad vitam reuocat. Hoc igitur loco Iob resurgere à mortuis optat, quòd pro certo credebat, & prædicebat futurum: quæ vaticinandi ratio sæpenumero in diuinis oraculis reperitur, præsertim in psalmis, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Et obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

14 *Putasne mortuus homo rursus uiuet?*

Quæ interrogatio certissima est affirmatione explicanda, nam uiuet equidem. Et ita Septuaginta uiri affirmatione hunc locum reddunt vertentes *ὁ δὲ γὰρ ἀποθνήσκων ἀνθρώπος ζήσεται συντελέσας τὰς ἡμέρας* & *ὁ αὐτὸς* si enim mortuus fuerit homo, uiuet, postquam consummauerit dies uitæ suæ. Vel forte de illa tantum uita loquitur, quam uiri sancti perpetuæ felicitatis participes uiuent. Nam licet impij resurgent, potius tamen erit, ut perpetuis moriantur temporibus, quàm ut uiuant, dicente disertis uerbis Dauid, Ideo non resurgunt impij in iudicio, nec peccatores in consilio iustorum. Tum quia impiorum interitus æternus, atque perpetuus esse ducitur, quare nunquam uiuent. Quæ cum ita sint, dubitationem esse interrogationem hanc possumus opinari, cum nemo certus sit perpetuam uitam consecuturum. Idcirco ita hunc locum Chaldeus uertit *אין ימות נכרא רשיעא האפשר די ימות* in iemut gabra rasiha haephfar dicte, si mortuus fuerit uir impius, fieri potest, ut uiuat? *Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec ueniat immutatio mea.* Id est, cunctis diebus, quibus uiuo. Dixerat enim septimo capite militiam esse uitam hominis super terram. Et ita in Hebræo est idem nomen, quod septimo capite *צבאי* zebai militiæ meæ. Hac ergo (ait) spe me sustento, & communes uitæ mortalis labores æquo animo haftenus toleraui, quod aliquando fiet, ut hoc mortale corpus cum alio immortalis commutem. Hoc ipsum Paulus desiderare uidebatur dicens, Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et hanc immutationem, quàm Iob cunctis diebus expectabat futuram, præfagit scribens Corinthijs, Nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Habitum uero, & specimen corporis immortalis Christus apud Matthæum exponit, Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Ex quo docemur sic uitam nostram instituendam esse, ut semper ante oculos nostros uersetur illa immutatio, & resurrectio futura: quod si ut illius participes simus laborauerimus, & præclare officij munere fungemur, & eius spe fortiter quoscunque labores sustinebimus. Quæ spe se Paulus uehementer confirmari uidebatur, cum ita in epistola ad Corinthios in eos, qui resurrectionem fu-

Psal. 1.

Immutatio
& resurre-
ctio.

Roma. 7.

1. Cor. 15.

Matt. 13.

1. Cor. 15.

17 *Vocabis me, et ego respondebo tibi. operi manuum tuarum porriges dexteram.*

Vehementer resurrectionis memoria Iob delectari videbatur. Dum tanto morbo tantisque malis non impediabatur, quo minus in eius sermonem incidens, eam accurate tractaret, & sapientissime describeret, *vocabis me* (ait) Quæ vocatio qua ratione futura sit Christus apud Matthæum pluribus exponit dicens, Et mittet angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis calorum vsque ad terminos eorum. Et Paulus scribit eam Corinthiis, Omnes quidem resurgemus, in momento in icu oculi, in nouissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Ex huius vocis immensa vi Paulus infinitam Dei potentiam demonstrat ita Romanis scribens, Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt. Huius vocis eximia virtutis specimen relictum fuit, cum Lazarus, & viduæ filius è mortuis à Christo fuerunt vna eius voce excitati. Felices ij, qui dum mortalem vitam agunt, dant operam, vt huius vocis nunquam obliuiscantur, sed vt ea tunc recreentur, & ei alacri animo respondeant, sicut Iob de se dicit, *Ego respondebo tibi*, id est, præsto adero libentissimeque iussis tuis resurgens obtemperabo. Non potest enim hæc vox iucunda non esse ouibus Christi, quibus dum mortalem vitam degerent, voces eius, & præcepta vitæ gratissima fuerunt, eique dicto semper audientes fuerant. *Operi manuum tuarum porriges dexteram*, Alludere videtur ad rationem agendi eius, qui aliquem in terra iacentem erigere conatur, nam porrigit illi dexteram, vt ea connixus erigatur: ita (Iob ait) voce potentissima tua nixus in sepulchrum abiectus à mortuis excitabor. *Dextera etiam in scriptura sacra Dei auxilium significat*, vt in psalmis, *Et dedisti mihi protectionem salutis meæ, & dextera tua suscepit me.* Et alio psalmo, *Dextera Domini fecit virtutem dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem.* Sed in Hebræo est *operi manuum tuarum תרעג תרעג* nichilosoph, benivolus eris, nam תרעג casaph amare, desiderare, & concupiscere significat. Et ita Chaldaus transfert *תרעג תרעג* teragreg desiderabis. Et Septuaginta *τα εὐεργετὰ τῶν χειρῶν σου μοι ἀποστοίε* opera manuum tuarum ne proicias. Quæ omnia in eandem sententiam, quam vulgatus expressit, dicuntur, id est, mihi subsidio eris, & beneficia conferes.

Mortui quomodo vocabantur è sepulchris.

Matt. 23.

1. Cor. 23.

Roma. 4.

Ioan. 10.

Dextera auxilium significat.

Psal. 17.

Psal. 117.

16 Tu quidem gressus meos dinumerasti.

Id est, res omnes quas egi considerasti, atque æstimasti, vt vno tempore pœnas tibi omnium delictorum meorum persoluerem. Redit enim ad propositum, & institutum suum, vt suam deploret calamitatem: sicut dixerat capite septimo, Non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei. Lamentaturque nullâ ei, vel minimæ noxæ pœnam Deum ignouisse, sed simul omnes repetiisse. Sicut superiori capite dixit, Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ: Sed *parce peccatis meis*, precatur, ne eum tam acerbè puniat, sed non nihil de tanta seueritate remittat, id quod alijs etiam locis postulat, vt capite decimo, Dimitte me, vt plangam paululum dolorem meum. In Hebræo tamen est לא תשמר לא תשמר non seruabis super peccatum meum, quod vulgatus intellexit significare, Ne serues meorum peccatorum memoriam, vel ne serues stomachum, quem tibi mea peccata mouerunt, sed in illis conuiue: & propterea optime transtulit *parce peccatis meis*: Idem Chaldaus significasse videtur conuertens על פשרתי לא תשמר על פשרתי ne custodias scelera mea. Quam interpretationem vehementer probat, id de quo statim queritur, Signasti quasi in sacculo delicta mea. Septuaginta vero auctores intellexerunt, Non reseruabis peccatum vllum meum alio tempore puniendû: sed omnium simul pœnas sumis, quasi diceret, Satis multas à me pœnas exigis. Et propterea traduxerunt *כי לא תשמר על פשרתי* nihil te præterijt peccatorum meorum, Quæ explicatio quibusdam Hebræis magis probatur, quod aptissime cohæreat, cum eo, quod proxime dixerat, Tu quidem gressus meos dinumerasti, & cum eo quod sequitur. Sed vtraque est satis idonea interpretatio. Sequitur autem.

17 Signasti quasi in sacculo delicta mea.

Id est, diligentissime omnium delictorum meorum memoriam conseruasti. Quæ ratione dicendi significat decreuisse Deum, & secum statuisse scelera ab eo pœnas persequi, nihilque de supplicio remittere. Simili dicendi modo Ieremias vsus est dicens, Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. Et relinqueris sola ab hæreditate tua, quam dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis in terra, quam ignoras: quoniam ignem succedisti in furore meo, vsque in æternum ardebit. Quod si Deus nostrorum omnium ad vnum criminum memoriam colligit, & tanto studio conseruat, valde sibi intemperati, & effrena-

Roma. 2.

Pena parati
medicina.

Esaï. 53.

ti homines timere debent, qui vt Paulus ait, Secundum duritiam suam, & impenitentem cor thesaurizant sibi iram. Sed ex eo est insignis pena mea. Id est iniquitati meae medicinam adhibuisti, quod est supplicium irrogasti, Nulla enim est peccatorum morbis aegritudo, & praesentem medicinam, quam poena atque supplicium. Hac enim ratione Christus peccatis nostris remedium exquisiuit, & singularem medicinam fecit, tormentis videlicet, & cruciatibus multis, quos ipse pertulit, vt auctor est Esaïas dicens, Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Liuore eius sanati sumus: Curasse igitur iniquitatem suam Iob dixit, quod tot tantasque ei poenas imposuisset. In Hebræo tamen est *וַיִּבְרַח הַיְהוָה תִּיפּוֹל הַלְהוּוֹנִי*, significat autem *וַיִּבְרַח* tapal adiungere, adhibere quare ad verbum hanc habent Hebraei verba sententiam, Adiunxisti, vel adhibuisti iniquitati meae, quae verba in eam partem doctè vulgatus accepit, vt medicinam supplendam esse in hac oratione putaret: quare rectè conuenit, Curasti iniquitatem meam. Chaldaeus autem, & Hebraei quidam poenam supplendum esse putant, & ita locum interpretatur, Ad eas poenas quas ego commerui addidisti, hoc est in me grauius, quam merui animaduertisti, sicut capite sexto dicit, Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui: & calamitas, quam patior, in statera, Quasi arena maris haec grauior appareret. Vnde Chaldaeus, ita translulit *וַיִּבְרַח הַיְהוָה תִּיפּוֹל* te habet *הַלְהוּוֹנִי*, accumulas ad iniquitatem meam. Hanc sententiam securi fuisse videntur Septuaginta viri ita reddentes *ἐπέβαλεν ἡ ἀντιπέτρα τὰς ἀνομιὰς* annotasti, si quid inuitus transgressus sum. Hoc est in sacco illo, in quo sua peccata consignasse dixerat, reposuisti etiam peccata ista, quae inuitus admisi, doctissime alludentes ad adolescentiæ crimina, quae homines inuiti prope admittunt videntur, quod rerum rudes, & magnis perturbationibus commoti non perfecte liberi arbitrij munere fungantur, Hac igitur etiam crimina à Deo cum alijs cōiuncta fuisse queritur Iob, quod tot supplicia meruisse videretur. Sæpe enim in hoc libro Iob significauit se timore percelli, ne suæ adolescentiæ flagitia Deo mez, capite superiori dixit, Sequitur deinceps.

18. Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo.

19. Lapides excavans aquae, et alluione paulatim terra consumitur: et lapides ergo similiter perdes.

Reuertitur ad lamentandam communem omnium mortalium

miseriam, quæ tot periculis, quot ipse subijt, & in se expertus est, exposita est. Quam miseriam explicat ex misera aliarum rerum, quæ orta sunt conditione, quas licet firmæ videantur, mortalitas tamen consequitur. Nam mons, quamuis satis firmus esse videatur, verumtamen aliquando collabitur, & corrui. Saxum licet etiam in solo bene fixum sit, loco tamen suo mouetur, & in alium transfertur. Lapides licet durissimi sint, tamen eos mollis aqua cauat assidue per eas fluens, alluione paulatim, quidquid in terra viuunt, consumitur, vt in diluio expertum est. Denique nimis longum esset res singulas persequi, hæc fere sunt, quæ firmiores videntur ex quibus facile cognoscitur omnia orta occidere tandem, & aucta senescere, quorum in numero cum homines sint, similiter euertentur, perdentur, & occident. Quod dicit, *alluione paulatim terra consumitur*, clarius ponitur in Hebræo, nam loco *paulatim* est ספִיכה *sepicheha*, significat autem germina eius, & quæ sine satione per se vique sua è terra nascuntur, quare ad ea, quæ in terra viuunt, referendum puto, vt sit species pro genere, quæ diluio pariter consumpta sunt. Quidam non indoctus Hebræus putat per metathesim literarum hoc nomen אֶרֶץ *sahaph* esse ortum, quod vertere sonat, vt sententia sit, Verit pluuiæ terræ puluerem. Sed hoc ad Cabala Iudæorum iam pertinere videtur, quæ à multis doctis, & Christianis viris habetur ridicula, quare mihi non probatur. Septuaginta conuertunt κατὰ κλυσην ὕδατα ὕψια ἢ χροῖματος τῆς γῆς in undauerunt aquæ supina cumuli terræ, quod in eandem sententiam dicitur ad eam omnium viuentium euerfionem significandam, quæ facta diluio fuit, de quo dicitur in Genesi, Quindecim cubitos altior fuit aqua super montes, quos operuerat, consumptaque est omnis caro, quæ mouebatur super terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumque reptilium, quæ reptant super terram vniuersi homines, & cuncta in quibus spiraculum vitæ est, in terra mortua sunt. Sequitur in Iob.

Genes 7.

20 *Roborasti eum paululum, vt in perpetuum transfiret.*

Id est, fecisti, vt ortus homo breuissimo tempore confisteret, vt deinde longissimo tempore non confisteret, sed mortuus in sepulchro iaceret. Nam illud in perpetuum in Hebræo est נָצַח *netsah*, quod per חַי *holam* exponitur ab Hebræis, quod non aternum sed longum tempus significat, vt in psalmo, Vsq̄uequo Domine obliuisceris me נָצַח *netsah* tam longo tempore. Et est quidem ea grauissima natura sua hominum miseria, vt ad breuem vitam homines orientur, mortu vero longissima occumbant.

Psal. 12.

Sicut quidam poeta dicebat .

βίος μου ὡς χρόνος βεῖ βραχὺς, καὶ θάψαι δὲ
κατὰ γῆς καὶ τὰς θνῆτος, τὸν ἀπ᾿ αὐτῶν χρόνον .

Breue quidem tempus est vitæ, toto tamen ævo iacet in terra
mortalis. Sed illud, *roborasti eum* in Hebræo est מַצַּרְתָּהוּ *titque p̄heu*.
Conuenitque inter omnes עֲרַב תַּקַּף, vt roborare, & confirma-
re significet, differt tamen, quòd robur hoc, verbi significatione
inclusum vulgatus in personam patientem transferendum puta-
uit, & propterea roborasti eum traduxit. Quam sententiam se-
quitur Chaldaeus interpres nam reddit מַצַּרְתָּהוּ תַּסְלֵמִינֵהּ *perfi-*
cies eum. Reliqui tamen omnes, quos ego sciam Hebræi, hoc ro-
bur non in patientem, sed in egentem personam conferendum
existimant, ita vt potius præualere, quàm roborare ex illorum
sententia significet. Quocirca ita hunc locum explicant, Fortior
eris eo in seculum, aut viribus ei præstabis. Quorum sententia
vehementer probatur ex Ecclesiastæ quarto capite versu 12. vbi
idem verbum ponitur, & à vulgato interprete, & à reliquis omni-
bus expositoribus Præualere exponitur. Si quispiam præuale-
rit contra vnum (ait) duo resistent ei. Et ob eam rem huic sen-
tentia hoc loco Iob Septuaginta interpretes subscripserunt,
nam ita conuertunt ὁ οὐκ οὐ τὸν εἰς τέλος καὶ ὄλετο *expulisti eum in*
finem, & abiit. *Immutabis faciem eius, & emittes eum*. Docet quàm
facile transeat homo, vt dixit, & quàm facile ex sententia Græ-
corum Deus vincat, & expellat eum, si faciem tantum eius mu-
tet: alluditque ad habitum corporis mortui, in quo nihil decesse
videtur, nisi vultus splendor, quod ex alba splendidaque, palli-
da facies eius, & obscura facta sit. Septuaginta conuertunt
ἐπέσπασε αὐτὸν τὸ πρόσωπον *imposuisti vultum ei, id est, alienum*
vultum.

11 *Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget.*

22 *At tamen caro eius dum viuere, dolebit: et anima illius super semetipso
lugebit.*

Vitæ cū mor-
te, compara-
tio.

Eccles. 9.

Licet miserum per se sit tempus tam breue viuere, ob eas tamen
arumnas, & anxietates, quæ hominibus, dum viuunt, obueniunt,
potioris sibi constans iudicat mortem quàm vitam. Nam vita
defunctus, nec honores, nec ignominia filiorum, quos reliquit
cognoscat. Sicut etiam dixit Ecclesiastes, Nec ratio, nec sa-
pientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Verum
tamen dum hanc vitam aget multo mærore, & lacrymis conficere
tur, mala enim multa & graues arumnæ manant per mortua-
lium

hum vitam. Quod cuncta, quæ sub sole fiunt afflictio spiritus sint, vt ait Ecclesiastes . Festiuè etiam Menander vitam cum morte *Ecclef. i.* comparat.

ἡδύτ' ὄπου θνήσκειν ὅσα ζῶ μὴ παύσαι ὡς βέλεται
 τῶν τε ὀπυχέστων κέλευ,
 ὅστις θεωρήσας ἀλύτως Παριδίων
 τὰ γέμειν αὐτὴ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθεν ταχῶς.
 τὸν ἥλιον τὸν κοινὸν ἀστέρων, ὕδαρ,
 νέφην, πῦρ. αὐτὰ ἐπι κἄν ἐκ τὸν εἰώσεται
 ὄψαι παύσαι. κἄν εἴμαι τοῖς σιόσθ' ὀλίγοις.
 σεμιόπρωα τῶν τε ἔτερα ἐκ ὄψαι ποτέ.
 πανήγυρον νόμισόν τιν' ἀναί τὸν χρόνον,
 ὄνημι, τῶν τε ἐπιδημίαν ἀφ' ὅσων
 ὄχλος, ἀγορῆ, κλέπται, κυβῆται, δολοφίται.
 ἀν' ὡρῶν ἀπέλθης, καὶ τάλιστος ἐχθροῖα
 ἐφόδι' ἔχων, ἀπῆλθες ἐχθρὸς ἔδει.
 ὁ πρὸς δολοφίτων δὲ, κοπίσας ἀπώλεισε
 κακῶς τε γνοῖν, ἐν δέης του γίνεται.
 ῥεμβόμυρος, ἐχθροὺς δ' ῥ'. ἐπεβλάσθη ποδῶν
 ἐκ δ' θανάτως ἀπῆλθεν ἕθ' εἰς χρόνον.

Mori iucundum est, cui, non viuere licet, vt libet. Illum vero ego fortunatissimum duco, qui sine molestia contemplatus, ὁ Par meno, res venerandas mox rursum illuc redit, vnde venerat: Contemplatus inquam solem commune sidus, aquam, nubes, ignem. Hæc enim, & si vixerit annos centum, præsentia videbit: & si paucos admodum annos, nihil aliud istius videbit angustius. Nundinas esse quædam puto istud hominum tempus, de quo loquor, solennes, & populosas, in quibus magna est turba, mercatus, fures, alex, colloquia. Si primus abieris, diuertes melius, viaticum habens nulli in sensus abijsti. Qui vero immoratur festus tandem perijt, & misere confenscens aliqua re fit indigus, vexatur, hostes reperit, insidijs aliunde impetitur: ac demum, cum in hoc seculum venerit, infelici morte defungitur.

CAP. XV.

- A** **R** Espondens autem Eliphaz Themanites, dixit.
- 2 Nunquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens, & implebit ardore stomachum suum?
- 3 Arguis verbis eum qui non est equalis tibi, & loqueris quod tibi non expedit.
- 4 Quantum in te est, euacuisti timorem, & abstulisti preces eorum Deo.
- 5 Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium.
- 6 Condemnabit te os tuum, & non ego: & labia tua respondebunt tibi.
- 7 Nunquid primus homo tu natus es, & ante omnes colles formatus?
- 8 Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia?
- B** 9 Quid nosti, quod ignoremus? quid intelligis, quod nesciamus.
- 10 Et senes, & antiqui sunt in nobis multo vetustiores, quam patres tui.
- 11 Nunquid grande est, ut consoletur te Deus; sed verba tua praua hoc prohibent.
- 12 Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habet oculos?
- 13 Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiusmodi sermones?
- 14 Quid est homo, ut immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere?
- 15 Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cali non sunt mundi in conspectu eius.
- 16 Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem?
- 17 Ostendam tibi, audi me: quod vidi, narrabo tibi.
- 18 Sapientes consententur, & non abscondunt patres suos.
- 19 Quibus solis data est terra, & non transiit alienus per eos.
- C** 20 Cunctis diebus suis impius superbit, & numerus annorum incertus est tyrannidis eius.
- 21 Sonitus terroris semper in auribus illius, & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur.
- 22 Non credit, quod reuerti possit de tenebris ad lucem, circumspectum undique gladium.
- 23 Cum se mouerit ad quarendum panem, nouit quod paratus sit in manibus eius tenebrarum dies.

- 24 *Terrebit eum tribulatio, & angustia vallabit eum, sicut regem qui paratur ad prælium.*
- 23 *Tetendit enim aduersus Deum manum suam, & contra Omnipotentem roboratus est.*
- 26 *Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est.*
- 27 *Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet. D*
- 28 *Habitauit in ciuitatibus desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ.*
- 29 *Non ditabitur, nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam.*
- 30 *Non recedet de tenebris: ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris sui.*
- 31 *Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit.*
- 32 *Antequam dies eius impleantur, peribit, & manus eius arefcent.*
- 33 *Ladetur quasi vinea, in primo flore botrus eius & quasi oliua proiciens florem suum.*
- 34 *Cogregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.*
- 35 *Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & uterus eius preparat dolos.*

1 *Respondens autem Eliphaz themanites dixit.*

Qui primus ante capite quarto locutus fuerat, & manum cum Iob conserere incepit, qui dum reliqui duo amici verba faciebant, hæctenus tacuit. In quo prima institutio, & honestissimos horum amicorum mores considerare opus est, qui postquam vnusquisquam suam explicauit sententiam, reliquis amicis reuerentiam exhibens, nihil amplius loquitur, quousque illi etiam suam dicant sententiam. Nec alius alterius loquentis vilo verbo interpellat orationem. Quem morem in Ecclesia teneri Paulus præcipit, Prophetæ duo aut tres dicant, & ceteri diiudicent, Quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare: vt omnes discant, & omnes exhortentur. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis, sicut in omnibus ecclesijs sanctorum doceo. Quo exemplo, & quo Pauli officij præcepto possumus acriter peruerium morem eorum reprehendere, qui non

2. Cor. 13.

Peruersus dicitur
spuati mos.

stris

stris temporibus in gymnasijs disputant, Qui dum sciētiam suam potius vendicare, quod sophistarum est, quam veritatem inuenire atque docere student, non potest vnus alterum disserentem patienter audire, & tertio eum quoq; verbo interpellat: quare quantas inuidiæ discordiæ, & disensionis faces subijciat, facile omnes intelligunt. At Paulus eas quæstiones, & controuersias vitare precipit, quæ generant lites.

1. Timot. 2.

2. *Nunquid sapiens respondebit quasi inuentum?*

Id est, inania, & leuia verba dicet, & quæ ad propositum non pertineant. Idem declarat Hebræus. Respondebit sciētiam ventis, dicens, Septuaginta vertentes *ὁ κεραι δὲ οὐρα ἰσχυροῦς πνεύματος* dabit responsionē cognitionis v̄eti, *Et implebit ardore stomachum suum*, stomachum, mentem, & animum vocat, quod res meditari, & verba ponderare debeat, sicut concoquit, & digerit stomachus cibum: arderem vero nominat verba ira, & arrogantia, inflāmata. Hebræus verò dixit *קדק* cadim Eurum, qui ventus est perflans ab ortu boreali, qui adeo calidus, & inflāmatus est, vt tradat Columella quibusdam regionibus nisi vites teguminibus opacentur, velut hali tu flammeo fructus vri. Idem Septuaginta viri intellexerunt *ἰσχυρὸν* laborem interpretantes, quòd arrogantia, & stomachi plena verba obtundāt, & magnum alijs laborem afferant. Nec dubium est quin huiusmodi verba viri sapientis non sint, sed quæ pondus habeant, & ad propositum attineant. Nam verba oris sapientis, gratia, vt dicit Ecclesiastes. Ipsa vero inania, & ventosa verba magna præ se stultitiam ferunt. Frustra enim dicuntur, cum à re proposita aliena sint. Quocirca dicit Ecclesiastes, Stultus verba multiplicat: siquidem rem nunquam attingit. Quare vera est Eliphaz propositio, assumptio vero, quæ necessaria est, vt aliquid in Iob concludatur, falsa est: nūquam enim huiusmodi verba à Tob facta sunt.

Eccles. 10.

Eccles. 10.

Sed fortè Eliphaz leuia, arrogantia, & iracunda illa Iob verba esse duxit decimi tertij capitis, Si fuero iudicatus scio, quod iustus inueniar. Quis est, qui iudicetur mecum veniat, quare tacens consumor. Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abscondar, manum tuam longe fac' à me, & formido tua non me deterreat. Voca me, & ego respondebo tibi, aut certe loquar & tu responde mihi. Sed cum à nobis exposita sunt, hoc crimine carere demonstrauimus vere dici posse ostendentes. Negare tamen non possumus moderatius, & temperatius illa, licet vera sint, dici oportere, vt ea in eis reuerentia esset relicta, quam omnes atq; adeo sanctissimæ creaturæ Deo exhibere debent. Nam hæc verba ipse Iob capite vltimo reprehendit.

Iob. 42.

dit, postquam Deum secum loquentem audiuit dicens, Ideo insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excederent scientiam meam. Audi, & ego loquar, interrogabo te, & responde mihi. Sed leuiter, & arroganter dici ea iudicari non possunt, quæ rectè conscientia testimonio dicuntur ad aliorum conuictia, & indignas contumelias refellendum. Tantum Iob quispiam sapienter admone-re posset, ut quæ rectè sentiret, moderatius efferret, Sicut ille, qui eandem ita enunciauit sententiam, Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste. Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Ait deinde Eliphaz.

3 *Arguis verbis eum, qui non est æqualis tibi.*

Probat, quod dixerat, arroganter atque ventose Iob fuisse locutum. Nam cum eo audebat disceptare, qui longe atque adeo infinitis modis illo esset præstantior, potentiorque Sed sæpe hæc Dei infinitam potentiam, & scientiam Iob, & confessus est, & demonstrauit: minimè vero terrori est æquitati, qua ille nitebatur: sed iniquitati, quæ à se valde repulerat. In Hebræo est *הוכח כרכר לא יסכן* hoc est, *hocheah bedear lo iscon*, quod ita etiam reddi potest, Arguere verbis, quæ nihil profunt, id est, an sapientis, (vt dixerat) sunt ventosa verba, & arguere verbis inutilibus. Quam interpretationem Græci secuti sunt vertentes *ἀλλ' ἔχων ἐν σοὶ μαθησὶς οὐ δύσ*, arguens in verbis quibus non oportet. Ex quo concludi vult ipse inania atque ventosa esse, quia nihil attinebant ad calamitatem & dolorè subleuandum. Attinebant tamen ad amicorum temeritatem refellendam, qui eius inculpatam vitâ propter calamitates in quas inciderat damnabant. *Et loquevis quod tibi non expedit.* Geminatio est eiusdem sententiæ, vt acrius inrepet, si Hebræorum atq; Græcorum superioris versus partis explicationi assentiamur. Et forte ne eiusdem esset repetitio sententiæ, illo modo superiora verba à vulgato conuersa sunt.

4 *Quantum in te euacuasti timorem, & tulisti preces coram Deo.*

Eum timorem intelligere puto, qui reuerentiam habet, id est, facis pernicioso exemplo tuo, vt nemo reuereatur eum. quo tanta petulantia tu disputare optas. Facis item, vt nemo precetur eum, quem tu precari non vis: sed eum potius disceptare, & à quo non æquitate, sed vi opprimi significas. Urget grauissimo incommodo, sed quod minimè consequatur ea, quæ Iob affirmauerat, non enim tollit timorem is, qui conscientia timoris, & pietatis maximæ, qua Deum coluerat, suam causam apud eum dicere non dubitat, neque preces abijcit, qui conscientia bene actæ vitæ, cum qua preces, vt quam honestæ sint, debent esse coniunctæ, fiduciam, (vt

Ioannis

Ioannis verbis vtur) ad Deum habet. Hoc vero loco animaduertere licet, quam sit in ecclesia antiquū, vt callida, & malitiosa verborum noſtrorum interpretatione iniqui homines calumniatorum, & impietatis arguant. Quod malum, quam latē temporibus noſtris manauerit, quantum improbi homines religionis calumnia, non religione, ſed inuidia, & maleuolentia ducti doctis hominibus timorem incuſſerint, & ab honeſtis ſtudijs retardauerint, aliorum ſit iudicium.

5 Docuit enim iniquitas tua os tuum.

Matth. 12. Duplicem id habere poteſt ſententiam, vel quia mala mente et verba tam arrogantiā facis. Sicut Chriſtus dixit, ex abundantia cordis os loquitur, Bonus homo de bono theſauro profert mala.

Matth. 12. Vel aliter, Ex verbis oris tui cognoscitur iniquitas tua, nec iudicis alio opus eſt, quam ore tuo. Sicut Chriſtus etiam dixit ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Et Eccleſiaſtes, Labia inſipientis præcipitabunt eum, quam ſententiā be-

Eccleſ. 10. ptuaginta intellexerunt ita conuertentes *ἐν ὄψει ἐξ ἰσχυρῶν ἐπιπέτην* reus es verbis oris tui. Sed in quācunq; partem accipiantur, nō conueniunt in Iob, non enim iniquitate imbutus illius modi verba fecit, ſed optima conſcientiā teſte, cuius grauiffimum teſtimonium eſt. Neque huiusmodi verba improbi animi coniecturam faciunt ſed reſiſſimæ conſcientiæ. *Imitaris linguam blaſphemantium.* In Hebræo eſt *דַּבַּר חַיִּים* harumim aſtutorum, calide agentium, Septuaginta tranſferunt *δυναμίον* potentium, Chaldaus *דַּבַּר חַיִּים* habuim ſapientium, quæ verſiones mihi coniecturam afferunt ad bellos alluſiſſe Eliphaz, qui turrim babel ædificauerunt, quo ſe à Deo terram iterum inundatione euertere voluiſſet, defenderent quæ

Genef. 11. Deo reſiſtere, & repugnare velle videbantur. Dixerunt enim, vt narratur in Genefi, Venite faciamus nobis ciuitatem, & turrim cuius cacumen pertingat ad cælum. Qui Deum ita offenderunt, vt ob eam rem eorum ſermones, ſic confunderet, vt alius alia non intelligeret, quorum ſcelus cum recens prope eſſet temporibus Eliphaz, puto doctis viris ſatis fuiſſe cognitum. Præſertim cum tantum illius veſtigium fuiſſet relictum, turris nempe ruinæ, illi blaſphemi quidem erant, cum tantum Deo detraherent, vt humaniſſimis opibus ei reſiſtere poſſe putarent. Erant etiam verſuti, & ſapienter, vt Chriſtus dicit ſæculi huius, cum tam callidum ſuſceptorem conſilium, erant & potentes, quod rem tantā moliebantur. Quod Iob imitari dicit, quia cum Deo contendere, & diſceptare volebat. Sed longe aliud eſt opibus potentia, & induſtria ſua conſilia velle quemquam Deo reſiſtere, aliud eſt optimorum conſiliorum conſcientiam.

conscientia fretus, quæ lege Dei, atque ob eam rē cū Deo ipso con-
nititur. Dei autem præsidio munitus qui fuerit, Deo resistere po-
test, Ita enim Christus Deo repugnauit vehementer hominibus
irato.

6 *Condemnabit te os tuum, & non ego, labia tua non respondebunt tibi.*
Id est, nō opus est aliunde acceritis argumentis, & testimonijs ad
condemnandum, sed ex dictis, & assertis à te facile vnusquisque
iudicabit te in culpa esse. Quis enim crimen esse non cogit, oser
Deum ad disceptationem prouocare, in iudicium omnium iudi-
cem conuenire. Quæ cū tu labijs proferre, & ore iactare audeas,
os tuum, & labia tua pro testimonio dicent in crimen te maxi-
mum incurrisse. Sicut Christus dixit, De ore tuo te iudico serue
nequam. Quæ criminis illatio pondus haberet maximum, nisi re-
ctæ voluntatis conscientia staret à lob, cui lex Dei, quæ debilita-
ri non potest, præsidio est.

Luc. 19.

7 *Nunquid primus homo tu natus es, et ante omnes colles formatus?*

8 *Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia?*

Quoniam lob capite decimotertio cum Deo disputare optabat,
& homines, id est amicos suos contenmns imperitos, & valde
rerum ignaros ducebat, dicens, Sed tamen ad omnipotentem lo-
quar, & disputare cum Deo cupio. Prius vos ostendens fabrica-
tores mendacij, & cultores peruerforum dogmatum. Atque uti-
nam taceretis, & putaremini esse sapientes, Audite ergo correp-
tiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite. Id graui-
titer passus est Eliphaz, & vtrumque his duobus versibus vrgen-
do incommode refellit, arrogantiam maximam esse demonstrans,
Et propterea dicit, *Nunquid primus homo*, &c. Id est, cum ceteros
homines præ te ita negligas, nunquid alia te ratione extitisse
putas, quam homines alij, non ex homine genitus, sed ante mun-
dum factus, id enim significat dicens, *Ante omnes colles formatus*,
Est enim synedocha pars pro toto, quo tropo sapiens vsus est in
prouerbis, vt sapientiæ diuinæ antiquitatem exponeret dicens,
Necdum montes graui mole constiterant, ante omnes colles ego
parturiebar. Quæ explanatio mihi magis probatur, caditque in
septuaginta interpretum versionem, quam & Chaldæus persecu-
tus est, ita vertens *הבכרמא אדם בלא אבא ואמא אתלירתא*, habeca-
cadma adam beta aba veima itielidta, nunquid antequam ho-
mo esset, sine patre, & sine matre natus es? Refellit deinde altero
versu, quod cum Deo disputare velit dicens, *Nunquid Dei inter-*
fuisisti consilio: sicut etiam sapientia de se dicit in prouerbis, Et
cum eo eram cuncta componens, & in eo cognouisti Deum, te in-
feriorem

Iob. 13.

Prouerb. 8.

feriorem esse sapientia, vt cum eo disputans à te victum iri putes, inferior te erit eius sapientia. Ita est in Hebræo חכמה אלוך חכמה העליונה clecha hochma diminuetur tibi sapientia? Quod præter eam sententiam, quam expressit vulgatus interpres: potest & aliter, vt Hebræi volunt explanari, id est. Tantum ne in consilio Dei sapientie imbibisti, vt alijs hominibus imminuta, & detracta esset, & tibi vni tota cõcessa. Quæ explicatio placuit Septuaginta auctoribus. Nam ita locum hunc reddiderunt *eis de ad apineti oueta* ad te autem accessit sapientia. Quod si ita hunc locum exponamus, cõtra hic versus pertinere viderur ad vrgendum eo absurdo Iob, quod omnibus hominibus sapienterem se esse existimet, cum ita amicos suos cum eo differentes pro nihilo faciat. Sed non arrogatur cum de hominis æquitate, & iniquitate disputatur, contemnitur ij, qui ex aduersa fortuna alterum iniquum esse iudicant. dicite Ecclesiastico, non irrideas hominem in amaritudine animæ, est enim, qui humiliat, & exaltat circumspector Deus. Nec arroganter is, qui nullo merito suo ab hominibus condemnatur, dicere causam suam optat apud eum, quem scit iustum semper iudicium exercere. Valde tamen est difficile calamitoso viro optima sua, & honestissima cõsilia fortunatis hominibus probare, Sapientia pauperis (ait Ecclesiastes) contempta est, & verba eius non sunt audita.

Ecli. 7.

Eccles. 9.

Iob. 13.

Iob. 13.

Pro. 24.

Qui sibi sapiens videtur difficile docetur.

1. Corint. 1.

9 *Quid nosti, quod ignoremus, quod intelligis, quod nesciamus?* Argumentatur nunc directo, id est non debemus à te ita negligere vt nos appelles fabricatores mendacij: & optes, vt silentio inlicitam nostram celemus, cum nihil tu scias, quod nos ignoremus. Sed in qua ignoratione versarentur, exposuit satis ante Iob capite decimotertio, vt à nobis expositum est dicens, Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos, &c. Et ob eam forte rem nihil amicis suis Iob probare, nihil persuadere poterat, quod tanti suam facerent sapientiam, vt de nulla re ab eo doceri posse putarent. Dicente Salomone, Vidisti hominem insipientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens. Et hæc de causa stultam, fecit Deus sapientiam huius mundi, vt Paulus testatur, quo mundo traderet Euangelium.

10 *Et senes, & antiqui sunt in nobis multo vetustiores, quam patres tui* Senes vocat eos, qui res multas experti sunt, & qui longo rerum vsu multum sibi earum scientiam pararunt. Etenim de moribus & officijs scientia multo præclarius experientia, quam alterius doctrina tenetur. Si quidem hac potissimum ratione prudentia constat, in qua vniuersa de moribus disciplina vertitur. Habe-
mus

mus ergo (ait) præstantissimos officij, & Theologiæ magistros ex quibus discere possumus, quidquid ipse sciueris, cum non ita vetustos habeas magistros atque parentes. Sed aliud est bonum habere magistrum, aliud bonum esse discipulum.

11 *Numquid grande est, vt consoletur te Deus; sed verba tua praua hoc prohibent.*

Id est, non esset Deo difficile miseras tuas subleuare, teque in integrum restituere, sed id scelera tua impediunt, quorum pœnas tanto, par est, vt supplicio pendas. Verba enim hoc loco res significant, vt in alijs multis sacræ scripturæ locis vsu venit. Ita etiam populo dixit Esaias, Non est abbreviata manus Domini, vt saluare nequeat. Neque aggrauata est auris eius, vt non exaudiat, sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deum vestrū, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. Sed Hebræa verba, ita ad verbum si reddantur habent, An parum consolationes Dei à te? & verbum latet apud te. Quod eandem, quam vulgatus conuertit, habet sententiam, id est, facile tibi Deus consolationem afferret, sed non nihil sceleratæ rei animo tuo inclusum latet, quæ id prohibeat. Sed illud consolationis in Hebræo est תַּנְחֵמוֹת tannechumot, quod non solum consolationes, sed etiam pœnitentines, vt ita dicam, significat, sicut verbum in quo repertum est נַחַם nacham, quod consolari, & pœnitere significat. Et propterea Græci hunc locum ita verterunt *ὀλίγα ὄν μὲν ἔπρακας μακροὶ γοῶσι* minus quam peccasti punitus es, Ita enim Hebræa verba intellexerunt, Parum pœnitudinum, siue pœnarū Dei ad te, subatidi, venit, & propterea illo modo conuerterunt. Secundam vero versus partem, vt huic primæ interpretationi esset apta, ita transtulerunt, *μεγάλως ὑπερβαλόντως λελόληκας* maxime abundanter locutus es, quia sic Hebræa verba intellexerunt, Et adhuc verbum aliquod apud te relinquitur, id est, adhuc hîscere, aut loqui aures in Deum? cum minores, quam debes pœnas luas. Cui interpretationi, quæ sequuntur valde aptæ sunt.

12 *Quid te elenat cor tuum, & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos?*

Id est, quid tibi tantos attulit spiritus, vt verba illa (quæ notaui-
mus) auderes effari? unde tantam oculi tui præferentiam arrogan-
tiam? Cor & oculos dixit, quia superbia, & arrogantia animo
menteque primum concipitur, deinde potissimum oculis signifi-
catur. Illud autem, *quasi magna cogitans attonitos habes oculos*, para-
phrasi explicat, quod breuiter dicit Hebræus, *Quid annunt oeu-
li tui?* Quo habita describit Salomon hominem iniquum dicens,

Q

Annuit

Prover. 6.

Psalm. 17.

Annuit oculis, terit pede, digito loquitur. Septuaginta conuertunt, *τίπῶς ἔγκαν οἱ ὀφθαλμοὶ σου* quid attulerunt oculi tui. Quem habitum hominis superbi significauit Dauid dicens, Oculos superbiorum humiliabis.

13 *Quid tuiet contra Deum spiritus tuus, vt proferas de ore tuo hominis scemodi sermones?*

Id est, quæ nam te res effert, vt illa in Deum enunciare audeas. Voca me, & ego respondebo tibi, aut certe loquar, & tu responde mihi. Quòd tuiet dicit in Hebræo est, *תשיב* *tasib*, quod rebel- las, vel conuertis, vel respondes spiritum tuum in Deum, possumus explicare. Septuaginta conuertunt *θυμὸν ἐφφρασ* Stomachum erupisti in conspectu Dei. Sed illa verba non è superbia, aut arrogantia, sed ex rectissima sunt profecta conscientia.

14 *Quid est homo, vt immaculatus sit, & vt iustus appareat natura de muliere?*

Inuehitur in illa verba si fuero iudicatus scio, quòd iustus inueniatur. Quæ argumenta valde hanc sententiam confutarent, si Iob illud sibi Pelagianum persuasisset, natura vel viribus suis se iustus esse. Quod tantum abest, vt Iob verum esse duceret, vt superiori capite dixerit, quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Sed cum Dei præsidio per Christum seruatores se culpa vacare putaret, nihil his argumentis refellitur, quòd homo sit, & muliere natus, Dicente Paulo, Si enim vnus delictum multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit, & paucis inter- icicis addit, Vt sicut regnauit peccatum in mortem, ira & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.

Roma. 5.

15 *Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cali non sunt manus in conspectu eius.*

Probat argumento ex maiori petito fieri non posse, vt Iob (sicut dixerat) sciat, quòd iustus, si fuisset iudicatus, inueniretur. Quòd argumento vsus etiam est altera eius disputatione, quæ in capite quarto ponitur, non ad hoc idem confirmandum, vt nos sibi plerumque fecimus quorundam opinionem secus existimantium reuelantes, sed ad probandum illo loco impios homines perirent, quoniam impij angeli perierunt. Quæ nostra sententia valde hoc loco probatur, nam si eodem argumento idem illic, quòd hoc confirmaretur eiusdem esset, prorsus argumentationis & rationationis repetitio, quòd frustra fieret, quare verisimile non est à viro docto atque prudente esse factum. Iam vero ipsa veritas que

que loci conclusiones cum inter se differant, ostendunt aperte non idem vtroque loco probari. Nam capite quarto ita ratiocinatur Eliphaz, Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis ij, qui habitant domus luteas, qui terrenum habent fundamentum, confumentur velut à tinea. Non, Iniusti erunt, conclusit, sed, Confumentur, At tota huius loci argumentatio huiusmodi est. Quid est homo, vt immaculatus sit, & iustus appareat natus est muliere? Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis: & cæli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem, Iniquitate igitur contaminari, huius ratiocinationis est conclusio. Cum ergo non sit eadem vtriusque loci conclusio, non idem vtroque loco probatur. Sed illic, quod diximus, hic vero Tob minime scire se iustum esse. Estque ad id probandum doctissimum, & acutissimum argumentum. Nam Tob scire non poterat se iustum esse, nisi sciret se omnino esse immutabilem, ita vt nec scelus admittere, neque ab officio desciscere posset. Si enim id pro explorato non haberet, vnde sciret se non peccasse, cum peccare potuerit? Nam quamuis nullius sibi peccati conscius sit, cum tamen potuerit peccare, relinquitur magnus dubitandi locus, vtrum peccarit. Nemo enim omnes animi sui motus pro comperto habere potest, cuius modi fuerint, cum varij, & infiniti prope sint. Qua de causa facile subrepere delictum potest. Quod doctissime docuit Paulus dicens, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Et ob eam rem Christum affirmasse puto, Nemo bonus, nisi vnus Deus. Hunc enim pro certo bonum esse affirmamus, quia à bonitate non potest desciscere cæteri autem desciscere possunt, nemo certoscit, vtrū boni nominari possint: etenim id Christus respondit cuidam, qui magistrum eum bonū appellauit. Illud autē Tob minime scire se immutabilem esse constat ex eo, quod re vera immutabilis non erat, sicut & nullus homo est: hoc autem probat ex maiori. Nam sancti Dei non sunt immutabiles, ergo neque homines. Sanctos eius, vt placet omnibus, expositorius vocat angelos. Quod nemo immutabilis, dicit in Hebraeo est, *אמון* & lo iaamin. Significat autem *אמן* aman, & credere, & permanere, hanc, significationem secutus est Latinus interpret, illam vero Græci vertentes à *πιστις* non credit, quod eandem habet sententiam. Non enim credit Deus illis, quia mutari, & delinquere possunt. Quocirca, de illis querit, eosque in indicium vocat. Quod vero dicit, *cæli non sunt mundi in conspectu*

1. Cor. 4.

Marc. 10.

Quis pro certo bonus as-
firmatur.Celi quomodo
mundi non
sunt.

Q 2 eius,

eius, potest, esse metonymia, vt quibusdam expositoribus placet, continens pro contento, celi pro angelis, qui in eo sunt, vel potest sine figura dici ipsos calos mundos non esse, cum torfores, & feces ex ipsis expulerit, angelos improbos. Quod pertinet ad probandum sanctos eius non esse inmutabiles: quia macati sunt, & contaminati: non enim ipse eos contaminatos, efficeret.

16 *Quanto magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem.*

Concludit, quod minus est, Homines inmutabiles esse non posse, duobusque argumentis breuiter probat esse minus. Primum, quod homo sit abominabilis natura sua, nascitur enim iniquus, & in offensa apud Deum. Siquidem peccato originali omnes homines natura tenentur. Et ob eam rem inutilis doctissime dicitur, non enim est natura sua idoneus, aptusque ad finem consequendum, ex quo ratio petitur utilitatis. Cum enim, vt Paulus ait, Omnes ira filij natura simus, Deum finem nostrum consequi natura non possumus, inutiles igitur natura sumus. In Hebræo est חלחל neclach, quod hoc tantum loco, & psalmo: 13. reperitur, & utroque loco vulgatus transfert inutilem. Sed Septuaginta auctores, ex quibus psalmodum versio Latina translata fuisse creditur, in psalmo transferunt ἀχρηστον inutiles facti sunt. Hoc vero loco ἀκαθάρτων impurum. Et ita transfert Chaldaeus מנדב mesab immundus: sed Hebræi dicunt foetidum significare. Quacunque tamen ratione exponatur, in eandem recidit sententiam: nam inutilis, impurus, foetidusque homo dicitur, propter peccatum quo natura tenetur. Deinde quod homo facile peccet, & propterea dicitur *bibit iniquitatem quasi aquam*. Quod magnum etiam libidinis ardorem, & vehementes cupiditatis motus, quibus homo ad peccandum, quasi impellitur, perstringit. Quo fit, vt nonnulli tam effrenate peccent, vt diurnam peccandi sitim explere velle videantur. Quod & sapiens docet in Proverbijis dicens, *Quasi per visum stultus operatur scelus*. Bibunt etiam homines iniquitatem, sicut aquam, quia forte, & temere nihil dubitantes nihil timentes, nihil animaduertentes, quod sese dat flagitium suscipiunt, & quasi præcipites amentia feruntur. Ex quo fit, vt stulti, amentes, insipientes, insensati sapennumero diuinis oraculis vocentur.

Ephes. 2.

Homo cur facile peccet.

Prover. 10.

Osten-

17 *Ostendam tibi, audi me: quod vidi, narrabo tibi.*

18 *Sapientes consitentur, & non abscondunt patres suos.*

19 *Quibus solis data est terra, & non transiit alienus per eos.*

Certissimis argumentis fidem facit maximam, eorum quæ dicturus est, Et quod ea vidisset, & quod ea ex maioribus accepit. Quibus multam conciliat auctoritatem, ut eorum intelligatur testimonium esse grauissimum. Nam & sapientes erant, reliquorum enim testimonia, dictaque negligenda potius, & despicenda sunt viro prudenti, quam citanda: sapientium autem testimonium tantum pondus habet in doctrina morali, ut regulam, ac virtutis normam Aristoteles esse iudicauerit, eiusque iudicio virtutem ponderandam & æstimandam esse. Erant etiam reipublicæ gubernatores, id enim significat cum dicit, *Quibus solis data est terra*, id est, gubernanda, & administranda, estque hic perfectissimus sapientiæ gradus, ut non sibi solum, verum etiam alijs quis sapiat. Præsertim quod cura tanta, atque sapientia eos terram rexisse dicit, ut *alienus non transiret per eam*. Id est, ut hostes, atque prædones, neque agros populare, neque prædas agere auderent, neque Rempubicam bello tentare, aut saltem in potestatem redigere possent. Id enim sapientia, & industria potius fit eius, qui Rempubicam gerit, quam vllis alijs opibus, atque præsidijs. Id quod luculenter tractat Ecclesiastes, ac vehementer dolet id homines latere, Hanc quoque (ait) sub sole vidi sapientiam, & probaui maximam, ciuitas parua, & pauci in ea viri, venit contra eam rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per girum, & perfecta est obsidio. Inuentusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit urbem per sapientiam suam. Et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita? &c. Melior est sapientia quam arma bellica. Id etiã aperte testatur Esaias dicens. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Quod dicit, *Et non abscondunt patres suos*, obscure id in Hebræo, & in Latino interprete ponitur. Nam in Hebræo ad verbum si conuertamus, ita est, Non abscondunt è patribus suis. Clarius Septuaginta conuerterunt οὐκ ἐκρύβαν πατέρας αὐτῶν non absconderunt patres eorum. Sed longe clarius Chaldaeus, qui reliquis etiam interpretibus magnum hoc loco lumen attulit, לא מכריבין ממסורתא דא בהתחולא non absconderunt, quæ tradita sunt à patribus eorum. Significat

Sapientis testimonium magnum habet pondus.

Sapientia potius quam opibus ciuitas defendi.
Eccles. 9.

Esai. 5.

ergo vulgatus, Non abscondunt patres suos sibi narrasse. Hebraeus non abscondunt ea se audisse à patribus suis. Itaque declarat Eliphaz per manus maiorum hanc accepisse doctrinam, quæ discendi ratio tantam tenet auctoritatem, ut oraculi vim habeat. In libro enim nostro primo de vera religione demonstrauimus, quanta sit traditionum auctoritas. Non potest igitur ea doctrina non singularis, & eximia esse, quam & Eliphaz fuerat expertus, quam etiam per manus sapientium, & antiquorum hominum, qui rem publicam optime gesserant accepit. Sequitur autem huiusmodi doctrina.

20 *Cunctis diebus suis impius superbit.*

Id est, iniqua agit vere enim is superbire dicitur, qui Deo non obtemperat, sicut etiam Dauid ait, Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. In Hebræo tamen est מִתְהַלֵּל mitholel, quod varie reddit vulgatus, nam in Hieremiæ. cap. 23. vers. 19. conuertit Erumpens. Hoc vero loco Superbit Chaldaicum sorte fecutus, qui מִתְפַּס mitpas polluens, contaminans, siue blasphemans reddit. Sed verbum הִלֵּל hul in quo reperitur Hebræis inter alia dolere, & parturire significat. Secundæ huius significationis rationem ducens vulgatus Superbire transtulit, id est, res iniquas molitur. Sicut dicit Dauid, Ecce parturit iniquitatem, & concepit dolorem & peperit iniquitatem, & in fine huius capituli ipse Eliphaz, Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Sed Hebraei primam hoc loco significationem intelligunt, & ita interpretantur cunctis diebus dolore conficitur, sic & Septuaginta interpretes πᾶσι ἡμέραις ἐν ὀργῇ ὀφθαλμοὶ ἐν ὀργῇ omnis impij vita in cura (subaudi) versatur. Non enim potest non dolere, & vehementer angis, qui rationis gubernaculo destitutus varijs perturbationibus agitatur. Et ob eam rem dicit, Dauid, Contritio, & infelicitas in vijs eorum, viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum. Ab hoc loco vsque ad finem capituli copiose discribit Eliphaz de toto impiorum genere, grauiissimasque, & doctissimas de hac re dicit sententias, quas si in Job conuenire assumat, vehementer errat. *Et numerus annorum intratus est tyrannidia eius.* In quo vehementer eius amentia declinat, qui cunctis diebus superbiat, Deoque resistat, cum ignoret quandiu tyrannidem exercere, & alijs infestus esse possit. Declaratur etiam eorum, quos opprimit, quanta sit miseria, cum lateat eos, quandiu tyranni tantam acerbitatem perpessuri sunt: quæ res vehementer angebat, Danid dicentem, *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me?* Verbum vero de verbo traducitur Hebræa

Traditionū
auctoritas.

Psal. 73.

Psal. 7.

Iniquus semper
dolet.

Psal. 13.

Psal. 12.

Hebræa sic etiam possumus, Et numero annorum absconditi sunt violento, id est cunctis diebus superbit, & numero annorum, qui absconditi sunt violento. Anni vero vitæ eius absconditi dicuntur, quia Deo tantum cogniti sunt. Septuaginta vero ita conuertunt *עֲשֵׂר דְּאַרְבָּעִמָּוֶת דְּדֹרֹתָא דְּמִיָּא* anni vero numerabiles potenti tributi sunt. Quia *נִסְפֵּנּוּ* nitspennu, quod absconditi sunt, proprie significat, vulgatus intellexit absconditos esse tyranno, & propterea. Incertos, ei scilicet, traduxit. Septuaginta vero intellexerunt diuina mente esse repositos eique constitutos, & propterea numerabiles siue certos traduxerunt. Quare vtraque versio cadit in Hebræa verba.

21 *Sonitus terroris semper in auribus illius.*

Explicat, quod dixerat ex interpretatione Hebræorum superiori versu, cunctis diebus dolore conficitur impius, tractatque satis eloquenter eas sollicitudines, fraudisque cruciatus, quibus impiorum animi dies noctesque exeduntur, quas pœnas luunt grauissimas, non alterius animaduersione, sed suæ angore conscientia. Cum enim (vt ait sapientia) Sit timida nequitia dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæua perturbata conscientia. *Cum pax sit, ille semper insidias suspicatur.* id est, licet nullus ei negotium, neque molestiam exhibeat, veretur tamen ne sibi instruantur insidia. Necesse enim est, vt is, quem multi timent, à multis timeat. Hebræus vero verbum de verbo ita habet, In pace vastator veniet ei. Quod vulgatus significare putauit, Timet vt veniat ei vastator, & propterea illo modo transulit. Septuaginta vero, cum fuerit securus opprimet eum calamitas, & propterea reddiderunt *ὅταν δοκῆ ἢ δὴ εἰς πῶς δ' εἴη*, *ἢ ἔτι αὐτῷ ἢ κατὰ σπῆν* cum visus fuerit pace frui, tunc eius veniet euersio. Est enim insignis temeritas, vt ij se securos esse posse opinentur, qui tam graues cum Deo inimicitias gerunt. Quare Paulus auctor est Thesalonicensibus scribens. Quum

Timet semper iniquus.

Sapient. 16.

1. Thess. 5.

22 *Non credit, quod reuerti possit de tenebris ad lucem, circumspiciens vndique gladium.*

Id est, si quando in calamitates incidat, desperat de salute sua, & vndique malum timet. Proprium enim est hominis iniqui, vt facile despondeat animum, resque aduersas non magno, sed abiectio animo toleret. Sicut Dauid ait, In miserijs non subsistent. Cum enim subsidijs tantum humanis nitantur, illis destituti, quomodo conuertant, nesciunt. Eadem vero tenebrarum metaphora pro-

Iniqui facile desperans.

Psal. 139.

Esaï. 5. nunciauit Esaïas impios, quo se confirment in aduersa fortuna non inuenturos dicens, Aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, lux obtenebrata est in caligine eius. Ex quo fit, vt cum nullum possit malorum exitum inuenire desperatione fractus animus vndique gladium, id est, malum, species progere, sibi imminere formidet. Cuius rei præclarum specimen fuere tenebræ illæ crassissimæ, quæ obductæ fuerunt Aegyptijs, in quibus *Sapient. 17.* tanto percussi fuerunt timore, vt dicat Sapientia, Vna catena tenebrarum omnes erant colligati, siue spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos auium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut sonus validus præcipitantium petrarum, aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium validarum bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore.

23 Cum se mouerit ad quærendum panem, nonit quod paratus sit in manus eius tenebrarum dies.

Aptissime impiorum hominum ingenium describit, qui quamuis alijs malis opprimantur, dum tamen diuitias, & facultates habeant, confidunt, neque spem omnem suæ salutis abijciunt, cum spes illi suas in fortunis collocatas habeant, Sicut tradit Sapientis *Prouer. 10.* in Prouerbijis, Substantia diuitis vrbis fortitudinis eius, & quasi murus validus circumstans eum. Cum vero hac vrbe fuerint expulsi, & is eorum murus corruerit, tunc spe sua deturbati cognoscunt se miseriarum tenebris vndique esse circumfusos, & quam grauis eos casus manebat, intelligunt. Quocirca Egestas à Domino in domo impij, Salomon ait. Sed in Hebræo est, *cum se mouerit ad quærendum panem*, וְכִּי יֵצֵא לְבַקֵּשׁ לֶחֶם, id est, quocumque loco eum potuerit inuenire, vt ei necesse sit stipem petere. Sed cum hæc vox valde ambigua sit Hebræis, factum est, vt in aliam longe diuersam sententiam, quam vulgatus Chaldaus, & Hebræi, hunc versum Septuaginta viri acceperint. Nam in hoc nomine, וְכִי לִטְרָה לֶחֶם, quiescentis nulla ratio ducenda est, vt sæpe diximus quare, וְכִי, e, significat vbi, insulas, & bestias, siue aues, insulas, & loca deserta incolentes, vltimas vulgatus interpretatur, *Esa. 13. vers. 22.* eodem loco Septuaginta onocentauros, & thargum feles siue Catos siluestres, huius significationis rationem hoc loco Græci ducentes, ita totum versum reddiderunt

κατακοιμισθησιν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἕρποντες ἐπὶ τὰς πέτρας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ οὐδὲν ἐσθλόν, ὅθεν οὐκ ἔστιν ἐκείνην τὰς ἀετοῦς, ὅθεν οὐκ ἔστιν ἐκείνην τὰς ἀετοῦς, ὅθεν οὐκ ἔστιν ἐκείνην τὰς ἀετοῦς. vulturibus pro cibo constitutus est, sibi que conscius est, quod eum maneat ruina, & tenebrosa dies. Quæ versio descriptissime superiori versui contextitur, quo desperationem hominis

minis iniqui exposuit, id est, desperat se e periculis euadere posse. Et merito quidem, nam misera morte mulcabitur, insepultusq; iacebit. Sicut Hieremias de rege Ioachim vaticinatus est, Sepultura asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Hierusalem. Deus etiam apud Ezechielem, Conuiuium instruit anibus, & bestijs ex iniquorum hominum cadaueribus dicens, Tu fili hominis (hæc dicit Dominus Deus) dic omni volucris, & vniuersis aui bus, cunctisque bestijs agri conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis victimam grandem super mōtes Israel, vt comedatis carnem, & bibatis sanguinem, carnes fortium comedetis, & sanguinem principum terræ bibetis, arietum & agnorum, & hircorum, taurorumque, & altilium, pinguium omnium. Et comedetis adipem in saturitate, & bibetis sanguinem in ebrietate de victima, quam ego immolauit vobis. Et saturabimini super mensam meam de equo, & equite forti, de vniuersis viris bellatoribus, ait Dominus Deus sequitur autem.

24 *Terrebit eum tribulatio, & angustia vallabit eum, sicut regem qui præparatur ad prælium.*

Id est, ita eum miseria: & mala oppriment, vt ea nullo pacto effugere, aut declinare possit, id enim ea ratione dicendi, Angustia vallabit eum, in scriptura sacra significatur. Sicut dicit Dauid, Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Facile verò est hominem sceleratum, ita malis mergi, & miserijs circumueniri, cum sit valde infirmis præfidijs munitus: virum vero bonum valde difficile est, & fieri non potest, licet vehementer nonnunquam sit oppressus, vt desperet omnino, quoniam eo nititur, de quo dicit Dauid, Altissimum posuisti refugium tuum, Quod dicit ad prælium Hebraicè est לַחִידוֹר lachidor, quod verbum est obscurum, nam alio loco eadem forma nō reperitur, licet כָּדוֹר cadur eius simile in Esaia 22. vers. 18. reperiat, quo loco Pila exponitur, & ita hic quidam exponendum putant in eandem sententiam, id est, Sicut rex exercitus sui globo stipatus, qui in medio loco positus vndique circumdatur. Et sic exponit Chaldaeus, כְּלֵי מַלְכָּא לְמַחְרָא לְמַחְרָא כְּלֵי מַלְכָּא melech dimhatad leistahara beligionim, rex qui ita se habet, vt circumdatur le gionibus. Septuaginta tamen vertunt ἀσπίς ἐκάλυψεν τὸν πρῶτον, sicut dux præfectus cadēs, id est, dux, qui exercitum præsit, in quē vnum in bello cadentem multa militum turbā ruit, hostes, vt capiant, socij, vt seruent, quare omni ex parte circumdatur. Hac ratione

Hier. 12.
Ezech. 39.

malis lupul
macti. 24

Psal. 1.

Psal. 90.

tione angustia circundabit iniquum hominem, vt omni ex parte angustijs vrgeatur.

25 *Tendit enim aduersus Deum manum suam.*

Iniqui aduersus Deum.

Isai. 1.

Quoniam opera manibus sunt per metonymiam, causa pro effectu, manus pro operibus in scriptura ponuntur, Illi ergo tendunt aduersus Deum manum suam, qui faciunt aut moluntur, aliquid, quod Deus fieri prohibeat, qui denique violant legem Dei, qua voluntas eius declaratur, de quibus Esaias dicit, Manus vestrae pollutae sunt sanguine, & digiti vestri iniquitate, & paucis interiecti, Opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Tendunt igitur iniqui omnes, manus aduersus Deum. Sed id, & ea quae deinceps sequuntur, in primis ad homines pertinent profligatissimos, & multis sceleribus contaminatos, & qui praecipites per omnia vitia ruant, ij enim imitari eos gigantes videntur, quos profani poetae fingunt bellum aduersus deos suscepisse. Sicut Virgilius dicit.

6.

*Hic, & Aloidas geminos immania vidi
Corpora, qui manibus, magnum rescindere caelum,
Aggressi, superisque Iouem detrudere regnis.*

Et Homerus.

Oδ. λ.

καὶ Τητυὸν ἄδον γαῖης ἐκευδὸς ὕδον,
καί μιν ἐν δαπέδῳ, ὃδ' ἐπ' ἐνοία καὶ τὸ πῆλ' ἔρα,
Γύπε δέ μιν ἐκ' ἄταρ θεὸς παρομφύω ἥπαρ ἐκ κρη
δέρων ἰσοδύνατον, ὃδ' ἐκ ἀπαμύλιτο χερσὶ
Ἀπὸ τῷ ἄλκυονα δίδος κυδρῶν παρὰ κροῖον
Ποσειδ' ἰρ' ἄρ' ἔλελυ δία κατὰ χροῖον πανοπῆος.

*Et Tytiuum vidi claræ telluris alumnium,
Porrigitur cui tota nouem per iugera corpus.
Hinc atq; hinc geminus rostro vrget vulgur aduersus
Immortale iecur tondens, iacet ille supinus.
Nec depellendi manibus datur vlla potestas
Latona nanque ausus fuerat tentare cubile
Impius, eterno fuerat quæ iuncta tonanti,
Cum Pytho Panopæi peteret per amena vireta.*

Et forte hæc persequens Eliphaz, illos in primis homines perstrin-
gebat, de quibus dicitur in Genesi, Gigantes autem erant super
terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad fi-
lias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes à seculo, viri
famosi. Qui iniquis suis factis Deum, ita prouocarunt, vt vniuer-
sum diluuiò deleteret, & euerteret orbem terrarum. Nam sequitur
statim eodem capite, videns autem Dominus, quòd multa mali-
tia esset in terra, &c. Delebo inquit hominem, quem creauì, à fac-
cie terræ. Ea vero coniectura ducor ad id existimandù, quòd hæc
doctrinam per manus maiorum suorum Eliphaz didicisse dicit,
quos certum est non diu post diluuium extitisse. Vel forte hæc di-
cens Eliphaz illos homines tangit, qui turrin Babel ædificare co-
nati sunt. Quo suo facto præ se ferebant cælo bellum inferre. Ex
quo fortasse illa per hominum vulgus manauit fabella, de quibus-
dam hominibus, qui corpore immanissimo & animo insolentissi-
mo cum essent, cælos ausi sunt bello tentare. Quorum meminit
Plato in suo conuiuio in oratione Aristophanis. Quos calum con-
scendere nixos fuisse narrat. Fortasse legerat illud Genes. 11. Veni-
te faciamus nobis ciuitatem & turrin, cuius culmen pertingat
ad cælum, Iouemque (ait ille) cum alijs dijs quid facto opus esset,
deliberasse. Forsitan, quia illud legerat eiusdem capituli, Descen-
dit autem Dominus, vt videret ciuitatem, &c. Venite igitur de-
scendamus, & confundamus, &c. citatque Plato Homerum in hæc
sententiam de Otto, & Ephialto loquentem. Quos ita in Odyssæa
Homerus describit.

Impiorum
superbia.

Gigantium
fabula vnde
fuerit orta.

ἐνέωροι γὰρ τοὶ γὰρ καὶ ἐνεαπήχεις ἦσαν,
Ἰεὸς, ἀτὰρ μήκος γὰρ χυμένω ἐνεόρῳνοι,
οἵ τε καὶ ἀδανάτοισιν ἀπειλήσω ἐν Ὀλύμπῳ

Qui cum nouem essent nati annos, lati nouem cubitis erant, longi
vero nouem iugeribus, qui bello tentarunt immortales, qui erant
in Olympo. Ad huiusmodi deniq; profligatissimos homines, quæ
sequuntur spectant. *Et contra Omnipotentem roboratus est.* Id est Deo
repugnauit, nec plagis aliæ ratione à Deo flexus ad officium
est. Sicut de filijs Israël dicit Zacharias, Cor suum posuerunt, vt
adamantem, ne audirent legem. In eo verò eius stultitia summa
significatur, quod dicit, *contra omnipotentem*, id est, cui nemo potest
resistere.

Zach. 7.

26. Cucurrit aduersus eum erecto collo.

Id sceleris longe grauius est, vt non solum Deo resistere, verù etiã
ei bellum inferre ausus fuerit, sicut Sennacherib, qui hæc madata
dedit

Esaï. 37.

dedit ad Ezechiam, Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confidis dicens, Non dabitur Hierusalem in manu regis Assyriorum, Cui postea verbis Dei respondit, Cui exprobasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem, & leuasti altitudinem oculorum tuorum, &c. Habitationem tuam, & egressum tuum ego cognoui: & insaniam tuam contra me. Quum fureres aduersum me superbia tua ascendit in aures meas. Quod erecto collo dicit, alludit ad rationem bestiarum quæ erecto capite vadunt, vt alijs bestijs noceant. Septuaginta paraphrasi id satis apta interpretati sunt, In *superbia*, vel iniuria, vel petulantia, quæ erecto collo significatur, sicut de Sennacherib narratum est. & *pingui ceruice armatus est*. Id est, nulla re alia se ad tantum bellum muniuit, quam arrogantia, atque superbia, quam diuitiæ parere solent, quæ pingui ceruice significatur, vt à Dauide, Tauri pingues obsederunt me. Idem sed obscurius Hebræa verba significant, quæ ita verbum de verbo vertemus, Densitate altitudinis scutorum eius. Idem etiã Septuaginta viri ita vertentes *ἐν πλάχεις ὡς τὰ κέρατα αὐτοῦ* in crassitudine scuti eius. Sed totum hunc versum quidam in aliam sententiam interpretantur, quia illud, *aduersus Deum*, In Hebræo est, *Aduersus eum*. Quod latinum referre putant non Deum, sed impium in hanc sententiam, quod Deus inuadet collum impij, quam interpretationem Biblia, quæ Tugurina appellatur, secuta est, ita conuertens. Qui cum eo concurrens collum inuadit, ac densissimos clypeos conuellet, Id est, nullus Deo inuadenti repugnare poterit. Sed vulgati versio aptior est ijs, quæ sequuntur, quam & Septuaginta auctores probant.

Psal. 20.

27 *Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet.* Ex habitu corporis mentem, & animum hominis improbi desertit, & hæc, quam dicit, crassitudo, & aruina eius, impij indicat arrogantiam, confidentiam, cõtumaciam, & mentis stuporem, quibus inflatus Dei leges infringere nõ veretur. Eadem translatione idem declarauit Dauid, dicens, Inimici mei animam meam circumdederunt, ad ipem suam concluderunt, os eorum locutum est superbiam. Et alio psalmo, Tenuit eos superbia, operiti sunt iniquitate, & impietate sua. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quæ mentis crassitudo propter multas copias, & nimis prosperam fortunam hominibus accidit. Sicut enim corpus parv exercitatum, & bene pastû crassius fit, ita & mens, si nullis laboribus exerceatur, sed delicijs recreetur, superba fit, & arrogans Deoque populorum obsecundat. Quod tunc docuit Moyses dicens de populo Israel, Constituit eum super excelsam terram, vt comedere

Psal. 16.

fructus

Psal. 72.

Arrogantia
impijs acci-
dit propter
diuitias.

Deut. 32.

fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo duris-
simo, butirum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum,
& arietum filiorum Basam, & Hircos cum medulla tritici, & san-
guinem vuae biberet mera cissimum. In crassatus est dilectus, & re-
calcitrauit in crassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum
factorem suum & recessit à Deo salutaris suo. Prouocauerunt enim
in dijs alienis. Quare non minus ac forte multo magis timenda
est viro pio rerum copia, quam inopia.

28 *Habitauit in ciuitatibus desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumu-
los sunt redactæ.*

Quidam hoc vesu calamitatem explicari putant, in quam incidet
impius vir, Sed ijs magis assentior, qui de prospero eius reru cur-
su dici indicant, ex quo illa, vt diximus eius crassitudo nata est.
Hoc est tanta eius, & copiarum vis, vt ciuitates desolatas resta-
urare, & domus desertas, & in tomulos redactas, quo nomen in vul-
gus comparet, reficere moliaur. Sicut Constantinus Byzantium
ornauit, & amplificauit, & Constantinopolis, voluit, vt appellare-
tur, Alexander Alexandriam, & multas alias vrbes. Quam exposi-
tionem ob eam rem mihi persuadeo, quod hac re ipse Iob capite
tertio hominem felicem descripsit dicens, Cum regibus, & con-
sulis terra, qui edificant sibi solitudines. Sequitur autem.

29 *Non disabitur, nec perseverabit substantia eius.*

Hominis impij narrauit impietatem, nunc quas penas luet, Id
est diu non erit diues, macrescet, macie conficietur, & in egestate
erit. Sicut ille cui dictum à Deo est, Stulte hac nocte animam tuam
reperunt à te quæ autem parasti, cuius erit: sic est, qui sibi thesau-
rizat, & non est in Deum diues. *Nec mittet in terra radicem suam,*
id est, non firmas in terra radices aget: sed erit, vt ait Dauid, Tan-
quam puluis, quem proiecit ventus à facie terre. Quod radicem
dicit in Hebræo est מלמל minlam, quod verbum hoc tantum loco
reperitur, quare non satis eius significatio constat. Hebræi perfe-
ctionem significare dicunt מלמל nala radicem eius esse putantes,
quod est consummare, atque perficere in eandemque sententiam
hunc locum exponunt. Id est, eius diuitiæ in terra non perficien-
tur, nec edificia, & alia opera inchoata perficiet: nã prius à Deo
dissipabuntur. Septuaginta vero *valar* ymbram reddiderunt in
eandem etiam sententiam, id est non perseverabunt eorum diui-
tiæ, sed euercentur à Deo, ac solo aquabuntur petita ex edificijs
translatione, qui tunc perfecte explanantur, cum nullam in terra
ymbram reddunt. Chaldeus transtulit מלמל moneon ex eis, id est,
nihil ex eorum diuitijs in terra relinquetur. Vt ex hoc aperte co-
stet,

Copiam non
minus esse ti-
mendam quam
inopiam.

Iob. 3.

Luc. 12.
Psal. 1.

stet, quam incerta sit huius vocis significatio.

30 *Non recedet de tenebris.*

Cur impius incidet in tenebras.

Esaï. 8.

Esaï. 9.

Cum laude memoria hominis iniqui non usurpabitur.

Eccli. 10.

Impij futiles.

Esaï. 64.

Iob. 4.

Esaï. 11.

Tenebræ calamitates, vt sæpe diximus in scriptura sūt: in eas igitur calamitates incidet, ijs malis constringetur, quæ nullo pacto declinare, & effugere possit. Merito enim perpetuis tenebris circumfusus erit is, qui tenebras semper amauit lucem fugit, nunquam integrum, & incorruptum iudicium est rationis secutus. Hoc idem vaticinatus est Esaïas dicens, Et ad terram intuebitur, & ecce tribulatio, & tenebræ, & dissolutio, & angustia, & caligo perire quens. Nō poterit auolare de angustia sua, *Ramos eius arefaciet flamma*, Ramos vocat liberos eius, ædificia, & alia opera, quæ pertinent ad impij famam, memoriamque conseruandam, quam ille multo studio custodire, & stabilire conabatur, id quod etiam Esaïas præfagiuit dicens. Quia omnis violenta prædatio erit in combustionem, & cibus ignis, Faciet ergo Deus, vt cum laude memoria hominis iniqui non usurpetur, sicut Ecclesiasticus dicit, Arefecit ex ipsis, & disperdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum è terra: memoriam superbiorum perdidit Deus, Quod si aliquorū impiorum vita defunctorum, nomen celebrari videamus, mirum non est. Nam tandem extrema iudicij dies, qua omnes illorū causa planæ omnibus fient, ita illorum famam atteret, & omnino labefactabit, vt penitus deleant. Quod verò flammam dicit, Hebraicè etiam est *תִּשְׁבֵּחַ* falhebet flamma, sed Septuaginta transferunt à *ventus*, alludètes ad Eurum, qui plantas, vt in principio huiuscapitis diximus, inflammere solet. *Auferetur spiritus oris eius*. In quibusdam exemplis, vulgata æditionis est oris sui, quod & cadit in Hebræa, & ita explicant, Oris scilicet impij, quod ita macroscet, & extenuabitur impius, licet crassissimus aliquando sit, vt vel flatu suo auferatur. Quo significet quam leues & futiles impij sint, licet grauissimam nonnunquam personam sustineant, id quod etiam tradit Esaïas dicens, Cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ, quasi ventus abstulerunt. Sed emendatior lectio esse videtur, quam posuimus, quæ est in Biblia Regia, *Eius scilicet, Dei qui facile fortissimos, & potentissimos quousque impios radicatus conuellet, & perdet*. Nam ita quarto capite Eliphaz locutus est. *Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos stante Deo perijisse, & spiritum iræ eius esse consumptos*. Spiritu laborum suorum interfecerit impium, ait etiam Esaïas, Septuaginta conuertunt *de terra de a fructibus*, decidet eius flos. Quia relatiuum, neque Deum, neque impium, sed ramum, vel *Chasor* germen, vt ipsi conuerterunt referre

putarunt, **וְכַפֵּי** pe, quod Hebræi ferè semper os interpretatur, significat etiam, & fortè proprius rei extrimitatem, & ita **וְכַפֵּי** pi gladij frequenter dicunt, id est, aciem gladij, & **וְכַפֵּי** pi pallij, id est, labrum pallij Exodi 36. versu. 23. ita etiam **וְכַפֵּי** pi germinis id est, flos eius, intelligere poterunt. Sententia item optime quadrat, id est, Nomen, gloria, & amplitudo improbi licet aliquando floreat, decedet tamen, atteretur, & comprimetur. Sicut mox dicit, **וְכַפֵּי** Lædetur in primo flore botri us eius. Sequitur autem.

31 Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit.

Quidam exponunt, Desperat Deum posse ab eo vlllo modo placari, vt desperavit Cain. Sed melius mihi videtur exponi, Inflatu errore non animaduertit, quòd eum oporteat Deum mitigare, & aliqua ratione tot ei impendentia mala à se deprecari. Sicut Daniel Nabuchodonosor consuluit, Peccata tua elemosynis redimet, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Forsitan ignoscet Deus delictis tuis. Hic tamen versus in Hebræo difficilis habetur, varieque exponitur, cuius rei si causas reddamus, magnum ei lumen afferemus. Hebræa autem ita habent **אֵל יִמְכַן כִּשְׁוֵי נִתְחָה** אל ימכן כשוי ניתחה **כִּי שֵׁוֹא תִתְחָה תִמְרָר** כי שא תיתה תמרר. In primo vero **וְשָׁוִי** sau, vel deest, **וְשָׁוִי**, vel, **וְשָׁוִי**, si desit, **וְשָׁוִי**, vt quibusdem placet Hebræis, Æquum & rectum indicat à verbo **וְשָׁוִי** saua æquare, Quare ita declarandum arbitrantur. Iniquus scilicet errans non credet, quòd rectum & æquum sit. Qua propter loco eius credet, quod mendacium est. Et ita verbum de verbo vertemus, Non credet in æquum errans, quoniam mendacium erit permutatio eius. Et merito quidem eam persoluit pœnam is, qui fidem non habet veritati, vt decipiatur, à falsitate. Qua pœna multandos esse Iudæos Christus præfagijt dicens, Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Sin autem in illo **וְשָׁוִי** sau desit, **וְשָׁוִי**, vt Chaldaus, & vulgatus, & alij putant, Mendacium significat, & ita versus reddunt, Non credet mendacio deceptus, quòd mendacium erit permutatio eius. Id est, studio res fallaces quærendi non animaduertit quod fallaces, erunt, & inanes omnes spes eius: Sicut de impijs dicit Esaias, Posuimus mendacium, spem nostram & mendacio protecti sumus. Id est, qualis erat taliter respòdetur ei, vt spes fallaces, ita & præfidi diu fallax. Sed restat exponere, qua ratione ductus vulgatus interpres secundam versus partem ita exposuit. *quod aliquo pretio redimendus sit.* Quia **וְשָׁוִי** sau, & mendacium, vt diximus, & gratis, & frustra etiam significat, vt ex. 35. huius libri capite versu. 13. intelligitur, quo loco,

Dan. 4.

Ioan. 5.

Esai. 28.

co, Frustra vulgatus, Hebræi Gratis interpretantur. Huius significationis rationem ducens à negatione in principio versus posita affici putauit, id quod in scriptura saepe vsu venit. Intellexit igitur, Non gratis erit permutatio eius. Inquam sententiam conuertit, A quo pretio redimendus sit. Septuaginta vero ita locum reddiderunt *וְאֵיךְ לֹא יִשְׁלַח אֶת יָדָיו מֵעַל אֲוִיבֹתָיִם* non credit, quod permanebit, vana etenim euenient ei, Quia *לֹא אִמָּן*, quod non nos credere interpretati sumus permanere etiam significat. Intellexerunt ergo negationem afficere verbum secundo loco positum, id est, non errore capiatur, quod permanebit: & propterea ita conuerterunt, sententia autem facilis, & valde coherens est. Quia consistunt in nihili (vt ait Esaias) & loquuntur vanitates, oua aspidum ruperunt, qui concederit de ouis eorum morietur, & quod confortum est erumpet in regulum opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum.

32 *Antequam dies eius impleantur, peribit.*

Dies hominis implentur, cum vsque ad senectutem viuit, quæ est ætatis terminus, & quasi peractio, vnde pleni dierum obire in scriptura dicuntur, qui ad summam vsque senectutem viuunt, vt de Isaac, Et completi sunt dies Isaac cetum octoginta annorum, & appositus est populo suo, senex, & plenum dierum. Peribit ergo in pius antequam dies eius impleantur. Id est, antequam senectutem assequatur. Quod de sceleratissimis hominibus, & grauibus vitijs implicatis intelligendum arbitror, qui peste, gladio, vel veneno absumpti fere nunquam ad senectutem perueniunt. Quod Ecclesiastes declarare videt dicens, Ne impie agas multum, & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. Et David dicens, Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, Et certe, & sacra scriptura, & alijs multis historijs memoriæ proditum est, multos huiusmodi homines cito obiisse, neque mihi succurrat vllus immanis, & ad omne scelus proiectus homo, qui extremam ætatem ægisse narretur. Et manus eius arefcent, illa, quas contra Deum extendere ausus est, vt versu. 25. dixit. Sicut aruit manus Ieroboam, quæ extendit iubens prophetam Dei apprehendi, vt narratur in regibus, Arefcent igitur manus eius, quoniam amplius grassari, & impune non poterit scelera nefaria suscipere, venit enim nox, id est, mors, quando nemo poterit operari, sicut Christus ait. Sed quod manus eius dicit, Hebræicè est *יָדָיו* chippato: & cum alijs punctis significat manus plurali à *יָד* caph, quod volam siue manns, siue pedis significat, puncta vero saepe diximus ad naturam Hebræarum vocum non pertinere, cum sine punctis scribi soleant. Cum ijs autem

Esai. 59.

Genes. 35.

Eccles. 7.
Psal. 54.

3. Reg. 14.

Ioan. 9.

tem punctis, quæ modo habet hæc vox subscripta, est אֶרְבַּח chip-
 pa, quod ramum indicat, & ita Septuaginta viri quos Chaldæus,
 & Hebræi sequuntur, hunc locum traducunt, *καὶ ὁ ῥαμὸς αὐτοῦ ἔσται ὡς ἡ
 ἄβαλιον*, & ramus eius non floreat. Nam רַהָנָן rahanan, quod hic
 ponitur Virere significat, sed vulgatus Arefcet conuertit, nam &
 idem est, quod non virefcere, & aptius cum manibus, quas ipse il-
 lo verbo (vt diximus) intellexit, coniungitur, non ergo floreat,
 neque virefcet eius ramus id est, filij, domus magnificæ, & vestiga-
 lia, quæ testamento reliquit, multisque rationibus curauit, ne im-
 minuerentur, & dispergerentur, sed eorum esset in liberos suos
 perpetua successio, vt progeniem eius honestaret, & omnium se-
 culorum posteritas nominis, & cognominis sui non esset imme-
 mor. Quæ nequaquam, vt sperant, & ipsi cogitant, procedent: nã,
 vt paulo ante dixit, ramos eius arefaciet flamma: quare minime
 virefcet. Quod amplius declarat dicens.

33 *Ladetur quasi vinea, in primo flore botrus eius.*

Est autem botrus in primo flore, quod Hispane dicimus, *vazimo
 en cieme*. Sed in Hebræo est בִּטְרוֹ bisro, significat autem בְּתוּרָה
 immaturam, Hispane *agraz*. Ait ergo quod cito progenies eius
 delebitur, antequam genus eius, vt ipsi sperabant, posteritati pro-
 pagetur, vt de domo dicitur Achab, Perdamque omnem domum
 Achab, & interficiam de domo Achab mingentem ad parietem,
 & clausum, & nouissimum in Israel. Ad eandem rationem, quod
 sequitur spectat. *Et quasi oliua proijciens florem suum.* Id est, filios
 procreauit, fructum tamen ex eis, quem optat, non feret, vt genus
 propaget suum. Nam prius morientur: erit igitur, sicut oliua,
 quæ flores affert, sed ante ipsi decidunt, quam fructum ferant.

3. Reg. 21.

34 *Cõgregatio enim hypocrita sterilis.*

Congregationem vocat, sobolem, & familiam hypocrita, id est,
 impij, & scelerati, species progendere. Hebraice vero ponitur ip-
 sum genus הַנֶּפֶח haneph enim Hebræis impius, & profligatus est.
 Erit igitur familia eius sterilis, quia non propagabitur, reddit
 enim Deus iniquitatem patrum in filijs ac nepotibus in tertiam
 & quartam progeniem. *Et ignis deuorabit tabernacula eorum, qui mu-
 nera libenter accipiunt.* Tabernaculum, vel pro ædibus ponitur ma-
 gnifice constructis, multo auro, & ampla supellectili refertis, vel
 etiam pro familia, & stirpe, sicut apud Latinos Domus nonnun-
 quam vsurpatur, vt poeta dixit.

Exod. 34.

Sergeusque, domus tenet, à quo sergia nomen.

Quidquid significent tabernacula impiorum, delebuntur tamen,

sicut dicit Esaias, Hæc dicit, Dominus exercituum, nisi domus multe deserte fuerint, grandes, & pulchræ, & absque habitatore. Sed animaduertendum est, quam speciem pro toto genere ponat impiorum, *qui munera libenter accipiunt*. Ex quo intelligitur de illis imprimis ab eo verba fieri, qui rerum potiuntur, & regnum possident, qui ius denique alijs dicunt, quorum sunt crimina grauissima. Ex illis tamen ad eorum impietatem declarandam hoc scelus esse maximum, in ijs, qui reipublicæ præfunt. Nunquam enim huiusmodi homines æquum omnibus iudicium reddent. Nam munera, vt Deus dixit Moyse, Excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum, quo magis imprudentes, & iniustorum. Et Esaias, Populi sui scelera prædicans ait, *Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causâ viduæ non ingreditur ad eos.*

Munera acci-
pere, scelus.

Exod. 23.

Esai. 1.

35 *Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & uterus eius præparat dolos.*

Id est, scelus cogitat, quod alijs fraudi sit, facit totos etiam dies dolos, & machinas commolitur, quibus obeat, & conficiat maleficia, animo denique, & pueris operibus improbos, atque adeo improbitatis plenus est. Ita etiam Dauid extremam hominis impietatem declarauit dicens, Ecce parturit iniustitiam concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Ex quo intelligitur non de quibuscumque iniquis hominibus, sed de flagitiosissimis, & profligatissimis hæcenus, vt diximus fuisse locutum. Quasi in Iob conuenire putabat in magno, vt exposuimus, errore versabatur.

Psalm 7.

C A P. XVI.

A **R**espondens autem Iob, dixit.

- 2 *Audiui frequenter talia: consolatores enerosi omnes vos estis.*
- 3 *Nunquid habebunt finem verba ventosa? aut aliquid tibi molestum est, si loquaris?*
- 4 *Poteram, & ego similia vestri loqui: atque vtinam esset anima vestra pro anima mea.*
- 5 *Consolaber, & ego vos sermonibus, & mouerem caput meum super vos.*

Rob.

- 6 *Roborarem vos ore meo: & mouerem labia mea, quasi porcens robis.*
 7 *Sed quid agam? Si locutus sum, non quiescet dolor meus: & si tacuero, non recedet à me.*
 8 *Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilum red. Et sunt omnes artus mei.*
 9 *Ruga mea testimoniū dicunt contra me, & suscitatur falsi loquus aduersus faciem meam contradicens mihi.*
 10 *Collegit furorem suum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus suis hostis meus, terribilibus oculis me intueus est.*
 11 *Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt panis meis.*
 12 *Conclusit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.*
 13 *Ego ille quondam opulentus repente contritus sum, tenuit cervicem meam confregit me, & posuit me sibi quasi in signum.*
 14 *Circumdedit me lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viscera mea.*
 15 *Conscidit me vulnere super vulnere, irruit in me quasi gigas.*
 16 *Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam.*
 17 *Facies mea intumuit à fetu, & plpebrae meae caligauerunt.*
 18 *Hec passus sum absque iniquitate manus meae, cum haberem mundas ad Deum preces.*
 19 *Terra ne operias sanguinem meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus.*
 20 *Ecce enim in calo testis meus, & conscius meus in excelsis.*
 21 *Verbosi amici mei, od Deum stillat oculus meus.*
 22 *Atque vitam sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo indicatur filius hominis cum collega suo.*
 23 *Ecce enim breues anni transeunt: & semitam, per quam non reuertar, ambulo.*

- 1 *Respondens autem Iob, dixit.*
 2 *Audiui frequenter talia.*

Nam & ipse Eliphaz, & reliqui duo amici egerant de iniquorum hominum improbitate, de supplicioque eis à Deo constituto. Et

R 2 Iob

Iob etiam multas contumelias imposuerant, & eius culpā in has misérias incidisse significauerant, quare ait *Frequenter audiuit talia*, Vel potest exponi, Iam ego didici, & satis mihi cognitum est id, quod vos tam multis de toto genere dicitis impiorum. *Consolutores onerosi omnes vos estis*. Id est, qui potius refricetis, quam leniatis dolorem, & qui potius onus imponatis, quam subleuetis. In Hebræo est consolutores *חמל* hamal, quod est labor, & peruersitas, vel iniquitas, & ita illud proxime superioris capitis versus vltimi nonnulli exponunt, Concepit *חמל* hamal iniquitatem. Ratione primæ significationis vulgatus optime transtulit, *onerosi*. Carent enim Hebræi adiectiuus, pro quibus substantiuorum genitiuis vtuntur dicentes, Consolutores oneris, vel laboris. Ratione vero secundæ significationis Septuaginta traduxerunt, Consolutores *κακοί* malorum Hebraismum retinentes pro eo, quod Græci dicerent *κακοί* iniqui atque peruersi: quoniam consolatoris munus minime præstabant, sed vexatoris potius. Quare non sunt reiiciendi, & contemnendi Græci, vt quidam Latinius interpres hoc loco dicit. Vocat autem illos consolutores per cathresim, cum vexatores essent potius. Quoniā ad eum initio se venisse profitebantur, vt consolarentur eum, sicut in secundo capite narratur, Condixerant, vt pariter venientes visitarent eum, & consolarentur.

3 *Nunquid habebunt finem verba ventosa?*

Id est, inania atque futilia, & quæ nullam veram accusationem, nullam veram reprehensionem, nihil denique habeant propositi præter conuitium, & contumeliam, cuiusmodi illa sunt, quæ Eliphaz principio dixit superioris capitis, vsque aduersum. 13. Ita Poeta dixit.

An tibi Mauors ventosa in lingua.

Aut aliquid tibi molestum est si loquaris? Id est, facile sine molestia vlla huiusmodi ventosa verba, & quæ rem non attingant, facies. Ita etiam transferunt Septuaginta viri. In Hebræo tamen est *מריץ* iamritscha. *מר* maras autem ambiguum est vulgato. Nunquam enim eodem modo exponit tribus, vel quatuor, locis quibus in scriptura reperitur. Hebræis tamen semper est roborare, iuuare, & ita hunc locum interpretantur, quid te iuuabit, vel roborabit, id est, qua re nixus, vel quibus argumentis adductus ista factus? Chaldæus reddit *יבסמך* iebasminach, quid tibi iucunditatis affert.

3 Poteram & ego similia vestri loqui.

Puto idem hoc esse, quod illud capitis duodecimi. Et mihi est cor, sicut & vobis, neque inferior veltri sum, quis enim hæc, quæ nostis, ignorat, id est possem & ego easdem, quas vos res tractare, nam & mihi compertæ sunt, & me neque redarguunt, neque vilius delicti conuincunt. *Atque vinam esset anima vestra pro anima mea.* Id est si is esset vestrarum rerum status, qui & meus, eisdemque quibus ego miseris vrgeremini.

5 Consolarer, & ego vos sermonibus.

Quod est prudentis & Christiani viri munus, vt afflictis animum addat, & non super dolorem vulnerum eorum, vt queritur de suis inimicis Dauid. Quod autem Iob id præstaret facile constat ex *Psal. 63.* eo, quod ipse postea de se dicit, Eram mœrentium consolator.

Et mouerem caput meum super vos, mouere caput alijs scripturæ locis irridenti esse videtur, vt in Hieremia, Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam, sibilauerunt, & mouerunt

capita sua super filiam Hierusalem. Et in Ecclesiastico, ita de inimico dicitur, Quasi adiuuans suffodiet plantas tuas, caput suum mouebit, & plaudet manu, Et in regibus, Spreuit te, & sub-

fannabit te, virgo filia Syon: post tergum tuum caput mouit, virgo filia Hierusalem. Hoc tamen loco sine dubitatione dolentis est, & casum alterius grauitè ferentis, vt patet ex Septuaginta

viris, ita reddentibus, Mouerem *οὐκ ἔτι* cum luctu caput meum. Nulla vero re magis mœrentis animus subleuatur, quàm si alium etiam in suo casu dolere videat. Nam sibi quasi præsidium ad se

se cognoscit alterius animum beneuolum erga se sentiens. Ita de Christo Ioannes narrat, quòd cum Mariam plorantem fratris sui mortem videret, infremuit spiritu, & turbauit se ipsum, & lachrymatus est. Qua re & suam erga familiam illam charitatem & pietatem indicauit, quod & qui aderant intellexerunt: nam dixisse narratur, Ecce quomodo amabat eum. Et eis subsidio se

venisse demonstrauit.

6 Roborarem vos ore meo.

Idem est, quod consolarer vos (vt dixit) sermonibus meis. *Et mouerem labia mea, quasi parcens vobis.* Id est, ea loquerer, quæ mitigarent, non quæ augerent dolorem vestrum. Hebræa obscurius enunciauitur, ita tamen verbum de verbo reddentur, Motio labiorum meorum prohibebit, quod optime Chaldæus exponit, Motus labiorum meorum *ימנע* itmenah se prohiberet, vel se subtraheret, id est, nihil sermonibus meis vobis detraherem, nullam contumeliam, nullum vobis conuitium facerem. Septuaginta

R 3 tamen

ramen auctores, id cum sequentibus copularunt ita vertentes
κίνησι δὲ χειρῶν ἢ φείσομαι motui labiorum non parcam, id est, lo-
 qui non desinam, & Hebræa verba per interrogationem intel-
 xisse videntur in hanc sententiam. An motio labiorum meorum
 se prohibebit? quam illi negatione explicarunt, & optime qua-
 drat: nam sequitur.

7 *Sed quid agam? Si locutus sum non quiescet dolor meus: & si tacuero
 non recedet à me.*

Id est, quacunque me ratione geram dolore conficior. Si enim lo-
 cutus fuero, molestum valde est cum ijs hominibus disputare, qui
 tot, tam grauesque mihi contumelias imponunt. Sin autem ta-
 cuero graue nimis est, cum tot falso mihi crimina in ferantur, nõ
 respondere.

8 *Nunc autem oppressit me dolor meus.*

Id est, tanto disrumpor, & tabesco dolore, vt neque eripi, neque
 vlla ratione minui possit, & *in nihilum redacti sunt omnes artus mei.*

Iob 1.

Nam, vt in secundo capite narratur percussit eum Sathan vlcere
 pessimo in planta pedis, vsque ad verticem eius. Et propterea to-
 tum hunc versum ita Septuaginta viri conuerterunt *καὶ δὲ κατα-*

κόπη με πικροῖς μαρῶν, σπονδύτα, καὶ ἐπὶ τὰ ὀστά μου præstitit me defessum,
 stupidum, putrefactum, & insitit mihi, paraphrasi totum versum
 explicantes. Sed hæc versus pars ita est in Hebræo *השנית כל ערתי*
hafimota col hadati, desolasti omnem congregationem meam,
 nam *הרע* hada congregatio est Hebræis à verbo *רע* iahad congre-
 gare, & ita Chaldaus transfert omnem *כיעתי* siahati cœtum meū.

Sed hanc congregationem ad artuum compositionem vulgatus,
 & Septuaginti viri retulerunt. Potest etiam de familia intelligi
 eius, quæ filijs interemptis & fortunatis amissis desolata fuit, vt ip-
 se capite decimo nono queritur dicens, Fratres meos longe fecit
 à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me. Dereliquerunt me
 propinqui mei, & qui me nouerant oblitī sunt mei. Inquilini do-
 mus meæ, & ancilla meæ sicut alienum habuerunt me, & quasi pe-
 regrinus fui in oculis eorum. Seruum meum vocaui, & non re-
 spondit, ore proprio deprecabar illum. Sequitur in præsentī ca-
 pite.

Iob 19.

9 *Ruga meæ testimonium dicitur contra me.*

Probat ex corporis externis signis magno se dolore intercludi,
 vt facile quitis non crudelis homo id ipsum posset cognoscere ex
 rugis, quibus eius cutis propter maciem summam contracta est.
 Planiusque id in Hebræo dicitur, Fecit vt rugas contraherem, vt
 testis esset (subaudi) dolor meus, vt ipsa rugarum contractio tes-
 tis

stis eius esset. Vel forte cum vulgatus *contra me*, conuertit aliam sententiam, vt mox dicemus significauit, *Et suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam contradicens mihi*. Hanc sententiam Hebræi non agnoscunt. nam כחש *cahas*, quod vulgatus falsiloquus interpretatur maciem significare dicunt, & ita hunc locum verbum de verbo reddunt, Et stetit in me macies, in vultu meo respondebit, id est, vultus mei macies pro testimonio dicet me magno in dolore esse. Interpretis autem nostri sententiam quidam Latini Hebræos sequentes rejciunt. Sed fateor quam illi probant explicationem in Hebræa verba quadrare. Nego tamen interpretis Latini versionem minus aptam esse. Nam כחש *cahas* non solum maciem, sed etiam mendacium, & frequentius forte significat. Nam sicut כחש in Kal macrescere indicat, ita in Pihel mentiri. Quare nominis illa versio non aliena est, & eo magis quod Septuaginta auctores *ἄδδός μου*, mendacium meum vertunt. Chaldaus כרביכי *cadubi* mendacium meum. Quocirca si vulgatus interpret hoc loco non probatur, ij omnes interpretes improbandi sunt, quod absurdissimum est. Oportet ergo sententiam auctoris vulgati explicare, vt ij auctores grauissimi pariter explicentur. Falsiloquum igitur, & mendacium suum vocat dolorem suum acerbissimum, quo tabescebat, quod significare, & testari videbatur Iob iniquum esse, & culpa, & merito suo torqueri: cum longe secus esset, quoniam ergo mentiebatur in illum, mendacium eum suum appellat. Et idem vulgatum significasse puto, cum primam huius versus partem conuertit. *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me*, vt totus versus in eandem partem acciperetur.

10 *Collegit furorem suum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus suis, hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.*

Narrat satis eloquenter octo versibus sequentibus in quanta rerum acerbitate versetur. Sed non conuenit inter interpretes, quemnam hostem suum appellet. Quidam diabolum opinantur, quibus ego non assentior. Nam in toto hoc libro de illo nunquam queritur, nec mentionem facit. Non enim tanto timori est diabolus bonis viris, quem sciunt tantum carnificem esse, & ex Dei modo agere præscripto. Alij dolorem eius pro popoeia hostem suum vocare tradunt. Quorum sententia valde mihi videtur probabilis: siquidem & carmini hæc figura aptissima est, & sermonis contextus eam probare videtur. Nam dixit octauo versu, *Oppressit me dolor meus, nono vero eum falsiloquum & men-*

R 4 dacium

Deum hoste
suam appel-
lat.

Thren. 2.

Hiere. 17.

dacium suam appellauit, & contra se testimonium dicere pronunciauit, recte igitur consequitur, vt hoc eum decimo versus hostem suam nominet. Alij putant Deum hostem suam vocare. Quam ego sententiam sequar: quia magis toti sacrosanctæ scripturæ consentit. In qua frequenter vsu venit, vt viri sancti in suo casu dolentes de Deo conquerantur, ab eoque pericula sua constata esse indicent. Et ita eum Hieremias appellat dicens, Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmavit dexteram suam quasi hostis, & occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Syon. Effudit quasi ignem indignationem suam. Factus est Dominus velut inimicus præcipitauit Israel. Describit igitur Deum corporis specie, formidabili, quod comminetur eum, quod infremat contra eum dentibus suis, quod terribilibus eum oculis intueatur, vt ita significet quantum ei timorem iniecerit. Non enim dubium est, quin Deus vehementer terreat eum, quem periclitari decreuerit. Quod à se Hieremias deprecatur dicens, Non sis tu mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis. Quod dicit, *Terribilis oculis me intuitus est*. Optime explicauit, quod Hebraeus ad verbum dicit, Exacuit oculos suos in me. Septuaginta conuerterunt *αἰχῆσιν ὀφθαλμῶν ἐν ἑλάτῳ* oculorum telis insultauit. Chaldaeus vero, Quasi nouaculam acuit oculos suos aduersum me. Illud etiam paraphræos addiderunt Septuaginta ad iram hostis magis declarandâ *βέλη πειρατῆς αὐτοῦ ἐπ' ἐμοὶ ἐπέπεσαν* tela piratarum eius fuerunt in me coniecta. Illud etiam ab eis additum fuisse videtur *ὅτι εἰ ἐπαισέ με ὄντι τὰ γόατα* in genibus me acuto percussit, postquam dixerant, Oculorum telis insultauit. Sequentis autem versus dimidium prætermisisse videntur secundam eius partem modo vertentes, in genibus autem eum percussisse declararunt: quoniam sublata fuerat ei omnis euadendi, & effugiendi potestas.

11 *Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pennis meis.*

Varie etiam hic locus exponitur, quidam existimant de suis id amicis dici, quod in illum acerbi fuerint. Sed non explicant, quo illud tropo dicatur, *percusserunt maxillam meam*, aut quid significet. Nam vt verba simpliciter indicant, accidisse mihi non persuadeo, viros enim opinor fuisse grauissimos amicos Iob. Alij suarum calamitatum profopopeiam esse arbitrantur. Sed non idonei tropi illi esse videntur, qui in calamitates transferatur, *satiati sunt pennis, percusserunt maxillam, aperuerunt ora*. Alij autem

dæmones Tob intelligere putant: quam sententiã iam refellimus. Quare non dubito quin de alijs id improbis, & nefarijs hominibus dixerit. Nam postquam fortunis omnibus euerfis in tantis miserijs fuit, antequam ad eum eius amici venirent, certum est à quibusdam petulantissimis hominibus abiectum, atque despectum, & multis ignominijs appetitum fuisse, Nam ipse capite decimo nono ait, Stulti quoque despiciebant me, & cum ab eis recessissem, detrahebant mihi. Abominati sunt me quondam consiliarij mei, & quæ maxime, diligebã aduersatus est me. Et capite trigesimo, Nunc autẽ derident me iuniores tempore, quorũ non digna bar patres ponere cum canibus gregis mei. Nunc in eorum cantibus cum versus sum, & factus sum eis in prouerbum abominatur me longe fugiunt à me. Et faciem meam conspuere non veretur. Hos igitur super eum (vt ait) ora sua aperuisse puto, cum (vt postea dixit) factus fuerit eis in prouerbum, & in canticum versus. Hos exprobrantes maxillã eius percussisse, & pœnis eius fuisse satiatos quos nõ veritos fuisse (ait) in faciẽ suam cõspuere. Ea enim est peruersa iniquorũ hominũ ratio, vt facile aspernetur eũ, quẽ ab amicis, & cognatis desertũ, fortunis omnibus priuatum, & misero, & graui morbo deformen redditũ videãt, licet eum cum diues esset plurimi facerent. Vt ait Dauid. Quod exprobauerunt inimici tui Domine, quod exprobauerunt commutationem Christi tui.

Iob antequam amici venirent a petulantissimis hominibus abiectum fuisse.

Iob. 12.

Iob. 30.

Psal. 88.

12 Conclufit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit. De ijsdem hominibus hoc dici existimo, & illum iniquum, quem nominat imprimis eum esse de quo ipse capite decimo nono ait, Is, quem maxime diligebam, aduersatus est me. Quãquam Septuaginta singulare pro plurali esse crediderunt *ad dixit* iniustorũ transferentes. Vt merito Iob expressam Christi imaginem retulisse cõfetur: qui etiam à Deo fuit in potestatem iniquorum redactus, & eorum libidini permiffus.

13 Ego ille quoniam opulentus repente contritus sum.

Grauiorem casum fuisse declarat, quod de altiori gradu fuerit deiectus, sicut quidam dixit, Miserum est fuisse scilicem. Repente dicit, quoniam paucis diebus copijs omnibus fuit euerfus, & morbo grauissimo oppressus, tenuit cervicem, meam confregit me, Deus scilicet, quem animo in se graui, & acerbo, tanquam hostẽ describit. Et posuit me quasi in signum, In quo scilicet sua omnia tela conijciat, id est, me varijs, & inauditis modis affligit; id quod alio modo dixit Dauid, Super me confirmatus est furor tuus, & omnes flus tuos induxisti super me. Et Hieronimas eadem figura vñs Tendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam, misit

Psal. 86.

Thren. 3.

in renibus meis filias Pharetræ suæ, simile eius quod statim subijcit Iob.

14 *Circumdedit me lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos.*

Quod lanceis suis dicit in Hebræo עֲרֵבֵי רַבָּאֵן rabau: significat autem propriè רַבִּים rabim multos siue magnos, Vnde possumus etiam interpretari, Circumdedit me magnis aut multis, siue doloribus, siue calamitatibus, siue iniquis, & perditis hominibus, sicut etiam eodem verbo vsus dixit Dauid, Circundederunt me vituli רִבּוֹם rabim multi. Tauri pingues obsederunt me. Sed Septuaginta reddunt, sicut vulgatus λέγεται lanceis Chaldæus גִּירוֹי girroi iaculatores. Et ita quidam Hebræus, qui doctus habetur, interpretatur il lud Hieremiæ cap. 50. vers. 29. Annunciate in Babylonem רַבִּים rabim plurimis omnibus, qui tendunt arcum, annunciate siue, vt ille dicit, congregate, contra Babel sagittarios. Lanceas igitur, siue iaculatores Dei vocat ærumnas, & miserias, in quibus versabatur. *Non pepercit, & effudit in terra viscera mea.* Alludit ad rationem agendi eorum, qui nihil se reprimentes tela sua in alicuius corpore exercent, quod etiam significauit Dauid dicens, Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea, ad eandemque rationem pertinet, quod sequitur.

15 *Conscidit me vulnere super vulnus.*

Id est multis vulneribus simul: multa enim vulnera, multas clades vno tempore accepit Iob, vt primo & secundo capite narratur. Sicut etiam Dauid de se dicit Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum. Cataractas Dei vocat grauissimas eius iras, quibus vrgentibus non vna tantum interuenit calamitas, calamitatem importat. *Irruit in me quasi gigas*, id est impetum fecit in me quasi fortissimus vir, cui nihil potui resistere, sed primo me congressu prostrauit. Et ita in Hebræo est גִּבּוֹר ghabor, quod fortem, & robustum virum propriè significat. Idem Septuaginta viri declarant plurali numero δυνατοί potentes conuertentes.

16 *Saccum confusi super cutem meam, & operui cinere carnem meam.*

Id est, cum ei non possem vilo modo resistere, feci, quod victi solent, vt ad preces confugiant, & se ad pedes victoris abijciant: Saccum enim, & cinis insignia erant plorantium, & misericordiam implorantium. Et ob eam rem serui Benadad victi à Rege Israel id consilij inisse narrantur, Ecce audiuimus, quod reges domos Israel clementes sint, ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur, ad Regem Israel forsitan saluabit animas nostras. Qua ratione Deus cum sit clementissimus iratus, & puniens optimè placatur, idque consilij Dauid ærumnis,

Psal. 21.

Hiere. 50.

Psal. 41.

1. Reg. 20.

Qua ratione
optimè placatur
Deus.
Psal. 101.

rumnis, & miserijs oppressus cœpisse narrat dicens, Quia cinerem tanquam panem mādueabam, & potum meum cum fletu miscebam, a facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans alifisti me. Iob autem id etiam fecisse traditur primo & secūdo capite, cum in terrā corruisse, & in sterquilinio sedisse narratur. Quibus nos locis cinerem, & puluerem luctum, & squalorem hominis afflicti significare diximus, Sed quod carnem meam dicit, in Hebræo est קרן קרני, quod proprie cornu meum significat, per translationem קרן cheret significat robur, quod animalia, quæ habent cornua, illis in primis vires suas expromant. Et ob eam rem Septuaginta conuertant *et de diebus meis in terra & in sterquilinio* robur meum in terra extinctum est, Significat etiam gloriam siue regnum, quod viribus regnum, & gloria cōparetur, Sicut dixit Anna, Exaltauit cornu Christi sui, & Dauid, Cornu eius exaltabitur in gloria. Et propterea Chaldaus hoc loco transtulit abieci in terram אִכְרִי אִכְרִי aicari, gloriam meam. Qui omnes interpretes significasse putarunt, quod primo, & secundo capite scribitur, Corruit in terram, Sedebat in sterquilinio, & propterea vulgatus simpliciter, & sine vlla methaphora posito modo transtulit.

1. Reg. 2.
Psal. 102.

17. *Facies mea intumuit a fletu, & palpebra mea caligauerunt.*

Ita enim natura fert, vt humore multo flendo ad oculos defluente genæ turgescant, & oculorum acies fiat obtusior, qua de causa dixit Hieremias, Mœstum factum est in dolore cor nostrum, ideo cōtenebrati sunt oculi nostri. Sed quod intumuit dicit in Hebræo est חֲמַרְמֵר חֲמַרְמֵר homarmeru, quod non satis exploratæ significationis est, quod hoc vno scripturæ loco reperiatur, Septuaginta *et viscerum meorum* combustus est, & nō facies, sed ventrem ad maiorem amplificationem interpretati, sunt vertentes *et viscerum meorum* venter meus combustus est, hoc est tot lachrymas, effudi, vt omnis mei corporis humor effluerit, & ita arui, vt combustus esse videar. Nam vterque interpres intellexit Iob nimis fleuisse, licet varijs, id modis significauerit. Dauid etiam dixit, Arui tanquam testa virtus mea. Chaldaus autem verbum illud transfert facies mea פְּשֻׁטָּה metaesin lutulenta, Nam חֲמַרְמֵר homer, ex quo geminatum ortum esse videtur, lutum significat, alludereque videtur, ad puluerem vel cinerem, quo caput suum sparsit, vt primo & secundo capite expositum est, qui lachrymis humefactus faciem eius fœdabat, & lutulentam reddebat.

Thren. 5.

Psal 21.

18. *Hæc passus sum, absque iniquitate manus meæ, quum haberem mundas ad Deum preces.*

Totius suæ causæ status est, nullo merito suo, tot pœnas luere. Nec egisse

Eleuare manus Hebræis est orare.

Psal. 148.
Propter flagitia Deus preces non audit.

Esai. 3.

egisse quidquam, cur se merito ei Deus ita immutaret, vt preces suas quibus eum pro incolumitate, & salute sua precabatur, negligeret: Eleganter autem manus culpa vacantes cum precibus mundis coniunxit. Siquidem eleuare manūs Hebræis est, orare Deum, atque precari. Et ita dixit Dauid, Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Esse vero causam criminā, atque flagitia cur Deus preces non audiat, simili dicendi ratione declarauit Esaias dicens, Et eum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & quū multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestræ sanguine plene sunt. Idem igitur est mundas manus habere, & mūdās habere ad Deum preces.

19 *Terra ne operias sanguinem meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus.*

Genes. 3.

Operire sanguinem Hebræis esse puto causam alicuius ita comprimere, vt nō cognoscatur, vtrum iure vel iniuria damnū acciperit, Quod sicut commodo iniquorum virorum fit, quippe quorum inferior causa sit, ita incommodo bonorum virorum, quippe quorum est causa superior. Quare id à se deprecantur, & ita optime declarari arbitror illud Geneseos, Vox sanguinis fratris tui Abel, clamar ad me de terra, Id est, petit, vt cognoscā, quo iure fuerit interfectus, dixerat enim ei. Quid fecisti? Quare de his verbis Iob optare, & postulare videtur, quod saepe alias, vt eius agitur causa, & cognoscatur ab æquissimo iudice, quoniam ab amicis iniquis iudicibus condemnabatur, sicut capite 13. dixit. Si scire iudicatus scio, quod iustus inueniar. Quis est qui iudicet mecum? veniat quare tacens consumor? Quod optabat optima conscientia fretus, in cuius sermonem versu superiori incidit. Quam expositionem confirmat, quod hoc eodem versu sequitur, *Neque inueniat in te locum latendi clamor meus.* Sapienter enim ad hanc inueniendam sententiam vulgatus interpres addidit illud in *te & latendi* verbis Hebræis, quæ verbum de verbo reddita id modo significant, Ne sit locus clamori meo, id est, nullo loco consistat, sed versus peruaget orbem, & omnibus notus sit casus meus, si forte iudicem aliquem inueniam, qui æquum reddat iudicium & iustitiam ferat de mea vita sententiam, Vel ne sit locus clamori meo, quomodo que ad cælum vsque penetret, quando quidem iniquo iudicio in terra opprimor. Quod aptius coherere videtur, cum eo, quod se-

Testis idem quod iudex si de Deo dicitur.

20 *Eccē enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.*

Testis

Testis qui Hebraeis est *yh* hed si de Deo dicatur nō solū testem, sed etiam iudicem significare videtur. Et ita illud intelligendum est, Michea describentis Deum venientem, vt iudicium exerceat Samaria, & Hierusalem, Et sit Dominus Deus vobis in testem; Dominus de templo sancto suo, &c. Nam licet humanum iudicium non patiat, vt idem iudex, & testis sit, in diuino tamen iudicio omne aliud testimonium praterquam ipsius Dei leue est, quod seduci possit. Quare cum orbem terrarum iudicabit, non aliorum sumet testimonia, ipse tantum vniscuiusque conscientia certissimum testimonium dabit, Est enim testimonium Dei æquisitum iudicis sententia, locupletis, & oculati testis testimonium. Et propterea Malachias dicit. Et accedā ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficiis, & adulteris, & periuris, & qui calumniant mercedem mercenarij, humiliant viduas, & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me dicit Dominus exercituum. Optat igitur Iob, vt sæpe alias ne sua causa cōprimatur, sed a Deo æquisitissimo iudice tractetur, qui & testificatione certissima suæ inculpatae vitæ vtetur. Deus autem licet vbique sit, eius in primis sedes cælum esse dicitur propter loci præstantiam: sicut ipse per Esaiam testatur, Cælum mihi sedes est. Hunc ergo iudicem viri sancti vehementer desiderant, cum iniquis iudicij in terris vexantur. Et ob eam rem dicebat Dauid, Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me. Consumetur nequitia peccatorum, & diriges iustum, scrutans corda, & renes Deus,

21 *Verboſi amici mei.*

Optime hoc loco nomen *yh* melius explicatur, quod alijs locis Interpretem, rhetorem, derisorem declarat. Id est, amici mei verbis mecum agunt, verba tantum proferunt, nullam consolationē afferunt; id quod clarius initio dixerat huius capituli, Audiui frequenter talia, consolatores onerosi omnes vos estis. Nunquid habebunt finem verba ventosa? ad Deum sillas oculus meus. Id est, Deū tantum lachrymis meis, quero, ipsique miseras, & calamitates meas propono ab eō medicinam, & remedium expectans. Sicut dixit Dauid, Effundo in conspectu eius orationem, & tribulationem meam ante ipsum pronuntio. Est enim hoc sapientissimum,

22 *Atque vti nam sic iudicaretur vir cum Deo quomodo iudicatur filius hominis cum collegia suo.*

Iudicari hic est litigare, vt alio loco, Quis est, qui iudicet me cum veniat: quare tacens consumor. Ait ergo, Lachrymis, vt dixi, Dei clemen-

Psal. 7.

Psal. 141.

Iob. 13.

clementiam imploro, quia non possum alia cum eo ratione agere. Nam si mihi integrum esset quemadmodum vir cum viro, ita cum colitigare; id facerem libētius, & ex eo quāterem, quo nam merito me tot tantaq; mihi imponat supplicia? Perfistit in ea sententia quam saepe posuit tot pœnas nunquam commeruisse, idque vel Deo iudice auderet probare, si in eius posset iudicium venire, eique aliquantulum respirare permetteret. Sicut capite nono dixit, Auferat à me virgam suam, pavor eius nō me terreat, loquar, & non timebo eum. Quod honestissimorum factorum conscientia fretus audebat, vt saepe diximus.

Job. 9.

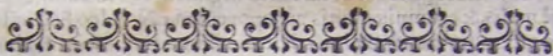
23 *Ecce enim breues anni transeunt: & semitam, per quam non reuertar, ambulo.*

Recte explicat, quod est in Hebræo: Anni numeri venient. & numeri vocat, quia eorum numerus, atque terminus, licet hominēs lateat, Deo tamen constat, cui, non possunt omnes anni qui numerentur, non breues videri, si cum illa eius æternitate, quæ numerari non potest, comparētur. Sicut etiam. i. 4. cap. dixit, Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est. Quod dicit, *Et semitam, per quam non reuertar, ambulo.* Id est, cum numerum annorū compleam moriar, neque rursus ad vitam redibo. Quæ effari videtur, vt ostendat non absurdum esse, non nihil temporis respirandi a Deo optare ad litigandum eum illo. Nam si semel animam egerit, nullus huic clementiæ, quæ maximè Deum erga hominem decet afflictum, locus relinquetur, sapiissime enim ad hoc propositū hac sententia fuit usus, sed copiosius capite decimoquarto à versu quinto, vsque ad duodecimum.

C A P V T. XVII.

- A** *Spiritus meus attenuabitur, dies breuiabuntur, & solum mihi superest sepulchrum.*
- 2** *Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus.*
- 3** *Liberame, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.*
- 4** *Cor eorum longe fecisti à disciplina, & propterea non exaltabuntur.*
- B** **5** *Pradam pollicetur socijs, & oculi filiorum eius deficient.*
- 6** *Posuit me quasi in proverbium vulgi, & exemplum sum coram eis.*
- 7** *Caligavit ab indignatione oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt.*
- 8** *Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hyppocritā suscitabitur.*

- 9 Et tetendit in sua viam suam, & mundis manibus addet fortitudinem. C
 10 Igitur omnes vos convertimini, & venite, & non inueniam in vobis illum sapientem.
 11 Dies mei transferunt cogitationes mea dispersa: sunt torquentes cor meum.
 12 Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero lucem. D
 13 Si sustinuerit, infernus domus mea est, & in tenebris stravi lectulum meum.
 14 Putredini dixi, Pater meus es: Mater mea, & soror mea, vermicibus.
 15 Vbi est ergo nunc praesolatio mea, & patientia mea quis considerat?
 16 In profundissimum infernum descendent omnia mea: putasne saltem ibi eris requies mihi?

1. Spiritus meus attenuabitur.

Id est, vix spiritum ducō, quod est morientis indicium: cum in tra-
 hendo reddendoque spiritu vita nostra contineatur, quare cum
 magna difficultate respirandi diu non valet existere. Potest & ali-
 ter explicari, vt spiritus animam significare intelligamus. Quia
 scribitur in Genesi de hominis informatione, Inspiravit faciem
 hominis spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuētem,
 Et ita Chaldæus transfert נַפְשִׁי naphsci anima mea. Significat ergo,
 animam ago, pereō, & vita mea consumitur. Quæ explicatio
 Græcis magis placuisse videtur, nam ita verterunt, *ἐνέχυρον τῆς*
ψυχῆς *perco*, pereō dum spiritu feror. Quod vero attenuabitur
 dicit, Hebraice est חֲבָלָה חֲבָלָה corruptus est. Quod si spiritus
 pro aura vitali, quam carpinus, vsurpetur, significat etiam, quod
 foetidum spiritum reddat, sicut postea capite decimonono dixit,
 Halitum meum exhorruit vxor mea: sin autem animam indicet,
 vt transfuit Chaldæus, Anima mea corrupta est, eam, quam iam
 posuimus, habet sententiam. *dies mei breuiabuntur*, id est, breui vitæ
 extremum diem morte conficiam. In Hebræo est יָמַי נִזְחָאָהוּ,
 quod Chaldæus, & Hebræi, Extincti vel succisi sunt, in eandem sen-
 tentiam declarant, hoc vero tantum sacrosanctæ scripturæ loco
 reperitur. Id quod alio loco dixerat, Dies mei velocius transferūt,
 quam à texente tela succiditur, consumpti sunt absque ulla spe: &
 decimo capite, Nunquid non paucitas dierum meorum finietur
 breui. Quod sibi Iob persuadebat, quia in morbo erat desperato. Iob. 7.

Ad

- Ad idem pertinet, quod sequitur, *scilicet mihi sepulchrum*. Ad eam rem ita consumptus, ut nihil preter sepulchrum mihi restare videatur, ut in mortuis numerer. In Hebræo est חֲבוֹרִים choborim sive sepulchra mihi. Quare potest esse et sponda, ut à Cretico traditur *si quis si ratis usi à ryyz rnyu* sepulchri ego, & non cōsenser, secundum illud, quod decimo quarto capite dixit, *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abscondas me, donec furor feat furor tuus, quo loco infernum sepulchrū significare dicitur.* Nonnulli, qui sequuntur versus, obscure satis ad Hebræo scribuntur. Et ob eam rem varie conuertuntur.

2 *Non peccavi, & in amaritudinibus movetur oculus meus.*

Scatus est totius huius causa, tot plagas minime pro suis culpis sustinere. Id est licet peccata nulla tanto digna supplicio admiserim, tamē malis, & criminis multis me oppressam esse video. Sed in Hebræo est חַטָּאתֵי חַטָּלִים חַטָּלִים חַטָּלִים. De imlo hatulim himadi, quod ita verbum de verbo reddemus, Si non illutores, vel mendaces mecum, nam

Iurandi modus apud Hebræos.

Psal. 130.

4 Reg. 6.

חַטָּלִים hatalim, mentiris de ciperet, vel illudere significat. Que verba vel iurantis esse possunt, qua pharisi frequent Hebræi iurandum usurpant, ut in psalmo. 130. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Intelligiturque dissimulatio, vel aliud simile, vel ut est in regibus. Hac mihi faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput Elisai filij Saphar super ipsum Iodice. Vel ut alij putant, hæc verba referuntur ad ex qua in extremo superiori capite dixit. Atque vti nam sic iudicaretur vir cum Deo, &c. Id est, id non optare nisi cum iniquis & fallacibus hominibus contendere. Amicos ergo suos vocat fallaces, & deceptores, quod dicerent Iob ob eius crimina a Deo tam acerbe puniri. Et propterea vulgatus interpres (quod Pagninus te ignorare fatetur) clariori paraphrasi illa subobscura verba conuertisse putavit, vertens, *Non peccavi, idem enim est, si dicas mentiantur illi iurantes me peccasse, & si dicas, non peccavi.*

3 *Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiusvis manus pugnet contra me.*

Qui versus coniecturam facit ea, quæ modo explicuimus verba, ad illa superioris capitis, ut diximus, esse relata, id est, *Libera me Domine à deceptoribus, & fallacibus his indicibus, & me in iudicium voca, ac deinde cuiusvis hominis potentia me accusans, & litam intendens mecum pugnet.* Nullius enim hominis tibi æquo iudice potentiam, & auctoritatem verebor. Est enim Dei tibi decium firmissimum innocentiæ præsidium. Si cut dicit Paulus. *Cuius accusabit aduersus electos Dei Deus qui iustificat, quis est qui*

qui cōdēnet? In Hebræo tamē est, ערבני עמרמי היא לירי יתקע, Rom. 8.
 sima na horbeni himach mi hu leiadi itacheh. Quod valde quidē
 obscure dicitur, varieque declaratur, ita tamen verbum de
 verbo conuertemus. Pone nunc vel quæso fideiube mihi tecum,
 quis ille manui meæ pollicebitur. Loquitur autem cum Deo, vt
 ex sequenti versu cognoscitur, cum dicat, Cor eorum longe
 fecisti à disciplina, quod non nisi ad Deum pertinet. Ait ergo
 pone nunc futurum esse, quod opto, vt à te iudicer, tecum litigem,
 fideiube ac mihi promitte, fore vt tecum agam, apud te causam
 meam dicam; quod si mihi contingat, quis pollicebitur, fore
 vt manus mecum conferet, aut quod mecum disceptet? Id est,
 quis mecum audebit contendere, nam neminem apud tam
 æquum, & sapientem iudicem formidabo. Quæ interpretatio
 præter alias, quæ ab Hebræis, & ab ijs, qui Hebraicam verita-
 tem appellat, afferuntur, mihi placet. Quæ & Hebræis verbis,
 & vulgatæ versioni aptissima est: ita vt eandem prorsus vulgatus
 interpres habeat sententiam, si omnia bene ponderentur. Quare
 non recte quidam Hebræorum studiosus, ait veram huius loci
 sententiam in vulgato non esse interprete. Quod vero לירי יתקע
 leiadi itaccach, manui meæ pollicebitur, interpretor, ideo est,
 quod תקע tacah per se, prehensa manu polliceri significat, Cui כפ
 caph, manus nonnunquam additur, sed in accusatiuo. Vt in
 prouerbijs, Fili mi, si sponderis pro amico tuo תאכהת לזר כפכה
 cahta lezar cappecha, defixisti apud extraneum manum tuam.
 Cum ergo hoc loco non in accusatiuo, sed in datiuo יד יאד
 manus ponatur, extra verbi significationem est, & ad illud perti-
 net, cui sponsio fit. Sicut in hoc ex prouerbijs exemplo, Extra-
 neus, cui promittitur in datiuo ponitur. Quod Hebræi, & eo-
 rum discipuli non animaduertentes parum apte locum hunc ex-
 posuerunt. Græci tamen hos duos versus confuderunt, vnum
 ex eis sua versione facientes, & aliam sententiam reddentes. Ita
 enim conuertunt λασομαι κέ μω, καί τί ποιήσω; ἐκλεψαν δέ μου τὰ ὑπέρχου
 τα ἀλλότριοι, τίς ἔσται ἔτος; τῆ χειρῶ μου σωθῆνίτω supplico ægrotans. Et
 quid faciam? fortunæ meas alieni furati sunt? Quis est hic? ma-
 nuui vinciatu meæ. Quod supplico ægrotans, dicunt, ita para-
 phrasim reddunt illius, quod vulgatus vertit, In amaritudini-
 bus moratur oculus meus. Intellexerunt enim eius oculos in Deo
 morari, hoc est, in tantis ærumnis in Deum me tantum conuer-
 to, ipsius auxilium implorans. Sicut dixit Dauid, Ad te leua-
 ui oculos meos, qui habitas in cælis. Ecce sicut oculi seruo-
 rum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Do-
 minum

minum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione. Illud autem, fortunas meas alieni furati sunt, respondet ei, quod in Hebræo esse diximus, Si non illusores, vel fallaces mecum. Chaldaeos igitur, & alios prædones, qui eius copias in primo capite inuasisse narrantur, illusores ab eo vocari Septuaginta crediderunt. Illud autem Manui meæ vinciat, declarat id, quod ad verbum ex Hebræo reddimus, Quis ille manui meæ pollicebitur, est enim in Hebræis יִפְּחַ תַּחַּח, quod apprehensa manu polliceri (vt narrauimus) significat, Habet ergo Septuaginta virorum versio eandem, quam nos huius loci explicuimus sententiam, id est, quis ille est, qui dicere audeat, id merito meo accidisse? apprehensa manu promittat se apud æquum iudicem de hac re mecum disputaturum; non enim disputationem recuso.

4 Cor eorum longe fecisti à disciplina, & propterea non exaltabuntur.

Id est, mentes meorum amicorum fecisti, vt vacuæ sapientia, & vera rerum cognitione essent, neque intelligerent longe inter animi, & corporis bona differre, neque veram virtutem ex externa fortuna esse æstimandam. In qua re grauissimæ quidem offensionis, nisi attentissimum periculum est. Adeo vt David, In hoc periculo versatus, de se diceret, Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Et ipse Iob capite duodecimo ait, Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitem, parata ad tempus statutum. Quod ex Hebræo verti etiam posse diximus, Parata ad offensionem pedis. Hac etiam ratione eos, qui in hoc mundo habentur sapientes, longe Deus à disciplina fecit, Id est, stultissimos esse demonstrat: cum Iesum Christum verum Dei filium mundo tam miserum, despectum, & afflictum proposuit, vt Paulus auctor est dicens, Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Stultitiam prædicationis vocat Christum crucifixum, qui percuntibus vt dixerat ante, stultitia est. Dicit enim non potest, quantum sapientium huius mundi mentes perturbet, quantamque oculis eorum offundant caliginem, quod meritis fortuna non respondeat. In eoque hominem omnium animalium infelicissimum esse ducunt, quod præter cætera animalia homo ex libidine pendeat fortunæ. Adeo vt di-

Psalm 72.
Sapientes hu-
ius mundi in
quo vehemē-
ter offendit.

1. Cor. 1.

ut diceret quispiam si sibi ab aliquo Deo daretur optio, se electum potius aut asinum, aut equum esse, quàm hominem; cuius versus, quia sunt iucundi subijciam.

Εἰς θεοσελθὼν μοι θεῶν λέγει κρατῶν
 ἐπὶ ἀποθαιῆς αἰθῆς ὅς ἀρχῆς ἔση
 ἔση δὲ ὅ, πὶ ἀ βάλη, κύων, θεῖβατον, ζάηρος,
 αἰθεροπος ἵππος, διαβιῶναι γάρ σε δεῖ,
 ἀμύρμιον τέτ' ἔστιν, ὅ, πὶ βέλει δ' ἔλῃ.
 ἀπαντα μάλλον, ὅ, θὺς ἐπ' αἶν ἀ δοκῶ
 ποίημα, πλὴν αἰθερωπον, ἀδίκως ὀτυχεῖ,
 κακῶς τε φερέται τε το τὸ ζῶον μόνον.
 ὁ κρατίστος ἵππος, ὅ, πὶ μελετέσαν ἔχῃ
 ἰτέρε θεραπείαν, ἀγαθὸς αἰ γῆν κύων,
 ἐπιμότερος εἶ τῆ κακοῦ κυνὸς πολὺ.
 ἀλεξυῶν γηναῖος ἐτέρα τροφή
 ἔστιν, ὁ δ' ἀγῆης καὶ δέδιετον κρείττονα.
 αἰθεροπος εἰαὶ ἢ χησὸς, ὁ γῆνης, σφόδρα
 γηναῖος, ἔδεν ὄτερος ἐο τῆ νυῦ γῆναι.
 φερέται δ' ὁ κέλαξ ἀφίσα πάντων, δὴ τρεῖς
 ὁ συκοσιτίας, ὁ κακοῦθης ζῆτα λέγει.
 ὄνον γῆνὸς κρείττον ἢ τοῖς χείρονας,
 ὄρα ἂν εἰαυτὴ ζῶντας ἐπιφαιότερον.

Siquis potens Deus mihi accedens diceret. Postquam mortuus fueris, denuo reuiuifces, eris autem, quod uoles, canis, ouis, hircus, homo, equus. Rursus enim uita tibi transigenda est: sic fata iubent, tu, quod mauis elige. Quiduis potius, statim mihi dicurus uideor, fac me quàm hominem. Indigna prosperitate, & rursus calamitate immerita solus animalium homo afficitur. Optimus equus diligentiori cura, quàm alius colitur. Canis, si bonus fueris in precio longe maiori habebertis, quàm malus canis. Gallinaceus gallus generosior peculiaribus alimentis nutritur, ignauus uero etiam timet præstantiorem. At homo licet probus, nobilis, & ualde generosus sit, nihil ei prodest in hoc seculo. Adulator autem omnium optime uiuit, deinde sycophanta, tertio loco deinde fraudulentus loquitur. Asinum fieri præstat, quàm deteriores se splendidius uiuentes intueri. Hæc ille. Quod dicit, *Propter eam non exaltabuntur*, Id est, me non erunt in causa superiores

Psal. 139.

periores, neque me disputando vincent. Quod ita euenisse narratur cap. 32. Omiserunt tres viri isti respondero Iob, eo quod illis sibi videretur. Deique sententia inferiores in disceptando fuisse iudicati sunt, vt scribitur in fine libri. Qua spe certissima esse debet vir bonus ab iniquis oppugnatus, & oppressus. Quod etiam precatur Dauid dicens, Ne tradas me Domine a desiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur.

§ *Prædam pollicetur socijs, & oculi filiorum eius deficient.*

Locus difficilis.

Locus est valde difficilis, & ad explicandum, & ad contexendum, varieque declaratur varieque ex Hebræo prima versus pars conuertitur, quod tota ex vocibus consistet ambiguïs, vixque duos auctores reperias, inter quos de huius loci aut conuersione aut explanatione conueniat. Sed consideranti, & ponderanti mihi multorum auctorum, quos de hac re legi sententias, vulgati interpretis nostri translatio valde mihi probatur. Nam quod *Prædam* vertit, quod alij ad blandiendum, vel blandiciem conuertendum existimant certum est **פְּלֵן** helec in scriptura diuina longe frequentius partem, quam blandiciem significare: quam significationem sequens vulgatus, vt cum *ijs*, quæ sequuntur, aptius conueniret, magis Latine prædam transtulit, cui versione Græci atque Chaldæus subscripserunt. Nam Græci **ἡ μὲν** parti conuertunt. Chaldæus **ܠܡܢܗܘܠܝܘܬܐ** lemaphlig, ad diuidendum. Quod vero *socijs* transfert, quod alij cogitationes transferendum putarunt, certum etiam est **רֵעִים** rehim sæpissime socios, & amicos in scriptura indicare. Ex Chaldæus **ܠܚܒܪܐ** habrea socios conuertit, cum igitur recte voces conuersas fuisse constet, iam de sententia differamus. Quoniam verò Iob futuram de suis amicis victoriam superiori versu prædixit, vt clariorem esse doceat, eos satis sibi confidentes ostendit, alludens ad modum agendi militum, qui victoriam ex hostibus se consecutos sperant, quin huiusmodi alacres spe prædæ, partem socijs & amicis suis promittunt. Periphrasis ergo est arrogantis, & confidentis hominis illud, *Qui Prædam pollicetur socijs, Quod longe aliter, quam sperant, eis euenturum esse dicit. Nam non solum prædam socijs non distribuunt, verum etiam ne filijs quidem, ad quos imprimis præda redundare debebat. Imo oculi filiorum eius deficient, dolentes eorum patrem misere victum esse. Sicut enim in prima versus parte alludebat ad victoris rationem, ita in secunda ad victi conditionem. Quæ expositio multo planior alijs, & coherentior videtur. Est autem impiorum homi-*

Iob 2.

Iob 19.

hominum confidentia, qua se viros probos superturos esse confidunt, pijs valde molesta. Quocirca precabatur Dauid, Non super gaudeant mihi qui aduersantur mihi inique, &c. Et dilatauerunt super me os suum, dixerunt Euge, euge viderunt oculi nostri, non supergaudeant mihi. Non dicant in cordibus suis, Euge, euge animæ nostræ, nec dicant, Deorabimus eum. Erubescant, & reuerentur simul, qui gratulantur malis meis. Induantur confusione, & reuerentia, qui maligna loquuntur super me &c. Septuaginta tamen auctores conuertunt τῆς μεριδι ἀναγγελεῖ κακίας, ὀφθαλμοὶ δὲ μου ἰδοῦσιν ἐτακκισαν: parti annunciat iniquitates, oculi autem mei propter filios contabuerunt. Quæ quadrat etiam nam עוּרְיִי rehim alijs punctis, vt rahim dicamus, Mala, & iniqua declarat, eodem modo עוּרְיִי hene oculi alijs punctis, vt henai legamus, Oculum meū significat, id est, non exaltabuntur, vt dixerat superiori versu, quoniam parti, id est, amico annunciauit iniquitates. Mutatio numeri sæpe ab Hebræis vsurpata, id est, annuntiauerunt iniquū esse. Secundam vero versus partem cum sequentibus coniungi voluerunt, quibus suas calamitates narrat, in quibus primo liberorum suorum miseram numerat amissionem; sed in secunda versus parte vertenda tantum Græci discrepant à vulgato, reliqui cum illo conueniunt. Primæ vero versus partis tot sunt versiones, quot vertentes. Quidam Hebræus, Qui ad blandiendum narrat cogitationes, id est, Dei, dicens, vt Deo morè gerat, quòd ita Iob affligerit, quia Iob eum offenderat. Biblia Regia, Ad blandiciem indicauit amicis, id est, vt blandiatur amicis. Tugurina versio, Qui amicos numerat inter bona sua. Auctor Bibliæ Roberti Stephani, Qui renunciauit cogitatus suos adulandi causa, id est, qui adulandi causa dicere solet, quidquid venerit ei in meum, Pagninus, Qui blanda annunciauerit amicis. Quidam Hebræus, qui ab illis doctus habetur, Quis narrat amicis suis blanditias. Alius, Ad blandiendum loquitur, quilibet eorum cum amico suo. Quæ versiones alijs forte placebunt, & coherere iudicabuntur.

6 Posuit me quasi prouerbiū vulgi.

Id est, mecum comparant homines infelicissimos, ex meque petunt dicendi modos, quibus aliorum calamitates amplificent. Quod & Christus de se per Dauidem dicit, Factus sum illis in parabolam: quod est extrema hominis infelicitas. Nam huiusmodi rationes dicendi ex extremo eius rei, quam amplificamus gradu duci solent, vt (Sole clarior) dicimus, quia nihil esse sole clarius cognoscamus, Niue candidius, quia candore niuem præstare re-

Psal. 34.

Psal. 65.

bus alijs existimemus, ita si Iob miseriozem, Iob infeliciozem ho-
 minum vulgus dicebat, cum miserrimum, & infelicissimum fuisse
 intelligebant. In eandem sententiam dicitur, quod sequitur in
 eodem versu. *Et exemplum sum coram eis.* Quare paraphrasim vul-
 gatus reddidisse videtur eius, quod est in Hebræo תּוֹפֶת topheth
 sum coram eis. Quod varijs neque abijciendis modis exponitur.
 Quidam nomen esse loci proprium existimant, de quo narratur
 in 4. Reg. 23. vers. 10. Et contaminavit quoque topheth, quod est
 in cõualle filij Enon, vt nemo consecraret filium suum, aut filiam
 per ignem Moloch. Idem igitur est topheth, quod Gehenon, id est,
 vallis Enon, in qua valle, multus ignis erat vsus, per quem filios
 suos homines traducebant, vt eos dicarent Moloch idolo: qua
 de causa, & quòd esset tanti sceleris officina, & quod illam conta-
 minauit Iosias, id est, execrandam, & detestandam iudicauit, &
 quam homines vitare deberent, pro loco damnatorum in Euan-
 gelio gehenna sæpe vsurpatur. Et ex hac significatione hunc lo-
 cum interpretatur Chaldaus, qui locus est maxime notandus,
 ita vertens אֵת לֵשׁוֹן מִן הַגֵּהֵנִים vegehina min legu ehi, Gehenna
 ero ex intrinseco, ita enim explicat לֵשׁוֹן lepanim, quod est in
 Hebræo, id est, antequam è vita, vel è corpore meo exeam, in
 Gehenna positus esse videor, adeo magnis excrucior doloribus.
 Duo Hebræi magnè inter illos auctoritatis ex hac sententia tar-
 gum declarant. Sed in hac expositione id tantum difficultatis
 relinquitur, vt valde mirum videatur, si in valle Henon iam
 inde à temporibus Iob, illa tanti sceleris detestabilis esset offi-
 cina, vt illius Iob mentionem fecerit, cum prope esset Hierusa-
 lem, & multi viri eximia virtute præditi Regnum, & Republicam
 illam gubernauerint, qui æquo animo illam sentinam exe-
 crandam non paterentur. Sed forte mos intermissus honis vi-
 ris regentibus, improbis regnantibus eodem loco repetebatur.
 Alij existimant תּוֹפֶת tophet nomen esse Chaldaum, & Dominum
 significare, quod probant ex tertio capite Danielis vers. 2. quo
 מִן תּוֹפְתַיִם Domini, & præfecti prouinciarum vocantur, &
 לֵשׁוֹן lepanim vero quod vulgatus vertit Coram, Chaldaus In-
 trinsecus, illi Ante explanant, quòd id etiam significet, ita igitur
 totum locum exponunt, Posuit me in prouerbiu vulgi, qui ante
 Dominus eram. Vt ex contrarijs oratio composita ornatior, &
 aptior sit ad commouendos affectus, & suam calamitatem narra-
 dam. Sicut Hieremias, Quomodo sedet sola ciuitas, plena popu-
 lo, facta est quasi vidua, domina gentium. Alij dicunt in hoc no-
 mine vltimum תּוֹפֶת toph superesse, & idem quod תּוֹפֶת toph tympanum in-
 dicare,

Matth. 5.

Dan. 3.

Thren. 1.

dicare, & ita explicant, Sum tympanum eis, id est, irrisio atque ludibrium, sic vt in me illudentes manibus plaudant. Sicut dixit etiam Hieremias. Plausuerunt super te manibus omnes transeuntes per viam, sibilauerunt, & mouerunt capita sua super filiam Hierusalem, Hæccine est vrbs dicentes perfecti decoris, gaudiū vniuersæ terræ? Quam interpretationem Septuaginta viri probasse videntur. Nam ita hunc locum traducunt *ἠέλωσ δὲ αὐτῆς ἀπὲρ* *ἢλω* risus eis fui, idem etiam Dauid significare videtur dicens, In me psallebant, qui bibebant vinum. Et alio loco Hieremias, Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die. Narrat deinde quantum eorum ignominijs, & contumelijs commoueat, dicens.

Thren. 2.

Psal. 63.

Thren. 3.

7 *Caligauit ad indignationem oculus meus.*

Tantum mihi stomachum faciunt, quòd eis ludibrio sim, vt cor meum cumulatam ira oculorum mihi aciem eripiat. Ita enim natura accidit, cū ira inflammamur multo spiritu sanguineque in oculos defluent, ex quo frontis, & genarum rubor oritur. Ex quo aduersus Stoicos intelligitur, non in ardore irarum omnino tollendo, sed in reprimēdo perfectam virtutem positam esse, qua sine dubitatione Iob præditus fuit, licet ita ei animus arderet. *Et membra mea quasi ad nihilum redacta sunt.* Experimur enim magnam ex graui iracundia toto corpore commotionem fieri. Quòd membra mea dicit in Hebræo est *יֵטְסָרַי* ietsurai, a *יֵטְסָר* iatsar, quod proprie formare, fingere significat. Ex quo fit, vt *יֵטְסָר* ietsar proprie quancunque formationem, & fictionem significet: hinc fit, vt desiderium, & cogitationem declaret, quòd sint quasi quædam mentis, & cordis fictiones, & totam etiam corporis conformationem ex membris suis constantem. Quare recte membra mea versum est. Et ita quidam Hebræi hoc loco explicant. Chaldaus vero *קֶלְסֹרַי* chelastori forma mea. Alijs placet cogitationes exponere, id est ira tanta commoueor, vt in nulla cogitatione persistam: sed Græci *יֵטְסָרַי* ietsurai non à *יֵטְסָר* ietsar, cadere putarunt, sed futurum esse verbi *יֵטְסָר* tsur, quod obsidere significat, id quod alijs punctis consonantes literæ facile patiuntur, dum vltimum, pro *י* obrepisse putemus, quod sæpe accidit, vt in Zacharia nostro quinto capite ex sententia Hieronymi docuimus. Intellexerunt igitur Septuaginta auctores, Omnes ipsi sicut vmbra obsident me. Nam ita reddiderunt *παρασπίχουμαι ὑμῶν ὡς ὄμιον* valde ab omnibus obsessus sum. Illud, Sicut vmbra illa paraphrasi Valde interpretantes.

8 *Stupebunt iusti super hoc.*

Mirantur quidem boni, quod innocentes à Deo puniantur, quippe qui sciant, pœnas natura sua ad scelera ulciscenda esse institutas. Neque legem, & prophetas vnquam bonos, sed impios tantum minari, probis autem prœmia, & multa laudis insignia polliceri; quæ ita esse conuersa, vt boni malis opprimantur, mali bonis fruantur, non possunt non admirationem facere. De qua re Dauid ait, existimabam, vt cognoscerem hoc: labor est ante me. Et ita de hac re Deus loquitur per Abacuc 1. Aspicite in gentibus, & admiramini, & obstupescite, quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet, cum narrabitur, Quia & ego suscitabo Chaldaeos, &c. *Et innocens contra hypocritam suscitabitur.* Hypocritam vocat impium, quod impietatem dissimulet, nam in Hebræo est *haneph* quod impium significat. Ob eam rem igitur se boni viri in impios incitant, quod ea de causa impij superiores, & deteriores fiant, & meliore se conditione esse quam bonos, & innocentes homines putent. Sicut auctor est Dauid psalmo nono, Dum superbit impius, incenditur pauper. Et alio psalmo de hac re differens, Quia inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt: & ego ad nihilum redactus sum, & nesciui. Euripides etiam eleganter huius rei rationem exposuit.

Psal. 52.

Psal. 9.

Psal. 72.

ἔταν κακοὶ ἀρετῶων ὡς εἶνοι καλῶς,
ἀγαν κρατουῖτες, & ναμίζοντες δίκην.
δῶσιν, ἰδρασαν πάντ' ἐφέντες ἡδονῆ.

Quando iniqui à hospites fortunate viuunt, Nimis dominantes, nec penam putantes luituros se, nihil non perpetrant, indulgentes voluptati.

9 *Et tenebit iustus viam suam, & mundus manibus addet fortitudinem.*

Id est, licet hanc rem boni vehementer admirentur, & valde perturbentur, eam explicare nescientes; tamen ab officio non recedent, immo fortius in eo se continebunt. Sicut qui oppugnantur, acrius repugnant. Ita boni viri est, cum in aliquas difficultates in virtute colenda inciderit, eam non interrompere, sed studiosius completi: certum enim ei esse debet, ab honestissima viaratione digressum nusquam discedere: certa enim virtus in re incerta demonstratur. Nam qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso. Iustus autem in fide sua viuere, dixit ipse Deus Abacuc, vt hanc ei difficultatem explicaret. Et Dauid cum psalmo 72. pluribus de hac re verba faceret, in extremo psalmo concludit, *Miserere mihi, Domine, secundum misericordiam tuam, secundum multitudinem miserationum tuarum, secundum misericordiam tuam Domine, secundum misericordiam tuam.* *hi au-*

Certa virtus
re demonstratur
incerta.

Abac. 2.
Psal. 72.

hi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.

10 *Igitur omnes vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem.*

Id est cum hæc, quæ dixi vos lateant, conuertimini, & venite mecum ad disputandum, & meis facile argumentationibus ostendam nullum in vobis esse sapientem, Quia, vt ante dixit, cor eorum longe fecisti à disciplina. Et cap. 13. Prius vos ostendam fabricatores mendacij. Atque vtinā taceretis, vt putaremini esse sapiētes.

11 *Dies mei transferunt.*

Sæpe hanc repetijt sententiam, vt capite septimo, Dies mei velocius transferunt, quàm à texente tela succiditur, *Cogitationes meæ dissipatæ sunt*, se anxiū valde, atque sollicitū hoc, & sequenti versu describit, id est, cogitationes meæ variæ sunt, neque vna re cōsistere possunt, quia nulla acquiescunt: quemadmodum illis vsu venit, qui curarum æstu fluctuant. *Torquentes cor meum*. Id quod necesse erat, si nullam quietem afferebant, sed vndique mala, & detrimenta impēdere nunciabat. Sed vulgatus Græcos secutus fuisse videtur, ita vertens: ita enim illi totum hunc versum transtulerunt *αἱ ἡμέραι μου παρεθήκον ἐν βρόμῳ, ἔρραζον δὲ τὰ ἀρτήρα τῆς καρδίας μου*.

Dies mei in strepitu præterierunt, effracti sunt articuli cordis mei, vulgatus conuertisse videtur, Torquentes cor meum. Tum quia *שׁוּר* præterquam quod possidere, expellere etiam significat, vnde *שׁוּר* morale participium esse potest, expellentes, significās, quod ipse Latina phrasi torquentes interpretatus est. In Hebræo tamen est, si verbum de verbo reddamus. Dies mei trāsierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt possessiones cordis mei. Cogitationes suas per appositionē possessiones sui cordis appellauit. Chaldaus tamen has cordis possessiones ipsam cordis materiam esse putauit, nam ita trās tulit *לִבִּי לִי לִי* lube libi, tabulis cordis mei. Tabulas enim cordis nominauit Salomon in prouerbijs tertio & septimo capite. Hinc etiam factum est, vt Græci articuli cordis cōuerterent. Illud etiam verbum Dissipatæ sunt, non in cogitationes, sed in possessiones, vel articulos cordis transire duxerunt, & propterea transtulerunt, Dissipati sunt articuli cordis mei. Cogitationes autem ad superius verbum pertinere iudicarunt intelligentes, Dies mei transferunt cogitationibus, id est, breui, sicut cogitationes transeunt. Sicut in psalmo dicitur, Veruntamen in imagine pertransit homo. Ex quo fit, vt paraphrasi illud in strepitu reddiderint, sicut in alio psalmo dixerunt, Perijt memoriā eorū cum sonitu, Quare eadem in vtraque versione est sententia, cum

Psal. 38.

Psal. 9.

verbiſque

verbisque Hebræis coherens.

12 *Noctem verterunt in diem, & rursus post tenebras spero lucem.*
Facile hunc locum Tirelmanus exponit, hoc modo, Cogitationes
meæ animum distrahentes faciunt, vt totā noctem, in somnem du-
cam, & ita peruigil nocte, sicut die sum. Et postquam noctem sum
affectus, quam optabam, sperans, fore, vt in ea non nihil acquie-
fcerem, rursus nihil acquiescens diem desidero, id est, neque die,
neque nocte vllam mihi curæ, & cogitationes meæ dant, quietem,
Ex insomnijs etiam Dauid dolorem animi sui declarat dicens,
Anticipauerunt vigilijs oculi mei, turbatus sum, & non sum locu-
tus. Sed Hebræa obscura sunt, & aliam videntur habere sententiā.
Quare alia etiam esse potest vulgati sententiā. Ita vero verbum
de verbo Hebræa conuertemus. Diei noctem apponent, luci pro-
pinquæ propter tenebras. Septuaginta viri cum multis alijs locis
paraphrasin adhibeant, hoc loco ita se Hebræis verbis astrinxer-
unt, vt vel Hebræam phrasim sua versione retineant. Nam vertit
אֵת אֲפֹסֵי פָנָיו אֶל הַתְּעֵבָרִים à facie tenebrarum, quod nos vertimus propter
tenebras אֶת הַתְּעֵבָרִים enī à facieb^o, Propter, Hebræis significat, Chal-
dæus non paruum huic loco lumen affert, ita vertens secundam
versus partem, nam prima eodem omnino modo, quos nos con-
uertit, Diei noctem apponent lucem propinquam לְקִי אֶת מַלְאָכָה
lequin auferentes à conspectu tenebrarum. Hebraei quidam in co-
mentarijs existimant suppositum verbi Apponent esse אֶת הַתְּעֵבָרִים haba-
rau socios eius, iniquum esse tenere iudicantes, cum luce cla-
rius esset, id esse falsum. Sicut dicit Esaias, De huiusmodi temera-
rijs hominibus, Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum:
Ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Alij vero אֶת הַתְּעֵבָרִים
mahaseboto cogitationes eius, id est, cogitationes meæ propter
tot calamitates, & ærumnas, quas patior, quas frequenter scriptu-
ra sancta tenebras vocat, mihi afferunt valde ancipitem discer-
nendi rationem, sic vt quasi mentis impos res non intelligā aper-
tissimas, ac denique faciunt, vt in nocte verfer sempiterna, nullā
lucem propinquam cernens, id est nullam è tantis malis emergen-
di viam, Vtraque est valde probabilis expositio loci difficilis.

13 *Si sustinero infernus domus mea est, & in tenebris stravi lectulum meum.*

14 *Putredini dixi, Pater meus es, & Mater mea, & soror mea ver-
mibus.*

15 *Vbi est ergo nunc praesolatio mea, & patientia meam quis confi-
derat.*

Hoc dicit, vt refellat id, quod ab eius amicis sæpe dictum est. Fore
si ad

Psal. 76.

Esai. 5.

si ad meliorem se frugem conuerteret, vt omnibus malis depulsis
 in pristinam eum Deus dignitatem restitueret, & multis ornamē
 tis auget, vt Sophar capite vndecimo, Si iniquitatem, quæ est in
 manu tua abstuleris à te, & c. eris stabilis, & non timebis, miseriam
 quoque obliuisceris, & habebis fiduciam proposita tibi spe. Quod
 ille refutat dicens, Nihil boni in hac vita reliquum sibi esse, quod
 iam sperare possit, cum morbo insanabili, desperatoque impedi-
 retur. Quo argumento sæpe etiam vsus est ad hoc idem confutand-
 dum, vt in principio capitis huius diximus; cum enim natura se
 non posse videret valetudinem recuperare, id miraculo facien-
 dum, vt postea factum est, minime sperabat. Quod est prudentis,
 & pij viri miracula à Deo non quærere. Illud igitur, quod in hu-
 ius capitis principio dixit, Solum mihi superest sepulchrum, mul-
 tis nunc verbis amplificat. *Si suslinuero*, Id est, licet expectem patien-
 ter ferens, quid tandem boni consequar? *Infernus domus mea est*, Ci-
 tò enim moriar, & in sepulchro expers bonorum omnium huius
 vitæ iacebo, nihil igitur de domo, & familia mea restituenda de-
 beo cogitare. Nam sepulchrum mea domus, & in eo mea familia
 erit, Numerat deinde, quæ sepulchrum consequantur ex ijs, quæ in
 domo, & in familia esse solet, *In tenebris strauit lectulum meum*, id est,
 in sepulchri tenebris iacebo, nec amplius hac mortalium commu-
 ni luce fruar. *Putredini dixi Pater meus es, & mater mea, & soror mea,*
vermibus. Id est, nullos ibi parentes, nullos fratres, & sorores habe-
 bo, nisi putredinem, atque vermes. *Vbi est ergo nunc præstolatio mea?*
 Conclusio est totius argumentationis, qua suorum amicorum di-
 cta refellit, quibus ei spem salutis, si frugi fieret, ostendebant, id
 est, Cum hæc ita sint, vt iam animam agam, & tantum de sepulchro
 cogitem, in quam huius vitæ re spes mea erit? aut vnde quip-
 piam boni expectabo, *Et patientiam meam quis considerat?* Clarius
 est in Hebræo: nam idem ponitur, nomen, quod superiori versus
 parte præstolatio, siue præstolatio, id est, quam mihi nuncia-
 tis, siue pollicemini spem, quam in tantis malis erigi possim, cum
 cito me vita defectura sit. Nam equidem præterquam, quod leuis
 illa consolatio bono viro esse debet, quæ huius nititur vitæ com-
 modis, sæpe fallax, & incerta est. Non enim semper bonorum ho-
 minum detrimenta in hac vita refarciuntur, sed pierunque misere-
 rijs, & malis omnibus oppressi moriuntur, dicente de illis Apo-
 stolo, Alij dissentientem sunt, non suscipientes redemptionem, vt melio-
 rem iuuenirēt resurrectionem. Alij vero ludibria, & verbera ex-
 perti, insuper & vincula, & carceres lapidati sunt, scæti sunt, tenta-
 ti sunt, in occisione gladij mortui sunt, circueierunt in melotis, in
 pelibus

Bonorum hu-
 ius vitæ de-
 trimenta nõ
 semper refar-
 ciuntur.

Heb. 10.

Que magna
nini vicispes
esse debeat.
Psal. 38.

pellibus caprinis, egentes, angustiati afflicti, quibus dignus non erat mundus in solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Facit enim magno, & excelso animo virum rerum humanarum contemptio non earum spes, sed spes ea, quæ in Deo posita sit. Sicut dicit David, Quæ expectatio mea nonne Dominus, & substantia mea apud te est.

16 *In profundissimum infernum descendunt omnia mea.*

Infernum pro sepulcro posuit, vt alijs scripturæ locis. Nec enim mihi placet, quod quibusdam Hebræis hic centrum terræ significare, id est nihil iam boni in hac vita spero, nam quidquid ad me attinet in sepulcro, in quo cito iacebo est, Alludens ad illud, quod dixerat, In tenebris stravi lectulum meum, putredini dixi, Pater meus es. Eandem sententiam, licet alijs verbis, Septuaginta viri expresserunt, qua satis facilis redditur locus Hebræis valde difficilis propter vocem נַחַת significet, & ita quidam vertunt fulcra siue latera inferni, alij radices, inferni, alij membra, corporis scilicet mei in infernum descendunt. Chaldaus satis obscurè נַחַת tande duo corpora. Quidam Hebræus doctus inter eos Septuaginta viros, & vulgatum nostrum secutus dicit נַחַת de syllabæ nihil significantis esse adiectionem. נַחַת vero propositionem esse, In significans, & ita locum explanat, In infernum descendunt, res scilicet, quæ ad me attinent. Quare non dubito, quin aptior, & facilior sit Latini interpretis, & Græcorum expositio. Putasne saltem ibi erit requies mihi? Id est, putatis me in sepulchro consecuturum illam felicitatem, atque salutem, quam mihi si in gratiam Dei redeam nunciatis? si enim ibi mihi id non contingat, nullus alius locus relinquatur, nam cito, amplius hanc vitam non visurus, ibi commorabor. Quod dicit requies in Hebræo est נַחַת nahat requies à verbo נַחַח ianach. Si tamè radix eius sit נַחַת nahat descenderet significat, & ita reddunt Septuaginta in eandem sententiam ἢ ἰ μολὸν μαδὸν ὄντι χῆρι ματὸς κατὰ ἀφῆρον μὲν. an vna in sepulchrum descēdemus. Id est, ego, & bona illa, quæ mihi pollicemini. Possunt etiam Hebræa verba sine interrogatio ne intelligi, vt à quibusdam Hebræis, & a Chaldæo intelliguntur, & ita verbum de verbo conuerti. Vere simul in puluere quies, id est, simul cum alijs multis in sepulcro quiescam, neque vllam in hac vita quietem, aut salutem, vt vos mihi nunciatis spero, sicut capite tertio de sepulchro dixit, Non enim dormiens silerem, & somno meo quiescerem cum regibus, & consulis terræ, qui ædificant sibi solitudines. Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi quiescerunt, fessi robore.

C A P. XVIII.

Respondens autem Baldad Subites dixit.

2 *Usque ad quem finem verba iactabitis? intelligite prius, & sic A loquamur.*

3 *Quare, reputati sumus, ut iumenta, & sorduimus coram vobis?*

4 *Qui perdis animam in furore tuo, nunquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco suo?*

6 *Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna quae super eum est, extinguetur.*

7 *Arrestabuntur gressus virtutis eius, & praecipitabit eum consilium suum. B*

8 *Immisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat.*

9 *Tenebitur planta illius laqueo & exardescet contra eum sitis,*

10 *Abcondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam.*

11 *Vndique terrebunt eum formidines, & inuoluent eum pedes eius. C*

12 *Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat costas illius.*

13 *Deoret pul. britudinem cutis eius, consumat brachia illius primo-
genita mors.*

14 *Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum, quasi
rex, interitus.*

15 *Habitent in tabernaculo illius socij eius, qui non est, aspergatur in ta-
bernaculo eius sulphur.*

16 *Deorsum radices eius siccantur sursum autem atteratur messis eius.*

17 *Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in pla-
teis.*

18 *Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum. D*

19 *Non erit semen eius: neque progenies in populo suo, nec vlla reliquia
in regionibus eius.*

20 *In die eius stupebunt nouissimi, & primos inuadet horror.*

21 *Hae sunt ergo tabernacula iniqui, et iste locus eius qui ignorat Deum.*

11 *Respondens autem Baldad Subites, dixit.*

12 *Usque ad quem finem verba iactabitis?*

Putant nonnulli plurale esse pro singulari: ut haec verba Baldad ad
Iob solummodo referantur quod Graecorum editio probare vi-
detur,

mortalia à Deo non curari, vel mutabilem esse, vt ex eis hanc in-
crepationem à Baldad peritam esse ducerent. In eo tamen hac ex-
positio mihi vehementer probatur, quod *in* rursus hic Deum
significare dicant. Nam id frequentius, quam rupem, veram, in
scriptura sacra significat, vt psal. 17. vers. 3. Deus meus *in* rursus
rupis mea, sperabo in eo, Et eodem psalmo, vers. 46. Benedicite
in rursus Deum meum, Et psalmo 78. vers. 35. & commemorati sunt,

Psal. 17.
Deus cur vo-
catur rupis.

quia Deus *in* rursus rupis, vel adiutor est eorum. Hoc verò no-
mine Deus in scriptura vocatur, quòd singulare præbet auxilium,
eis qui sperant in eo. Ita igitur locus hic recte mihi explicari pos-
se videtur. Vt quia Iob multis cap. 16. iacturam suam amplificauit
erat, deinde vero adiunxit, Hæc passus sum absque iniquitate ma-
nus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces, adiecit præte-
rea, vt amicorum, dicta refelleret, nihil se à Deo boni in hac vita
sperare, sed omnè suæ salutis spem abiecit, & in sepulchro tantum
aliquam à laboribus quietem expectare. Quæ omnia vt confutes

Psal. 135.

Baldad, hoc dieit, id est, Si tu vir innocens tantis miserijs, & dolo-
ribus interclusus nullam habes tuæ salutis spem, nec vllum tibi
Deus auxilium allaturus est, deserant terram sancti, & innocentes
viri, si Deus eis præsidio rupique firmissimæ non est. Ex quo enim
auxilium querant, cum spes omnes suas in Deo positas habeant,
quo confugiant, si rupis, & arx eorum Deus transferatur, hoc est
firma eis, & stabilis non est? Quo incommodo Deum ipsum urge-
bat David, vel potius Christus, orans, vt ei opem ferret, & dicens,
Non erubescant in me, qui expectant te Domine, Domine virtute-
tum, id est, ne putent, si me in te sperantē desitutum videant, fir-
missimum se apud te nõ manere præsidium, Quod magnum quide-
m incommodum, & absurdum est, & ex verbis Iob concludi vi-
detur, præfertim iuxta Iob amicorum sententiam, qui bonis viris

Psal. 58.

bona in hac mortali vita sæpe pollicebantur. In quo errore eos
versari, & à Iob redargui diximus multis huius libri locis. Non
enim satis intelligebant, vt sanctorum virorum spes certissimæ
sint, commodorum huius vitæ esse non debere, neque huiusmodi
utilitates, & emolumenta ex Deo patrono suo querere debere,
tradente Paulo, Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus
miserabilliores sumus omnibus hominibus: sed cælestia, & perpetuo
mansura bona à Deo sperare debere. Quæ certissimè Deo ni-
xi officijs suis consequentur. Id quod Christus apud Mattheum
docet eos, dicens, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra,
vbi erugo, & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur.

Bonorum vi-
corum quæ
certa spes sit.

1. Cor. 15.

Thesaurizate autem vobis thesauros in celo, vbi neque erugo
neque

Math. 6.

neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Sequitur autem.

5 Nonne lux impij extinguetur, neque splendet flamma ignis eius?

6 Lux obtenebret in tabernaculo illius, & lucerna quæ super eum est, extinguetur.

Cum vrgendo incommodo probauerit fieri non posse, vt actum sit, de bonis, & integris hominibus, & quòd eorum præcidantur spes, dicit modo id potius ad impios homines pertinere, quos grauis manet ruina, & interitus inopinatus. Non recte tamen à quibusdam hic locus mihi videtur explanari dicentibus, Lucem, Flammam, Lucernam significare consilium, prudentiam, & industriam iniquorum, quam infatuandam enunciat, sed melius est, vt gloriam opulentiam, & prosperitatem illorum significet, sicut alijs scripturæ locis Lux prosperitatem declarat, Tenebræ vero calamitatem, & in hanc partem Iob c. 21. ait, Quoties lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio. Tum quòd sequenti versu, de illorum consilio infatuando loquitur. Ait ergo licet improbi clari fiat gratia, potentia, & auctoritate valeant, eorum tamen splendor deformabitur, atque delebitur. Sicut de improbo quodam dicit Esaias, Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris, Quamuis enim opibus, & hominum admiratione impius in cælo esse videatur, decidet tamen ex astris, cum enim eius gloria leuissimas radices egerit, diu non potest consistere. Nam morte saltem omnis eius amplitudo abolebret.

7 Ardebuntur gressus virtutis eius.

Id est, non ita viribus, & potentia valebunt ad ea, quæ conabatur, expromenda. Ij, qui vt sapientia narrat, dicere solent, Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ, quod enim infirmum est, inut ile inuenitur, id est, nullis officij, & iustitiæ legibus cohibeamur, quominus libidinem nostram, si potuerimus, expleamus. Ea enim est profligatissimorum hominum ratio, vt à nullo maleficio, quod committere possint, se temperent, si vtile sibi, aut iucundum esse censeat, qui alio modo coerceri non possunt, nisi vt hic dicitur, vt gressus virtutis eorum ardeantur, id est, vt eorum virtus atque potentia præcidatur. Vt Deum precabatur Iudith dicens, Erige brachium tuum, sicut ab initio, & allide virtutem eorum in virtute tua, cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua, & pollere tabernaculum nominis tui, & deijcere gladio suo cornu altaris tui. Arctare etiam gressus ratio dicendi est ad significandam calamitatem, & oppressionem. Sicut è contrario, dilatare gressus ad prosperum rerum cursum, sicut de se dicit Da-

Iob 21.

Impij homines tandem tucnt.

Es. i. 14.

Sap. 2.

Iud 19.

T uid,

Psal. 17.

uid. Dilatasti gressus meos subter me, & non sunt infirmata ualligia mea. In Hebræo est **רַחַד** zahade gressus. Sed septuaginta uoces **רַחַד** zohre parui sine minores legisse uidentur. sunt enim **רַחַד** & **רַחַד** litteræ ualde similes apud Hebræos. Et propterea ita id conuerterunt **הַרְחַד** uocem **רַחַד** in **רַחַד** ut **רַחַד** capere minimi facultates eius. Nam **רַחַד** non solum virtutem, & vim significat, sed etiam ea quæ uel comparata sunt, uel declarant Hebræi capite. 20. libri huius uersu 10. uerbum **רַחַד** in **רַחַד** alijs punctis adiuuato esse potest. Quare apta uerbis Hebræis est conuersio septuaginta uitorum. Sententia autem etiam aptissima est, id est, Ita claritas, & amplitudo eius infringetur, ut à minimis, & uilibus hominibus, quos ipse contemnebat, facultates & fortunas suas defendere non possit. Ita Ieroboam seruis Salomonis ab eoque in exilium proficisci coactus, maiorem partem regni eius postea occupauit.

Suo consilio
decepi ini-
qui gressus

2. Reg. 12.

Et precipitabis eum consilium suum. Id est, Ieroboam consilium inuicem, ex quo grauissimum detrimētum accipiet. Sicut Roboam consilio iuuenum nolens populi tributum leuare, magnam regno suo cladem confluxit. Sic factum etiam est, ut Goliath, & Holofernes gloria florentes gladijs suis iugulari fuerint. De qua re pluribus egimus cap. 5. Exponentes illud, Qui apprehendit sapientiam in astutia eorum, ad quod pertinet etiam, quod sequitur.

8. *Inmisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulauit.*

9. *Tentabitur planta illius laqueo.*

Id est, suis se prauis consilijs, ita implicabit, ut damna, atque detrimenta non subterfugiat, & ea quæ in alios intendebat pericula sibi creentur, id quod iniquis hominibus anxie Dauid imprecatur dicens, Veniat illi laqueus, quem ignorat, & captio, quam abscondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipsum. Et exarscet contra eum sitis. In Hebræo est **עָרַד** tiamim, quod sitiores. 5. ca. huius libri uers. 5. Vulgatus inter pretatus est. Et ita hoc loco Græci reddunt **ἐκάρηται**. Quare intelligendum est, Exarscet contra eum sitis alicuius sitientis, id est, qui fortunas, & opes eius uolentes inihiere, & diripiendis uerbis omnibus inueniat. Id quod etiam improbis imprecatur Dauid dicens, Scortator fenerator omnem substantiam eius, & diripiant alieni labores eius. Quis enim magis sitit alienas opes quæ feneratori Græci uero transfusi faciunt uerbi **עָרַד** iachazec, quod noster uertit exarscet, paraphrasi utens, significat autem proprie **עָרַד** charic roborare, & ita optime uertunt Græci interpretes **ἐκάρηται** ad

Psal. 24.

2. *Et laborabit aduersus eum sitientes.* Deus scilicet, ut roborauit Ieroboam aduersus Roboam filium Salomonis.

Abian

10 *Abscondita est in terra pedica eius, decipula illius super semitam.*

Perfistit in eo, quod dixerat suis consilijs iniquos homines perituros, videturque huius rei satis considerandam rationem exponere. Nam in ea, quam instituit vitæ ratione, quam opportunissimam existimat ad auctoritatem sibi, & potentiam parandam, ea, quam monit, via, vt sui sit voti compos, malum & incommodum maximum latet, in quod ex improviso ignarus incidet. Id ergo incommodi pedicam, & decipulam illius appellat, in quam se suis sceleratis consilijs conijciat. id quod planius docet Ecclesiasticus dicens, Facienti nequissimum consilium, super ipsum de uoluetur, & non agnoscat vnde adueniat illi. Illusio, & improperium superborum & vindicta, sicut leo insidiatur illi. Cuius rei vnicuique res humanas attente consideranti exempla multa in vita succurrent. Quæ homines certe maxime terrere debent, & à dolosis, & perditis consilijs auocare.

Eccle. 27.

11 *Vndique terrebunt eum formidines.*

Doctissime modum hominis impij describit, qui licet cum res prospere cadunt erecto animo sit, si offendat tamen, seque ei immutet fortuna, vehementer metu exanimatur. Ex flagitiorum enim conscientia magnus timor, & ingens oritur sollicitudo. Sicut dicitur in sapientia, Semper præsumit sæua perturbata conscientia. In eadem sententiam Septuaginta dicunt, vndique eum perdent *ὁ δὲ οὖν αὐτὸν* dolores, quibus affici solet is, qui in metu est & inuoluent eum pedes eius. Id est, Formidines pedes eius inuoluent, cogentes eum se in fugam conijcere. Quam sententiam planius Hebræa significare videntur, quæ ita habent, si verbum de verbo traducamus, Et dispergent eum pedibus suis, id est, Suis pedibus fugam quæret. Eandem sententiam Græci videntur innuere *πολλοὶ δὲ πόδες αὐτοῦ* multi circum pedem eius, id est, dolores ex timore nati. Ita fiet, vt sese fugæ det. Eodem modo Sapiens in prouerbijis declarat, quantus impiorum hominum metus sit, dicens, Fugit impius nemine persequente.

Iniquus ualde timet.

Sap. 17.

Prou. 28.

12 *Attenuetur fame robur eius.*

Id est, Potentia eius infringatur sic, vt libidinem suam non possit, vt ante expromere. Quod *robur* dicit Hebræice est *חַמָּה* on, quod vis, & robur proprie est. Quia tamen in filijs procreandis patris robur demonstratur, putant Hebræi per metonymiam filium significari. Et ita quidam Hebræus explicat illud psalmi. 77. vers. 31. Percussit omne primogenitum in terra Egypti, primitias omnium laboris eorum. Hebræice est *חַמָּה* onim, & declarat ille, Filio-

Fame aliquâ do conuenitur iniqui.

rum, vt primitias filiorum sit idem, quod primogenita. Hieronymus reddit partus. Ita hoc loco alius Hebræus in commentarijs זרעו זרעו semen eius explicat, id est, Semen eius famelicum sit, quæ apta etiam est expositio. Nam hoc quoque viris iniquis imprecatur Dauid dicens, Nutantes transferantur filij eius, & mendicent. Sed illud מותו ono Septuaginta ad famem retulerunt *μω σερω* in fame angusta conuertentes, hoc est valida, & nimia fame opprimantur. Et inedia inuadat costas illius. Id est, fame conficiatur, ne tantis viribus polleat. Ad eandem pertinent sententiam Hebræa verba, quæ verbum de verbo translata sic habent. Et afflictio parata costæ eius, & propterea Græci conuerterunt *πρωμα δε αυτω* πρωμας δε εξει ονω *foeda ei parata est ruina*, id est, Casus eum, & afflictio manet, quæ repente eum inuadet imparatum. Id quod ipsa sapientia in prouerbijis viris iniquis fore prædicit, Quum irruerit repentina calamitas, & interitus, quasi tempestas ingruerit. Quando venerit super vos tribulatio, & angustia. Ex quo loco etiam explanatur, quod sequitur.

Psal. 108.

Prou. 1.

13 *Deuoret pulchritudinem cutis eius, consumat brachia illius primogenita mors.*

Multæ calamitates in-piorum.

Primogenita mors, vel primogenitus, vel angelus mortis, vel *301* mors, vt Septuaginta, Chaldaus & alij vocem Hebræam declarant, repentina illa calamitas est, vt mea fert sententia, de qua Salomon loco citato locutus est, in qua vir iniquus tabescet. Quod pulchritudinem, & brachia dicit, idem verbū est apud Hebræos *בדום* badim, sed diuerso modo explicatur, vulgatus primo loco interpretatur pulchritudinem, Septuaginta vero *κλωνες* ramos. Secundo loco vulgatus interpretatur brachia, Septuaginta vero *ωρατα* pulchra. Significat autem *בדום* badim ramos, & per translationem membra corporis, quod eius sint quasi rami, filios etiam quod sint quasi quidam parentum rami. Quare *Pulchritudinem cutis eius*, Corporis eius membra possumus intelligere, brachia vero filios eius. Vt primo loco membra corporis, secundo liberos *בדום* badim significet, vt hoc versu calamitatem eius, & liberorum eius, quam ante tetigisse diximus, complectatur.

14 *Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius.*

Opes, & fortunas hominis potentis, fiduciam eius vocare puto diuitijs enim maxime cōfidit, ex eisque auxilium quærit ad alios opprimēdos, & libidines suas explēdas, dicēte etiā in prouerbijis Salomone, Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quasi murus validus circumstans eum. Septuaginta vero auctores sanitatem fiduciā eius esse crediderunt, *ταυς* vertentes. Sicut enim in hęc

Prou. 18.

nia valetudo debilitat, ita firma spes facit potens, Quidquid igitur sit, in quo spes suas collocaverit, conuellatur, & demogue eius pellatur. *Et calcet super eum quasi rex interitus.* Id est, Interitus is, cui moderi & repugnare non possit, in eamque calamitatem depellatur, quam levare nulla ratione possit. Idem sapiens loco citato significavit dicens, *Et interitus quasi tempestas ingruerit.* Hebraice est, in eandemque sententiam dicitur, *Et detrudat eum in regem terrorum,* id est, in magnam calamitatem, & luctum, quem reituare nullo modo possit. Sed verbi suppositum *וַיַּזְחַזְחֵם* hazato consilium eius quidam Hebraeus in commentarijs esse vult, hoc est, Consilium eius detrudat eum, &c. Alij Deum, hoc est Deus detrudat eum &c. Vtrumque quadrat. Facile ex hoc verbo Graecorum intelligitur *ὁ θεὸς ἡμῶν ἐξῆλθεν ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν*, contineat eum necessitas accusationis regia, id est, Ea necessitate ut gearur, qua sicut reus iusto iudicio damnatus, nullo modo liberari possit. Sicut dixit David, *Cum iudicatur exeat condemnatus.*

Psal. 108.

15. *Habitem in tabernaculo illius socij eius, qui non est.*

Id est, Eo mortuo non filij, sed socij, hoc est, alieni occupent domum, & tabernaculum eius. Sicut etiam dixit David, *Filij eius ejiciantur de habitationibus suis, & diripiunt alieni labores eius.*

Psal. 108.

Sed obscure hoc conuersum est, sicut obscura sunt, & valde concisa huius loci Hebraea verba *וְיָחַד עִירָתוֹ וְיָחַד עִירָתוֹ* tunc beaholo tubelli so, habitet in tabernaculo eius, eo quod non ei. Quod varie exponitur, Septuaginta viri putarunt huius verbi suppositum esse *ἐπιπέσει* necessitatem, hoc est, Necessitas habitet in tabernaculo eius. Chaldaeus vero *וְיָחַד עִירָתוֹ* intete, uxorem eius suppositum esse duxit, eo quod verbum Hebraeis sit femininum, & ita hunc locum explicat, *Uxor eius habitet in tabernaculo non suo.* Quae expositio verbis Hebraeis, & contextui praeter ceteras, quas probant Hebraei mihi semper aptior visa est. Nam huic malo Iob etiam se deuouet, si legem Dei violauisset dicens, *Si ad ostium amici mei iudicatus sum, sortum alterius sit uxor mea.* Quidam Hebraeus in commentarijs *וְיָחַד עִירָתוֹ* bahala terror suppositum esse dicit, & ita explicat locum, *Terror habitet in tabernaculo eius, propterea quod eius non sunt ea, quae in eo sunt, sed calumnia & rapina comparata.* Quae idonea etiam expositio est. *Aspergetur in tabernaculo eius salsibar.* Id est penitus iuxta Dei sententiam subuertatur tabernaculum, & domus ea, quae alienis opibus constructa fuit, & inquam praeda ex alienis fortunis crudelissime capta importabatur, quae denique erat praedonis, vel potius sanguinarie bellae receptaculum. Ita Zacharias de illo volumine, *Zach. 1.*

Iob 15.

Genes. 19.

quod vidit volans, in quo erat scripta sententia & animaduersio Dei in improbos, Et educam (ait) illud, dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eam, & ligna eius, & lapides eius. Aspergi sulphur oportet, vt Dei acerbissimum supplicium innuat. Hac enim ratione horrendum illud exemplum in Sodomam, & Gomorrhæ editum fuit. Narratur enim in Genesi, Dominus pluit super Sodomam, & Gomorrhæ sulphur, & ignem à Domino de cælo, & subuertit ciuitates has.

Frustra impij
genus & fami-
liam suam
longissime
propagare
student.

Esai. 5.

16 *Deorsum radices eius siccantur, sursum autem atteratur messis eius.* Id est, radicitus familia, genus, & liberi eius extinguantur, & radicitus ex orbe terrarum conuellantur. Quare frustra impij hæc longissime propagare conantur. Dicente etiam Esaia, Sicut deuorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum, vt puluis ascendet. Abiecerunt enim legem Domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt. Ex quo illud efficitur, quod sequitur.

Psalm. 108.

17 *Memoria illius pereat de terra, & nomen eius non celebretur in plebeis.*

Id est, nulla inter mortales mentio fiat eius, qui sceleratis, & peruersis modis famæ, & nominis celebritati seruiuit. Sicut etiam ei imprecatur Dauid, In generatione vna deleatur nomen eius, & dispereat de terra memoria eius.

Iob 3.
Iob 10.

18 *Expellet eum de luce in tenebras, & de vrbe transferet eum.*

Subaudi Deus, vel calamitas, aut calamitates, vt congruum suppositum sit verborum Hebræorum, quæ pluralis numeri sunt, עוֹלָמֵי־עֵלֹהִים Deus, quod iungitur etiam verbo plurali apud Hebræos. Nihilque aliud hoc versu significari puto, nisi morte mulsetabitur. Nam lux in hoc libro appellatur vita, vt, Quare misero data est lux, Et qui concepti non viderunt lucem, dicitur, cap. 3. Mors etiam tenebræ nominatur, vt cap. 10. Antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miseræ & tenebrarum, vbi umbra mortis. Quod vero de vrbe dicit, Hebraice est תֵּבֵל tebel orbem terræ significans, & עוֹלָמֵי־עֵלֹהִים ab orbe terrarum transferunt Septuaginta interpretes: & in quibusdam vulgata editionis exemplis est, De orbe: facileque sorte pro orbe irrepsit vrbe. Quomodo cunque sit eadem est sententia, quam diximus.

19 *Non erit semen eius, neque progenies in populo suo, neque vlla reli-
quia in regionibus eius.*

Pro semine, & progenie in Hebræo est, Filij, & nepotes eadem sententia, id est, soboles, progenies, & genus eius extirpetur, & funditus ex hominum communitate exterminetur. Licet ipse illud imaginibus ornare, & multis opibus stabilire conatus sit. Idē etiam significauit Dauid dicens, Fiant nati eius in interitū. *Ibid* *Psal. 103.*
neque *Vlla reliquia in regionibus eius*, Paraphrasi Septuaginta tran-
ferunt *ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ἕξουσιν οἱ ἕτεροι* in rebus eius viuent alij. Et quia
in Hebræo pro regionibus eius est *מגוריו* megurau habitat ioni-
bus eius. Sicut etiam dixit Dauid, Filij eius eijciantur de habita-
tionibus suis. *Psal. 108.*

20 *In die eius obstupebunt nouissimi, & primos inuadet horror.*

Diem eius vocat casum, & exitium eius, nouissimos appellat eos, qui tunc postremo nati fuerint, primos vero qui primo nati sunt, id est, Iuuenes, & senes, omnes denique homines vehemen-
tē formidabunt, cum tantam tantisque modis munitam stirpē, atque familiam tā miserabili ruina extirpari viderint. Id quod
luculenter etiam vaticinatus est Dauid dicens, Deus destruet te *Psal. 51.*
in finem: euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicē
tuam de terra viuentium. Videbunt iusti, & timebunt, & super eū
ridebunt, & dicent, Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem
suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & praua-
luit in vanitate sua.

21 *Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, & iste locus eius, qui ignorat
Deum.*

Id est, ita agetur cum ædibus iniqui magnifice constructis, & is
exitus erit eius, qui Deum cōtemnit. Vel tabernacula posuit pro
familia, quam etiam Latini domum vocant, & Castellani *casa*, id
est, ita impius cum tota sua familia exterminabitur. Eratque
apta totius capitis peroratio, in quo de impio, & eius familia
egit. Quæ de toto iniquorum genere Baldad dicens, si deinde ve-
lit assumere, Iob iniquum esse, vt concludat ob eam rem in tot ca-
lamitates venisse, falsa erit, vt iam diximus assumptio. Animad-
uertendum etiam est, vt ea, quæ dixit Baldad, certissima habeantur,
non semper iniquos homines scelerum suorum pœnas in hac
vita luere, immo plerosque vsque ad extremum vitæ diem pro-
speram fortunam trahere, vt in multis regibus, & principibus sce-
leratis sæpe compertum est: atque adeo per multos annos genus,
stirpem, familiam, & regnum suum latissime propagare, vt his
temporibus magno Christianæ Reipub. incommodo ex Otho-

Quo pacto
sit intelligen-
dum scelera-
eos semper
pœnas luere.

manorum improba progenie cognoscitur. Non dubium tamen est, quin vel in hac vel in futura vita, grauisimum sit iniquis hominibus supplicium constitutum.

CAP. XIX.

A Respondens autem Iob, dixit.

- 1 *Vsquequo offligitis animam meam, & atteritis me sermonibus?*
 2 *En, decies confunditis me, & non erubescitis opprimentes me.*
 3 *Nempe etsi ignorauit, mecum erit ignorantia mea.*
 4 *At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis.*
 5 *Saltem nunc intelligite, quia Deus non aequo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit.*
 6 *Ecce, clamabo vim patiens, & nemo audiet, vociferabor, & non est qui iudicet.*
B 7 *Semitam meam circumsepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit.*
 8 *Spoliavit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo.*
 9 *Destruxit me vndique, & pereo, & quasi euulsa arbori abstulit spem meam.*
 10 *Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suum.*
C 11 *Sicut uenerunt latrones eius, & fecerunt sibi uiam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum.*
 12 *Fratres meos longe fecit a me, & noti mei quasi alieni recesserunt a me.*
 13 *Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant, obliui sunt mihi.*
 14 *Inquilini domus mea, & ancilla mea, sicut alienum habuerunt me: & quasi peregrinus sui in oculis eorum.*
 15 *Seruum meum uocavi, & non respondit, ore proprio deprecabar illum.*
 16 *Halitum meum exhorruit uxor mea, et orabam filios uteri mei.*
D 17 *Stulti quoque despiciebant me: et cum ab eis recessissem, detrahebant mihi.*
 18 *Abominati sunt me quondam consiliarij mei: et quem maxime diligebam, auersatus est me.*
 19 *Pelli mea, consumptis carnibus, adhasit os meum, et derelicta sunt iugummodo labia circa dentes meos.*

- 21 *Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.*
- 22 *Quare persequimini me sicut Deus, & carnis mei saturamini?*
- 23 *Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei? quis mihi det, ut exarentur in libro.*
- 24 *Sic lylo ferro, & tumbi lamina, vel certè sculpantur in silice?*
- 25 *Scio enim, quòd Redemptor meus viuit & in nouissimo die de terra surrecturus suus.*
- 26 *Et rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum.*
- 26 *Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspiciuntur, & non alius, reposita est hæc spes mea in sinu meo.*
- 28 *Quare ergo nunc dicit is, Persequamur eum, & radicem verbi inueniamus contra eum?*
- 29 *Fugite ergo à facie gladij, quoniam ultor iniquitatum gladius est & scitote esse iudicium.*

- 1 *Respondens autem Iob, dixit.*
- 2 *Vsquequo affligitis animam meam, & arderitis me sermonibus?*

Id est, quibus mihi cõuitium iniuria facitis, & meos grauissimos dolores refricatis. Quod hominum genus vehementer molestum erat Dauidi dicenti, Induantur confusione, & reuerentia, qui maligna loquuntur super me.

3 *En decies confunditis me.*

Numerus finitus pro infinito, id est, sæpe eisdem me sermonibus cõfunditis, sæpe eadem repetentes. Eodem numero finito pro infinito vsus est Ioannes in Apocalypsi, Habebitis tribulationem diebus decem, id est, Multis diebus. Et Iacob in Genesi, Immutasti mercedem meam decem vicibus, id est sæpe. *Et non erubescitis opprimentes me,* Quod opprimentes dicit Hebraice est תַּחֲרִי תַּחֲרִי tacheri, quod verbum hoc tantum loco reperitur, & propterea ignotæ significationis esse videtur: nam varie exponitur. Septuaginta eodem fere modo, quo vulgatus interpretantur *ἐπιβουλεύετε* incumbitis in me. Chaldæus autem è נִכַּר alio verbo deductum esse putauit quod cognoscere significat. Nam ita conuertit תִּשְׁמַרְתֶּם תִּשְׁמַרְתֶּם tistemo dehinc cognoscitis, id est, confunditis me, cum meam inculpatam vitam cognoueritis. Quidam Hebræus in commentarijs תַּלְהִיגוּ תַּלְהִיגוּ talhigu subsannabitis, Alij admiramini de me, declarant, alij in-

Psal. 34.

Apoc. 2.
Genes. 3.

durati

durati eritis mihi. Quacunquē rationē exponatur, inhumanitas
significat amicorum erga Iob.

4 *Nempe & si ignoravi, mecum erit ignorantia mea.*

Id est malo ignorantie meae damnatum ferre, quam tam grauibus
fermonibus à vobis erudiri, quibus irritatus fortē in tantis malis
animunt despondebo, & ad eam desperationem compellar. Ex qua
longe maius vulnus, quam ex ignorantia accipiam. Et quidam
ex illimo fatius esse ignorare, quam ab imperitis doceri. Nā pro
vno, quem tollant errorem, multos alios, & fortē magis pernicio-
sos incutiunt. Vnde narratur de Isocrate eos nullatenus institute
re voluisse, qui ab alijs primum fuissent instituti. De huiusmodi
magistris Iacobum dixisse puto. Nolite plures magistri fieri fra-
tres mei, Scientes quoniam maius iudicium fumitis. Huic loco
Septuaginta viri subiecerūt id, in quo Iob in hac disputatione er-
rasse, & ignoranter fecisse videtur: quod neque in Hebræo, ne-
que in Chaldæo, neque in vulgato interprete est. Summope-
re vero animaduertendum est, *καλισασθημα, ου κ' εδ ει. τα δ' ηρματε*
μου πηνα, τα αι χρι ου κ' εβη ησθηου locutum fuisse verbum, quod mini-
me decet, verba vero mea errant, & non in tempore. Certū enim
est Iob errasse verbis non ita modestis faciendis, cum diceret se
cum Deo velle de sua innocentia experiri, id quod ipse vltimo ca-
pite fateretur dicens, Insipienter locutus sum, & quæ ultra modum
excederent scientiam meam; Audi, & ego loquar, interrogabo te,
& responde mihi. Quod Septuaginta viros apposuisse duco, vt si-
gnificarent non adeo hunc errorem grauem fuisse, vt antiquius
ei non esse deberet in eo versari, quam amicis integram suam vi-
tam damnantibus, & contumelijs afficientibus assentiri, vt ipse
Iob mox dicit. *μαβλις οπη, στα βι. οτι μιλις εσσι, ανησιν ενωσθησιν.*

5 *At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis.*

Id est mihi in tāta calamitate insultatis, & probare conamini me
culpa mea in tanto opprobrio versari. Similem hostium suorum
insultationem David pertulisse videtur, cum de illis dicit, Tenta-
uerunt me, subannauerunt me subannatione, frenderunt super
me dentibus suis. Quod *erigimini* dicit, In Hebræo est, *היגדו* *higdi-*
lu, magnificatis, quod quidam interpretantur, Magnificatis erro-
rem, scilicet meum, Sed melius, vt intelligamus, Magnificatis vos
ipso, me vicisse putantes. Quare recte veritē vulgatus *erigimini*
quam sententiam etiam Septuaginta reddiderunt.

6 *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me.*
Status est causæ suæ, de quo tota cum amicis contouersia erat, id
est, Non merito meo tantas mihi poenas imposuit, Sicut in principi

Sacius est
ignorare quā
ab imperito
doceri.

Iacob. 3.

Psal. 43.

pio dixit responsionis suæ, Utinam appenderentur, peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in statera, Quasi arena maris, hæc grauior appareret. Et cap. 10. Dicam Deo, Noli me condemnare, indica mihi, cur me ita iudices, Nunquid bonum tibi videtur, si calumniaris me? illud autem non æquo iudicio afflixerit me, mitius in Hebræo ponitur, וַיִּפְּרֹץ הִיעוּתָנִי peruertit me. Et ita transferunt Septuaginta viri Dominus est *ταραξας* conturbans, *Flagellis suis me cinxerit*, id est, supplicio constrinxerit *Flagellis suis*, dicit, in Hebræo est וַיִּצְמַח מזוֹדוֹ, quod hoc tantum loco sub hac forma reperitur. Quare variè declaratur, in eandem tamè, quam explicui sententiam. Chaldaus, & Hebræi Rete eius interpretantur sicut וַיִּצְמַח matfuda eiusdem radice sub alia forma, appositeque in verbum cadit *Cinxerit*, quod retis potius quam flagelli esse videtur. Septuaginta tamen auctores, non cum. 7, sed cum. 7. non legisse videntur facileque vna pro alia irrepsisse poterat. Nã *δχιραμα* munitionem conuerterunt à וַיִּצְמַח matsor, quod Hebræis munitionem est. Sententia verò eadem est, siue Rete, siue Munitionem conuertamus, id est me doloribus, & angustijs ita interclusit, vt subterfugere non possim. Sicut versu. 8. statim dicit. *Semitam meam circumsepfit.*

7 *Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet.*

Id est dolore clamare cogor, nemo tamen me respicit, nemo audit, aut auxilium fert. Deus me peruertit, amici calumniantur, atque condemnant, quo igitur me vertam nescio. Quod *vim patiens*, dicit, in Hebræo est וַיִּחַמַּס chamas iniquitas aut fallitas. Id est, clamabo iniquitate vel falsitate oppressus, vt interpretatur vulgatus, vel vt alij vociferabor iniquitatem, & falsitatem: id est. Iniquitate, & falsitate ab amicis circumuenior, dum culpam in me conferunt, & me criminum accusant, quæ nunquam commisi. Veruntamen illud, Vociferabor, longe aliter reddunt Græci *ελαβον* i deo, quia non per. y. sed per. n. litteras, licet figura dissimiles, prolatione tamen simillimas verbum legisse videntur: verbum autem Hebræum per. n. significat ridere. Illud autem, Et nemo audit, illi trāsferunt *לא אלוהים* non loquar. Vulgare enim est verbum Hebræum וַיִּשָׁא hana, & loqui, & respondere Hebræis significare, idemque esse nemo audiet, vt vertit vulgatus, & nemo respondebit, *Vociferabor, & non est, qui iudicet.* Id est, si quarar iniquo me iudicio opprimi, non est qui iustum mihi reddat iudicium, cum Deus ad quem ab hominibus damnatus pronoco, mihi etiam iratus sit. Ex Deo enim viri sancti hominum temerarijs sententijs, & nefarijs contumelijs vexati aequum iudicium querunt. Quod quandiu non exer-

Iob. 6.

Iob. 10.

Boni contumelijs afficiuntur ex Deo quia iudicium querunt.

Psal. 73.

Impropria
viri sancti
sunt impropria
Dei.

cet, sed inimicos insultare, & potentia in eos valere permittit, sibi iratum & infensum arbitratur. Quocirca dicebat Dauid, Exurge Deus iudica causam tuam, memor esto impropriorum tuorum, quæ ab insipiente sunt tota die. Causa vero, & impropria Dei sunt, quæ virum sanctum attingunt; cum ipse se Dei atrocitate commiserit, in eoque rationes omnes suas collocauerit. Totius autem huius versus ea est apud Septuaginta auctores sententia, Siue taceam ridens, atque contemnens contumelias quibus afficior, siue clamen Dei æquitatem implorans, non est, qui faciat iudicium. Verba verbis apte etiam respondere iam docuimus.

8 *Semitam meam circumsepsit, & transire non possum & in calle meo te nebras posuit.*

Narrat per aliquot versus, & amplificat calamitates suas, id est, Deus ita me miseris, & ærumnis obruit, ut emergere, & respirare non possim, non est quod confugiã, aut vnde aliquam consolationem accipiam, aut leuationem ullam expectem. Simili tropo usus est Hieremias dicens, In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sepiternos. Circumædificavit aduersum me, ut non egrediar, aggravauit compedem meum. Conclussit vias meas lapidibus quadratis, semitas meas subuertit. Sequitur autem.

9 *Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo.*

Gloriam, & coronam idem hoc loco significare puto, diuitias, fortunas, & splendorem domesticum, ut dicit Salomon in Proverbis, Corona sapientium diuitiæ eorum. Vel fortè coronam dixit, ut regnum innueret. Satis enim probabile est regem fuisse, eius enim amici reges, ut diximus in principio, in Tobia vocantur. Quidam Hebraus in commentariis dicit, Coronam filios significare: quia dicit Salomon in proverbis, Corona senum filij filiorum. Omnia quadrant.

Prouer. 14.

Prouer. 17.

10 *Destruxit me vndique, & pereo, & quasi euulsa arbori abstulit spem meam.*

Sepe diximus Iob de sua salute desperasse, quod natura recuperari non posse videbat. id quod hoc versu significat.

11 *Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suum.*

Quod dici non potest, quantum exanimet quantoque dolore conficiat viros bonos, cum tam immensam Dei potentiam sibi infestam esse videant, & eius à quo opem & auxilium in rerum angustiis compulsi sperabant. Ita etiam dixit Hieremias, Tetendit arcum suum, quasi inimicus, firmavit dexteram suam quasi hostis.

Thren. 3.

12 *Simul venerunt latrones eius & fecerunt sibi viam per me, & obse-*
derunt in gyro tabernaculum.

Latrones

Latrones vocat, maxima illa pericula, & extrema pene discrimina sibi à Deo illata: vt patet ex versione Grecorum *πειρασμια* tentationes vertentium, quæ in illum omni impetu simul incurrentes vndique illum ita obsederunt, vt nihil mali vitare potuerit. Idè significauit Dauid dicēs, Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me, Et Hieremias, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.

*Tsal. 87.
Thren. 3.*

13 *Fratres meos longè fecit à me, & noti mei, quasi alieni recesserunt à me,*

14 *Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerant obliti sunt mei.*

15 *Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ sicut alienum habuerunt me, & quasi peregrinus fui in oculis eorum.*

Optimè hominum ingenium ob oculos ponit, & qua ratione mortales amicitiam, & benevolentiam quam frequenter vsurpant, & de qua gloriari solent inter se colant, vt discamus ab hominibus spes omnes nostras abducere, & in Deo ponere, sapienterque Ecclesiasticum dixisse, Non agnoscetur in bonis amicus, in tristitia, & in malitia illius amicus agnitus est. Quia, vt quidam Poeta dicit,

Eccli. 12.

Tempore felici multos numerabis amicos.

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Fallax hominum amicitia.

Admodum enim pauci homines virtute, sed omnes ferè vtilitate dirigunt amicitias, ex communicatione q; vtilitatem, vt dicebat Aeschines orator, fiunt inter eos amicitia. Ex quo vsu venit illud, quod dicit Ecclesiasticus, Omnis amicus dicit. ego amicitiam colo, sed est, amicus solo nomine amicus, Sodalis amico coniuncta bitur in oblectationibus, & in tempore afflictionis aduersarius erit. Aristoteles etiam hac ratione puto ductus dicere solebat *ἡ φίλοι φίλοι ἢ θεῶν φίλος* amici amici nemo amicus. Et ob eã rem Christus merito suos Apostolos amicissimos esse duxit eorum ita constantiã commendans, Vos estis, qui permanistis mecum in tentationibus meis, Non ita Paulo Apostolo accidit dicenti. In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt, nō illis imputetur. Dominus autem mihi assistit, & confortauit me. Quare ad Dei nos amicitiam conferamus, quia licet ab omnibus alijs perfide deseramur, nobis tamen semper aderit, Ad idem declarandum pertinet, quod sequitur.

Eccli. 37.

*Luc. 22.
2. Timo. 4.*

16. *Seruum meum vocavi, & non respondit, ore proprio deprecabar illum.*
Facileque intelligitur. Sux enim potius quam heri, seruebat vit
litati qua sublata, difficile homines huiusmodi in officio con
tineas.

17. *Halitum meum exhorruit vxor mea.*

Quod fastidus forte & graue olens propter morbū esset. Sed quod
exhorruit dicit, in Hebræo est זרזא. Quod varie explicatur,
Chaldæus, & quidam Hebræus in commentarijs alienum decla
rant ex radice זרזא zur, id est, Vxor mea me alienum duxit. Hanc
fortè significationem vulgatus secutus, Exhorruit, cōuertit. Si ve
ro radix sit ipsum זרזא zara, quod circuire, & circumdare inter
alia significat, possumus vertere, Spiritus meus circumdedit vxor
rem meam, id est, Precabatur illam, & vt ad me accederet, obli
crabat. Et propterea Septuaginta transferunt ἡγὶ ἐξέσπασεν τὸν ἄρου
ρον μου & supplicabam vxori meæ. Cum viri sit imperare, & vxoris
obedire, vt Paulus auctor est, Mulieres viris suis subditæ. Sed in
aduersa fortuna ita conturbantur, & confunduntur omnia, vt ne
que caput sit nec pedes. Et orabā filios vteri mei. Locus est obscurus.

Ephes. 5.
Aduersa for
tuna omnia
conturbat.

quoniam quos filios orasse dicemus? cum primo capite narretur
omnes eius filios domus ruina perisse. Quare Græci vertunt
ἡγὶ ἰκέσασθαι τὸν ἄρουρον μου de orandi an ἡγὶς παρὰ τὸν ἄρουρον μου blandiēs vero vocabam li
lios cōcubinarum mearū. Fas enim erat olim viris plures vxores
ducere. Nā plures habuit Abrahā, & Iacob, eratq; lege veterū per
missum, Concubinz vero vocabātur inferiores vxores, quz thori
tantum participes erant, non autē æqualis mēsz, neque eorū filij
hæreditatis. Septuaginta igitur ita hoc & primū caput cōciliant
vt primū caput de filijs principis vxoris intelligatur, hoc vero de
filijs cōcubinarum, quos remansisse putant. In Hebræo tamen est
ורבתי ליבנת בני, quod ita quidam Hebræus explanat, Orabā
scilicet, vxorem meam pro filijs suscipiēdis, id est, orabam, vt me
cum rationem haberet ad filios procreādos, quo accepta restat
raretur iactura. Potest etiam facilius exponi, si prius intelligi
mus articulum. ה. seruientem datiuo iurantis etiam esse apud He
bræos. Et ita quidam non indocti Hebræi explicant illud *Esaie.*
2. quo loco idē est articulus, Ad legem magis, & ad testimonium.
Per legem, & per testimonium. Orabam ergo atque precabar
vxorem meam per filios, quos habuimus. Alij putant filios vteri
vocare eos seruos quos vnicē diligebat, vt dicit Ecclesiasticus. Sed
est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua: quasi fratrem sic eū
tracta. Quoniam in sanguine anime comparasti illum. Eademque
de causa filios vteri eos poterat appellare. Dicit etiam de seruo
Salomon,

Esaie 2.

Eccle. 31.

Salomon, Seruus sapiens dominabitur filijs stultis, & inter fratres hereditatem diuider. Literis etiam sacris consignatum est quam charus fuerit Abrahamo seruus eius Eliezer, vt filium cum suum vocauerit, & heredem facere, cum liberis careret putauerit. His igitur omnibus modis hic locus suboscuro illustrari, & declarari potest. *Stulti quoque despiciebant me.* Merito stulti vocantur, qui alium quempiam ea solum de causa despiciunt, quod calamitate sit afflictus cum bonis, & iniquis æque possit accidere, dicente presertim ecclesiastico, Ne spernas hominem in visu suo. Breuis in volatilibus est apus, & initium dulcoris habet fructus illius. Septuaginta transferunt *αὐτὸ δὲ εἰς τὴν αἰὶνὰ με δὲ πνευματικόν*. Ipsi autem in sæculum me abiecerunt. Sententia eadem est, si verba verbis conferamus, difficilior versio est, In Hebræo est *חילי* huiusmodi quod pueros, iniquos, & stultos significat, sublato tamen utroque. & alijs punctis, nam hæc omnia adesse, & abesse possunt, vt de literis quiescentibus, & punctis sæpe diximus sublato igitur utroque. sæculum significat, vt interpretationi Græcorum cohæreat. Vel possumus dicere, *οἱ ἴψι* si pueros eos referre, quos superiori versu filios vocauerat, & ita relatiuum loco antecedentis Græcos posuisse. *Et quum ab eis recessissem detrahebant mihi.* Hoc etiam stultorum est, & eorum, qui temere non dubitant de absentis dignitate detrahere, Quod valde molestum erat etiam Dauidi, & in malis, & incommodis suis ab eo numeratur, Aduersum me susurrabant omnes inimici mei. In Hebræo ad verbum est, Surgebam, & loquebantur de me. Quod quidam exponunt honorificè pueris iniquis, & stultis asurgebam, & ipsi gratiam se ferebant detrahentes mihi. Sed melius est Surgere in eam partem accipi, quam accepit vulgatus surgebam (inquam) vt ab eis recederem.

19 Abominati sumi me quondam consilia iij mei.

Id est, qui mihi erant à consilijs, & quibus aliquando maxime fidebam. Ecce alia humanæ societatis experientia, & quam sit infirmum præsidium cognoscemus. Hoc idem expertus est Dauid, qui ait, Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. Et qui iuxta me erant de longè steterunt. *Et quem maxime diligebam aduersatus est me.* Ecce alia, quod & accidit Dauidi dicenti, Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Christus etiam ab Apostolo suo hostibus suis crudelissimis proditus est. Tantus igitur exemplis instituti, illud Ecclesiastici satis prudens esse consilium intelligemus. Ab amicis tuis attende.

Prouer. 17.

Genes. 15.
& 24.

Eccli. 11.

Psal. 70.

Psal. 40.

Eccli. 6.

20 *Pelli mea, consumptis carnibus, adhæsit os meum, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.*

Eandem sententiam, & Hebræus, & interpretes omnes classici expresserunt, Extrema sum macie confectus, diuersa tamen ratione dicendi vnusquisque vsus est. Nam Hebræus si verbum de verbo vertamus ita habet Pelli, & carni meæ adhæsit os meum, & euasi cum cuti dentium meorum, id est, Ea tantum cutis mea non est tabe consumpta, quæ est circa dentes meos. Estque Hebræa phrasis ad maciem summam significandam Os carnis adhærere, vt cognoscitur ex psalmo 101. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ. Vulgatus autem id clarius reddere volens, intelligens fieri nõ posse, vt cutis adhæreret ossibus, nisi consumpta carne, quæ interiecta est, transtulit *Consumptis carnibus*. Item cutem circa dentes labia esse duxit: & propterea reddit, *Derelicta sunt tantummodo labia, &c.* Græci vero obscurius hoc totum verterunt. Nam primo aliter, quam Hebræus, & vulgatus versum diuiserunt accētum Athna, qui Latinis est colum, non sub Os meum, sed sub Adhæsit collocantes: deinde *ἡζαμι* plurale esse voluerunt, quod eisdem consonantibus, alijs tamen punctis, vt *ἡζαμι* dicamus esse potest. Ita ergo primam versus partem intellexerunt, in pelle, & in carne mea adhæsit, tabes scilicet, vel putredo. Et propterea paraphrasi vertentes traduxere *ἡ δὲ ρυτί μου ἐστὶ πύσσος αἰ σὸς ρυτί μου*, in pelle mea putruerunt carnes meæ. Secundam vero versus partem ita intellexerunt, Seruauit ossa mea in dētibus meis, id est, Omnia ossa mea consumpta vel putrefacta sunt, præterquam dentes, ita transferentes *ἡ δὲ ὀσά μου ἐν ὀδόντων ἔχεται* ossa mea in dentibus habentur, id est, nulla mihi ossa illæsa reliqua sunt, præterquam dentes.

21 *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.*

Id est, me Deus supplicio affecit, est autem boni, & Christiani hominis miserari casum, & calamitatem eius, in quem Deus animaduertit. Contra vero est valde acerbum, & immane, id, in quos suos amicos Iob statim reprehendit, dicens.

22 *Quare persequimini me, sicut Deus, & carnis meæ saturamini?*

Dei enim est pœnis mulctare ac supplicio coercere, quia iudex, & quia pater est; sed cum id officij munus non faciat ad stomachum eius, ingrati sunt vehementer ei, qui in hac re operâ ei suam ministrant, quibus, & David mala imprecatur dicens, Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. *Carnibus meæ saturamini*, ratio est, dicēdi ad eorum

nimiam acerbiter, & crudelitatem significandam, qui cū eius dolores consolationibus subleuare deberent, augebant conuicti. Hanc dicendi rationem ita explicant Septuaginta interpretes *ὁ δὲ σαρκὸς μου οὐκ ἐπιπλάσθη*, & carnis meae non saturamini.

23 *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? quis mihi det, vt ex-
ventur in libro.*

24 *Stylo ferreo, vel plumbi lamina, vel certe sculpanitur in silice.*

Id est, Nam quod efficere sermonibus vestris conamini, vt me orationis meae, & meorum dictorum peniteat, tantum abest, vt ali- quid proficiatis, vt potius à vobis irritatus, quòd rem apertissimam negetis, optarem, vt sempiterna eorum relinqueretur memoria, & ne comprimi possent in aliquo libro scriberentur, vel potius in tabulis plumbi, vel silicis stylo ferreo sculperentur. Non enim debet constans, & magnus vir vlla ratione ab optima abdu- ci sententia. Sed hoc loco minime prætereundum censeo, quan- ta liberalitate, & magnificentia Deus sancto Iob in votis, & opta- tis occurrit: optabat ipse, vt in silice aut plumbi lamina verba sua scriberentur, ne vlla vnquam delerentur obliuione, at longe meliore ratione id à Deo præstitum fuit. Nam post tot seculo- rum ætates ita frequenti totius ecclesiæ usurpatione celebrata sunt, vt eorum memoria semper recentissima fuerit, & omnium seculorum posteritas verborum eius immemor non sit futura.

25 *Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra sur-
recturus sum.*

Hic versus cum duobus sequentibus obscure ponitur in Hebræo, & ita in varias totus hic locus trahitur sententias. Quidam to- tum intelligendum existimant de restitutione ea, qua fuit à Deo in pristinam valetudinem, statum, & dignitatem restitutus, & multis alijs beneficijs auctus, vt in fine huius libri narratur, & hæc ipse resurrectionem suam vocare. Quorum sententia mihi sane non probatur, neque enim coherere potest cum cæteris eius di- ctis. Nam sæpe, vt explicuimus, significauit se de sua iam salute desperasse, neque vllam sibi requiem superesse, nisi sepulchrum, vt capite septimo, Desperavi nequaquam vltra iam viuam: parce mihi, nihil enim sunt dies mei. Et capite decimo septimo, Spi- ritus meus attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & solum mihi superest sepulchrum. Et in fine eiusdem capituli, Putredini dixi, Pater meus es, mater mea, & soror mea vermibus. Vbi est ergo nunc præstolatio mea? Cum quibus testimonijs hæc explica- tio concordare non potest. Quare non dubito, quin totus locus sic exponendus de illa, quam expectamus, corporum resurrectio-

Job 14.

Resurrectio
ex mortuis.

Thess. 4.

Boni auxiliū
Dei implo-
rant, a quo
se oppugnari
intelligunt.

Esa. 8.

ne, vt à vulgato interprete exponitur. Hac enim se reficiebat spe, sperans tunc sui corporis incommoda perfecte resarcienda: sicut capite decimo quarto dixerat, Constituas mihi tempus in quo recorderis mei: putas ne mortuus homo rursus uiuet? cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea: vocabis me, & ego respondebo tibi, operi manuum tuarum porriges dexteram. Hac etiam spe Paulus volebat, vt se Thesalonicensis in aduersa fortuna consolarentur, scribens eis, Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent. Si enim credimus, quòd Iesus mortuus est, & resurrexit: Ita & Deus eos, qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo. Quia igitur per Christum, vt hoc loco Paulus docet incolumes, & multis insignibus gloriæ ornati sancti viri ad vitam reuocabuntur, sanctus Iob vocat Deum redemptorem suum dicens. *Scio quod redemptor meus uiuit.* In quo magnopere considerandum est, quo animo sancti viri erga Deum sint, vt eum nunc Iobus redemptorem suum appellet, quem proxime hoc eodem capite hostem suum appellauerat. Ita enim fit, vt viri sancti pœnis affecti, in illius clementia spem suæ salutis ponant, quem aduersum se iratum sentiunt, & ipsius auxilium implorent, à quo se oppugnari intelligunt. Ita Hieremias eodem capite à nobis proxime citato, quo Denuerul inimicam factum esse dixerat, monet dicens, *Leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, &c.* Ita Dauid in psalmis saepe supplicem se ad eum conuertit, cuius in se grauissimas iras experiri dicit. Nunquam enim Deus tanta in aliquem dum hanc mortalem vitam agit, accenditur ira, vt non facilissimum clementiæ locum relinquat. Quod *uiuit* dicit, proprium Dei est, vt uiuat semperque sit: quod leuat sperantes in eo, & in quo verus Deus à dijs gentium distinguitur: quoniam hi dij mortui sunt, siquidem non possunt opem ferre rogantibus. Sicut dixit Esaias, *Pro uiuis à mortuis? incommodo eos vrgens, qui ex illis responsu, quærebant.* Et propterea in sacra scriptura saepe pij viri iurant dicentes, *Viuit Deus, Viuit Dominus.* Quod dicit, *Et in nouissimo die de terra surrecturus sum.* Id est, in fine seculorum, quando uiuis & mortuis est iudicium redditurus, mori à mortuis, & ex sepulchro excitabit, vt sicut ipse uiuit, ita ego, qui in illo speraui, corpore & animo uiuam. Sed Hebræi, si verbum de verbo reddantur, variant, ita enim habent: *ויקם עמי על עפרו* ueharon hal hapar iacum, & nouissimo super pulucrem surgam. Varietas autem in eo versatur, quòd verbum *resurrecturus* *sum*

In Hebræo est tertiæ personæ **קָם** resurget, illud autē in nouissimo die, in Hebræo est nouissimo tantū, potestq; per nominatiuū conuerti. Quare in aliā sententiam à quibusdā hic locus declaratur, id est, nouissimus (Redēptor uidelicet meus) super terrā confurget, id est, ceteris interuentibus, ipse perpetuo cōsistet, vt sit explicatio vitæ Dei, cū dixisset, *Viuūt*. Quæ explicatio mihi certe non placet. Nam hic locus *resurrecturus* de sententia piorum, & doctissimorum virorum est de resurrectione, vt diximus, non de restitutione Iobi intelligendus. Quod vero tertiæ personæ verbum resurrecturus sit apud Hebræos. Primum animaduertendum est, primam & tertiam personam futuri distingui ab Hebræis per **ק** radici apposita, quod facit primam personam, & per **ו** quod facit tertiam. Literæ autem **ו** **ו** **ו** eui, quas quiescentes vocant inter se permutantur, vt tradunt Grammatici, & nos hoc libro sæpe diximus. Quare potuit **ק** esse pro **ו** in exemplo interpretis vulgati. Deinde vt verbum tertiæ personæ sit, de eius non liquet supposito, neque possunt vllō modo illi probare Nouissimū, aut Redemptorem esse suppositum. Nam Chaldaus doctissime quidē **קָם** purcane *redemptionem* eius verbi suppositum esse sensit, & illud **קָם** aharon Post hæc interpretatus est, **קָם** hal hafar vero, Super terram, quod vulgatus è terra ille **קָם** halai Super me paraphrasi reddit, alludens ad puluerem ex quo homo factus fuit, vt est in Genesi, & in quem post mortem redibit, & ex quo rursus per resurrectionem restituendus est. Ita ergo Chaldaus hoc traducit, & post hæc redemptio eius confurget super me, Id est, Postquā hæc mihi calamitas vitam abstulerit, ipse me à mortuis excitando restituet, vt hæc illa sit immutatio, quam capite decimoquarto se desiderare dicebat. Habet ergo versio Chaldaea eandem, quam vulgata nostra sententiam. Septuaginta vero interpretes aperte locum de resurrectione intelligunt. Nam ita conuertunt **οὐδ' ἄρα ὅτι ἀθάνατος ὄντι ὁ ἐκλήεν με μέλλον ὄντι γῆς ἀναστῆσαι τὸ δέμα μου τὸ ἀνατρεῖν πάντα** scio, quod æternus sit à quo soluendus sum, & à quo excitanda est pellis mea, quæ tolerat hæc. Sequitur autem.

26 *Et rursum circumdabor pelle mea.*

Pars pro toto, pellis pro corpore, id est, Postquam animam efflauero, rursum ad corpus redibo. Quod vero Circundari dicit Paulus dixit, Induere, Corinthiis scribens, Oportet corruptibile hoc induere in corruptionem, & mortale hoc induere in mortalitatem. Sed in Hebræo id obscure traditur, difficileque posse nonnulli putant editionem Latinam ad Hebræa verba ac-

I. Cor. 15.

commodari. Difficultas autem posita est in verbo, *Circundabor*, cui in Hebræo respondet נָקַפְתִּי nicephu, quod est numeri pluralis, & actiuum verbum, vt placet Hebræis à verbo נָקַף nacaph, quod frangere, & conterere est, & ita locum explicant ex Hebræoque conuertendum existimant, Et præter pellem meam contriuerunt hoc, id est, Vermes, vel morbi, aut dolores mei non solum pellem, sed etiam ossa & carnem attriuerunt. Quod totum vel contemnens, vel quia illud (vt dicunt) manu indicabat, illo pro nomine demonstrante נָמַךְ zot significauit. Sed aptior est vulgata versio facileque potest ad Hebræa verba accommodari, sic vt verbum נָקַפְתִּי nicephu non sit à נָקַף nacaph, sed à נָקַף iacaph, vel נָקַף cuph quæ sunt circundare, vel circuire, sitque in voce passiuua. Quod si vtrumque verbum requirit, diximus sæpe iam deesse posse, quòd sit litera quiescens. Tunc ad verbum ita locus reddi poterit, Et rursus pelle mea hac circundabuntur, subaudi, ossa mea vel artus mei. Quæ sententia nihil differt ab ea, quam reddidit vulgatus interpret, quæ placuit etiam Chaldæo interpreti. Nam hanc huius loci paraphrasim edidit וּמִן בָּתַר דְּרֵאֲתָם מִשְׁכֵּי תְהָאֲרָא Et postquam inflata fuerit pellis mea, erit hoc. Inflabitur autem pellis, cum artus, & ossa totumque corpus (vt exposuit vulgatus) circundederit. Septuaginta vero interpretes liberiori illa paraphrasi, quam diximus, vsi sunt, Pellis mea, quæ tolerat hæc. In qua reddenda verbum נָקַף nacaph Contriuit, spectasse videntur, intelligentes pellem meam, quam hoc modo morbi attriuerunt. Et propterea, Quæ tolerat hæc, conuertitur. *Et in carne mea videbo Deum.* id est, Postquam à mortuis excitatus fuero, & carne indutus ac circundatus mea videbo Deum, quod nulli mortalem vitam agenti, contingere potest, dicente Deo. Non videbit me homo, & viuet. Sed qui, Et contriuerunt verbum נָקַף nicephu interpretati sunt, ita hoc explicant, Ex hac mea carne contrita videbo Deum, id est, Facile cognoscere possum hæc vulnera mihi à Deo inflata fuisse. Quam explicationem Septuaginta secuti fuisse videntur, quòd illam (vt diximus) verbi significationem spectarunt. Ita enim hunc locum transferunt *παραπονεθησονται μοι οσσωτελεσθησονται.* Hæc enim à Domino mihi confecta sunt. Chaldæus tamen eodem modo quo vulgatus hunc locum tradidit, quia etiam eandem, quam ipse verbi נָקַף nicephu significationem secutus est.

Exod. 33.

27 *Quem visurus sum ego ipse, & non alius, & oculi mei conspecturi sunt.*

Consolatur se illius dici memoria, quo Deum æquissimum innocentia suæ iudicem videbit, & propterea tam expressam illius expectationis mentionem facit. Quod dicit, *Quem visurus sum ego ipse*, in Hebræo ad verbum est, *Quem ego videbo mihi*, id est, commo meo, quia mihi aderit, meque à temerarijs hominum iudicij vindicabit, Septuaginta tamen interpretes ita conuertunt *ἐγὼ ἐμὸν ὄμμα πείσασμαι ἐφ' ἄλλοις μου ὄρα καὶ οὐκ ἄλλοις*, quæ ego cognoui, & oculus meus vidit, & non alius, id est, Intellexi Dei summa potentia tantam mihi cladem fuisse conflata, sicut de se afflicto dixit Dauid, Hæc mutatio dexteræ excelsi, Vtranque expositionem Hebræa capiunt. *Reposita est spes mea in sinu meo.* Id est, Caeteris rebus meis amissis, hæc spes mihi reliqua est, qua me in tantis malis sustento. Hanc spem fecisse puto, vt vellet Iob verba sua in silice (vt dixit) sculpi, ne vnquam expungerentur, quousque in æquum venirent iudicium. Sed Hebræa longe diuersa esse videntur. Nam sic habent si verbum de verbo vertamus, Consumpti sunt renes mei in sinu meo. Et ita vertit Chaldaus, & Hebræi interpretantur, & verba singula, & totam sententiam, id est, nunc vero me contumeliæ vestræ discruciant, & acriter torquent. Sicut eadem phrasi dixit Dauid, *Quoniam inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, Quo loco pro renibus idem quod hic in Hebræo ponitur verbum, רֵנַי celaiot, vt ex vulgati sententia renes hic possimus explicare. Sed animaduertendum est, hoc nomen ab Hebræis duci ex verbo רָלָה cala, quod præter alia desiderare significat, itaque renes Hebræi quasi desideria vocant, quod in renibus (inquiunt) vis est desiderij coitus. Vulgatus ergo interpretes proprie nomen intelligendum putauit, & ex ea significatione enunciationem ita explicasse videtur, Perfecta sunt omnia desideria mea in ea spe vertuntur, quam habeo videndi redemptorem meum. Quæ sententia in illis verbis est, *Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Eodem etiam modo locum hunc Septuaginta intellexisse videntur, nam ita conuerterunt *πῶτα ἐμὸν σπέντερον αἰ ἐν κλίπῃ* omnia mihi in sinu consummata sunt. Id est, Mihi certum, & exploratum est in has omnes miseras me Deum impulsisse, vel omnia mea desideria in eo cōsummata sunt, vt Deus excitet pellem meam.*

Psal. 76.

Psal. 72.

28 *Quare ergo dicitis? persequamur eum.*

Redit ac propositum, vnde digressus est. Dixerat enim amicis. *Quare persequimini me, sicut Deus? Cum vero nunc ait, quare dicitis*, deliberationem, & decretum illorum in eo persequendo significat, quod erat longe deterius, & iniquius, quam si forte, & temere cum eo contenderent. Erat etiam graue peccatum, quod non vt veritatem defenderent aut exquirerent, sed vt Iobo infesti essent, cum eo disputationem instituerant. Simileque hoc consilium est eius, quod narratur in sapientia viros improbos suscepisse dicentes, Et cogitantes apud se non recte, opprimamus pauperem, & iustum. Ac recte eos increpat, *Quare* dicens, cum frustra, & sine causa huiusmodi consilium inierint. Sicut etiam traditur in prouerbis, Si dixerint abscondamus tendiculas contra insontem frustra. *Et radicem verbi inueniamus in eo*, Optime impiorum consilium in viro pio circumueniendo declarat. Vt quoniam in eius inculcata vita quid accusent, aut reprehendat, non inueniunt, ad eius verba exploranda conuertantur, in quibus facilius est calumnia: quod in diuersas sententias eadem verba interpretari possimus. Et ita in Sapientia vbi impiorum de pijs hominibus opprimendis consilium narratur, illorum nomine dicitur, Videamus si sermones illius veri sunt. De sacerdotibus etiam, & scribis hostibus Christi scribitur a Luca, Miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, vt caperent eum in sermone. Et dum falsa aduersus eum testimonia quærerent, vt illum merito cæde indignissima multare viderentur, ad verborum calumnias confugerunt: sermones eius in aliam longe diuersam partem accipientes. Hic dixit (dicebant) possum destruere templum Dei, & in tribus diebus reedificare illud. Iniquorum ergo hominum amici Iob rationem ineuntes dicebant, Radicem verbi inueniamus in eo. Sed quod *inueniamus*, dicit, in Hebræo est *נמטא* nimtsa, quod potest etiam passiuum præteritum esse, & ita Hebræi interpretantur inuenta est. Illud autem *in eo* in Hebræo est *בי* bi in me, ita igitur totum locum declarant, Radix verbi inuenta est in me, Id est, Me persequi non debetis, cum certissimis firmissimisque fundamentis verba mea nitantur, hoc est, Certissima resurrectionis spe recreatus, cupio mortalem vitam ærurnis plenam deserere. Quæ interpretatio licet non sit inepta, non est tamen aptior, quam ea, quæ a vulgato reddita est. Nam *נמטא* nimtsa prima persona etiam est futuri pluralis. Quod vero nunc Hebræo *בי* bi in me habent, diximus iam hoc libro, & pluribus in Zacharia nostro. c. 5. de sententia diui Hieronymi

Sap. 2.

PROV. 1.

Sap. 2.

LUC. 20.

In verbis hominis pij que runt impij occasione per dendi illum.

Matt. 26.

nymi & literas esse valde similes, quòd non figura, sed magnitudine differant, ex quo accidit, vt vna pro alia facile in libris sacris obrepat. Cum 1 autem significat *in eo*, & ita etiam Chaldaus legebat, nam *in eo* vertit, & *inueniamus*, sicut vulgatus Latinus. Eodem etiam modo Septuaginta conuertunt *וְיָבִיטוּ אֶתְכֶם* & radicem sermonis inueniemus in eo. Cum ergo tres tam locupletes interpretes eodem modo legerint, satis probabile est non magis germanam illam, quam hanc, quæ nunc in manibus habetur fuisse lectionem. Sed variant Septuaginta auctiores. Nam illam primam huius versus partem. *Quare dicitis persequamur eum*, ita conuertunt *וְיָבִיטוּ אֶתְכֶם* & radicem *וְיָבִיטוּ* si autem dicitis quid coram eo dicemus? Quare genus persecutionis mihi explicasse videntur, quæ in verbis, & acerbis reprehensionibus erat.

29. *Fugite ergo à facie gladij, quoniam ultor iniquitatum gladius est.*

Gladius per synecocham supplicium est, id est, Cavete supplicium Dei, quò iniquitates vltisci solet. In Hebræo est, *Ira iniquitatum gladius est*, id est, Simul atque Deus irascitur iniquitatibus, eas punit. Alij vere homines non semper iram suam expromere possunt: Deus autem cum sit omnipotens, simul atque irascitur, iram expromit, pœnas repetens. Ita in sacra scriptura ira Dei ab eius supplicio non distinguitur, neque vnquam iratus esse dicitur, nisi quando supplicio afficit. Quocirca dicit David, Deus iudex iustus fortis, & patiens, nunquid irascitur per singulos dies? quasi diceret, Non; quia patiens, & fortis est, cum enim per singulos dies & greferat homines iniquos, quoniam tamen eos non punit, irasci per singulos dies non dicitur. Nisi tamen frugifant, irascetur, id est, puniet: & propterea David loco, Puniet, irascetur, posuit, quòd idem esse putauit, id quod ipse declarat adiungens, nisi conuersi fueritis gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis. Chaldaus, vt hanc Hebræam dicendi rationem declaret, ita hoc loco conuertit. Quia cum irascitur iniquitatibus Deus, adducit occidentes gladio. Sequitur autem, & scitote esse iudicium. Id est, esse, qui de mihi factis iniurijs querat, & sententiam ferat, & reum supplicio afficiat. Quod nescire videntur iniqui, cum tam temere, & effrenate suas libidines explantr: ad eas vero continendas iuuenem monet Salomon, vt in huius rei memoriam redeat dicens, Ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, & scito, quòd pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Huius etiam rei memoria bonos viros iniurijs, & contumelijs affectos vehementer consolatur. Sicut Christus significauit, cum grati accepta con-

Ira Dei ab eius supplicio non distinguitur.

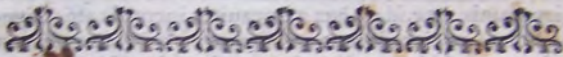
Iudicij Dei bonos vehementer consolatur, quòd nescire videtur iniqui.
Eccle. 11.

tumelia inuidis, & maluolis suis respondit, Ego gloriam meam non quero, est qui quarat, & iudicet.

CAP. XX.

- A** Respondens autem Sopbar Naamathites dixit.
- R** Idcirco cogitationes meae varia succedunt sibi, & mens in dies saepe pitur.
- 3** Doctrinam, qua me arguis audiam, & spiritus intelligentiae meae respondebit mihi.
- 4** Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram.
- 5** Quod lano impiorum breuis sit, & gaudium hypocritae ad instar puluili.
- 6** Si ascenderit usque ad caelum superbia eius, & caput eius nubes intigerit.
- 7** Quasi sterquilinum in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent, Vbi est?
- B** **8** Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna.
- 9** Oculus qui eum viderat non videbit: neque ultra intuebitur eum locus suus.
- 10** Filij eius atterentur egestate, & manna illius reddent ei dolorem suum.
- 11** Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiae eius, & cum eo in puluere dormient.
- 12** Cum enim dulce fuerit in ore eius malura, abscondet illud sub lingua sua.
- 13** Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.
- 14** Panis eius in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus.
- C** **15** Diuitiae quas deuorauit enuemet, & de ventre illius extrahet eum Deus.
- 16** Caput aspidum surget, & occidet eum lingua viperarum.
- 17** Non videat rivulos fluminis torrentes mellis, & butyri.
- 18** Luet quae fecit omnia, nec tamen consumetur iuxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit.
- 19** Quoniam confriogens nudauit pauperes: domum rapuit, & non auertit eam.
- 20** Nec est satiatus venter eius: & cum habnerit quae concupisceret, prodesse non poterit.

- 21 Non remansit de cibo eius, & propterea nihil permansit de bonis eius.
- 22 Cum satiatus fuerit, erubescit, & omnis dolor irruet super eum.
- 23 Utinam impleatur venter eius, ut emittat in eum iram furoris sui, & pluat super illum bellum suum.
- 24 Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum arcum.
- 25 Eductus, & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua: D vadent, & venient super eum horribiles,
- 26 Omnes tenebra abscondita sunt in oculis eius: demorabit eum ignis, qui non succenditur, affligetur reliquus in tabernaculo suo.
- 27 Reuelabunt cali iniquitatem eius, et terra consurget aduersus eum.
- 28 Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.
- 29 Hoc est pars hominis impij à Deo, et hereditas verborum eius à Domino.

- 1 Respondens autem Sophar Naamathites dixit.
- 2 Idcirco cogitationes mea varia succedunt sibi.

Id est variz res mihi succurrunt, In Hebræo id obscurius dicitur, propterea cogitationes mez מַדְּוֵי יִשְׁבּוּנִי, quod possumus interpretari. Respondet mihi, ut interpretatur Chaldæus, quem nositer interpretes, secutus fuisse videtur, vel Retrahunt me, & sententiam mutare cogunt: quam interpretationem Græci auctores secuti sunt. Nam hanc paraphrasim loci huius reddiderunt *ἡ ἀπορία ἡ ἐπιπορευτική ἐπιπορευτική ἐπιπορευτική*. Non existimaram te hæc sic contra dicere. Quæ dixisse mihi videtur Sophar, quod Iob tam confidenter optaret, ut sermones sui, quos ipsi refutauerant, perpetuis literis consignarentur: quod eos tam acriter reprehenderet, & in facerbos fuisse diceret, quod eos Dei supplicium manere minaretur, ac denique quod eos contumeliosius, & tanquam iniquos homines tractaret. Nec enim mihi placet, quod tradit Auror Bibliæ Roberti Stephani, hoc capite respondere Sophar ijs, quæ Iob capite duodecimo de pace, & prosperitate dixerat improborum. Nam toto illo capite, ne verbum quidem de hac re fecit, sed id capite sequenti persequitur, ut resellat, quæ hoc capite dicit Sophar. Sequitur eodem versu. *Et mens in diuersa rapitur*, Id est, cum variz res mihi in mentem veniant, nescio vnde initium dicendi sumami.

In Hebræo est propterea *וַיִּחַי* hufibi, quod varie potest exponi nam *וַיִּחַי* est festinare, & ita Tugurina vertit, In me festinatio exiit, Quam interpretationem vulgatus secutus fuisse videtur. In lo modo transferens, sic enim mentis festinatio aptè declaratur, *וַיִּחַי* significat etiam sensum unde *וַיִּחַי* hufiames hufim dicunt Hebræi quinque sensus. Quare vertere possumus, Sensus in me est, Potestque vel adsequentem versum referri, vt quidam voluit, id est, Sensus in me est eius contumelia, quam iacis in nos, vel potest ad superiorem versus partem referri iuxta interpretationem Septuaginta. viforum. Id est, Cogitationes mea retrahit me, faciunt tamen propterea, vt cognoscam sensum in me esse, id est, rectè sentire me non esse scientia te inferiorem. Quæ explicatio Septuaginta auctoribus probatur, nam ita hoc interpretatur *וַיִּחַי* quia *וַיִּחַי* *וַיִּחַי* *וַיִּחַי* *וַיִּחַי* *וַיִּחַי* neque magis quam ego scitis.

3 *Doctrinam, qua me arguis audiam.*

In Hebræo acriora verba ponuntur. Doctrinam, vel reprehensionem ignominia mea, id est, qua me grauer increpas afficis ignominia. Et ita Græci traducunt *καταδιδασκαλιαν μου* doctrinam confessionis mea. Et Spiritus intelligentia mea respondebit mihi. Id est, pro me, hoc est ex ea scientia, & intelligentia, qua imbutus sum cognosco iniuria me à te ignominiose tractari, quocirca ipsa me ad respondendum excitat, multa de quibus diseram mihi suppeditas.

4 *Hoc scio à principio, ex quo positus est homo super terram.*

5 *Quod laus impiorum breuis sit, et gaudium hypocrite ad instar pumfi.*
 Identidem eodem reuoluntur amici Iob differentes de toto impiorum genere, deque pennis à Deo illis constitutis. Ita hoc loco dicit Sophar, quod licet impij (hos enim intelligit cum hypocritam dicit, nam est in Hebræo *אִיִּם* haneph) licet inquam impij felices habeantur, rebusque secundis floreat, & in oculis vulgi sint, tamen omnem illorum gloriam esse extinguendam. Sicut dixit Dauid, Inimici vero Domini mox, vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Et in Sapientia ipsi impij ita de sua felicitate pristina loquuntur. Transierunt gloria illa tanquam umbra, & tanquam nuntius præcurrens. Vt autem id intelligamus, minime improborum gloriam metiri debemus huius vitæ exiguo tempore, quod nobis natura ad viuendum dedit, tam parua enim mensura rem tantam minime comprehendimus. Multi enim iniqui tyranni toto suæ vitæ tempore perterriti sunt, & gloria magna circumfluxerunt. Sed mentem oportet in illam aternitatem traducere, quæ nulla mensura circumscripta potest. Quam sibi proponens Dauid dixit, Mille anni ante oculum

Psal. 36.

Sapient. 5.

Qua mensura sit metienda prosperitas impiorum, vt quam breuis in apparet.

Psal. 89.

los tuos tanquam dies externa, quæ præterijt. Quod difficile mortales rudes æternitatis, breue tantum vitæ tempus experti cognoscunt, ac sibi persuadent. Et propterea forte Græci hunc verbum interpretantes nihil de breuitate gloriæ impiorum dixerunt. Sed tantum impiorum latitiam tristi casu, gaudium perditione esse terminandum.

6 Si ascenderit vsque ad calum superbia eius, et caput eius nubes tetigerit.

7 Quasi sterquilinum in fine perdetur, et qui eum viderant, dicent Vbi est?

Ad idem hæc pertinent, & significant nullam vel summam gloriam & immensas opes securos à misera ruina homines nequam redde re posse. Immo quo magis vigent, & in celo sunt, eo casu grauiori ruunt, vt auctor est David dicens, Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut Cedros Libani. Transiui, & ecce non erat, quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Et alio psalmo, Veruntamen propter dolos posuisti eis: deiecisti eos, dum alleuarentur, ita verò Septuaginta viri superbiam hominis iniqui describunt *Psal. 36.*
Psal. 72. in caelum conscenderint, & sacrificium eius nubes attigerit. Quod est maxime notandum, id est, si Deus ei in precibus, & votis semper occurrat, omniaque ei prouoluntate concedat, tranferitque, vt ait, David in affectum cordis.

8 Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna.

9 Oculi qui eum viderat non videbit neque vltra intuebitur eum locus suus.

Esauæ rei amplificatio est. Quod etiam dixit David, Quomodo facti sunt in desolationem? Subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

10 Filij eius atterentur egestate.

Id est, valde egeni erunt, quæ sententia varijs modis ab interpretibus redditur propter verbum *וַיִּתְרַסּוּ* ieratsû. Nam Chaldaus, & quidam Hebræi volunt duci à *וַיִּתְרַסּוּ* ieratsa placauit, voluit, & ita explicant, Filij eius placabunt pauperes, id est, a deo egeni erunt, vt gratiam, vel pauperum sequantur, vt aliquod ex eis beneficium obtineant, quod summæ est egestatis indicium, vt egeniores egenis, & viliores vilibus sint. Alij opinantur, idem futurum à verbo deriuari *וַיִּתְרַסּוּ* ieratsa contriuit. Quod probauit vulgatus interpres illo modo explicans, & Græci auctores ita vertentes *ἡλικία* ieratsa, filios eius perdat tenuiores id est, adeo infirmi, & egeni sint.

Quantam
suis illis ini-
qui perniciem
afficiant.

ni sint, vt vel tenuioribus hominibus nō possint resistere, quæ versio aptior verbis Hebræis esse videtur. Denique quacunque ratione exponantur Hebræa verba eam, quam vulgatus posuit, habent sententiam, Filios perditorum hominum in egestate propter inopiam futuros. Vt verum appareat illud, quod de eisdem dicit Dauid, Theaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Est enim Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt. Quare pater vitij inquinatus maiorem filijs perniciem affert, quam mille hostes. *Et manus eius reddent ei dolorem suum.* Dolorem hic actionem significare intelligendum est, hoc est dolorem, quem attulit alijs, id est, Pœnas persoluet eius vis, quam intulit, & iniuriarum, quas infirmis, & pauperibus hominibus fecit. In Hebræo est תשבת תבא sub reddere. Sed Septuaginta à שבית à sebib scintilla, vel flammâ, verbum hoc duxisse videntur, ita vertentes αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἕρποντες ἡ δὲ ὄψις αὐτοῦ ἰδὼσάσιν ἰδὼσάσιν manus eius exurant dolores, quæ versio obscura est, cum manus in nominatiuo, dolores in accusatiuo Graece ponantur. Significare tamen voluisse puto idem, quod vulgatus, Grauisimas iniuriarum pœnas pendent, quas pœnas ipsi sibi obseciscunt peccatis suis. Vel causæ redditio est, cur filij eius atterentur egestate, quia patris manus a lijs attulerunt dolores. Hoc denique illud est, quod minatur Esaias, Væ impio in malum retributio enim manuum fiet ei.

Psal. 38.
Exod. 20.

Esai. 3.

II Ossa eius implebuntur vitij adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.

Non assentior quibusdam, ita hunc locum exponentibus, Ossa illa, in quibus tanta erat vis, mortua aridaque iacebunt in sepulcro. Nam id cunctis etiam eueniet hominibus, hoc enim incommodum sequitur per se vique sua naturam potius quam vitia, de quorum hic pœnis agitur. Sed grauius quiddam, & detrimentosius hac ratione dicendi significari puto, quæ similis eius est, qui de bonis viris Ioannes in Apocalypsi dixit, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Opera enim illorum sequuntur illos. Sic autem officia sua pios viros mortuos sequuntur, quod magnam post mortem illorum mercedem à Deo consequuntur: ita ossa in proborum hominum implentur vitij adolescentiæ suæ, & cum eis in puluere dormiunt, quod magnas apud inferos scelerum suorum pœnas pendent. Sicut de quodam diuite narratur apud Lucam, Quod sepultus est in inferno, & magno ibi supplicio propter scelera sua constringebatur. Idque hoc loco apertè doceri auctor. Quod dicit *vitij adolescentiæ suæ*, optime declarat nomen hebraicum

Peccata post mortem sequuntur iniquos.

Apoc. 14.

Luc. 22.

braum חלמא halumau, quod quidam abscondita sua interpretantur. Sed nomen חלמא halumim singulari carens proprie pueritias, vt ita dicam, significat, Septuaginta verterunt, Ossa eius impleta sunt *resolus autē* adolescentia eius, idem, sed obscurius, quod vulgatus significantes.

12 *Cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua.*

13 *Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.*

Describit hominem profligatissimum, & ad omne scelus proiectissimum, qui peccatis consuetudine ita vitij cumulat est, vt nihil illum conscientia pūgat, aut Dei, officij ve cura remordeat, sed vehementer flagitijs, & peccatis delectetur. De quo dicit Salomon in prouerbij, Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pēsimis. Quorum viæ peruersæ sunt, & infames gressus eorum. Cum dicit, *Abscondet illud, &c. Et celabit in gutture suo.* Alludit ad rationem agendi eius, qui frustum, aut bolum sibi iucundissimum non deglutit, sed quo magis delectetur, in ore versat, linguaque in qua vis gustatus posita est, voluit atque reuoluit, vt ita declaret, quam iucundum scelus sit quibusdam sceleratissimis hominibus. Huius rei exempla multa traduntur in historijs Sardanapali, Neronis, Eliogobali, & aliorum immanium hominum.

PROV. 2.

Quibusdam iniquis quam dulcia sunt peccata.

14 *Panis eius in vtero illius vertetur in sel aspidum intrinsecus.*

Aspidis venenum dicitur esse amarissimum, ita vt hac potissimū de causa mortiferum sit. Panem autem vocat Hebræa dicendi ratione, qua quicumque cibus panis vocatur, cibum illum, quo, vt su periore versu dixit, adeo delectatur, vt illud sub lingua contineret, id est peccatum. Peccatum igitur, quod fuit illi iucundissimum, *vertetur in sel aspidum.* Id est, erit ei amarissimum, & horribile, sero tamen, cum pēnis quas pro illo meruit, afficiatur. Quod etiam docuit sapiens in prouerbij dicens, Suavis est homini panis mendacij, postea os eius implebitur calculo. Et in Apocalypsi traditur, Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit tantum date illi tormentum, & luctum.

PROV. 20.
APOC. 18.

15 *Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet illas diminus.*

Id est, cum morte fuerit absumptus missas faciet diuitias, quas comparauerat, neque illi in tormentis vllō modo subuenient. Sicut canebat Dauid, Quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. Et diuiti cuidam responsum est, vt narrat Christus apud Lucam, Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti cuius erunt.

Quas pēnas pendet iniquus homo. Psal. 36.

LUC. 12.

16 *Caput aspidum suget, & occidet eum lingua vipera.*

Aspides, viperæ, & alia serpentes, quæ mortu veneno inficiunt, constat id in capite reconditum habere, Nam est eorum salivæ, quod lingua in id vulneris inficiunt, quod dentibus imponunt. Propterea ergo dicit caput aspidum suget, &c. id est, amarissimum hauriet venenum, quo panis eius iucundissimus, ut dixit, in sel convertatur. Id est gravissimo supplicio scelus eius vindicabitur est enim eiusdem sententiæ alijs verbis repetitio.

17 *Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butiri.*

Riuulos, flumina, & torrentes rerum copiam, & affluentiam significant, mel & butirum, res quasque iucundissimas. Dupliciter autem hic locus explicatur, quidam de bonis diuinis, id intelligendum existimant, hoc est de gratia & gloria Dei, quæ melle, butiroque iucundiora & suaviora sunt, quibus tamen bonis iniquus homo priuabitur. Quam expositionem multis persequitur Iulianus in commentarijs, multaque affert sacræ scripturæ loca, quibus fluminis, & torrentis methaphora huiusmodi copia, & suauitas bonorum declaratur. Sed non satis est similitum translationi in scriptura explicanda, sed etiam contextus rationem ducen. Potest autem ita hæc expositio contexi, ut quoniam duplici penarum genere ex Theologorum sententia iniqui homines mæctandi sunt, vno, quo in æternum agentur cruciatum, altero, quo amicitia Dei, & beatæ eius vitæ expertes fient: cæteris versibus egit de primo genere, hoc versu agit de altero. Alij autem rectius contexi putant, si riuus, & flumina mellis, & butiri huius vitæ delicias significant, quorum magnam copiam iniquis, & peruersis studijs sibi parauerat, ut ex Neronibus, & ex Eliogabalis, & facta napalis cognosci potest: quæ adeo dulces ei & suaves erant, verbas absconderet, ut dixit sub lingua sua. Et propterea ex eius sententia cum suauitate mellis, & butiri merito comparantur, quibus tamen non fruetur. Nam verterunt in sel aspidum intrinsecum, ut dixerat. In eadem ergo persistens sententia hoc versu inuicem amplificatione, ut hoc libro fieri solet, dicit, *Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis, & butiri.* Hos riuulos se inuenisse putabat ille, qui secum (ut in Luca narratur) cogitabat dicens, *Amnia mea habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, & mede, & bibe & epulare.* Quos tamen ut statim narratur non vidit. Quæ expositio non reiicienda mihi videtur; licet Titellianus indoctus, cæterum doctus vir, nimis Iudaizantium esse dicat, & enim Iudaizare putandus est, qui nullû asserit Iudæorum dogma, qui nihil, quod Catholicæ religioni repugnet asfirmat, *Quæ*

Luc. 11.

Indoctrinatus
quid sit.

rò in hac expositione est, quod ad Iudæorum doctrinã pertineat, aut quod Christianæ disciplinæ contrarium sit? Nonne verum est quod hac expositione traditur? Nonne, vel hoc capite repetitum? Nunquid veritas, nunquid ipsius scripturæ effatum doctrinam sapere Iudæorum, aut à Catholica religione alienum existimandum est? At (dicit) priori illa explicatione sacræ religionis nostræ doctrina de perpetuo improborum cruciatus confirmatur. Perinde quasi non multis alijs locis facilius, & clarius confirmari possit. Præsertim quòd altera etiam explicatione, si recte intelligatur, hoc idem etiam traditur. Sed hoc docti viri testimonium propterea mihi magis stomachum mouit, quòd his temporibus quidam indocti, & temerarij homines leuiter statim eos Iudaizare clamant, qui non omnia in sacra scriptura exponenda ad sensus analogicos referant, vel qui facilem, & planam alicuius Hebræi interpretationem sequantur. Quorum inepti clamores adeo formidabiles fuere multis sacrarum litterarum studiosis hominibus, vt eos ab hoc honestissimo, & sanctissimo studio vehementer detererent: docti verò homines in sacris literis vix tutò se versari posse putarent. Quorum propterea stultos clamores deberent Ecclesiæ magistratus reprimere, quòd impij, quod temerarij, quod sacrarum litterarum studijs infesti, quòd pijs hominibus valde contumeliosi sint. Neque æquo animo pati, vt catholici viri Iudaizare dicantur, dum nihil tradunt, quod à pia, & Catholica dissentiat disciplina, sed in vera semper hæreant doctrina; licet illam vel ex Hebræorum, vel ex gentiliū libris hauserint. Sequitur autem.

18 *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur.*

Id est, pœnas persoluet scelerum omnium, quæ fecit, neque tamen finem faciet soluendi, vt suppositum verbi cõsumetur sit solutio, hoc est, Perpetuis pœnis afficietur, Sicut dicitur in Matthæo de consensu illo, qui traditus est tortoribus, donec redderet vniuersum debitum. In Hebræo tamè est, si verbum de verbo reddamus, Reddet laborem, & non absorbebit laborem vocare videtur fortunas, & delicias quas magno labore comparauerat, aut conseruauerat. De illis enim sapiens dicit, Coaceruauit mihi argentum, & aurum, &c. Feci mihi cantores, & cãtatrices, delicias filiorum hominum, &c. Et omnia quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis. Cumque me conuertissem ad vniuersa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem afflictionem animi. Has etgo (ait) reddet opes; qua vero ratione, statim declarat dicēs. Non absorbebit, vel non deglutiet, hoc est, Eis non fructur. Vt idonea pœna statuatur

li, qui iudaizare stulte clamēt quanto detrimēto sacrarum litterarum studiosis fuerint

Matth. 18

Eccles. 2.

ei,

ei, cui sceleratæ delicia, ita erant iucundæ, vt quo diutius delecta-
retur, non deglutiret, sed parceret illis, vt dixerat: ita fiet, vt eas
cum velit deglutire, non possit. Facile vero Hebræa possunt trahi
in vulgati Latini sententiam, si verbum יְבִיב iblah in passiva po-
natur, quod duobus punctis mutatis fiet, diximus autem sæpe pun-
ctæ ad dictiones per se vique sua non pertinere, & propterea ex-
tra ipsas ponuntur, & pro legentium voluntate olim mutabatur.
Et hac de causa Christum cuidam legis perito respondisse puto,
In lege quid scriptum est? quo modo legis? Quod diuersis fortè
modis scriptura tunc legeretur, id est diuersis punctis, atque vo-
calibus. Septuaginta tamen auctores in actiua legisse videntur,
nam ὁ βίβουσις non gustabit transferunt. *Iuxta multitudinem adinuen-
tionum suarum sic sustinebit.* Id est, Supplicium pro meritis erit, sicut
dixerat, Ossa eius implebuntur, vitijs adolescentiæ eius. Et sicut
Salomon in prouerbij luculèter ait, Comedent ructus vitæ suæ,
suisque consilij saturabuntur. In Hebræo tamen verbum de ver-
bo est, Sicut copias commutationis eius non lætabitur. Copias
commutationis vocat turpes illas facultates, atque delicias, quas
cum veris diuitijs, id est, à virtute, & amicitia cum Deo profectis
commutauit. Ait ergo non pro opibus erit latitia, multas congef-
sit diuitias, sed non multum illis delectabitur, quia illis non fruc-
tur, vt ex diuite illo, de quo proxime diximus, cognoscitur. Vul-
gatus autem interpres intellexit, vt verè intelligi potest, non læta-
bitur, quia dolore afficietur. Et ob eam rem paraphrasi vtens,
Sustinebit, transtulit. *Iuxta multitudinem adinventionum suarum*, id est,
secundum copias iniquæ commutationis eius, vt ad Hebræa ver-
ba eius paraphrasis accommodetur, Græci tamen auctores lon-
gè liberiorum paraphrasim huic loco adhibuerunt, ita enim to-
tum hunc verum conuerterunt $\text{εἰς κενὴν καὶ μὴ εἰς κοπίαν, καὶ τὸν ἐξ
οὐτοῦ γίνεσθαι, ἀσπερ σφίγγος ἀμαρτητός, ἀκαταπότος}$. frustra, & ne quicquam
labore peperit diuitias, quas non gustabit: Sicut strigofum, quod
nec mandi, nec bibi potest. Sententia verò eadem est, quam He-
bræa habere diximus, Chaldæus tamen illud, quod in Hebræo ad
verbum esse diximus, Secundum copias commutationis eius non
lætabitur, aliter explicat $\text{כְּתִקְפָה מִתְפַּרְגְּמֵהּ וְלֹא יִבְוֶה}$ cidtuqeph
mitparag minch vela ibuah, cum fortitudo eius mutabitur ex eo
non loquetur, id est non loquetur exultans, & gaudens, sicut cum
erat viribus integer. הֵל hel autem Hebræis etiam fortitudo si-
gnificat, Sed illa à nobis posita aptior videtur explicatio.

Puncta He-
bræa ad di-
ctionem per
se non perti-
nere.

LUC. IO.

Prouerb. I.

19 *Quoniam confringens nudauit pauperes: domum rapuit, & non edificauit eam.*

Egit de supplicio, quo sunt homines iniqui constringendi, hoc ver su agit de peccatis, quibus tantas pœnas commeriti sunt. Et cum varijs diuersisque flagitijs inquinati fuerint, quibus, & in Deum impij, in se nefanda libidine spurci & obsceni, in homines crudeles & acerbi extiterunt, tantum rapinam & alienorum bonorum direptionem commemorat. Ex quo intelligitur tam graue id scelus esse, vt vel solum merito tanto supplicio vindicetur. Quod est maxime animaduertendum, nam ita plerunque in sacra fit scriptura, vt ceteris hominum flagitijs prætermisissis, hoc vnum ponatur, ad declarandum quanta sint pœna, & cruciatu digni. Ait ergo, *Quoniam confringens, &c.* Eadem sententia similibusque verbis clarius ponitur in Hebræo. *Quoniam confringens nudauit pauperes: domum rapuit & non edificauit eam.* Pauperes appellat eos, qui vim illatam sibi propulsare non poterant, quos à diuitibus contractos, & nudatos esse dicit, quòd præterquam quòd fortunis eos spoliarunt, contumelijs etiam, ignominijs, plagis, & alijs modis vexarunt. Sicut clarius dicit Esaias, Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Et alio loco præcipit, Dimitte eos, qui contracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Quod dicit, *domum rapuit & non edificauit eam.* Id est, quam non edificauit, domum inquam alienam diripuit, & alienas fortunas inuasit.

Rapina quantum sit flagitium.

Esai. 35
Esai. 58.

20 *Nec est satius venter eius.*

In eandem sententiam Hebræa dicunt, Tranquillum in ventre suo non agnouit, & Græci traducunt *ὁ ἄνεσιν αὐτῷ στερηθῆναι τοῖς ὑπέρχουσιν*. Salus eius in facultatibus non est, id est, eam satietatem, tranquillitatem, atque salutem, quam sibi tantis opibus pollicebatur, non consequetur. & cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit. Sæpe, id hoc capite repetit, id est, non fruetur, fructum non capiet ex diuitijs acquisitis, vel propter mortem, quæ illum repente opprimet, sicut diuiti illo, de quo Christus apud Lucam narrauit, accidit: vel propter auaritiam, quæ non sinit auarum suis vti pecunijs. Sicut dicit Ecclesiastes, Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capiet ex eis; hoc ergo vanitas. In eandem sententiam Hebræus, & Græci dicunt, In desiderio suo non seruabitur, id est, voti & desiderij sui non erit compos.

Luc. 12.

Ecci. 5.

21 *Non remansit de cibo eius.*

Obscure hoc, & ab Hebræo, & ab interpretibus dicitur, sed clarius

Quem insatiabilis auaritia sit.

Prov. I.

Sap. 2.

Austri p. 2.

rius ab Hebræo, quem ita verbum de verbo conuertemus, Nihil reliquum fuit in comedendo ei. Quo insatiabilem auari hominis, rapiendi libidinem breuiter tangit, quæ nulli parcit, nullam præmittit occasionem, tantum denique diripit, quantum valet. Et ob eam rem dicit, Nihil remansit de cibo eius, hoc est omnia deuorat, quæ deuorare potest Luculentius hoc idem expressit Salomon verbis dicens iniquorum, Deglutiamus in fontem, sicut infernus viuentem, & integrum, quasi descendentem in lacum, omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domus nostras spolijs. Et Sapientia, Opprimamus pauperem iustum, & nõ parcamus viduz, nec veterano, nec reuereamur canos multi temporis, sit autem fortitudo nostra lex iniustitiz. & propterea nihil permanebit de bonis eius. Par pari Dei iusto iudicio referetur, vt sicut ipse nihil boni, quod diripere posset, prætermisit, ita nullum eius bonum, non dissipabitur atque perdetur, in Hebræo loco Permanebit est *למנוח* iahil, quod varijs modis exponitur. Quidam Hebræi exponunt, Non parturiet bonum eius, id est fructum non feret. Alius Hebræus exponit non *למנוח* iatliah non prosperabitur, id est, non prospere cadent conatus eius. Alius Hebræus, & Chaldæus non *למנוח* icue non expectabit bonum suum, id est, Spe cadet cum totum dissipari viderit. Septuaginta vertunt, non *אנכי* *אני* florebut bona eius, id est, non feliciter euenient. Quæ omnia licet varia sint, ad eandem tamen, quam ex sententia vulgati exposuimus, pertinent sententiam.

22 Cum satiatus fuerit, arctabitur aestuabit, & omnis dolor irruet super eum.

Id est, grauissimas pœnas pendet. Sed est maxime notandum, quo tempore impium hominem in cruciatum dicat esse dandum, cū satiatus inquam fuerit. Quod iniquos homines maxime terrere deberet, qui satiari vehementer expetunt, diuitijsque, & delicijs vt abundant, laborant: quare interitum suum, & magnam ruinam querere videntur. Ex quo factum est, vt cum graniter Israel Dei gratiam exulcerasset, & illum acerbe Deus punire decreuisset per Oseam dixit. Quoniam sicut vacca lasciuens declinauit Israel: nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. Id est, Sicut pecoris Dominus tum agnum, quem sibi occidere decreuit, vberrime pascit, vt pinguem reddat. Cum qua re conuenit illud, quod canit Dauid, Ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum. Quod dicit, *Omnis dolor irruet super eum*. In eandem sententiam Græci dicunt omnis *ἀνάγκη* necessitas. Et Hebræus omnis *למנוח* iad hamel manus laborantis hoc est facile quiuis ei faciellet

Ose. 4.

Psal. 77.

esset negotium. Cum igitur ita sit, vt tunc sit impius funditus euerendus, cum satiatus fuerit, merito Sophar optat dicens.

23 *Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris sui, & pluat super illum bellum suum.*

Optime vulgatum per optatum transfuisse puto, Vtinam dicens, quod per imperatum transferendum existimant, Esto, in quam, vel sit, vt impleatur, &c. Hebraice est *vy ichi* quod optantis esse existimo, est enim maxime è re bonorum hominum interitus, & euersio impiorum, si frugi fieri noluerint. Stant enim à diabolo, cuius regni labefactatio, & excisio ex animo viris sanctis desideranda est, vt veniat regnum Dei, cuius illi propugnatores sunt. Quæ honestissima optatio in multis psalmis satis luculentè scribitur, vt in psalmo nono, Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliuiscuntur Deum. Et in alio psalmo hoc bellum Dei postulatur, & describitur, quod (vt ait) Sophar pluet super iniquum, id est, cum vndique premet. Apprehende, Deum precatur Dauid, arma, & scutum, & exurge in adiutorium mihi, effunde frameam, & conclude aduersus eos, qui persequuntur me, dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Confundantur, & reuereantur quærentes animam meam. Auertantur retrosum, & confundantur cogitantes mihi mala. Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos. Hoc idè bellum describit Sophar adiungens.

24 *Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.*

Id est, cum Deus emittere decreuerit in eum iram furoris sui, ita cum armis iræ suæ obsidebit, vt fugere nullo modo possit. Incidet enim in arcum æreum, si arma vitauerit ferrea. Ita enim sapere fit, vt homines nefarij tot cingantur periculis, vt licet vnum, aut alterum depellant, alio opprimantur, & pereant.

25 *Eductus, & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua: vadent, & venient super eum horribiles.*

In Biblijs Regijs, & in quibusdam alijs vulgatæ editionis exemplis est, Eductus gladius, &c. Sed in multis, & antiquis eiusdem exemplis, & in Hebræo gladius deest. Et ita nonnulli pij interpretes arcum subaudiunt. Quidam vero Hebræus, & Septuaginta auctores non gladium, neque arcum, sed sagittam subaudiendam existimant, vt aptius cum superiori versu coniungatur, si arcum aut sagittam subaudiamus, in cuius sine arcus mentionem fecit. Quicquid tamen intelligamus, eadem est sententia, qua docet, quam exitiosa pugna cum impio Deus cœraturus sit, simul ac voluerit peccatorum ab eo penas repetere. Id est, statim vt gladius

Ex hoc bono est interitus impiorum.

Psal. 9.

Psal. 34.

Belli Dei in impios descendi-
ptio.

Exod. 15.

eductus fuerit e vagina, vel Dei, vel eius hostis, quem Deus in illum excitauerit, atque adeo non eductus, sed statim, ut inceperit egredi, & fulgurare ad amaritudinem eius, horrorem eum perfundet, & de sua salute desperabit. Sicut canebat Moyses, Dolores obtinuerunt habitatores Philisthijm. Tunc conturbati sunt principes Edom: robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Iruiat super eos formido, & pavor in magnitudine brachij tui. Sed quod *de vagina* dicit, In Hebræo est מִגְּוֵא מִגְּוֵא, reperitur autem מִגְּוֵא hoc loco tantum hac forma, quare non satis comperta significatio eius esse videtur. Hebræi autem ex radice מִגְּוֵא esse arbitrantur, quod corpus significat. Septuaginta tamen interpretes σῶμα os significare putarunt: & ita primam huius versus partem conuertunt δὲ λέγουσιν δὲ διὰ τὸ σῶματος αὐτοῦ ὁ οὐρανὸς pertranseat per os eius sagitta. Tum quod in amaritudine vulgatus dicit, Hebraice est מֵרֹרָה merora, quod Hebræis est fel, & ita hoc eodem capite versu 14. vulgatus transtulit. Est tamen à radice מֵרֹרָה marar, quod significat amarum esse vel amaritudine afficere. Qua forte de causa amaritudinem hoc loco vulgatus interpretari voluit, Hebræi autem fel interpretantes, & מִגְּוֵא corpus, ut diximus, ita totum versum explicant, Exiuit, egredieturque sagitta tanquam fulgur è corpore, felle eius infecta, hoc est. Mortiferum erit primum, quod accipiet vulnus. Alij interpretantur, Sagitta fulgurans vel splendens felle eius. Sed illo modo Hebræus, qui doctior habetur exponit. Septuaginta tamen viri hunc locum liberiori paraphrasi conuerterunt, fel prætermittentes, & illud fulgurans tantum exponentes sic ἀστὴρ δὲ ἐν δὲ αἰταῖς αὐτοῦ, astra in canaculis eius, hoc est, Ita euertantur, ut syderibus pateant. Hoc denique versu significatur, quam exitiosum bellum à Deo cum impijs, & nefarijs hominibus gerendum sit: ad quod etiam pertinent, quæ sequuntur.

26 Omnes tenebræ absconditæ sunt in oculis eius.

Tenebræ calamitates, & exitia frequenti sacræ scripturæ vsu vocantur, *in oculis eius*, propter occulta eius quidam Hebræus in commentarijs explicat, id est, propter peccata eius. Sed cur, aut qua phrasi peccata eius appellet occulta, non dicit. Præsertim, quod profligatissimi hominis scelera, de quo loquitur hic, cum neque Deum, neque homines reueretur, manifestissima esse soleant. Quare melius mihi videtur ita exponere. Calamitates absconditæ sunt ei in locis, vel rebus ijs, quæ ipsum latent, quare nullo modo eas effugere, aut declinare poterit. Sicut cap. 18. dixit Baldad.

Abscon-

Abfcondita est in terra pedica eius, & decipula illius in femita, *Deuorabit eum ignis, qui non succenditur.* Chaldaus ignem gehennæ esse dicit, de quo narrat Esaias præparata est ab heri Thophot à Rege præparata profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis, & ligna multa, status Domini, sicut tórrens sulphuris, succendens eam. Alius Hebræus ignem è cælo missum exponit, quo non leuiter Iob præstringit, cui seruus eius nunciassè narratur, cap. 1. Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues puerosque consumpsit: *Iob. 1.* vtraque est apta, & quadrans expositio, *Affligetur reliquus in tabernaculo suo.* Hoc est, Si quid illius reliqua sit memoria. Hac dicendi ratione extrema vastitas in scriptura significari solet. Vt Moyfes ait, Clausi quoque defecerunt residuique consumpti sunt. Sed verbum actiuz vocis Græci esse iudicarunt, ita conuertentes *κακός* ad *κακός* *κακός* τὸν οἶκον affligat domum eius aduena. Vt vers. 22. huius capitis in Hebræo esse diximus, Omnis manus laborantis irruet in eum.

27 *Reuelabunt cæli iniquitatem eius.*

Id est, Nota erit, & omnibus manifesta iniquitas eius. Quod fieri solet quando publica auctoritate iniquus homo ad supplicium rapitur. Est autem Hebræa dicendi ratio, ad significandum rem testatam & in medio positam esse, vt cæli eius esse testes, & eam reuelare dicantur, quam ob rem canit Dauid, Annunciauerunt cæli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. Et Moyfes ait, Testes inuoco hodie cælum & terram, cito perituros vos de terra, &c. Id est, palam, & aperte dico, Esaias etiam ita suum incipit vaticinium, Audi cælum, auribus percipe terra, quia Dominus locutus est, id est, manifesto, & palam locutus est. *Et terra consurget aduersus eum.* Siquidem ad omnes sceleratos homines pertinet, quod Adam postquam crimen illud admisit à Deo nunciatum fuit, Maledicta terra in opere tuo in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, Spinæ, & tribulos germi-nabit tibi. Et in sapientia dicitur, Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos.

28 *Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.*

Quidam existimant germen hic posteritatem, & stirpem esse impij, quibus ego non assentior. Nam est in Hebræo *יבול* iebul, quod nusquam stirpem, aut posteritatem significari vidi. Sed fructum, vt in psalmo, Terra dedit *יבול* iebula fructum suum. Quare potius copias atque fortunas impij hoc loco indicare puto, & ita Chaldaus *יבול* frumentum transfert. Diuitiæ igitur eius,

tunc erunt aperta, id est, manifestum, atque testatum erit, quanta fuerint iniquitate parta. Quod scilicet germen detrahetur, id est, eius diuitia dissipabuntur, & ad prædam proponentur, cum Deus stomachum suum in illum eruperit, pœnas ei meritas imponens. Alijs placet, Migravit germen eius vertere, & ita vertit Chaldaeus, Quod fieri potest, nam verbum *מגלגל* gala. quod hic ponitur, & migrare, & reuelare significat, Migrabunt igitur opes eius, quia prædæ erunt, & alio exportabuntur. Cum qua expositione consentit, quod est in Hebræo loco *Detrahetur*, *תגר* nigarot, quod Hebræis est fluentes, hoc est. In die furoris Domini tanquam torrens eius opes huc, & illuc fluent à prædonibus in diuersa loca exportata. Cuius vocis rationem ducentes Græci auctores, vt euerfionem domus impij significarent, hac paraphrasi hunc verbum interpretati sunt *ἐκλύσασαι τὸ οἶκον αὐτοῦ ἀπὸ λεία εἰς τέλος ἡμέρα ὀργῆς ἐπέλθοι αὐτῷ*, perditio domum eius in finem conuellat: dies iræ veniat ei.

29 *Hæc est pars hominis impij à Deo, et hereditas verborum eius à Domino.*

Id est, hanc Deus gratiam referet impio viro, has pœnas ab eo sumet pro verbis suis iniquis, quibus Deum contemnebat, quod eum tot annos patienter ferret; & benigne, vt sanior fieret, expectaret. Hac enim de causa impios dicere, aut secum cogitare videntur, quod de illis narrat Dauid, Dixerunt, Non videbit dominus, neque intelliget Deus Iacob. Partem autem posuit pro portione, Hebræa phrasi, quam etiam partem Dauid impijs hominibus attribuit dicens, Pluet super peccatores laqueos ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quæ omnia cum vere de toto genere improborum dicantur, falso in Iob, vt sæpe diximus assumentur.

C A P. XXI.

A **R**espondens autem Iob, dixit.

2 *Audite quæso sermones meos, & agite penitentiam.*

3 *Subiicite me, ut & ego loquar: & post mea, si videbitur, uerba ride-
te.*

4 *Nunquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeat
contritari?*

5 *Attendite me, & obtempescite, & superponite digitum ori uestro.*

- 6 Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, & concutit carnem meam tremor.
- 7 Quare ergo impij viuunt subleuati sunt, confortatique diuinijs?
- 8 Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum.
- 9 Domus eorum securæ sunt, & pacatæ, & non est virga Dei super illos. B
- 10 Bos eorum concepit, & non abortiuit: vacca peperit, & non est priuata sætu suo.
- 11 Egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus.
- 12 Tenet tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi.
- 13 Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.
- 14 Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.
- 15 Quis est Omnipotens, vt seruiamus ei? & quid nobis prodest si orauerimus illum?
- 16 Verumtamen, quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit à me. C
- 17 Quoties lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris sui?
- 18 Erunt sicut paleæ ante faciem venti, & sicut sauilla, quam turbo dispergit.
- 19 Deus seruabit filijs illius dolorem patris: & cum reddiderit, tunc sciet.
- 20 Videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore Omnipotentis bibet.
- 21 Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? & si numerus mensium eius dimidietur.
- 22 Nunquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat?
- 23 Iste moritur robustus & sanus, diues & felix.
- 24 Viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur.
- 25 Alius vero moritur in amaritudine animæ absque vllis opibus.
- 26 Et tamen simul in puluere dormient, & vermes operient eos.
- 27 Certe noui cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.
- 28 Dicitis enim, Vbi est domus principis? & tabernacula impiorum? D
- 29 Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoscetis.
- 30 Quia in diem perdicionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur.
- 31 Quis arguet coram eo viam eius? & quæ fecit, quis reddet illi?
- 32 Ipse ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.

- 33 *Dulcis fuit glareis Cocyti, & post se omnem hominem trahet, & autem se innumerabiles.*
- 34 *Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnantem ostensa sit veritati?*

- 1 *Respondens autem Tob, dixit.*
- 2 *Audite quæso sermones meos, & agite pœnitentiam.*

Idest, si attente sermones meos audiatis, sententiam, qua me condemnatis mutabitis. *Sed quod agite pœnitentiam*, dicit, in Hebræo est, Hoc sit תשובה תנחומה tanchumotecem, quod nomen, & pœnitentiam, & consolationem declarat, quare Græci, & Chaldæus consolationem interpretati sunt: fitque apta, & cohærens sententia, id est, Hanc vnam à vobis iam consolationem requiro, vt me à vestris defendentem calumnijs attente audiatis.

3 *Sustinete me, & ego loquar, & post mea, si videbitur, uerba ridete*, Quidam Hebræus in commentarijs hoc in Zophar dictum fuisse iudicat: à quo ego dissentio, & in Eliphaz dici puto, qui acriore, & acerbiore oratione cap. 15. cæteris fuit vsus, & eum verbis illis irridere videbatur, Nunquid tu primus homo natus es, & ante omnes colles formatus? Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia? Ait ergo, Sustinete me loquentem, & postquam satis causam meam informauero, si non fuerit vobis probata, me, vt faciebat Eliphaz, tunc irridete. Quod dicebat, quia nimium suæ causæ confidebat, vt si recte intelligeretur, nemo sanus vir eam contemneret.

4 *Nunquid contra hominem disputatio mea est: ut merito non debeam contristari.*

Dicendi ratio valde concisa, quare difficilis habetur, & varie exponitur, Quidam sic. Cum non contra hominē, sed contra Deum disputatio mea sit, agitur enim in hac mea vobiscum disputatione, vtrum Dei amicitiam violauerim nec ne, Cum ergo in difficillima causa verfer, cur non merito contristari debeam? Alij autem sic. Cum Deum, non hominem alloquar, si locutus essem falsa, vt vos calumniamini, cur non merito debeam contristari? Alij vero, Cum Deum alloquar, nec mihi respondeat, cur merito contristari non debeam? Sed mihi illa planior, & aprior videtur expositio, vt quoniam superiori versu incidit (vt dixi)

in men-

in mentionem eorum verborum, quibus eum irriferat Eliphaz, respondeat hoc versu ad alia eius verba, quibus eodē capite acriter iram eius, & asperiora verba his verbis reprehenderat. Nunquid sapiens implebit ardore stomachum suum? Arguis verbis eū qui non est aequalis tibi, & loqueris, quod tibi non expedit, &c. Quibus hoc versu respondit, in hanc sententiam. Si cum Deo loquerer reprehensiones eius, licet asperas, patienter tacens tolerare deberem. Sed cum loquar non cum Deo, sed cum hominibus, cur eorum contumelias æquo animo perferam? aut cur eorum dicta mihi merito non doleant? Quam expositionem planè Chaldaus innuere videtur ita hunc versum interpretans אַחַד כִּרְסָא אֲנִי וְעַתָּה מֵעַתָּה לֹא חֲתִיקִי רִחְמִי וְעַתָּה מֵעַתָּה לֹא חֲתִיקִי רִחְמִי ha beram ana lebar nas milati veen me den la tithaiac ruhi. Ecce ego quidem ad filium hominis orationem meam, & cum ita sit, cur non doleat spiritus meus? Consentit etiam huic explicationi versio Græcorum.

5 *Attendite me, & obstupescite, & super ponite digitum ori vestro.*

Et hoc aptius cohæret cum ea expositione, quam probauimus superioris versus, id est, Quin potius missas facite has vestras iniquas reprehensiones, & casum meum attendite, & tacentes obstupescite. Tacere autem & obstupescere iubet eos, quod calamitatū eius veram causam ignorarent. Et quidem ego sic existimo nihil esse mirabilius, nihil quod maiorem facere debeat stuporem earum rerum, quas Deus in gubernandis rebus humanis gerit, quā quòd viri boni in calamitates aliquando veniāt grauissimas, iniqui vero, de quibus statim dicit, rerum potiantur. Cui rei grauissimum dat testimonium Abacuc, qui hanc rem tractans eisdem quibus Iob vitur, verbis dicēs, Aspiciate in gentibus, & videte, & admiramini, & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet, cū narrabitur. Quia ecce ego suscitabo Chaldaos, gentem amaram, & velocem ambulantem super latitudinē terra, vt possideat tabernacula non sua.

6 *Et ego quando recordatus fuero periresco, & conuertit carnem meā tremor.*

Sicut enim id admirandum, ita vehemēter, & cunctis hominibus siue æquis, siue iniquis timendum. Siquidem ego mihi persuadeo rem esse nullam, in qua Deus terribilior appareat, quā in eo, quod erga bonos, & sibi deditissimos viros seuerissimus nonnunquam, & acerbissimus sit. Quod enim sceleratos homines puniat, excruciet, omneque acerbitalis suæ virus euomat, non ita mihi admirabile, & horribile videtur. Nam pœnæ sua natura, & sceleribus comparata sunt, & sceleratas infestantur. Et quiuis homo tæ

Nihil mirabilius in rerum gubernatione quam calamitas bonorum hominum, & prosperitas malorum.

Abac. I.

diocri seueritate præditus, si posset, eas à sceleratis repeteret. Ab innocenti tamen viro vi sua longe abhorrent, cum ei sint amplissima præmia posita. Et quis posset non inhumanius vir æquo animo pati, vt sibi amicissimus, & deditissimus homo, quem valde amaret, & à quo vnice diligeretur, vt (inquam) dolore tabesceret, & incommodis omnibus excerneretur. Quare id sibi proponat impij, & nequam homines ad intelligendum quam graues iras, & periculosas inimicitias à Deo alieni sustineant. Id quod Christus animaduerti voluit cum de se, dum ad crucem raperetur, filius dixit Hierusalem, vicem eius dolentibus, Filix Hierusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros, &c. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?

Luc. 23.

7 *Quare ergo impij viuunt, subleuati sunt confortatique diuitijs.*

Docte hanc quæstionem obijcit Sophar, qui multis egit de supplicio impiorum, qua vehementer eos refellit, qui ex repentino, & grauissimo eius casu eum in culpa esse temere iudicabant. Sicut enim ex prospera fortuna non recte mores, & vita alicuius probantur, ita nec ex calamitosa reprehunduntur. Hæc quæstio valde difficilis visa fuit multis doctis viris, & multos sanctos homines, dum miseris conflictarentur, valde sollicitos habuit, improbique ea ducti Dei prouidentiam in rebus administrandis ausi sunt negare, Tractatur autem à David psalmo. 72. Et à Hieremia cap. 12. & Abacuc. ca. 1. & Malachia c. 3. Quam rem quoniam nos multis persecuti sumus libro nostro secundo de vera religione cap. 6. Eamque & Ethice, & Theologicè explicuimus, hoc loco tantum Iob dicta declarabimus. Sed prius Euripidis de hac re testimonium citabo dicentis.

ἔ γδ ἀξίον λύσασθαι φάος,
κακοῖς ὀρεόντας ἐκδικῶς πτωχόμοις,

indignum est intueri lucem videndo malos iniuste honoratos. Et alio loco.

ἢ δὴ νοσώδες τῆτο τοῖς ἀμείνοισιν,
ὅταν πονηρὸς ἀξίωμα αἰνῆρ ἔχη.
γλώσση κατὰ χῶν δῆμον, ἔδιν ὦν το πρῖν,

Valde molestum est melioribus, si vir iniquus honores obtineat, lingua populum regens, cum prius nihil fuerit, quod & Iob *subleuati sunt*, dicit Hebraicè est *ipny hatcu*, quod Græci, & quidam Hebræi, Senes facti sunt, interpretatur. Sed Chaldaus, & alij Hebræi,

Confor-

Confortati sunt, declarant, quos vulgatus secutus fuisse videtur. Ad eandem tamen omnia pertinent sententiam, ad prosperam fortunam impiorum declarandam, id est, Quare (inquit) viuunt impij valent, & robusti sunt, & multis augentur diuitijs? Ita etiam dicebat Hieremias, Quare via impiorum prosperatur: bene est omnibus, qui prauaricantur, & inique agunt. Et Dauid, Zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns.

Hierem. 12.

Psal. 72.

8 *Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum.*

Id est, multos liberos habent multumque propagant genus suum, Quod videtur ab eo dici aduersus id quod dixerat Eliphaz. cap. 15, Posteritatem, & genus impij esse delendum, Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius, est quasi oliua proijciens florem suum. Congregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt, Idem quod Iob Hieremias significasse videtur dicens, Plantasti eos, & radicem miserunt: proficiunt & faciunt fructum.

Hierem. 12.

9 *Domus eorum securæ sunt, & pacata & non est virga Dei super illos.*

Id est, præterquam quod multis bonis fruuntur tum etiam nihil incommodi accipiunt, nullam iacturam faciunt, quod etiam canebat Dauid dicens, In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Quod satis per se declarat in magnam illos Dei offensam, & odium incurrisse, cum soleat ipse vel in filios suos virga flagellis que animaduertere, adeo ut nullum filium non castiget. Ut Paulus ait, Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem filium quem recipit: in disciplina perseuerate. Quod si extra disciplinam estis, cuius particeps facti sunt omnes, ergo adulteri, & non filij estis. Numerat alia impiorum bona adiungens.

Psal. 72.

Hebræ. 12.

10 *Bos eorum concepit, & non abortiuit.*

In Hebræo bos est generis masculini, & sic quidam Hebræi atque Chaldæus exponi volunt, bos eorum grauidauit, neque semē proiecit incassum. Vulgatus tamen Septuaginta secutus est, qui ad vaccam id totum retulerunt, ita transferentes ἡ βοῦς οὐκ ἐπέσπειρεν ἢ ἡ βοῦς οὐκ ἐπέσπειρεν ἢ ἡ βοῦς οὐκ ἐπέσπειρεν. *Vacca eorum abortiuum non fecit.* Potest enim alijs punctis **בָּרַבְּ** hibar in voce esse passiuæ, ut hubar dicamus, atque ita intrasitium esse, ut Grammatici dicunt. *Vacca peperit, & non est prinata foetu suo.* Id est, sicut bos eorum, semen non proiecit, ita neque vacca foetum, sed illum maturum in lucem protulit, atque nutrit. Erant olim hominum diuitiæ in pecoribus, & armentis positæ, ut ex Iob historia in primo capite posita, & ex Laban, & Iacob in Genesi cognoscilicet. Et propterea ex hac re secundos declarat

rat

rat euentus fortunarum impij.

11 *Egrediuntur, quasi greges paruuli eorum, et infantes eorum, exultant iusibus.*

12 *Tenent tympanum, & citharam, et gaudent ad sonitum organi.*

Id est, non modo multos (vt dixi) filios procreabunt, sed etiam eos ludentes, saltantes, & ad variorum instrumentorum sonitum choros ducentes, lætos dies agere videbunt. Quare valde prospera fortuna impij declaratur, quippe in cuius familia nulla luctus atque mœroris causa futura sit; & sorte improbam filiorum eius educationem tangit. Bonus enim, & prudens pater non debet facile pati, vt diu filij sui in ludis versentur.

13 *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.*

Id est, Longam, iucundam, & bonis omnibus abundantem vitam degunt, & cum eis moriendum sit, vt naturæ satisfaciant non diu vehementerque ægrotant, neque morbi longinquitate affliguntur, sed cito morbo consumpti animam reddunt. Ita enim omnes ad vnum interpretes Hebræi, & aliqui Latini intelligendum existimant illud, *in puncto ad inferna descendunt*, vt inferna sepulcrum significet est enim in Hebræo *הוּוּ סֵוּל*, quod Hebræis sepulcrum est.

14 *Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & scientiam uiarum tuarum nolumus.*

Quoniam dixit, quare impij viuunt, declarat, quã insignis sit eorum impietas, qui statutum habent cum animo suo nullam in negotijs tractãdis honestatis, sed tantũ utilitatis rationem ducere. Qui dixerunt, *Deo recede à nobis*, quod qui dicit, statim exponit adiungens *scientiam uiarum tuarum nolumus*. Id est cõsilia, & præcepta tua audire nolumus, non enim ad pietatis, & virtutis, sed ad commodi, & utilitatis leges officium dirigere decreuimus. Qui habitus est intemperati, vt docet Aristot. in 7. Ethicorum, in quo extrema collocatur improbitas. De ijs dicit Dauid, Transierunt in affectum cordis. Et Hierem. Dereliquerunt legem meam, quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea, & abierunt post prauitatem cordis sui. Quorum imago descriptissimè poni mihi videtur in Exodo, Cum videns populus, quod moram faceret Moyses veniendi ad eos, congregatus aduersus Aaron dixit, Surge, fac nobis Deos, qui nos præcedant. Ita remisso, & imbecillo animo viri si Deus vllam fecerit moram eorum expectationi satisfaciendi; aut vllam in colenda virtute iacturam fecerint; perturbationum suarum rebellionem eocere non valentes, Deo neglecto, & virtute

Habitus in-
temperati &
hominis pro
sigtissimi.

Psal. 72.

Micre. 9.

Exod. 32.

tute missa, alio sine vitæ suæ rationes dirigunt. Quare rectè Deus apud Abacuc monet, Si moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit.

Abac. 2.

15 *Quis est Omnipotens, ut seruiamus ei?*

Sicut respondit Pharaon Moysi, & Aron, Quis est Dominus, ut audiã vocẽ eius, & dimittã Israel? nescio dominũ & Israel non dimittã. *Et quid nobis prodest, si orauerimus illum?* In hoc ponitur robur, & firmamentũ totius excusationis impiorũ hominũ. Siquidẽ valde inutile esse iudicãt Deo inservire, & pietatis præcepta tenere, id quod etiam docet Malachias. Dixistis inquit vanus est, qui seruit Deo. Et quod emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes corã Domino exercituũ? Quod quã falsum, & infirmum sit multis narrauimus in Zachariæ. c. I. vers. 3.

Exodi. 5.

Mala. 3.

26 *Veruntamen, quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit à me.*

Quoniam bona multa numerauit, quibus improbi homines aliquando cumulentur, deinceps mala connumerat, quibus affligi soleant. Quo fit, ut eorum fortuna potius timenda, quam expetenda esse videatur. Et primum quid mali in illis bonis sit inclusum, ostendit, deinde alia multa mala narrat. Illud autem eorum secundam fortunam miseram satis efficit, quòd fortuna sit, id est varia, atque volubilis. Quare peruersa eorum consilia sunt, qui bona sequuntur ea, quæ firmiter retineri non possunt, sed cum firmiora esse videntur, facillimè de manibus elabuntur. Quo argumento, quam vana sint docet Ecclesiastes, Miserabilis (inquit) prorsus infirmitas, quomodo venit, sic reuertetur, Quid ergo prodest ei, quòd laborauit in ventum, sed etiam id ipse Iob declarat adiungens.

Secundam fortunam impij quid miseram reddat, Eccles. 5.

17 *Quoties lucerna impiorum extinguetur & superueniet eis inundatio.*

Lucernam nominat prosperam eorum fortunam, quæ ut fortuna est, ita ut nonnunquam, vel in hoc æuo imminuitur atque mutatur, in miserias homines felicissimi veniant incredibiles. Saltem fieri non potest, quin morte vniuersa eorum prosperitas exterminetur, & propterea rectè, Salomon omnino, & in totum enũciat, Lucerna impiorũ extinguetur. *Et dolores diuidet furoris sui?* Id est, Deus in eos ira inflammatus multos eis dolores, & mærores afferet, ut suorum criminum pœnas luant, *diuidet* autè dicit, Quoniam, ut in fine superioris capituli dixit Sophar, Pœna atque supplicium est pars hominis impij à Deo, & hæreditas verborũ eius à Domino. Et ita verbum, quod *diuidet* hoc loco interpretatus est vulgatus est eiusdem radicis, cuius illud, quod Partem superiori

Calamitas impiotum.

Proh. 24.

*Pfal. 74.
Matt. 24.*

capite reddidit. *כֶּלֶח* halac diuidit, & *כֶּלֶח* helec pars. Dauid etiam in psalmo canit, Calix in manu Domini vini meri plenus misto, veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Et Christus in euāgelio, Diuidet eum, & partem eius ponet cum hypocritis.

18 *Erunt sicut paleæ ante faciem venti, & sicut fanilla, quam turbo dispergit.*

Id est, quamuis multis opibus, generis claritate, amplis militum copijs, & alijs fortunæ præsidijs cincti sint: non poterunt tamen Deo irato magis resistere, quam paleæ ventis, & turbini fanilla resistit. Non sic impij, non sic, sed tanquā puluis quem proijcit ventus à facie terræ, ait Dauid, Quo loco pro puluere est idem nomen quod hic pro palea *קֶמַח* moz gluma siue folliculus grani frumenti, quo nihil leuius in paleis.

Psal. 1.

19 *Deus seruabit filijs illius dolorem patris: & cum reddiderit, tunc sciet.* Est hic versus cum quibusdam sequentibus ambiguus, & hac de causa difficilis habetur varieque exponitur. Ego verò misis aliorum opinionibus eam persequar expositionem, quæ planior, & cōtextui aptior mihi videtur. Ponit igitur hoc versu duplicem pœnam quæ impijs afficiendus est, vna quæ ad liberos & posteritatem eius pertinet, cum dicit, Deus seruabit filij illius dolorem patris, id est, Dei opera, filij participes erunt doloris & calamitatis patris. Quod dolorem dicit est in Hebræo *חַמָּוֹן*, quod vim siue violentiam significat, quæ significatio etiam quadrat, id est, Iras eas; quas Deus aggregauit ex factis iniquis patris manabunt ad perniciem etiam filiorum, id quod hoc libro sæpe ab amicis Iob usurpatum est. Et in Exodo dicitur de Deo, Qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus in tertiam, & quartam progeniem. Sed hæc pœna leuior est, si cum altera ad ipsum modò parentem pertinente comparetur. Quæ eodem versu ponitur, cum ait, *Cum reddideris tunc sciet*, Quibus verbis eas pœnas intelligi puto, quæ sunt apud inferos impijs statuta, quod ex ijs, quæ postea dicentur magis declaratur. Has enim esse pœnas vix sibi persuadent scelerati, & nefarij homines quousque eas reddant. Quæ de causa diues ille apud inferos excruciatius rogabat Abraham dicens, Rogo ergo te pater, vt mittas Lazarum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum, &c. Hæ etiam pœnæ ad ipsos duntaxat improbos spectant, nihilque filios propter parentum scelera attingunt.

Exod. 34.

*Pœnæ apud
inferos im-
pijs statuer.*

Luc. 16.

De ijs enim tradit Ezechiel Anima, quæ peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem

Ezech. 18.

iniquitatem filij: iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum.

20 *Videbant oculi eius interfessionem suam.*

Id est mortem illam perpetuam, qua apud Tartarum multabuntur. De qua loquitur Dauid, In inferno positi sunt, mors de pascet eos, id est, Non sinet eos vivere, erumpereque de terra, sicut boni iterum vivunt erumpentque de terra, tanquam granum frumenti, si cadens, in terra mortuum fuerit, recte vero dicit, *interfessionem suam*. Hæc enim est propria impiorum mors, nam ea, qua ad huius vitæ exitum vocantur, communis illis cum sanctis hominibus est. In Hebræo autem est *וידע*, quod hoc tantum loco reperitur, & afflictionem & euentum malum Hebræi significare dicunt & ita Chaldæus *וידע* tebere attritionem suam vertit. Sed mors illa sempiterna est propria iniquorum afflictio atque attritio. Græci vero *μετάνοια* eadem transferunt. Et de furore Omnipotentis bibet, Id est, cognoscet quanta sit ira Dei, & quam fuerit temerarium illam irritare. Qua dicendi ratione Ioannes in Apocalypsi usus est, ut Tartari cruciatus significaret dicens: Hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne, & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni. Et fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Recte vero dicit Omnipotentem. Nam tantum Omnipotens huiusmodi tormenta adhibere potest. Et ob eam rem ex hac potentia Deum Christus apud Matthæum describit dicens. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt, sed potius timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.

21 *Quid enim ad eum pertinet de domo sua posse? & si numerus mensium eius dimidiatur.*

Afferit duas causas, ut ostendat hanc mortem impij propriam sapientissimè à Deo fuisse institutam, vnam hoc versa, alteram quantum sequentibus scribit. Nam si postquam vitam hanc mortalem amitteret, nulla reliqua esset alia pœna: quæ perferret, nisi ea qua filij & familia eius propter eius scelera afficiuntur, quid sua id re ferret? Postquam enim mortuus fuerit, nihil eum domus suæ labores, & dolores attingunt, Sicut dicebat Esaias, Cum ærumnas, & calamitates à populo suo deprecaretur, Abraham nesciuit nos, & Israel ignoravit nos, Quare æquum erat, ut eas post mortem pœnas subiret, quæ ad ipsum modo pertinerent. Quod dicit, *Si numerus mensium eius dimidiatur*. Hoc est licet immatura morte absumatur. Contingit enim sæpe homines propter scelera sua citius è vi-

Psal. 48.

Ioan. 8.

Apoc. 14.

Esa. 63.

Cur apud in
feros pœna
sint impunita
tata.

Matt. 10.

ta expelli, quam eorum natura postulat, Viri sanguinum, & dolo-
si non dimidiabunt dies suos ait Dauid.

Psal. 54.

22 *Nunquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat.*

Id est, nihil sapientiæ deesse oportet ei, qui excelsos iudicat. Va-
rie etiam exponitur illud, *qui excelsos iudicat*, existimo tamen signi-
ficare, qui iudices omnes vocat in iudicium. Ita explicant non-
nulli illud Dauidis, deus deorum Dominus locutus est, hoc est iu-
dex iudicum. Et Ecclesiastes ait, Si videris calumnias egenorum,
& violenta iudicia, & subverti iustitiam in prouincia, non mire-
ris super hoc negotio. Quia excelsus excelsior est alius, & super hos
quoque eminentiores sunt alij. Estque sapientissima ratio quam
Lob tangit ad demonstrandum oportere Dei sapientiam omni-
bus esse numeris absolutam: secus enim, si quidpiam ipse impru-
denter fecisset; à quo corrigeretur, cum ipsius nullus iudex reliquus
sit: aut si alius iudex in ea re quam Deus ignoraret, errasset, emē-
dari nequiret. Quare rerum vniuersitas perpetuo non valeret cō-
sistere, cum in aliquo posset errore versari, qui nulla ratione emē-
dari, & corrigi posset. Quare absurdissimum est existimare (vt
Lob ait) vlla posse Deum scientiæ parte vacare. Quod dicit, vt
intelligamus, ita à Deo fuisse institutum, vt superiori, & sequenti
ratione par & æquum esse demonstratur aliquam post mortē im-
pijs pœnam esse constitutam.

23 *Ille homo moritur robustus, & sanus, diues & felix.*

24 *Viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossi illius irrigatur.*

25 *Alius vero moritur in amaritudine animæ absque vllis opibus.*

26 *Et tamen simul in puluere dormient, & vermes operient eos.*

His versibus declarat alteram causam, cur æquum & consentaneū
sit alium esse postquam ex hac vita discesserint iniquorum homi-
num proprium interitum. Quia plerunque accidit, vt improbi ho-
mines totam vitam iucundissime viuunt, contra vero probi mi-
sere calamitoseque: omnes tamen similiter & vno modo moriun-
tur. Quod si nullus restaret actus, sed omnis eorum fabula morte
esset peracta, iniqua certe esset proborum hominum conditio, ne
que ille omnium iudex æquum redderet iudicium; sed error into-
lerabilis in vniuersitatis gubernatione esset, si pœnæ per se vique
sua sceleribus institutæ, præmia vero virtutibus, conuersa ratio-
ne pœnæ bonis imponerentur, præmia vero improbis tribueren-
tur. Hoc argumento Paulus probabat aliam post mortem bonis
superesse vitam, Quia si in hac vita (inquit) tantum in Christo
sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Eo-
dem argumento Ecclesiastes vsus ad demonstrandum magnam ef-

Dei cur per-
fecitissima
oporteat, esse
sapientiam.

1. Cor. 15.

Eccles. 2.

se vitæ huius vanitatem, vt doceret aliam esse quærendam vehementerque expetendam, ad eamque toto pecciore aspirandum. Et dixi (inquit) in corde meo, si vnus stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest, quòd maiorem sapientiæ dedi operam? locutusque cum mente mea animaduerti, quòd hoc quoque esset vanitas. Hoc etiam argumento Abraham apud Lucam convincebat diuitem illum æternis tenebris vinculisque mandatum, merito tanto illum cruciati affici, Lazarum vero leuari, Fili (ait) recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Quòd dicit, *Iste homo robustus & sanus, &c.* Habitum & specimen narrat hominis iniqui voluptatibusque dediti, & cui omnia pro libidine sua suppetunt. Ita enim in scriptura describi solet, Sicut dixerat Eliphaz, Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui cervice armatus est: operuit faciè eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet. E còtrario vero sancti viri, pauperes, omnibus præsidijs destituti, lectu & marore confecti dici solent, vt passim in psalmis, & alijs scripturæ locis videre licet, Videant pauperes, & lætentur: querite Deum, & viuet anima vestra. Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, & victos suos nõ despexit. Et propterea eos Iob significauit dicens, Alius verò moritur in amaritudine animæ suæ, &c. Sequitur deinde, *Certe noui cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.* Diximus sæpe ad explicandum argumentationes amicorum Iob eorum propositiones esse veras, assumptiones tamen falsas; quas fere semper suppresserunt ac in toto genere impiorum versati sunt, enarrantes iniquos homines licet aliquando floreat, tandem suorum criminum pœnas pendere. Dicit ergo Iob, *noui cogitationes vestras, &c.* Noui ea de causa vos de supplicio impiorum disserere, quia existimatis me in tantas calamitates venisse, quòd iniquus sim. Id quod vocat cogitationes eorum, quia id aperte non dicebant, & quòd assumptiones in argumentando reticebant, intelligentes tamen eas. Iniquas verò sententias huiusmodi cogitationes appellat, quòd temere de illo, & falso ferebantur.

28 *Dicitis enim, Vbi est domus principis? & tabernacula impiorum?* Id est, dicitis has propositiones, & generales sententias, assumptiones prætermittentes, neque exponentes, qua de causa tam multis has generales quæstiones tractetis. Acutissime summam fecit totius sermonis ab amicis inducti: nam omnes eorum orationes, si recte ponderentur, in eo versabantur, vt docerent, & impios, & eorum progeniem, & posteritatem, domus vel locupletif-

Luc. 16.

Iob 15.

Quam diuer-
sa ratione bo-
ni, & mali in
scriptura sa-
cra describan-
tur.

Psal. 22.

Psal. 6.

simas, & instructissimas, nomen, & memoriam esse delendam ita ut vestigium nullum eorum in terris relinquatur. Eliphaz enim dixit, cap. 15. Non ditabitur, neque perseuerabit substantia eius, nec mittet iu terra radicem suam, &c. Lædetur quasi vinea, in primo flore botrus eius, & quasi oliua proijciens florem suum. Congregatio enim hypocritæ sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. Baldad id etiam dixit, cap. 18. Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna, quæ super eum est, extinguetur. Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, &c. vsque ad finem capitis. Dixit item id Sophar, cap. 20. Si ascenderit, vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent vbi est? Quas omnes sententias Iob hoc versu comprehendit, ut ostendat se scire quo spectarent: licet ab illis non explicaretur. Quæ expositio huius, & superioris versus planior, & aptior cæteris mihi videtur, licet interpretes Latini & Hebræi alias longe diuersas sequantur.

29 *Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoscetis.*

Confutare vult has propositas generales sententias; erant enim falsæ, ut ab ipsis intelligebantur, Semper impios in hac vita scelerum suorum pœnas pendere, ut in exponendis amicorum dicitis à nobis traditum est. Dicit autem hoc versu confutationem hanc quam tractare vult ita esse testatam, ut eam vel ignari, & imperiti homines nouerint. Posuit autem speciem pro genere, Viatores, dicens, id est, homines nullis studijs deditos. Malo enim id ita intelligere, quam ut alij, qui ea de causa viatores nominare dicunt, quod huiusmodi homines id melius scire possint, quia varias regiones peragrant. Perinde quasi non questus faciendi, sed rerum cognitionis causa peragrarent.

30 *Quia ad diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducitur.*

Diem perditionis, & furoris vocat eum quo in æternum dabitur cruciatum. Sicut Paulus loquitur desideria inutilia, & nocua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Illa enim vera est impij perditio, tunc vere Deus in illum terribili ardebit furore, significat ergo iniquos homines non semper in hac vita pœnas sustinere, quia ad illum diem furoris, & perditionis referuntur. Sed quod *seruatur* dicit, in Hebræo est יְשַׁרְיָהוּ ieha sech. Quod verbum vulgata editio valde ambigue interpretatur. Est enim custodire, ut 1. Reg. 25. ver. 39. Seruum suum custodiuim in malo.

malo. Et retinere 2. Reg. 12. vers. 16. Retinuit Ioab populum, & quiescere Hier. 14. vers. 10. Multis locis est parcere, vt psalm. 77. vers. 49. & Gen. 22. ver. 12. & præparare Job 38. vers. 10. Hebræis tamen vbique constanter prohibere significat, Et ita ex hac significatione facilius hic locus explanatur in eandem sententiam, quam reddit vulgatus. Sed tunc perditionis dies significat eum diem, quo in hac vita calamitates, & detrimenta vrgent. Sicut dicebat Hieremias, Sicut ventus vrens dispergam eos coram inimico: dorsum & non faciem ostendam eis in die perditionis eorū. Ait ergo, Die perditionis prohibetur malus, id est, Calamitatibus, & detrimentis prohibetur, quemadmodum dixit Dauid, In labore hominum non sunt. Quare non recte putatis iniquis hominibus perniciem semper in hac vita comparari. Cum contra plerunque sit, vt cum alijs incommoda cadant, ipsi leuentur. Potestque hæc explicatio ipsius Vulgati auctoritate probari. Quandoquidem ex ipsius sententia in 1. Regum à nobis citata custodire verbum חַוִּי hasac significat, vt vertamus, Die perditionis malus custoditur. Septuaginta transferunt *καὶ ἐτα* subleuatur. Chaldaeus vero חַוִּי itmanah prohibetur. Quod autem sequitur, *Et ad diem furoris ducetur*, quo adduci potuit vulgatus, vt illo modo primam huius versus partem explicaret, vt melius huic secundæ cohæreret. Ita secundum Hebræorum sententiam exponendum est, ad diem furoris ducetur, alij scilicet. Nam in Hebræo verbum est plurale חַוִּי iubalu ducuntur, id est, Ipsi calamitate prohibentur, Cum in eam trahuntur alij. Cum hominibus non flagellabuntur, dixit Dauid.

Hier. 18.

Psal. 72.

Psal. 72.

31 *Quis arguet coram eo viam eius?*

Id est, cum tam prospero fortunæ flatu vtantur, quis eos à praua vitæ ratione reuocare, aut eorum flagitia audebit arguere? Sententia quidem tanto viro digna: ita enim fit, vt homines secundis rebus effrenati, prope fieri non possit, vt in gyrum rationis doctrina & reprehensione ducantur, & ita maximum discrimen subeunt, qui eorum improbam vitam audent increpare. Hac enim de causa cædes indignissimæ Christi, & sanctorum eius effectæ sunt. Cur enim Christus tam crudeli fuit morte multatus, nisi quod Scribarum, Phariseorum, & Sacerdotum acriter vitia obiurgaret? cur Ioannes Baptista, cur Apostoli, multi prophetae, & sancti viri nefarie interfecti sunt, nisi quod potentes, & fortunatos homines sceleris arguere non dubitarent? Quare recte dicit, *Quis arguet &c.* dicit etiam Ecclesiasticus, Noli resistere contra faciem potentis, ne coneris contra ictum fluminis. Nihilominus

Quam difficile arguantur qui prospera sunt fortuna.

Eccl. 4.

statim monet, quod sancti i viri fecerunt. Pro iustitia (inquit) agnoscere pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia: & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Contra vero nulli melius ab errore auertuntur, & ad pietatem informantur, quam quibus aduersa accidunt. Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas, ait David. Sequitur eodem versu. *Quae fecit, quis reddet illi?* Id est, quis eius scelera vindicabit, cum rerum ipse potariatur? Dixerunt (vt ait David) quis noster, Dominus est? Et vt hoc capite Iob, Quis est Omnipotens, vt seruiamus ei? Cum igitur, neque verbis possit a prauitate reuocari, neque factis eius impetus reprimi, non potest non esse improbissimus, nullas tamen poenas in hac vita suscipit, sed *Ipsa ad sepulchra ducetur.* Id est ad vnum e sepulchris Hebraea phrasi. *Es in congerie mortuorum vilibilis.* Id est, inter mortuos collocabitur, & permanebit. Quod dicit in congerie mortuorum in Hebraeo est *בְּרֵי גַדִּים*, quod acerrimum tritici proprie significare dicitur, & ita quidam exponunt Matura morte absumetur, & ad sepulchrum efferetur, sicut inferitur acerrimus tritici in tempore suo, vt capite 5, dixit Eliphaz. Quidam Hebraeus acerrimum scribit vocare fornicem, aut pyramidem quae more Israelitarum in locupletum sepulchris collocari consuevit, quam ita vocat, quia acerrimum tritici figura sua imitatur. Placetque alijs haec expositio.

33 *Dulcis fuit glareis Cocytii.*

Cocytus fluuius est in Arcadia ab Stryge palude fluens; quem esse inferorum fluium poetae commentabantur, quod in illam paludem multa cadauera coniciebantur, vt cito exederentur. Glarea est terra lapidosa, quae in fluiuorum ripis esse solet. Posuit autem vulgatus interpres speciem pro genere, cocytum dicens. Nam in Hebraeo ipsum genus ponitur *בְּרֵי נָבָל* torrens, intelligit autem Hebraeus, & vulgatus locum esse sepulchrorum, quod olim forte secundum flumina efficiebantur. Et ita, vt quidam Hebraeus narrat Arabum lingua sepulchrorum loca vocantur. Significat ergo, dulce eis fuisse sepulchrum, quia nihil mali in sepulchro sentit, cum sensum non habeat cadauer. *Et post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles.* Id est, omnibus hominibus est definita mors, siue boni illi, siue mali sint. Ognare minime hominis iniqui, sed natura corruptae poena putanda est.

34 *Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnet ostensa sit veritati?*

Conclusio est totius argumentationis, qua amicorum sermo retellebat dicensium, Pius tamen in hac vita res fore secundas, *107*

Iob 5.

Cocytus fl. -
uius.

pijs autem aduersas, cum contra plerunque contingat, vt impij secunda fortuna toto suæ vitæ tempore, pij vero aduersa vtantur. Et hæc de causa ait amicorum responsonem repugnare veritati. Ita enim optime declaratur, quod ad verbum dicit Hebraeus, In vestris responsonibus relinquitur præuaticatio, id est, à veritate deflexio. Consolamini vero dicit, quod Eliphaz cap. 5. & Baldad e. 8. & Sophar c. 11. consolabantur eum dicentes, Si frugi fieret, in Deique gratiam rediret, fore, vt continuo Deus detrimenta eius reseriret, quod ipse hac argumentatione cõfutauit, ostendens bonos viros detrimenta multa, & acerbitates in hac vita perferre. Qui igitur bonus est, is non continuo vitæ incommodis leuatur. Quocirca eum frustra (vt dicit) consolabantur.

C A P V T XXII.

Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit.

- 2 Nunquid Deo potest comparari homo, etiam cum perfecta fuerit scientiæ? A
- 3 Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit via tua?
- 4 Nunquid timens arguet te, & veniet tecum in iudicium?
- 5 Et non propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas?
- 6 Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, et nudos spoliasti vestibus.
- 7 Aquam lasso non dedisti, et esurienti subtraxisti panem.
- 8 In fortitudine brachij tui possidebas terram, et potentissimus obtinebas eam. B
- 9 Viduas dimisisti vacuas, et lacertos pupillorum comminuisti.
- 10 Propterea circumdatus es laqueis, et conturbat te formido subita.
- 12 Et putabas te tenebras non visurum, et impetu aquarum inundantium non oppressum iri?
- 12 An cogitas, quod Deus excelsior celo sit, et super stellarum verticem sublimetur?
- 13 Et dicis, Quid enim nouit Deus? et quasi per calignem indicat.
- 14 Nubes latibulum eius, nec nostram considerat, & circa cardines cali perambulat.
- 15 Nunquid somitam seculorum custodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui?

mur, Iobum docet nullum errorem ab eo notari posse in diuina
 prouidentia, & rerum administratione, cuius Deum posset argue
 re, & in hanc sententiam ait, *Nunquid Deo potest comparari homo?*
&c. Compararetur autem, si illum redargueret, aut conuincere
 posset erroris, atque adeo eslet tunc Deo præstantior. Quod cum
 fieri nequeat, non potest igitur homo coarguere Deum. In ean-
 dem rationem Græci dixerunt, Nunquid Dominus non est do-
 cens prudentiam, & scientiam? Quod si per se vique sua ad Deum
 pertinet docere, doceri igitur & ab errore auerti non potest. Fa-
 cile etiam intelligitur eandem Chaldæum reddidisse sententiã.
 Illa etiam quadrat quorundam Hebræorum interpretatio, quam
 posuimus, Nunquid Deo proderit vir, sicut sibi proderit homo
 prudens? id est, Nunquid Deo aliquam doctrinã, & scientiã vri-
 litatem afferet, sicut sibi ipsi potest afferre? minime quidem. Atq;
 ex hoc fit, vt frustra coneris Deum erroris arguere. Ex hoc facile
 planum fit, atque contextitur, quod sequitur.

3 *Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei, confers, si immaculata
 fuerit via tua.*

Id est, licet omni sceleris macula vaces, sisque iustissimus, ac pro-
 inde prudentissimus, de qua re eum monere, aut cuius consilij ei
 auctor esse potes?

4 *Nunquid timens arguet te, & veniet tecum in iudicium?*

Id est, Ita ne vero putas, tantifacere Deum reprehensiones tuas,
 vt timens ne illum alicuius erroris conuincas, pro se respondeat
 te arguat, & tantis incommodis afficiat, vt sermones tuos, & acré
 contentionem comprimat?

5 *Et non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates
 tuas?*

Videtur superiori capite Iob Eliphazum pupugisse dicens, Noui
 cogitationes vestras, vt à nobis explicatum est, hoc est, Licet as-
 sumptiones ratiocinationis reticèatis, noui tamen vos de toto
 genere impiorum disputare, putantes me impium esse. Ne au-
 tem ipsius metu, aut reuerentia, aut quod non ita res haberet,
 putaret Iob amicos assumptiones suppressisse, eas, quod hæte-
 nus nemo fecerat, modo pronunciat, aperte testans, & clamans
 eius anteaquam vitam sceleratam fuisse. Sed cum hæc falso obji-
 ciantur, potius maledicæ conuiciatoris, quam vehementis repre-
 henforis personam agit Eliphaz. Hoc autem eius testimonium
 satis plane ipsius Dei oraculo refutatur in principio huius libri
 posito, Erat Iob vir simplex, & rectus, & recedens à malo.

6 *Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus.*

Sine causa dicit, id est, Cum tibi nihil deberent, vi abstulisti, quod declarat adiungens, Nudos spoliasti vestibus, id est, illos nudos reliquisti, cum vestem aliam non haberent, quod erat scelus maximum. Præsertim Deo dicente, Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei, ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud, in quo dormiat, si clamaverit ad me exaudiam eum, quia misericors sum. Sed hoc culpæ crimen in Iob non hærebat, cum ipse trigesimo primo capite dicat. Si negavi, quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Quia ab infantia mea crevit mecum misratio, & de utero matris meæ egressa est mecum.

Exod. 22.

7 *Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem.*

Id est, cibum, & potum esurienti pauperi non suppeditasti. Neque hæc quidem culpa residebat in Iob. Nam ille capite citato etiam dicit, Si comedi buccellam meam solus, si non comedit pupillus ex ea.

8 *In fortitudine brachij tui possidebas terram, & potentissimus obinebas eam.*

Id est, non iure sed iniuria, non æquitate, sed vi & armis eas, quas habebas diuitias, & comparasti, & alijs imperabas, quia fortior illis, & violentior eras. Sed Hebræa ita ad verbum habet, Vir brachij terram occupabat, & cuius persona accipi solebat, habitavit in ea. Virum brachij potentem vocat, de eodemque dicit, Cuius persona accipi solebat, id est, cui iudices si alijs iniuriam facere, resistere non audebant. Quare præter eam, quam vulgatus expressit, potest hic locus aliam habere sententiam, Aequo animo patiebaris, ut potentes & locupletes homines aliorum bona per vim occuparent, quod crimen gravissimum est in eo, qui rem publicam capessit. Quod vehementer cauebat David dicens, Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam; qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum. In matutino in terficebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. Sed Septuaginta viri viri brachij eum esse intellexerunt, qui nullas habet opes, brachio meretur, hoc est mercede conducitur, ad aliquid faciendum, ita primam versus partem convertentes, Non habitare fecisti pauperes in terra, id est, Quoniam fortunis eos evertebas, ita ut cogerentur opera, & industria sua victum querere. In secunda autem huius versus parte participium, quod habi-

Psal. 100.

tus vocant grammatici Hebræi נאשׁוּ נאשׁוּ nafu actiuum esse fecerunt, ita vertentes ἐβραϊμαστας δὲ τῶν ἀνθρώπων πρόσωπα vultus aliquorum reuerebaris, hoc est personas accipiebas, non ex æquitate, sed ex personarum dignitate iudicans. Illud præterea hoc versu egerunt Septuaginta, vt illum totum conuerterent, primam partem secundo loco, & secundam primo ponentes, vt aptius, puto, sequenti versui cōiungeretur, qui de eadem re disserit ex eorum versione, de qua prima huius versus pars. Sequitur enim.

9 *Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisi.*

Idest, ijs eras infestus, atque crudelis, quos omni præsidio orbatos esse intelligebas. Quod quidem scelus esset immane principis præfertim, cui homines tenues, & inopes curæ maximæ esse debet, ne vllum à potentioribus detrimentum accipiant, & ob eam rem acriter Esaias increpat principes populi sui dicens, Pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. In eaque re David maxime Dei imperium commēdat, Quod Dominus custodit aduenas, pupillum, & viduam suscipiet, & vias peccatorum disperdet. Eodem autem modo, quo vulgatus Græci, & Chaldaeus hunc versum reddiderunt. Sed illud verbum comminuisi נאשׁוּ ieduca, quod alijs punctis est actiuum, sicut omnes classici interpretes esse nouerunt, ijs punctis, quibus apud Hebræos scribitur est passiuum, & eam oratio habet sententiā Brachij pupillorum contrebantur, id est, te coniuente pupilli à diuitibus, & potentibus opprimebantur. Quæ erat culpa (vt dixi) in principe grauissima, sed quacunque id ratione intelligatur, in Iob hærebat, vt ipse cap. 29. testatur, Oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quòd liberassem pauperem vociferantem & pupillum, cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor vidue consolatus sum, &c. Patet eram pauperum, &c. Contrebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædā.

10 *Propterea circumdatus es laqueis.*

Laqueos vocat eas calamitates in quas incidit, quibus illi Deus repressit & iras eius fugientem, & quasi contemnentem (vt putabat Eliphaz)prehendit. Eodem nomine calamitates vocabat David dicēs, Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, & conturbat te formido subita. Easdem calamitates intelligit, quæ repente illum inuaserunt.

11 *Et putabas tenebras non visurum, & impetu aquarum inundantium non oppressum iri.*

Tenebras etiam vocat calamitates, quo nomine, vt saepe hoc libro diximus frequenter in scriptura vocantur. Aquas etiam vocat eadem

Esai. 1.

Psal. 145.

Psal. 65.

easdem calamitates. Sicut dixit Dauid, Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Ex quo intelligemus quantam eloquentiam, & verborum copiam habuerit Eliphaz. Significat igitur, Et cum tot tantisque peccatis tenearis, putabas te calamitates vitaturum, quibus tua ista scelera Deus visitaretur. Hebræa etiam ita reddi possunt, Vel tenebras non vides, & multitudinem aquarum, quæ te operiet? Id est an non animaduertis, te propter flagitia tua tot mala sustinere? Sed quod Vel conuertimus in Hebræo, est אור, Septuaginta tamen auctores אור lumen legisse videntur. Quod facile fieri potuit, nam. ו & א. literæ similes sunt: præsertim, quod. ו. adiuncta est virgula machaph, qua similiores fierent. Et ob eam rem in eandem sententiam, ita Græci hunc versum conuerterunt τοῦ φωτός σου σκοτίας, ἀπὸ τῆς κοίτης σου. δὲ τὸ ὕδωρ ἀπέκλυσε, lumen tibi in tenebras abiit, & te dormiente aqua operuit. Id est, prosperitas tua in miseriam versa est; & te securum, & nihil simile cogitantem calamitas oppressit, illud enim אור אור לא לך turch non videbis, liberiori paraphrasi dormiente interpretati sunt, ad declarandum magis securitatem impij, qua fuisse Iob ex versione vulgati, & Græcorum indicabat Eliphaz. Falso tamen cum ipse c. 3. dicat, Timor, quem timebam, euenit mihi, & quod verebar, accidit. Et c. 9. Verebar omnia opera mea, sciens, quòd non parcereres delinquenti.

¶ An cogitas quòd Deus excelsior celo sit, & super stellarum verticem sublimetur.

Non solum facta, habitum, & securitatem hominis scelerati, sed etiam dicta, & cogitationes sancto Iob Eliphaz temere attribuit. Itaque illum sceleratissimū esse sibi persuasit. Vt ex hoc loco coniecturam faciamus, quam vehemens, & penitus insita opinio per animos stultissimi vulgi peruaserit, vt neminem esse calamitosum videant: quem non flagitiosum existiment, Vt Christus cum sceleratis reputatus est, vt ait Esaias, & citatur à Marco, Et de se ipse per Dauidem dicit, Ego sum vermīs, & non homo, opprobriū hominum, & abiectio plebis. Et alio psalmo Dauid ait, Quòd exprobauerunt inimici tui Deus, exprobauerunt commutationem Christi tui. Has autem peruersas cogitationes impiorum hominum ponit Dauid in psalmo, Et dixerunt, Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Iacob. Ita Eliphaz de Iob dicit, vt sequentibus versibus magis declarat. An putabas Deum impia facta non visurum (vt iniqui putant) quòd tanto à te interuallo distaret, vt sit cælis, & stellis ipsis excelsior? Eadem sententiam, sed obscurius habent Hebræa: quæ ita verbū de verbo cōuertit Chaldeus, Non-

Psal. 68.

Stulta vulgi opinio putatis flagitiosū calamitosum esse.

Esai 53.
Marc. 15.
Psal. 22.

Psalmo. 93.

ne Deus in altitudine calorū: vide verticem stellarum, quoniam excelsæ sunt, id est, Quia Deum in calorū altitudine esse videbas, & ipsos cælos altissimos à nobisque distantissimos esse. Dicis, &c. vt est in sequenti versu. Septuaginta tamen auctores aliam hoc versu sententiã intellexerunt *μὴ ἵχθὺς ὁ τοῦ ὑψηλοῦ ἕξει ἄνω ὄραται* & *ὁ οὐρανοῦ ὄραται*; nonne habitans in excelsis videt? Et superbia elatos deprimi? Id est, putabas, vt dixit superiori versu te nebras non visurū, perinde quasi is, qui habitat in excelsis, non videret? Et homines elatos superbia non deprimeret, itaque Græci cogitationes, quas narrat iniqui, non hoc, sed sequenti versu incipere putarunt. Illam autem primam versus partem, Nonne habitans in excelsis videt, significant Hebræa, tantum si colum siue accentus Athnah ponatur non in *עַלְמַי* samaim cælis, vt volunt Hebræi, sed in verbo *אֲנִי* ree vide. Nam tunc verbum de verbo conuersa, id declarabunt Hebræa, Numquid Deus altitudinis videt. Illud autem, Superbia elatos deprimi, liberior paraphrasis esse potest eius, quod est ad verbum in Hebræo, Verticem stellarum, quoniam excelsæ sunt, vt verticem stellarum, vocet homines superbia elatos, quos excelsos esse videt, vt deprimat ad supplicium. Sicut dixit Dauid, Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit, quod exponit Pater Augustinus, Vt deprimat.

Psal. 137.

13 Et dicis, *Quid enim nouit Deus? & quasi per caliginem iudicat.*

14 *Nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines celi perambulat.*

Rationes ponit, ridiculas impiorū hominū, quibus adducti putāt scelera sua Deum latere posse. Vt, quam amentes, & ridiculi sint, ostendat, qui tam friuolis, stultis, & prorsus ineptissimis argumentis de re grauissima iudicent, & in qua tota eorum salus agatur, Quod Deus longissimo à terris interuallo distet, nam perambulat (aiunt) circa celi cardines. Hebraice, *מְהוּג* hug, gyrum, vt vertunt Septuaginta, vel circuitum celi; quare res tantum caelestes considerat atque administrat, terrestres vero cum tam longe absint ab eis, vel non videt, vel non curat. Quam rationem absurdissimam refellunt Theologi, docentes Deum rebus omnibus adesse præsentem, per essentiam, quod res omnes fecerit, & alat, per potentiam, quod res omnes ei subiciantur, & ad nutum pareant, per præscientiam, quod res omnes inspiciat, & penitus cognoscat. Quam excellentissimam Dei prouidentiam, & rerum omnium vel minimarum curam Christus docuit apud Mattheum dicens, Nonne duo passeris assere vancunt, & vnus ex illis non cadet in terram sine patre vestro? Vestri autem capilli capitis omnes numerati

Deum tribus modis rebus omnibus adesse præsentem.

Matth. 10.

rati sunt. Aliam etiam non minus ridiculam ponit impiorum suæ peruersissimæ opinionis rationem, quod ipsum interuallum, quo cæli à terris distant, præterquam quod longissimum est, nubibus interclusum, & obsitum sit, Perinde quasi Dei acies corporis esset particeps, & nostrorum oculorum similis, & non acutissimi, & im-
mensi potius ingenij, quo totum orbem atque adeo res infinitas, seipsum inquam lustrat.

15 *Nunquid semitam seculorum custodire cupis quam calcauerunt viri iniqui.*

Semitam seculorum vocat viam atque rationem, quam homines ij, qui superioribus sæculis fuerunt, secuti sunt: vt indicet illorum hanc impiam opinionem fuisse.

16 *Qui sublati sunt ante tempus suum, & fluius subuertit fundamentum eorum.*

Id est, qui immatura subita, & terribili morte absumpti sunt. Genus autem mortis, quodnam fuerit declarat addens, Fluius subuertit, &c. Hebraicè est פּוּץ iuzac diffusus est. Ex quo facile cognoscitur eos homines significare, qui fuerunt diluuij temporibus, cuius aquis propter sua immania scelera obruti sunt. Fundamentum verò ipsorum, vocat vrbes eorum munitas, domus instructas, pecora, armenta, agros, & alias opes, hæc enim sunt fundamenta quibus omnes impij connixi Deum, & officij leges, atque præcepta contemnere audent. Et vt intelligerent quam infirma illa essent fundamenta, simul ipsi sunt cum suis fundamentis subuersi, vt est in sapientia. Commouebit impios à fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum periet.

17 *Qui dicebant Deo, Recede à nobis.*

Declarat: quæ nam fuerit, illa semita seculorum, quam calcauerunt iniqui viri, vt dixit superiori versu, id est, vt Deum a se repellerent, leges eius tenere, & vitam cum virtute colere nolentes, quorum iniquum consilium Iob etiam superiori capite narrauit dicens, Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus. Qua vero de causa tam turpe, & superbum consilium inierint, aperit statim dicens.

Et quasi nihil possit facere omnipotens, aestimabunt eum. Hæc est illa male considerata, & perdita impiorum ratio, cur Deum non reuerentur, quia nec boni illum, nec mali auctorem existimant. Sed si quid boni in vita consequantur, vel prosperæ fortunæ, vel industriæ suæ acceptum referunt. Ita etiam si vllam iacturam faciant, vel aduersæ fortunæ suæ, vel alterius malitiæ ascribunt, in Dei autem memoriam,

Quæ sint
fundamenta
impiorum.
Sapient. 4.

Iob. 21.

Impij eue
Deum non
reuerentur.

moriam, neque in prospera, neque in aduersa redeunt fortuna. Itaque nullam maiorem Dei rationem habet in negotijs suis tractandis, quam si idolum ligneum aut lapideum esset, de quo dicit Hieremias, Nolite timere ea, quia nec male possunt facere nec bene. Ita ipsi de vero Deo cogitant, & ob eam rem merito ab eo acerbissime puniuntur. Sicut per Sophoniam ait. Visitabo super viros defixos in facibus suis. Qui dicunt in cordibus suis, Non faciet bene Dominus non faciet male. Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in desertum. Longe diuersa debet esse bonorum hominum ratio. Nam illud quod canebat Anna in animo ipsorum semper hæere debet, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat & subleuat. Cuius optimæ rationis auctor est ipse Eliphaz, subinde illos resutans.

18 *Cum ipse impleisset domos eorum bonis.*

Deus enim bonorum omnium auctor est, ipseque improbis hominibus tam amplas facultates tribuit, licet ipsi id, vt ingrati non agnoscant, & ea de causa Deus illis, quidquid boni præstiterat, subtrahit, & malis onerat, vt verbis eius dicebat Oseas plebi Israel, Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumētum, vinum & oleum, & argentum multiplicauit ei, & aurum quæ fecerunt Baal. Idcirco conuertat, & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, & liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea. *Quorum sententia procul sit a me.* Est enim valde aliena integritate, & vera optimi viri prudentia, cui pro certo debet & testato esse res prosperas, & aduersas non fortuna, sed Dei voluntate gubernari. Quod magnum habet momentum ad res prosperas, & aduersas moderatè ferendas. Quidam Hebræus in commentarijs putat hoc dicere Eliphaz, vt subridens refellat, quod superiori capite dixit Iob, Consilium impiorum longè sit à me, tanquam si diceret, Cum tu consilium impiorum sequaris, cur dicis, Longè sit a me? estque probabilis expositio.

19 *Videbunt iusti, & lætabuntur, & innocens subsannabit eos.*

Videbunt inquam impiorum casum acerbissimum, & interitum miserabilem, vt sequenti versu declarat ea ratione dicendi, quæ dixit Dauid, Cum perierint peccatores, videbis. Vehementer autem recreat, & reficit pios viros impiorum ruina, auctore Dauid, Videbunt. recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum. Quidam etiam docte, & eleganter Dauidem imitatus canebat.

Hiere. 10.

1. Reg. 2.

Deus omnium bonorum auctor.

Ose. 2.

Psal. 36.

Excitatio impiorum pio leuat.

Psal. 106.

*Sape mihi dubiam traxit sententia mentem,
 Curarent superi terras, an nullus inesset
 Rector, & incerto fluerent mortalia casu.
 Nam cum res hominum ianta caligine volui
 Aspicerem, lato s q; diu florere nocentes.*

In qua difficultate, & angustia, quid ei consolationem attulerit, deinde narrat.

*Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
 Absoluitq; Deos.*

Hebræi tamen hoc dictum Eliphaz singulariter referri putant ad Noe, & filios eius, qui, cum aquæ inundarēt, irridebant eos à quibus fuerant irrisi, cum ædificaretur arca.

20 *Nonne succisa est erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?*
 Apertè tangit in secunda versus parte incendium Sodomæ & Gomorrhæ, & reliquiarum urbium de quibus narratur in Genesi. *reliquias*, autem dicit, vt significet cunctas vrbes, ita vt nihil reliquū fuerit, prorsus fuisse consumptas, sic enim factum fuisse narratur. Sic etiam de Babylone Esaias locutus est, Et perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem. Et ponam eam in possessionem Ericij, & in paludes aquarum. Adeo enim Deus in homines impios, & scelerosos vehemens, & inexorabilis est, vt cū stomachum suum in eos erumpere decreuit, non solum ipsos, sed etiam quidquid ad eos pertineat, quod eorum memoriam excitare possit, extinguat & funditus deleat. Ita præfagit futurum Dauid dicens, Reliquiæ impiorum interibunt. Sed illud quod dicit, *Succisa est erectio eorum*, est valde difficile Hebræis. Classici autem interpretes eandem quam vulgatus reddunt sententiam. Septuaginta enim ita transferunt *et non reliquias eius nisi de leta est existentia eorum*. Chaldæus autē sic *לא אתמנתי מלמקום* nisi de leta im la itmenihu milemecum, si non prohibiti sunt, quo minus existerent. Sed in Hebræo est, *si non succisa est* *חמאנא* chimanu. de cuius expositione longe differt inter Hebræos. Constat autem pronomen relatiuum esse non tertiæ, vt classici interpretes conuerterunt, sed primæ. Constat item radicem eius esse *חמ* cum erigere, statuere, differt autem quod quidam primam personam irregularem pluralis præteriti coniugationis Piphel esse affirmant, vt *statuimus* significet, in hanc sententiam, Statuimus non esse succisum, Noe scilicet, aquis diluuij, quod esset pius. Vt intelligatur diluuium

Esai. 24.

Psal. 36.

diluuium non casu successisse, sed eo vltionem impiorum diuinitus esse quaesitam. Alij dicunt non esse verbum, sed nomen huius formae מִן cum pronomine primae personae, vt significet erectionem nostram, in hanc partem, Non succisa est erectio nostra, id est, Noe à quo nos oriundi sumus. Planior tamen ea sententia est, quam classici interpretes traduxerunt, licet non tam apta sit verbis Hebraeis.

21 *Acquiesce igitur ei.*

Postquam Iob sceleris redarguit, eum ad pietatem hortatur, tractatque satis eloquenter exhortationem, ostendens quibus bonis pij viri angeantur, postquam mala narravit, quibus impij afficiantur, *Acquiesce, &c.* Id est, obtempera Deo, in eandem sententiam Hebraeus dicit הִשְׁתַּחֲוֶה haschen assuesce, sed significantius, vt enim vberimos pietatis fructus percipiamus, non satis est Deo nonnunquam obtemperare, sed oportet in ea re assuescete, vt assiduitas virtutem pariat perfectam, qua bene beateque viuatur. Idem

Græci significare voluerunt $\text{γενεθης δε ακλυρος}$ fac vt durus sis, vententes, oportet enim, ne mollis animus noster sit, sed vt constantia obdurescat. *Et habeto pacem.* Cum Deo nimirum, qua vera pax est, & quam tanta rerum difficultate nobis Christus peperit, de qua ipse dixit, Pacem meam de vobis pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis, Mundus enim pacem cum Deo non praestat, sed Christus tantum, *Et per hac habebis fructus optimus.* Id est, hæc pax cum Deo fructus tibi optimos afferet. Qua vero ratione sit hæc pax facienda, disertè docet eum, dicens.

22 *Suscipe ex ore illius legem, & pone sermones eius in corde tuo.*

Ioan. 14.

Contra quam faciebant homines illi nefarij, qui dicebant Deo, Recede à nobis. Ita Christus cum Deo iungere amicitiam docuit, Si quis diligit me sermones meos seruabit.

Ioan. 14.

23 *Si reuersurus fuerit ad Omnipotentem, ædificaberis.*

Zach. 1.

Id est, si in Dei gratiam redieris, in integrum ipse te restituet. Nā ipse hominibus calamitosis per Zachariam dixit, *Conuertimini ad me, & conuertar ad vos.* Tradit etiam quam ratione ad Deum reuerti oporteat, *Et longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo.* Hinc proficisci oportet, vt ad Deum reuertamur, id est, Vt peccatum prius horreamus, & repellamus, cui rei specimen tribuit Elias, qui vt populum Deo reconciliaret, ei, vt omnes prophetas, Baal trucidaret.

24 *Dabis pro terram silicem, & pro silice torrentes aureos.*

Quoniam ædificaberis, id est restitueris supetiori versu dixit, hoc versu exponit quam plenè quamque in integrum aitque, Non solum

lum pristinam tibi Deus felicitatem restituet, sed eam longe maiorem efficiet. Quod ut significaret, vsus est figura synedocha, specie pro genere, res aliquas nominans in alias longe meliores commutandas pro terra silicem, pro silice torrentes aureos. Minime vero ita rudes esse debemus, ut significare voluisse credamus, terram in silicem, silicem in torrentes aureos abiturum: Sed illud tantum genus Omnia meliora futura. Quæ dicendi figura vsus est Esaias ad declarandum quantas diuitias Christus orbi terrarum allaturus esset. Pro ære afferam aurum, pro ferro afferam argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum. Quod ob eam rem dico, ne variæ huius versus versiones, & interpretationes confusionem alicui pariant. Nam sententia eadem est, si ad totum genus variæ species referantur, quæ ab interpretibus conuertuntur. Nam Septuaginta ita transferunt *καθὼς ἡ ὄρη χαλκοῦ ἐν πέτρῃ* *ὡς πῦρ ἀγαλλήματος ἀθήρει*, sedebis super aggerem in petra, & ut petra torrens ophir. Chaldaus autem sic, & collocabis super puluerem arcem munitam, & sicut rupis torrentium aurû ophir. Accidit autem, ut tam varie locus hic verteretur propter voces ambiguas in Hebræo positas. Præsertim propter voces *בצר* *basar*, *בצר*, *בצר* betsur. Nam si in vtroque *ב* bet sit accidentalis, ut dicunt grammatici, significant in petra vel rupe, & propterea vulgatus translulit silicem, Græci petram, & Chaldaus, primo loco arcem, quod sit instar rupis, secundo vero loco rupem. Hebræi autem varijs modis hunc locum explanant, nonnullasque eorum sententias in scholijs scribit auctor Bibliæ Roberti, quarum ego nulli subscribo. Sed illa mihi planior, & cæteris aptior explicatio videtur, ut *ב* primo loco sit radicalis, secundo vero accidentalis, & tunc hæc erit sententia, Tantas tibi diuitias præstabit, ut sit tibi pro puluere aurum, pro exiguis torrentium lapidibus ophir, quod est aurum excellentissimum. Similis amplificatio est in Paralipomenis, Tantam copiam præbuit argenti in Hierusalem, quasi lapidum.

25 Eritque Omnipotens contra hostes tuos.

Sicut est in Exodo, Quod si audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Sed quod dicit, Contra hostes tuos, in Hebræo est *בצר* *basar* *tsarecha* idem prope nomen, quod superiori versu difficultatem attulit, & ita varie etiam hic exponitur, sed planior atq; faciliior est vulgati versio, quam Græci sequuntur, ut *ב* sit accidentalis littera, & nomen *צרים* *tsarim* hostes. Chaldaus autem eodem modo quo superiori versu vertit *כר* *cherach* arcem, Deus erit arx tua.

Z Sicut

Esai. 60.

2. Paral. 9.

Exod. 23.

Prou. 18.

Psal. 72.

Sicut Salomon dixit, Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam currit iustus, & exaltabitur. Hebræi autem quoniam de auro superiori versu sermo fuit, aptius putant quadrare, si aurum exponamus, Omnipotens erit aurum tuum. Sicut dixit Dauid, Hæreditas mea, & pars mea Deus. At hic est numerus pluralis, & propterea nonnulli dicunt exponendum esse Aura tua, si ita loqui Latinis liceret. Sed cum id durius cuidam Hebræo videatur, dicit in correctioribus libris deesse signum pluralis, & aurum exponit, quibus omnibus difficultatibus vacat Vulgati, & Græcorum expositio, & ob eam rem mihi magis probatur. *Et argentum coaceruabitur tibi.* Id est, amplas fortunas habebis. Quam sententiam hic omnes Hebræi intelligunt licet in expositione nominis *מִתְחַבְּרִים* tohaphot non omnes inter se conueniant, quod Vulgatus reddidit, *coaceruabitur*, Hebræi forte, ingens, duplex significare dicunt. Alij, quibus ego magis assentior fortitudines indicare sentiunt, & ita Chaldaus hoc loco reddit. Et vulgatus in Numeris. c. 23. vers. 3. & cap. 24. vers. 8. Fortitudo similis rhinocerotis. Ita hic vertere possumus, Aurum fortitudinis, vel fortitudinum, id est, Multum nimis, quod planius, & Latina phrasi dicitur, *Coaceruabitur*. Sed Hebræa, si verbum de verbo reddamus, ita habent, *Argentum fortitudinum tibi.* Quare in aliam partem id Græci explicarunt *καθαρόν σε ἴσως αἰεὶ σε ὡς ἀπὸ ἀργύρου πεπυρωμένον.* Præstabit te purum, sicut aurum igne exploratum, id est, id fructus ex calamitate, quam sustinuisi ferēs, vt purus ea reddaris, sicut argentum igne exploratum. Sicut dixit Dauid, Probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Psal. 61.

26 *Tunc super omnipotentem delicijs affluēs.*

Eximia lætitia afficiuntur qui Dei ope calamitate lenantur.

Ioan. 16.

Id est, in Deo vehementer delectaberis. Nullis enim verbis satis explicari potest, quam eximia lætitia, quam pleno gaudio afficiantur ij, qui Dei ope calamitate lenantur, & Deum sibi placatum, & beneuolū sentiunt, quem antea sibi nimis iratum, & acerbum putabant. Cuius rei mentione Christus, Apostolos miserabili ratione relicurus luculenter consolabatur dicens, *Plorabitis, & flebitis vos, &c.* Sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum, & vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis. *Et leuabis ad Deum faciem tuam*, habitus eius est, qui malis, & miserijs oppressus, Dei subsidio, & fauore recreatus caput extollere, & se erigere coepit.

Quod

Quod eleganter tractauit Dauid dicens, Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas, Quod exultantis etiam est, Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum, sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus, &c.

Psal. 62.

27 *Rogabis eum, & exaudiet te.*

Doctissime docet, qua ratione viri boni recreentur, coniecturam facientes Deum sibi esse placatum. Nam sicut eum sibi iratum opinantur, quod eis in malis auxilium petentibus non occurrit, sicut dicebat Dauid, Deus meus, quare me dereliquisti? longe a salute mea, Deus meus clamabo per diem & non exaudies, & nocte non ad insipientiam mihi: ita in eo placatum esse cognoscunt, quod eorum preces audiat, & desideriorum suorum compotes efficiat. Audiuit Dominus, & misertus est mei, Dominus factus est adiutor meus, aut etiam Dauid. *Vota tua reddes*, quae scilicet suscepisti, si tui voti compos esses. Sicut etiam canebat Regius vates, Apud te laus mea in ecclesia magna, vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Ex quo boni viri coniecturam faciunt Deum sibi esse placatum.

Psal. 21.

Psal. 29.

Psal. 22.

28 *Discernes rem, & veniet tibi.*

In eandem rationem Hebraeus dicit, discernes *רמז* omer sermonem: Id est, quidquid optaueris, quod non sit contra caput tuum, Deum orabis, & ipse praestabit, id quod Christus clarius confirmat dicens, Omnia quaecunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & euenient vobis. Sed Graeci in sua versione praetermiserunt illud, *Discernes rem*. Et illud, *Veniet tibi ad verbum* In Hebraeo est, *Eriget tibi*, quod illi hac paraphrasi transfulerunt *וְהָיָה לְךָ כִּי תִּשְׁאָל בְּרִשְׁתְּךָ וְהָיָה לְךָ כִּי תִּשְׁאָל בְּרִשְׁתְּךָ* restituet tibi victum iusticiae. Pars pro toto, id est, Domum tibi dabit rebus instructam iure partis, cuiusmodi omnes aedes sunt sanctorum virorum. Quibus verbis significare videtur fortunam, quas amiserat, iniquis rationibus esse comparatas. Vt ei hoc eodem capite dixerat, Abtulisti pignus fratrum tuorum sine causa, nudos spoliasti vestibus. *Et in vijs tuis splendet lumen*, lumen prosperitatem hic, & alijs multis, scripturae locis significat, vt dixit Dauid, Exortum est in tenebris lumen rectis. At ergo ex sententia tibi succedet, quidquid egeris. Id etiam pollicitus est Dauid viro bono, Omnia quaecunque faciet, semper prosperabuntur.

Marc. 11.

Psal. 112.

Psal. 1.

29 *Qui enim humiliatus fuit, erit in gloria.*

Quidam hunc versum ex Hebraeo conuertendum putant, Cum humiliabuntur nimirum alij. A quibus dissentior, nam Hebraei

ce est *חִפְּפִיל* hispilu, quod cum sit actiuum coniugationis Hiphil, duplicem actionem significans, ita recte non explicatur. Sed humiliare fecerunt, iniqui scilicet, vel Deus iniquorum opera, quod recte declarauit vulgatus vertens, Humiliatus fuerit. Id est, cum vir sanctus fuerit humiliatus tantum abest, vt de salute eius desperandum sit, vt tunc eius sit gloria propinquior. Quam declarationem Hebræa plane indicant, quæ ita ad verbum habent, Cum humiliare fecerint, & dices exaltatio. Quod obscurius conuerterunt Græci *ἐν τῇ ταπεινώσει ἐστὶν ἡ ἐξουσία τοῦ ἁγίου*. Quoniam humiliauit seipsum, & dices superbiuit, id est, simul ac seipsum humiliauerit, dicere poteris exaltatus est. Humiliat autem seipsum is, qui à Deo humiliatus, non indigne fert, sed Deo gratias agens, sicut Iob patienter tolerat, qui profecto exaltabitur, quod planius mox dicit Eliphaz. *Et qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.* Inclinare oculos suos est se ipsum humiliare, sicut Christus de publicano narrauit, Publicanus à longe stans nolebat neque oculos ad cælum leuare. Ex quo Christus conclusit, qui se humiliat, exaltabitur. Quod Petrus etiam docet, Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis. Id est, cum alios perdiderit atque deiecerit, scelerum ab ipsis pœnas repetens, vt subiicit Eliphaz.

30 *Saluabitur innocens, saluabitur autem in munditia manuum suarum.*

Id est, licet afflictus, oppressus, detrimentis & incommodis sit oneratus, emerget tamen propter innocentiam suam, periculis liberabitur, saluus & incolumis erit. Sed hoc idem maiori amplificatione in Hebræo dicitur, Liberabit insulam, innocens liberabitur in munditia manuum suarum. Id est, tanta vis est innocentie, vt non solum innocenti, sed toti insulæ, vel regioni, in qua habitauerit, salutem, & incolumitatem det. Ita vnus Ioseph prudentia Ægyptus fame non est delata. Moyses tot hominum milibus strage, & cæde precibus liberauit. Propter Paulum multi, qui cum eo erant in nauī, non sunt submersi.

Quis humili-
let se.

Luc. 18.

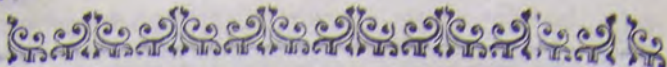
I. Petr. 5.

Bonus non
solum se ip-
sum, sed alios
etiam calami-
tate liberat.

CAPVT XXIII.

Respondens aurem Iob, ait.

- 2 Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plaga^A
mea aggravata est super gemitum meum.
- 3 Quis mihi tribuat, ut cognoscam, & inueniam illum, & veniam usque
ad folium eius?
- 4 Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationi-
bus.
- 5 Ut sciam verba quæ mihi respondeat, & intelligam, quid loquatur^B
mihi.
- 6 Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole
me premat.
- 7 Proponat æquitatem contra me, & perueniet ad victoriam iudicium
meum.
- 8 Si ad Orientem iero, non apparet: si ad Occidentem, non intelligam
eum.
- 9 Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum, si me vertam ad
dexteram, non videbo illum.
- 10 Ipse vero scit viam meam, & probabit me quasi aurum quod per ignem
transit.
- 11 Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, & non decli-
naui ex ea.
- 12 A mandatis labiorum eius non recessi, & in sinu meo abscondi uerba
oris eius.
- 13 Ipse enim solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius: & ani-
ma eius quodcumque voluit, hoc fecit.
- 14 Cumque expleuerit in me voluntatem suam, & alia multa similia præ-
sto sunt ei.
- 15 Et idcirco à facie eius turbatus sum: & considerans eum timore sa-
licitor.
- 16 Deus molliuit cor meum, & Omnipotens conturbauit me.
- 17 Non enim perij propter imminentes tenebras, nec faciem meam ope-
ruit caligo.

1 Respondens autem Iob, ait.

2 Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.

Iob 6.

Id est, licet ita me acerbè obiurgaueris, & falsa in me crimina conieceris, nō reprimam lamentosās, & flebiles voces meas, quæ leuiiores sunt, quàm dolor, & ægritudo mea postulat. Eandem sententiam Hebraice esse diximus in verbis illis. Vtinam appendentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in statera, quasi arena maris hæc grauior appareret. Quod Manus plagæ meæ dicit in Hebræo est יָדִי יָדִי, manus mea. Vocat autem manum suam vulnus, & calamitatem, quam acceperat, sed hanc phrasim Hebræam Græci ita explicant *οὐκ ἔστιν ἡ ἐκ χειρὸς μου ἡ ἐπὶ ἐξῆς μου ὄντι*, noui quod ex manu mea fit reprehensio mea, id est, Scio non alia de causa putare posse vos, ita Deum in me acriter animaduertere, nisi quia tantam iacturā me fecisse videtis. Quod cum absurdissimum, & stultissimum esse intelligebam, nihil querelas meas reprimitis. Stulta enim reprehensio potius dolorem auget quàm minuit, stomachum mouet, quàm coercet.

3 Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum, & veniam vsque ad folium eius.

Cum absurdis cæcisque hominum iudicijs condemnetur, merito Dei iudicium optat, in quo nemo ex afflictā fortuna, sed ex perdita vita condemnetur, sicut capite 13. dixit, Sed tamen ad omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio. Quòd dicit, Veniam vsque ad folium eius, obscurius Græci, ita conuerterunt *ἐλθούμι εἰς τέλος*, & veniam in finem. Forte ita vocantes iudicium, & folium Dei, quod in eo extrema feratur sententia, neque restet aliud ad quod prouocari possit: vel, quòd extrema mortis die fiat.

4 Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.

Id est, causam meam apud eum dicam, & eum acriter arguam, & probare contendam me nullo merito meo tot tantisque pœnis affici. Increpationes quas dicit, posuit cap. 10. Loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo, Noli me condemnare, indica mihi cur me ita iudices? Nunquid bonum tibi videtur, si calumniaris, & opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuues, &c.

5 *Vt sciam verba, quæ mihi respondeat, & intelligam, quid loquatur mihi.*

Id est, vt sciam quo pacto hæc mea argumenta explicet, & vtrum yllam culpam in me conferat, vt vos confertis. Quod *sciam verba* dicit, ita est in Hebræo. Sed obscurius Græci autores conuertunt *πολλῶν δὲ ἰατρῶν* cognoscam autem medicamentum. Forte verba Dei medicamentum vocarunt, quod afflictiis & anxio animo viris satis magnam medicinam faciant, vt regius vates dicebat, Misit verbum suū, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus Psal. 106.

6 *Non in multa fortitudine contendat mecum.*

Quoniam optare dixit cum Deo de sua innocentia disputare, Dei potentiam infinitam timens, eique reuerentiam exhibēs petit, vt procul eius absit potentia, iure tantum & aequitate disceptatio fiat. Nam vt eius potentia, & fortitudini cedit, ita illum iure putat non inferiorem futurum. Sicut etiam cap. 13. dixit, Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat. Voca me, & ego respondebo tibi, aut certe loquar, & tu responde mihi. In eandem rationem dicit, quod sequitur in eodem versu, *Nec magnitudinis suæ mole me premat.* Sed in Hebræo illa superior versus pars ita verbum de verbo est, Nunquid multa potentia mecum contendet? Hac vero parte ita ipse respondet, Non, verumtamen ipse ponet in me. Quare in prima parte eandem omnino, quam vulgatus sententiam habent Hebræa. In secunda vero quædam ambiguitas est, & hac de causa varie declaratur. Nam vulgatus (molem magnitudinis suæ) subaudiendam duxit, vt in eandem sententiam, quam superiori parte dicat, Nunquid ponet molem magnitudinis suæ in me, vt premat inquam me? Minime vero Græci vero ἀπειλῶ minas subaudiunt in eandem sententiam. Id est, anne minis mecum aget, non aequitate? minime vero. Chaldaus autem תיגרא tigma, litem subaudit, id est, Si mihi ipsi litem intenderit libenter respondebo, sicut dixit capite decimo tertio, Voca me, & ego respondebo tibi. Quidam Hebræus in commentarijs כח coah robur subaudiendum existimat, quem sequuntur non contemnuendi Latini auctores, id est, An Deus infinita sua potentia non aequitate mecum cōtendet? minime vero. Quin potius ipse pro bonitate sua vires mihi addet, vt cum eo loquar, sicut de se narrat Ezechiel, Et cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquētis, & dixit ad me, Fili hominis sta super pedes tuos, & loquar tecum. Et ingressus est in me spiritus, postquam locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos. Adeo Deus amat bonos viros vel

Ezech. 2.

cum eo loquentes, vel conscientia nixos rectæ voluntatis, cum eo de sua disputantes innocentia, vt eos roboret atque confirmet. Contra quam reges, & potentes homines faciunt, quibus iucundum esse solet, si eos, quibus aditus ad se præbent, regio splendore suo perturbari videant.

7 *Proponat aequitatem contra me, & perueniet ad victoriam iudicium meum.*

Id est, non potentia, sed iuris æquitate mecum contendat, & viciniam nullo merito meo tantas me pœnas sustinere. Eandem Septuaginta viri reddunt sententiam, licet obscurius: tantum pro victoria transferunt. In finem, Id est, in seculum. Ita etiam transfert Chaldaeus. vtrumque enim verbum Hebræum נצח *netzah* significat. Possunt etiam Hebræa sic conuerti, Ibi rectus, arguens cum eo, liberabo in seculum iudicium meum. Ibi dicit, id est, Cum æquitate iuris non potentia contēderit. Rectus vero non iniquus cum Deum nihil possit latere. Arguens liberabo. Mutatio personæ quam frequenter sacrosancti auctores vsurpant, id est, Ego, qui in rectorum numero me esse confido, liberabo in seculum tantis calumnijs, & falsis criminibus iudicium meum.

8 *Si ad Orientem iero, non apparet: si ad Occidentem, non intelligam eum.*

9 *Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum, si me vertam ad dexteram, non videbo illum.*

Quoniam tertio versu dixerat, quis mihi tribnat, vt cognoscā, & inueniam illum? ad disceptandum (vt declarauit) de iure suo cum illo, dicit modo se frustra id optare. Nam quoquo versus se conuertat, eum inuenire non potest, quod vt magis amplificet, quatuor locorum species numerat, quibus cetera comprehenduntur, ante, & retro, ita enim est in Hebræo, & ita vertunt Septuaginta, quod vulgatus Chaldaicum secutus vertit Orientem, & Occidentem. Idem enim Hebræis est, quod ante & retro, vt videre est in Genesi capite 11. vers. 2. & capite 12. vers. 8. duæ aliæ species sunt dextrorsum, & sinistrorsum. Id autem dicit, vt significet se Dei auxilio esse destitutum. Hac enim dicendi ratione in sacrosancta scriptura Deus non adesse significatur. Quemadmodum in Prouerbijis sapientia dicit, Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me: id est, nullum eis auxilium præstabo. Contra vero cum Deus fert opem dicebat Dauid, Prouidebam Dominum in conspectu meo semper quoniam à dextris est mihi ne commouear. Est autem grauius sumum, & acerbissimum viro sancto, qui omnes spes suas in Deo posuit,

Deum non
inuenitequid
sit.

Psal 14.

posuit, Deum inuenire non posse, cum malis, & incommodis multis vrgetur,

10 *Ipse uero scit viam meam.*

Id est scit me inculpate vixisse. Tunc enim Deus scire dicitur, cum approbat, Scio quos elegerim, ait ipse. Contra vero nescit, quos reprobat, ait etiam, Amen dico vobis, nescio vos. *Et probauit quasi aurum, quod per ignum transit*, probauit inquam tantis calamitatibus, quæ igni conferunt. In Hebræo ad verbum est, Probauit me, quasi aurum exibo, Id est, me aurum esse probabo. Sed quoniam pacto quis calamitatibus probetur: seque aurum non scoriam ostendat: declarat statim, estque magnopere animaduertendum.

Ioan. 15.

Matth. 25.
Scire & nescire in Deo quid sit.

11 *Vestigia eius secutus est pes meus, niã eius custodiui, et nõ declinaui ex ea.*

12 *A mandatis labiorum eius non recessi, & in sinu meo abscondi verba oris eius.*

Suam igitur quis in calamitatibus virtutem Deo probat, non in eo, quòd non animo angatur non doleat, nulla molestia aut ægritudine afficiatur, vt stulte stoici putarunt, sed in eo loco, quòd mi ferijs, & ærumnis fractus peccatum nullum, vel in Denni, vel in hominè admittat, nulla denique ratione ab officio desciscat. Vestigia. mandata, via & verba Dei idem hoc loco sunt, quòd lex eius. Quod dicit, *in sinu meo abscondi verba oris eius*, Id est, legè eius non abieci, ægre ferens ita me ab eo tractari, aut nulla rerum desperatio mihi ex animo legem eius extorquere potuit. Sed quòd *in sinu meo*, dicit, in Hebræo est פן חוּחִי, quod alijs punctis sinum meum significat: sed cum ijs, quæ modo adscribuntur statutum meum. Et ita etiam verti potest Abscondi magis quam statutum meum; verba oris eius, id est. Cariora mihi fuerunt verba oris eius, & ea maiori cura seruauit, quàm statutum meum, Vocat autem statutum suum, res eas sibi a natura ad vitam degendam statutas. Eo enim animo semper debet esse vir bonus, vt potius vitam deserat, quàm legem Dei, quæ vera est mortificatio, ad quam vir bonus pro viri li parte aspirare debet. Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius, de bono viro canebat Dauid.

Quis in calamitatibus se Deo probat.

Quo animo vir bonus debeat esse.
Psal. 36.

13 *Ipse enim solus est.*

Gravem, & peracutam causam reddit, cur sibi Deus non sit deserendus: licet quibuscumque ab eo afficiatur incommodis, quòd est maxime notandum ad vitam nostram instituendam. Nam si alius esset Deus ad quem à Deo deficientes possemus perfergere, esset aliqua tantæ temeritatis excusatio, sed cum ipse solus sit. Et nemo auertere potest cogitationem eius: Id est nemo potest impedire, quo minus fiant, quæ facere cogitauerit, sed. *Et anima eius quodcum-*

que

Cur non sit
Deus in re-
bus aduersis
deserendus.

Iob. 9.

Psal. 138.

Ioan. 6.

Ose. 6.

Aff. 9.

que voluit, hoc fecit. Quam nam medicinam incommodis meis affe-
ram, si Deum fugiam, si viam, vestigia, & madata eius relinquam,
aut eius gratiam vlllo modo exulcerem? Qua ratione capite nono
etiam vsus est dicens, Si repente interroget, quis respondebit ei?
vel quis dicere potest, Cur ita facis? Deus cuius iræ nemo resiste-
re potest, & sub quo curuantur, qui portant orbem: quantus ego
sum, vt respondeam ei? Et inferius, Non est qui vtrumque valeat
arguere, & ponere manum suam in ambobus. Ipse enim *solus est*, vt
dicit, Dauid etiam de probatione sua verba faciens, huius causæ
mentionem fecisse videtur, dicens. Quo ibo à spiritu tuo, & quo à
facie tua fugiam? Si ascendero in cælum tu illic esse, &c. Ita Chri-
stus à multis discipulis desertus, cum duodecim rogaret. Et vos
vultis abire? Recte nomine omnium respòdit Petrus, Domine ad
quem ibimus? Nullum enim tutum reliquum est refugium, Deo
deserto. Quare vt fugiamus iratum, ad eundem ipsum misericor-
dem nos oportet confugere, dicentes quod est in Osea, Venite &
reuertamur ad Dominum. Quia ipse cœpit, & sanabit nos, percu-
tiet, & curabit nos. Quam rationem si leues & temerarij homines
benè considerarent, forte desinerent, cum malis conflîctantur, &
Deo contumeliose maledicere, & sceleratissimos moliri modos,
quibus miseras suas subleuarent: in quos certe quadrat, quod
Christus Saulo dixit, Durum est tibi contra stimulum calcitrare.
Quod autem dicit. *Ipse enim solus est, & nemo auertere potest cogitati-
nem eius.* Ad verbum est in Hebræo. Et ipse in vno, & quis reuoca-
bit eum? Et potest sic explicari, si aliquod ipse decretum fecerit
de aliquo, vel honestando, vel affligendo, quis illud mouebit? Quæ
sententiam Septuaginta viri in versione sua reddiderunt, ita ver-
tentes, *εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἐκρίνει ἑαυτὸν, τίς ὄσιν ἀντιπικίλων αὐτῷ, ὃ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησεν*
εἰ καὶ ἰσχυρῶς, si autem ipse quoquo modo decreuerit, quis est qui re-
sistat ei? quod enim ipse voluit fecit. Hanc etiam sententiam po-
suit Esaias, Dominus exercituum decreuit, & quis poterit inhi-
mare? & manus eius extenta, quis auertet eam. Sed alij Hebræi. 2.
quod est in, superesse iudicant, & Chaldæo consentientes, cui vul-
gatus consensit, eo modo quo vulgatus Latinus declarat, hunc lo-
cum declarandum existimant, quam vt ab vlllo homine explanari
possit. Sed veraque expositio apta mihi, & consentiens videtur.

14. Cumque expleuerit in me voluntatem suam, & alia multa similia pro-
sto sunt ei.

Id est tantum abest, vt quis possit eius voluntatem impedire, vt
postquam eam exprompserit, possit & alijs multis modis, quem
voluerit exercere, nemoque eum reprimere poterit. Sicut vati-
cinatur

cinatur Esaias, qui postquam detrimenta multa numerauit, quæ *Esai. 9.*
 Deus attulit populo suo, bis subiungit, in omnibus his nõ est auer-
 sus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Veruntamē Hebræa
 si verbum de verbo transferamus, ita habent, Quoniam reddet,
 vel proficiet statutum meum, & sicut hæc multa cum eo. Potestque
 in eam sententiam explicari, vt aliam afferat causam, cur nuuquã
 se Deo immutaret, licet ab eo puniretur, sed ei semper dicto au-
 diens esse deberet. Quoniam ab eo totus pendet: siquidem ipse
 præstat omnia, quæ necessaria sunt ad viuendum, *Et alia multa,* si-
 cut hæc. Nam ab ipso factus est, & eius opera in lucem editus. In
 eandem rationem, ira loquebatur Dauid, Tu formasti me, & po- *Psal. 23. 8.*
 suisti super me manum tuam, mirabilis facta est sciētia tua ex me,
 confortata est, & non potero ad eam. Quo ibo à spiritu tuo, & quo
 à facie tua fugiam? si ascendero in cælum: tu illic es; si descendero
 in infernum: ades, &c. Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me
 de utero matris meæ. Septuaginta tamen auctores facilem, & co-
 hærentem huius versus sententiam reddiderunt: sed quæ diffi-
 cile verbis Hebræis accommodari possit, ita enim conuertunt
Did. 7. το ἐπιὰυτ ἐ ἐσπούδαχα, νουθετουµενος δε ἐ ἐφόντισα αὐτῷ propterea ei
 studui, castigatus autem curam eius suscepi, Vt sit causæ quam po-
 suit superiori versu conclusio, id est, quia ipse facit, quod vult, ne-
 moque resistere potest, eius gratiam, & amicitiam pro mea parte
 virili, vel castigatus sequor.

15 *Et idcirco à facie eius turbatus sum, & considerans eum timore soli-
 citior.*

Id est his de causis quamuis non meritas mihi pœnas imponat, nõ
 audeo viam eius relinquere, & eius mandata violare.

16 *Deus molliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me.*

Id est, tantis vulneribus perterrefecit, & turbauit me.

17 *Non enim periit propter eminentes tenebras, nec faciem meam oper-
 uit caligo.*

Tenebras vocat calamitates, caliginem vero mortem, sicut ipse
 descripsit sepulcrum capite. 10. Terram tenebrosam, & opertam
 mortis caligine. Id est, Ea de causa vehementer perterrefactus, &
 turbatus sum, quod cum tãtis calamitatibus. & doloribus vrgear,
 morte non sum absumptus: sed adhuc vita suppeditat, vt in tantis
 doloribus, & cruciatibus verser, quorum exitum non reperio. Vel
 possunt in hanc sententiam Hebræa explicari, vt à quibusdam ex-
 plicantur, Terrefactus sum, non enim è vita migraui antequam
 tot damna, & incommoda sustinerem. Sed illo modo quo reddi-
 dit vulgatus, melius. Græci vero, hoc modo *οὐ γὰρ ἦδεν ὁ τὸ ἐπέλασι-*
αὐτῶν

σεταί μοι σκότος, πρὸ προσώπου δέ μου ἐκάλυψε γνώσεσ, non enim noueram, quod in tenebras inciderem, faciem autem meam operuit caligo id est, Sum ita conturbatus, quod nunquam putaram fore ut in tantas calamitates inciderem. At in tanta malorum caligine verfor, ut exitum non videam.

C A P. XXIV.

- A** **B** Omnipotente non sunt abscondita tempora: qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius.
- 2 Alij terminos transfulerunt diripuerunt greges, & pauerunt eos.
 - 3 Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouem vidua.
 - 4 Subuerterunt pauperum viā, & opprēsserunt pariter mansuetos terra.
 - 5 Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ab opus suum: vigilantesque ad prædam præparant panem liberis.
 - 6 Agrum non suum demotunt: & vineam eius, quem vi opprēsserint, vindemiant.
- B** **7** Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore.
- 8 Quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides.
 - 9 Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem spoliauerunt.
 - 10 Nudis & incedentibus absque vestitu, & esurientiibus tulerunt spicas.
 - 11 Inter acervos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus siliunt.
 - 12 De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & Deus inultum abire non patitur.
- C** **13** Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius: nec reuerſi sunt per semitas eius.
- 14 Mane primo consurgit homicida, interficiet egenum, & pauperem: per noctem vero erit quasi fur.
 - 15 Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus: & operiet vultum suum.
 - 16 Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, et ignorauerunt lucem.
 - 17 Si subito apparuerit aurora, arbitratur umbram mortis: et sic in tenebris quasi in luce ambulant.
 - 18 Leuis est super faciem aqua: maledicta sit pars in terra, nec ambulet per viam vinearum.

- 19 Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium, & vsque ad inferos peccatum illius.
- 20 Obluiscatur eius misericordia: dulcedo illius vermes, non sit in recollectione: sed conteratur quasi lignum infructuosum.
- 21 Pauit enim sterilem. & quæ non parit, & vidua bene non fecit.
- 22 Detraxit fortes in fortitudine sua, & cum steterit, non credet vitæ suæ.
- 23 Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam: oculi autem eius sunt in vijs illius.
- 24 Elenati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut omnia, & auferentur, & sicut summitates spicarum conterentur.
- 25 Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere ante Deum verba mea?

I Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora.

Hoc dicit, vt inficias eat Eliphazo, qui crimen magnum conferebat in Iob, quasi negaret ipse Deum rebus humanis prouidere: sed latere potius eum, quæ in terris agantur. Et dicitis (inquit) quid enim nouit Deus? quasi per caliginem iudicat. Cui his verbis resistit, profiteturque Deum nosse res omnes, quæ in tempore fiunt, tempora enim dixit pro rebus, quæ in tempore contingunt, & vt res humanas atque terrestres interitui denique obnoxias, quæ tempori seruiunt, potissimum tangeret, de quibus erat in primis quæstio, immo ipse rebus omnibus tempus præscribit, tradit Ecclesiastes, Omnia tempus habent, tempus nascendi, & *Eccles. 2.* tempus moriendi, tempus plantandi, & tempus euellendi, &c. Ob eamque rem dicebat Dauid, ego dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ. Hebraice ad verbum est *וְיָ יְיָ הִיטוֹרַי* hito rai tempora mea. Hic locus mendose legitur dempra negatione in quibusdam Græcæ editionis exemplis, & propterea quidam dicit Græcos errasse toto calo in eo vertendo: sed in Biblijs Regijs, & Complutensibus ponitur negatio *οὐκ ἔστι δὲ κύριον ἐλάθον ὄρα*. Cur Dominum tempora non latent? per interrogationem enim, id in Hebræo etiam effertur, sed quæ sit negatione soluenda, vt à vulgato nostro soluitur. *Qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius.* Sicut superiorem versus partem dixit, vt se ab Eliphazi calumnia defenderet, ita hanc dicit, quam toto capite persequitur ad illum referendum, qui omnibus suis orationibus id egit, vt paucis modum comple-

Modus quo
Deus tempe
ret res huma
nas obsecutus

complecteretur, quo Deus temperet res humanas, quòd bonos honestet, improbos puniat. Quod ipse toto hoc capite confutat, narrans multos improbos homines impune multis modis grassari, & alijs infestos esse, non igitur vna illa ratione Deus res humanas gubernat. Et propterea dixit, Qui autem cum nouerunt, &c. Id est amici eius, & ei addicti homines non tam familiarem cum eo habent consuetudinem, vt eius consilia in rebus humanis administrandis intelligant. Dies enim posuit pro consilijs, quæ diebus exequitur Deus, vt ea in primis perstringat consilia, quæ in rebus humanis moderandis, quæ diebus distinguuntur. Sicut Christus etiam dixit, De die autem illo, & hora nemo scit, nisi solus pater. Nam certe ea consilia, quæ suscipit Deus in hoc mundo regendo, non ita facile explicari possunt, vt putabat Eliphaz, sunt enim difficillima, & quæ viros sanctos ad magnam admirationem traducunt; propter illa enim Paulus exclamat, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit. Numerat deinde Iob scelerata multa, quæ homines iniqui impune faciunt.

Matt. 24.

Rom. 11.

2 *Alij terminos transtulerunt.*

Id est, alienos agros occuparunt, nec se intra fines agrorum suorum continuerunt. Quibus Deus per Esaiam, vehementer minatur. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vsque ad terminum loci, nunquid habitabitis soli in medio terræ? Diripuerunt greges, & pauperunt eos. Pro suis videlicet.

Esai. 5.

3 *Asinum pupilli detegerunt.*

Id est, vi aut dolo abduxerunt. Abstulerunt pro pignore bonem viam. Cum exiguum quid forte illis deberet. Vel diripuerunt illum, cum nihil illis deberet, tanquam si aliquid debuisset.

4 *Subuertunt pauperum viam.*

Id est, ita sunt pauperibus infesti, vt per vias & loca publica, ne ab illis iniuriam accipiant, incedere non audeant. Sicut narratur de Davide, Qui timens Saul, in montes se, & abruptissima loca abibat. De sanctis etiam hominibus scribit Paulus, In solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ. Hanc verò esse huius loci sententiam declarat, quòd sequitur. Et oppresserunt pariter. Præsertim quod sic ad verbum in Hebræo sit, Pariter terra pauperes latuerunt. Et ita Septuaginta transferunt.

Hebræ. 11.

5 *Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, vigilantesque ad prædam præparant panem liberis.*

Prædones, qui iter agentes spoliant, cum onagris comparat, quod leges,

leges omnes petulantissime contemnant; sicut onager iugum, & cuiuslibet Domini imperium. Qua etiã de causa Oseas Ephraim vocavit onagram solitarium sibi, quorum hominum quanta immanitas, & crudelitas sit, narrat dicens.

6 *Agrum non suum demetunt.*

Sicut etiam onagri agros vastare solent. *Et vineam eius quem vi oppresserunt, vindemiant.* Facilis est ad intelligendum hæc versio, sed obicure id in Hebræo dicitur, & varijs propterea modis declaratur, propter verbum לקש lices, quod hoc vno loco reperitur: tũ reliqua duo nomina כרם רשע cerem rasah valde ambigue ponuntur, sic vt plane cognoscei nequeat, in quo casu, & in quo numero sint. Nam licet ipsa per se numeri sint singularis, verbum tamen cui adiunguntur est plurale igitur quidam Hebræus in commentarijs interpretatur יכרתו icaretu succident, vindemiabunt, quæ in vinea sunt. Quare tunc רשע rasah est pro numero plurali: vel significat: vnumquemque impiorum, qua phrasi sæpe vtuntur Hebræi, nomen singulare, cum verbo plurali coniungentes, quam interpretationem vulgatus sequutus est, tantum illud, Eius quem, vi oppresserunt, addidit de suo ad maiorem explicationem. Placuit etiam hæc verbi explicatio Græcis; sed totam orationem in aliã partem acceperunt, ita enim illam intellexerant, Vineam, impij pauperes vindemiant: ab ipso inquam impio nulla mercede conducti, vel potius coacti. Quare nomen רשע rasah in genitiuo esse voluerunt. Sic enim conuertunt, *ὁ δούλος τοῦ ἀμπελωνῆος ἀσεβῶν ἀμειβόμενος* *εἰς τὸν εἰρηλάτῳ* infirmi autem vineas iniquorum sine mercede, & sine cibo operati sunt. Quæ versio placuit etiam Chaldæo; nam ita ipse vertit *וכרמא דרשעי יכרתו* vecarma derafine icsehun, & vineam impij amputarunt. Sed alius Hebræus in commentarijs etiã verbum לקש ilacesu יאחר jaharu, remorati sunt, exponit, Quam expositionem probat Pagninus, nam ex hac radice fit מלקש malcos, quod pluiam serotinam pro comperto est significare. Habet igitur locus ex eorum opinione hanc sententiam, Et vineam pauperis impij retardarunt, id est, Metũ, vt ab eis spoliaretur, iniicientes ei, impedimento fuerunt, quo minus fructum ex vinea sua perciperet, Sequitur autem.

7 *Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes quibus non est operimentum in frigore.*

8 *Quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides.*

Fera grassatoris crudelitas, vt nullas omnino vestes eis, quos spoliant, relinquunt, sed nudos frigori, & imbris, & alijs iniurijs cali

caeli dimittant: ita vt lapides amplexentur, non habentes velamē
ad tegendas minus honestas sui corporis partes.

9 *Vim fecerunt depradantes pupillos.*

Miserabilius dicitur in Hebræo, Pupillos ex verberibus diripuerūt.
Ita transferunt Græci. Tanta eorum erat auiditas faciendi sibi
mancipia, *Vulgus pauperum spoliauerunt.* Pauperes vocat eos, qui nō
poterant iniuriam propulsare. In Hebræo est, Pignus pauperis ac
ceperunt, vt intelligatur, quāta hæc crudelitas sit, cum in tam im-
manibus iniquorum hominum factis numeretur. Græci vero id
ita verterunt ἐκπιπλωκίτα δὲ ἐταπεινώσαν, præcipitantem deiecerunt,
quod est quidem inhumanum, sicut vrgere iacentes.

10 *Nudis & incidentibus absque vestitu.*

Clarius id est in Hebræo, Nudos dimiserunt sine veste, id est, Ho-
mines semi nudos vili veste, quæ illis reliqua erat, spoliauerunt.
Apteq̃ in hanc sententiā cohæret cum eo, quod sequitur. Et *esu-
rientibus tulerunt spicas.* Id est, homines famelici, cum nihil aliud ha-
berent ad famem subleuandam præter spicas quasdam à messori-
bus relictas, has ab eis abstulerunt spicas. Et in hanc sententiā
licet alijs verbis Græci vertunt, γυμνοὺς δὲ ἐκοίμισαν ἀδίκως, πεινῶν
δὲ τὸν φθμὸν ἀφείλοντο nudos compresserunt iniuste, fructum esurien-
tis abstulerunt. Compresserunt autem iniuste nudos, non nihil ve-
stis, quod eis reliquum erat auferētes, sicut esurientes, fructum au-
ferendo.

11 *Inter acruos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt.*
Suppositum verbi Meridiati sunt quidam, grassatores esse putāt.
Id est, Ipsi grassatores versantur inter manubiarum acruos, quas
è pauperibus redegerunt, id est, Bonis pauperum ipsi opulentissi-
mi sunt, Vt ex hoc cognoscatur, quam assidui in facienda iniuria
fuerint. Pauperes præterea eorum torcularia calcant, nihil tamē
vel sitientes ex vino bibunt, hoc est, Nullam sui laboris mercedē
accipiunt. Sed melius est, vt suppositum verbi Meridiati sunt, sit,
Qui calcatis torcularibus, &c. Hoc est pauperes oppressi, qui ab
acruis vel vuarum, vel baccarum oleæ, quos sibi congesterant, ce-
cedere non audent, ne à grassatoribus diripiantur vel dissipantur:
qui hac sua cura, atque diligentia nihil proficiunt, nam post-
quam oleum, aut vinum expresserunt, sitiunt, hoc est, eo non fruuntur.
Siquidem prius illud prædones impudentissimi rapiunt, ar-
que prædantur. Sed illud *meridiati sunt*, in Hebræo est יָשָׁר יָשָׁר יָשָׁר
raim, quod interpret vulgatus deduci voluit ex radice יָשָׁר zabo-
raim, quod est merides. Hinc verbum in Hiphil meridiati sunt.
Sed Hebræi deduci contendunt ex radice יָשָׁר itshar oleum. Ex
quo

quo fit, vt, Expresserunt oleum, interpretentur. Illud etiam inter acervos Hebraice est inter שררות *suroth*, quod Hebræis est Muros, ita igitur explicant, Inter muros suos exprimunt oleum, id est, Ne si fortis exprimant, sentiant prædones. Quam interpretationem sequitur Chaldæus, nam ita ipse vertit בני אשורתיו יערו משה bene vsuatheon iahtserun mesah, inter muros suos exprimunt oleum. Græcorum autem huius loci versio facilis & apta est, sed quæ difficile possit ad Hebræa accommodari; quare paraphrasis quædam ad idem propositum attinens existimanda est. Videntur autem rationem duxisse aliquam interpretationis Chaldaicæ, nam אשוח *vsuoth* Chaldæis muri sunt altissimi ad insidias collocandas apti, Hispanis *Atalaya*. Ita enim Græci vertunt *ἰν ακοταειῶσις ἀδικίας ἐνὶ δόμοις, ἰδὲ ἐν δόμοις αὐτῶν ἰν ἰσχυροῖς* in locis obscuris insidias collocarunt; viam autem iustam non cognouerunt, id est, Aequitatis oblitī, tot mente & cogitatione in insidijs struendis versantur.

12 De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit.

Clarius in Hebræo anima occisorum. Id est, Ciues quorum bona prædati sunt clamant, occisi ab illis in agro clamant etiam. Videturque hæc dicendi ratio eius esse similis, quæ est in Genesi, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me, id est postulat, vt eius cædem indignam cognoscam, & iudicium faciam. Ita hoc loco significare videtur Job, tot homines grauissimis iniurijs affectos per se vique sua æquum iudicium implorare, Quam expositionem probat, quod Sequitur. & Deus inultum abire non patitur. Id est harum rerum Deus iudicium exercebit, & pœnas sumet. In Hebræo est, Deus non ponet תפלה *tiphla*, cuius vocis radicem תפל *taphel* varie exponunt Hebræi. Et Latini interpretes dicunt significare insulsum, inspidum, falsum, stultum, à ratione alienum, infirmum, inultum, prohibitum. Sed proprie mihi significare videtur indecorum, & in quo desit aliquid ad eius naturam pertinens, ex qua significatione plana, & aperta sunt omnia sacrosanctæ scripturæ loca, in quibus reperitur. Vt illud, Ezechielis de falsis prophetis, quod difficiliter exponitur, Eo quod deceperint populum meum, dicentes pax pax, & non est pax. Et ipse ædificabat parietem, illi autem leniebant eum תפל *taphel* luto absque paleis, exponit vulgatus, quidam Hebræus absque vllâ firmitate. Facilius interpretabimur parietem indecorum, qui vacabat ijs rebus, quæ ei erant necessaria, vt firmus esset. Pax enim illa, quam populo falsi prophetæ pollicebantur, non erat certa, neque firma, cum de suo, non

Genes. 4.

Ezech. 13:

verbis Dei illam promitterent. Et propterea sequitur, Destruam parietem quem linistis *han taphel* absque temperamento, clarius indecore. Si de officio dicatur, innuit aliquam in eo circumstantiam deesse pertinentem ad perfectam virtutis rationem, quod nunquam sine peccato accidit, & aliquando maximo. Ut est in Hieremia, Et in prophetis Samariæ vidi *han taphel* fatuitatem. *Quadrat*, Indecorum quid. Quam vero fuerit indecorum, in quo roque crimine fuerint, declarat subiungens, Prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israel. Ut igitur ad locum nostrum veniamus, optime explicatur ita, Deus non faciet indecorum. Esset autem indecorum maxime, si hæc scelera Deus æquifimus iudex non videretur: tamen diu dissimulat. Quo & probat quod dixerat in principio huius capituli, ad refellendum Eliphaz, Qui autem nouerunt eum, ignorant dies eius, ut à nobis explicatum est. Non enim vna ratio est rerum humanarum administrandarum, ut pijs bene, impijs vero male sit, ut censebat Eliphaz; sed varia, multiplex, & prope infinita: cum huiusmodi homines diu Deo vidente, & dissimulante impune grassentur. Et ij quos illi affixerunt, diu clament, æquum iudicem implorent, tamen nullam consolationem accipiant. Urgetque magis Eliphaz, ut vertunt hunc locum Septuaginta auctores *οὐτως δὲ διατί τὴν ἁμαρτίαν οὐ κολούει*, ipse autem cur harum speculationem non fecit: id est, Si ita est, ut tu dicis, ut pijs bonis, impios autem malis afficiat, cur tam improbos, & nefarios homines non punit? Cur in tantis sceleribus conuiuet?

13 *Ipsi fuerunt rebelles lumini.*

Apte explicabitur metaphora, si Deum lucem appellemus, sicut

Ioan. 8.

ipse dixit, Ego sum lux mundi. Lumen vero legem & doctrinam.

1. Petr. 2.

Sicut Petrus dixit, Qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum, id est, Euangelium. Vocant autem philosophi lucem,

Lux & lumen.

quæ est in sole, lumen, quod est in rebus, quas illustrat. Ita Deus lucis fons per legem & doctrinam suam homines illustrat. Erat lux vera,

Ioan. 1.

quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sed vtrumque in scriptura confunditur: quare possunt intelligere, rebelles fuisse, vel Deo, vel legi eius, quod idem est. Quia

Iob 21.

legi, & præceptis Dei non obtemperarunt. *Nescierunt vias eius:* id est, scire contempserunt, ut illi qui dicebant, Scientiam viarum tuarum nolumus. Est autem illa turpissima, & nefaria ignorantio ex scientiæ orta contemptu. Viæ autem luminis sunt præcepta, & leges Dei. Præceptum Domini lucidum illuminant oculos, dixit *Dauid*. *Nec reuersi sunt per semitas eius.* *Quia*

Psal. 12.

oculos, dixit *Dauid*. *Nec reuersi sunt per semitas eius.* *Quia*

vt Salomon auctor est, Relinquent iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Qui latantur, cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quorum via peruersa sunt, & infames gressus eorum.

PROV. I.

14 Mane primo confurget homicida, interficiet egenum, & pauperem.

Quod Hebraice est לֵאמֹר leor in luce. Rectissime vertit vulgatus, Primo mane, neque mihi eorum placet explicatio, qui confurgere dicunt primo mane, vt fugiat, timens ne palam sit. Sed illa mihi verior expositio videtur, Confurget primo mane, cum nondum tenebrae sunt expulsae, sed lux quaedam dubia cernitur, quae aurora dicitur: vt vias obsideat, & vestibus, pecunijs, & alijs rebus spoliet iter agentes, Est enim primum diluculum opportunissimum grassatori, & quod adhuc tenebrae sint, quibus circumfundi possit, & quod tunc viatores se itineri committant. Quae expositio aptius multo iungitur secundae versus parti. *Per noctem vero erit quasi fur*, vt significet toto versus, Primo diluculo grassatorem esse, qui palam aggreditur, vt spoliet, ex quo fit, vt saepe interficiat. Nocte vero furem, qui clam furtum facit, & plerumque nocturno tempore. Septuaginta tamen viri primam versus partem pratermiserunt, & ita eius loco reddiderunt *γινώσκει δὲ αὐτῶν τὰ ἔργα πρὸς ὅσους αὐτοῦ εἰς ὄχλους* cognoscens ipsorum facta mandauit eos tenebris, hoc est, Lumen, cui dixerat eos rebelles fuisse, deseruit illos; & factum est, quod fieri necesse erat, vt in tenebras venirent. Sicut Christus dixit discipulis suis, Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebrae comprehendant; &, Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Cur autem Septuaginta viri id commutare potuerint, diximus in prooemio ex sententia patris nostri Augustini.

IOAN. 12.

15 Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus: & operiet vultum suum.

Quod caliginem dicit Hebraice est עָרָב, neseph, quod est idem Hebraeis, quod Latinis crepusculum. Id est, lux quaedam dubia, quae est ante solis ortum, & post occasum. Sed hic indicat crepusculum vespertinum, quo se scortatores, & adulteri & scortationibus, & adulterijs accingunt. Et propterea dicit, *Oculus adulteri obseruat caliginem*, Id est, quareit crepusculum vespertinum, quod fit tempus opportunius ad eas res, quas tractat. Nam propter tenebras, quas affert, facile regi posse credit. Et quia adium ianuarum nondum clausae sunt, neque se mulieres dormitum contulerunt, faciliorem aditum inuenturum existimat. Quapropter

A a 2 hoc

PRON. 7.

hoc tempore scortatores se vidisse, & obseruasse narrat Salomon in Prouerbis, De fenestra domus meae per cancellos prospexi iuuenem, & video paruulos, considero recordem iuuenem: Qui transit per plateas iuxta angulum, & prope viam domus illius graditur, in obscuro ad uesperascente die, in noctis tenebris, & caligine. Et ecce occurrit ei mulier ornata meretricio, praeprata ad decipiendas animas, garrula, & vaga. Sequitur in Job.

16 *Perfodiit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi.*

Expouit quam utilitatem accipiant homines nequam ex utroque crepusculo; nunc vero quam ea ipsa nocte: & descripte contextitur cum eo, quod dixerat versu decimo quarto, Per noctem vero erit quasi fur. Declarat autem hoc versu, cur nocte furetur, curque nox tempus sit idoneum ad furta facienda. Quia nocte intempesta, cum homines arcte, & grauius dormiunt, ipsi domos perfodiunt. *Sicut in die condixerant sibi*, id est, Quas interdum notaue-
 rat, & qua parte facilius perforari possent, explorauerant. *et ignoraue-
 runt lucem.* Id est, Neglexerunt, & inutilem esse putarunt. Nul-
 lum enim munus suum de die praestare possunt, nox vero ita eis
 opportuna est, ut nulla sit eius pars, quae non ad aliquod scelus ido-
 nea sit.

Iniqui cur lu-
 cem fugiant.

17 *Si subito apparuerit auroa, arbitrantur ymbrae mortis.*

Non solum autem lucem neglexerunt, verum etiam execrati sunt eam, quod non modo non iuuat, sed etiam impedimento sit. Quia nec grassator sic tuto iter agens inuadere potest, nec fur ad alienas aedes penetrare, neque adulter, & scortator rem cum mulieribus habere. *Et sic in tenebris quasi in luce ambulant.* Id est, tenebrae sunt eis pro luce, de nocte ambulant, munera obeunt, de die dormiunt, & requiescunt. In Hebraeo ad verbum est, Cum cognouerit terrores ymbrae mortis, id est, Cum tantum lucis appetierit, ut homo agnosci possit, vehementer timet: ut sit eiusdem rei alijs verbis repetitio. Ex quo intelligitur, quam recte inter se res spirituales, & corporales conferantur, & quam bene illae ex his declarantur. Nam ita etiam fit, ut iniqui homines vehementer lucem euangelij sacrosanctaeque doctrinae negligant, & detestentur, quod eorum scelera, quanta sint, patefaciat, eos arguat, & improbis conatibus resistat. Id quod Christus ex hac similitudine docuit, Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim, qui male agit, odit lucem; & non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

Ioan. 3.

18 *Leuis est super faciem aquæ.*

Difficilis est hæc dicendi ratio ad explicandum, quia eius omnino similis nulla in sacrosancta scriptura reperitur. Hebræi, quos quidam Latini docti viri sequuntur, ita explicant, Leuis est ad fugiendum magis quam superficies, vel extremitas aquæ, aut magis quam res, quæ natant in aquis. Alius Hebræus, Leuis ad fugiendum, cum lucem appetere viderit super faciem aquæ, ibique se abscondit, ne inueniatur. Forte de illis prædonibus intelligit, qui postquam prædas fecerint, ad mare confugiunt, quos piratas vocant. Sed melius est, ut exponamus, Leuis est ad peccandum, magis quam extremitas aquæ. Res enim humidæ, quarum princeps aqua est, definiunt philosophi, quæ difficile se suis terminis, alienis facile contineant. Ita ergo per orationem faciens tantorum scelerum, quæ iniquorum hominum commemorauit, dicit, Nihil se denique reprimat, sed præceps libidine fertur, nullum flagitium facere prætermittit, cuius sibi oblata fuerit occasio. Cuius dicendi rationis haud est multum dissimilis ea, qua Iacob vultus est, cum Ruben loquens, Effusus es, sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, maculasti stratum eius. Id est, non te magis quam aqua continuisti, sic ut non veritus sis contaminare cubile patris tui. Potest etiam de pœna iniqui hominis, de qua statim eodem versu loquitur, id explanari, in hanc sententiam, Citius tamen peribit, vitamque deserens sceleratus esse desinet, quam aquæ extremitas desluit, cuius nonnihil similis est ille dicendi modus, quem vsurpauit Oseas, Transire fecit Samaria Regem suum quasi spuma super faciem aquæ, id est, Multis peccatis suis fecit Samaria, ut citius Rege suo orbaretur, quam aquæ spuma transit, Et in hanc rationem hoc eodem capite dicit Iob, Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent. *Maledicta sit pars eius in terra.* Hebræi in sua superioris partis explicatione persistentes, ita hoc, ut apte coniungatur, exponunt. Illa terræ pars, in quam lucem timentes fugiunt, horrida est & inculta. Quæ non apposita: sed violenta mihi videtur expositio: faciliusque ex nostra de clarificatione tractatur, in hanc rationem; ut postquam tot hominis profligati crimina persecutus est, aut postquam cito morituro prædixit, ei dira imprecans dicat eas, quas iniquis modis acquirit diuitias, & ea quæ tractat negotia infeliciter ei successura. Id enim maledictum significari solet, ut ait Moyses. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, &c. In hanc etiam ratio-

Ose. 10.

Deut. 28.

Iob 15. nem dixit Eliphaz de homine impio, Non ditabitur, neque perfe-
nerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam, ad hoc
etiam spectat, quod sequitur. *Nec ambulet per viam vinearum.* Spe-
Deut. 28. cies pro genere, hoc est, Diuitijs non fruatur. Ita etiam dicebat
Moyſes, Vineam plantabis, & fodies, & vinum non bibes, neque
colliges ex ea quidquam, quoniam vastabitur vermibus. Quam
expositionem probant Græci, ita vertentes ἀναφανείν δὲ τὰ φυτὰ, αὐ-
τοῖς ἐπὶ γῆς ξηρὰ, plantæ eius aridæ super terram appareant. Hebræi
autem superiorem suam expositionem persequentes interpretan-
tur, Fugiens non ambulabit per vias latas atque patentes, timens
ne cernatur & agnoscat. Hic Græci addunt, quod in alijs ver-
sionibus non reperitur, ἀγκυλίδα γὰρ ἐφραζόν ἡρπασάν ἐτ' ἀνεμῶν ἢ οὐτ'
ἢ ἀραρκία, vnam enim pupillorum rapuerunt, postea ad memoriã
ductum est eorum peccatum. Ad memoriam peccatum ducitur,
cum eius pœnæ sumuntur, quibus dignum impium esse dicit,
quoniam exiguum quid aut vestium aut panis, vel spicarum, quod
pupillis, & pauperibus erat relictum, auferre non dubitauit. Qua
re merito plantæ omnes eius, vt dixerant Græci, aridæ appare-
bunt.

19 *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium, & vsque ad inferos
peccatum illius.*

Luc. 16. Interpretes Latini, hoc versu describi narrat cruciatum, quo
apud inferos conficietur impius, vt aliàs æstu terribili, alias fri-
gore vrgeatur incredibili. Hæc autem duo tormentorum gene-
ra apud inferos esse tradit aperte Christus in Euangelio. Nam
ipſo narrante Christo, diues ille in Tartaro retentus dicebat,
Crucior in hac flamma. De tenebris etiam exterioribus, quibus
à Rege mandatus fuit ille, qui non attulit vestem nuptialem, dicit
etiam Christus, Ibi erit fletus, & stridor dentium, quem frigus ni-
mius efficere solet. Optat igitur Iob, vt in hominem sceleratissi-
mum, qualem hætenus descripsit, omnia Tartari exempla cru-
ciatusque edantur, & vt summo calore confectus, summo frigore
leuetur, *Et vsque ad inferos peccatum eius.* Id est, Peccatis teneatur
quousque in Tartari custodiam detur, quo loco illis nunquam sol-
ui poterit, sed æternas eorum pœnas luet. Verum ita hic versus
ex Hebræo verbum de verbo reddetur, Ariditas, & æstus auferunt
aquis niuis, sepulcrum peccauerunt. Quod ita vulgatus intelle-
xit ariditas, & æstus tollant frigus ex aquis niuium, & vsque ad
inferos, qui peccauerunt: & propterea illo modo tranſtulit. Græ-
ci tamen Chaldæus, & Hebræi ita hunc versum intelligunt, vt sit
comparatio sine nota comparationis, cuius frequens vsus est in
scriptu-

scriptura, præsertim in prouerbijis: quare ita explicant, Quemadmodum ariditas, & æstus consumunt aquas niuis, ad eundem modum sepulcrum consumit & aufert è medio eos, qui peccauerunt. Hic erit exitus iniquarum rationum. Iniquorum mors, & sepulcrum facient, vt alijs infesti esse desinant. Ex quo intelligitur, quã temerarij, & amentes sint, qui cum non difficilius è vita expellendi sint, quàm vt nix à calore consumitur, tamen audent rebelles (vt dixit) esse lumini, quod eos è vita expulsos, præterea potest in æternis tenebris, & vinculis retinere. Græci non verbum de verbo, sed hanc tantum quam (vt dixi) intellexerunt sententiam, ita transtulerunt *ἀσπρὸν δὲ ὀμίχλην δρῶσι ἀφανὶς ἐστὶν ἔσθλο*, sicut nebula roris non apparuit. Quare recte hæc Hebræorum expositio coheret cum ea superioris versus, quam nos probauimus, licet eam Hebræi non attigerint. Non ambulet, per viam vinearum, id est, bonis partis non fruetur, quia vt hoc versu dicit ex sententia Hebræorum, & Græcorum, morte intercipietur.

20 *Obliscatur eius misericordia*.

Id est, nemo misericordia eius commouetur, sicut ipse pauperum misertus non est. Proptereaque ita hunc locum Græci conuerterunt, *πρὸς δὲ εἰν δὲ αὐτῷ ὃ ἂν ἐπαξέεν* reddantur ei, quæ fecit. Ita Samuel Agag misertus non est, sed gratiam retulit ei dicens, Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frustra concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. *Dulcedo eius uermes*, id prætermiserunt Græci, Id est, Nihil iucunditatis, nihil fructus capiat ex illis bonis, quæ tam anxie indagabat, nisi vermes, qui dulces erunt ei: quia sensus expers in sepulcro iacens, licet viscera eius corrodant, nihil doloris, nihil mali sentiet. Potest etiam ex Hebræo verti, Ipse dulcis vermibus erit, hoc est, Vermes morfu lacerabunt eum, qui tot pauperes gladio lacerauit. Quæ versio descripte adiungitur ei, quod sequitur. *Conteratur quasi lignum infructuosum*. Id est, Sicut lignum vetus inuadit tinea, ita illum vermes inuadant. Vt de rege Babiloniæ dicebat Esaias, Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum: subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Sed quod *Infructuosum*, dicit in Hebræo est *חַיָּה הַאֲלָא* iniquitas, potestque esse vel in genitiuo, & tunc reddendum est adiectiuo lignum iniquum, vel infructuosum. Græci *ἀνίατος* immedicabile, Vel potest esse in nominatiuo, vt alijs placet, & tunc non ad lignum, sed ad homines iniquos refertur, in hanc rationem, Conteratur quasi lignum iniquitas, id est, homines iniqui.

I. Reg. 15.

Pœna impij

Esai. 14.

21 *Pauit enim sterilem, & qua non parit.*

Hebraice פרוה rohe, quod est pascere, & affligere, clarius verteret, Afflixit, vehementius vero Pauit, id est, Eam contriuit, sicut herbam pascit pecus, *Et qua non parit*, id est, ob eam rem, quod non pariebat, vt quidam Hebrzi explicant in commentarijs. Numerat igitur alia criminum genera hominis iniqui, vt ostendat merito pœnas, quas dixit in illum fuisse constitutas crudele autem est, ob eam rem sterilem vexare, quod sterilis sit. Dum hac de causa potius eam consolari deberet, & dolorem eius leuare. Sicut Elcana consolabatur Annam vxorem suam sterilem. Phenenna tamen alia vxor eius ei erat molesta. Et ob eam rem Deum offendit, & in eam animaduertit, vt significat ipsa Anna in cœtico suo, vt multi exponunt, Et quæ multos habebat filios, infirma mata est. *Et vidua bene non fecit*, etiam est inhumanum afflictis atque iacentibus, qualis vidua in scriptura habetur, non ferre opem, si possis. Defendite viduam, præcipit per Esaias Deus.

1. Reg. 1.

Esai. 1.

22 *Detrahit fortes in fortitudine sua.*

In infirmos crudelis, in fortes fuit violentus, vt intelligatur iniquitatem eius immanitatem fuisse. *Et cum steterit, non crederet vita sua*, Id est, adeo violentus & atrox est, vt si quis ei ausus fuerit resistere, de sua statim desperet salute. Talis Holofernes fuisse narratur in secundo capite Iudith. Septuaginta viri ad ipsam hominem violentum, non ad eum qui resistit ei, hoc referre videntur, vt sit dira in caput eius imprecatio, ita enim conuertunt, *אֵיךְ יִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו הַיּוֹם הַזֶּה וְיִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו הַיּוֹם הַזֶּה* Quis stans igitur vitæ suæ nō credat, id est, Vivens mortis metu torqueatur, sicut ipse multis timorem mortis incussit.

23 *Dedit ei Dominus locum penitentia, & ille abutitur eo ad superbiam.*

Docet subtiliter causam, cur tam inhumanus, tam immanis & violentus factus fuerit: quia diuturnam multorum scelerum impunitatem est consecutus: quam dedit ei Deus, vt se colligeret, de suis doleret flagitijs, à Deo veniam impetraret, atque ita sanus fieret, auctore Petro, Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reuerti. Ac ille infans & amens hac Dei benignitate & animi magnitudine ad superbiam & contumaciam abutitur, sperans quidquid egerit, impune laturum. Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, abque timore vlllo filij hominum perpetrant malum, ait Ecclesiastes. Sed in Hebræo ita verbum de verbo est,

2. Petr. 3.

Eccle 8.

Dedit

Dedit ei fiduciam, & connitetur. Vulgatus interpres Chaldaicum secutus, intellexit Deum dedisse ei, subaudiens locum, vel tempus ad fiduciam, subaudiens impetrandi veniam, ex qua nascitur poenitentia. Ipse autem eo loco, vel tempore, quo Deus patienter agit, nixus, immanior & deterior fit. Hebraei tamen varie hunc locum explicant. Sed illa aptior ceteris eorum mihi videtur expositio, ut quoniam versu superiori (ut declarauimus) dixerat, Eū, qui ausus ei fueris resistere, de sua statim salute desperare, dicat iam, Ex quo fit, ut pacem, & securitatem pecunijs aliare ratione ab eo sibi redimat. Et in hanc sententiam dicat, Dabit aliquid ei, & ita eo nixus confidet se posse viuere. Sæpe enim fieri videmus, ut à nefarijs tyrannis periculum homines pretio redimant. Græci tamen longe liberiori paraphrasi hunc locum reddunt, vel forte pratermiserunt eum, & id subrogarunt, *μαλακισθε εις μη βραχιστα* *γινεσθαι εις, εις δα πειρειται εις υιοσφ* æger desperet salutem se recuperare posse, sed morbo cadet. Ut persequatur hoc versu imprecationem illam, quam ex versione eorundem incepisse diximus. Stans vitæ suæ non credat. Id autem à Græcis, ita commutari potuisse, ostendit, ut in exordio citauimus, pater Augustinus. *Oculi autem eius sunt in vijs illius.* Ut vulgatus conuertit interpres superiorem huius versus partem, impunitate arrogans, & superbus efficitur, sed non impune fert. Nam Deus considerat peruersas eius vias, & alia mente reponit improba eius facta. Sicut dicit Dauid, *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Tẽpore enim ab ipso statuto pœnas omnes ad vnum sumet. Hebraei autem suam superioris partis versus, quam narrauimus, explicationem ita hoc loco persequuntur. Ipse iniquus homo à quo pacem, & securitatem alij pretio redimerunt, cõsiderat vias eorum, id est, *Quærit occasionem fœderis abruptendi, & errendi eos vniuersis bonis.* Nunquam enim tuta pax cum tyranno fit. Id consilij Regem Syriæ suscepisse putauit Ioram Rex Israel, cum nuncium ad eum misit cum literis & mandatis, ut daret operam quo Naamã dux exercitus eius curaretur à lepra sua; lectisque literis, vestes suas scidisse narratur dicens, *Animaduertite, & videte, quod occasiones quærat aduersum me.* Hanc interpretationem non nihil probasse videntur Græci auctores, ita vertentes *οκλινει γαρ ενδρασει το υιοσφ αυτ* multis enim nocuit sublimitas eius. Oculos sublimitatem & superbiam esse intellexerunt, oculos enim sublimes pro superbis hominibus posuit sapiens in prouerbij. *Prouerb. 6.*

Psal. 43.

4. Reg. 5.

Prouerb. 6.

23 *Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut omnia, & auferentur, sicut summitates spicarum conterentur.*

Hebræi in sua illa superioris versus expositione persistentes, id dici putant de hominibus illis, qui pacem à tyranno emerunt, qui licet modico tempore eleuētur, id est, Nullum ab eo damnum accipiant, postea tamen excidentur, sicut alij. Quorum certe mihi non probatur, sententia licet placeat quibusdam Latinis doctis hominibus. Nam satis difficile ad Hebræa verba accommodatur. Tum Septuaginta viri, & Chaldæus de sceleratis hominibus, qui tot alijs iniurias fecerunt, plane hūc locum intelligunt. Chaldæus enim ita ad verbum vertit, Florent parum, & non sunt, scelerati: deijcientur, & eorum quæ fecerunt pœnas luent. Ita etiam melius totum caput concinnatur: vt in fine eius narret tam diuturnæ impunitatis exitum. Tum hæc eadem sententia multis alijs sacræ scripturæ locis in impios fortunatos dicitur, vt Danid ait; Inimici vero Domini mox, vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Quoniam tanquam fœnum velociter arefcant, & quemadmodum olera herbarum cito decidēt, Esaias etiam ait, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos agri; exsiccatum est fœnum & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. In hanc ergo sententiam hunc versum accipiamus, in quam facilius quàm in aliam Hebræa trahentur.

Psal. 67.

Ose. 40.

25 *Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere, ante Deum verba mea?*

Conclusio est, quam toto capite probauit aduersus Eliphaz, qui iniquos homines dicebat pœnis semper à Deo in hac vita affici. At, vt dixit, multi diu impune scelera committuntur, & varia in Deū, & homines edunt flagitia. Non igitur recte dicit Eliphaz. Quod si quispiam audeat totum meum antecedens negare; quibus argumentis redarguet, & mendacij apud Deum conuincet me dicentem ea, quæ testata cunctis, & explorata sunt? Quod *Ante Deum* dicit Hebraice est. *Et* al nihil, & ita conuertunt Græci atque Chaldæus. Quis ponet ad nihilum verba mea? id est, Probabit me falsa fuisse locutum? Sed si alia puncta eisdem literis subscribantur, vt El legamus, vt vulgatus legisse videtur, Deum significat.

C A P. XXV.

- R**espondens autem Baldad Subites, dixit,
- 2 Potestas, & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis. A
- 3 Nunquid est numerus militum eius? & super quem non surget lumen illius?
- 4 Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo? aut apparere mundus natus de muliere? B
- 5 Ecce luna etiam non splendet, & stellæ non sunt munda in conspectu eius
- 6 Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?

- 1 Respondens autem Baldad Subites, dixit.
- 2 Potestas & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis.

Quoniam Iob ab amicis condemnatus ad Dei iudicium provocabat, apud quem ius suum pro certo affirmabat se obtenturum: ab hac opinione eum amici duplici argumentorum genere abdicere conati sunt. Argumentis petitis ex adiunctis ipsius Iob; maiestatem, potentiam, æquitatem, & sapientiam Dei prædicantes, Iobi autem infirmitatem, arrogantiam, & alia scelera, atque flagitia commemorantes, eisdem nunc vijs Baldad inuehitur in Iob potestatem & terrorem apud eum esse dicens. Terrorem inquam, quem sua vi propter infinitam eius potentiam inijcit alijs. Res enim omnes quæ multum, vel prodesse vel obesse possunt, magnum natura sua metum & reuerentiam incutiunt. Sed iam id Iob non solum concessit, sed etiam multis argumentis ab effectibus Dei capite nono demonstravit. At hæc infinita Dei potestas, quia est infinita est bonitate coniuncta, impijs timorem asserit, bonis autem animos facit, quare Iob rectæ voluntatis conscientia nixus poterat magno & erecto animo in Dei iudiciū venire. Sicut Paulus hortatur Hebræos, Adeamus, ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, ut misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Sed quod potestatem dicit in Hebræo

Hebr. 4.
Potestas Dei
malis metum
bonis animos
facit.

est *חַזַּק* masal cuius radix significat præesse, dominari, potestatem habere, & ita Hebræis est potestas & imperium. Et *מַלְכוּת* saltana imperium, vel potestatem transfert Chaldaus. Sed raro id significat, neque alio, quod ego sciam, loco hanc radicis suæ significationem sequitur: sed frequentius illam, qua parabolæ esse deditur, & ita Hebræis frequenter est progerium, vel parabola. Septuaginta tamen auctores, neque potestatem, neque proverbum: sed *προκοινωνία* procerium conuertunt, difficilis sane versio, verum forte id etiam *חַזַּק* masal significat, à Deoque dixerunt esse procerium, quod Deus sit rerum omnium exordium, atque principium, ut statim ex eorum versione subijcitur, ab eo lumē vniuersum manare. Sequitur autem *Qui sicut concordiam in sublimibus suis*, Quidam sublimia sua angelos nominare putarunt, deque pace, qua inter angelos facta est, intelligendum existimant, Alij de elementis dici tradunt, quæ quamuis inter se contraria sunt, sunt tamen concordia coniuncta. Exillimo tamen ad rerum vniuersitatem esse referendum, quæ cum ex tota tam diuersisque rebus cõstet, omnes tamen communem vniuersi conciliationem, & confociationem tuentur, atque conseruant. Et ob eam rem Græci de vniuersi creatione hunc locum in sua versione explicarunt, ita vertentes *ὁ ποιῶν τῶν οὐρανῶν ἐν ὁμοιότητι* faciens vniuersitatem in altissimo. Eiusdem enim admirabilis & infinitæ potentæ opera esse iudicauerunt, & res tam diuersas efficere, & eas inter se ita confociare, ut in vnum quasi corpus vniuersi coalescerent. Qua de causa cõcordiam rerum omnium fuisse principium quidam philosophi opinati sunt. Existimo autem ego similitudine fuisse inter res tam varias atque diuersas confirmatam concordiam. Nullæ enim res tam distantes & dissimiles inter se sunt, quæ non sint aliqua ratione inter se similes, quippe quæ omnes ab vno Deo ortæ & effectæ sunt, ipsiusque aliqua ex parte imaginem referant. Nā Dei vestigia sunt factorisque sui vim infinitam declarant: cum igitur vni suo principio similia sint, etiam inter se similia oportet esse: quæ similitudo amorem naturæ parit, charitatem & amicitiam conglutinat. Sic etiam similibus legibus sic diuersis hominibus vna respublica constituitur: hanc similitudinem per res omnes manantem auream illam catenam esse credo, qua quidam philosophi atque poetæ rerum vniuersitatem contineri reddiderunt: recte igitur ex hac concordia, Dei immensam potestatem probauit.

3 *Nunquid est numerus militum eius.*

Probat eandem infinitam potestatem, ex infinitis eius copijs. De quibus dicit Daniel millia millium ministrabant ei, & decies centena

Qua de causa sit concordia inter res orbis tam diuersas.

Dan. 7.

tena millia assistebant ei. Veruntamen, quòd *militum* dicit in Hebraeo est גדרים gedudim, quod exercitum, & latrones significat. Vulgatus & Chaldaus interpres primæ significationis rationem duxerunt, Græci verò secundæ, quam ob rem longe diuersam sententiam reddiderunt μή γάρ τις λαλοῦσιν ἔτι ἐπὶ παράνομαις ποικίλαις minime sibi quisquam persuadeat, quòd sit dilatio prædonibus. Numerum enim qui est Hebraice, vt vertit vulgatus Græci diem esse intellexerunt, proptereaque dilationē transfulerunt. Cohæret maxime hæc sententia. Vt Baldad explicare velit argumentum, quo eos vrgebat Iob, proferens tantam grassatorum, & prædonū impunitatem. Id forte significans, quo Petrus simile argumentum explicuit, Vnum vero hoc non lateat vos charissimi, quia vnus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut vnus dies. Non tardat Deus promissionem suam, sicut quidam existimant. *Et super quem non surget lumen illius?* His verbis aperte asserit Deū rerum omnium esse principium. Ex quo bene eius infinita potestas demonstratur. Lumen Dei est verbum eius, vt Paulus auctor est, Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Per verbum autem omnia facta sunt, vt Ioannes ait. Quare recte dicit, Nihil esse super quod non consurgat lumen illius. Id autem intelligi etiam potest, non solum, vt sit rerum omnium causa efficiens, eo modo quo diximus: sed etiam, vt lumen eius sit rei vniuscuiusque forma, per quam consistit, & agit quidquid ad suam naturam pertinet: sicut Deus per lumen suum omnia facit, formas autem res omnes habet à Deo; Qua ex parte recte etiam dicit. *Super quod non consurgat lumen eius?* Potest etiā recte explicari de lumine, quo omnia cognoscit, id est, Quæ res non est clara, & aperta ei? Quare potentiam habet, cum sapientia summa coniunctam. Quidam autem intelligunt id de ætheris lumine, quòd omnia lustrat. Quæ hu milis mihi videtur expositio, possetque facile eleuari argumentum ijs rebus, quæ in ima terra iacent, ad quas non peruenit lumen. Græci autem vt id cohæreat cum superiori sua versione, vertunt ἐπὶ τίνος δὲ ἐκ τῶν ἀνοσθητῶν ἐσθρα παρὰ αὐτῶν; ad quem non pertingit eius speculatio? Id est, non est dilatio latronibus, neque eis impunitatem permittet, quod eum lateant. Nam quem ipse non cernit? Ita Paulus non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: Omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius.

2. Petr. 3.

Hebr. 1.

Ioan. 1.

Hebr. 4.

4 Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?

Concludit ex Dei infinita potestate propositionem suam, Iob licet suam causam ageret, apud Deum, nunquam, vt ipse putabat,

innocentiam suam probaturum. Vrgetque magis ex adiunctis ipsius Iob, quod homo sit, & de muliere natus. Atque Iob non vi sua aut meritis suis putabat se innocentiam esse consecutum, sed benignitate, & misericordia Dei sibi auxilium ferente, confidebatque honestæ vitæ conscientia fretus inculpate se vixisse, Deique leges seruasse. Quare cum in Dei iudicium veniret non iustificaretur, homo de muliere natus comparatus Deo, sed homo ex Deo natus eiusque præsidio munitus. Eodem pacto eleuatur sequens argumentum à maiori.

5 *Ecce luna etiam non splendet.*

Ita Septuaginta etiam vertunt. Deque Lunæ defectione exponitur, & ea est huius loci sententia apud Hebræos, difficile tamē ab eis explicatur. Nam pro splendet est in Hebræo **לְהִאִיר** ia ahil, cuius radix est **אִיר** ohel tabernaculum: hinc **אִיר** ael verbum hoc, quod est tendere, vel mouere tabernaculum, vt Genes. 13. vers. 13. vers. 18. **וַיִּאְהַל** vaiehal tetendit, vulgatus autem mouens tabernaculum

Genes. 13.

suum Abram. Quam significationem difficile est Hebræis huic loco accommodare. Quare quidam illorum existimant. **א**. quod sit litera quiescens, hoc loco superesse, & esse verbum **לְהִאִיר** halal, quod splendere significat. Alius ita explicat, Vsque ad lunam non tendit tabernaculum, id est, tanquam si non esset in tabernaculo, id est, tanquam si non esset in tabernaculo suo, hoc est, ita lumine destitueretur, tanquam si non esset. Quæ valde difficilis mihi videtur expositio. Facile vero, & apte ita totus hic versus illustrabitur. Lux tabernaculum solis in scriptura dicitur. Quia lucem ipse quoque versum expādit: sicut aula, vel cortinas quispiam tabernaculi sui expandit, & explicat, & vbique luce ornatus & quasi vestitus procedit. Hinc est, quod canit regius vates, In sole posuit tabernaculum suum, clariusque in Hebræo in nostram sententiam dicitur, In eis (scilicet cælis) posuit tabernaculum soli. Quo loco pro tabernaculo est nomen **אִיר** ohel, à quo verbum, de quo sermo nem facimus. Et subiungit. Et ipse, sol nimirum, tanquam sponsus procedens de thalamo suo, lucem thalamo conferens. Recte vero lux appellatur solis quasi domicilium, quod semper in luce habitat, nunquam luce destituatur aliæ vero stellæ non splendent vi sua, sed vi lucis, si aula ipse sua, hoc est, radios suos ad alias vsque stellas explicet.

Psal. 17.

Quare doctè dicit Baldad si verbum de verbo Hebræa conuertamus, Ecce vsque ad lunam non extendet tabernaculum, subaudi, Sol radijs suis lunam illustrans, vt cōtingit in defectione lunæ, ac tunc luna lumine priuabitur. *Et stellæ non sunt munitæ in conspectu eius*, Scilicet solis, Stellæ enim nullæ ortæ sole apparent.

rent. Et ob rem immundas, id est obscuras, & quæ in medium prodire vereantur, esse dicit, Quia vero luna solum in conspectu solis luce conspicua cernitur, ob eam rem defectionis eius mentionem fecit.

6 *Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?*

Hominem vermem vocat atque putredinem, quod vilis & abiectus sit, vt dicebat Dauid, Ego sum vermis, & non homo, proprium hominum & abiectio plebis. Et tandem corpus eius abit in vermes, in sepulcro iacens. Argumentatur ergo Baldad ex minori, vt probet, quod maius est, duplicemque facit comparationem, comparat enim solem cum Deo, Iob cum stellis & luna, ad hunc modum, Luna & stellæ cum sole collatæ obscuræ sunt & immundæ, quod sit sol quasi lucis fons, & origo: quanto magis Iob cum vermis sit, & putredo, cum Deo collatus, qui est totius iustitiæ fons, iustus non erit?

Psal. 21

C A P V T XXVI.

R *Espondens autem Iob, dixit.*

2 *Cuius adiutor es? nnnquid imbecillis? & sustentas brachium eius, qui non est fortis?*

3 *Cui dedisti consilium? forsitan illi qui non habet sapientiam, & prudentiam tuam ostendisti plurimam.*

4 *Quem docere voluisti? nonne eum qui fecit spiramentum?*

5 *Ecce gigantes gemunt sub aqua, & qui habitant cum eis.*

6 *Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni.*

7 *Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.*

8 *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.*

9 *Qui tenet vultum solis sui, & expandit super illud nebulam suam.*

10 *Terminum circumdedit aquis, vsque dum siniantur lux & tenebræ.*

11 *Columnæ celi contremiscunt, & pauent ad nutum eius.*

12 *In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.*

13 *Spiritus eius ornauit calos: & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus.*

14 *Ecce, hæc ex parte dicta sunt viarum eius. & cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, qui poterit tonitruum magnitudinis illius inueniri?*

- 1 Respondens autem Iob, dixit.
 2 Cuius adiutores? nunquid imbecillis?

Qua te velie
 Deus uos ad
 ipsum defen-
 dendum mo-
 ueri.
 Iob. 13.

Dum Baldad, vt ostenderet Iob inferiorem futurum si cum Deo de sua innocentia disputaret, tam multis Dei potestatem, & terrorem commemorabat. Sane videbatur Dei partes non veritate, & æquitate commotus, sed potentia, & terrore eius compulsus suscepisse, quod est assentatoris potius, quam veritatis, & virtutis amatoris. Quare in hoc ridiculus erat neque Deo gratus, vult enim ipse, vt eum pro virili parte nostra defendamus: quia veritas, & æquitas eius ita postulat, non vt blandiamur potentia, ne nobis ipse contrarius sit, & formidines opponat. Quare merito Iob orationem eius irridet, sicut cap. 13. Omnes amicos suos eadem de causa irriserat dicens, Nunquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro eo loquamini dolos? Nunquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini? Aut placebit ei, quem celare nihil potest; aut decipietur, vt homo vestris fraudulentij; ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem eius accipitis. Ita, & modo ait *Cuius adiutor es*. Non enim veritatis defensorem, sed potentioris adiutorem agere videris. Cum tantum aduersarij, quem putas, mei potestatem amplificas. Quod si adiutorem agis. *Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & sustentas brachium eius, qui non est fortis?* Vt sit hoc tuo auxilio non nihil ei commodi afferre videaris? minime vero. Deum enim cum potentissimus, vt tute præ dicas sit nullius eget patrocinio. quare sane frustra hæc tuam orationem habuisti. Ex quo doctrina intelligitur cognitione dignissima: cur Deo gratissimi sint ij, qui in terris toto pectore Dei partes tuentur, acerrimeque pro eo cum quibuscunque hostibus pugnant. Quia hoc officio suo præ se ferunt ac profitentur se veritatis, & æquitatis esse amatores: non quod ipsi vllis auxiliij opus sit, aut quod aliquam ei vtilitatem vlli adiutores adferre possint. Quocirca qui alia de causa hoc pro Deo certamen suscipiunt, vel vt fines propagent imperij sui, vel vt suam sententiam contumaciter defendant: atque adeo quod eis Deus propter suam infinitam potentiam terrori sit: hi certe nihil de Deo potentissimo merentur, & in eum potius ingrati, quam grati sunt, non enim honesto, sed vtili potius ad agendum ducuntur; metus autem potentia

Cur Deus
 amet defen-
 sores suos.

potentiæ Dei, vt honestus fit, non debet ita totus in vtilitate ver-
fari; vt honestatis causam, quominus adiungi possit, prorsus im-
pediat, vt Theologi docent. Ad eandem irrisiõnem pertinent,
quæ sequuntur.

3 *Cui dedisti consilium? forsitan illi qui non habet sapientiam?*

Frustra quis viribus iuuare nititur eum, qui potentissimus est;
frustra etiam consilio eum, qui sapientissimus est. Quamobrem
inutilis, & superuacanea Baldad oratio fuit. Sed veritas, & pietas
in Deo defendendo spectanda est; vt alicuius momenti huiusmo-
di defensio sit. Quidam hos versus in aliam partem accipiunt, Vt
Iob irrideat argumenta Baldad, quibus Dei prouidentiam pro-
bare conabatur, quòd leuibus eam argumentis probaret. Sed id
superiori capite (vt narrauimus) non agebat Baldad, sed Iob
suam innocentiam nunquam Deo probaturum. Huc accedit,
quòd licet Chaldæa versio facile in hanc sententiam traheretur,
Hebræa difficile, Græca & Latina nullo modo. Græca enim licet
non nihil verba mutet, eandem tamen, quam exposuimus, habet
sententiam. Sed hoc leuius esset; illud grauius, & nullo modo to-
lerandum, quod auctor Bibliæ Roberti, huic subscribens senten-
tiæ in scholijs, dicit verbis Iob, sententiam Baldad de prouiden-
tia Dei particulari esse inspicientem, & in qua nulla sint vires.
Quod tradens plane nonnullorum Hebræorum opinioni consen-
tit, asserentium beatum Iob tantis calamitatibus obstupescitum
abnegasse prouidentia Dei res singulares administrari, quod ne-
farium, & impium est. Si enim hæc vera essent, nunquam, vt in fi-
ne libri narratur, dixisset Deus amicis Iob, neque locuti estis ad
me recta sicut seruus meus Iob: neque Iob inuicta patientia, Dei Iob. 42.
oraculis, vt in præmio narrauimus, & omnium sanctorum vi-
rorum testimonijs prædicaretur. Sequitur autem, & prudentiam
tuam ostendisti plurimam. Id est, quàm prudenti consilio Dei patro-
cinium susceperis, non veritate, & æquitate adductus, sed eius po-
tentia deterritus: & per ironiam Prudentiam plurimam dicit.
Hebraice est וְיָחִידָהּ tusa, de quo nomine egimus cap. 6. ac ratio-
nē proprie significare docuimus, licet varijs modis ab Hebræis,
& Latinis explicetur. Id est, ostendisti satis, quàm in Deo defen-
dendo rationem inieris. Græci in eandem rationem loquuntur
facileque declarantur, vt Iob irrideat consilium Baldad, licet ali-
ter transferant.

4 *Quem docere voluisti? nonne eum qui fecit spiramentum?*

Id est, quem docere voluisti rationem defendendi se? nonne eum,
qui vim respirandi, id est vitam animalibus dedit? Deum ne po-

tentissimum, & sapientissimum puerilibus consilij tuis imbueres vis? Hebræa tamen ita verbum de verbo reddemus, Cui narraſti sermones? & cuius spiritus exijt ex te? Et ita Græci, & Chaldaus conuertunt. Id est, Putas ne mecum disputans, te cum homine aliquo imperito disputare, & qui sermones, & argumenta tua ponderare nesciat? aut cuius magistri profers doctrinam? quisve te ita instituit? Id enim significat phrasis illa Hebræa, Cuius spiritus exijt ex te? Quæ hætenus hoc capite dicta sunt, eo spectant, vt irrideat consilium Baldad, qui vt ostenderet Iob Dei non esse absoluedum iudicio, de Dei summa potestate diserebat. Quæ Iob non modo concedit, sed etiam multis argumentis probat dicēs,

5 *Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.*

Varia opinio est de gigantibus, quos nominat. Quidam esse dicunt metalla auri, argenti, corallium, & gemmarum, quæ sunt, vt רפאים rephaim, id est mortua, vitæ expertia sub aquis. Alij esse dicunt grana seminis, quæ vt mortua sub aquis iacent, id est, sub terra, & postea in herbam aut plantam erumpunt: ita igitur declarant ij, An metalla, vel gemmæ, vel grana formabuntur sub aquis, & alia, quæ simul ibi nascuntur, nisi Dei summa potentia? Et tunc verbum חול hul, quod Latinus tremere interpretatur, ipsi formare declarant, vt rumque enim Hebræis significat. Alij cum eo coherere putant, Cuius spiritus exijt ex te, vt ex Hebræo ad verbum superioris versus partem conuertimus, sic vt sermones eius irridens dicat. Num mortui sui aquis iacentes propter verba tua timebunt? vt ventosa, & inflata significet esse, & quæ parum viuos & prudentes homines commouere debeant. Nā רפאים rephaim nonnūquam mortuos in scriptura significat. Sed sapius homines, qui magno, & vasto corpore sunt. Idque hoc loco significat. Nam de hac significatione conuenit inter omnes locupletes interpretes. Latinus enim, & Græci gigantes conuertunt: qui homines sunt excelsissima statura, quos fabulæ ferunt è terra genitos fuisse ac bellum dijs intulisse, vt eos ex caelis expellerent. Et Chaldaus גיבורים giburaim viros præstantes. Ac plane mihi locus intelligendus esse videtur, de hominibus illis, qui diluuij aquis submersi sunt, de quibus in Genesi narratur. Gigantes erant super terram in diebus illis, &c. Et isti sunt potentes à seculo viri famosi. Quorum multa mentio in hoc libro fit, cum de hominibus perditis, arrogantibus, superbis, & ab omni pietate derelictis sermo inducitur. Ac forte ex hac historia poetæ fabulam gigantium mutati sunt. Quos homines è terra genitos esse dicebant, quia nihil, nisi terrena sapiebant, vt Paulus de similibus ait: draconum

Gen. 6.

Gigantium
fabula vnde
supra videatur.

Philip. 3.

viro

vero pedibus fuisse, quia peruerfas, & improbas viuendi vias persequabantur: Dijs autem bellum intulisse, quia Deum negabant, & qui dicebant Deo, Recede à nobis, & quasi nihil possit facere omnipotens estimabant illum, vt narrauit de illis Eliphaz. Hos *Sub aquis tremere*, dicit, quia diluuij aquis euerfi, ac delati sunt. Et fluiuius, vt etiam dixit Eliphaz, subuertit fundamentum eorum. Ex qua re bene probat summam Dei potentiam: quia in eo vehementer declaratur, vt alio loco diximus, Dei infinita potentia, quòd tam immanes homines coerceat. Nam, & ipse Deus ex hac re hoc idem probat cum Iob loquens, Disperge superbos in furore tuo, & confunde eos, & respiciens omnem arrogantes humilia. Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo, absconde eos in puluere simul, & facies eorum demerge in foueam. Et ego confitebor, quòd saluare te possit dextera tua. Quod *gemunt*, dicit, ob oculos ponens tempus illud, cum vndis submersi frustra enatare, & extremum vitæ discrimen vitare tentabant. Idè significarunt Græci *μυαθησονται*, obstetricabuntur, id est, Parturiunt traducentes. Ibi dolores, vt parturientis, dixit Dauid, & vtrumque verbum *חול* hul indicat. Quod ait, *Et qui habitant cum eis*. Homines illis æquales intelligit, qui simul obruti sunt, vt Chaldaeus vertit *משרתהון* masriathehon exercitus eorum.

Iob 22.

Iob 40.

Psal. 47.

6 *Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni.*

Id est, nihil eum latere potest, omnia nota ei, & perspicua sunt. Infernum, & perditione appellat, quæ in profundo abstrusa sunt: & maximis obsita tenebris, Sicut dixit etiam Dauid, *Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut Dies illuminabitur, sicut tenebræ eius ita & lumen eius.* Quo fatetur etiam id quod dixit Baldad, Super quem non consurget. lumen illius? si de summa Dei sapientia intelligatur. Itaque Deus omnia scit & omnia potest; ex quibus duobus quasi fontibus atque principijs res omnes ab eo manarunt, singulisque pro dignitate, suæ sunt attributæ potestates, & in vnaquaque re potestatis infinitæ, & immensæ sapientia Dei vestigia apparent. Quam ob rem recte ex rebus effectus demonstratur à Iob dicente.

Psal. 138.

7 *Qui extendit Aquilonem super vacuum.*

Hebræi quidam, quos nonnulli Latini sequuntur, aquilonem hic terram esse putant, quòd ea terræ pars, quæ tunc habitabatur, esset aquilonaris. Et ita declarant, Facit vt terra suo loco nulla re alia connixa consistat. Quorum mihi certe non probatur senten-

Bb 2 tia:

tia. nam terræ collocationem sequenti versus parte narrat. Neque recte respondebitur esse huius dicti declarationem. Nō enim verisimile est nullam operis cælorum mentionem fecisse, cum sit magis admirabile, cum bis terræ opus commemorasset. Huc accedit, quòd in terram non conuenit, vt extendi dicatur, cum tanquam punctum contracta habeatur, cæli autem extendi in scriptura dicuntur, Extendens cælum, sicut pellem, ait Dauid. Quo loco eodem etiam verbo *וַיִּנְתָּהּ*, quod hic ponit vitur. Quare non dubito, quin de cælorum effectione hic locus intelligatur, quos mirabile est super nihilum, id est, nulla re alia nixos, ita esse extensos. Nihil enim re vera extra cælum est. Extendit velut nihilum cælos, Esaias ait, & *appendit terram super nihilum*. Id est, facit, vt terra suo loco stabilis sit, cum re nulla alia stabili, & firma nitatur, vt ait Dauid, Fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi. Itaque hic versus idem significat, quod illa prima verba Genesis, Creauit Deus cælum & terram.

8 *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum*. Id est, qui aquam pluuiam nubibus ita continet, vt non tota vno impetu erumpat, licet suspensa in aere sit, sed guttatim diffluat, quòd quidem est mirabile. Fit autem, quòd non simul, sed paulatim frigore concresecat vapor sursum latus, quòd etiam euenire videmus, cum in vasis rostratis aquæ ex herbis aut floribus distillantur, quæ guttatim fluunt, quòd herbarum vapor calore eleuatus, & in superiore vasis parte refrigeratus linteo aquæ madefacto. qui imponitur ei, paulatim concresecat. Ex hac etiam re Deum laudat Dauid, *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam*.

9 *Qui tenet vultum solis sui, & expandit super illud nebulam suam*. Solium Dei cælum appellatur, quòd cæteris orbis partibus excellentius, & dignius tanta maiestate sit. Hæc dicit Dominus cælum sedes mea, Ait Esaias. Super hoc solium nebulam expandit, cum nubes in celo coguntur. Demonstrat igitur Dei eximiam amplitudinem, & potestatem, ex ea natura, quam nubibus præstitit, vt in aere cogentur: sunt autem nubes ex vaporibus, quorum multum si sursum ferantur, vt eorum natura postulat, calore solis humorem eleuante, nubes coguntur, ac fiunt. Ex hac etiam nubium natura canit Dei maiestatem Dauid, Et posuit tenebras latibulum suum, tenebrosa aqua in nubibus aeris. Latibulum Dei vocat quòd hic Iob solium appellat. Et posuit tenebras, est quod Iob, Expandit super illum nebulam, dicit.

Psal. 103.

Esai. 40.

Psal. 103.

Esai. 66.

Psal. 17.

10 *Terminum circūdedit aquis vsque dum finiantur lux, & tenebræ.*

Id est, terminos circūscripsit in terra aquis maris, ad quos vsque excurrant, neque vltra progredi possint, quibus metis perpetuis temporibus non egredientur. Id enim significat dicens, Vsq̄ dum finiantur lux & tenebræ. Quod est quidem mea sententia admirabilissimum præter cæteras naturæ res. Præsertim cum ea sit aquæ natura: vt ad inferiorem semper locum feratur, contingatq; aliquando, vt multo altior maris aqua sit, quàm termini eius terræ, quam alluit, tamen eam non inundat, neque metam transit sibi præscriptam. Cuius rei causam non facile in natura reperias, Sed physicis de hac re quæsitis respondendum sit, quia ita est. Quemadmodum si rogetur, cur lux soli tantum insita natura est, Quia ita natura comparatum fuit, dicent. Id etiam canit David, de aquis maris dicens, Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram.

Psal. 103.

11 *Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.*

Columnas cæli vocat naturam & facultates cæli, per quas consistit, quæ certe maxime sunt, vt maxima vis eius est. Quæ pauent ad nutum Dei: quoniam ei obediunt. Et Deo iubente impetus ille incredibilis, quo cieri cælum philosophi & astrologi tradunt, retardabitur, & reprimetur, vt imperante Iosue accidisse narratur. Pauent etiam vires cæli ad nutum Dei, quia eius nutu eas eneruare, & funditus delere potest. Vt Machabæus dixit, Qui potest vniuersum mundum vno nutu delere, quod quidam poeta intelligens dixit, Nutu tremefecit olympum, Et alius, μέγα δὲ ἐλάλιξεν ὀλυμπον, Magnum commouit olympum.

Ios. 10.

2. Mach. 8.

12 *In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.*

Aperte tangit, quod narratur in Genesi, Dixit vero Deus, Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida, & factum est ita. Quibus verbis repressit maris superbiam atque ferociam, quod terram vniuersam ita inundauerat, & operuerat, vt nihileius appareret, & propterea illud poetice superbum appellat.

Gen. 1.

13 *Spiritus eius ornavit celos.*

Aperte etiam perstringit quod eodem capite Genesis die quarto factum fuisse narratur. Dixit Deus, Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa ac tempora, &c. Fecitque Deus duo luminaria magna, &c. & stellas. His luminariis & stellis cælus à Deo ornatos fuisse significat. *Obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus.* Quidam existimarunt co-

Gen. 1.

lubrum hunc tortuosum sydus esse, quod anguem siue draconem astrologi vocant. Quoniam cum hoc versu de stellis mentionem fecisset, ad animalia non digrederetur, sed hoc insigne sydus tanquam ponens exemplum commemoraret. Sed hoc probabiliter diceretur, si aliquod vel leue esset indicium, ex quo aliqua coniectura fieret anguem Iobi temporibus sydus illud aut nominari, aut cum angue vilo modo comparari solitum. Sed cum hæc figurarum in cælo descriptio, & eorum nomina recentiora sint, & ex poetarum fabulis ducta, leuis coniectura est, quod sydus illud ita ab astrologis appelletur. Quare rectius est, vt colubrum hunc certum esse putemus, de quo multa in hoc libro mentio fit, descryptissimeque in hanc rationem hæc versus pars contextitur. Vt quia de calis vndecimo versu, de mari vero duodecimo egit, deinceps de vtriusque ornamentis hoc decimo tertio versu disserat, & prima eius parte de ornamentis calorum, quæ sunt stellæ, altera vero parte de maris ornamentis, quæ sunt pisces, præsertim ceti, quod vastissimi sint, & magnam admirabilitatem tanta sua vastitate faciant. Itaque hoc versu commemoratur id, quod etiam est in Genesi, Creauit Deus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam produxerunt aquæ in species suas.

14 *Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum eius.*

Vias dicit Dei eas rationes quibus à nobis cognoscitur, & per quas ad aliquam Dei notionem venimus. Hæc autem sunt insigniores res ab eo effectæ, vt Paulus tradit, Inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas. Hæc igitur de causa res à Deo effectas, quas narrauit, vias eius nominat. *Et quum vix paruum stillam sermonis eius audierimus*, Id est, cum parum sit, quod nos de rebus ab illo gestis audierimus. *Quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?* Catachresis est intueri pro audire, id est, *Quisnam scire, aut audire poterit immensam illam rerum gestarum amplitudinem, quæ de illo diei narrarique posset?* solus enim Deus, quæ illam verbis explicaret, posset illam etiam audire. Similis is locus est illius Ioannis. Sunt, & alia multa, quæ fecit Iesus. Quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

C A P. XXVII.

- A**ddidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit. A
- 2 *Viuu*t Deus, qui abstulit iudicium meum, & Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam.
- 3 *Quia* donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis.
- 4 *Non* loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.
- 5 *Absit* à me, ut iustos vos esse iudicem, donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. B
- 6 *Iustificati*onem meam quam cœpi tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.
- 7 *Sit* ut impius, inimicus meus: & aduersarius meus, quasi iniquus.
- 8 *Quæ* est enim spes hypocritæ si auare rapiat, & non liberet Deus animam eius?
- 9 *Nunquid* Deus audiet clamorem eius, cum venerit super eum angustia? C
- 20 *Aut* poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deum omni tempore?
- 12 *Docebo* vos per manum Dei, quæ Omnipotens habeat, nec abscondam.
- 12 *Eccè*, vos omnes nostis, & quid sine causa vana loquimini?
- 13 *Hæc* est pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient.
- 14 *Si* multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane.
- 15 *Qui* reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt.
- 16 *Si* comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum preparauerit vestimenta.
- 17 *Preparauit* quidem, sed iustus vestiatur illis: & argentum innocens diuidet.
- 18 *Edificauit* sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit umbraculum. D
- 19 *Diues* cum dormierit, nihil secum auferet: aperiet oculos suos & nihil inueniet.
- 20 *Apprehendet* eum quasi aqua inopia, nocte opprimet eum tempestas.

- 21 *Tollet eum ventus vrens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco suo.*
 22 *Et mittet super eum, & non parceret: de manu eius fugiens fugiet.*
 23 *Stringet super eum manus suas, & sibilabit super illum, intuens locum eius.*

1 *Addidit quoque Iob assumens parabolam suam, & dixit.*

Non nihil expectasse videtur Iob, vtrum amici amplius argumentarentur. Quos vt tacere vidit, tanquam victor firmitus in sua persistebat sententia, ac liberius in causa sua versabatur, dicens.

2 *Viuu Dominus, qui abstulit iudicium meum.*

Id est, qui in me non pro meritis animaduertit. Vt cap. 10. dixit Indica mihi, cur me ita iudices? Nunquid bonum tibi videtur, si calumnieris me? *Et omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam.* Id est, qui me tantis affecit doloribus tam acerbaque edidit in me supplicia.

3 *Quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis.* Id est, quoad viuam. Sicut quidam Poeta dixit.

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.

4 *Non loquentur labia mea iniquitatem, neque lingua mea meditabitur mendacium.*

Quale quidem esset, si vobis concederem iniquum me esse, comite rectæ voluntatis conscientia, id quod ipse declarat, adiungens.

5 *Abstet à me, vt iustos vos esse iudicem.*

Id est, quod iuste me cõdemnetis. *Donec deficiam non recedam ab innocentia mea.* Id est, non desinam meam innocentiam defendere. Quod est grauis, & constantis, & magni animi viri, veritatisque amatoris. Nam Paulus in epistolis suis acriter pro sua pugnat innocentia, vt se à pseudoapostolis, & subdolis operarijs, qui Iob amicos imitabantur, defenderet. Et illorum maledictis & calumnijs coactus, ijs se laudibus ornat inuitus, quas forte nulla posset alia hominis eloquentia consequi: in epistola præsertim ad Corinthios secunda, In quo quis audeat, audeo & ego, &c. *Ministri Christi sunt, & ego: vt minus sapiens dico, plus ego: in labo-*

Magnanimi esse virtutem innocentiam suam acriter defendere.

labetibus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum in mortibus frequenter, &c. Et capite sequenti. Si gloria oportet non expedit quidem, veniam, autem ad visiones, & reuelationes Domini, &c. Christum etiam Iob in re hac referebat, qui donec defecit, non recessit ab innocentia sua: sed diuinitatē, & infinitam bonitatem suam multis inuidis, & maleuolis repugnātibus, fortiter defendit: & cum in ius iniquum esset adductus, multisque contumelijs laceratus, & indignis modis vexatus, ab iniquo tamen, & perditio iudice quisnam esset interrogatus, non vt recte iudicandi rationem iniret, sed vt iniuste opprimendi occasionem inueniret, tamen Christum verum Dei filium se esse cōfessus est.

2. Cori. 13.

6 Iustificacionem meam quam capi tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.

Aptissimam, & dignam tanto viro reddit causam, cur à Deo acriter oppugnatus, & tanquam sceleratus seuerè punitus, ab amicorum officijs desertus, & acerbis eorum sermonibus grauitè reprehensus, contumelijs, & ignominijs appetitus, tamen suam innocentiam defendat, seque culpa tanto supplicio digna tota sua vita vacasse constanter affirmet. Quia nullius tanti sceleris eum conscientia sua rephendat. Qui locus valde, quidem notandus est, vt ex eo intelligamus, quam graue sit conscientia pondus, & quod singulariter possit nos in extrema rerum desperatione sustentare, sapientissimeque Ioannem dixisse, Si non reprehenderit nos cor nostrum, fiduciam habemus ad Deum. Quod autem dicit, Reprehendit, in Hebræo est יְחֵרָפָה iheraph cor meum, quod proprie significat probris afficiet cor meum. Recte vero per præsens tempus reddidit vulgatus, quoniam ita vsu venire solet Hebræis, vt præsentem careant, & me subaudit. Probris afficit me cor meum intelligens, & transferens, quod est Latinius, Reprehendit me cor meum. Eadem enim sententia Græci expresserunt ἐ γὰρ συνείδησά ἐμαυτοῦ ὁπίσταν πρῶτος non enim noui, ne scelera fecissem. Eandem etiam sententiam Hebræi quidam, qui docti habentur, probant. Quibus argumentis satis probabiliter aliorum sententia refellitur, qui aliter hunc locum declarat. Quidam, Non declinabit cor meum, id est, De hac non dece dam sententia. Alij, non reuerafect cor meum, id est, non propter delicta iuuentutis meæ id mihi accidisse putabo. Quia cop. 29. vers. 4 יְחֵרָפָה horpi ab eadem radice adulescentiam & pueritiam Vulgatus, Chaldaus, & Græci & alij reddunt. Alij exponunt, Non retrocedet cor meum. Sed illa, vt dixi, vulgati, & Græcorum versio mihi multo magis placet, quod &

Grauisimū
esse bonæ
conscientiæ
pondus.

I. Ioan. 3.

proderunt tibi: cum clamaueris, liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus, & tollet aura; ait per Esaiam Deus. Id est, Ij liberent te, in quibus sperabas, à quibus auxilium petere solebas: qui tamen licet auxiliatum veniant, nihil proficient, vt intelligas, quam infirma nitereris spe. Denique hæc pœna diuinis oculis in impios homines constituta est, vt cum aduersa fortuna exagitentur, & in magnis periculis versentur, Dei subsidium non impetrēt, licet multis illud precibus postulent, vt traditur in pro-
 uerbijs, Quando venerit super eos tribulatio, & angustia, tunc inuocabunt me, & non exaudiam; mane consurgent, & non inueniēt me: eo quod exosam habuerint disciplinam, & timorem Domini non susceperint. Per Esaiam etiam ait. Et quum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis. Et quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt, id est, his rebus quas auare rapuisti, vt superiori versu Iob dixit.

Prover. 1.

Esai. 1.

10 Aut poterit in omnipotente delectari.

Ille in Domino delectatur, qui in Deo spes omnes suas collocatas habet, & de eius patrocinio gloriatur, & eo fretus nullas, vel atrocissimorum hostium timet insidias. Quod declarat Abacuc, Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi cernorū, ait Dauid. Qui ita se cum Deo gerit, nullæ preces eius irritæ fiunt, sed eas Deus, si ex re eius sint, opportuno tempore audit. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Reucla Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet, Ait Dauid. Cum ergo is sit habitus boni, & perfecti viri, quo pacto in scelerato inesset? Quare recte dicit, Aut poterit in omnipotente delectari? nulla certe ratione, sed in diuitijs, & alijs fortunæ ornamentis tantum delectabitur, à quibus semper subsidium sperauit. Et inuocare Deum omni tempore. Ille autem hoc facit, qui frequenter Deum precatur. Sicut etiam Christus docebat, oportere semper orare, & non deficere, Aut omni tempore orat, & inuocat Deum, qui vitam suam totam cum virtute colit. Iacet enim hic in Domino curam suam, vt monet Dauid quo facit, vt eum Deus enutriat (vt promittit ipse Dauid) id est, vt res suas Deus procūret, sic vt in æternum non det fluctuationem iusto, vt ait etiam ipse Dauid. Quare id facere non potest, qui vitam suam totam sceleribus inquinat.

Quis in Deo delectetur.

Abac. 3.

Psalm. 17.

Psalm. 36.

Preces bonorum irritæ nunquam sunt.

Luc. 18.

Semper erat qui semper bene viuat.

Psalm. 54.

11 Docebo vos per manum Dei.

Quidam exponunt Deo iuuatē. Chaldaus autem אֵלֵינוּ binuauit per prophetiā Dei. Id est, quod oraculum acceperim à Deo. Gra-

cive-

si vero vobis narro *τι οτι εν χειρι κυριου*, quid est in manu Domini, id est, Qua ratione à Deo cum impijs agatur, vt statim declarat. *Quæ Omnipotens habeat.* id est, Quid illis reſeruaſerit, *neque abscondam*, id est, neque vos hanc rem celabo: vel eam me ſcire non celabo, ſed ingenue fatear.

12 *Ecce vos omnes noſtis.*

Vel hæc rem de qua dicturus ſum: nam de illa veſtris ſermonibus egiftis, vel noſtis eam me ſcire. Et *quid hæc ſine cauſa vana loquimini?* Id eſt, cur fruſtra eaſdem res repetitis, & ita de ijs rebus diſſeritis, & me contumelijs oneratis? perinde quaſi proſus harum rerum ignarus, improborum hominum conſilia probarem. Sicut cap. 19. dixit, Vſquequo affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus? En decies confunditis me, & non erubefcetis opprimentes me. Nempe & ſi ignorauit, mecum erit ignorantia mea. At vos cõtra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis. Sequitur in hoc capite, de quo verba facimus.

13 *Hæc eſt pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente ſuſcipient.*

Id eſt, hæc pars propinabitur eis calicis iræ Dei, quem inclinauit (vt ait Dauid) ex hoc in hoc, veruntamen ſex eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terra.

17 *Si multiplicati fuerint filij eius in gladio erunt.*

Sæpe hoc libro repetitum eſt, & à nobis tractatum poſteritatem impij licet multa fuerit, extinguedam eſſe, vt capite decimo quinto, Ramos eius arefaciet flamma, & auferetur ſpiritu oris ſui. Et lædetur quaſi vinea in primo flore botrus eius, & quaſi oliua proiciens ſorem ſuum. Congregatio enim hypocriti, ſterilis. Et cap. 18. Non erit ſemen eius, neque progenies in populo ſuo, neque vllæ reliquæ in regionibus eius. Et cap. 20. Affligetur relictus in tabernaculo ſuo. Ex quo intelligitur hoc oportere aſidue cogitare eos, qui genus, & poſteritatem ſuam pro virili parte propagare ſtudent, id nullatenus fieri poſſe niſi multa virtute muniatur. Quod vt quiſque poſſit per ſe præſtare, efficere tamen non poteſt, vt à poſteris ſuis præſtetur. Et vnus aut alterius ſtultitia fiet, vt maiorum virtute bene ſtabilita domus corruat, aut maximam iacturam faciat. Vt temeritate, & ſcelere poſteriorum Dauidis regnum, genus, & familia eius prope hæſit ad metas, niſi Chriſti inniſta virtute reſtitueretur. Quare dubium non eſt quin vanum, & leue ſit nimio propagandi generis, & poſteritatem ſuam ſtudio efferri. Id quod Eccleſiaſtes hoc argumento perſuadere conatur dicens, Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, qua ſub ſole flu-

Pſal. 74.

Genus & poſteritas niſi multa virtute diu propagati non poſſunt.

Vanum & leue eſt propagandæ poſteritatis ſtudium.

Eccleſ. 2.

le studiosissime laboravi, habiturus heredem post me, quem ignoro, vtrum sapiens, an stultus futurus sit. Et dominabitur in laboribus meis, quibus desudaui, & sollicitus fui, & est quidquam tam vanum? *Et nepotes eius non saturabuntur*, Id quod illis etiam minatur Dauid, dicens, Nutantes transferantur filij eius, & mendicent. Vnius enim stultitia omnia disperdentis, & dissipantis reliqui fa me confumentur.

Psal. 108.

15 *Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu.*

Hoc etiã dixerat Sophar, Affligetur relictus in tabernaculo suo.

Iob. 20.

Et viduæ illius non plorabunt, Ratio dicendi est à Dauide etiam vsurpata psal. 77. Sacerdotes eius in gladio ceciderunt, & viduæ eius non plorabantur. In Hebræo actiua voce ponitur non plorabunt.

Psal. 77.

Quo significatur, vel quod iusta non facient viris suis, aut propter inopiam aut propter exitiosa, & calamitosa tempora, quibus omnia agitabuntur, conturbabuntur, & vastabuntur, vt psalmo illo magna populi clades paulo ante illa posita verba narratur, *Vel viduæ non plorabunt*, Quia tantum erit exitium, tanta reipublicæ vastitas, vt viri simul cum vxoribus intereant.

16 *Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum preparauerit uestimenta.*

17 *Preparauit quidem, sed iustus uestietur illis, & argenteus innocens diuidet.*

Ita euenisse legimus, vt opes multæ Laban darentur Jacob, & ciuitates, & regna eorum, qui habitabant in Palestina distributæ sint filijs Israel, Regnum Saul collatum fuit Dauidi. Qui bonis viris pollicetur dicēs, Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, vt hereditate capias terram: cum perierint peccatores, videbis.

Psal. 36.

18 *Aedificauit sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit umbraculū.*

Id est diuitias comparauit cito perituras, & valde infirmis fundamentis innixas, cuiusmodi tineæ domus est, quæ oris flatu conueltitur, & umbraculum custodis, quod æstate tantum vsui est, hyeme vero totus dissipatur. Ita hominis scelerati domus locupletissima, splendor domesticus, ampla familia, multæ copix, morte appetente disturbantur, & inutiles fiunt. Thesaurizat enim sibi thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur. Et quemadmodū amēs esset ille custos vinearum, qui umbraculo illo leniter instructo contentus, de nulla domo alia esset sollicitus: nā hyeme nihil illo protegeretur: sed nudus cæli pateret iniurijs: ita valde amentes homines illi sunt, qui huius vitæ fortunis contenti, nihil illas curant, quæ ad vitam futuram attinent. Nam cum ex hac vita breuissi-

Matth. 6.

Vanum esse diuitias magno studio comparare.

ma mi-

ma migrauerint, quo se conferent, vt miserias inauditas, & infinita mala declinent? Quod dicit, *Sicut custos fecit umbraculum*, Ita est in Hebræo, sed Græci in eandem rationem totum hunc versum transtulerunt *ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀπέστειλε τὸν κῆρυκα πρὸς τὸν οἶκον αὐτοῦ*, uenit domui eius, sicut tinea, & sicut tela araneæ. Ita enim hoc idem cap. 8. dixit Baldad, Sicut tela aranearum fiducia eius. Innitetur super domum suam, & non stabit. Explicat ipse Iob, id quod nos dicebamus, quo inquam tempore omnes, & facultates hominis iniqui tinea domum, araneæ telam, custodis umbraculum esse constabit.

Inb. S.

19 *Diues cum dormierit nihil secum auferet.*

Psal. 48.

Id est, cum interierit, Sicut dixit Dauid, Quoniam cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. *Aperiet oculos suos, & nihil inueniet.* id est, Conuertet se ad eas res, in quibus positas habebat spes suas, & nihil in eis subsidij reperiet. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus suis, ait Dauid.

Psal. 75.

20 *Apprehendet eum quasi aqua inopia.*

In quantis post mortem impij incurrent calamitates.

Docet in quantam hyemem, atque procellam postquam animam efflauerit, sceleratus homo incurret. Vt intelligamus quantis nobis præsidijs opus sit ad vitam traducendam futuram. Quibus autem verbis explicari potest, in quantam venturus sit inopiam diues, postquam e vita discesserit. Non nihil huius rei declaratur in historia diuitis, qui epulabatur quotidie splendide: narratur tamen, vel aquæ guttam inuenire non potuisse ad linguam suam refrigerandam. Quod dicit, *Apprehendit eum quasi aqua*, Id est, vndique cinget. Et obsidebit eum ita, vt eam efigere nullo pacto possit. *Nocte opprimet eum tempestas.* Id est, magna calamitatis vis, quod tempestas vrgeat per se satis esset graue, sed grauius, quod nocte, vt omni orbetur spe reperiendi refugium. Certum enim est impios, postquam animam efflauerint, æternis tenebris esse mandandos, vt luce nunquam fruantur, qui magnum dum viuerent eius odium habuerunt. Vsque in æternum non videbit lumen, ait Dauid, Vel *nocte opprimet eum tempestas*, vt exponit Gregorius, quia citius, quam putauerat, aut die, quam non existimabat, animam ager, & propterea cuidam diuiti dictum fuisse narratur, Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te.

Luc. 12.

Psal. 48.

Luc. 12.

21 *Tollet eum ventus urens, & auferet, uelut turbo rapiet eum de loco suo.*

Confert mortem vento vrenti, qui vehementissimus esse solet, & turbini, qui quercus, atque adeo robustissimas nonnunquam euellere

nelleré visus est. Sed hac leuissíma sunt, si cum mortis summa vi, in impios presertim, comparentur, qui nullis fortunis, atque copijs vitam suam redimere poterunt. Vt ait Dauid, Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur, frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ, id est, Licet homines de suis viribus ac diuitijs glorientur, & in eis sperent, nemo tamen fratri suo vllis pecunijs vitam redimere poterit, neque pretio vlló animæ suæ redemptionem æstimare poterit. Cum igitur ad hanc rem viles non sint diuitiæ, sed cito pratermittenda sint, non est cur tanti fieri debeant. Quia igitur diues nullo modo morti resistere poterit; eius mors turbini, & venti vento comparatur. Idem significauit Dauid dicens, Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos. Viri vero boni licet moriantur, non conuelluntur, neque eos mors tanquam puluis tollit in altum. Sed cum sint plantati, (vt ait ipse Dauid) secus decursus aquarum; mors tempus illud opportunum afferet, quo fructus ferent suos. Iustus enim confidit in morte sua, ait Salomon. Non timet, sicut impius, quia omni sua, moriens, frustratur spe. Quare mors bonorum turbini conferri nequit.

23 *Et mittet super eum, & non parceret.*

Mittet cruciatus scilicet, tormenta, & alia multa mala, quibus illum perpetuis temporibus discruciat. Quia, vt Christus narrat apud Matthæum, Iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, quoad vsque redderet vniuersum debitum. Nihil enim iam parceret illi. *De manu eius fugiens fugiet.* Non quod fuga liberari, aut in tutum locum recipi possit; sed quod Deo iam non audebit repugnare; sed ei cedet is, qui vt dicebat Eliphaz, Tetendit aduersus Deum manum suam, & contra omnipotentem roboratus est. Currat aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est, is iam abiectis armis terga vertet, & temeritatem.

23 *Stringet super eum manus suas, & sibilabit super illam, intuens locum eius.*

Prophoc, quod *stringet* vertit noster interpres, in eandem rationem Hebræi, plaudet, interpretatur, traduntque. Cum puncto in dextro esse pro. D. quod aliquando fieri contingit, plaudere autem manibus, & sibilare admirantis signa in scriptura sunt; vt ait Hic remias, Plauerunt super te manibus omnes trãseuntes per viam, sibilauerunt, & mouerunt capita sua, super filiam Hierusalẽ. Hęcina est vrbis (dicente s) perfecti decoris gaudium vniuersæ terræ: Ita etiam qui diuitijs viderant res secundas, eum postea decesse-

Psalm. 42.

Inutilitas diuitiarum.

Psalm. 34.

Psalm. 1.

Prov. 14.

Matth. 12.

Job. 15.

2. Thren.

fisse & domum eius destructam, & familiam dissipatam, & fame vexatam cernentes admirabuntur tantam tamque celerem eius fortunæ commutationem. Quare Iob bene declarat, quàm magna diuitis ruina futura sit.

C A P V T XXVIII.

- A** **H**abet argentum, venarum suarum principia: & auro locus est, in quo constat.
- 2 Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore, in æs vertitur.
 - 3 Tempus posuit tenebris, & vniuersorum finem ipse considerat, lapidem quoque caliginis, & vmbra mortis.
 - 4 Diuidit torrens à populo peregrinante, eos quos oblitus est pes egentis hominis & inuios.
 - 5 Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subuersa est.
- B**
- 6 Locus sapphiri lapides eius, & gleba illius aurum.
 - 7 Semitam ignorauit auis, nec intuitus est oculus vulturis.
 - 8 Non calcauerunt eam filij insitutorum nec pertransiuit per eam leæna.
 - 9 Ad silicem extendit manum suam subuertit à radicibus montes.
 - 10 In petris riuos excidit, & omne pretiosum vidit oculus eius.
 - 11 Profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit.
 - 12 Sapientia vero vbi inuenitur: & quis est locus intelligentiæ?
 - 13 Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter viuentium.
- C**
- 14 Abyssus dicit, Non est in me: & mare loquitur, Non est mecum.
 - 15 Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius.
 - 16 Non conferetur tinctis India coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro.
 - 17 Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vasa auri.
 - 18 Excelsa & eminentia non memorabuntur comparatione eius: trahitur autem sapientia de occultis.
 - 19 Non adæquabitur ei topazius de Aethiopia, nec tinctura mundissima componetur.
 - 20 Vnde ergo sapientia venit? & quis est locus intelligentiæ.
- D**
- 21 Abscondita est ab oculis omnium viuentium, volucres quoque callidæ.
 - 22 Perditio & mors dixerunt, Auribus nostris audiuimus famam eius.

- 23 Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum illius.
 24 Ipse enim fines mundi intuetur, & omnia quæ sub celo sunt respicit.
 25 Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.
 26 Quando ponebat pluuijs legem, & viam procellis sonantibus.
 27 Tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit, & inuestigauit.
 28 Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipsa est sapientia: & recedere a malo, intelligentia.

Difficile hoc caput habetur, & in ea re maior eius est difficultas, quòd non satis constat, in qua re versetur, aut quid in eo Iob sibi tractandum proposuerit. Quidam eius subiectum esse opinantur, Vt aperiat, quemadmodum res omnes natura principia, & exitus habent, ita etiam hominum facta exitus esse habitura, bona bonos, mala vero malos. Alij autem, quemadmodum est, qui res naturales gubernat, ita qui morales. Alij propterea idem probis, & improbis euenire, quòd omnia moueantur, atque mutantur. Alij, vt in quo vera sapientia sit, declaret. In quibus omnibus sententijs, id mihi deesse videtur, quòd non explicant, quem ad finem, qua ve de causa de hac re sermonem induxerit, aut qua ratione hoc caput cum superiori coniunctum sit. Vt mea tamè fert opinio, hæc duo capita vna, & perpetua oratio sunt, & vna vocis contentione pronunciata. Nam superiori capite narratur, Addidit quoque Iob assumens parabolam suam. Quod sequenti capite repetitur, quod indicium esse videtur, Iob postquam capite superiori loqui cœpit, vsque ad finem huius non cessasse: deinde vero tacuisse, ac deinde sequentis sermonem exorsum fuisse. Quoniam ergo superiori capite docuit, Per manum Dei, vt ipsius verbis vtar, quæ sit pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente suscipient: hoc capite docet, quæ sit pars hominis pij. Quia igitur de re magna dicturus erat, alte huius rei sermonem repetit, docens difficillimum esse hanc partem hominis pij cognoscere, & postquam cognita fuerit, ad eam peruenire, quæ poetica ratione, comparatione & dissimilitudine persequitur dicens.

1 Habet argentum, venarum suarum principia: & auro locus est, in quo conflatur.

Idest, quamuis argentum, & aurum res pretiosæ sint, non iuuentur tamen

Quæ sit pars hominis impij.

tamen difficiles sunt. Nam argentum venis suis nascitur, aurum vero certis locis conflatur.

2 *Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore, in æs vertitur.*
Id est, Ferrum etiam est inuenire, in terra enim nascitur, ex terraque suscipitur, locus etiam in quo æs conflatetur: lapis enim, in igno nascitur, calore liquefactus, æs fundit.

3 *Tempus posuit tenebris.*
Id est, tenebræ ipsæ licet magnam præ se obscuritatem, & difficultatem ferant, tamen eis Deus tempus præscripsit, quod nos minime latet; scimus enim, quantum vnaquæque nox sit duratura. Eadem, sed clarius Hebræa verba habent sententiam, quæ ita ad verbum reddentur, Finem posuit tenebris. Et ita transfert Chaldaus. In eandem rationem Græci vertunt, τὰς ἡμέρας ordinem posuit tenebris. Quæ omnes versiones in loco illo Genesis cernuntur diuisit lucem à tenebris. Antequam enim fieret id, nullus neque finis, neque ordo, neque tempus tenebris positum erat. & vniuersorum finem ipse considerat. Id est, vt tenebris, ita rebus omnibus naturæ, & perfectionis suæ fines exquisiuit, ultra quos eorum perfectio progredi non potest. Res enim omnes, vt de sententia Augustini theologi tradunt modo, specie, & ordine à Deo circumscriptæ sunt & definitæ. Recte igitur noster ita transtulit interpretis, quod ad verbum in Hebræo est, Et vnicuique perfectioni ipse exquirat, subaudi finem, aut terminum. Idem Græci significarunt conuertentes τὰς ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας ἐκπελάσσεται, & omnem terminum ipse inuestigat, id est, Vniuscuiusque rei terminum. *Lapidem quoque caliginis, & umbram mortis.* Id est, lapidem in loco racentem abstrusissimo exquirat ipse, faciès vt in lucem prodeat, & ab hominibus reperiat; vt gemmas, & vniones ex locis abditissimis homines opera, & industria sua frequenter eruunt.

4 *Diuidit torrentis à populo peregrinante, eos quos oblitus est pes egentis hominis & inuios.*

Quoniam lapidem esse caliginis dixit, quem Deus exquirat, id hoc versu magis amplificat, Nō solum lapides, sed etiam res alias atque adeo homines latere in occulto, subaudiendum vero est, quæ res postea cognoscuntur, & aperte fiunt. In occulto vero latent ratione (exempli causa) torrentis, qui iuxta illas aquas rã profunda defluit, vt nullus peregrinus iter faciens ad eas possit accedere; quare penitus inuiz fiunt. Ait ergo, *Diuidit torrentis à populo peregrinantes* Id est, separat à peregrinis, & iter facientibus eos, quos oblitus est pes egentis hominis. Id est, peregrinantis pauperis oblitus (inquam) eos est, quia videt se ad illos sine montes siue homi-

nes transire non posse, cum inuij prorsus sint. Ita vulgatus interpres, qui difficilis nonnullis visus est satis, exponi potest. Locus autem in Hebræo ita difficilis, & lubricus est, ut vix vbi mens consistat reperiri possit. Ex quo factum est, ut nullus interpretum, & commentatorum ei lumen vllum attulisse videatur. Nulli enim alterius placet explicatio. Siquidem tot modis explicatur, quot interpretes in eo versati sunt. Etenim multæ in eum difficultatis causæ conueniunt, cum posset vnaquæque per se satis eum difficultem reddere. Sūt enim multa in eo ambigua verba, & multæ enunciationes nimis concisæ. Nam ambiguum est verbum illud, quod *diuidet* Vulgatus vertit. Nam est פָּרַץ parats quod erumpere, destruere, & multiplicare etiam est. Græci diuidere intellexisse videntur, nam *διαιρέω* incisio transferunt. Chaldaeus autem multiplicare intellexit, nā תַּקֵּף tacheph præualuit, reddit. Sed Hebræi, & multi Latini erumpere, declarant. Tum illud quod *populo* conuertit vulgatus, ambiguum est, nam est, עַם quod cum punctio Pathac significat populum, cum פִּיִּסְיוֹ Chirich est præpositio Cum. In codicibus autem Hebræis, qui nunc circunferuntur, cum punctio subscribitur chirich; quare Chaldaeus, Græci, & omnes ad vñū Hebræi, & multi Latini Cum interpretantur. Est etiam ambiguum illud, quod *peregrinante* transtulit. est enim גַּר gar, quod accolam & peregrinum declarat, si sit à radice גִּיר gur habitare, peregrinari. Sin autem sit à radice נָגַר nagar diffundere, diffluere, diffusum indicat. Duobus Hebræis, qui docti habentur, placet hoc loco diffusum interpretari. Reliqui quos ego vidi, & omnes Latini, vel peregrinum, vel accolam reddunt, Græci difficiliter reddiderunt *καίς*, calcis, aut pulueris. Illud etiam quod *egentis* transfert, ambiguum etiam est. Siquidem in libris, qui nunc circunferuntur, est דָּל דָּל, si tamen sit sine י vt esse potest, cū sit litera quiescens, quæ adest, & abest, pauperem & egentem significat. Sed, ut modo legitur, est etiam ambiguum, nam aut exhaustæ sunt, aut eleuatæ sunt, declarat. Quare in contrarias ab exponentibus trahitur sententias. Quidam, Aquæ eleuatæ sunt, id est, inundarunt interpretantur. Alij exhaustæ, vel exsiccatæ sunt. Tum quod *Pes egentis*, dicit vulgatus, ut nunc leguntur Hebræa, non potest fieri, ut genitiuus Egentis regatur à nomine Pes. Nam in hoc nomine collocatur accentus Athnah. Quare à superioribus verbis, non à sequentibus determinatur. Illud etiam quod Inuios noster interpres trahit, est in Hebræo נָחַץ nahû, quod omnes Hebræi mota sunt, vel mouerunt sese, declarant. Chaldaeus autem נָחַץ נָחַץ italtali vagati sunt. A verbo נָחַץ nûah moueri, vagari, iam vero nimis concisæ,

Locus valde
obscurus.

& lubrica illæ orationes sunt, vt verbum de verbo Hebræa reddamus. Erumpit torrens iuxta incolam, obliuioni traditi à pede, eleuatae sunt, præ homine nota sunt. Potest etiam transferri, Eleuati sunt, & moti sunt, vt vel in genere sit ambiguitas. Cum igitur tot difficultatibus hic versus implicetur, mirum non est, infinitis prope modis explicari. Principes autem eius expositiones sunt hæc Chaldaei. חקף נחלא מן אתר דמפלח מריביא דמתושק מלמעבר ברגליא. tacheph nahala min atar demuphlah mar zebaia demitnasin milemehbar beragla izdecapu mi bene nasa italtalu. Præualuit torrens loco exulto, fistulis obliuioni traditis quod pedibus pertransirentur, eieuate enim sunt præ filijs hominum vagatæ sunt, id est, Aquæ quæ fistulis antea deriuabantur ad agros irrigandos nunc inundatione torrentis ita aquis auctæ sunt, vt hæc atque illæ vagantes per agros, altiores & abundantiorez fiant, quàm vt ab hominibus deriuari, aut pedibus pertransiri possint. Quæ dicuntur ad significandum magnam nonnunquam abundantiam aquarum subito erumpere, quæ quidem aquæ absconditæ erant, & penitus ignotæ. Sicut lapis quem caliginis, & umbræ mortis vocauit: vt non solum lapidis, sed etiam aquæ exemplum proponat. Quidam Hebræus in eandem sententiam, ita explicat, Deus torrentem auxit loco, ex quo manat, & est locus sub terra latens, & loca torrentis obliuioni traduntur à pede, & non transibunt illum, quia aquæ excreuerunt, & hominibus præualuerunt, mouentur, & eleuant fluctus. Alius, Inundatur locus torrentis, qui adeo aquis effusus est, vt obliuioni præ multitudine tradatur, quam calcauerunt filij hominum. Alius sic, Aliquando auget Deus aquis torrentem, qui alluit eos homines, qui habitant iuxta illum, & exsiccatur illum, vt aridus sit. Ex quo fit, vt loca obliuioni tradita à pede, cum arida fiant, moueantur pedes hominis, vt illæc transeant. Ad eandem etiam hæc pertinent sententiam, vt subito aquas occultissimas erumpere, & effluere declarent: ac rursus, cum arefcunt, apparere ea in alueo torrentis, quæ tegebantur aquis. Vt vndique doceatur res occultissimas patefieri. Sed Septuaginta viri has omnes difficultates prætermittentes, tantum tetigerunt torrentem nonnunquam exhauriri, atque exsiccari sic, vt aluei sui puluerem, calcemve detegat. Reliqua huius versus ad moralem sententiam traduxerunt, ita enim conuertunt *διακοπήν χημῶν ἴσους ἰσῶν κενύσας, οἱ δὲ ὀπίσθην αὐτῶν ὄπισθεν διακοπῆν ἠδὲ ἴσους ἐκ κοίτης* incisio torrentis à puluere, at infirmati sunt ij mortales, qui vice iuste obliuiscuntur. Incisio autem torrentis à puluere fit, quando aquis exhaustus torrens puluerem detegit.

Terra

5. *Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subuersa est.*

Non modo lapidem caliginis & aquam occultissimam, sed etiam ignem absconditum ac latentem Deus in lucem euocat; quod fieri compertum est, cum terra vberissima & panis feracissima igni ex ea orto subuertitur, & tota sterilis fit. Quod fieri potest, si terra sit caernosa, & sulphur intrinsecus alat, & ventorum flatibus pateat. Ventus enim caernis inclusus diu colluctatus concipit ignem; quem statim erumpere necesse est, & agrum vastare & sterilem reddere.

6. *Locus sapphiri lapides eius, & glebae illius aurum.*

Sed quam abstrusus hic locus sit, magna statim exponit amplificatione; licet autem valde abstrusus existat, patet, & in lucem profertur; sicut lapis caliginis, sicut aqua torretis, & sicut ignis. Terminatur enim hęc versus cum sequentibus versu vndecimo, quo dicit, Abscondita in lucem produxit. Quod non animaduertens quidam interpres, qui doctus habetur, totum caput confundit, eo hoc caput pertinere dicens, vt doceat omnia esse mutationi obnoxia. In qua re si nobis persuadeamus versari, difficile quidem explicabitur, & vix coherere demonstrabitur.

7. *Semitam ignorauit auis, neque intuitus est oculus vulturis.*

Id est adeo locus absconditus est: vt neque auibus, atque adeo ne vulturi quidem, qui perspicacissimus est, aditus ad eum pateat.

8. *Non calcauerunt eam filij institorum.*

Institor est quę mercator negociationi præficit, cuiusmodi sunt ij, qui tabernis à mercatoribus præponuntur, & quibus merces vendendę mandantur: qui auidissimi sunt: quia in ipsa lucri cupiditate assidue versantur. Quare res eas diligentissime odorantur & scrutantur, in quibus vberimum questum facere possint. Quamobrem apte neque huiusmodi homines illam semitam sapphiri calcare dicit, vt abditissimam esse amplificet. Sed in Hebræo est ad uerbū, Filij superbię, & ita hoc idē conuertit vulgatus, in c. 41. huius libri, vers. 41. Ciracē etiā *יוֹדֵי דְלֹאֲרָא* filij superborū transferunt. Intelligunt autē Hebræi esse bestias immanes, quia de illis etiam intelligitur illud quod citauimus cap. 41. Chaldaus etiam transfert *בְּנֵי מַלְכֵי* benai deariani, filij leonum. Institores autem vulgatus hic intelligit, quia cum diuitias vehementer amēt, arrogantes atque superbi sunt, & vt Hebræi loquuntur, Filij arrogantia. Dicitur enim in sapientia, Diuitiarū iactantia quid conulit nobis? Nec pertransiit per eam leana. Adeo abscondita est atq; difficilis, vt leana ad eam non accesserit. Ex quo illa Chaldaei & Hebræorum superioris orationis explicatio fit probabilior.

Sap. 5.

dos in terris inueniri non posset auxilio Minervæ cælū ascendisse, faculaque in sole ascensa, non nihil luminis ad homines, quos ex luto fecerat absolueudos perficiendosque detraxisse. Cuius rei fabulam multis Plato in Protogora persequitur. Multis etiā in toto Menone disserit nullos in orbe terrarum virtutis, quam vera sapientia postulat, esse magistros. Lumen autem est, ut ad fabulam redeamus, sapientia; quo lumine animus illustratur, & homines terreni informantur, ut ipse Plato interpretatur. Quæ si è cælis non sit elapsa, nusquam in terra reperietur. Id quod Plato his verbis in fine Menonis concludit ἀρετὴ δὲν εἶη οὐτε φύσει ἔτε διδασκάν, ἀλλὰ θεὸς αὐμοίρα παραγινομένη ἀνδρὶ νοῦ ἔστι ἀν παραγίγνηται. Virtus neque est nobis natura insita, neque doctrina comparata, sed diuina quadam sorte nobis tributa, sine mente eius in quo sit. Forte Plato cum Sine mente, dicit illud significauit, quod diuus Augustinus in definienda infusa virtute ponit, Quam Deus in nobis sine nobis operatur. Docet igitur in hoc reliquo capite Iob, primum sapientiam in terra non esse. Quare qui tantum terrena sapiunt, Minime sapientes esse possunt. Deinde sapientiam longe pretiosiore esse rebus omnibus, quæ in terra pretiosæ habentur. Ac tertio Deo tantum per se vique sua notam esse, ab eoque esse petendam, quarto denique in quo posita vis sapientiæ sit.

13 *Nescit homo pretium eius.*

Id est, nesciunt homines quanti sapientia faciendâ sit, dum illam nihil curantes alijs rebus student. Si enim pretium eius scirent, non solum diuitijs omnibus terrenis verumetiam vita existimarent esse commutandam. Sicut dixit Menander.

ἔκ βετι σοφίας κτῆμα πριώτερον,

Nulla possessio pretiosior sapientia est, & Sophocles.

σοφίας ἢ δὲν αἰθέραις ἔφου

κέρδος λαβεῖν ἄμεινον, ἢ δὲ νῆ σοφῆ.

Providentia nullum hominibus natura comparatum est emolumentum acquisitu præstantius, nec animo sapiente. Hebraice est *הכרה* hercah, quod est, vel æstimatio eius, siue pretium eius, aut ordo eius, id est, ratio eius, & ita Græci conuertunt *ὁδὸν αὐτῆς* viam eius, quod potest esse rationem & naturam eius, vel viam, qua inuenienda sit. *Nec inuenitur in terra suauiter viuentium.* Viuentes vocat, qui hanc vitam mortalem traducunt. Et ita Græci transferunt non inuenitur *ἐν ἀφροδίταις* inter homines.

Sapientia res pretiosissima

14 *Abyssus dicit, Non est in me: & mare loquitur, Non est mecum.*
 Ne autem quis existimet in terra esse, licet hæctenus inuenta non fuerit, quòd in abditissimis, sicut alia res, de quibus dixit, lateat orbis terrarum locis: ponit duo occultissima orbis loca, ex quibus cætera intelligi vult, quæ fatentur, & præ se ferunt sapientiã absconditam non habere. Est autem abyssus magna aquarũ congeries, quæ fundo vacare videatur: mare autem est etiam aquarum congeries Hebræis, in qua non ita facile fundus inuenitur. Exponit deinde pretiosorem esse rebus terræ pretiosissimis.

15 *Non dabitur aurum obrizum pro ea.*
 Est obrizum aurum purissimũ, à quo omnis scoria, & omne aliud metallum igne fuerit detractum. *Nec appendetur argentum in commutatione eius.*

16 *Non conferetur tintis India coloribus,*
 In Hebræo est אפיר כתר cetem ophir aurũ ophir, & ita Græci conuertunt. Sed vulgatus interpretres Chaldæum sequutus fuisse videtur, qui בטלון pitlauan ophir vertit, quod varios colores ophir quidam interpretantur. Sed alij aurum ophir. Nihil autem refert vtrum vna vel alia res pretiosa ponatur, cum propositum constet. *Nec lapidis sardonycho pretiosissimo, vel saphiro.*

17 *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum.*
 Vitrum etiam Græci vertunt, quidam vero cristallum.

18 *Nec commutabuntur pro ea vasa auri excelsa & eminentia non membrantur comparatione eius:*

Ita etiam Græci transferunt, sed ראמות, & גביש ramoth & gabis, quæ hi classici interpretes excelsa, & eminentia reddunt, omnes Hebræi Chaldæum sequentes, lapides quosdam pretiosos esse dicunt, & ita coralia, & vnionem quidam interpretantur, alij smaragdos, & gemmas. *Trahitur autem sapientia de occultis.* Vt versũ 2. f. ait, abscondita est ab oculis omnium viuentium. Sed quod de occultis dicit, legisse videtur in Hebræo מפינין mepeninã, quod est intrinsecus, vt interpretatur psalmo 44. vers. 14. Vel מפינין mepeninim, quod eodem modo interpretatur. Vel idem esse putauit, Græcis auctoribus subscribens, qui ἐσωτάλα intima conuerterunt. Sed in Hebræo nunc est מפינין mippeninim, quod gemmas significat, & ita vertit ipse vulgatus Prouerbiorum. 20. vers. 15. Est aurum & multitudo gemmarum. Et alijs locis opes declarat, & alio loco ebur antiquum. Puto autem pyropos significare, quæ gemmæ sunt rubro splendore fulgentes, quæ Hispanè Rubies, vel Carbuncos vocantur, quæ pretiosissimæ iudicantur. Nã dicit Hieremias in Thren. 4. rubicundiores מפינין mippeninim.

nim Chaldaeus hoc loco conuertit מרגלית margaritan margaritas. Ita igitur verbum de verbo hunc locum reddemus, Acquisitio sapientia, quam gemmarum, id est, melior est acquisitio sapientia, quam gemmarum.

19 *Non adaequabitur ei topazius de Aethiopia, nec tinctura mundissima componetur.*

סוף cetem tincturam vertit, vt versu. 16. Chaldaem, vt opinantur secutus, sed vt illo loco diximus, omnes Hebraei, & Graeci auctores aurum interpretantur hoc, & illo loco. Vt igitur, quanti facienda sit sapientia, nobis exponeret, eam cum pretiosissimis quibusque rebus terrestribus comparauit. Licet eas omnes simul infinitis partibus pretio & aestimatione ita vincat, vt nequeant inter se conferri. Similis locus est in Sapientia, Venit in me spiritus sapientia, & praeposui illam regnis, sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Nec comparauit illi lapidem pretiosum. Quonia omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tanquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem, & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, sequitur in Iob.

Sapient. 7.

20 *Vnde ergo sapientia venit, & quis est locus intelligentiae.*

Hoc dicit, vt faciat auditorem attentum spe rei magna, quam diciturus est.

21 *Abcondita est ab oculis omnium viuentium.*

Idem est, quod illud versus. 13. Non inuenitur in terra suauiter viuentium. Vera enim sapientia longe differt ab ea, quam habent filij huius seculi, qui vocantur a Christo: quae sapientia carnis dicitur, qua huius vitae commoda, & res corpori utiles, atque iucundas solerter procurant. Adeo autem, haec a vera sapientia, quae spiritus prudentia nominatur, distinguitur; vt ei plane contraria sit, neque in idem subiectum conuenire possint. Nam prudentia carnis, auctore Paulo, mors est: prudentia autem spiritus vita, & pax. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta: nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. *Volucres quoque caeli latet.* Quia cum in terra non sit; nulla, vel velocissima res eam indagare, vel ad eam peruenire potest. Vt igitur animis nostris penitus insitum sit, sapientiam in orbe terrarum non esse, sed e caelo delabi oportere, his dicendi rationibus vsus est.

Multum dif-
ferre inter sa-
pientiam car-
nis, & sapien-
tiam veram.

Rom. 8.

22 *Perditio, & mors dixerunt. Auribus nostris audiuiimus famam eius.*

Quidam simpliciter hunc locum intelligendum opinantur, hoc est, Neque in perditione, neque in morte sapientia est, Sicut versu

14. dixit, Abyssus dicit, Non est in me, & mare loquitur, Non est mecum. Hebræi nescio qua ratione ducti perditionem, & mortē materiam, quam philosophi vocant primam, quæ omni vacat forma, interpretantur. Quæ quodammodo Dei sapientiam declarat. Sed cur informatam non etiam declaret? cum forma sit materia perfectior, ac proinde expressius est sapientiæ & potētiae Dei vestigiū. Sed non dubito quin diuina quædam philosophia, & theologia, hoc versu adumbretur. Nec sine causa perditionem, & mortem eius famam audiuisse dicit, cū in cæteris rebus omnibus ad mortales homines pertinentes vllum eius vestigium, aut vllam eius cognitionem plane esse neget. Perditionē ergo existimo hic peccatum esse, effectus pro causa per metonymiam. Quia enim peccatum insignem homini perditionem attulit, solet perditio pro ipso vsurpari peccato. Vt in Osea, Perditio tua Israel. Tantummodo in me auxilium tuum. Nihil enim hominis est solius, nisi peccatum, Nam pœna à Deo etiam imponitur. Mors autem est hic illa mors secunda, de qua Ioannes scribit in Apocalypsi, Pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Hac enim morte abfoluitur omnino illa, quam peccatum attulit, perditio. Sapientia igitur non est in peccato, neque in æterna morte. Veruntamen recte dicitur vtrumque eius famam audiuisse, quia est vtrumque veræ, & perfectæ sapientiæ contrarium, vnum autē

Perditio ponitur pro peccato.

Osea. 13.

Apoc. 21.

Perditionem & mortem audiuisse sapientiæ famam.

contrarium non nisi per alterum perfectè cognoscitur: preferunt ea contraria, quorum vnum alterius priuatio est, cuiusmodi hæc sunt. Quia ergo nemo perfectè cognoscit, quanta sit stultitia peccatum, nisi qui veram sapientiam cognoscat. Recte dicitur peccatum sapientiæ famam audiisse: quia qui plene peccati rationem cognouerit, veram etiam sapientiam cognoscat. Quod bene intelligitur ex eo, quòd alter in alterius definitione ponatur. Nā ipse Iob in fine huius capitis, ita sapientiam describit, Ecce timor Domini, ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligentia, malum autem hic peccatum est. Quod ita de Augustini sententia Theologi definiunt. Est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei. Lex autem Dei vera sapientia est. Mors etiam illa secunda contraria est vitæ nostræ, quæ est Christus, vera sapientia Dei, qui etiam factus est vera sapientia. Nullus etiam vndique perfectè, & absolute cognoscit, quanta illa mors secunda sit, nisi qui vitam illam, quam nobis Christus attulit, penitus pernouerit. Hanc ergo diuinam philosophiam Theologiamque hoc versu facis acute perstringi opinor. Possumus etiam explicare perditionem, & mortem sapientiæ famam audiuisse: quia quam primum homo perditus

Eximia quædam Theologia.

Colof. 3.

1. Cor. 1.

ditus fuit, veræ sapientiæ, quæ Christus est, rumor sparsus fuit, cum antea, licet per eam mundus factus sit, nulla eius mentio facta fuerit: rumorem voco illa verba, quæ serpenti dicta sunt, Ipsa conteret caput tuum. Ipsum est in Hebræo, semenque mulieris, quod Christus fuit, referri putatur, ipsa etiam mulier per ipsum semen caput contriuit serpentis. Quia igitur sapientia hominem morti, & perditioni obnoxium restituit, tanquam mortis, & perditionis verum contrarium, idque significatum fuit, cum primum mors, & perditio extitit, & in tanto damno refarciendo Deus maximè sapientiam suam declarauit, doctissime mortem, & perditionem sapientiæ famam auribus suis audiisse dicit. Cum igitur tot hæcenus res numerauerit, quibus reliquas omnes orbis terrarum comprehendere vult, quæ prorsus Sapientiæ locum ignorauerint: docet deinde, quis, ubi sit sapientia certum, & exploratum habeat.

23 *Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum illius.*

Via sapientiæ est lex Dei. Si enim legem, & præcepta Dei seruauerimus, ad veram perueniemus sapientiam, ipsaque sapientia id declarat, dicens in prouerbijs, Beati qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, & estote sapientes, & nolite abijcere eam. Disciplina vias suas exposuit esse. Disciplina vero lex Dei est. Et alio loco id ipsa sapientia docet, dicens, In vijs iustitiæ ambulo, in medio semitarum iudicij. Locus autem sapientiæ est ipse Deus, si cut ipsa dicit sapientia, Ego ex ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Quare in cuius mente Deus non habitauerit, in eo sapientia esse non potest. Neque vera sapientia ab alio, quam à Deo quæri potest, neque sine eius ope vlllo modo quisquam eam sibi parit. Quod in sapientia demonstratur, Quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt, quis inuestigauit? Sensum autem tuum, quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? Proptereaque monet Iacobus, Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter.

24 *Ipse enim fines mundi intuetur, & omnia, quæ sub celo sunt respicit.*

Ex quo fit vt locus, & via sapientiæ Deum latere non possit.

25 *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.*

26 *Quando ponebat pluuijs legem, & vias procellis sonantibus.*

27 *Tunc vidit illam.*

Antequam Deus quidquam efficeret, sapientiam suam in se tantum cernebat: at simul atque vniuersum, & eas res quas amplectitur confecit; non solum in se sed etiam in alijs rebus suam sapientiam

Genes. 3.

Que via sit sapientia inueniendæ.

Prover. 8.

Ecclesi. 24.

Locus sapientia ubi fit.

Sapient. 9.

Iacob 1.

Genes. 1. *triam cognoscit. Quia vero res omnes infinita sapientia creatæ sunt, ita factum est, ut essent absolutissima perfectissimaque valde denique bonæ, ut est in Genesi. Sicut artifex non solum ex ea, qua imbutus est arte, sed etiam ex opere ab eo confectio artis suæ vires cognoscit: ita Deus sapientiam suam non in se solum, sed etiam rebus sua sapientia effectis considerat. Et propterea Iob dicit quando fecit orbem terrarum, tunc eam vidisse, quia omnia sapientia facta sunt, & in eis expressissimum sapientia vestigium relinquebatur. Id quod canit David, Quam magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua. Et ipsa sapientia in proverbijs, Quando præparabat calos, aderam, quando certa lege & gyro vallabat abyssos, &c. cum eo eram cuncta componens, Quod dicit fecit ventis pondus, &c. Omnia enim, ut est in sapientia, disposuit Deus in mensura numero, & pondere. Quod Theologi vocant, Modo, specie, & ordine, ut alio nos loco exposuimus. Quod etiam pluuijs legem posuisse dicit, quænam hæc lex fuerit, declaravit ipse. cap. 26. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Viâ vero quam etiam posuisse dicit procellis sonantibus ut Hebræi declarant, חזית קולות fulguri, vel coruscationi tonitruorum. Vel ut vulgatus in Zacha. 10. vers. 1. Nubibus, Eadem enim est horum omnium viâ, quæ firmamentum in Genesi appellatur, de quo scribitur, Dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Physicis autem firmamentum est mediâ aeris regio, in qua nubes, imbres, venti coguntur, & fulgura, & tonitrua existunt. Ex his autem paucis rebus, quas commemoravit, omnium rerum creationem, quæ narratur in Genesi primo capite, intelligi vult. Cum igitur Deus res effecit in cunctis simul, & in singulis per se suam vidit sapientiam, eo modo quem diximus. Et narravit, id est, cum alijs rebus comunicauit. Ante enim erant rerum omnium, quasi imagines in mente Dei opt, maxi, cum ijs tamen nihil suæ sapientia comunicauit, quousque tandem illas creauit. Et præparavit, id est, illam rebus omnibus præposuit, ut illa actiones, & officia sua dirigerent, ut tunc suum officij munus bene præstare putarentur, cum sapienter illud obijissent. Et inuestigauit, id est, illam a rebus omnibus requisivit. Sic ut grauiter in eas res animaduerteteret, quæ sapientiam amississent, ut angelos quia insipienter Deo repugnarunt, in tenebras æternas, & vincula cœcicit, hominem, quia stulte Deo non obediuit, è Paradiso uoluptatis eiecit, & amicitia sua indignum duxit.*

28 Et dixi homini, ecce timor Domini ipsa est sapientia, & recedere a malo intelligentia.

Putauerat homo stulte deceptus à dæmone bonis eius inuidente, sapientiam in edendo fructu vetito esse positam; in hac enim inceptissima opiaione Dæmon ei insidias omnes instruxit, dicens mulieri, In quocunque die comederitis ex eo, eritis sicut dii scientes bonum, & malum. At malo & incommodo magno suo eruditus cognouit non in ea re, quam putarat, sed in timore Dei, qui faceret, ut à malo, & scelere illo nefario recederet, & legem eius violare non auderet sapientiam & intelligentiam versari. Quod quidem supplicio magno angelorum, & hominum satis aperte iam inde à mundi principio hominibus demonstratum est. Quocirca dicit Ecclesiasticus, Initium sapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulua concreatus est, & cum electis feminis graditur, cum iustis, & fidelibus agnoscitur. Et paucis interiectis addit. Plenitudo sapientiæ est timere Deum. Itaque Alpha & Omega (ut Ioannis vtar ratione dicendi) totius sapientiæ est timor Dei.

Qua in re
Dæmon homini
insidias
collocauerit
Genes. 1.

Ecclesi. 1.

C A P. XXIX.

A Ddidit quoque Iob assumens parabolam suam, & dixit.

2 Quis mihi tribuat, ut sim iuxta menses pristinos, secundum dies a quibus Deus custodiebat me?

3 Quando splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris?

4 Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.

5 Quando erat Omnipotens mecum: & in circuitu meo pueri mei?

6 Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei?

7 Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi.

8 Videbant me iuuenes, & abscondebantur: & senes assurgentes stabant.

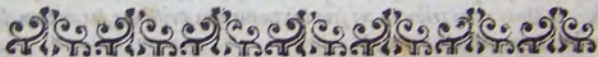
9 Principes cessabant loqui, & digiti superponebant ori suo.

10 Vocem suam cobibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhaerebat.

11 Auris audiens beatificabat me & oculus videns testimonium reddebat mihi.

12 Eo quod liberafsem pauperem vociferantem, & pupillum eui non esset adiutor.

- D 13. *Benedictio perituri super me veniebat, & cor vidue consolatus sum.*
 14. *Instituta induitus sum: & vestiui me, sicut vestimento, & dicebam, iudicio meo.*
 25. *Oculus sui cæco, & pes claudo.*
 16. *Pater eram pauperum: & causam, quam nesciebam, diligentissimè investigabam.*
 17. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam pradam.*
 18. *Licebamq; in nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies.*
 19. *Radix mea aperta est secus aquas, & ros morabunt in messione mea.*
 20. *Gloria mea, imper inuouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur.*
 21. *Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum.*
 22. *Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.*
 23. *Expectabant me sicut pluuiam, & os suum aperiebant quasi ad imbrè serotinum.*
 24. *Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram.*
 25. *Si voluissem ire ad eos sedebam primus eumque sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen in ærentium consolator.*

1. *Addit quoque Iob assumens parabolam suam, & dixit.*

Hoc dicens significat Iob tacuisse aliquantulū, ac verba hæc deinde fecisse, quibus luculenter narrat, quam prosperam fortunam traxerit, antequam in tot misérias veniret, vt ita, quantæ illæ sint, declaret. Nam miserum profecto est homini calamitose foelicem fuisse; ea de causa, quam tradit Euripides.

κακλιδίω δὲ φῶπ μακαρίω ποτὲ
 αἰ μετὰ τοιαύτα λυπηρόν. ὡς δ' αἰεὶ κακῶς
 ἔσ', ἔσδεν ἀλ γαί συγγρωῶς δὺσηνος ὦν.

Viro qui foelix aliquod fuit, molesta est mutatio: cui vero sinistra fortuna fuerit, nihil dolet, cum ei familiaris sit calamitas.

2. *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses priusinos secundum dies in quibus Deus custodiebat me.*

Deus enim custodit cui nihil obest, aut incommodo est, sicut dixit David,

David, Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis, in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Prosperam igitur suam fortunam non casu aut consilio suo, sed benignitate & auxilio Dei sibi accidisse ait. Id quod quicumque pius vir debet habere pro certo. Multis autem dicendi modis, sequentibus quatuor versibus Dei auxilium significat, quod non leuem coniecturam affert eloquentia valuisse, & Hebræam linguam non inopem, vt aliqui opinantur, sed copiosam fuisse.

Psal. 90.

Prospera fortuna Deo ascribenda.

3 Quando splendebat lucerna eius super caput meum.

Id est, quando mihi auxilio erat, & multis gloriæ insignibus, & ornamentis augebar. Qua dicendi ratione vsus est Esaias, Erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & complebuntur dies lucis tui. Et ad lumen eius ambulabam in tenebris. Tenebræ, vt sæpe hoc libro diximus calamitates, & miserias in scriptura significant. Innuit ergo, Si quid aduersi eueniret, facile Dei patrocínio leuabam. Nihil enim viros bonos vehementer conturbat, cum Deum sibi adesse sentiant. Quod sentiens dicebat David, Dominus illuminatio mea, & salus mea: quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?

Esai. 60.

Facile Deo calamitates leuari.

Psal. 29.

4 Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.

Id est, domesticas res meas tuebatur, & secundabat.

5 Quando erat omnipotens mecum.

Id est, mihi fauebat. Narrat deinde, quanta comoda emolumentaque Dei auxilio, quod tot modis exposuit, fuerit consecutus. Et in circuitu pueri mei. Puer, & filium, & famulum in scriptura significat, & vtrumque hoc loco quadrat, id est, Multos filios, & famulos habebam, qui mihi præsto aderant, & dicto audientes erant.

6 Quando lauabam pedes meos butyro.

Id est, multo abundabam butyro. Similis locutio eius, quæ est in Genesi, Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vix pallium suum. Quo in primis significari puto magnam gregum & armentorum copiam habuisse, sicut in primo capite narratur. & petra fundabat mihi riuos olei? Id est, magna mihi olei copia suppetebat. Græci vero sententiâ huius loci spectantes, quæ in eo cornitur, vt multas declaret ei fuisse diuitias, speciesque pro genere poni, hæc speciem, quæ est in Hebræo prætermittentes aliam scripserunt, ita conuertentes τῶν δὲ ἰρῆμα ἰχθῆοντο γάλακτι, montes mei fluebant lacte. Ad multam alludentes pecorum, & armentorum copiam, quæ in montibus eius patebatur.

Genes. 49.

7 *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi?*

Id est, Tantam apud meos ciues auctoritatem habebam, vt multi meum consilium quærent, & expectarent, id enim significari pu- to verbis illis, Parabant cathedram mihi, id enim eorum esse vi- detur, qui doceri cupiebant. Hanc autem in vulgus auctoritatẽ solet multa prudentia cum opibus coniuncta parere.

8 *Videbant me iuuenes, & abscondebantur.*

Hoc erat magnum eius reuerentiæ, quam ei exhibebant signum, iuuenes enim homines graues, quos reuerentur timent, neque in eorum conspectu esse audent; quod à lusibus, quos ipsi amant, val- de alieni sint. & senes assurgentes astabant. Hoc erat etiam reueren- tiæ, & honoris quem ei deferebant indicium. Nostra quoque æta- assurgimus, vt alicui honorem tribuamus.

9 *Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.*

10 *Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhaere- bat.*

Iob sententiam expectantes: quo satis aperte declarabant, quan- tum apud se ponderis haberet, & quam probata sibi Iob esset pru- dentia.

11 *Auris audiens beatificabat me.*

Audiens scilicet me de quacunque re verba facientem. Et oculus videns testimonium reddebat mihi. Æqui scilicet, & prudentis homi- nis, quod testimonium, vel voce, vel corporis aliquo signo dari poterat. Corporis signum intellexerunt Græci ita conuertentes *ὀφθαλμοῦ δὲ ἰδὼν μὲ ἐκκλίνας*. Oculus videns me declinabat, de via sci- licet, honorem habens.

12 *Eo quod liberafsem pauperem vociferantem, & pupillum cui non esset adiutor.*

Narrat, quibus officijs in tantam gloriam ascendisset. Misericor- dia primum, quæ Deo in principibus gratissima est, qua commo- tus pauperibus, pupillis, ijs denique, qui humanis præsidijs erant destituti, oppressis auxilium afferebat. Vel si magistratum gere- bat, erat id iustitiæ munus, id quod Deus per Esaiam summo iure requirit dicens, Discite benefacere: quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.

13 *Benedictio perituri super me veniebat.*

Id est, periturus mihi felicitatem precabatur. Periret enim, nisi ego ei adiumentum importarem. *Cor vidua consolatus sum*. In He- braeo est *אָרְנָן* arnen canere faciebam, quod potest intelligi ei iusti- tiam, & consolationem afferens. Sicut intellexit, hoc modo cõuer- tens

rens vulgatus. Vel eam canere feci meas laudes, bona mihi pre-
cantem. Hoc modo Græci intellexerunt, nam transferunt *εἰμα δὲ*
ἡμῶν με δι' ἡμῶν os viduæ benedixit mihi. Cohæretque cum prima
versus parte, Benedictio perituri, &c.

14 *Iustitia induus sum: & vestiui me, sicut vestimento, & diademate, iu-
dicio meo.*

Id est, iustitiam maxime amplexus sum, vt ab ea digitum nusquã.
Quo dicendi modo vsus est Esaias, Erit iustitia cingulum lumbo- *Esai. II.*
rum eius.

15 *Oculus fui ceco, & pes claudò.*

Id est, erga miteros & afflicto benignus & beneficus eram vniuf-
cuiusque necessitati inferuiens. Vt sit species pro genere, vt sta-
tim declarat.

16 *Pater eram pauperum.*

Hoc illud est, quod Paulus præstare monet, dicens, Necesitati-
bus sanctorum communicantes. *& causam, quam nesciebam, diligen- Rom. 12.*
tissime inuestigabam. Eius id est, qui nulli iniuriam facere, sed iu-
stum iudicium reddere cupit, Ex quo intelligitur Iob magistra-
tum inisse.

17 *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.*

Alludit ad modum bestię sanguinarię, ex raptò viuentis, quæ
dentibus lacerat prædam, vt hominem significet in alios iniurio-
sum, qui fortunas diripit alienas, vel famam lædit, vel quoquo mo-
do alium vexat: quibus infestum se fuisse dicit, vt pauperibus &
infirmis opem ferret. Qua ratione loquendi Dauid etiã vsus
est, Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa,
dentes peccatorum contriuisisti. Quod maxime decet potentes
homines, eos præsertim, qui in magistratu sunt. Quod per Dau-
dem, Deus fieri præcipit, Eripite pauperem, & egenum de manu
peccatoris liberate.

Maxime de-
cet principes
pauperes ab
iniuriolis de-
fendere.
Psal. 3.

Psal. 81.

18 *Dicebamque, in nidulo meo moriar.*

Id est, in patria & domo mea fortunis, & liberis meis fruens. Po-
terat sibi id polliceri: id enim præmij Deus promittit ijs, qui suã
legem seruauerint, Comedetis panem vestrum in saturitate, &
absque pauore habitabitis in terra vestra. Dabo pacem in fini-
bus vestris. Dormietis, & non erit, qui exterreat, auferam malas
bestias, gladius non transibit terminos vestros. Sequitur autem,
& sicut palma multiplicabo dies. Id etiã Deus bonis viris pro-
mittit, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo vi-
net in eis. Et huic Iobi spei Deus cumulatisime respondit. Nam
in fine libri diu Iob vixisse multis copijs, & facultatibus abundãs

Leuit. 26.

Leuit. 18.

Deus bono-
rum virtutẽ
tentare non
eos perdere
vult.

Esaï. 54.

narratur. Deus enim, vt virtutem bonorum virorum tentet, non vt perdat, eos nonnunquam magnis incommodis afficit. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, Deus per Esaïam loquitur.

19 Radix mea aperta est secus aquas, & ros morabitur in messe meae.

Docet cur à Deo tranquillam vitam speraret, idque exponit ex translatione arboris, secundum aquas plantatæ, quæ ab illis irrigata diutius amœnitatem, & vbertatem conseruat. Quibus arboribus confert Dauid eos, qui Dei sibi gratiam conciliarunt diuens, Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Quod messem dicit, in Hebræo est צפצף cetsir messem, & ramum significans. Messem hoc loco non solum vulgatus interpres, sed etiam Græci, & Chaldæus conuertunt. Sed quidam ramum interpretantur, & apte sic metaphoram positam persequitur. Nam ramos arboris secus aquas plantatæ multum rosis habere necesse est ex vaporibus aquarum coacti. Cum ergo radices aquis, rami rore assidue recreentur, non potest non semper amœna, & læta esse, vt merito viri boni eius similes esse dicantur.

20 Gloria mea semper innouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur.

Psal. 112.

Id est, gloria semper, auctoritate, & potentia valebo. Quod eadem de causa sibi polliceri poterat. Nam viris bonis id pollicetur Deus, Cornu eius exaltabitur in gloria. Repetit deinde quantum apud ciues suos auctoritatem obtinuisset, quantique sua sermonis, & consilij prudentia fieret, dicens.

21 Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum.

22 Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.

Hæc vltima verba quidam exponunt, Quæ dicerem alter alteri renunciabat. Sed longe melius est, vt exponamus gratissimo, & attentissimo animo verba mea accipiebant. ita enim veritè Chaldæus, & eis תִּשְׁפָר תִּשְׁפָר pulcher erat sermo meus. Et Græci μεγαλῶν δὲ ἰσχυροῦ ὀπίσταν αὐτοῖς ἐλάλιω læti erant cum loquebar illis. Cohæretque maxime cum eo, quod sequitur, quo videtur exponere, quàm grata fuisset eis eius oratio.

23 *Expectabant me sicut pluuiam, & os suum aperiebant quasi ad in. brē
—ferotinum.*

Id est, mea auctoritas, & de quacunque re sententia tam grata erat eis, vt illam eo studio expectarent, quo ager pluuiam autum no, vel vere expectare videtur. Vt enim ager tunc pluuiam expectat, vt fruges producat, ita ipsi vt sententiam ferrent, quid sibi factu esset opus.

24 *Si quando videbam ad eos, non credebant.*

Id est, tanta mea erat grauitas apud eos, vt si quando indulgēter, & cum risu loquerer cum illis, adhuc se risui, & indulgentiæ meæ non crederent, sed timerent, & reuerentiam seruarent. & *lux vultus mei non cadebat in terram.* Clarius in Hebræo, Lucem vultus mei non abiciebant, id est, Me ridentem, aut hilari & læto vultu nunquam contemnebāt: quemadmodum Michol contempsit Dauidem saltantem ante arcam. Estque maximæ quidem prudentiæ in risu, & ioco ita grauitatem tenere, vt nihilominus ei reuerentia exhibeatur.

25 *Si voluissem ire ad eos, sedebam primus, cumque sederem quasi rex circumstante exercitu.*

Itaque non solum in optimatibus numerabatur, sed omnes etiam ei primas deferebant. Ex quo intelligitur quantam possint ij, quibus amplæ copiæ suppetunt, auctoritatem, grauitatem & gratiam in vulgus sibi acquirere, si vitam cum virtute coniungant. *Eram tamen mærentium consolator.* Id est, grauitas & auctoritas mea non erat difficilis atque morosa, sed cum humanitate & comitate coniuncta: magnā enim mærentes consolationem ex me accipiebant. Cuiusmodi Christi grauitas in Euangelio fuisse describitur, dum cum publicanis, & peccatoribus manducasse narratur: & pueros ad eum accedere non veritos fuisse. Sed in Hebræo eadem comparationis nota ponitur, quæ in superiori versus parte, cum dicit, *Quasi rex &c.* Itaque id ita ad verbum in Hebræo est, Sedebam, quasi rex in exercitu, & quasi qui lugentes consolatur. Et cum hac similitudinis nota Græci, & Chaldæus conuertunt. Quare ita quidam intelligendum existimant. Cum apud illos sederem, ita ab ore meo pendebant, sicut lugentes pendere ab eo solent, qui verbis eos consolatur.

C A P. XXX.

- A** **N**unc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei.
- 2 Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabatur indigni.
- 3 Egessate & fame steriles, qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate & miseria.
- 4 Et mandebant herbas, & arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eorum.
- 5 Qui de conuallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea clamore currebant.
- 6 In desertis habitabant torrentium, & in cauernis terræ, vel super glaream.
- B** 7 Qui inter huiusmodi latabantur, & esse sub sentibus delicias computabant.
- 8 Filij stultorum & ignobilium, & in terra penitus non parentes.
- 9 Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum eis in prouerbium.
- 10 Abominantur me, et longe fugiunt à me, & faciem meam conspuere non verentur.
- 11 Pharetram enim suam operuit, & affixit me, & frenum posuit in os meum.
- 12 Ad dexteram orientis calamitatis meæ ilico surrexerunt: pedes meos subuerterunt, & oppresserunt quasi fluctibus semitis suis.
- 13 Dissipauerunt iuina mea, insidiati sunt mihi: & preualuerunt, & non fuit qui ferret auxilium.
- C** 14 Quasi rupto muro, & aperta ianua irruerunt super me, & ad meas miseras deuoluti sunt.
- 15 Redactus sum in nihilum, abstulit quasi ventus desiderium meum, & velut nubes pertransiit salus mea.
- 16 Nunc autem in memetipso marcescit anima mea, & possident me dies afflictionis.
- 17 Nocte os meum perforatur doloribus: & qui comedunt non dormiunt.
- 18 In multitudine eorum consumitur vestimentum meum, & quasi captio tunica succinxerunt me.
- 19 Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri.

- 20 *Clamo ad te, & non exaudis me flo, & non respicis me.*
 21 *Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.*
 22 *Elcuasti me, & quasi super ventum ponens clifisti me valide.*
 23 *Scio quia morti trades me, vbi constituta est domus omni viuenti.*
 24 *Verumtamen non ad consumptionem meam emittis manum tuam: & si corruerint, ipse saluabis.*
 25 *Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiiebatur anima mea pauperi.*
 26 *Expeſtabam bona, & venerunt mihi mala: præſtolabar lucem, & eruperunt tenebræ.*
 27 *Interiora mea efferbuerunt absque vlla requie, præuenerunt me dies afflictionis.*
 28 *Mærens incedebam, sine furore, consurgens, in turba clamaui.*
 29 *Frater sui draconum, & socius struthionum.*
 30 *Cutis mea denigrata est super me, & ossa mea aruerunt præ caumate.*
 31 *Versa est in luctum cithara mea, & organum, meum in vocem flentium.*

1 *Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei.*

Superiori capite prosperam suam fortunam enarravit. Hoc vero capite narrat aduersam. Ex quo intelligi licet, quàm misera sit vitæ nostræ ratio, quæ tam grauem in breui, & tam celere commutationem accipiat. Quis enim opibus confidat, quæ tam facile dissipantur? quis amicis, qui opibus dissipatis minimum deserunt, & nonnunquam contrarij sunt. Sed quam misera fuerit Iobi commutatio videre licet. Cum diues esset, senes asurgentes stabant, principes cessabant loqui, &c. Fortunis amissis vel è vilissimis, & abiectissimis hominibus contemnitur, qui ei valde molesti fuisse, & vehementer stomachum mouisse videntur. Nam eorum vilitatem multis exequitur. Ob eamque rem quidam dixit.

ὅτι ἐστὶ πένιαις ἐδὲν ἀδελώτων

ἐν τῷ βίῳ σὺμπλωμα, καὶ ᾧ φῶς,
 σπυδαῖος ἦς, πάντης δὲ καταγέλαστος.

Non est paupertate miserior vllus in vita casus. Quamuis enim natura studiosus & bonus fueris, sed pauper ludibrio haberis. Quòd dicit. *Non dignabar ponere cum canibus gregis mei.* Varie exponitur. Quidam, Canes meos curandos non committerem. Alij, Vt vna cum canibus meis domum custodirent. Sed planius est, si exponamus, Viliores mihi erant canibus meis. Cuius rei rationem exponit dicens.

2 *Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabatur indigni.*

Id est, erant profusus inutiles, sic vt frustra viuere viderentur; erant denique, vt quidam dixit, Terræ inutile pondus. Nam cunctis animalibus vita data est propter quasdam vel vtilis, vel honestas actiones, quas quod non præstiterit, merito indignum habetur vita. Sicut acute quidam de suedixit; Vitam ei esse datam pro sale. Primam versus partem eodem modo transfert Chaldaeus, eandemque Græci habent sententiam, qui verbum de verbo Hebræa transfulerunt. Sed illud *Et vita putabantur indigni.* Per paraphrasin à vulgato redditum fuisse videtur, nam ita ad verbum est, in Hebræo, Super ipsos perijt senium, & ita vertit Chaldaeus, Græci vero ἐπὶ αὐτῶν ἀπώλετο αὐτῆς λειψ super ipsos perijt maturitas. Senium maturitatem vocasse videntur. Eandemque sententiam, quam vulgatus reddit, hæc verba habere puto, id est, Inutiliter frustra- que ætatem exegerunt. Quæ viles & miseri fuerint, exponit deinde, dicens.

3 *Estate & fame steriles.*

In Hebræo est גַּמְדִּים galmud solitarius. Potestque vel de liberis intelligi, vt ab omnibus clâssicis interpretibus intelligitur. Nam vulgatus steriles vertit. Græci ἀγονος. Chaldaus גַּמְדִּים ve lo velad sine filijs. Ab alijs de humano consortio intelligitur. Hoc est, humanum fugiebant consortium, in lucem venire timentes. *Qui rodebant in solitudine.* Simile hoc est eius, quod sequenti versu dicitur, & mandebant herbas, & arborum cortices. Sed in Hebræo est שִׁרְיָה hocrim, quod non satis cognita significationis esse videtur, raro enim in libris sacris reperitur. Græci, & Chaldaus, & Hebræi Fugientes in siccitatem conuertunt. eadem tamen videtur esse sententia: nam si fugiebant in siccitatem, id est, solitudinem, erant ibi vefcentes ijs rebus, quæ in solitudine sunt, herbis, radicibus vel corticibus. *Squalescentes.* Hebraice est שִׁרְיָה hester-

hesternam noctem proprie Hebræis significat, & propterea Græci conuerterunt ἑχθῆς heri, Chaldæus אַחֲרַיְתָא חֲשֵׁכָא hasoch beramsa tenebrosam vesperi. Idem vero Latinis est versari in tenebris, & in squalore, & hac de causa vulgatus conuertisse videtur. *Squalentes calamitate, & miseria.*

4 *Et mandebant herbas, & arborum cortices.*

Genus pro specie posuit, herbas vertens, nam in Hebræo est מַרְחֵמַיְתָא maluah, quod maluam quidam vertunt. Græci ἀλίμη herba quædam famem arcens. Sed est ad verbum in Hebræo succidentes maluam iuxta arbutum. Græci verterunt εἰ ἀκλαύτης ἀλίμη ὄνη ἡχοῦται, frangentes alima iuxta resonantem, quoniam est in Hebræo מַרְחֵמַיְתָא siah, quod Hebræis est arbutum, si vero radix eius sit מַרְחֵמַיְתָא suah, quod est loqui murmurare, verti eo modo potest, quo vertunt Septuaginta, ad murmur alludentes arbutorum, cum à ventis mouentur. Vulgatus autem intellexit, Mandebant, quod est super arbuta, id est, Cortices arbutorum, & propterea cortices arborum conuertit. *Et radix iuniperorum erat cibus eorum.* Ita est etiam in Hebræo, sed Græci pro radice iuniperorum ἀλίμη herbam illam, quæ famem tollere dicitur, translulerunt.

5 *Qui de conuallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.*

Id est, tanta fame premebantur, vt si ista, radices scilicet iuniperorum, aut maluas in conuallibus reperissent, ita latarentur vociferantes, tanquam si rem preciosam reperissent, ad ea conuellenda currebant. Hebræa tamen ita verbum de verbo vertemus, E medio expellebantur, clamabant in eos sicut fur. Id est, Adeo abiecti & famelici erant, vt vnusquisque sibi ab illis timeret, ne bona eius furarentur. Ita enim vsu venire solet, vt homines nimis egeni atque famelici in huiusmodi metu ponantur. Ex quo fiebat, inquit, vt ex media vel vrbe, vel republica tanquam fures eijcerentur, omnibus, Cauete cauate furem, clamantibus. fledite uenite, quod medium est Hebræis si pro יָוֵאֵי יוֹד, vt facile esse potest, cum literæ valde similes sint, vt pluribus locis commemorauimus, vallem significat. מַרְחֵמַיְתָא garas ambiguum est, Hebræis expellere, vulgato rapere significauit. Illud *Singula cum reperissent.* per paraphrasin addi potuit. Reliqua, *ad ea cum clamore currebant,* in Hebræo sunt. Idem enim est, quod illud, Clamabant ad ea, sicut fur. Ita enim extremus versus conuerti potest. Id est, clamabant auiditate conuellendi illa, sicut clamatur cupiditate comprehendendi furis, Græci vero longe liberiori paraphrasi vsi

sunt, ita enim conuertunt *ἀπὸ τοῦ κρη πικρῶν καὶ ἀπὸ τοῦ κρη ἄγασθῶν καὶ οἱ ῥίζαις ἔχλων ἐμασῶν το ὑπό λιμοῦ μεγάλου ἐπαίσι-
σησάν μοι, κλέπτει viles, & futiles, & omni bono vacantes, qui ra-
dices arborum mandebant præ magna fame, fures insurrexerunt
in me. Sequitur autem.*

6 In desertis habitabant torrentium.

Vel ut est in Hebræo *בְּהַרְתָּוּ* baharats, In cauernis torrentium ha-
bitabant, vrbibus enim exclusi ibi latebant. Septuaginta etiam
ἐν ὄρεσι foramina petrarum conuertunt. *Et in cauernis terræ, vel
super glaream.* Glarea est terra lapidosa, qualis in fluuiorum ripis,
vel maris litoribus esse solet. Potest etiam ex Hebræo conuerti,

7 Qui inter huiuscemodi latabantur.

Tanta eorum erat penuria, vt recte secum agi, si huiusmodi loca
inuenirent, putarent. Hebræa sic ad verbum se habent, Inter ar-
busta clamabant, quod potest intelligi, vel præ lætitia, quod illa lo-
ca essent consecuti, vt intelligit vulgatus, vel præ mœrore, quod
fame confecti alium locum, vbi acquiescerent, reperire non pos-
sent. Græci traducunt *ἀναμέσον δὲ ἔχλων βεβήσανται* in medio benefonā-
tium clamabant. Diximus versus: *κύριος ἰσχυρὸς*, Ionantem Græci
transferant, *Et esse sub sentibus delicias computabant.* Potest etiam
verti, Sub sentibus congregabantur.

8 Filij stultorum & ignobilium, & in terra penitus non parentes.

Id est homines obscuro, qui catui se hominum ostendere non au-
debant. Potest illud, *In terra penitus non parentes.* Ita verti, Abiection-
res sunt terra ipsa.

9 Nunc in eorum canticum versus sum.

Id est, de calamitate, & miseria mea carmina componunt. Sicut
etiam dixit Dauid, *In me psallebant, qui bibebant vinum, Et Hie-
remias, Factus sum canticum eorum tota die. Et factus sum eis in
proverbium.* Id est, mecum homines calamitosos conferunt, di-
centes Iob calamitosior. Potest etiam verti, Sermo sum eis, id est,
De me loquuntur. Sicut etiam dicebat Dauid, *Aduersum me loque-
bantur, qui sedebant in porta.* Vtraque versio simul ponitur in re-
gibus. Erit Israel in proverbium, & in fabulam cunctis populis.
*10 Abominantur me, et longe fugiunt à me, & faciem meam conspuere
non verentur.*

Quod facinus per se declarabat abiectionis morum esse, & vilissimo-
rum hominum. Sed ecce quam leuis, & falsa sit gloria popularis,
quæ facile extinguatur, & deprimatur. hoc sibi accidisse dicit, in
qui

Psal. 68.

Hiere. 3.

Psal. 68.

3. Reg. 9.

qui narrauerat ante Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi. Dicebamque, Gloria mea semper innouabitur, &c.

11 *Pharetram enim suam operuit, & afflixit me.*

Sagittis, scilicet suis, ita enim vocat calamitates suas. Sicut Hieremias dicebat, Misit in renibus meis filias pharetræ suæ. Pharetrâ suam etiam Græci conuertunt. In Hebræo tamen est *פִּרְתָּח* iteri funem meum, potest autem intelligi, vt funem vocet Pharetræ chor dam. Sed cur meum dicat, cum suum conuertant Græci atq; vulgatus, sæpe causam exposuimus, quod. 1. quod est suum, &. 2. quod est meum sunt literæ valde similes. Sed alio modo totus locus exponendus est, vt Chaldæus, & Hebræi exponunt, si meum legamus, Funem meum, vel vinculum meum, vt interpretatur Chaldæus, dissoluit. Id est, vinculum, quo ego hominum iniurias cohibebam, & villum ac perditorum hominum impetus, & audaciam reprimēbam. Quod vel timorem, vel reuerentiam, quam ei exhibebāt, esse intelligi potest. *Frenum posuit in os meum.* Quo me scilicet constringit, ne tot iniurias propulsare possim, quæ erat calamitas, & miseria magna in qua versabatur. In Hebræo vero verbum de verbo est, Frenum à facie mea emisit, & ita vertunt Septuaginta, nisi quod singulari numero, Emisit dicunt. Quare frenum esse intelligi potest, vel timorem, vel reuerentiam, vt de fune diximus. Chaldæus tamē *דוממה* domema silentium interpretatus est. Quoniam versu nono dixit, Nunc in eorum canticum versus sum, factus sum eis in prouerbiū.

12 *Ad dexteram orientis calamitatis mea illico surrexerunt.*

Id est, simul atque me in tot incommoda incidisse viderunt, in me inuēti sunt. Sed quod Orientis conuertit in Hebræo est *פִּרְחָה* pirhah, quod nomen hoc tantum loco reperitur: quare non satis cōpertū est, quid significet. Eius radix *פָּרַח* parah esse creditur, quod est germinare, oriri, florere, & idcirco orientis vulgatus vertit. Græci *βλαστ* germinis. Hebræi pueros paruulosque significare putant, quod sint tanquam flores ætatis humane. Quidam Hebræus compositum esse ducit, tanquam fuisset *פֶּרַח הוֹא* perah hoah flos spinæ. Quo hominum naturam notat, qui leues sunt, facileque mutantur, & ex amicis inimici sunt. Ex hac ergo sententia, ita hunc locum explicabimus, Ad dexteram vnusquisq; iuuenem surrexit. Ita enim vsu venire experimur, vt homines miseri pueris, & iuuenibus ludibrio sint Chaldæus transfert *בְּחֻצָּה בְּחֻצָּה* behuzpza bene hon, impudentia filiorum eorum. Qua versione veram rei historiam tetigisse videtur. Vt iuuenes, & pueri isti filij eorum fuerint, quos abiectissi-

Thren. 3

beo, quo eius libidini obstitam. *Et ad meas misérias deuoluti sunt.* Hebraice in eandem sententiam, Pro desolatione inuoluti sunt, id est, Vt me perderet quasi globo facto in me irruerunt. Actio perditorum hominū in Iob his duobus modis explicatur, passionem tamē explicauerunt Græci dicentes *ἐν ὀδύαις πένθημα* in doloribus conuolutus sum.

15 *Redactus sum in nihilum.*

Id est, nullum mihi reliquum est consilium, quod in tantis malis suscipiam, nulla salutis spes, qua nitar. Eodē modo David locutus est, inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, & nesciui. Hebraice tamen ad verbum est, Conuersi sunt terrores in me. Græce *ὄπισθέρπονται δέ μου αἱ ὀδύαι* conuertunt dolores mei, quibus ita conturbor, vt consilij mentisque sim impos. *Abstulit quasi ventus desiderium meum.* Non dubito, quin huius verbi suppositum Deus sit, non hostis, vt nonnulli putant. Vt declarat hostes, & aduersarios suos sua quidem ipso forum culpa, Dei tamen voluntate tam fuisse in eum acerbos. Sicut Christus Pilato dixit. Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper. Et hac de causa factum esse puto, quod maxime notandum est, vt Septuaginta viri à versu duodecimo non verba posuerint pluralia, vt Hebræi atque vulgatus, sed singularia, Deumque illorum suppositum esse voluerint, scripturæ morē seruantes, in qua cum pericula, & grauissima discrimina perditorum hominum scelere viris sanctis conflata narratur, ipsi non tam de hostibus suis, quàm de Deo queruntur, in eumque causam conferunt calamitatum suarum. Tanta enim est eorum animi magnitudo, vt hostes suos, vel potentissimos contemnant, neque aduersarium vllum præter Deum timeant quo non mediocriter eorum angustia, & dolores leuantur. In Hebræo est secunda persona, *Abstulisti*, futurum pro præterito, & ita habent multa exempla vulgatæ editionis, quod maiorem coniecturam affert Deum esse suppositum. Quod *Desiderium* dicit Hebraice ad verbum est. Spontanea, vel voluntaria mea Græci conuertunt *ἐλπίς* spes. Significat opes, & fortunas suas, quæ spontanea forte vocauit, quod viris bonis non debeantur, sicut æterna bona, sed Dei voluntate & liberalitate, cum placuerit ei, tribuantur. Vnde *מִסַּת נְדָבָה* *mifcat nedaba* spontanea oblatio ab Hebræis vocatur, quæ neque voto; neque alia lege debetur, sed gratis, & sponte datur. Eandem vulgatus *desiderium* vocauit, quia desiderantur, & iucunda sunt. Græci spem: quia nonnullam suppeditant subsidij spem. *Desiderium* igitur suum, velut ventus Deus abstulit, id est, citò, & vi magna Psalm. 72
cut

cut illa, quæ suo aliquo turbine, & subita tempestate peruertitur. Et velut nubes pertransit salus mea. Id est, breui citoque cuncta bona mea amisi. Sicut dixit Oseas, Idcirco erunt quasi nubes manutina, & sicut ros matutinus præteriens sicut pulvis turbine rapinus ex arca, & sicut fumus de fumariorio.

16 *Nunc autem in me metipso marcescit anima mea.*

Psal. 21.

Id est disrumpor dolore, vt Hebraismo intelligitur, qui ad verbū sic habet. Nunc se fundit super me anima mea, qua dicendi ratione vehētissimus angor indicatur. Quam planius usurpauit Dauid, Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquefcens in medio ventris mei.

17 *Possident me dies afflictionis.*

*Psal. 21.
Esaï 38,*

Id est, in tempus miserimum, & acerbissimum cecidi. *Nocte os meum perforatur doloribus.* Id est maximis conficior doloribus. De huiusmodi enim doloribus Hebræi dicunt, quod ossa conterant, conturbent, dispergant. Vt Dauid, Dispersa sunt omnia ossa mea. Et Ezechias, Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea. *Et qui comedunt non dormiunt.* Vermes intelligere videtur. In Hebræo est *horcai*. Cuius significatio non satis est explorata Hebræis. Vulgatus ita vertens Chaldæum secutus fuisse videtur, qui *horcai* mēsa san lacerantes me transfert. Septuaginta vero *nerui mei dissoluti sunt.* Quidam Hebræi arterias, vel pulsus significare putāt, & ita interpretantur. Pulsus mei tota nocte non quiescunt, vt inuolat vehementi se febris iactari. Est enim grauis morbi signum autēre hypocrate, cum nihil dormientes agri leuantur. Quidam Hebræus neruos esse interpretatur flagella, quibus eum vel de nocte hostium suorum fex cedebat: quod mihi non probatur.

18 *In multitudine eorum consumitur vestimentum meum.*

Vestimentum suum poetica metaphora, vel pellem, vel carnem suam vocare videtur, quæ vermium multitudine consumebatur. In Hebræo ad verbum est, In multa vi mutatur vestimentum meū id est, Morbi magna vi vestimētum meum immutatur, ita vt non pelle, carneque, sicut antea, sed alcere, & sanie tegi videar. *Et quasi capiti tunica succinxerunt me,* Clarius in Hebræo, Sicut os tunice mez. Os tunice vocare videtur foramen eius, quod collum cingit. Sicut igitur tunica collum cingens totum deinde ad pedes vsque corpus amplectitur. Ita ego sanie, & tabe totus contaminatus sum: Illud vlcus perstringens, de quo in secundo capite dicitur, Percussit Iob vlcere pessimo à planta pedis, vsque ad verticem eius. Quia ergo vlcus eius totum corpus peruaferat eo, sicut capiti

Iob. 2.

pitio tunicæ totus succinctus esse dicitur.

19 *Comparatus sum luto.*

Eodem fere modo Græci, & Chaldæus transferunt. Potest tamen etiam conuerti, Projecit me in lutum. *Assimilatus sum fauillæ et cineribus.* Hæc dicit propterea, quod in sterquilinio, cinerere iacebat, tum propter ulcerum suorum furfures, & porriginem.

20 *Clamabo, et non exaudiet.*

Postquam tot incommoda, & detrimenta sua narrauit, ad Deum conuertitur, cum eo loquitur, quem amat, in quo sperat, & quem in primis tantæ iacturæ auctorem esse ducit. Et ad suas incredibiles ægritudines id cumuli accedere dicit, quod dicit, quod Deum suum imploret, & non exaudiat, neque in votis, & precibus suis occurrat: quo nihil grauius, nihil acerbius viro sancto est, cum totâ spem subsidij sui in Deo posuerit. Quod incommodum populo suo accidisse lamentatur Hieremias dicens, Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. *Sto, et respicis me.* In multis alijs exemplis vulgaræ editionis est, & non respicis me. Quam lectionem ego magis probo, quam hæc quæ est in Biblijs Regijs. Nam licet in Hebræo non sit negatio, superioris tamen membri negatio, vt Hebræis sæpe vsuuenire solet, afficit etiâ sequens membrum, id quod Latina dicendi ratio non patitur: Quare rectius negationem apponi existimo, quod si non apponatur, intelligendam esse. Quod autem dicit, *Sto, seruientis, & obtemperantis est*, sicut famuli stant in conspectu Domini: sicut dicitur in primo regum, Misit Saul ad Isaiâ dicens, Stet Dauid in conspectu meo, id est, Seruiat mihi. Hoc ergo

Thren. 3.

vno verbo magnum eximie virtutis specimen declarat. Cum tot malis affectus, tanto dolore perculsus eius non frangeretur animus, sed staret, in Deo speraret, & ab officio non decederet. Id Paulus præcipit calamitosi hominibus, Corinthijs scribens, State in fide, viriliter agite, & confortamini. Quod ait, *respicis me*, Dixi intelligendum esse, & non respicis me, vt Hebraismo negationis vis pertineat non ad primum, sed ad secundum huius membri verbum, vt simile primum fit, id est, Non ades neque faues mihi: Dauid etiam in magnum adductus discrimen, se à Deo non aspici opinabatur, cum ita precabatur. Respice in me, & miserere mei, quia vnicus, & pauper sum ego. Septuaginta tamen non negationem, sed affirmationem esse hanc enunciationem voluerunt: veruntamen non de Deo, sed de hostibus Iob dici voluerunt, numero illam plurali ita vertentes *ἐσθλα ἔπι κατὰ πρόσωπον μου* steterunt & confiderauerunt me, id est, Steterunt aduersum me, lætisque meas ærinas considerabant: Ita etiam suas calamitates narrans locutus est Da-

1. Reg. 16.

Ab officio in calamitate non decedendum.

Psal. 2.

Pſalm. 37. est Dauid, Amici & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. Et qui iuxta me erant, de longe steterunt, & vim faciebāt, qui querebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

21 *Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersari mihi.*

Cum me tot, & varijs modis vno eodemque tempore affligis. Dici vero non potest, quantus mœror afficiat bonos viros, cum ita sibi immutatum sentiunt eum, in cuius misericordia atque clemētia singulare sibi constitutum esse præsidium sperabant. Hanc tristissimam bonis viris Dei immutationem alijs etiam verbis eloquebatur Dauid, Vſquequo Domine auertis in finem, exardescet,

Pſalm. 88. sicut ignis ira tuæ? memorare, quæ mea substantia. Vt tanto scilicet furori, & grauissimæ immutationi, quam multis illo psalmo exponit, resistam.

22 *Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisisti me valide.*

Id est, me male perdidisti, valde affixisti. Alludit ad rationē agendi eius, qui aliquid magna vi terræ allidit, qui primum eleuat illud. Eadem ratione Dauid, de suis calamitatibus locutus est, A facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me.

Pſal. 101.

23 *Scio quia morti trades me,*

Id est, postquam me tam acerbe exercueris, tandem morte mulctabitis. Diximus sæpe desperasse Iob salutem se recuperaturum, *Vbi constituta est domus omni viuenti*, Sepulcri poetica descriptio est. Et ita Chaldæus domum קברות cheburta sepulchri interpretatur.

24 *Verumtamen non ad consumptionem meam emittis manum tuam: & si corruerint, ipse saluabis.*

Locus est difficilis, vt ex varijs eius versionibus cognoscitur. Hebræa sic ad verbum habent. Attamen non in tumultum, vel in desolationem mittet manum, licet in afflictione sua eis clamor. Quibus verbis mihi tangere videtur, eam causam, quam sæpe superioribus capitibus commemorauit: vt Dei in se clementiam, & misericordiam commoueret. Quod si semel è vita discederet, nihil amplius in eum clemens, & benignus esse posset. In hanc rationem cap. 7. dixit, Parce mihi, nihil enim sunt dies mei. Et rurſus, Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce nunc in puluere dormiam, & si mane me quaesieris, non subsistam. Et cap. 10. Nunquid non paucitas dierum meorum sinitur breui? dimitte ergo me, vt plangam paululum dolorem meum, antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam. Eodem

Eodē ergo modo postquam superiori versu dixit, Scio, quod me tandem morte absumes: subiungit, Attamen non in tumultum mit tet manum. Id est, si vita defunctus semel in tumulto iacuerō, non extendet manum, Deus scilicet, vt me adiuuet, vel vt vilum beni gnus beneficium conferat. Fitque transitio à secunda in tertiam personam, frequenter in libris sanctis vsurpata. Nam proxime su periori, & altero verso cum Deo secunda persona loquebatur. Ea dem sententia in versionem cadit vulgati. Vt mortem consump tionem vocet. Nam יחי, & tumultum, & desolationem Hebræis significat. Quod deinde sequitur in Hebræo, Licet in afflictione sua eis clamor, id est, Licet homines auxilium tuum in afflictione sua implorare soleant, in ea tamen afflictione, quam affert mors, Deus non fert auxilium: sic vt morte liberet, at alia vitæ comoda suppeditat. In eandem partem vulgatus accipi potest, cū trans fert, & si corruerint, ipse saluabis. Id est, licet tu eos qui corruunt, & in calamitates incidunt, seruare soleas; tamen eum, qui mortis fuerit calamitate oppressus, ad vitam renouare non soles. Quod יושׁוּ suah, quod Hebræis est clamor, Saluabis conuertit vulgatus, ob eam causam esse duco, quod si. in principio fit, salutem signifi cat: quæ cum earum sit litterarum, quæ facile absunt, & adsunt, vel aderat in aliquo codice, vel abesse posse putari potuit. Sed cum eandem quam Hebræus, vulgatus habeat sententiam, quod ver bis differant, leue est. Quare non recte quidam hoc loco vulgatū reprehendit, & eius versionem contemnit. Græci ita traduxerunt *εἰ γὰρ ὀφελὸν ἔδωκεν ἡμεῖς τὸν χειρὸς αὐτοῦ, ἢ θεοῦ εἰς γένηται, καὶ ποιήσει μοι ᾧτο*, vtinam possem mihi ipsi opitulari, aut alterum precatus, id me cum ageret. Sententia plana est, & cum contextu cohærens, vt cū à Deo se allisum, & morti prope traditum diceret, hac optatione significet nullo modo, nec per se, neque per alium à se hæc mala vi tari posse. Mittere manum, quod est in Hebræo Græcis significa uit *χειρὸς αὐτοῦ* opitulari. Eis vero clamor *δευθῆς*: & ad hæc cætera accommodarūt. Chaldaus loge diuersam rationem secutus est, ita enim vertit *ברם לא לגרמ ערגו מחתת און ברושט ישויו עליון אספלעיתא* beram lo legarme igareg mahate in bahatate ifaue halen aspalhi ta, verumtamen non ad ossa extēdet plagam suam, si in vlcere po fuerit super ea emplastrum, & vt alii clamorem. Sequitur autem.

25 *Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.*

Qua re significamus charitatem erga eum in nobis residere, & do lore nostro, si minus alia re possimus, dolorem eius leuamus. Quo circa cum Iudæi Iesum in domo Lazari mortui stentem vide-

Ioan. 11. 37

rent,

rent, dixerunt, Ecce quomodo amabat eum. Quo autem pauperi communi possit, ut charitas Dei resideat in eo, qui secus faciat. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo.

26 *Expectabam bona, & venerunt mihi mala: praestolabar lucem, & tenebrae.*

Lux prosperitatem, tenebrae calamitatem significant, ita verò frequentissime mortalibus usu venit: multique vitam suam producere optant, ut bona, quae cupiunt, consequantur, & e contrario fit, ut in mala veniant gravissima. Expectauimus pacem, & non erat bonum tempus medelae, & ecce formido Hieremias ait.

Hierem. 2.

27 *Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie.*

Fortè viscerum dolore etiam excruciabatur, vel phrasim Hebraea est ad intimum, & vehementissimum animi dolorem significandum. Sicut dicebat Hieremias, Defecerunt propter lachrymas oculi mei, conturbata sunt viscera mea: effusum est in terra iecur meum, super contritionem filiae populi mei. Praeueniunt me dies afflictionis. Id est, in id tempus veni, quo vehementer affligor.

Thren. 2.

28 *Mærens incedebam, sine furore.*

Furor nonnunquam ex mœrore nascitur, cum homo eos vicisiquærit, qui sibi mœrorem attulerunt, aut cum mœroris causas à se repellere conatur. Sed cum Iob (ut diximus) de sua iam salute desperasset: neque multum erat iam de illa sollicitus, neque multa in viles hostes suos ira inflammabatur. Cedeat enim temporis, & dabat iniquæ fortunæ manus, id mihi significare videtur, cum dicit, *Mærens incedebam sine furore.* Quo etiam modo Septuaginta transferunt. Sed in Hebraeo est קודר, quod pullatum, & nigrum significat. Primam significationem vulgatus, & Graeci secuti sunt. Nam veste pulla homines vtuntur, ad tristitiam significandam. Chaldaeus tamen, & Hebraei secundam significationem hoc loco amplectuntur, & nigrum interpretantur. Tum quod furorem transfert in Hebraeo est קדמה, hama solem, sed vulgatus, & Graeci hema iram legisse videntur. Chaldaeus, & Hebraei libri, qui nunc circumferuntur, illo modo, & ita ab illis totus hic locus explanatur, *Niger incedebam sine sole.* Ut pro tristitia, & aegritudine innueret, non propter solem aut ullam externam causam. Tristitia enim & aegritudo carnes exsiccans marcorem affert, & nigram reddit cuticulam. Quod luculenter enunciauit Hieremias dicens, Candidiores Nazarethi eius nunc nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Denigrata est super carbonem.

Thren. 3.

carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus, aruit, & facta est, quasi lignum. Ipse etiam Iob vno tantum versu interiecto id clarius dicit, *Consurgens in turba clamaui*. Tanta enim erat mœroris, atque doloris vis, vt sibi ipsi temperare non posset. Quæ res in graui, & constanti viro extreme summæque ægritudinis, & anxietatis erat indicium, teste Hippocrate, & Galeno.

29 *Frater sui draconum, & socius struthionum.*

Id est, flens, & eiulans frequenter dracones, & struthiones sum imitatus, qui cantu queribundo vtuntur.

30 *Cutis mea denigrata est super me, & ossa mea aruerunt præ caumate.*

Versu 28. huius rei causam exposuimus.

31 *Versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.*

Id est prospera mea fortuna in aduersam commutata est.

C A P. XXXI.

PEpigi sædus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.

2 *Quam enim partem haberet in me Deus desuper, & hereditatem Omnipotens de excelsis?*

3 *Nunquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam?*

4 *Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat?*

5 *Si ambulauit in vanitate, & festinauit in dolo pes meus.*

6 *Appendat me in statera iusti, & sciat Deus simplicitatem meam.*

7 *Si declinauit gressus meus de via, & si secutus est oculus meus cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula.*

8 *Seram, & alius comedat: & progenies mea eradicetur.*

9 *Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum.*

10 *Scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij.*

11 *Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima.*

12 *Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genuina.*

- 13 Si contempsisti subire iudicium cum seruo meo & ancilla mea, cum disceptarent aduersum me.
- 14 Quid enim faciam cum surrexerit ad iudicandum Deus? & cum quaesieris, quid respondebo illi?
- 15 Numquid non in utero fecit me, qui & illum operatus est & formauit me in vulua vnius?
- 16 Si negaui, quod volebant, pauperibus, & oculos viduae expectare feci.
- 17 Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea.
- 18 Quia ab infantia mea creuit mecum miseratio: & de utero matris meae egressa est mecum.
- 19 Si despexi pereuntem, eo quod non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem.
- C 20 Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est.
- 21 Si leuavi super pupillum manum meam, etiam eum viderem me in porta superiorem.
- 22 Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus coufringatur.
- 23 Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, & pondus eius ferre non potui.
- 24 Si putauit aurum robur meum: & obrizo dixi, Fiducia mea.
- A 25 Si latatus sum super multis diuitijs meis, & quia plurima reperit manus mea.
- 26 Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare.
- 27 Et latatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo.
- 28 Quae est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.
- 29 Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat: & exultavi, quod iniurisset enim malum.
- D 30 Non enim dedi ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledicens animam eius.
- 31 Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt sciretur?
- 32 Foris non mansi peregrinus, ostium meum viatori patuit.
- 33 Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celavi in sinu meo iniquitatem meam.
- E 34 Si expaui ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me: & non magis tacui, nec egressus sum ostium.
- 35 Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat Omnipotens: & librum scribat ipse qui iudicat?

- 36 *Vt in humero meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi.*
 37 *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi principi offeram eum.*
 38 *Si aduersum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius deflent.*
 39 *Si fructus eius comedi absque pecunia, & animam agricoliarum eius affixi.*
 40 *Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina.*

1 *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.*

Vt in eas calamitates quas superiori capite persecutus est, non culpa sua venisse demonstrat, hoc capite innocentiam suam, & inculpatam vitam ex partibus officij describit. Quod dum facit, Christianum & pium virum luculenter informat. Ait ergo statutum habui cum animo meo, ne de virgine contrupranda vnquã cogitarem. Rectissime à temperantia initium dicendi sumit, quæ in voluptatibus contemnendis versatur, in quibus omnis illecebra, & quasi scabies turpitudinis posita est, & ad quas diuites, & potentes homines omni impetu feruntur.

Iob pium virum informat.

2 *Quom enim partem haberet in me Deus, & hæreditatem omnipotens de excelsis?*

Ioan. 14.

Habet partem & hæreditatem Deus in eo, quem amat. Nam ad eum venit, & mansionem apud eum facit, vt Christus ait. Et Moyses, pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Contra vero respuit, & aspernatur eos, quos odit, neque suos dici vult, aut vllam in eis partem habere. Sed in primis homines obscœni, & voluptatibus dediti præ se ferunt indignos se esse, in quibus diuinitas, & sanctitas infinita Dei resideat. Hebræi idem hoc modo dicunt, Quæ pars Dei desuper, & hæreditas omnipotentis de excelsis? Id est, quid à Deo expectare debet virginum contruprator: aut quam sibi gratiam Deum relaturum existimat? Hanc sententiam reddiderunt Septuaginta. Idem vero est, nullam in me Deum, & me nullam in Deo partem habere. Itaque metu supplicij ab hoc scelere nefario animum abstinebat, vt statim declarat.

Deut. 30.

Amici Dei hæreditas eius sunt.

3 *Nunquid non perditio est iniquo?*

Pfalm. 35. Id est, me reprimebam animaduertens exitium hominibus iniquis esse constitutum. Ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, neque potuerunt stare, ait David. Ita Sichen vnus hominis strupro funditus deleta fuit, vt narratur in Genesi. *Et alienatio operantibus iniustitiam.* Alienatio inquam à Deo, Sicut dicit David, Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. Ita subtiliter vtramque pœnam quam Theologi distinguunt damni, & sensus amplectitur. Ex quo intelligitur honestum esse pœnæ metu à scelere abesse, contra quam nostri temporis hæretici putant, vt pluribus nos libro nostro tertio de vera religione executi sumus. Immo prudens esse cõsilium, cum voluptatis illecebra ad facinus impellimur, in pœnæ memoriam redire, vt consideremus leue cõpendium fraude maxima non esse commutandum.

Honestū est
pœnæ metu
à scelere ab-
esse.

4 *Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat?*

Pfal. 138. Id est, si facinus fecero, nullo modo supplicium subterfugere poterō: non enim æquissimum & potentissimum iudicem latebit, qui vias meas & cunctus gressus meos, id est, quidquid egero, aut cogitauero, numerat, & iusta statera ponderat, vt par referat, vel præmium, vel supplicium. Hoc argumentum, quod nos, & omnes actiones nostræ ante Dei oculos versentur, multis tractat David, Domine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam, intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam, & funiculum meum inuestigasti, & omnes vias meas præuidisti. Nam certe si res hæc probe intelligatur, maximum Dei timorem, & reuerentiam excitat, & cupiditates in officio continet.

Nulli iniuriã
facete.

5 *Si ambulauit in uanitate, et festinauit in dolo pes meus.*6 *Appendat me in statera iusta, et sciat Deus simplicitatem meam.*

Pfal. 14. Id est, nihil dolo malo, sed omnia fide bona egi, vt Deus qui omnes actiones meas numerat, & æqua statera pōderat, optime scit simplicitatem, & integritatem cordis mei. Hoc iustitia postulat, & ad pium virum maxime pertinet, vt ait David, Qui loquitur veritatem in corde suo, & non egit dolum in lingua sua.

Pfal. 14.

7 *Si declinauit gressus meus de via.* Æquitatis scilicet, atque iustitiæ, hoc est, Si vlli iniuriam feci. Quemadmodum illi de quibus dicit Salomon, Pedes illorum ad malum currunt, & festinant, vt effundant sanguinem. *Et si secutus est oculus meus cor meum.* Planius in Hebræo, & in Græco, Si secutum est cor meum oculos meos: & ita reperitur in quibusdam exemplis vulgatæ editionis.

Prouer. 1.

Perti-

Pertinet hoc ad vltimum decalogi præceptum, quo alienarum rerum cupiditas prohibetur his verbis, Non concupisces domū proximi tui: nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, neque omnia quæ illius sunt. Et iustus ille Aristides rogatus, quid iustum esset, respondit *αὐτῶν ἄλλοτριῶν ὄντων οὐ μίαν*. Aliena non concupiscere, Declaratur autem illiusmodi periphrasi cupiditas: quia eius illecebra in oculis in primis sita esse videtur. Longe enim frequentius cupimus, quæ cernimus, quàm quæ alio sensu tenemus. Et ob eam rem Ioannes dixit, Concupiscentiam oculorum. Et si in manibus meis adhaesit macula. Manus aliena bona diripientes eis contaminantur, quod inuit Esaias dicens, Manus vestra sanguine plenæ sunt. Id est, rapinis infectæ. Quòd autem maculam dicit, in Hebræo est *סומא* memm, quod aliquid significat. Et propterea *δῶρον* dona conuertunt Græci; quibus iudices, atque principes corrumpi solent, vt rectum iudicium non reddant. Qua versione Græci significarunt Iob principem, & iudicem fuisse, & hac culpa vacasse. Quo scelere, quia indices & principes se contaminare solent, Samuel magistratu se abdicaturus, in cōspectu noui regis à se facti & totius populi de hoc se in primis crimine purgauit. Ecce præsto sum (ait) loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim aut asinum, si quempia calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: & contemnam illud hodie, restituaque vobis. Vulgatus autem maculam vertit, quia in quibusdam exemplis Hebræis nomē illud sine *κ* scribitur, & tunc maculam significat. Atque adeo cum *κ* significat etiam maculam, Danielis 1. vers. 4. cum *κ* litera sit quiescens, quam vocant Hebræi, quæ facile adest, & abest.

8 *Seram, & alius comedat.*

Hac pœna accommodatissima ad eorum scelus multatur ij, qui alienas fortunas inuadunt, vt suis non fruantur, vt vaticinabatur Amos, Idcirco pro eo, quod diripiebatis pauperem, & prædā electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis, vineas plantabitis amantiſſimas, & non bibetis vinum earum. Quare Solon sapienter dicebat.

*χρήματα δ' ἰμείσομαι, ἢ ἄν, ἀδικίας δ' ἐπιπάσσει
ἐκ ἐθέλω, πάντως ὕστερον ἢ ἄν, δίκη.*

Pecunias quidem cupio, iniuste tamen possidere nolo. Nam postea vindicta venit. Et Menander.

Aliena non
cōcupiscere.
Exod. 20.

1. Ioan. 2.

Mumera nō
recipere.

1. Reg. 12.

Iniustorum
pœna.

Amos 5.

ει γδ θελοντες παρλαβειν τα τριπλάσια
 απο τυραννοι πολλάκις νικώμενοι,
 τὰ δ' ἴδια παρλαβειν τοῖς ἀλλοτρίοις.

Qui enim aliena suis volunt adijcere, sapius victi sua spe frustrantur: adduntque alienis, quæ erant sua. *Et progenies mea eradicetur.* Est etiam hæc accommodata tanti sceleris pœna. Etenim tam anidi homines esse solent, ut quacūque ratione possint, filios suos locupletent. Merito igitur orbantur eis. De qua re sæpe hoc libro verba fecimus.

Non adultera.

9 *Si deceptum est cor meum super muliere.*

Id est, si alterius uxorem ad adulterium quaesivi. *Et si ad offitium amici mei insidiatus sum.* Ut eius cubiculi essem adulter. Sicut c. 24. dixerat, Oculus adulteri observat caliginem, dicens, Non me videbit oculus, & operiet vultum suum.

10 *Scortum alterius sit uxor mea.*

In Hebræo ad verbum est, Molat alteri uxor mea. Quod potest exponi, Prostituat alij, ut exponit vulgatus. Sicut mola inferior superiori supponitur. Hac pœna mulctatus fuit David, propter adulterium Bersabæ. Nam omnes eius uxores, atque adeo filius eius Absalon constuprauit. Vel potest intelligi feruiat alteri uxor mea. Molere enim ancillarū erat. Ita enim loquitur Esaias, Cum filia Babylon, ut ancillam futuram esse in potestatemque redigendam vaticinaretur. Tolle molam, & mole farinam. *Et super illa incuruentur alij.* Id est, alij rem habeant cum illa. Sed quod est in Hebræo הַיְיָ הַלֵּאָהּ super illam. Græci ἡνυχουλαὶ paruuli mei legis se videntur, nam ita transferunt τὰ δὲ ἡνυχουλαὶ paruuli mei humilientur.

Esai. 47.
 Adulteri pœna.

11 *Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima.*

In Hebræo est iniquitas חַוְוִיָּהּ pelilim iudicum, quod quidam exponunt, Iniquitatem iam iudicatam, & omnium iudicio cōdemnatam. Alij forte melius, Iniquitatem publico iudicio vindicandam. Obest enim vehementer vniuersæ reipublicæ. Quacūque vero ratione intelligatur, significatur id, quod trāstulit vulgatus, iniquitatem esse maximā, & quæ seuerissimo sit coercenda iudicio. Cui ea est in Deuteronomio pœna constituta, Si dormierit vir cū uxore alterius, vterq; morietur, id est, adulter, & adultera.

Deut. 22.

12 *Ignis est usque ad consumptionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

Adulterium
 causa magnæ
 euersionis.

Id est adulterium magnæ euersionis, & excisionis causa esse solet, acerbis Deus ab adultero pœnas sumit. Id quod ex adulterio Dauidis

uidis

midis cognoscitur, quod tanto ei exitio fuit: vt regia ignominiose pulsus, parū abfuerit, quin regno & vita spoliaretur. Eadem de causa Salomon homines ab adulterio deterret, de adultera ita loquens, Inclinata est enim ad mortē domus eius, & ad inferos semitæ ipsius. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, neque apprehendēt semitas vitæ. Et alio loco, Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimā, & quasi agnus lasciuens, & igno-
rans nescit, quòd ad vincula stultus tradatur, donec transfigat sagitta iecur eius, velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quod de periculo animæ illius agitur. Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Viæ inferi domus eius, penetrantes interiora mortis. Quæ loca satis aperte declarant, quàm certum adulter subeat periculum.

13 *Si contempsi subire iudicium cum seruo meo & ancilla mea, cum disceptarent aduersum me.*

Hoc est, seruis meis ex æquo, & bono, non vi & pro summo potestatis iure imperabā. Nihil illis præcipiēs, nisi quod ratio, & eorum officij munus postulare. Ita vt si, cur ita iubes, aut fieri vis? disceptantes, imperiumque renuentes, quærerent. Non, vt alij summa potestate vtentes, imperiose responderem, sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Sed modeste eis officij sui rationem exponens. Quod optimi quidem viri est, & eius qui libidinem suā coercens, honeste atque decore vitam dirigit. Cuius consilij sui pulchram, & luculentam rationem reddit.

14 *Quid enim faciam, cum surrexerit ad indicandum Dominus? & quum quesierit, quid respondebo illi?*

Quam vero Deus quæstionem flagitet exponit versu sequenti.

15 *Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus est? & formauit me in vulua vnius?*

Id est, cum me obiurgabundus rogauerit, cur opus eius, & conseruum meum tam indignis modis tractauerim? cur ab eo mite, & suaue imperium expectarem, cum ego tam imperiosus, grauis & acerbus in seruos meos fuerim? Hanc etiam Paulus tradit doctrinam, & eisdem argumentis confirmat scribens Ephesijs, Et vos Domini eadem facite illis remittentes minas, scientes, quia & illorum & vester Dominus est in cælis. Et personarum acceptio non est apud eum. Et Colosiensibus, Domini quod iustum est, & æquum seruis præstare: scientes quod, & vos Dominum habetis in celo.

16 *Si negaui quod volebant pauperibus.*

Hebraice ad verbum est, Si prohibui voluntate pauperes. Quare

Misericordix
exemplum.

potest etiam verti, vt Græci vertunt *ἀδυναμία ἐξ ἡσυχίας* *ἢ ἐκ ἀπείτης*. Pauperes vsus earum rerum, quas habebant, compotes fuerunt. *Et oculos viduæ expectare feci.* Diu scilicet differens auxilium, quod à me sperabat.

17 *Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea.*

Pupillus dicitur, qui patre orbatus est, in quem, quod præsidio destitutus sit, officiosum esse Christiana charitas exigit: præsertim vt victus ei suppeditetur. Id etiã generalius præcipit Esaias, Frange esurienti panem tuum.

Esai. 58.

18 *Quia ab infantia mea creuit mecum miserationis, et de utero matris meæ egressa est mecum.*

Id dicit, vel propter optimam suam educationem, vel quia virtutis indole præditus erat, quod specimẽ est eius, quod sapiens dicit, Prouerbiũ est. Adolescens iuxta viam suam etiã cum senuerit, nõ recedet ab ea. Sed in Hebræo, & in Græco non exprimitur verbi suppositum, & ita miserationis loco est, Sicut patrem. Et totus versus ita ad verbum est. Quoniam ab infantia mea creuit mecum, & de utero matris meæ deduxi illam. Hebræi verbi suppositum pupillum esse volunt, & relatiuum illam, viduam referre. Hoc est ab infantia mea viduarum, & pupillorum rationes procurauit. Sed recte mihi videtur vulgatus miserationem verbi suppositum fecisse, eadem tamen vtroque modo tandem sententia est.

PROV. 22.

19 *Si despexi prætereuntem.*

In quibusdam exemplis vulgatæ editionis est pereuntem, sed illo modo est in Hebræo, & in Græco. *Eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem.* Officium est virum decens charitate, & misericordia præditum, quod etiam docet Esaias, Cum videris nudum operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Quod si prætereuntem legamus, significat aliud charitatis, & misericordix munus, quod pauperes, & vagos hospitio receperit. Sicut præcipit eodem loco Esaias, Egenos vagosque induc in domum tuam.

Esai. 58.

20 *Si non benedixerunt mihi latera eius, et de vellcribus ouium mearum calefactus est.*

Eius latera, qui nudus erat, synecdocha latera eius, id est, Ipse, quod ei indumenta tribuissẽm.

21 *Si leuauis super pupillum manum meam.*

Psal. 73. Leuare hoc loco manum, est percutere, nocere, aut vlllo modo obesse sicut in psalmo, Leua manus tuas in superbias eorum in finem, id est, Si vlli obfui pupillo, aut infirmo, ei denique, qui esset præsidio destitutus ad iniuriã propulsandam. Est enim species
pro

pro genere, pupillus pro eis, qui auxilio orbatī sunt. *Etiam cum viderem me in porta superiore.* Hebraice, In porta auxilium meum, id est licet ad manum auxilium haberem: quo illum facile possem opprimere. Vel ut alij, Licet in porta vrbis, qua iudices ad reddendum iudicium sedebant, me satis habere furoris viderem, ut si iudicio persequi illius iniuriam vellem, facile eum vincerem. Angusto, atque demisso animo viri facile impelluntur ad iniuriam faciendam eis, quo facile, si repugnent, superaturos se esse confidunt. Contra vero qui magno, & excelso animo sunt, cum huiusmodi hominibus configere multum recusant, quòd victoria, neque laudi eis neque gloriæ esse possit: imo facilius imbecillorum, quam fortium patiuntur iniuriam.

22 *Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus confringatur.*

Hebraice, Brachium meum à canna confringatur. Et intelligenter cōuertit vulgatus, nam canna brachij, quod cannæ, id est arundinis simile sit. Estque grauissima imprecatio, qua declarat quantum ipse hoc scelus graui & magno viro indignum horreret.

23 *Semper enim, quasi tumentes super me fluctus, timui Deum.*

Quod tumentes super me fluctus vertit, Hebraice est תַּיִם ed contritio. Et ita hunc locum, verbum de verbo, in eadem sententiam conuertemus, Quoniam timor meus contritio Dei.

Et pondus eius ferre non potui. Clarius in Hebræo, maiestatem eius ferre non potui. Hunc totum versum ita Græci transtulerunt $\phi\acute{\iota}\beta\omicron\varsigma\ \gamma\alpha\rho\ \kappa\upsilon\rho\acute{\iota}\varsigma\ \sigma\upsilon\upsilon\lambda\lambda\acute{\epsilon}\mu\epsilon\ \ ,\ \kappa\alpha\iota\ \delta\epsilon\tau\omicron\ \tau\omicron\ \lambda\acute{\iota}\mu\alpha\lambda\omicron\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\ \epsilon\chi\ \lambda\omicron\pi\omicron\iota\sigma\omega$ timor Dei continuit me: Et captionem eius non feram. Captionem illam intellexerunt, qua eleuat aliquē, ut elidat, ut capite superiori lob dixit; ut hanc versionem ad Hebræum verbum יָרַקְו sceto celsitudinem aut eleuationem eius accommodemus. Præterquam igitur quod turpe sit, & animi magnitudini contrarium in pupillos, & infirmos homines iniuriosum, & contumeliosum esse, alia de causa vehementer animaduertenda id cauisse dicit: quod Dei maiestatem, & supplicium, quo huiusmodi iniuriosos homines confringit, vehementer timeret. Nam multis in locis sacrosancta scriptura tradit, Deum pauperibus præter ceteros homines auxilio venire. Ut ait David, Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Cuius rei eam causam esse puto, quod cum pupilli, & pauperes, viribus, & subsidio careant ad iniuriam propulsandam, nomen testari, & Dei auxilium præter alios homines implorare soleant, quorum Deus preces, lachrymas, atque querelas pro sua misericordia non respuit, sed vehementer eorum hostes vlciscitur. Quam

Magnanimi
viri munus.
Pœna affli-
gentis inopæ.

Psalms. 90.
Cui pauperi-
bus Deus in
primis auxi-
lio venias.

Prover. 23. ob recte suadet Salomon, Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas. Propinquus enim illorum fortis est, & ipse indicabit cōtra te causam illorum. Quod propinquum dicit, Hebraice est *חַי גּוֹעַל*, quod Redemptorem etiam declarat, & vtrumque quadrat, vt Deus propinquus, & redemptor pupillorum sit. Quare nemo, quod inopes, & ab alijs deserti sint, impune se iniurias, quas illis fecerit, laturum arbitretur.

24 *Si putavi aurum robur meum, & obrizo dixi fiducia mea.*

Tractauit proxime superioribus versibus, infestum nunquam se fuisse pauperibus, quod illis se superiorem agnosceret: superior autem erat diuitijs opibusque, quibus munitus facile pauperum in se impetus cohiberet. Descriptissime igitur hoc versu, qui proxime sequitur, generalius, quod attinet ad diuitias, tractat numquam se in eis fiduciam suam posuisse. Quare doctissime tangit principem difficultatem, & maximum eximie virtutis & integritatis suae impedimētū. Ea enim in primis de causa diuites, & opulentos homines virtutem colere difficillimum est, quod cum plurima vitæ subsidia in suis fortunis, inueniant, vix possunt, in illis non confidere atque in illis firmissimum & certissimum præsidium

Cur opulenti difficile virtutem colāt.

Prover. 18. dicens, Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quasi murus validus circumstans eum. In qua re summum illud periculum positū est, in quo diuites versantur suae salutis consequenda, vt Seruator ipse Christus auctor est apud Marcum, Quam difficile est confidentes in pecunijs in regnum Dei introire; Apertam enim Deo, & testatam iniuriam faciunt, cum sit in ipso tantum spes firma salutis, & subsidij collocanda. Et quia videntur ij, qui ita in diuitijs sperant Deum suum eas esse ducere. Dei enim est solius in omni discrimine opem ferre: quod id etiam diuitijs homines huiusmodi vidētur ascribere. Quod certissimum à diuitijs periculum eximie & admirabilis virtutis est subterfugere. Vt prædicat Ecclesiasticus, Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, neque sperauit in pecuniae thesauris: quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Quare vehementer Iob suam virtutem commendat hæc de se dicens. Ad quod pertinet etiam, quod sequitur.

Marc. 10.

Eccli. 31.

25 *Si letatus sum super multis diuitijs meis, & quod plurima reperit manus mea.*

In eandem rationem hoc accipiendum est, vt eum super multis diuitijs letari intelligat, qui multis diuitijs malorum omnium remedia sibi suppetere putat, Sicut ille letabatur dicens, Anima habes multa

Luc. 12.

multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, & epulare. A qua nos lætitia David reuocare videtur dicēs. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.

26 *Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare.*

Sicut versu superiori egit de tota diuitiarum ratione, quia illum proximo alio versu tetigerat, ita hoc versu totū persequitur idololatriæ genus, quia illud versu superiori perstrinxerat. Est enim auaritia, & in diuitijs fiducia veluti quoddam idololatriæ genus, vt declarat Apostolus Ephesijs scribens, Auarus, qui est idolorum seruitus. Repellit autem à se vniuersam idololatriæ rationem, illam eius speciem pro genere ponens, quæ minus absurda videbatur. Minus enim absurdum esse videntur solem, & lunam deos existimare, quam lignum fabricatum, & opere sculptoris ornatum, vt multi stultissimi homines existimarunt, quod satis facete, & acute irridet Esaias cap. 30. & 44. Quam idololatriam à se abijcit, cum ab illa quæ minus absurda videbatur, longe se abhorruisse prædicat. Qua vero ratione solem, & lunam non vidisse significet, declarat sequenti versu dicens.

37 *Et lætatum est in abscondito cor meum.*

Eam lætitiā significat, qua afficitur is, qui videt id à quo omnia sperat, & in quo spes suas positas habet. Qua idololatriæ afficiebantur ii, qui solem & lunam Deos esse suos opinabantur, cum illos viderent, & precarentur, cuiusmodi lætitiā nunquam se accipisse innuit. Sed in Hebræo est **נִחַי** ipse declinauit, vel deceptum est: quod planius, sed in eandem rationem dicitur, id est, Non declinauit cor meum, neque lapsus est, putans solem & lunam mihi opem ferre posse, aut spei meæ respondere. Quidam propter hæc Hebræa verba, existimant veram vulgati lectionem esse, Lætatū est cor meum, facileque in illo e pro e irrepisse. Dicunt autem Lactini Lactari spe, pro falsa spe decipi. Sed quadrat etiam superior lectio, vt exposui. Græci **ἠπαύθη** deceptum est. *Et osculatus sum manum meam ore meo* Hac cæremonia, atque religione idololatriæ solem, & lunam coluisse videntur, vt quoniam ipso: attingere non poterant, manus suas ipsorum luce perfusas religiose oscularentur: eiusque rei Aulus Gellius mentionem facit.

28 *Quæ est iniquitas maxima.*

Ita etiam transferunt Græci, In Hebræo est, Iniquitas, **יָבֵל** pelili iudicata. i. testata, & aperta quæ nulla ratione excusari possit, Et propterea vulgatus, & Græci maximam conuerterunt. Quod Hebraismo Christus apud Ioannem de infidelibus loquens vsus est, *Qui non credidit in nomine vnigeniti filij Dei.* *Et negatio contra*

Psal. 61.

Idolatria.

Ephes. 5.

*Idololatriæ
cum solis, &
lunæ cultus.*

Deum altissimum, Idololatria per se, vique sua, veri Dei negatio est. Nam cum vnus modo Deus natura sit, qui falsum Deum asserit, verum neget necesse est.

Ioan. 3.
Dilectio ini-
micorum.
Matth. 5.

29 *Si gaudis sum ad ruinam eius, qui me oderat; & exultari, quòd inuenis-
set eum malum.*

Prou. 17.

Secus enim facere angusti est, & demissi animi, & qui vehementer aduersarium timeat. Violaturq; illud præceptum egregium, quo iubet Christus, vt inimicos nostros diligamus. Quam ob rem Salomon ait, in prouerbijis. Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.

30 *Non enim dedi ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledi-
cens animam eius.*

Propterea peccatum est, quia ne id fiat cauetur illo, quod dixi, præcepto.

31 *Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt sa-
turemur?*

In partes longe diuersas hic versus accipitur. Quidam significare putant tantam fuisse seruorum eius erga illum beneuolentiam, tamque grata illis eius præsentia, vt ad id amplificandum dicat, quod carnibus eius saturari cupiebant. Alij dicunt his verbis miseram suam fortunam exponere, quòd cum ipse nulli ne inimico quidem esset acerbus, eum vel eius famuli atque serui odio maximo prosequerentur, ita vt vel eius carnibus, si se pro odio suo posset vlscisci, cuperent saturari. Alij exponunt ob eam rem seruos eius tam graui in eum odio fuisse, vt multa eos molestia afficeret, multumque laboris impertiretur in tractandis humaniter hospitibus, quos domi suæ recipiebat, vt cum sequenti versu huius sententia cohæreat. Ego autem existimo optimam hic seruorum eius disciplinam, & educationem significare, quæ virum sanctum maxime decet. Qua faciebat, vt non solum ipse nulli vel hosti esset infestus, vt dixit superiori versu, verum etiam vt eius serui nulli essent molesti, aut negotium facerent. Serui vero sunt seueritate, & asperitate in officio continendi, Vt docet Salomon in Prouerbijis, Seruus verbis non potest erudiri. Quia quod dicit intelligit, & respondere contemnit; qui delicate à pueritia sua nutriti seruuum suum, postea inueniet eum contumacem. Sed planius, & luculentius id exequitur Ecclesiasticus, Cibaria & virga, & onus alicuius. Panis & disciplina, & opus seruo. Operatur in disciplina, & querit requiescere: laxa manus illi, & querit libertatem. Iugum, & toram curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assidua. Seruo, & maleuolo tortura, & compedes, mitte illum in opera-

Prouer. 29.

Eccli. 33.

operationem, ne vacet. Multam enim malitiam docuit otiositas. In opera constitue eum: sic enim condecet illum. Quod si nō obauerit, curua illum compedibus, & non amplifies super omnem carnem. Verum sine iudicio nihil facias graue. Hæc vero asperitas, atq; seueritas, quam in tractandis seruis oportet exhibere, nō potest saua seruorū odia in dominos non parere. Vt aperte Thrasymachus apud Platonē in primo de republica de viro iusto dicit ἀπέχθειστω τοῖς τε οἰκείοις καὶ τοῖς γυναικείοις, ὅταν μηδὲν ἐθέλῃ αὐτοῖς ὑπηρετεῖν. Ὅσα τὸ δὲ καμὸν odio esse familiaribus atque domesticis, quod nullam, nisi iustam rem eis velit concedere. His igitur verbis Iob significare voluit eam seueritatem in se fuisse.

32 *Foris non mansit peregrinus, & ostium meum viatori patuit.*

Vehementer enim, & in litteris sacrosanctis, & in philosophorum libris laudatur hospitalitas, cuius munus in primis illa tempora postulabant, cum domus publicæ non essent constitutæ ad peregrinos, & viatores hospitio accipiendos, vt intelligitur ex decimonono capite iudicium.

Hospitalitas.

33 *Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celauit in sinu meo iniquitatem meam.*

Existimo hoc versu Iob de ea eius virtute agere, qua quis vita, & oratione verax est, ea sibi modo vendicans, quæ insunt, nec maiora, nec minora, de qua differit Aristoteles quarto Ethic. capite septimo, Cui arrogantia est, & hypocrisis contraria, qua quis longe melior videri vult, quam re vera sit, Quam obrem peccata, & vitia sua magna cura celare studet. Quod hominum genus Christus vehementer in euangelio insectatur, & suis coloribus describit apud Matthæum dicens, Væ vobis scribæ, & pharisæi hypocritæ. Quia similes est sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcicia. Sic & vos à foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisis, & iniquitate. Contra beatus Iob, vt hoc loco de se dicit. Sed eam viam tenebat, quam ad gloriam compendiarium Socrates esse dicebat, Si quis id ageret, vt talis esset, qualis haberi vellet. Quod dicit, Quasi homo, in Hebræo est אדם adam: quare potest esse nomen proprium vel commune: proprium primi parentis, qui peccatum suum gravissimum dissimulare, & excusare volebat, & in vxorem conferre: Commune vero si sit, tangit hominum peruersum ingenium, qui pro nihilo peccare ducunt: vt tamen peccatum in occulto lateat, magno studio contendunt.

Veritas dictis, & facti.

Hypocrisis.

Matth. 3.

Hominum peruersum ingenium.

34 Si expaui ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorum ter-
ruit me: & non magis tacui neque egressus sum ostium.

Varie hic locus exponitur. Quidam in hanc sententiam eum cum superiori versu ita contexte colligant. Quoniam nullum vnquam crimen celauī, non timebam in lucem publicumque prodire, Neque sceleris conscientia retardatus timebam fugiebamque multitudinem, & hominum congressus. Aut verebar, vt me propter aliquod scelus propinqui, & cognati mei despicerent. Quin potius si me quispiam criminis vllius redarguere vellet, patienter eum tacens audiebam, neque eius increpationem fugiens ostium vnquā meum egressus sum. Hanc enim securitatem affert bona, & inculcata vita. Vt Salomon in prouerbijs auctor est. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Quod Christus factō suo probauit, qui cum hostes haberet acerrimos, qui de eius comprehensione, & nece coniurauerant: in die tamen magno festiuitatis, quo plurima multitudo in Hierusalem conuolauerat, in publico ambulare non timebat, sic vt multi admirarētur, dicentes, Nonne hic est, quem quærunt interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicūt. Hæc interpretatio quantum attinet ad primam versus partem Græcis placuisse videtur. Nam ita conuertunt *ἐγὼ δὲ διεξάγω πολλὰς χλίας πολλοῦ θύου ἢ μὴ ἐξάγορεύσω ἐν ὄπτιον αὐτῶν*. Non recusaui multam multitudinis turbam, vt non loquerer in conspectu eorum, Secundam verò versus partem longe aliter intellexerunt, sic enim eam transferunt *εἰ δὲ καὶ εἰσατάδω αὐτὸν ἐξελθὲν ἢ εἰσέλθον μὴ καὶ λπὴ κεν*. Si passus sū infirmum ostium meum exire sinu vacuo. Ita vero intellexerunt quoniam **דָּמָד** edom, cum his punctis est futurum verbi **דָּמָד** dū tacere, cum alijs, vt adam proferamus significat hominem, pro quo illi verterunt *דָּמָד* infirmum. Nam id vocabulum præ se ferre videtur, vt ex ethymologia cognoscitur, quæ est tãquam ex rubro luto vel humo factus. Cætera sunt in Hebræo. Illud tantum addiderunt Sinu vacuo, vt planiorem facerent eam sententiam, quam intellexerunt. Alij qui **עָרַץ** harats non solum expauescere, vt vulgatus interpretatus est: verum etiam frangere significat, hanc significationem sequentes ita totum versum explanant, Ego qui sic olim valebam, vt frangerem viribus meis multitudinem; ita nunc conuersa fortuna infirmus & deiectus sum, vt viles homines familiæ exterreat me; & ita me coerceant, vt tacens ostium egredi non audeam. Vt sit suæ miseriæ deploratio. Quam interpretationem Chaldæus secutus fuisse videtur. Alij ita declarant, ita valebam vt frangerem multitudinem: tamen despectio familiarium terreat me. Et tacens ostium non egrediebar. Quod est magna

Securius iusti.

PROV. 10.

IOAN. 7.

nimi viri nolle eam eo contendere, quem facile posset vincere. Si-
militate eius, quod dixerat, Si leuavi super pupillum manuum meam,
etiam cum viderem me in porta superiorem. Quæ expositio ap-
tior est contextui, cum narret officia sua, neque aliena est à Chal-
daica versione. Reliquæ tamè duæ sunt valde probabiles, placent-
que nonnullis doctis viris.

35 *Quis mihi tribuat auditorem.*

Quoniam præstantissima sua officij munera narrauit, ne frustra
id fecisse videretur, optat æquum auditorem, id est, Qui ex verita-
te, non ex opinione res suas æstimet. Quo amicorum notat iniqui-
tatem, qui eius vitam non ex scelere aut crimine aliquo, quo te-
neretur, sed ex miserijs & ærumnis, quibus vrgebatur, reprehende-
bant, Quod non poterat non grauius, & moleste ferre. Et prop-
terea subiicit. *Vt desiderium meum audiat Omnipotens.* Id est, faciat
Deus, vt desiderij mei, auditoris æqui compos sim: nec me diu cū
istis iniquis auditoribus contendere sinat. Verba Hebræa ambi-
gua sunt, quare in aliam rationem explicantur. Nā תני תני, quod
desiderium conuertit vulgatus, Signum fere semper Hebræis si-
gnificat sed Chaldaus ריגורי ריגורי desiderium hoc loco vertit.
Quidam etiā Hebræus putat deesse & sic vt integrum sit תני תני
desiderium. Quod *audiat* etiam vertit, in Hebræo est יאחנני iaha-
neni, quod potest explicari, vel respondebit mihi, id est, Audiat
me, vt vulgatus intellexit, vel respondebit pro me, vt quidam He-
bræi intelligunt. Qui totum locum ita interpretantur, Certe si-
gnum meum est, quod omnipotens respondebit pro me. Id est, si
æquum haberem auditorem, hoc esset signum certissimum inno-
centiæ meæ, quod testem Deum citarem, ipseque daret testimo-
nium innocentiae meæ. Sicut alio loco dixit, Ecce in cælo testis *Iob 16.*
meus, & cōsciū meū in excelsis, verbosi amici mei, ad Deum stit-
lat oculus meus, *Et librum scribat ipse qui iudicat.* Id est, Ipse auditor,
qui causam meam iudicaret, diligenti facta de me inquisitione,
librum de mea vita conficiat, illud *ipse qui iudicat*, in Hebræo est
איש ריבי is ribi vir contentioniæ meæ: & ita vertit Chaldaus, &
Hebræi intelligunt, id est, Aduersarius meus, & is qui mecum con-
tenderit. Potestque in hanc sententiam vulgatus explicari, id est,
Ipse aduersarius meus, qui de mea vita criminose iudicat. Ita ve-
ro sua causa confidit propter optimorum factorum conscientiam,
vt omnia iudicia sua, vel ab aduersario suo scriptis mandari, & in
capitis sui iudicio iudici exhiberi optet. Ex quo satis aperte co-
gnoscitur, quanta vis sit recte voluntatis conscientia, quantumque

Conscientia
recte volun-
tatis vis.

que virum bonum in omni discrimine confirmet . Et propterea sequitur.

36 *Ut in humero meo portem illum, & circumdem eum quasi coronam mihi.*
Id est, tantum abest, vt timeam, ne huiusmodi liber mihi vllō pacto detrimento esse possit, vt ego ipse in humeris meis, atque adeo in capite meo tanquam coronam illum portarem. Tāquam coronam dicit, vt innuat ei gloriæ potius, quàm ignominia futurum. Gloriam enim amplissimam sibi suis honestis studijs boni viri pariunt.

37 *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum.*

Id est, ego omnem meam actam vitam in medium proferam singularisque actiones, & cogitationes meas ei confitebor, omnesque mei cordis recessus ad vnum retegam. Id enim totum comprehendit dicens, Singulos gradus meos. & quasi principi offeram eum. Id est, eum scilicet librum æquō animo causæ meæ iudici offeram: vt illo ductus in hac mea lite sententiam ferat. At vero Septuaginta viri longe aliter totum hunc locum, id est, has tres versus interpretati sunt. Nam illud Desiderium meum audiat omnipotēs, ita conuertunt *χώρα δὲ κυρίου εἰρήνη ἐδεδοικει*, manum autem Domini si non timerem. Forte quia *πῖνα* hanc affligere etiam significat, ita intellexerunt, Signum Dei affligat me. Et propterea illo modo conuerterunt; reliquum autem de libro vitæ suæ scribendo, & humeris imponendo ita explicuerunt, *συγγραφή δὲ τῷ ἄρχι κατὰ πῖνον ἐπ' ὤμοις αὐτῷ ἀπέδωκε. ἐδὲν λαβὼν τῷ δὲ χρονοφιλέτου* scriptum, quod aduersus aliquem habebam, humeris imponens coronam legebā, si non ipsum scindebam, nihil ex debitore sumens. Qua versione illud officij munus Iob præstitisse significarunt, quod præcipit Esaias, Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Hoc est ne diuites tabulis & scriptis pauperes debitores suos opprimerent: sed pecunias creditas eis potius condonarent.

38 *Si aduersum me terra clamat, & cum ipsa sulci eius desent.*
Quod cuiusmodi sit statim declarat.

39 *Si fructus eius comedi absque pecunia, & animam agricolarum eius asfluxi.*

Itaque terram clamare & deslere est eis, qui operas suas ad eam colendam locauerunt, mercedem nō soluere, Est enim scelus grauissimum, quod sua natura pœnam, & vltionem postulat, & ob eā rē id, in quo factum est, clamare dicitur. Sicut est in Genesi, Vox sanguinis

sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Eadem phrasi vsus Iacobus reprehendit, & minatur eis, qui ab hoc se maleficio non prohibent, Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit. A quo scelere vt absit, monet filiū suum Tobias dicens, Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarij apud te omnino non maneat.

40 Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina. Imprecatio est poenæ tanto scelerati aptæ, vt fructus nullo ex terra percipiat, quam inique exerceat. In Hebræo additur, & vertitur à Græcis, & à Chaldæo, licet à vulgato interprete prætermittatur. Completa sunt verba Iob. Quod propterea subiicitur, quia perpetuam, & grauisimam habuit orationem à cap. 26. vsque ad hunc locum, licet in capite vltimo huius libri alia pauca verba Deo respondens loquatur.

Agricolis
mercedē nō
soluere scē-
lus maximū.
Iac. 5.
Tob. 4.

C A P. XXXII.

O Miserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quod iustus sibi videretur.

- 2 Et iratus, indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ramiratus est autem aduersum Iob, eo quod iustum se esse diceret coram Deo.
- 3 Porro aduersum amicos eius indignatus est, eo quod non inuenissent responsum rationabilem, sed tantummodo condemnassent Iob.
- 4 Igitur Eliu expectauit Iob loquentem: eo quod seniores essent, qui loquebantur.
- 5 Cum autem vidisset quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.
- 6 Respondensque Eliu filius Barachel Buzites dixit.
- 7 Iunior sum tempore, vos autem antiquiores: idcirco demisso capite verius sum vobis indicare meam sententiam.
- 8 Sperabam enim, quod etas prolixior loqueretur, & annorum multitudine doceret sapientiam.
- 9 Sed vt video, Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.
- 10 Non sunt longæui sapientes, nec senes intelligunt iudicium.
- 11 Ideo dicam, audite me, ostendam vobis etiam ego meam sapientiam.

- C 11 *Expectaui enim sermones vestros, audiui prudentiam vestram, donec disceptaremini sermonibus.*
- 12 *Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam: sed ut video, non est qui possit arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius.*
- 13 *Ne forte dicatis inuenimus sapientiam, Deus proiecit eum, non homo.*
- 14 *Nihil locutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi.*
- 15 *Extimuerunt, neque responderunt ultra, abstuleruntque à se eloquium.*
- 16 *Quoniam igitur expectaui, & non sunt locuti. Steterunt, neque ultra responderunt.*
- D 17 *Respondebo, & ego partem, & ostendam scientiam meam.*
- 18 *Plenus enim sum sermonibus, & coarctat me spiritus veri mei.*
- 19 *En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit.*
- 20 *Loquar, et respirabo paululum: aperiam labia mea, et respondebo.*
- 21 *Non accipiam personam viri, & Deum homini non equabo.*
- 22 *Nescio enim quandiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus.*

Omiserunt tres viri isti respondere Iob, eo quod iustus sibi videretur.

Ambigua est hæc oratio, nam illud relatiuum, Sibi potest vel viros, vel ipsum Iob referre. Viros referre putarunt nonnulli Latini interpretes. Hoc est, hac eius perpetua oratione tres amici conuicti, præsertim illa officiorum eius narratione, & quod illam diram imprecationem, si secus esset, ad iunxisset, sibi iam persuasissent ipsum esse iustum. Quæ sententia probatur Græcorum versione. Nam plane viros retulerunt, ita vertentes *διεγους ιεωντων αυτων* iustus coram eis. Qua interpretatione bonorum virorum victoria representatur, qui tandem aduersarios suos se sanctos esse conuincunt. Sicut ipsos dicturos sapientia scribit, Nos in sensati vitam illorum existimabamus infantiam, &c. Ecce quomodo comportati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. De Christo

Christo etiam in Apocalypsi scribitur, Ecce venit in nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Sed quod relatiuum referat non viros, sed ipsum Iob, probatur ex eo, quod ita purior est Latina locutio, tum quod in Hebræo, & Chaldæo plane ipsum refert Iob, est enim relatiuum singulare tertiæ personæ in Hebræo in Chaldæo. Tum aptius est contextui, ut *sibi* Iob, non eius amicos referat. Nam ipsi iustus non visus est, quousque à Deo conuicti sunt, & iussi, ut ab ipso Iob veniam impetrarent, quo ipse Deum pro illis precaretur: ut in fine libri narratur. Significat ergo tres viros omisisse respondere Iob de ea re, quod iustus sibi videretur, hoc est tot pœnas non commeruisse, in quo tota inter eos disputatio versata erat. Omiserunt igitur ipsi loqui, quia quid amplius dicerent? non habebant, ad sententiam suam probandam. Quæ explanatio vehementer conuenit, cum eo quod sequitur.

2 *Et iratus, indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram; iratus est autem aduersum Iob, eo quod iustum se esse diceret toram Deo.*

Recte & explicite expositum est & ita interpretatur Græci, quod est ad verbum in Hebræo. Eo quod animam suam iustificaret, magis quam Deum. Id est, sine culpa sua tot à Deo supplicia sibi imposita fuisse diceret. Aequum tamen non erat, ut ita Iobo irasceretur. Nā id sibi persuadere poterat recta conscientia teste, quæ, ut quidam dixit, est mille testes. Et hac opinione nihil de Dei bonitate detrahebat, cum liceat ei quibuscunque pœnis, innocentem virum in hac vita multare: ut Iob capite nono copiose persecutus est.

3 *Porro aduersum amicos eius indignatus est, eo quod non inuenissent responsum rationabilem, sed tantummodo condemnassent Iob.*

Id est, cum Iob condemnarent, & tot cruciatus merito suo sustinere putarent, nulla inuenissent amplius argumenta, quibus & eum culpæ conuincerent, & defensionis suæ firmamenta explicarent. Ex quo planum fieri videtur illud relatiuum Sibi, de quo diximus, amicos non ferre, non enim si iustus videretur eis, hic quod eum, *condemnasent* diceretur. Verum tamen non debebat Eliu hac de causa indignari, cum difficile valde sit veritatem eloquenter, & ingeniose defensionem confutare: prudentiusque sit tacere, quam ei verbis repugnare. Nam tandem contra dicentis apparbit stultitia.

4 *Igitur Eliu expectauit Iob loquentem.*

Id est, Iob cū tribus illis amicis loquentē. Qua oratione breuiter

.1.209

Esaï. 3.

dicitur, & Job, & tres amicos loquentes expectasse, vt ex eo, quod sequitur, intelligitur. *Eo quod seniores essent qui loquebantur.* Quod huius adolescentis vel illius ætatis bonos, & modestos mores declarat. Quos fuisse corruptos numerat Esaïas in sui seculi calamitatibus dicens, corruet populus vir ad virum, & vnusquisque ad proximum suum tumultuabitur, puer contra senem.

5 *Cum autem vidisset, quòd tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.*

6 *Respondensque Eliu filius Barachel Buzites.*

Id est, oriundus forte à Buz, quem genuisse traditur Nacor frater Abraham.

Dixit, unior sum tempore, vos autem antiquiores: idcirco demisso capite, quod est habitus reuerentis, & modesti hominis. Veritus sum vobis indicare meam sententiam.

8 *Sed vt video, Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentium.*

Spiritus, & inspiratio omnipotentis idem hoc loco est, Id est, Deus dat intelligentiam. In Hebræo clarius est Spiritum hic dici de Deo, nam est ad verbum, Spiritus ipse. Ait igitur, Scientiam, & rerum prudentiam nõ tam ex multis annis, quam ex Dei beneficio ponderandam esse, vt is prudentior habeatur, non qui plures annos habeat, sed cui maiorem Deus prudentiam præbiterit. Quæ verissima sententia est. Nam omnis sapientia à Domino Deo est, vt ait Ecclesiasticus. Et ita sæpe factum est, vt multi iuuenes singulari sapientia Dei beneficio excelluerint, vt Ioseph, Dauid, Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, Ioannes Euangelista, & multi alij Dauid enim pro testimonio dicit, Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui, Et sapientia; Senectus venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata, cæni autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.

9 *Non sunt longæuis sapientes, nec senes intelligunt iudicium.*

Ita enim plerumque fit, vt ex senibus illis, qui vim inferre conati sunt Susannæ intelligi licet. Consilium peribit à senioribus, ait etiam Ezechiel.

10 *Ideo dicam, audite me, ostendam vobis etiam ego meam sapientiam.*

11 *Expectaui enim sermones vestros, audini prudentiam vestram, donec discipetaremini sermonibus uestris.*

12 *Et donec putabam nos aliquid dicere, considerabam: sed ut vobis deo non est qui possit arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius.*

Quæ verba coniecturam faciunt amicos tacuisse, non quod Iob esse

Eccl. 1.

Psal. 118.

Sap. 4.

Ezech. 7.

esse iustum sibi persuasissent, Sed quòd nihil amplius eius in mentem veniret, quo eius de hac re sententiam refellerent.

13 *Ne forte dicatis inuenimus sapientiam, Deus proiecit eum, non homo.*

Quidam ita exponunt, sapienter, & de industria ipsum missum fecimus, nihil enim est, quod à nobis vexetur, cum satis à Deo vexatus, & de gradu deiectus sit, ita vt ipsa eius miseria satis suam reprimat arrogantiam. Sed melius, & congruentius est sic exponere, Ne forte dicatis, sapientem vos excusationem inuenisse, cur plura de hac re verba non faciatis. Nam cum à Deo fuerit eius miseria conflata, nõ debemus decreta, & iudicia Dei accuratius discutere, ne parum reuerenter ea tractare videamur. Quæ explicatio aptius cum eo congruit, quod sequitur.

14 *Nihil locutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi.*

Id est, ostendam multa esse à vobis prætermissa ad rem attinentia. Cum dicit, *Non secundum sermones vestros respondebo illi.* Id est, cum alios ego à vestris de hac re sermones induxero, vt non excusetis hanc rem amplius non esse verbis persequendâ. Sed Græci hos duos versus adeo aliter interpretati sunt, vt alios eorum loco posuisse videantur. Cuius rei nos causam ex Augustini sententia reddidimus in prolegomenis. Ita enim interpretantur, *ἵνα μὴ εἰπῆτε ὅτι τοῦ σοφίαν κυρίου προσέμετροι, ἀνθρώπων δὲ ἐπετρέψατε λαλῆσαι τοιοῦτα ῥήματα* ne dicatis, Inuenimus sapientiam Domino adiuncti, id est, Dei partes aduersus Iobum agentes, quare reprehendi non debemus. Adiūgit tamen in quo merito reprehendendi sunt, Homini autem permisistis talia verba profari, qualia scilicet Iob cum Deo disputare cupiens locutus est.

15 *Extimuerunt, neque responderunt vltra, abstuleruntque à se eloquium.*

Auersio est cum indignatione, quod *abstulerunt*, dicit, Septuaginta in eandem sententiam transferunt *ἐπαλαίωσαν* inueterauerunt vtrunque enim verbum *πρη* hatac significat.

16 *Quoniam igitur expectaui, & non sunt locuti. Steterunt, neque vltra responderunt.*

17 *Respondebo, & ego partem, & ostendam scientiam meam.*

18 *Plenus enim sum sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei.*

19 *En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit.*

Græci transferunt *ὡσπερ εὐσθητὴρ χαλκῆος ἐρρηγῶς*, sicut follis fabri ferri diruptus, nimio scilicet vento, quem hauserat, quem postea

nimis compressus facile non possit emittere. Est eiusdem rei significatio, licet diuersa similitudine à Græcis, quàm ab Hebræo, & vulgato declaretur. Quadrat vero aptissime hæc Græcorum similitudo referens illud, quod dixerat, Coarctat me spiritus ventri mei.

20 *Loquar, et respirabo paululum: aperiam labia mea, et respondebo.*

21 *Non accipiam personam viri.*

Id est, nulla hominis dignitas, aut alia conditio me villo modo impediēt, quo minus dicam, quod sentio, *Et Deum homini non æquabo.* Id est, non feram, vt homo æquiparetur Deo, cum Deo æquo iudicio certare, & contendere cupiens. Sed quod *Deum* vertit, Hebraice est אֵל el, quod cum duobus punctis Deum, vt conuertit vulgatus significat, cum tribus vero, vt est in libris Hebræis, qui nunc in manibus habentur, est præpositio ad vel cum significans. Quod item vertit æquabo in Hebræo est verbum קָנָה kana, quod est tegere, cognominare, & alio quàm proprio nomine appellare Hebræa igitur ita ad verbum vertemus, Et hominem non cognominabo. Id est, magnificis non vtar appellationibus eius vitia tegens, & iustum eum appellans, eū impius sit, itaque idem est, quod personam accipere. Et ob eam rem rectè Septuaginta transfulerunt ἀλλὰ μὴ ἐν δὲ ἑσὶν οὐ μὴ ἐν ἴσταιν, neque mortalem reuerebor. Potestque in hanc sententiam vulgatus interpret exponi. Id est, Deum homini non æquabo, vt hominem tanquam Deum reuerear, & eius dictis, ac si Dei essent, nihil amplius exquirens, fidè habeam.

22 *Nescio enim quandiu subsistam.*

LUC. 12.

Id est, quandiu in vita manebo. Quo argumento Christus apud Lucam suadet absidue vigilare, & virtutis muneribus fungi. Quia si sciret (ait) pater familias, qua hora fur veniret, vigilaret vitæ, & nõ sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Sed quod *subsistam* conuertit, in Hebræo est verbum קָנָה kana de quo proxime diximus. Ita ergo hic locus ex Hebræo verbum de verbo conuertetur, Non enim noui cognominare, id est, Nescio aliquem ita reuereari, vt alio quàm suo eum nomine appellem. Ita Græci transferunt οὐ γὰρ ἐπίσταμαι θαυμάσαι πρόσωπον non enim scio mirari personam. Est enim eiusdem sententiæ, vt diximus, hæc dicendi ratio, cuius illa, Accipere personam. Est autem apud Hebræos hoc loco futurum pro infinitiuo, id quod illis vsu enenire solet, vt est in regulis grammaticis. Sed vulgatus utroque loco verbum hoc deriuasse

uasse videtur, non ex **מב** cana, sed ex **מב** cun, quod stabilire, & rectificare significat, vt hoc loco stabilire, superiori rectificare declaret: coniungiturque eius versio aptissime cum eo, quod sequitur, quod eandem habet sententiam, *Si post modicum tollas me factor meus.* Quare deo eius causam pro virili parte defendere, & veritatem non tacere. Quia beatus ille seruus, quem quum venerit Dominus inuenerit ita facientem, vt Christus ait: Septuaginta transferunt *ei de iui, xgi ē iūē oī' tās ē d' o' r' au* sin minus; me tinea comedant, id est, Moriar, si hæc nō præstitero. Tinea interpretati sunt, quod est in Hebræo **וַיְהוֹסֵנִי**, id est, factor meus, sed **וַיְהוֹסֵנִי** has tineaem etiam significat.

C A P V T XXXIII.

- A** *V*di igitur Job eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta. **A**
- 2** Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis.
- 3** Simplici corde meo sermones mei, & sententiam puram labia mea loquentur.
- 4** Spiritus Dei fecit me, & spiraculum Omnipotentie viuificauit me.
- 5** Si potes, responde mihi, & aduersus faciem meam consiste.
- 6** Ecce, & me sicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego quoque formatus sum.
- 7** Veruntamen miraculum meum non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi grauis.
- 8** Dixisti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum audiui.
- 9** Mundus sum ego, & absque delicto: immaculatus, & non est iniquitas in me.
- 10** Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. **B**
- 11** Posuit in nervo pedes meos, custodiuit omnes semitas meas.
- 12** Hoc est ergo in quo non es iustificatus: respondebo tibi, quia maior sit Deus homine.
- 13** Aduersus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi.
- 14** Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit.
- 15** Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo.
- 16** Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina.
- 17** Vt auertat hominem ab his que fecit, & liberet eum de superbia. **C**

- 18 *Eruens animam eius à corruptione: & vitam illius, vt non transeat in gladium.*
- 19 *Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit.*
- 20 *Abominabilis ei fit in vita sua paupis, & anima illius cibus ante desiderabilis.*
- 21 *Tabescet caro eius, & ossa quæ testis fuerant, nudabuntur.*
- 22 *Appropinquauit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.*
- 23 *Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt annuntiet hominis aequitatem.*
- 24 *Miserebitur eius, & dicet, Libera eum, vt non descendat in corruptionem: inueni in quo ei propitier.*
- 25 *Consumpta est caro eius a supplicijs, & reuertatur ad dies adolescentiæ suæ.*
- D 26 *Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit: et videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iustitiam suam.*
- 27 *Respiciet homines, & dicet, Peccaui, & vere deliqui, & vt eram dignus, non recepi.*
- 28 *Liberauit animam suam ne pergeret in interitum, sed viuens, lucem videret.*
- 29 *Ecce, hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.*
- 30 *Vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium.*
- 31 *Attende Iob, & audi me: & tace, dum ego loquor.*
- 32 *Si autem habes quod loquaris, responde mihi: loquere: volo enim te esse parere iustum.*
- 32 *Quod si non habes, audi me: tace, et docebo te sapientiam.*

- 1 *Audi igitur Iob eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta.*
- 2 *Ecce aperui os meum, et loquatur lingua mea in faucibus meis.*
- 3 *Simplici corde sermones mei, & sententiam puram labia mea loquentur.*

Qualis Eliu
sit oratio.

Vt iuuenis erat Eliu, ita puerili, vendibili, redundanti, & plane non graui oratione delectatur, tã longo, & feruido exordio vtēs.

4 *Spiritus Dei fecit me.*

Id est, Deus fecit me, *Et spiraculum omnipotentis viuificauit me.* Animam suã vocat omnipotentis spiraculũ. Sicut narratur in Genesi

Et in-

Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam uiuentem.

5 Si potes responde mihi, & aduersus faciem meam consiste.

6 Ecce, & me sicut & te fecit Deus.

In Hebræo est si uerbum de uerbo uertamus, Ecce ego secundum os tuum Deo. Quod uulgatus intellexit ego, sicut & ostendi, ex Deo hausi spiraculum, eique ipsum acceptum refero. Græci obscurius, & concisus conuertunt, & ego secundum te, id est, Eodem modo quo tu factus à Deo sum. Quare eadem ratione, qua uulgatus hunc locum intellexisse uidentur. Chaldæus item eandem reddidisse sententiam uidetur, ita uertens $\text{וְעַתָּה אֲנִי כְמוֹתְךָ}$ ha ana dicmatch lehela, ecce ego, sicut tu Deo. Hebræi tamé aliter, & non indocte quidem hunc locum intelligunt, ecce ego, sicut tu postulasti, pro Deo loquar. Dixerat enim Iob c. 13. Quotantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abscondar. Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat, uoca me, & ego respondebo tibi, aut certe loquar, & tu respòde mihi. Ait ergo Eliu ex Hebræorum sententia. Verbis tuis Deum ausus es ad certamen prouocare. Ego pro Deo tecum in certamen descendo. Conuenitque hæc explicatio in ea quæ sequuntur, si hæc Iob uerba citata animaduertamus. De eodem luto quoque formatus sum. Alludere uidetur ad illud, quod est in Genesi, Formauit igitur Deus hominem de limo terræ. Quare tergiuersari non potes dicens, quod te formido mea terreat, sicut te Dei formidinem terreat dicibas. Habes igitur, quod ad disputandum postulabas, Quare protinus dicis.

Genes. 2.

7 Verumtamen miraculum meum non te terreat.

Id est, nihil in me est, quod uehementer mirari, & ob eam rem commuturbari, & timere debeat. Persistit in diluendis uerbis illis Iob, à nobis modo citatis, ut clarius ex Hebræo cognoscitur. Nam quod miraculum uertit interpres, est מִוִּירָא , quod proprie terrorem significat, & ita uertit ipse uulgatus interpres prouerbiorum. 20. c. uer. 2. & Græci ἐκφοβία timor. Cum ergo de eodem ego luto sim factus, timor mei terreat, & impedire non debet, quo minus mecum audeas disputare. & eloquentia mea non sit tibi grauis. Id est, esse non debet, sicut Dei eloquentia esset si tecum ipse loqueretur. Quod autem eloquentiam traducit uoster interpres. Hebræice est בְּרִיחַ acpi, quod hoc tantum loco reperitur. Dicuntque Hebræi litteram esse adiunctam, sicut omnibus literis quiescentibus contingere solet, & nomen esse כַּף cappi, quod est uola manus meæ. Quare ita hunc locum interpretantur, Manus mea non sit tibi grauis. Et

ita

ita Septuaginta viri traducunt, vt tollat illud, quod Iob dixisse ei
tauimus, Manum tuam longe fac à me. Chaldaeus conuertit *my tu*
ni Onus meum. Sed vulgatus interpres, non vnâ, sed duas dicitio-
nes legisse videtur hoc modo *ב 7K* ac pi veruntamen os meum: &
vt latinior esset oratio, posuit, Eloquentiam meam. Et quidâ He-
braeus testatur, ita à quibusdam alijs Hebræis legi solitum.

8 *Dixisti ergo auribus meis, & vocem verborum tuorum audiui.*

9 *Mundus sum ego, & absque delicto; immaculatus, & non est iniquitas
in me.*

Affert ea Iobi verba, quæ confutare vult. Id autem Iob dixisse vi-
detur, cap. 10. Et scias, quia nihil impium fecerim, cum sit nemo,
qui de manu tua possit eruere. Et cap. 17. Non peccaui, & in ama-
ritudinibus moratur oculus meus. Calumniabatur fortè Eliu id
verbis illis etiam significasse, Si lotus fuero quasi aquis niuis, &
fulserint velut mundissimæ manus meæ. Tamen fordibus intin-
ges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Et illis capitis de-
cimi, Si iustus fuero, non leuabo caput saturatus afflictione. Se-
quitur autem.

10 *Quia querelas in me reperit.*

Id est accusationes: sicut queritur accusator de reo, illum accu-
sans. Ita Septuaginta conuertunt *קטן ודע קצת ודע* accusationem
nēm contra me inuenit. Hæc verba Iob dixisse videtur. c. 10. In-
stauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum
me. Et c. 13. Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis
peccatis adolescentiæ meæ, Eisdem verbis cōtinetur id, quod ver-
bum Hebræum nonnullis Hebræis significat, quod est *מאן* re-
nuot, cuius radix est *מנ* naua, quod est frangere, & hinc *מאן* re-
nita fractio, vel vltio secundum vulgatum num. 14. ver. 34. Et ita
nonnulli hoc loco significare putant fractiones, vel vltiones, que
significatio ad illum citatum pertinet Iobi versum, Scribis con-
tra me amaritudines, & consumere me vis. & c. Alij Hebræi occa-
siones hoc loco interpretantur, id est, Captat occasiones Deus pu-
niendi me. Quoniam, vt Iob dixerat, In memoriam reuocabat
Deus peccata adolescentiæ eius. Et alio loco, Tu quidem gressus
meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. Signasti quasi in sacco
Iob delicta mea. Sequitur autem. Ideo arbitratus est me inimicum sibi
Iob locutum fuisse scribitur ca. 13. Arbitraris me inimicum tuum
Et cap. 7. Quare posuisti me contrarium tibi.

11 *Posuit in nervo pedes meos, custodiuit omnes semitas meas.*
Verba etiam Iobi sunt cap. 13. ver. 27.

12 *Hoc est ergo, in quo non es iustificatus.*

Id est, in quo peccasti, nec recte ista iactans locutus es, sed tuam potius insolentiam, & nequitiam manifestas. Thesis est totius con-
 futationis, quâ multis deinde persequitur. *Respondebo tibi, quia maior sit Deus homine.* Id est, hoc vno argumento temere te locutum fuisse probabo. Quod Deus homine maior sit, Quæ Dei præstantia potest, & ad potentiam & ad sapientiam eius referri: vt cum vtrâque re Deus homini præstet, nihil neq; argumentis, neq; maledictis ad eius iras reprimendas proficiet. Estq; argumētum hoc firmissimum ad diuina iudicia tractanda, & sanum hominē conuincendum, ne audeat, cum à Deo punitur, quidquam temere loqui. Nam cum longe maior Deus homo sit, non potest non facere res multas, quarum causas homo non assequatur: sed ei penitus mirabiles sint. Sicut ille dixit, Quoniam magnus es tu & faciens mirabilia. Et alio psalmo tanta maiestate conuictus, Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti, amoue à me plagas tuas. A fortitudine manus tuæ, ego defeci. Sed Iob potius hæc in amicos suos qui imperite ex eo, quod casus dat, rationem diuinorum iudiciorum tractabant, quàm in Deum dicebat. Nec hoc gratissimum argumētum, quod modo proponit Eliu, ignorabat. Immo illud pluribus capite nono persecutus est. Sapiens (ait) corde est; & fortis robore, quis restitit ei, & pacem habuit. Hebræi tamen aliter hunc versum colo distingunt. Athna. accentum sub *יְיָ אֱלֹהֵיךָ אֲנִי אֶחָד מֵעַתָּה אֲדַבְרֶנּוּ אִתְּךָ* respondebo tibi, collocantes. Ita igitur hunc versum legunt, Hoc est ergo in quo non es iustificatus, respondebo tibi, quia maior sit Deus homine. Sed cum eadem vtroque modo sententia sit, eademque verborum constructio, leuis hæc differentia est. Græcorum tamen versio longius differt, ita enim conuertunt *αὐτὸς ὁ θεὸς ἰσχυρὸς ἀπὸ πάντων: οὐκ ἔστιν ἕως ἑξῆς ἡ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ ἰσχυρὸς ἀπὸ πάντων ὁ θεὸς ἰσχυρὸς ἀπὸ πάντων* quomodo enim dicis iustus sum, & me non audiuit? Eternus enim mortalibus præstat, sententia quidem facilis est, & cum contextu cohærens. Vt repetat illud Iobi dictum, quod grauius eorum animos offenderat, quo suam innocentiam venditare videbatur, iustum se prædicans, & illa fortuna indignum. Sicut vers. 8. & 9. dixerat. Dixisti, mundus sum ego, & absque delicto. Illud autem, & me non audiuit, Iob significasse dicens cap. 13. Voca me, & ego respondebo tibi, aut certe loquar, & tu responde mibi. Cur faciem tuam abscondis? Illud autem, Eternus mortalibus præstat, pertinet ad hoc refellendum, cum enim infinito intervallo hominibus sapientia & potentia antecellat, absurdum est velle quemquam hominum, cum eo disceptare, vt suam ei probet iustitiam. Difficile tam-

Argumentum
 firmissimum
 ad diuina iudicia tractanda.

Psalm. 85.

Psalm. 83.

men

men est hanc versionem Hebræis verbis aptare, Illud autem quod est in Hebræo תאנין hen zot, quod vulgatus vertit *hoc est ergo in quo*, & Chaldæus, & Hebræi האהא ha da, ecce hoc, Græci conuerterunt πῶς γὰρ λέγεις quomodo dicis. Illud autem לֹא צדקת lo tsada-eta, quod vulgatus Chaldæus, & Hebræi, Non iustificatus es, translulerunt; Græci non secunda, sed prima persona dictum fuisse intellexerunt, quod fieri potest si tantū kirich loco Camets subscribatur, tum non negatione, sed interrogatione elatum fuisse iudicarunt. Tanquam si diceret, Nonne iustificatus sum? Quam interrogationem ipsi affirmatione explicarunt vertentes, Iustus sum הנהא hana vero & respondere, & audire significat, הלאה eloah vero Deum, Aeternum verterunt, cum sit proprium etiam Dei nomen. Ipse enim tantum aeternus est.

13 *Aduersus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi.*

Hoc tangit illud, quod Iob multa contentione capite decimo dixit, Indica mihi cur me ita iudices, Nunquid bonum tibi videtur, si calumniaris, & opprimas me? &c. Et capite decimo tertio, Tu responde mihi, quantas habeo iniquitates, & peccata, &c. Id est, audes libere multis cum Deo verbis contendere, quod ipse tacere videatur, neque sigillatim ad omnia verba tua respondere. Perinde quasi opus esset ei tot verba in te confutando fundere, ac non satis aperte aliter suam sententiam explicet: vt statim reliquo capite declarat. Sed ad verbum ita interpretante Chaldæo, in Hebræo est, Cur aduersus illum cōtendis? quoniam omnia verba sua non respondebit. Estque doctissima, & acutissima sentētia, id est, Cur vis, vt tibi respondeat is, qui omnia consilia, omnesque rationes suas tibi explicare non potest: quippe quæ à te comprehendit nequeant cum infinitæ sint. Essetque vehementissimum argumentum ad conuincendum eum, qui cum Deo de meritō suo disputare voluisset: nisi compertum esset Deum non summo iure, sed ex æquo & bono cum hominibus, agere decreuisse: alioquin enim, incomprehensibilia sunt iudicia eius. Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? vt Paulus ait. Græci vero illud דבראן debaran verba sua, verba mea intellexerunt. Quare in illorum libris defuisse videtur, vt erat facile, cum litera sit quiescens, quæ leuiter adest, & abest. Et verterunt, Verba iustitiæ meæ, ad ea magis explicanda, id est, Verba quibus ego meam iustitiam declaro. Et הנהא hana hanc responderit, vt vertit vulgatus exaudiet ipsi conuertunt. Vtrunque enim (vt diximus) significat, הנהא hana vero quod cōtendis est, vt conuertit vulgatus, Græci contentiose dicere, significare

declarat. Et propterea dicit, & in secunda non videbit illum. Quæ
 explanatio Chaldæo placuisse videtur, ita traducens, Quoniã vna
 vice loquitur Deus, & in secunda necesse ei non est intueri illum.
 Id est, ne quæras in secunda loquendi ratione vllam imaginem, &
 speciem eius, licet enim nullam sensibus loquentem proponat, lo-
 quitur tamẽ. Quidam Hebræus, qui doctus habetur inter illos, ita
 explicat, Secundam loquendi rationem iniquus homo non vidit.
 Quia licet multis pœnis atq; supplicijs propter scelera sua afficia-
 tur, hæret tamen in illis, neque cognoscit, quod illum Deus tantis
 calamitatibus à peccatis auocet. Quemadmodum illis dixit Da-
 uid, Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris,
 Nolite fieri, sicut equus, & mulus quibus non est intellectus, In cha-
 mo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad
 te. Multa flagella peccatoris, sperantes autem in Domino miseri-
 cordia circundabit. Siquidem vident, & agnoscunt inter suppli-
 cia tanquam filij patris sui voces, & hortationes. Sicut eodẽ psal-
 mo dixerat Dauid, Quoniam die ac nocte grauata est super me
 manus tua, conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.
 Licet hæc satis probabiles explanationes sint Hebræorum verbo-
 rum existimo tamen Hebræismum esse, In vna, & in duabus pro
 eo, quod Latini dicunt, Semel & iterum. Quo & vsus est Dauid di-
 cens, Semel locutus est, duo hæc audiui, quia potestas Dei est. Simi-
 li etiam Hebræismo Paulus vsus est ad Philippenses scribens. The-
 salonicam semel, & bis in vsum mihi misistis. Significat ergo se-
 mel, & iterum, id est, sæpe nobiscum loquitur Deus, licet ratione,
 qua nobiscum loquitur, non videamus neque cognoscamus. Sicut
 Esaias auctor est, Dixi, Ecce ego, ecce ego ad gentem, quæ nescie-
 bat me, & quæ non inuocabat nomen meum. Expãdi manus mea
 tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona
 post cogitationes suas. Paulus etiam ait, Multifariam multisque
 modis olim Deus loquens patribus in prophetis. Quam interpre-
 rationem Græci secuti fuisse videntur, ita conuertentes *ἐν πολλοῖς*
ἀπαξ ἠκούσθη αὐτοῦ πρὸς τὸν δῆμον semel loquitur Deus, & iterum. Ve-
 ro possumus explicare, vt quidam explicat, Vna, & alia via loquitur
 Deus cum, qui primam non animaduertit, atque cognoscit. Sicut
 est multis modis cum Pharaone locutus, cum mundo item. Quod
 generatim dixit, sæpe Deum fuisse locutum, speciatim explicat
 Dei loquendi rationes, eas omnes in tria genera distribuens.

17 Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines
 & dormiunt in lectulo. *nece dell'Archibaldato*
 Sicut locutus est cum Abimelech, vt narratur in Genesi, Venit autem

tem Deus ad Abimelech per somniū nocte, & ait illi, &c. Et cū Laban, qui vt est in Genesi, Vidit in somnis dicentem sibi Dominū. Cū Pharaone, cum Nabuchodonosor, & alijs. Quod dicit, *Quando irruit sopor*, Ita est in Hebræo תרדמה tardema sopor grauis: Sed Septuaginta conuertunt *deus* terror. Et fortasse timorem illum intelligunt, qui somnum, vt natura fert, efficit, timore atque tristitia extremo corpore refrigerato. Vel illum timorē, quem insomnium afferre solet, Sicuti in Daniele ait Nabuchodonosor, Somnium vidi, quod perterruit me, & visiones capitis mei conturbauerunt me,

Genes. 20.
Tribus modis loquitur Deus cū improbis.

16. *Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruxit disciplina.*

Vt expositis cognoscitur exēplis, Aperire aures Hebraismus est, docere significans. Vt in psalmo Aures autem perfecisti mihi, in Hebræo ad verbum est, Aures perforasti, id est, Me docuisti, Sicut claufas habere aures dicuntur ij, qui rudes sunt disciplinæ. In eadem rationem Græci conuerterunt, licet pro aure, vt mentem conuertant. Addunt autem *et ei deus* in speciebus timoris: vt magis declarent, qua eos ratione instituat. Timorem enim inculsit Abimelech, & Laban, & Nabuchodonosor, vt eos doceret, quid factū opus esset. Quod vero vulgatus ait, *Et erudiens instruit eos disciplina*, plane cōuersum esse puto, quod obscure ponitur in Hebræo חמסר ויבמסר iahom. Significat autem חמסר hamam signare, claudere: quia quæ claudimus signare solemus ויבמסר iahom autem ex quo musar est erudire, castigare, vincere, ligare, & ita musar disciplinam, castigationem, & vinculum. Quare quidam ita hunc locum conuertunt, Et vinculo eorum claudet. Quæ conuersio mihi certe non placet. Alij melius, Aperit aurem, vt dixit, & castigationem, quam signauit: id est, Declarat illis pœnas, quas sumere decreuit, quasi lata signataque sententia, nisi corrigatur, & emendetur. Vt ex insomnijs Abimelech, & Laban, & Nabuchodonosor facile cognosci licet, Quam sententiam Græcos significasse opinor, ita traducentes *omnis autem est* talibus eos exterruit. Omnia denique in eam recidunt sententiam, quam extulit vulgatus.

Psal. 39.

17. *Vt aueriat hominem ab his que fecit, & liberet eum de superbia.*

Id est, vt eius corrigat peccatum. Quod *De superbia* dicit, species, esse videtur pro genere, id est, de peccato, vel apposite omne peccatum superbia vocantur. Quod magna superbia sit Dei audere leges infringere, & cum infinita maiestate inimicitias gerere, id quod Ecclesiasticus tradit dicens, Initium superbiæ hominis apostatate à Deo. Quoniam ab eo, qui fecit illum recessit cor eius.

Omne peccatum superbia vocatur.
Eccli. 10.

Quoniam

Quoniam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit eam adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem. Sed *in* g^o u^o u^o, quod superbiam vulgatus interpretatus est, corpus etiam significat. Et ob eam rem Septuaginta intellexerunt, Corpus eius liberet, ut planius facerent, casum addiderunt, ita vertentes *αὐτὸν ἐξ ἑοῦ* *μακροῦ τῶν ἁμαρτιῶν ἐπαύσατο* corpus autem eius casu liberauit. *ii.* Eo casu, & calamitate, qua illum, nisi emendaretur, manebat.

18. *Eruens animam eius à corruptione: & vitam illius, ut non transeat in gladium.*

Narrat quot malis liberetur homo correptione, & disciplina Dei per insomnia. Animam pro corpore usurpari familiare est Hebræis. Quod gladium dicit, ut est in Hebræo, Græce est *πρόσφυλλο*, quod idem est.

19. *Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit.*

Hic agit de secunda via, qua Deus corrigit homines, & à sceleribus reuocat. Quæ est malis eos, & calamitatibus premendo. Vnumque tantum ponit calamitatis genus, ex quo & alia intelliguntur, corporis aegritudinem morbumque, grauissimum. Quod dicit. *Omnia ossa eius marcescere facit.* Paraphrasi apte explicuit, quod est in Hebræo, & multitudo ossium eius *πᾶν* etan forti subandi dolore afficitur. Quam Dei docendi rationem vehementer considerare oportet, quam longe frequentius alijs ab eo teneri puto, ut cum in miserias, & ærumnas venerimus, magno studio aliquam Dei mentem, & voluntatem quæramus: quam malis, & detrimentis illis nobis ab eo significari pro certo credamus. Interest hoc enim inter bonos, & iniquos viros, ut versu. 14. dicebamus, quod illi iacturis sapientiores sunt. Nam Dei ex eis voluntatem cognoscunt. Isti vero quia nihil intelligunt, nihil proficiunt, sed tantum iacturam faciunt. Hanc Dei erudiendi rationem optime explicuit Esaias dicens, Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discescent habitatores orbis. Ita enim accidisse literis sacrosanctis consignatum est. Ut trium annorum fame Deus significasti pœnas esse repetendas à domo, & familia Esau propter violētā ab eo Ga baonitis fidem. In eodē capite planius, id tradit Esaias, Post pauca addens, Domine in angustia requisierunt te: in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sicut quæ concepit, eum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus à facie tuā Domine. Concepimus, & quasi parturimus, & concepimus, & peperimus spiritum salutis. Hac via erudiri operabat Dauid dicens, Proba me Domine, & scito cor meum, interroga me,

Pœnis Deus frequentius quam alijs docet modis.

Esai. 26.

1. Reg. 21.

Esai. 26.

Psal. 138.

ga me, & cognosce semitas meas, & vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna. Et hæc ratione à Deo imbui, & ad virtutis præcepta se informari intelligebat psalmo trigesimo septimo, toto fere psalmo, dicens, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me: quoniã sagittæ tuæ infixæ sunt mihi & confirmaisti super me manum tuam, non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum, &c. Et psal. 31. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina. Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Ac denique hæc certissima via est discendi pietatem, & veram doctrinam Dei. Hac cunctos discipulos suos ipse suis præceptis, & disciplinis instituit, vt multis tradit Ecclesiasticus capite secundo. Quare qui vel desidia ignauiaque mollitius hanc viam recusat, vel eam errore inflatus negligit, vere virtuti veræque laudi se nuncium remisisse nouerit.

Psal. 37.

Psal. 31.

20 *Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus ante desiderabilis:*

Amplificat morbi vim, quo aliquando quispiam, vt ad pietatem informetur vrgetur, id est, Morbo confectus in cibo vel ante suauissimo ita fastidit, vt eum abominetur. Quam vim is videtur expertus esse qui dixit, Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. Eademque est triumditionum sententia, licet non nihil verbis differre videantur.

Psal. 101.

21 *Tabescet caro eius.*

Vel macie, vel vt exponunt Septuaginta auctores *ἡσὺς αὐτὸν καὶ τὰ ὀστέα αὐτοῦ*, vt putrescant eius carnes. Addunt Hebræa *מֵרֹמֵי מֵרֹמֵי*, quod difficile construitur. Quidam exponunt, Visu. Alij, me videte. Sed aptior mihi videtur Chaldæi expositio, *מֵרֹמֵי מֵרֹמֵי* lemehme ab aspectu consumpta est, id est, Ita tabescit, vel putrescit, vt plane non appareat. & ossa quæ tecta fuerant, nudabuntur. Vel carne putrescente, vel macie tabescente, sicut de hominibus macie confectis Hispanè dicimus, *Esta en los huesos*. Quod etiam significabat Dauid dicens, Adhæsit os meum carni meæ. Vel sic ille forte de quo ipse dicebat, Dinumerauerunt omnia ossa mea. In eandem rationem Græci conuerterunt *ὄστέα ἐξήρασαν αὐτὸν* ostendet ossa sua vacua, carne scilicet. Hebræa tamen hoc idem magis amplificat, quæ ita verbum de verbo vertentur, Conterentur ossa eius, non videbuntur, & sic conuertit Chaldæus. Id est, ita conterentur, vt ossium species non relinquatur. Simili phrasi vsus est

Psal. 101.

Psal. 21.

Psal. 21.

Dauid dicens, Dispersa sunt omnia ossa mea. Et alio loco, Dissi-

Psal. 140.

pata sunt ossa nostra secus infernum .

22 *Appropinquauit corruptioni anima eius.*

Id est, ita morbo vrgetur, vt cito periturus esse videatur. & *vita illius mortiferis*. Id est, mortem afferentibus. Nam in Hebræo est participium tertiæ coniugationis hiphil. מִתְּמוֹתָא memitim eas morbi concitationes, & exacerbationes intelligere puto, quas paroxygnos medici vocant, quæ propinquæ mortis indicia sint. Et ob eam rem Septuaginta transferunt ἢ δὲ ζῶνι αὐτῆ ἐν ἀδῆν *vita eius in inferno Hebraismum facientes, id est, in sepulcro.*

23 *Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt annuntiet hominis æquitatem.*

Hæc est tertia via, per quam Deus hominibus suam doctrinã tradit, per prophetas & angelos recta monētes, & vltionem Dei, nisi rēspiciant, minantes, quos annūciare hominis æquitatem dicit. Et Græci transferunt ἀγγεῖλον δὲ ἀρθρώπων τῶν αὐτῆ μεμψιν, δὲ ἀνομίας αὐτῆ δὲ εἰξῆ *annunciet autem homini eius reprehensionem, & iniquitatem eius demonstret.* Quod homines flagitij reprehendant, & nunciēt quod æquum, & honestum sit, & quid hominem oporteat facere, quo mala, & incommoda grauissima sibi à Deo impendentia subterfugiat. Quos ob eam rem δανατοφόρους *mortem afferentes*

Deus loquitur per nuncios.

Iud. 2.

1. Reg. 2.

1. Reg. 13.

& 15.

2. Reg. 12.

3. Reg. 11.

Dan. 7.

Græci nominarūt, & Chaldaus אַרְבָּעָאֵי טַרְטַרָא catigoraia accusatores. Minime quidem litteras sacras extorquentes, vt quidam criminatur interpres, sed apte exponentes. Horum multa sacris literis exempla suppetunt. Vt angelus ille, qui de Galgalis ad locum flentium ascendisse scribitur iudicum secūdo capite. Et ille vir Dei, qui venit ad Heli increpans eius inertiam, quod in filiorum eius sacrilegijs coniueret. Huiusmodi angelus fuit Samuel reprehendens Saul, eo quod sacrificium facere ausus esset: cum id muneris ad sacerdotes tantum pertineret: & eo quod Agag ignouisset. Nathan etiam in his angelis numeratur reprehendens nefarium adulterium Dauidis. Et ille qui verbis Domini arguebat Salomonis idololatriam. Elias item sceleris conuincens Achab, quod Naboth inique vineam, quæ à maioribus ei hæreditate venerat, interuertisset. Et idcirco vnus de millibus dicit, quia est frequens horum nunciorum vsus. Tum hic numerus finitus pro infinito angelis attribui solet propter eorum magnam multitudinem. Vt in Daniele, Millia millium ministrabant ei. Quod vero Græci addunt interpretes εἷς αὐτῆς οὐ μὴ ἡρώσι. αὐτῆ, ἐὰν νοίση τῆ καρδίῃ ἐπιστραφῆναι εἰ πρὸς κύριον, nemo autem eum lædet, si corde sciuerit se ad Deum conuertere, optime quadrat, & locum illustrat, declarans quæ doctrina huiusmodi angeli homines imbuant, vt ad Deum

Deum se conuertere sciant. Declarans item quod ex huiusmodi doctrina emolumentum percipiant, quod telum Dei acerbissimum declinabunt. Quod Achab expertus fuisse narratur. Nam quia se operuit cilicio, ieiunauit, & in fordibus iacuit ad nuncium Elia, calamitates eas non vidit, quas ei interminatus fuerat Elias. Id etiam vtilitatis ex tali doctrina Niniuite suscepisse literis sacris traditur in libro Ionæ. Ea enim lex à Deo in Ezechiele incisa est,

Ezech. 18.

Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam vita viuet, & non morietur omnium iniquitatum eius, quas operatus est non recordabor. In iustitia sua quam operatus est viuet. Ex quo recte intelligitur, quod statim sequitur.

24 *Miserebitur eius, & dicet Libera eum, vt non descendat in corruptionem: inueni in quo ei propitius.*

Id est, si eum angeli reprehensione conuictum vere ex animoque peccasse pœnituerit, id autem quod inuenisse dicit, *in quo ei propitius*, eius pœnitentia est: qua Deus adductus agit pœnitentiam suam per malo, quod cogitauit, vt faceret ei. Sicut Hieremias dicit.

Hierc. 18.

25 *Consumpta est caro eius a supplicijs.*

Id est, si consumpta fuerit à supplicijs. In Hebræo est pro consumpta רותא rutapas, quod verbum hoc tantum loco reperitur: & ob eam rem non satis eius significatio scitur. Vulgatus Chaldæum se cutus videtur, ita vertens, Ipsa enim שִׁרְתָא italis, vel vt in alijs codicibus שִׁרְתָא ithalis attenuata est, debilitata est. Hebraei tamen Septuaginta interpretibus subscribunt, interpretantes, Florescet, succulentior, & tenerior fiet caro eius, quàm caro pueri, vt non iacturam, sed restitutionem eius his verbis, sicut sequentibus amplificet. Græci enim hac paraphrasi id explicant ἀνανεώσῃ αὐτὸ τὸ σῶμα ὡσπερ ἀλοιφῆν ἐπὶ τοῦ χροῦ τὰ δὲ ὄσῃ αὐτὴ ἐμπλήσῃ μὲν λού, αἰ ἀπλυνῆ αὐτὴ τὰς σείρας ὡσπερ κητίν, renouabit corpus eius, sicut vndionem in pariete, ossa autem eius implebit medulla, & carnes eius implebit, sicut infantis, ἀλοιφῆν vndionem autem eam crustam Septuaginta appellare puto, quæ parietibus inducitur, vt nitidiores, & candidiores videantur. Nam ἀλοιφῆν τὸ τὸ χροῦ κοίωμα, dicit esse Eustathius Iliadis 9. libro. Crusta fortasse Latine diceretur, vel vt alij volunt tectorium. Et ἀλοιφῆν τὸ χροῦ expōnit τὸ κοίωμα χροῦ, calce linire. Est enim ἀλοιφῆν generale verbū Græcis, vt Latinis linire. Vtitur autem scriptura exemplo carnis pueri ad significandam perfectam carnis tabe & macie confectæ, vt

Resciantur
damna pœnitentis.

Cg 2 dixerat

4. Reg. 5. dixerat restitutionē. Ita enim de Naamā ab Eliseo aquis Iordanis curato dicitur in 4. Reg. Et restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, *Reuertatur ad dies adolescentiæ suæ.* Id est, licet eius caro consumpta, & debilitata morbo sit, sicut Chaldæus & vulgatus exponunt, recuperabit tamen valetudinem, & eam sui corporis constitutionem, quam adolescens habebat. Ita etiam dixerat Sophar, Cum te consumptum putaueris, orieris, vt lucifer.

Iob 11.

26 *Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit.*

Ponit aliud emolumentum, quod suscipiet is, qui ab angelo monitus respuerit: quod Deus ei placatus eius preces audiet. In qua vna re, quidquid desiderari potest, positum est, quam Deus viro beneuolo, & amico suo promittit, vt verbis eius ait Dauid, Clamabit ad me, & ego exaudiam eum. *Et videbit faciem eius in inbilo.* Licet Deus (vt ait Dauid) terribilis sit super omnes Deos, vehementerque perterrefaciat eos, quibus se ostendit, vt ex multis constat sacræ scripturæ locis: tamen qui eius gratiam sibi reconciliauerit, non timore perculsus, sed magna affectus lætitia ingentiq; gratiarum actione in tantis ab eo acceptis beneficijs eum videbit. Id enim est iubilus quē dicit. Est enim in Hebræo תְּרוּחָה teruha, quod est vociferatio, acclamatio. Ex quo intelligitur Græcorum versio, quæ difficillis videbatur *εἶσα δ' ὄσται δὲ προσώπω καθάρῃ σου ἔξυψήσῃ* ingreditur vultu puro eum enarratione. i. vultu nō tūcti atque mœsto, sed hilari atque læto. Enarrationem appellarunt acclamationem & vociferationem, quam verbum Hebræū significare diximus. Et optime sic declaratur, cuiusmodi illa futura sit vociferatio, qua narrentur beneficia, & facta præclarissima Dei.

Psal. 90.

Psal. 95.

Psal. 102.

quam acclamationem luculenter cōposuit Dauid psal. 102. Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius, &c. Quod autem vulgatus, & Hebræus dicunt. Videbit faciem eius, non de visione beata puto intelligendum esse, sed de ingressu templi, quo Deum precaturus est. Et hæc de causa Græci traduxerunt *εἶσα δ' ὄσται* ingreditur, templum scilicet. *Qui locus quia Deo dicatus erat, facies Dei ab Hebræis appellatur.* Ita enim ipse Deus de Salomonis templo locutus est, *Elegi locum istum mihi in domum sacrificij, &c. Populus si deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à vijs suis peccatis, & ego exaudiam de cælo, & propitiuus ero peccatis eorum. & reddet homini iustitiam suam.* Id est, mercedem pro meritis soluet ei. Quæ iustitia recte appellatur, quia viro bono iure debetur, vt nos libro nostro secundo de vera religione multis aduersus nostri temporis hæreticos probauimus; ita enim dicebat Dauid,

2. Par. 7.

nid, Reddet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

27 *Respicies homines*

Quidam horum verbi suppositum, idem esse putant, quod sequentis, & dicit, homo iustus qui in Dei gratiam rediit, respiciet homines, id est, non solum faciem Dei, sed etiam homines laetos videbit. Quia neminem timebit Dei fretus presidio. Alij nō idē quod sequentis, sed idem quod precedentis, & *reddet homini* Deus inquit respiciet homines, id est, eis providebit, & eorum bona tribus his modis procurabit, expectans ut respiciant, & in gratiam suam revertantur. Sicut dixit David, De caelo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum, de preparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant terram. Sapientiissimoque postquam iustitiae hominis mentionem fecit, Deum homines respicere adiunxit. Ut intelligamus totam hominis iustitiam, qua bene de Deo meruit, Dei misericordia nisi, qua Deus commotus hominem peccatis contaminatum primo respexit, & sibi reconciliavit, vinctque bene merendi tribuit, quemadmodum dicebat David, Deus susceptor meus est, Deus meus, misericordia eius praeveniet me. Et dicit, peccavi, & vere deliqui, id cognoscere, atque fateri oportet tunc, quem vere poeniteat. Neque enim potestis erratum corrigere, qui non se errasse cognoscit. Et propterea dicebat David, Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domine, & tu remisisti impietatem peccati mei, Et *ut eram dignus, non recepi*. Debet etiam summam Dei erga se clementiam animam ertere. Qui non meritis penas ab eo sumpsit, sed sapienter eius crimina toleravit, & diem ex die dum ad frugem bonam se reciperet, expectavit. Et quia magnis supplicijs dignum se intelligebat David, ne pro meritis puniretur, Deum precabatur dicens, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. In eandem sententiam Graeci, & quidam Hebraei Hebraea verba interpretantur. *Nā nū saia est aquare*. Hinc fieri merito putant, ut nomen *nū saia* aequale significet, reddeque *h nū saia* lo sauali, non aequale mihi declarare intelligatur, quod magis Latine enunciantur, *Ut eram dignus non recepi*. Alij Hebraei exponunt, *Non aequum mihi, id est, Inique ego, ut sit idem, quod duo illa verba proxime precedentia, Peccavi, & vere deliqui. Ut multis verbis idem significantibus verba, & ex animo peccati confessio facta indicetur. Ita enim David scelus fatebatur solum, Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, Tui soli peccavi, & malū corā te feci. Ter se peccasse dixit, In quam sententiam Chaldaea vertere dicunt. Sed eū eadē prope vox*

Psal. 31.

Hominis iustitia Dei ut misericordia ad eū

Psal. 31.

Psal. 6.

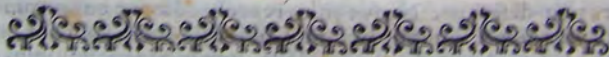
32. *Quod si non habes, audi me: tace, et docebo te sapientiam.*
Iure suo perit, vt se dicentem audiat is, qui nihil dicere habet.

C A P V T XXXIV.

A *P*ronuncians itaque Eliu, etiam hæc locutus est.

1. *Audite sapientes verba mea, & eruditi auscultate me.*
2. *Auris enim verba probat, & guttur escas gustu diiudicat.*
3. *Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus, quid sit melius.*
4. *Quia dixit Iob, Iustus sum, & Deus subuertit iudicium meum.*
5. *In iudicando enim me, mendacium est: violenta sagitta mea absque vilo peccato.*
6. *Quis est vir, vt est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam.*
7. *Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impijs?*
8. *Dixit enim, Non placebit vir Deo, etiam si cucurrerit cum eo.*
9. *Ideo viri cordati audite me, absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.*
10. *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis.*
11. *Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec Omnipotens subuertet iudicium.*
12. *Quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem quem fabricatus est?*
13. *Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius, & flatum ad se trahet.*
14. *Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur.*
15. *Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, & auscultata vocem eloquij mei.*
16. *Nunquid qui non amat iudicium, sanari potest? & quomodo tu cum qui iustus est, in tantum condemnas.*
17. *Qui dicit regi, apostata: qui vocat duces impios?*
18. *Qui non accepit personas principum: nec cognouit tyrannum, cum discipiarer contra pauperem: opus enim manuum eius sunt vniuersi.*
19. *Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt, & auferent violentum absque manu.*
20. *Oculi enim eius super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat.*

- 12 Non sunt tenebræ, & non est umbra mortis, vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.
- 23 Neque enim ultra in hominis potestate est, vt veniat ad Deum in iudicium.
- 24 Conteret multos, innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.
- 25 Nouit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.
- 26 Quasi impios percussit eos in loco videntium.
- 27 Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt.
- 28 Vt pruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.
- 29 Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet eum quo abscondit vulum quis est qui contempletur eum, & super gentes & super omnes homines?
- 30 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. D
- 31 Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo.
- 32 Si erravi, tu doce me: si iniquitatem locutus sum, vltra non addam.
- 33 Nunquid à te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? tu enim cæpisti loqui, & non ego: quod si quid nosse melius, loquere.
- 34 Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me.
- 35 Iob autem stulte locutus est, & verba illius non sonant disciplinam.
- 36 Pater mi, probetur Iob vsque ad finem: ne desinas ab homine iniquitatis.
- 37 Qui addit super peccata sua blasphemiam: inter nos interim constringatur, & tunc ad iudicium prouocet sermonibus suis Deum.

- 1 Pronuncians itaque Eliu etiam hæc locutus est.
- 2 Audite sapientes verba mea, & eruditi auscultate me.
- 3 Auris enim verba probat, & guttur esceat gustu diiudicat.

Quoniam arrogans, & inuidiosum erat postulare, vt illum iuuenem sapientes, & eruditi audirent, leuat inuidiam adiungens, Auris enim verba probat, &c. Id est, cum mente, atque iudicio non multis annis res cognoscantur, & iudicetur, sicut verba auribus, esse gustatu percipiuntur, mirum non esse debet, quod ego iuuenis senes poscam, vt me, quæ didici, audiant. In eandem enim rationem

Iob 12.

tionem hæc dicta esse arbitror, in quam & illa Iob duodecimi capituli. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem: in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Vt à nobis exposita sunt.

4 *Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus quid sit melius.*
i. Nolo, vt verbis meis fides habeatur: sed acre iudicium constitutur, quo dicta mea ponderentur, vt decernatur, vtrum veriora sint quam quæ à Iob dicta sunt, Melius enim, pro verius dixit.

5 *Quia dixit Iob, Iustus sum.*
Quoniam iudicium postulauit, quò ferretur de suis, & de Iobi dictis sententia, affert Iobi verba, vt cum illis conferat sua, quibus ea confutat. Hoc autem Iob dixisse videtur cap. 13. Audite sermonem meum, & ænigmata mea percipite auribus vestris. Si fuero iudicatus scio, quod iustus inueniar. *Et Deus subuertit iudicium meum.* Id Iob dixisse videtur c. 27. Viuit Deus, qui abstulit iudicium meum. Et cap. 19. vers. 6. Quia Deus non æquo iudicio afflixerit me. In Hebræo esse diximus, Peruertit me.

6 *In iudicando enim me mendacium est.*

Hunc locum Eugubinus reprehendit, quòd neque Hebræam exprimat sententiam, neque verum dicat. Hebræa tamen ita verbù de verbo traducemus, In iudicio meo mentiar? Quæ per interrogationem efferenda esse arbitror, paucis enim his verbis amplectitur multa illa verba Iobi eiusdem cap. 27. Quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium. Absit à me, vt vos iustos esse iudicem: donec deficiam non recedam ab innocentia mea. Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Cum ergo hæc, quæ dicit Eliu verba Iobi sint, quæ ad alia referri non possunt, nisi ad illa, quæ modo recitauimus c. 27. Præsertim vero ad illa, quæ reliqua amplectuntur, Non loquentur labia mea iniquitatem, neque lingua mea meditabitur mendacium. At his verbis significat Iob mendacium esse, illum iniquum esse iudicare. Et ob eam rem nunquam id ab ipso concedendum. Quæ de illius ergo sententia hic profert Eliu, vt sunt in Hebræo, In iudicio meo mentiar? hoc ipsum etiam significat, id est, Mentirer si me iniquum esse dicerem, quem vos me esse iudicatis. At hoc idem est, quod hoc, In iudicando me mendacium est, vt dicit vulgatus, hoc est Mendacium est, quod vos de me iudicatis. Non differt igitur, inter Hebræum, & Latinum vulgatum

Defenditur
versio vulga-
ta contra Eu-
gubinum.

tum, sed eandem prorsus vterque habet sententiam. Quare fallitur ille dicens Latinum vulgatum Hebræam sententiam non exprimere. Ex quo facile patet falsum etiam, & temerarium esse, quod addit ille, neque verum esse, neque intelligi posse, quod vulgatus significat. Argumenta vero quibus ad id putandum mouetur ridicula sunt, quæ locum ab illo non intellectum fuisse declarant. Nam mentiri, inquit ille, linguæ est, iudicium autem Dei alia ratione fit. At iudicium, in quo Iob mendacium esse affirmavit, non Dei, sed amicorum esse putavit, immo Dei iudicium à se stare sæpe asseruerat. Præsertim cap. 13. Si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar. Et 17. Ecce in celo testis meus, & confesus meus in excelsis. Quod si Eliu hæc retulit, putans Iob de Dei hoc, iudicio dixisse, facile intelligi potest fuisse deceptum. Jam vero ridiculum illud argumentum est, in Dei iudicio non esse mendacium, quia mentiri linguæ est. Perinde quasi mendacium alia ratione quam lingua dici non posset. At Diabolus à Christo mendax nominatur, licet lingua careat. Probat etiam vulgati versionem, quod ita Græci translulerunt. Sed non veretur ille, & Græcam, & Latinam versionem rejicere. Sequitur autem, *Violenta sagitta mea absque ullo peccato*. Verba etiam Iobi sunt, quæ multis ille dictavit, præsertim capite sexto. Quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. Et cap. 16. Circumdedit me lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viscera mea, confedit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas, &c. Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ: cum haberem mundas ad Deum preces.

7 *Quis est vir, ut est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam.*

Subsannatio aut est actio, aut passio, & vtroque modo vulgatus, sicut Hebræus explicari potest, id est, quis sicut Iob tam facile Deum subsannabit atque irridebit huiusmodi dictis. Multi tamen Hebræi Græcorum versionem forte sequentes passionem significare existimant. Id est, quis sicut Iob tam facile propter huiusmodi dicta subsannari, & irrideri potest. Quia se vero ab eis irrideri videbat, forte 21. capite dixit, Post meam, si videbitur, verba ridete. Et cap. 12. Qui deridetur ab amico suo, sicut ego inuocabit Deum, & exaudiet eum, deridetur enim iusti simplicitas. Nihil autem est magis ridiculum sapientibus huius seculi, quam bonorum virorum simplicitas, dum nihil celant, nihil dissimulant, sed plane, & simpliciter prædicant beneficia sibi à Deo tributa. Vt Ioseph simpliciter narrans insomnia sua odium

sibi

Iob 13.

Iob 17.

Ioan. 8.

Simplicitas bonorum ridicula est huius seculi sapientibus.

Genes. 37. sibi magnum fratrum, & inuidiam conflauit, & illum fratres irridebant dicentes, Nunquid rex noster eris? aut subijciemur ditioni tuæ? Christus item ridiculus erat Phariseis, & scribis, quod se simpliciter, & plane Dei filium prædicaret, Illud tamen erit, quod tradit Salomon, Simplicitas iustorum dirigit eos, & supplantatio peruerforum vastabit illos.

8 *Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum uiris impijs?*

Si subsannatio actionem significet, his verbis amplificat Iobi malitiam, Sin autem passioem significet, causam reddit, cur maxime dignus sit, qui irrideatur: quia imitatur operantes iniquitatem, & viros impios. Dum scelus suum cognoscere, & reprehensus fateri recusat. Sed quia Græci auctores, subsannationem passionem esse intellexerunt, hunc versum ita transtulerunt, quasi his verbis per antiphrasin Eliu Iob irrideret, *ἐκ ἀμφοτέρων ἡ δὲ ἀσέβειας ἐδὴ ὄλος κοινωνήσας μεταποιούτων τὰ ἄνομα, τὸ πορρωθὺν ἀπὸ ἀσέβων,* qui nec peccans, nec scelus faciens, nec omnino communicans cum facientibus iniqua, vt ambularet cum sceleratis.

9 *Dixit enim, Non placebit uir Deo, etiam si cucurrerit cum eo.*

Id est, gratus non erit Deo, neque ea de causa vlla ab eo beneficia accipiet, quod eum secutus fuerit, & eius vias persecutus. Id calumniatus fuisse videtur Eliu in verbis illis Iob capitis noni. Vnum est, quod locutus sum, Innocentem, & impium ipse consumit. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ. Tamen fordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Et in illis capitis decimi, Si impius fuero, vā mihi est, & si iustus non leuabo caput, saturatus afflictione, & miseria. Quæ in aliam partem, quam hic dicit Eliu, nos accipienda esse differimus. In Hebræo illud *Non placebit*, est ad verbum, Non proficiet, id est, nullam vtilitatem consequetur, nihil boni ex animo vellet ei quod idem, quod non placere ei. Septuaginta viri aliter hanc eandem sententiam reddiderunt *μη γὰρ ἐστις ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁπίσθεν αὐτοῦ καὶ χεὶρ ὀπίσθεν αὐτοῦ παρὰ κυρίου*, ne dicas prouidentiam non esse erga virum prouidentiam inquam erga ipsum à Deo, id est, Ne putet, vt putare videris, Deum viris pijs non consulere, neque illorum officia curare. Idem enim est viros bonos à Deo non curari, neque illorum rebus prouidere, quod Dei prouidentia mundum non administrari: vel saltem hoc illud bene consequitur. Constat enim totum eorum, qui prouidentiam negarunt, firmamentum fuisse, coque vniuersam illorum orationem

Iob 9.

Iob 10.

nem esse deuolutam. Nihil boni, viros virtutē præditos præter ceteros habere.

10 *Ideo viri cordati audite me, absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.*

Refellit illud, quod superiori versu posuit dixisse Iob. Quoniam Deus omnipotens, neque impius, neque iniquus esse potest. Pugnat enim hæc cum Dei natura. Ergo non possunt, qui eum sequuntur, qui eum imitantur, boni denique viri ei non placere, ab eo non amari, & aliquid ab eo boni non habere. Sicut enim seipsum, ita & sui similes debet diligere, se enim amat, cum viros bonos amat, amet enim in illis id bonitatis, cuius ipse fons est, & quæ ab ipso in illos deriuatur. Ita enim Paulus arguètur, Si sustinebimus, & conregnabimus, si negauerimus, & illa negabit nos, si non credimus, ille fidelis permanet, & negare seipsum non potest. Ex quibus dictis sequitur, id quod subiicit statim Eliu.

11 *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis.*

Argumentatur directo probans fieri non posse, vt Deus iniquus sit. Nam tribuet unicuique ius suum: ergo iniquus esse non potest. Id etiam canebat regius vates, Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique iuxta opera sua.

12 *Vere enim Deus non condemnabit frustra.*

Frustra condemnaretur is, qui nullo merito suo poenas penderet. *Nec Omnipotens subuertet iudicium.* Hoc idem dicebat Baldad cap. 8. Nunquid Deus supplanrat iudicium, aut omnipotens subuertit, quod iustum est. Quod iam enarrauimus, & demonstraui-
mus.

13 *Quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem quem fabricatus est?*

Duo paucis firmissima tangit argumenta ad probandum, quod proxime dixerat, Deum neque frustra condemnaturum, neque iudicium subuersurum. Et quia omnia ab ipso fabricata sunt: & quia res omnes gubernat, Non potest autem damnare frustra quod effecit. Nam necesse est, vt quod facit approbet, si enim improbaret opus suum, eam sibi notam inureret. Ex quo fit, vt in sapientia scribatur, Diligis omnia quæ sunt, nihil odisti eorum, quæ fecisti, neque enim odians aliqua constituisti, aut fecisti. Tum cum non alius, sed ipse tantum summa potestate res quas fecit regat, & administret. Si nulla esset prouidentia, nec virorum bonorum saluti consuleret, sed eorum iudicia aut facile corrumpi sineret, quo pacto rerum vniuersitas tam iniquo gubernatore diu consisteret?

Cuius

Boni cur
Deo placeat.

2. Timot. 2.

Psal. 61.

Sap. 11.

Pſalm. 79. Cuius rei animaduersione magna Dauid erectus ſpe populi ſui calamitates, videns, pro iure ſuo petebat, Qui regis Iſrael intende, qui deducis velut ouem Ioseph. Qui ſedes ſuper Cherubim manifeſtare coram Ephraim, Benjamin & Manasse. Excita potentiam tuam, & veni, vt ſaluos facias nos. Debet enim attendere qui regit, & ad gubernacula ſedet.

14 *Si direxit ad eum cor ſuum.*

Conuenit inter omnes interpretes, & expoſitores de horum verborum licet obſcura videantur, explicacione. Id eſt, ſi Deus id voluiſſet condemnare (ſcilicet) fruſtra, & ſubuertere iudicium. Nā in Hebræo eſt ad verbum, Si poneret ad eum cor, Ponere autem cor Hebræis eſt velle, vt in pſalmo, Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Et in prouerbijs, Appone cor tuum ad doctrinam meā.

Pſalm. 61.

Prouc. 22.

Ad eum maſculinum genus eſt pro neutro, quo carent Hebræi. Id eſt, ad id. *Spiritus illius, & flatum ad ſe trahet.* Id eſt, ſi diſſet homines velletque perdere eos, facile id eſſiceret, trahendo tantum ſpiritū, quemadmodum reddendo ſinxit eos. Alludit enim ad illud, quod in Geſi narratur, formauit Dominus Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.

Geſ. 2.

15 *Deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerem reuertetur.*

Geſ. 3.

Sicut Deus in Geſi homini dicit, Puluis es, & in puluerem reuert teris. Hanc doctrinam tradit etiam Sapientia, Quomodo autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? Aut quod à te vocatum eſſet conſeruaretur?

Sapient. 11.

16 *Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, & auſculta vocem eloquij mei.*

Attentum auditorem facit, quia in ſubtilibus rebus verſatur.

17 *Nunquid qui non amat iudicium, ſanari poteſt?*

Iob vocare videtur, non amantem iudicium ſicut. 8. verſu de eodem dixit, Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris iniquis. Ait ergo, Nunquid Iob qui non amat iudicium, tanto morbo ſanari aut leuari poteſt? cum id à Deo impetrandum eſſet, quem precibus oportebat placare, non talibus dictis eius iracundiam prouocare. In Hebræo tamen, quod ſanari Latinus conuertit eſt יאָהָבֹס iahabos, quod licet varijs modis exponatur à vulgato præſertim interprete, proprie tamen ligare ſignificare puto, quia vero medicus, aut chirurgus vulnera ligare ſolet, ſit vt mederi etiam, & ſanare ſignificet. Et Eſaiæ. 31. In die qua יאָהָבֹס habos alligauerit Dominus vulnus populi ſui, & perculeſuram plagæ eius ſanauerit. Et capite 61. Ad annuſciandum manſuetis

factis misit me **שחל** lahabus, vt mederer contritis corde. Conue
 nit etiam si interpretaris, vt alligare contritos corde. Et Ionæ.
 2. Pelagus operuit caput meum. Eadem sententia est, si veritas, Al-
 ga alligata est capiti meo; & exodi. 29. **והבא** vehabasta, & impo-
 nes eis mitras, quadrat etiam, & alligabis eis mitras, Significat
 etiam sternere iumenta, quia cum sternuntur, cingulis alligantur.
 Quare recte interpretari possemus, Alligare stragulam. Tum quia
 reges atque principes iussis, & legibus suis subiectos suos, quasi
 ligare videantur, non finentes, vt vnusquisque, quod sibi collibue-
 rit, aggrediatur, fit, vt imperare significare putent. Vt illud Esaia,
 Non sum medicus, Hebraice est non ero **חבש** hobes, quod quidam
 explicandum putant, Non ero imperans, vel non imperabo. Vnde
 Chaldaus conuertit non sum dignus, qui princeps, aut caput sim.
 Et ita hoc loco Iobi, quem in manibus habemus, quidam expon-
 unt, An qui non amat iudicium imperabit? vt sit argumentum
 ad prebandum fieri non posse, vt Deus subuertat iudicium. Siqui-
 dem esse non posset penes eum summa potestas, cuius partes sunt,
 vt æquum iudicium subditis reddat. quomodo autem redderet, si
 illius odium haberet? Quo argumento Paulus vti videtur ad pro-
 bandum Deum iniquum non esse, quia non posset mundum iudi-
 care, neque eius imperium tenere. Quid dicemus? ait, nunquid
 iniquus est Deus qui infert iram? (secundum hominem dico) ab-
 fit. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Differt er-
 go inter hæc, & vulgati versionem. Cum, quod aliter vulgatus am-
 biguum verbum explicat, tum quod passiva esse voce putauit, cū
 in libris Hebræis, qui nunc in manibus habentur actiua sit. Qui-
 bus in rebus Chaldaum imitatus fuisse videtur. Nam **ישתמר** iste-
 mar seruabit se, vel seruabitur conuertit. Græci tamen actiue red-
 diderunt difficile tamen **ὁ θεὸς τὸν ποιῶντα ἀνομιὰ καὶ τὸν ἄλλοτρου τὸ οὐκ ἰ-
 σχυρὸν** tu vide iniqua facientem, & perdentem impios. Facientem
 iniqua **שׁוֹנֵא מִסְפָּט** sone mispat, illi traduxerunt, quod ad verbum
 est odium habens iudicij: eadem enim sunt. Perdentem vero im-
 pios verbum illud **יִבְרַח** iababus, de quo diximus: illius forte si-
 gnificationis rationem ducentes, qua Alligare iudicare diximus:
 & vincula conijcere intellexerunt. Et propterea, Perdere, quod ge-
 neralius est, traduxerunt. Et quomodo tu, qui iustus es in tantum con-
 demnas? Id est, quæ cum ita sint, quomodo tu eum qui iustus est, ita
 condemnare audes? Vt eum cōdemnare frustra, & iudicium sub-
 uertere, dicere audeas, Quod in tantum transfert Hebraice est **כְּבִיר**
 cabir multus, quod verbum sequens afficere existimauit. Et ob
 eam rem, ita transfulit. Græci tamen atque Chaldaus non verbū,
 sed

Ioan. 2.

Exod. 29.

Esaï. 3.

Deum non
subuertere iu-
diciū.

Rom. 3.

sed

sed nomen iustum afficere opinati sunt, & ob eam rem Græci
δὲ τὰ ἀδίκων δίκαιον existentem æternum iustum, reddiderunt. Chal-
 dæus vero *כבד וזכר* zace rab sanctum magnum.

16 *Qui dicit regi Apostata, qui uocat reges in pios.*

Adiuncta Dei sunt ad amplificandū, quam alienum à Dei natura
 sit iudicium subuertere, cum ipse reges principes, & magistratus
 omnes in iudicio uocet, & qua ratione administrauerint, & iu-
 dicium reddiderint, quæstionem instituit, & uerbis eos grauissi-
 mis & acerbissimis, si in hac re peccauerint, reprehendit. Quo au-
 tem vultu reprehenderet, si eodem ipse vitio contaminatus esset.
 Nam qui æqui, & iniqui regula futurus est, debet ipse omni iniqui-
 tate vacare. Ex quo intelligitur, quantum oporteat cum eo cri-
 mine carere cuius alium reprehendit. Quo circa Paulus magno
 absurdo vrget eum, *Qui alium doces, te ipsum non doces: qui præ-
 dicas, non furandum furaris. Qui dicis non mœchandum mœcha-
 ris, quis abominaris idola sacrilegium facis.* Eodem modo Græ-
 ci, quo vulgatus transtulerunt. Chaldæus tamen cui alii subscri-
 bunt aliter vertit. Num rectum est regi dicere impius es, scelera-
 tus principibus. Vt incommodo vrgeat Job: quemadmodum in
 fine superioris versus, quod Deum regem regum, & dominum do-
 minantium impium, & sceleratum appellare videatur dicens, fru-
 stra condemnasse, aut iudicium subuertisse. Sed vulgati, & Græco-
 rum versio melius cum versu sequenti coniungitur. Ambiguitatis
 causa est articulus *הא* in principio versus positus, qui si articu-
 lus nominatiui sit, eam totum versus habet sententiam, quam Sep-
 tuaginta auctores, & vulgatus expresserunt. Si in autem non arti-
 culus sit nominatiui, sed coniunctio interrogantis recte à Chal-
 dæo conuertitur.

19 *Qui non accipit personas principum, neque cognouit tyrannum, cum
 disceptaret contra pauperem.*

Accipere personam est non æquitatis, sed qualitatis personæ, vel
 quia diues, vel quia pauper, vel quia amicus, vel inimicus est, in
 iudicio rationem ducere. Vt si quis iudicet secundum diuitem,
 non quia ius habet, sed quia diues est, quæ indicandi ratio val-
 de aliena est à Dei iudicio, cum nullum neque principem, neque
 tyrannum reueretur, sed ius æquale in omnibus statuatur. Quare
 non potest frustra condemnare, aut iudiciū subuertere: quia tunc
 personæ potius qualitate, quam æquitate iudiciū dirigeret. Hac
 autem ratione Dei iudicium fieri significauit Moyses, Israelitis,
 quo modo indicandum esset, ita præcipiens. Quod iustum est iu-
 dicare, siue ciuis sit ille siue peregrinus. Nulla erit distantia per-
 sonarum,

Qui alium
 reprehendit,
 debeo cri-
 mine vacare.

Rom. 2.

Personam in
 iudicio acci-
 pere quid.

Dent. 1.

sonarum, ita paruum audietis, vt magnum: nec accipietis cuiusquam personam. Quia Dei iudicium est. Et Paulus Ephesijs scribens. Et vos Domini eadem facite seruis, remittentes minas, scientes, quia & illorum & vester Dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud eum. *Opus enim manuum eius sunt vniuersi.* Ex quo fit, vt nulla sit inter homines, neque inter angelos discerniminis ratio, cur prætermissa æquitate, alterius rei ad reddendum iudicium rationem ducat. Quo argumento satis sibi persuadebat Iob non esse ab eo seruos suos contemnendos. Si contempsit, ait, subire iudicium cum seruo meo, & ancilla mea, cum disceptarent aduersum me. Quid enim faciam cum surrexerit ad iudicandum Deus? Et quum quæsierit quid respondebo illi? Nunquid non in utero fecit me, qui & illum operatus est, & formauit me in vtero vniuersus. Tum ex hoc intelligitur, quod cum opus suum vterque sit, & pauper & diues, non minus vnius quam alterius, res curabit. Quare eis æquitatem constituet, sicut scribitur in sapientia, Non subtrahet personam cuiusquam Deus, qui est omnium dominator: neque verebitur magnitudinem cuiusquam. Quoniam pusillum, & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus.

Ephes. 6.

Iob 31.

Sap. 6.

20. *Subito morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt, & auferent violentum absque manu.*

Id est, tantum abest, vt tyrannos, & potentes homines reuereatur, si contra pauperem iniuste disceptent, vt pauperum opera grauissimo nonnunquam eos supplicio constringat. Contingit enim aliquando, iniquis modis à tyranno ignobile vulgus oppressum, vt subito in eum sauiat, magnoque in ciuitate excitato tumultu, quærat nocte intempesta eum, inueniat, facileque nemine ei auxilium ferente vitam crudeliter auferat. Facile enim significat Hebraismus ille *Absque manu*. Ita enim Iulio Cæsari, Neroni, Eleogabalo, & alijs Regibus, & Imperatoribus euenisse memoriam proditum est. Septuaginta vero interpretes, hanc sententiam, quam & Hebræa verba declarant, prætermiserunt: & aliam textui quidem aptam eius loco posuerunt. Huius rei causam in proæmio ex Augustini sententia scripsimus. Aiunt igitur, Græci *καὶ δὲ αὐτοῖς, ὅπο βίβεται, τὸ κενεὸν ἔχει καὶ δὲ αὐτῶν αὐτῶν ἐρησάτο ἢ τὸ ἄδυνάμους ἐκκλησιολογῶν ἀδωδέπων*, frustra autem vsu eueniret eis clamare, & precari virum, cum iniuste fuerit, potestate, vsus pulsus infirmis hominibus. Id est, tanta integritate, & seueritate Deus ius dicit principibus atque tyrannis, vt nullis clamoribus

ribus nullisque eorum precibus flectatur: nedum nihil eorū personas reuereretur. Et iure quidem optimo tam seuerē cum eis segeret, qui tam inique potestate, quam habebant, sunt vsi pauperes & infirmos homines aliās in exilium, aliās ē vita expellendo.

21 *Oculi enim eius super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat.*

Hoc grauissimum, & firmissimum argumentum est ad probandum Deum non subuersurum iudicium. Ab hominibus enim, ob eam rem subuertitur, quod eos res multae lateant, neque tacitas cogitationes, & animum impij hominis iniquum penitus cognoscant, facileque eorum mentis acies externa auctoritate & diuitiarum splendore perstringitur, vt secundum diuitem sceleratum iudicent. Qua de causa boni viri vehementer reformidant in hominum iudicij, cum sceleratis hominibus contendere. At non ita, dicit Eliu, in Dei iudicio accidet. Nihil enim eum latet, sed omnes omnium hominum gressus, vias, & viuendi rationes ei patent. Quare minime in iudicio errare potest. Tu autem dicebat Hieremias, significans coniuncta, & consequentia esse illa iuste iudicare, & probare renes, & corda. De hac re tamen luculentissime differit liber sapientiae, Quoniam spiritus Domini repleuit, orbem terrarum, &c. Propter hoc, qui loquitur iniqua non potest latere. Nec praeteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit. Sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur. Hieremias etiam ait, Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum ad inuentionem suarum. Ad idem pertinet, quod sequitur statim.

22 *Non sunt tenebrae, & non est umbra mortis, vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.*

Nihil enim eum in occulto latere potest, qui omnia fecit, & omnia conseruat. Quocirca de sermone Dei, per quem omnia facta sunt, vt Ioannes ait, Paulus dicit, Vius est sermo Dei, & efficax, penetrabilior omni gladio accipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animae, & spiritus, compagum, quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Et non est villa creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius.

Quia Deo
omnia patet
non potest in
iudicio errare.

Hiere. 11.
Sap. 1.

Hier. 17.

Ioan. 1.
Heb. 4.

Neque

23 *Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium.*

In eadem re versatur, ut probet Dei iudicium subverti non posse. Quoniam si semel erratum esset eius iudicium, emendari non posset: non enim integrum homini est, si semel à Deo esset condemnatus, ad aliud eius prouocare iudicium, & aliam meliorem expectare sententiam. Et in hanc rationem Græci interpretes possunt explicari, qui prima versus parte Hebræa verbum de verbo vertentes, difficilem versionem ediderunt $\delta\tau\iota\ \sigma\upsilon\kappa\ \delta\sigma\tau\iota\ \acute{\alpha}\nu\tau\omega\ \theta\eta\sigma\iota\epsilon\tau\iota$, $\delta\ \gamma\alpha\rho\ \kappa\upsilon\ \rho\iota\omicron\varsigma\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha\varsigma\ \epsilon\sigma\theta\omicron\rho\acute{\alpha}$, quoniam non ponet in homine adhuc, Dominus enim omnes videt. Id est, homini potestatem non fecit veniendi adhuc, id est, Iterum apud eum in iudicium. Quoniam ipse cognouit omnes, neque reliquum est, quod amplius scire possit ad aliam ferendam sententiam. Variè tamen hic locus exponitur, Hebræa vero ita se ad verbum habent, Quoniam super virum non ponet adhuc, ut cum Deo in iudicium venire possit. Et tota difficultas in eo vertitur, quod latet, quid illud. Adhuc vel *ultra* sit. Vulgatus exposita à nobis explicatione intellexisse videtur, Non ponet adhuc iudicium, id est, Non iterum iudicabit. Et ob eam rem illo modo conuertit. Hebræi quidam tempus futurum intelligendum putant. Præsertim, quod $\eta\eta$ hoc Hebræis seculum nonnunquam significet, & ita explicant, Non posuit in hominis potestate, quæ futura esse decreuit. Quæ explanatio, quia parum contextui adaptatur, mihi non multum probatur. Alij quorū mihi placet expositio, Aliquid amplius illud Adhuc vel *ultra* esse opinantur. Nā $\eta\eta$ hoc Magis Hebræis etiā multis in locis declarat. Ut id pertineat ad probandum non esse futurum, ut dixit Eliu, ut Deus frustra quempiam condemnet. Quia Deus non addet amplius homini. i. Eam culpam in eum non conferet, in qua non est, neque pœnas, quas non debet, ab eo repetet, ut cum eo venire possit in iudicium, hoc est, litem ei intendens, quòd eum sine culpa condemnet. Quæ expositio valde quidem descripte contextitur huic capiti, & toti disputationi, in qua hic liber versatur.

24 *Conteret multos, innumerabiles stare faciet alios pro eis.*

25 *Nonit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.*

Probat illud, quod dixerat, Deum non accipere personas principum. Quoniam, ut dixit, subito morientur: quod hoc loco magis amplificat, dicens nō vnum aut alterum moriturum. Sed multos conteret, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Cuius rei repetit eam causam firmissimam, quā posuerat. Oculi eius super

vias hominum, &c. Ita *Nonuit enim opera eorum*. Et ob eam rem debitas ei penas persoluent. Quod dicit *conteret multos*. Hebraice est *כבירי* cabirim fortes. Et quorum difficilior erat eversio, quod dicit, *Inducet nollem*, qualem noctem dixit ver. 20. Noctē turbabuntur. Quod cecidit regius vates, Deus cōteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus. Ad nihilum deveniunt, tanquam aqua decurrens, intendit arcum suum, donec infirmetur. Sicut cera, quæ fluit auferentur, &c. Cuius rei exemplum satis apertum sacris literis consignatum est, in libro Iosue, quo scribuntur, multi reges brevissimo tempore fuisse vno die spoliati, & misera morte multati. Adeo, ut quinque reges vno die de quinque fuerint spiritibus suspensi. Sed ver. 24. *conteret multos, numerabiles, &c.* Prætermiserunt Septuaginta interpretes, sicut & versum vigesimum, cuius ut diximus similis erat sententia, subito morientur, & in media nocte turbabuntur, &c. Et hunc versum planum quidem, & contextui aptum subdididerunt, *ἐλάττωσθαι τὸν ἀσπίγγονα ἐν τῇ νύκτι. ἡ δὲ γὰρ ἐξ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιπέδου* comprehendens res inuestigabiles gloriosasque & excellentes, quarum non est numerus. Quare cognoscer gressus hominis, ut dixit, nihilque eorum eum præteribit. Copulaturque apertius huius versus versio cum fine superioris, ut ab eisdem Græcis auctoribus conuersum fuisse diximus. Eundem hunc versum prætermisit Chaldaus, & hunc eius loco posuit *כבירי מלכות סודאקים בנבואת רמון סודאקים* in haturu memeh nahra desagilin be gumaiya midelet suph va aquim horanin mibatrenon, fluunt aquæ fluminis, quæ multæ sunt in foueas sine fine & statuet sequentes pro eis. Videtur tamen parabola, vel similitudine eandem quam Hebræus expressisse sententiam, ut aquas fluminis reges appelleret, qui si Deus ita decernat facilius quam fluminis aqua transirent, id est, Regnis orbati & vita migrant, & in sepulcra incidunt: quæ foueas hic nominat: & alij pro eis regna capessunt. Qua similitudine vsus etiam fuit David loco proxime a nobis citato. Ad nihilum deveniunt tanquam aqua decurrens.

26 *Quos impios percussit eos in loco videntium.*

Id est, manifeste, & omnibus videntibus, & Dei iustam vindictam cognoscentibus. Idem forte significarunt Septuaginta viri vertentes. *ἐλάττωσθαι ἐν τῇ νύκτι* conspicui coram eo. Vel forte significari, Percussit eos, licet essent præclarissimi viri. Hebræa illa dicendi phrasi qua Nemrod in Genesi vocatur robustus venator coram Domino. Chaldaus magnum lumen huius loco affert, vertens *היה נמרוד* Ishnuru tsadiesia vigacun

Psal. 77.

Ios. 10.

Psal. 77.

Genes. 10.

cum dina, videbunt, & probabunt iudiciū. Sicut dixit David psal modulum citato, Lætabitur iustus, cum viderit vindictam.

Psal. 77.

27 *Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt.*

Id est, prudētes, & scientes Dei leges, neque seruare, neque intelligere voluerunt. Dum vias Dei intelligere noluisse, dicit, videtur de illis loqui qui non solum Dei præcepta violant, sed etiam perfidi sunt, & religionem contemnunt, & numen abnegant. Et quia eximios principes tanto Deus supplicio afficere solet, monet eos David, Et nunc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terrā, apprehendite disciplinam, ne quādo irascatur Dominus, & percatis de via iusta. Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes, qui confidunt in eo.

Psal. 2.

28 *Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.*

Pauperes pios viros hoc loco, vt alijs multis scripturæ locis significare arbitror, quorum clamores Deus non audire videtur, cum in malis eos iacere finit, & iniqua perditorū hominum afflictione non liberat. contra vero eorum clamores ad aures eius peruenire videntur, cum eis auxilium ostendit, & eorum hostes vlciscitur. Ait ergo vsque eo immites atque crudeles erga pauperes huiusmodi tyranni esse solent, vt Deus pauperibus subsidio adesse decernat, & acriter tyrannos animaduertere, sicut ait David, Quoniā requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum. Quoniā non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Quando Deus audire, & quando nō audire videatur clamorē.

Psal. 9.

29 *Ipo enim concedente pacem, quis est qui condemnet ex quo abscondit vultum quis est qui contempletur eum, & super gentes & super omnes homines?*

Quoniam de supplicio impiorum egit, & proxime superiori versu salutem piorum tetigit, apte vtrumque hoc versu cōiungit, docens in Dei potestate esse, & pacem facere, & bellū inferre, & perdere, & seruare, ita vt nemo possit eam pacem, & salutem impedire, quam attulerit ipse: nemoque illam calamitatem depellere, quam ipse conflauerit. Eadem doctrina, licet alijs verbis in Apocalypsi & in Esaia traditur, Qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Hanc enim pacem firmissimam Christus mundo reliquit dicens, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Quam nulla vis, nulla tanta mnadi, & inferni potentia infringere vllō modo, aut debilitare potest. Didic enim non potest, quam tuta, & tranquilla sit ea

Apoc. 3.

Esaia 28.

Ioan. 14.

Quam pacē mundo Christus reliquit.

pax, quæ optimorum consiliorum conscientia, & Dei subsidio nititur. Contra vero illud exitium insanabile, cum se nobis Deus immutat, & à nobis multum absconditur, vt dicit Eliu. Quod quidem perdit mores, & sceleris conscientia comparat. Quod dicitur. *Et super gentes, & super omnes homines?* Id est, hanc tutam, & integrā salutis conseruationem non solum homines singuli, sed etiam ciuitates, regna prouinciæ atque nationes à Deo habent, ita vt incolumitas reipub. & felix eius status Deo imprimis sit acceptus: referendus. Et ob eam rem dicebat Dauid, *Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Syon. Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* E cōtrario uero si Deus rempub. non respiciat, sed vultum abscondat, in eas ueniet calamitates, quæ nullis consilijs dimoueri possint. Si erit malum in ciuitate,

Psal. 147.

Quam Deus
perniciem affe-
rat.

Amos 3.

Hiere. 18.

quod Dominus non fecerit, ait Amos. Quam utilissimam doctrinam, vt facilius disceret Hieremias, & alijs traderet, insit eū ire in domum figuli, ubi vidit figulum dissipantem vas, quod in manibus habebat, & deinde ex eodem luto aliud, sicut placuerat ei facientem, ac deinde Deus hoc Hieremix reddidit responsum, Nunquid, sicut figulus iste non poterō uobis facere domus Israel ait Dominus? Ecce sicut lutū in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel. Repente loquar aduersum gentem, & aduersum regnum, vt eradiciem, destruam, & disperdam illud, &c. Et subito loquar de gente & regno, vt adificem, & plantem illud, &c. Salus igitur, & incolumitas potius officij muneribus, quam copiarum præsidij præstabitur. Neque vlla maior regni ruina est, quā rex iniquus, qui Dei iram improbis suis factis prouocare non dubitat, & propterea sequitur.

30 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.

Superioris uersus explicatio esse uidetur, docens quo pacto Deus gentibus, id est, regnis atque prouincijs supplicium inhibeat, & iram, & odium suum in illos expomat, faciens (inquam) regnare hominē hypocritam propter, &c. In Hebræo est *haneph*, quod iniquum, & sceleratum proprie significat: sed uulgatus hypocri-

Quam regni
perniciem affe-
rat iniquus.

tam semper sepe transfert. Forte, quod omnis sceleratus homo per se uique sua hypocrita sit, uitia enim sua celat, atque dissimulat, & honestus uir ab alijs haberi uult. Sed in regem improbum id in primis conuenit: sustinet enim personam grauissimam, cui leuissimus sit. Et eisdem gubernatoremque regni se esse simulat, cum nefarius prædo rerum diuinarum, & humanarum exitiæ hostes prædicat se arcere reipublicæ, & nullas prædas, nisi à

templis, & aris agit. Qui quantus turbo, & regni tempestas esse soleat, quantum totius statum reipublicæ conuclat, innumerabiles narrant historia, quæ sunt, de regibus iniquis compositæ. Hæc grauissima pœna scelera populi sui se Deus ylturû minatur, per Esaiam dicens, Et dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis. Pueri etiam, & effeminati pessimi homines vocantur, quod nihil libidini resistent, sed inserviant, & vitiosis cupiditatibus indulgeant. Quid autem absurdius, quæ maior hypocrisis, quàm vt is qui fortissimam agit personam (est enim rex subditorum suorum præsidium) puer, & effeminatus sit, & nihil magis quàm bellum, & periculosa discrimina exhorreat. Quod dicit, *Propter peccata populi.* In Hebræo est *שׁוֹרֵי מוֹסֵר* moese populi. Significat autem *שׁוֹרֵי* moese ruinam, laqueum, & offendiculû. Quare ratione primæ significationis conuertere possumus propter ruinam populi, id est, Vt populum labefacter. Sed Vulgatus Chaldaus, & Græci reliquas duas significationes expresserunt. Chaldaus *אֲבִיבֵי* taclaja offendicula vertens Græci *δυσκονίας* acerbitates. Igitur noster interpret peccata vertens ea in primis peccata intelligit, quibus alij alios calumniantur, in laqueos, & fraudes iniiciunt, & quibus diuites præsertim pauperes opprimunt. Quæ scelera populi maxime Dei iras excitant, vt eum regem intrudat cuius opera diuitum, & potentium fraudes, & calumnias exagitet, & earum debitas pœnas repetat. Per Malachiam enim huiusmodi scelera populi sui inculcat dicens, Qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas, & pupillos, & opprimunt peregrinum. Per Esaiam etiam, hæc scelera in primis præcipit cauere, Dissolue colligationes impietatis solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui contracti sunt liberos, & omne onus dirumpere.

Quæ scelera
populi Dei
iras maxime
excitant.

Malac. 3.

Esai. 58.

31 Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo. Ad est, quoniam pro Deo orationem habui in te: non impediam, quo minus, & tu pro te dicas. Profebatur enim Eliu se Dei causæ patrocinium suscepisse, & vt eius iudicium à Iob maledictis defenderet, in Iob inuestum se esse, vt ex versu 6. cap. 33. non indolite intelligi posse diximus. Facit ergo ei hoc versu potestatem respondendi ad ea, quæ dixit pro Deo. Sunt tamen Hebræa verba valde concisa. Ex quo fit, vt nimis obscura, & ambigua sint. Ita ergo illa verbum de verbo traducentes vulgati nostri sententiam ponemus. Quoniam ad Deum dicens, sustinebo, non prohibebo, id est, Quoniam ego dixi expectabo te dicentem. Græci tamen ita verterunt, *ὅτι ἡμεῖς ἐπεσπόμεθα τὸν θεὸν ἕως ἄνευ σου* quoniam

Hh 4 niam

niam ad fortem dicens, accipi, non pignorabo, id est, Quoniam pro forti Deo dicere cæpi, alteri non relinquam, non desistam. Quia **חמ** el, quod vulgatus, & alij Deum vertunt, Deum significat quatenus fortis est. Verbum vero **נאסתי** nafati, quod vulgatus pratermisit, & nos Sustinebo conuertimus, significat etiam accipere **חבול** ehol, quod Non prohibebo conuertit vulgatus. Pignorare etiam significat. Hebræi tamen Chaldæum aliquo modo sequentes aliam huius versus sententiam reddunt. Chaldæus ita reddit, nunquid fieri potest, vt Deo dicas, Sustinui, non perdam? Quoniam verbum **חבול** habal, quod & ponit Chaldæus, praterquã quod prohibere significat, vt interpretatur vulgatus, & pignorare, vt conuertant Græci, significat etiam perdere atque destruere. Quam significationem hoc loco Hebræi quidam in commentarijs habere credunt. Et ita locum declarant, Quoniam ad Deum qui dicit, Peperci, non destruam. Nam verbum **נאסתי** nafa non solũ accipere, vt Græci verterunt, & sustinere, vt Chaldæus, sed etiam parcere significat: vt sint apposita Dei ad explicandam eius amplitudinem, & quanta reuerentia sit cum eo loquendum, & oratio sequenti versu finiat, id est, Ita cum Deo, cuius tanta potentia est, vt parcere, & calamitates leuare possit, loqui debueras, vt dicit sequenti versu.

32 *Si erravi, tu doce me: si iniquitatem locutus sum, ultra non addam.*

Quod *erravi* vertit, in Hebræo ad verbũ est prater id quod videbo. i. Si aliquid est, quod me lateat. Ita ex sententia Hebræorũ postulabat Eliu, vt Iob cum Deo loqueretur, & alias dicendi rationes, quibus Deum in ius educere videbatur, pratermitteret. Ex sententia tamen Græcorum, & interpretis vulgati, hæc verba sunt Eliu, cum Iob loquentis, & modestiam suam significantis. Id est, si habes aliquid õ Iob, quod in oratione mea reprehendas, ostende, quid nam illud sit, nam iterum à me non dicetur.

33 *Nunquid à te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? tu enim cepisti loqui, & non ego: quod si quid nosti melius, loquere.*

Qui locus ita est obscurus, vt cum sphingis dictis comparari potest. Et tota fere difficultas eius in eo consistit, quod illius relationi *eam* non constat, quod nam sit antecedens, neque illius verbi *displicuit*, quod nam sit suppositum. Tum quod illud verbum Hebræum, quod vulgatus *expetit* conuertit, in Hebræo est **עָבַר** salam, quod est valde ambiguum. Nam est pacificare, pacificum esse, perficere, complere, finire, restituere, reddere, salutare. Tum illud quod vulgatus reddit *cepisti* Hebraice est **בָּהָר** bahar in futuro tempore, quod proprie eligere significat. Versiones etiam huius

Locus valde
difficilis.

huius loci valde difficiles sunt, quod ad verbū reddite sunt. Adeo enim illis obscurus locus videbatur: vt verbum vllum mutare, aut addere non auderent, Græci ita conuertunt *μὴ παροὶ σὺ ἀπορίσῃ αὐτῷ δὲ τὸ σὺ ἀπώσῃ ὅτι σὺ ἐκλίξῃ καὶ ἐκ ἐγὼ καὶ τί ἐγὼ; λαλῆσον.* Nunquid ex te p̄det eam? quoniam tu repulisti, tu eliges, & non ego, & si quid nōsti loquere. Chaldæus vero sic, Num fieri potest, vt ex te perficiat eam? quia reijcis, quia & tu eliges, & non ego, quid scis, loquere. Itaque nullus interpres expressit, quid ille relatiuus eam referat. Quidam Latinus interpres falsitatem referre putat. Et ita hæc contexit cum superioribus verbis iuxta explicationem vulgati, id est, Quamuis ego iniquitatem, vel falsitatem locutus sim, tamē Deus non expetit à te, vt eius iudex sis, cum Deus ipse tibi displicuerit, quod si quid errauit, faciliore habeo excusationem, quā tu, qui cum dicere cœperis, illū ad loquendum prouocasti: nihilo minus si quid melius nosti, loquere. Sed hæc explicatio, præterquā quod valde leuem habet sententiam, in Græcam versionem vix, in Chaldæam, quam Hebræi sequuntur, nullo modo conuenire potest. Hebræi autem, & quidam Latini qui eos sequuntur relatiuū eam calamitatem referre opinantur, & verbum *שָׁלַח* salam quod expetit vulgatus declarat, significare perficere. Et ita totum locum explanant, An ex te perficiet illam, id est, An tu auctor esse debes, vt Deus calamitatem perficiat, tibi vitam adimendo. Constat enim Iob optasse sæpe à vita discedere, vt tantis cruciatibus, & tot ærumnis liberaretur. Quod hic ex horum sententia reprehendit Eliu. *Quia displicuit tibi.* id est, vita tua, *tu enim capisti loqui,* diximus in Hebræo esse *בָּחַרְתָּ* baharta elegisti. i. tu mortem elegisti, & non ego. *Quod si quid nosti melius loquere.* Id est Responde, si quid potes ad hæc. Sed cum superioribus, & sequētibz Iobi stultitiam, & arrogantiam reprehendat, quod eius iudicium à Deo subuersum fuisse dixerit, & modestiora in eo verba ex horum interpretum sententia desiderauit, non aptum est contextui, quod hic eum increpet, quod mortem optauerit. Deinde magna illa insulitas videtur, Tu mortem elegisti, & non ego, Quid mirum si nō ipse? Alij relatiuus ille eam disputationē referre opinantur, & ita explicant. Tuæ partes sunt non alterius mihi respondere, an à te ortam disputationem alius absoluet? Tu enim reiecisti, tu elegisti, & non ego, quare loquere, si quid melius nosti, & mihi responde. Sed quid illud est reiecisti, & elegisti, nunquid disputationem. At cur reiecisse dicat, id de quo multa verba fecit. Præsertim, quod amicos disputando vicisse ægre ferebat Eliu. Si vero disputationem Eliu reiecisse intelligant, quæ id coniectura dicunt, cum nondum ipse loquendi

quendi finem fecerit? Verum enimvero cum in eo Eliu verſetur oratorio, vt Iob ſultitiz, & temeritatis arguat, quod cum Deo diſceptare cuperet, & non recte ſuam cauſam iudicaſſe iactaret, id etiã his verbis agere credendum eſt. Et ob eam rem tanta hic verborum conciſſione vtitur, vt irati hominis modus declaretur, qui conciſis verbis, & obſcura oratione vti ſolet. Ille etiam auerſiones, quas ſubiicit ſtatim, indignationem innuunt, Viri intelligentes, &c. Pater mi, &c. Id etiam, quod verſu 35. ponit de hac Iob ſultitia quam ille putabat, diſſerere demonſtrat. Stulte locutus es, &c. Ille ergo relatiuus Eam refertur ad ſcientiam, vel intelligentiam. Nunquid à te Deus expetit eam ſcientiam? qua ſumma Deum præditum eſſe multis hoc capite Eliu probauerat, Oculi eius ſuper vias hominum, omnes grefſus eius conſiderat, Non ſunt tenebræ, &c. Nouit enim opera eorum. Sed tu cum cupis Deo litem intendere, & eum in ius educere, vt probes ei tuum iudicium ſubuertiſſe: putas ne Deum tua animaduerſione egere, & à te ſcientiam iudicandi expetere? Quadrat etiam Græcorum verſio, An ex te Deus ſcientiam pendet, ſoluetque: ita vt tu commodes ei rationem acquirendi ſcientiam illam recte iudicandi, quã ei deeſſe exiſtimas. Quadrat etiam hoc in interpretationem verbi *חָבַד* ſalam quam Hebrzi, & alij ſequuntur, & Chaldæum ſequutum fuiſſe interpretantur. Nunquid ex te perficiet eam ſcientiã, id eſt, Diſceptatione tua facies, vt ſcientiam ſuam perficiat oſtendens ei veram iudicandi rationem. Quia *Diſplicuit tibi*, vel vt alij vertunt, Reieciſti, vel abominatus es aliorum ſcientiam, & quidquid ab amicis dictum fuit, tibi diſplicuit, & illorum ſermones reieciſti, & abominatus es. Ita vt neque Deus, neque alius homo tibi ſapere videatur. *Tu enim caſiſti loqui, & non ego.* Id eſt, tu de hac re verba facere cœpiſti, neque ego te prouocaui, ſed potius à te prouocatus hæc dico. In eandem ſententiam accipitur, quod eſt in Hebrzo, & in Græca, & Chaldæa verſione. Et alij interpretantur, Tu elegiſti hanc diſputationem ſcilicet, & non ego, neque de mea ſententia, quidquam locutus es *quod ſi quid noſti melius, loqueris.* Id eſt, cū ergo incommoda hæc, ex ijs quæ hæctenus dixiſti, ſequantur, dicito aliud, quod ira ſtultum non ſit. Cum ergo hæc explicatio ſit apta contextui, & in omnes clafſicas huius loci verſiones deſcriptiſſime quadret, & in ea nihil inſuſum nihilque abſurdum reperiatur, non poteſt certe mihi præter ceteras non placere.

34 *Viri intelligentes loquantur mihi, & vir ſapiens audiat me.*
 Lucitatus his abſurdis, quibus Iob ſuperiori verſu vrgebat, auerſe
 ab eius plona & viros doctos, & ſapientes implorat, vt hæc, quæta in
 commoda,

cōmoda, & absurda sint cognoscant. Viri enim grauis, & prudētis est sapientum, & intelligētium iudicia plurimi facere, ad illaque opiniones, studia, omnem denique vitam suam velle dirigere, & hominum vulgus, quod leues & indocti homines valde amant, vehementer contemnere.

Habitus viri grauis, atque prudentis.

35 *Iob autem stulte locutus est, & verba illius non sonant disciplinam.*

Totius orationis, quā hactenus habuit, status est. Verba, quæ Iob locutus est, quæ stulta nominat, posuit in principio huius, & superioris capituli. Sed cū loca citauerimus in quibus Iob verba sunt, ibique à nobis exposita sint, facile ex nostra expositione intelligetur, vel ea non recte Eliu intellexisse, vel temere ab eo stulta, & sine disciplina nominari.

36 *Pater mi probeatur Iob usque ad finem.*

Id est, diu multumque malis vrgeatur, Emulationem Dei habere videtur, sed non secundum scientiam, vt Pauli verbis vtar. Quod *Pater mi* dicitur Hebraice est אבא, quod patrem meum Hebræis significat. Sed quia eius radix est אבא, quod est velle, hoc loco Hebræi quidam, & alij significare dicunt, Voluntas mea. Et ob eam rem quidam, ita hic explicant, Verinam probeatur Iob, vel voluntas mea est, vt probeatur Iob, Sed cum huius similem significationem aliam in scriptura non proferant, horum mihi, quidem non probatur opinio: & quod aptissime vulgati versio conueniat, & ita Chaldaeus vertat, Pater mi, qui est in calis. Et ineptum sit frustra Hebræa verba tam ambigua facere. Græci tamen non אבא, sed אבא legisse videntur, nec mirum, nam א. bet, & א. caph, sunt literæ apud Hebræos valde similes, & facile poterat vna pro altera subrepere אבא. acii vero putare merito poterant esse idem, quod אבא cum א. litera sit accidentalis, quæ affixa non mutat significationem nominis. Est autem אבא ac Hebræis veruntamen, vtique, certe. Et ob eam rem veruntamen Græci verterunt. Sic hanc orationem intelligentes, Veruntamen probeatur Iob, vt discat. Quare ita transtulerunt

Rom. I.

וְיִשְׁמַע אֱלֹהִים מִן־יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁמַע אֱלֹהִים מִן־יִשְׂרָאֵל. *Ne desinas ab homine iniquitatis.* Id est, ne desinas probare, & affligere hominem iniquum. Sed iniuria hoc conuictum tanto viro fit. Hebraice tamen ad verbum est, Propter conuersiones eorum qui scelus faciunt, id est, Vt timeant homines iniqui in te aliquid petulāter, & contumeliose dicere, scelerisque sui eos pœniteat. Possumus enim pro conuersionibus pœnitentes ponere. Vtrumque enim verbum Hebræum innuit. Sed quod non vertit vulgatus in Hebræo est אבא hal quod his litteris Propter significat. Sed vulgatus legit forte אבא non,

non, Nam &. &. y. literæ sunt, licet figura dissimiles, prolatione tamen valde similes, cum vtraque littera gutturis ab Hebræis appellatur, id est, quod gutture proferantur. Cum ergo prolatione similes sint, vno dictante, & altero excipiente poterat facile altera poni pro altera. Nam Græci eodem quo vulgatus modo legerunt, nam $\mu\eta$ non conuerterunt. Quod vero *desinas* vulgatus eiecit in Hebræo est תשובת תשובות, quod conuersiones, pœnitudines, responsones declarat à radice תשוב sub. Alijs tamen pûctis, vt tisbot legamus erit futurum radicis תשובת sabat, quod cessare significat. Cedit igitur in Hebræa verba vulgati interpretis versio. Aliter Græci verterunt $\mu\eta$ δ' ὅς ἐστι ἀνὰ πρὸς κείνου ὡς περ οἱ ἀπορες ne des responsonem quemadmodum insipientes. Diximus enim nomen Hebræum, quod conuersionē nos significare diximus, responsones etiam significare. Cætera facile intelliguntur, apte conuenire.

37 *Qui addit super peccata sua blasphemiam.*

Peccata sua vocare videtur ea, quorum eū penas tantis ærumnis luere existimabat. Blasphemiam vero, quod dixerat, vt Eliu in principio huius capituli criminabatur, à Deo iudicium suum corrumpi. Hebraice est, in eandem rationem, Quoniam addet ad scelera sua peccatum. Græci non tanta acrimonia eandem reddiderunt sententiā $\iota\tau\alpha$ $\mu\eta$ $\pi\rho\sigma\theta\epsilon$ $\omega\delta\upsilon$ $\epsilon\theta'$ α $\mu\alpha\rho\lambda\iota\alpha$ η $\mu\omega\upsilon$ ne addamus ad scelera nostra. Inter nos interim *constringatur, & tunc ad iudicium prouocet sermonibus suis Deum.* Id est, sermonibus, & disputatione nostra conuincatur, conuictus vero à nobis audeat ad iudicium Deum prouocare. Vt hæc extrema verba per irrisionē dicta fuisse intelligantur, id est, Ab hominibus conuictus deinde putet Deū se disputando vincere posse. Quod *constringatur*, dicit, Hebraice est יִסְרָף ispor, quod proprie percutere significat, vt versu 16. huius capituli à vulgato versum est, Percussit eos in loco viuentium. Quia verò plaudentes manum manu percutimus, plaudere nonnunquam significat, quia vero in passiuâ voce alijs punctis esse potest, passiuæ a vulgato explicatum fuit, Inter nos percutiatur, & vt latinior esset oratio, Constringatur, traduxit. Sed in actiuâ voce, vt Hebraice nunc scribitur, ita explicatur, Plaudet inter nos. Tunc illud *ad iudicium prouocet.* In Hebræo est יִרְעַב iereb, quod à radice יָרַע rob vulgatus esse voluit, quod est litigare. Potest tamen esse à radice יָרַע , vt alij volunt, quod multiplicare est. Ita ergo in eandem fere rationem verbum de verbo hæc verba traduci possunt, Inter nos plaudet, & in Deum verba sua multiplicabit. Id est, nisi Iob à te vehementer probetur, & supplicijs coerceatur, plaudet de nobis triumphans, & verba multa in Deum dicere, quibus de illo queretur, &

& non recte cum eo agi iactabit. Græci mitius, vt diximus eandē sententiam declarantes; ita conuertunt *αἰσῆμα δὲ ἐφ' ἡμῶν λογισθεῖν πολλά λαλοῦντων ῥήματα ἐναντίον κυρίου* culpa autem in nos conferatur, multa in cōspectu Dei verba loquentes *עשׂפא* *pesah* culpa, vt scelus non cum antecedētibus verbis, vt vulgatus & Hebræi, sed cum sequentibus coniungentes, & *רר* *ireb*, de quo diximus non à *רר* *rob*, quod est litigare, sed à *ררר* *rabab* multiplicare deducentes.

C A P. XXXV.

Igitur Eliu hæc rursus locutus est.

2. **N**imquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, **Iustus sum** A
Deo.
3. **Dixisti enim, Non tibi placet, quod rectum est: vel quid tibi proderit, si ego peccaueros?**
4. **Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum.**
5. **Suspice calum. & intuere, & contemplare æthera, quod altior te sit.**
6. **Si peccaueris, quid ei nocebis? & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuae, quid facies contra eum?** B
7. **Porro si in iste egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?**
8. **Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua: & filium hominis adiunabit iniustitia tua.**
9. **Propter multitudinem calumniatorum clamabunt: & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum.** C
10. **Et non dixit, Vbi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?**
11. **Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos.**
12. **Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter superbiam malorum.**
13. **Non ergo frustra audiet Deus, & Omnipotens causas singulorum intuebitur.** D
14. **Etiam cum dixeris, Non considerat: iudicare coram illo, & expecta eum.**
15. **Nunc enim non inseri furorem suum, nec vleiscitur scelus valde.**
16. **Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque scientia verba multiplicat.**

fantur impij . Quod persequi Iob visus est capite toto . 24. Quod explicat Eliu dicens.

10 *Et non dixit. Vbi est Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte.*
Id est, ea de causa Deus nõ omnibus oppressis auxilium fert, quia non omnes spem suæ salutis in Deo ponunt, neque eius ex animo præsidium petunt, sed alias pessimas forte ineunt rationes, quibus, cum mala vrgent, liberentur. Quorum hominum absurdissimum esse consilium duobus argumentis breuiter ostendit. Quoniam à quo potius debent conseruationem & liberationem sperare, quam ab eo à quo facti sunt? Nam qui præstitit eis, vt essent, cum nihil ab eo peterent, multo melius factos seruaret, si eius clementiam, & benignitatem implorarent, & amoris eius responderent. Tum cum experiãtur homines ab ipso Deo noctis metu, qui magnus natura est, cum in tenebris versari vehementer homines exhorrescant: tamen eos Deus ita hoc metu liberat, vel stellarum lumine, vel alijs vitæ subsidijs, vt non modo non timeant, verum etiam alacri, & læto animo canant. Ita enim quidam exponunt illud, *qui dedit carmina*, id est causas canendi. Optime etiam Græci licet quidam eorum versionem contemnunt *κατά τὸν ἄστρον ἀκράδων ὑψίστου* constituens custodias nocturnas, id est, qui nos in noctis metu custodirent, ita vt metu vacui homines canant. Vel ad vigiles, & custodes vrbis alludebant, qui vigilias canendo exigunt, nullo noctis timore perculsi.

11 *Qui docet nos super iumenta terra, & super volucres celi erudit nos.*
Alio argumento demonstrat valde absurdum esse hominem in rerum discrimine ad Deum non confugere, à quo tam singulare accipit beneficium, vt ipse vnus inter cætera animalia mente, & ratione polleret, quam ipse præterea multis modis imbuir, & ad veram doctrinam informat. Illa ergo tam expressa Dei imago, quæ in se homo videt, deberet illum in malis iacentem ad memoriam eius, à quo tot habet bona excitare, & eius ex animo auxilium petere, in eoque omnem salutis suæ spem collocare, præcipiente præsertim ipso, vt eius verbis ait Dauid, Inuoca me in die tribulationis, & erua me. Oportet igitur, vt nos vindicet à malis, ipsū ex animo inuocare. Dum ergo multi à potentibus oppressi id nõ faciunt, sed alijs vijs suam salutem inuestigent, mirum esse non debet, quod eis nullum subsidium præstat. Et propterea subijci.

12 *Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter superbiam malorum.*
Id est, cum eos iniquorum hominum superbia miseròs habuerit, licet clamant, eos Deus non audiet. Quia vel Deo non clamant, sed vel lamentantur, de sua fortuna queruntur: vel non Deum, sed cognatos,

Cur à Deo
auxilium spe
rare debeamus.

Psal. 49.
Cur quibusdam
Deus
subsidio non
sit.

cognatos, vel amicos, vel potentes homines obnixè obsecrāt. Aut si Deum appellant, non eius gratiam & benevolentiam in primis quarentes, sed à malis liberari cupientes. Itaque Deum sibi adesse optant non tanquam rem honestam, sed tanquam vtilem hos quidem Deus clamores non curat: vt illis ad auxilium ferendum moueatur. De ijs enim dicit Dauid, Clamauerūt, neque erat, qui saluos faceret; ad Dominum, neque exaudiuit eos. Et ipse Deus per Hieremiam, Clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Et ibūt ciuitates Iuda, & habitatores Hierusalem, & clamabunt ad eos quibus libant, & non saluabunt eos in tempore afflictionis eorum.

Psal. 17.

Hier. IX.

13 Non ergo frustra audiet Deus, & Omnipotens causas singulorum intuebitur.

Difficilior versio est, cum Hebræa plana sint, quibus propositis facilior erit vulgatae versionis explicatio. Hebraice igitur sic ad verbum est, Vtique vanitatem non Deus, & omnipotens non respiciet eam. Vanitatem vocat preces illas vanas, quia vel rem vanā, & quæ subsidio esse non potest homo precatur, vel non vere, & ex animā verum assertorem, & seruatorem implorat: quas preces Deus, neque audire, neque respicere dicitur, quia non it suppetias. Ita etiam vertunt Septuaginta, ἄσποα γὰρ ἰδ εἶν οὐ βούλεται ὁ κύριος indecora enim videre non vult Deus. Quod reliquum est huius versus difficilior est apud eosdem αὐτός γὰρ ὁ παγκράτωρ ὁρατὴς ἐστὶ τῶ σωτηλοῦντων τὰ ἄνομα ipse enim omnipotēs intuetur eos, qui iniqua faciunt. Quod vt cum Hebræo consentiant, in quo id negando dicitur oportet intelligere præcedentis articuli negationem etiam sequentem negare, quod Hebraismus est, quem fortasse Græci fecerunt, vt eandem habeant sententiam, quam Hebræa. Omnipotens non intuetur eos, qui iniqua faciunt. Vel potest ita explicari, Licet Deus nolit indecora videre, hoc est, Non subueniat indigne precantibus, hoc non impedit, quominus eos non intueatur. Vt concludat post explicationem argumenti, illo non refutari Dei prouidentiam. Ex his facile vulgatus exponitur. **Non ergo frustra audiet Deus,** Id est, non audiet eos, qui frustra eum precantur, vt idem sit frustra, quod vane & non syncere precari, sicut dixit Hebraeus. Et quod sequitur. **Et omnipotens causas singulorum intuebitur,** Et vt præcedenti etiam negatione afficiatur, sicut de Græca versione diximus in hanc rationem, Et omnipotens causas singulorum frustra precantium non intuetur: quia illorum causas non defendit. Vel potest explanari totus versus altera ratione, quæ secunda pars versus Græca versionis explanari posse diximus. Vt to-

tus versus sit conclusio explicationis argumenti, quam in versibus tetigit superioribus, quod propius ad mentem vulgati interpretis accedere videtur, cum illud signum conclusionis, & illationis ergo posuerit, in hanc sententiam. Non igitur recte ex illo argumento concluditur frustra Deum eos, qui illum implorant audire, cum subsidio non veniat. Nam ipse singulorum causas intuebitur, id est, Videt qua eum ratione, quo animo singuli precentur, & auxilium postulent.

14 *Etiam cum dixeris, Non considerat: iudicare coram illo, & expecta eum.*

Difficilis versus est, nec recte quidē a multis expositoribus enarratur, quorum sententias prætermittam. Et hac ratione apte mihi exponi videtur. Dicere sæpe est cogitare, Hebræis præsertim, Dixit insipiens in corde suo, & Ego dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum, & in sapientia, Dixerunt impij cogitantes apud se non recte. Agit igitur hoc versu Eliu de illis tacitis cogitationibus, quæ impetu quodam, & celeri motu suo virum pijs malis confluantem conturbant. Cum ad eam cogitationem dolore deducimur, fallaces eas spes esse, quas in Deo ponimus neque ipsum ærumnas nostras curare, neque subsidio nobis futurum. Quarum cogitationum mentionem fecit David eodem verbo vtens, Et dixi, Ergo sine causa iustificavi cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Et iterum eodem psalmo, Si dicebam narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobabo. Ait ergo *Etiam quum dixeris non considerat*, Id est, etiam si cogitationis motu celeriter agitato propter diuturnas calamitates singas Deum non considerare. *Iudicare coram illo* In Hebræo ad verbum est, Iudica ad facies eius, id est, Iudica non ad facies rerum quas in magna confusione, & desperatione versari vides, sed ad facies Dei, qui omnia facile potest damna resarcire. Vel iudica, non vt res, sed vt Deus postulat esse iudicandum. Denique hac ratione dicendi adumbratur illud, quod in psalmo citato, quo de ijs cogitationibus disseruit, tetigit David, Existimabam, vt cognoscerem hoc labor est ante me, Donec intrem in sanctuarium Dei. Itaque in sanctuario Dei hæc cogitationes explicare dicebat. Sanctuarium autem, vt alio loco probauimus facies Dei in scriptura nominatur, idem ergo est, quod dicit Eliu, iudica ad facies Dei, & quod dicebat David, Cognoscebam in sanctuario Dei. *Et expecta eum*, Id est non dubites quin opportune tibi adfuturus sit. Sicut faciebat ille, qui ijs cogitationibus percussus, hac se consolabatur, spe, dicens, *Quare tristis es anima mea, & qua-*

Dicere nonnunquam Hebræis est cogitare.

Psalm. 13.

Psalm. 29.

Cogitationes, quæ virum bonorū conturbant.

Psalm. 72.

Psalm. 41.

& quare conturbas me; spera in Deo. Quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus. Denique hoc illud est consilium, quod luculentius dabit Ecclesiasticus dicens, Crede, Deo, & recuperabit te, & dirige viam tuam, & spera in illum. Serua timorem illius, & in illo veterasce: Hebræa verba eandem omnino habent sententiam, licet, & insulse quidem a quibusdam Hebræis, atque Latinis explicentur. Quæ sic verbum de verbo reddentur, Etiam si dixeris, Non videbis eum, iudicia ad faciem eius, & exnebrabis eum, Id est, licet cogites aliquando o Deus non videbis eum, qui sperat in te, &c. Græci difficiliter hunc locum conuerterunt. Nam totum illud, Etiam si dixeris, Non considerat, ita conuertunt *οτι σους μιν, & seruabit me.* Quare ita Hebræa construxisse videntur, Etiam dices ei, Seruabis me. Habentque hanc sententiam, nam *אלו*, quod vulgatus, Hebræi, & alij, Non; interpretantur, etiam ei significat, vt quindecim scripturæ locis Hebræi id significare notant, vnu eum autem facile intelligitur vni me etiam esse posse. Cum *ו* van, & *ו*iod literæ sint, vt sæpenumero diximus, valde similes. Illam vero sententiam in pauca contulerunt, Et seruabit me, transferentes. Quod vero reliquum versas est, ita interpretati sunt *אלו הוה דעארנור אוה, & אלו אתא וינסו אוהר אוס עס* iudicare autem coram eo, si potest laudare eum, vt est. Quare *הוה* teholel non per *ה* het, vt est in libris Hebræis, & vulgatus, & Chaldaus, & ceteri omnes legunt, sed per *ה* he legisse videtur. Quod facile accidere poterat, cum litteræ sint valde similes, & figura, & prolotione. Vtraque enim est gutturis litera, per *ה* he autem, vt sit verbum *הוה* halal laudare est.

15 Nunc enim non inserti furorem suum, nec vliscitur scelus valde.

Demonstrat cur in quacunque rerum acerbitate bene sit de Deo sperandum, vt versu superiori docuit. Nam in hac vita Deus, licet scelera nonnunquam vliscatur, non tamen vniuersam iram expromit. Cum non tam vliscisci studeat quam sanare. Quare magnus semper misericordiæ locus relinquitur. Futuro verò seculo cum totum odium suum in impios exprompserit, nihil est, quod afflictus homo, & extremo sceleris sui supplicio additus a Deo possit sperare. Frustra enim tunc illum appellabit, & dicet Domine Domine. Nam respondebit, nescio vos. Hoc tamen tempore nulli de salute sua desperandum est. Ait enim, vt Paulus ex Esaia commemorat, Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, Ecce nunc dies salutis, Quæ expolitio facilis, & apta mihi videtur, & ex qua, & Hebræa, &

De Deo in
rerum acer-
bitate bene
sperandum
in hac vita.
Matth. 25.

Græca editio bene intelligatur: aliæ, quæ alijs, & Latinis, & Hebræis placent, mihi certe non probantur.

16 Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque scientia verba multiplicat.

Cum iam dicit, ut existimasse diximus Eliu, Deo, neque pios, neque impios esse curæ, temere tamen tam impiam Iob sententiam ascribit.

C A P. XXXVI.

Addens quoque Eliu, hæc locutus est.

2 Sustine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.

3 Repetam scientiam meam à principio. Et operatorem meum probabo iustum.

4 Vere enim, & absque mendacio sermones mei Et perfecta scientia probabitur tibi.

5 Deus potentes non abiicit, cum sit ipse potens.

6 Sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.

7 Non aufert à iusto oculos suos & reges in folio collocat in perpetuum, & illic eriguntur.

8 Etsi fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis.

9 Indicabit eis scelera eorum, & opera eorum, quia violenti fuerunt.

10 Reuelabit quoque aurem eorum, ut corripiat: & loquetur, ut reuertatur ab iniquitate.

11 Si audierint & obserauerint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria.

12 Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.

13 Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum vini fæsi fuerint,

14 Morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effeminatos.

15 Eripiet de angustia sua pauperem, & reuelabit in tribulatione aurem eius.

C 16 Igitur saluabit te de ore angusto latissime, & non habente fundamentum subter se, requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine.

17 Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciumque recipies.

18 Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.

- 19 Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine.
- 20 Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis.
- 21 Cave ne declines ad iniquitatem: hanc enim cepisti sequi post miseriam.
- 22 Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.
- 23 Quis poterit scrutari vias eius? aut quis potest ei dicere, Operatus es iniquitatem?
- 24 Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt iuri.
- 25 Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul.
- 26 Ecce Deus magnus uincens scientiam nostram: numerus annorum eius inestimabilis.
- 27 Qui aufert stillas pluuie, & effundit imbres ad instar gurgitum,
- 28 Quae idem nubibus fluunt, quae protexunt cuncta desuper.
- 29 Si uoluerit extendere nubes quasi tentorium suum.
- 30 Et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet.
- 31 Per haec enim indicat populos, & dat escas multis mortalibus.
- 32 In manibus abscondit lucem, & praecipit ei, ut rursus adueniat.
- 33 Annunciat de ea amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.

- 1 Addens quoque Eliu, haec locutus est.
- 2 Sustine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.

Nam thesis, in qua superiori capite versabatur, duas habebat partes, una ad impios spectabat, altera ad pios utrosque dicebat Deum cognoscere. Cur autem impios, oppressos, & eius auxilium petentes non audiret, superiori capite exposuit. Hoc vero capite narrat Deum pios respicere, & ob eam rem dicit, *Adhuc enim habeo, quod pro Deo loquar.* Id est, quod attinet ad probos homines.

3 Repetam scientiam meam à principio.

Hebraice est מרחוק merahoc longe, & forte eadem phrasi dicitur, qua & Latini, rem longe, & à capite repetere, & alte petito dicendi principio. Idemque vulgatus significauit à principio, dicens, vel à principio, ut cuidam placet Hebraeo, Id est, à Deo: quod

est, ex ipsa Dei natura argumenta petam ad statum meæ causæ comprobandum. *Et operatorem meum probabo iustum.* Id est, æquum pijs & impijs iudicium reddere iusque hominibus dicere. Eadem sententia est in Hebræo, & eandem transfert Chaldæus. Græci tamen ἐργῶν δὲ μου δίκυαζ ἐπέω operibus meis iusta dicam, id est, Dicitis, & factis meis iustitiæ rationem ducam. Nam in Hebræo est יהוה pohali operator meus; vt vertit vulgatus, alijs tamen punctis, vt pohalai dicamus, opera mea declarat.

4 *Vere enim, & absque mendacio sermones mei.*

Id est, non sophistam agam, sed veras rerum causas tractabo. Septuaginta vero ita transfulerunt ἐπ' ἀληθείας καὶ ἐν ἀδύνα ἡμῶν αὐτῶν καὶ οὐκ ἐν ἀδύνα ἡμῶν αὐτῶν in veritate, & non iniqua verba inique intelligens, Vocat iniqua verba, verba Iob, quæ recte se intellexisse significat: contra tamen accidit. Nam Iobi æqua verba non æque intellexit. Quæ versionis Græcæ sententia, etsi contextui apta sit, ad Hebræam tamen verba non facile aptabitur. Verum tamen colum siue accentum Athnah, collocasse videntur, sub voce מִמֶּנִּי tamim perfectus, & non sub præcedenti voce מִלִּי milai verba mea, vt ab Hebræis, Chaldæo, & Vulgato collocatur. Deinde non Milai, sed Mile legerunt, quod, cum sit in regimine, genitiuum esse crediderunt nomē præcedens מִלִּי fecer falsum. Itaque semel poni, & iterum subaudiendum esse hoc nomen iudicarunt: ita ergo Hebræa construebant, quia vere, non falso verba falsa perficiēs. Et propterea posito modo conuerterunt. *Et perfecta scientia probabitur tibi.* Id est, ostendam tibi scientiam meam perfectam esse, & à primis causis petitam, verba sunt ventosa, & iuuenis arrogantis. In Hebræo tamen ad verbum est, & perfectus scientijs tecum. Potestque vel de ipso intelligi Eliu, vt à vulgato intellectum fuit: vel de Deo, vt à Chaldæo, & quibusdam alijs in hanc rationem intelligitur, Apud te Deus perfectus scientijs est. Id est, de tua sententia Deum nihil latet. Vt ponat, antequam disputare aggrediatur, principium, de quo inter illos conuenit. Sed quia Græci, sicut diximus Perfectus, cum antecedente versus parte coniunxerunt; hoc ita intellexerunt, Scire tecum, vt מִיָּדֶיךָ de hoc non sit nomen plurale, sed infinitiuis verbi, quod scire significat; quocirca ita verterunt ἵνα καὶ γνώσῃς, quod Deus innocentem non abijcit, intelligentes, Deus tecum si fueris innocens.

5 *Deus potentes non abijcit, cum sit ipse potens.*

Agit ergo de secunda status sui parte, probans minime Deum viros bonos respicere. Potentes ergo vocat hic vere potentes homines, quales sunt viri virtute præditi; qui, & fortes in diuinis oculis

culis sæpe dicuntur, & hos nomen Hebraum כַּבִּיר cabir, quod hic ponitur, significat. Firmissimo vero argumento probat hos charos esse Deo. Quia & ipse potens est: quare non potest non sibi similes amare. Quo argumento vsus est, & Isocrates in oratione de pace ad hoc idein probandum. Et Christus, qui eam suscepit prouinciam, vt homines Deo reconciliaret in hac re infinitos industriæ suæ neruos contendit, vt homines Deo similes redderet; sic enim fieri non poterat quin Deo essent chari. Eaque de causa ita Deum patrem rogabat. Et ego claritatem quam tu dedisti mihi dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me: vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Quidam imperite dicit Vulgatum interpretem sententiam eam non attigisse, quæ in Hebræo est: Cum non in aliam partem, quam in eam, quæ enarrauimus, Hebræa recte declarari possint. Nam ita habent verbum de verbo traducta, Ecce Deus fortis, & non aspernabitur fortem virtute cordis. Quod si propter colum, quod Hebræi terminari volūt verbo, Aspernabitur accentum Athnah ibi ponentes, negent, quod sequitur in accusatiuo esse posse, subaudire oportet in primo colo virum aut fortem, aut virtute præditum, aut iustum, quo eadem, quæ à vulgato interprete redditur sententia. Sicut vertit Chaldaus interpres, Ecce Deus excelsus non reijciet iustum, eo quod ipse sit magnus virtute, & sapiens corde. Ita etiam conuerterunt Græci ὁ κ υ ρ ι ο ς ὁ μ ι δ ι ο τ ο ρ ο ἰ ὄ ν τ α ἰ ὁ δ κ α κ ο ς Dominus non repellet innocentem. Quod sequitur autem, Fortis virtute cordis, in nominatiuo esse voluerunt, vt de Deo dicatur; & sequenti vsui adaptarunt. Sed operæ precium est, considerare, quàm sapienter vere fortem virum Eliu descripserit, Fortem virtute cordis. Quare qui aut vi corporis, aut amplæ familiæ, aut multarum copiarum fortis est, minime vere fortis habendus est, qui autem omnibus alijs subsidijs destitutus magno tamen, & forti animo fuerit, hic vere fortis iudicandus est.

6 Sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.

Id est, sicut non saluat impios, vt capite superiori dixit, ita pauperes, id est, viros bonos saluat. Non saluat impios, Hebraice in eandem rationem est, Non viuificat impios, & ita Græci, & Chaldaus transferunt, id est, Malis non liberat, nisi vt eos feueriori iudicio, & grauioribus pœnis reseruet. Est enim viuificare à malis vindicare. Si ambulauero (ait Dauid) in medio tribulationis, viuificabis me, & super iram inimicorum meorum extendisti

Boni cur
Deo chari.

Ioan. 17.

Quis vere
fortis.

Psal. 137.

Adest Deus
bonis oppref-
fis.

Psal. 36.

Psal. 139.

manum tuam, & saluum me fecit dextera tua. Iudicium pauperibus tribuere, est eis temporibus suis adesse, neque æquo animo pati, vt ab iniquis opprimantur. Quod iudicium Deus vehementer amat, neque prius illud quam seipsum deseret. Qua re pios viros excitat Dauid dicens, Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur, iniusti punientur, & semen impiorum peribit, Et alio psalmo, Cognoui, quia faciet Dominus iudicium inopi, & vindictam pauperi. Sed illud *iudicium pauperibus tribuit*, difficilius Græci, in eandem tamen sententiam conuerterunt, speciem ponentes pro genere *χρηματα πτωχῶν δωσει* pecunias pauperum dabit, quas ab eis iniqui iniuria rapuerunt, aut inique retinent, ita etiam honores, famam, & quasunque facultates, & vitæ subsidia dabit, quibus iniuria spoliati sunt: omnia denique restaurabit incommoda.

7 *Non aufert à iusto oculos suos.*

Psal. 33.

Bonis tribuit
honorẽ Deus

1. Reg. 2.

Paucis id dicens comprehendit, quantis bonis Deus pios homines cumulabit, id quod etiam canebat Dauid, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorũ. Vt videat, & audiat, quidquid eis opus fuerit. Quapropter ipse Dauid eodẽ psalmo dixit, Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Et *reges in folio collocat in perpetuum, & illic eriguntur*. Difficilior versio est, fiet autem facilius, si Hæbræa ad verbũ proponamus, quæ ita habent, Et cum regibus in folio collocat, in perpetuum eriguntur: ita transferunt Græci atque Chaldæus. Significat ergo Vulgatus tot tantisque insignibus gloriæ Deum aliquando viros probos ornare, vt eos vel reges faciat, vt fecit Dauidem: Vel clarissimorum regnorũ gubernacula tribuat, vt Ioseph, & Danieli tribuit. Suscitatur de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cum principibus, & folium gloriæ teneat, canebat Anna. Quod dicit, *Collocat in perpetuum*. Id est, sic vt à nullis hostibus ægre tantam illorum amplitudinem ferentibus regnis eueri, aut de altissimo dignitatis gradu deijci possint. Græci conuertunt illud *in perpetuum, & viros in victoriam*. Et verumque nomen *νῆς νητσα* significat. Exaltantur autem in victoriam hostium suorum, eum eisdem modis atque rationibus, quibus eos incommodis onerare, & miseros reddere nitebantur, summam gloriã adipiscuntur, vt ex exemplis adductis facile cognosci licet.

8 *Etsi fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis.*

9 *Indicabit eis scelera eorum, & opera eorum, quia violenti fuerunt.*

Accurate de toto genere bono, um hominum differit, quos in duas

duas formas distribuit, vna est eorum, qui cum essent boni in calamitates inciderunt, de quibus dixit versu superiori, ab eis Deū oculos suos non auerfurum esse. Altera forma est eorum, qui merito suo in calamitates, & miseriae venerunt debitamque suorum scelerum pœnam pendunt supplicijs tamē frugi facti sunt, de quibus modo agit. Hi igitur si fuerint vincti catenis, vel vt vniuersum calamitatis genus comprehendam, si fuerint in paupertatis vincula coniecti, ita vt vndique paupertate constringantur: quod quidquid est miseriae continetur: Et ita quod paupertatem vulgaris transfert, Hebraice est *ny honi*, quod Afflictionis vel Miseriae etiam transferri potest, vt transfert Chaldaeus *נפוד* scigupha afflictionis. Graeci tamen *πενιας* paupertatis conuertunt, sed eodem modo vtraque ratione intelligendum est, vt omne incommodorum, & ærumnarum genus significet. Si homines igitur iniqui iacturam, & detrimentum faciant, Indicabit eis opera eorum, &c. Id est; detrimentis & iacturis Deus eos ad scelerum suorum memoriam excitabit *Quia violenti fuerunt*, Id est, quia alijs detrimentosi, atque crudeles fuerunt, intelligant se pœnas luere. Id quod sepe accidit. Pœna enim natura sua apta atque cōnexa culpæ est, cū fuerit propter culpam per se, vique sua instituta. Quare fieri potest, vt scelera non reuocet in memoriam. Ita factum est, vt fratres Ioseph metu perculsi dicerent, Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. In qua re perinde facere Deus videtur, ac si iudex tormentis reo sceleris confessionem extorqueat.

10 *Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat: & loquetur, vt reuertatur ab iniquitate.*

Damna enim, & incommoda afferendo loquitur Deus, & suam voluntatem declarat, vt cap. 33. pluribus exposuit ipse Eliu, eisdemque vijs reuelabit aurem, id est, Faciet, vt eum audiant, & eius iussis obsecundent. Supplicijs enim Deus purgat, & recludit aures, ad quas cum vitijs, tum peruersa doctrina obstructus erat aditus veræ disciplinæ. Cuius rei multa in libro iudicum exempla extant, quo sæpe narratur filij Israel abducti, à Deo miserijs, & ærumnis fuisse reuocati. Quare dicit Zacharias, Veruntamen verba mea, & legitima mea, quæ mandauit seruis meis prophetis, nunquid nõ comprehendunt patres vestros? Et conuersi sunt, & dixerunt, Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras fecit nobis.

11 *Si adinuauerint, & obseruauerint complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria.*

Id id, si pœnis affecti grauissimisque malorum æstu iactati resipuerint,

Ex calamitate quos fructus ferat iniquus.

Genes. 42.

Zach. 1.

Qui respici-
seunt, quæ
bona confe-
quantur.

rint, & ad meliorem frugem redierint, audientes, & obseruantes præcepta Dei: præsertim illud, quod in primis tunc ad eos pertinet, vt vere poeniteat eos scelerum suorum *complebunt*. &c. Id est cum miserijs leuabuntur, tum tranquillam vitam agent, & multis gloriæ ornamentis augebuntur. Quocirca merito in spem illam ingressi sunt filij Israel dicentes, vt narrat Oseas, In tribulatione sua mane confurgent ad me. Venite, & reuertamur ad Dominum. Quia ipse cepit, & saluabit nos, percutiet, & erabit nos, viuificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Sciemus, sequemurque, vt cognoscamus Dominum: quasi diluculum præparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus, & serotinus terræ.

12. *Si autem non audierint, transibunt, per gladium.*

Id est, si homines iniqui supplicijs, à Deo pœnisque multati non resipuerint, extremam Dei experientur vindictam. Hanc enim gladium appellat, quo iniquos homines æterna morte absumet. Cuius speciem, Ioannes in Apocalypsi, vidit, cum filium hominis vidisse se narrat cum gladio ex vtraque parte acuto ex eius ore procedente. Falcem, etiam, siue gladium ex versione Græca Zacharias vidit volantem, quem venturum ait, ad domum furis, & ad domum iurantem in nomine meo mendaciter. Quo gladio Deus, per Esaiam Populi sui scelerà se vlturum minatur dicens, Quod si nolueritis & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Quia os Domini locutum est. *Et consumentur in stultitia.* Nulla enim maior stultitia, quam Deum totius scientiæ, & sapientiæ fontem, atq; adeo tanquam patrem animaduertentem non audire, sed eius consilia, & officij præcepta negligere. Quam ob rem scelerati homines, licet sapientes nonnullis quidam illorum videantur, stulti sæpe in scriptura vocantur. In Hebræo in eandem rationem ad verbum est, Peribunt, eo quod non scientiam, subaudiendam habent. Sicut dicebat Oseas, vt est in Hebræo, Perijt populus meus, eo quod non habuerit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te. Vt autem intelligantur Græci liberiori paraphrasi nonnunquam vsi fuisse, ita hunc versum, licet in eandem sententiam, reddiderunt *ἀνοήτως δὲ ἢ ἀσφρόδῶς τοῦτο, τῆ μὴ ἀκλῆσθαι αὐτοῦ ἐπιθυμῶν τὸ κλέειν καὶ δύνῃ τονθεῖσθαι μηδὲ ἀπὸ αὐτοῦ ἀποστῆναι* impios autem non seruat, eo quod ipsi Deum noluerint cognoscere, & quia admoniti obedire recularunt,

Apoca. I.

Zacha. 5,

Mala eorum
quos non poe-
nitet.

Osc. 4.

13 *Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt eum vin-
cti fuerint.*

Hoc proprium, & expressum est perditorum hominum ingenium, vt Deo stomachum facere non vereantur; etiam si Deus pro infinita clementia sua, & animi magnitudine pœnas, vt iudex ab eis, debitas non repetat, sed tanquã pater moneat, castiget, calamitates, & detrimenta inferat. Quoduis enim calamitatum genus oportet intelligere illa specie *Cum vinciti fuerint*. Vt reprimat eos & auxilio eius vehementer se indigere intelligant, quem irritare, & prouocare non dubitant, vt eum implorent, & in eius gratiam reduci studeant. Nihil tamẽ Deus tam benigna opera, & studio proficit, nihilo meliores, & saniores fiunt, tantum afflicti vicem suã, & casum acerbissimũ lamentatur, vt de fato, de fortuna, vel de hostium iniuria querantur: Dei tamen non recordantur, neque illorum incommodorum auctorem esse animaduertunt, neque vllum ex eo auxilium requirunt, sed vel ad opes suas, vel ad amicos, & notos frustra confugiunt. Nullis denique supplicij Deus ab eis officium extorquere potest. Quæ tam immanis illorum peruersitas Deum anxium, & sollicitum reddit, & ita consilij inopem, vt eũ describit Esaias dicentem, Dereliquerunt Dominum, & blasphemauerunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam vos vltra addentes præuaricationem, omne caput languidum, & omne cor mœrês à planta pedis vsque ad verticem capitis, non est in eo sanitas. Et alio loco hoc ipsum persequitur dicens, In omnibus his non est auersus furor eius. Sed adhuc manus eius extenta. Et populus non est reuersus ad percutientem se, & Dominum exercituum non exquisierunt. Is erat improbus ille Achaz, cui à duobus regibus obsessus, & in magna rerum angustia posito, cum spem faceret Esaias, & vt signum à Deo peteret, moneret, quo suã fieret certior salutis, respondit non petam, & non teretabo Dominum, id est, nullum faciam in auxilio Dei periculum. Cum igitur nullo modo sanari possint, vt fiat necesse est, quod sequitur.

Esai. 9.

Esai. 7.

14 *Morietur in tempestate anima eorum.*

Prover. 1.

Id est, calamitatibus non liberabuntur, sed merita morte absumetur. Sicut dixit Salomon illis, Interitus quasi tempestas ingruerit. Id est, interitus quem nullo modo vitare poterunt. Sed quod tempestatem vertit noster interpret, in Hebræo est נַחַר nohar, quod adolescentiam, atque pueritiam Hebræis significat, & ita vertit Chaldæus תַּלְמִית taliuta pueritia, & Græci ἐν νεότητι in adolescentia. Et ita explanatur. Cito morientur impij, immaturaque morte mul-

Psal. 54.

Genes. 38.

te mul-

te multabuntur, sicut canebat Dauid, Viri sanguinū, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Et in Genesi narrant de Her iuvene, & primogenito Iudæ, Fuit Her primogenitus Iudæ nequam in conspectu Domini, & ideo ab eo occisus est. Sed nomen נהר nohar ducitur ex radice נהר nahar, quæ proprie significat excutere; quare quidam Hebræi hoc loco interpretantur, Morietur in excussione, id est, calamitosissima morte. Quos vulgatus noster secutus videtur. *Et vita eorum inter effeminatos.* Quod inter effeminatos dicit Hebraice est בקדשים bacedesim. Significat autem frequentissime in scriptura nomen קדש cados sanctum, sed nonnunquam scortum atque cinædum, ut Deutero. 23. vers. 17. Non erit קדשה quedam meretrix de filiabus Israel, neque קדש cades scortator, id est, Scortum masculinum de filijs Israel. Et Reg. 14. vers. 24. Sed effeminati fuerunt in terra, & c. 22. vers. 46. Sed & reliquias effeminatorum, qui remanserāt in diebus Asa patris eius abstulit è terra. Fortasse paratum, & additum proprie significat, estque vocabulum medium, quod in bonam, & in malam partem accipi potest. Sicut facinus apud Latinos, & δαιμόνιον apud Græcos: in malam partem hic accipitur à vulgato, & Chaldæo, qui זנו זניה mare zenu Dominum scortationis transfert, & à quibusdam Hebræis. Habet igitur hic locus hanc sententiam, Vita eorum terminabitur, cum adhuc effeminati sunt, & scortationibus indulgent, id est, in iuuentute morientur, antequam ad virilem ætatem veniāt. Quidam Hebræus in commentarijs in bonam partem accipit nomē קדשים codasim, & ita hunc locū explicat. Vita eorum inter sanctos terminabitur, id est, Inter pueros, quos, quoniam innocentes sunt, sanctos appellat, hoc est cito morientur, atque adeo antequam ex ephæbis excedant. Græci vero in bonam partem etiam nomen illud accipientes ita vertunt *ὡς δὲ ζωὴ αἰώνιος ἀπολαύσασθαι τὸν θεὸν ἀπὸ πάντων*, vita eorum ab angelis vulnerata. Ut Her primogenitus Iudæ à Deo narratur occisus. *Eripiet de angustia sua pauperem.* Redit vnde egressus est exponens quid bonis viris futurum sit id est virum bonum seruabit, & malis liberabit, licet omni orbatus auxilio quibusdam videretur. Ut in se expertus dicebat Dauid, *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudivit eum, & de omnibus tribulationibus eius liberauit eum.* Quod autem vulgatus vertit liberauit in Hebræo est יהלך ic-halets, eruet, liberabit. Sed illud per metathesim litterarum Græci vel legisse, vel intellexisse videtur יהלך ielahets opprimet, vel affliget, nam ita vertunt *ἀπὸ ἀνθρώπων ἡσυχία δὲ θεοῦ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων*, eo quod affligerunt infirmum, & imbecillum, & est apra sententia contextui, ut sit alterius causæ redditio, cur tam cito iniqui viri, ut versu superiori

Psal. 33.

periori

periori dixit, animam agent. Similis eius, quam posuit cap. 20. So-
 phar, Luet quæ fecit omnia. Quoniam confringens nudauit pau-
 peris domum, &c. *Et reuelabit in tribulatione aurem eius.* Id est, non
 solum viris bonis calamitates nullo detrimento erunt, sed etiam
 commodum maximum hoc ex eis reportabunt, quod illis ad pie-
 tatē informabuntur, & diuinæ doctrinæ peritiores fient, id enim
 significat aurem eius reuelare, id est, Docebit eum. Dicit enim nō
 potest, quanta, quamque diuina prudentia cum augeant calami-
 tates, qui patienter eas & æquo animo tolerat, Dei fretus præsi-
 dio. Hunc fructum se ex illis suscepisse maximum intelligebat Da-
 uid dicens, Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustifica-
 tiones tuas. Græci conuertunt *κρίμα δὲ τοῦ θεοῦ ἐκείνῳ οὐκ ἐστὶν* iudicium mi-
 tium exponet. Tūc scilicet, cum morte multabuntur impij, vt ver-
 su superiori dixerat, quemadmodum dicebat Dauid, Virum iniu-
 stum mala capient in interitu, cognoui, quia faciet Dominus iu-
 dicium inopis, & vindictam pauperum. Itaque auris eorum Græ-
 cis fuit iudicium eorum. Quoniam nullus ante iudex eos audie-
 bat, vt æquum iudicium redderet, & ab indigna improborum op-
 pressionis liberaret. Sed tunc omnes iniquam esse intelligēt, cum
 improbos debitas pœnas persolvere viderint.

16 *Igitur saluabit te de ore angusto latissime.*

Os angustum vocat eam calamitatem, atque iacturam, quæ diffi-
 cile resarciri, & in qua vix exitus inueniri potest. Qua metaphora
 vsus est Dauid, dicens, Non absorbeat me profundum, neque vr-
 geat super me puteus os suum. In eaque re Deus amicis suis, quam
 eximius patronus sit, vehementer declarat, cum in summa rerum
 desperatione summam salutem affert. Quam significat *latissime* Psal. 68.
 dicens, id est, Latissime saluabit ex magna rerum angustia in am-
 plissimam vindicans latitudinem, vt dicebat regius vates, Præue-
 nerunt me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus prote-
 ctor meus, & eduxit me in latitudinem, saluum me fecit quoniam
 voluit me. Sed quoniam *ἔχθρῶν*, non solum angustum, vt vertit vul-
 gatus, sed etiam hostem, & inimicum, quod arctet, significat, ali-
 ter Græci hunc locum verterunt. Tum quod *saluabit* vertit vulga-
 tus Hebraice est verbum *סָלַח* sut. Quod proprie remouere signifi-
 cat. In eam ergo partem Græci verba hæc acceperunt, vt illis ad-
 huc iniqui hominis scelera exponantur, propter quæ penam il-
 lam maturæ mortis commeruit, ita vertentes *καὶ προσεπνεύσα τὸ πνεῦμα*
ἐν σοῖς ὡς ἐχθρῶν, & præterea decipit ore inimici. Qua re remouere,
 quod ad verbum est in Hebræo, Decipere esse intellexerunt: pro-
 nomen autem Te, quod etiam est in Hebræo, prætermiserunt pu-
 tantes,

Multa prudē-
 tia calamita-
 tes patientem
 augent.

Psal. 118.

Psal. 68.

Psal. 117.

- tantes personam esse certam pro incerta: sic enim prima, & secunda persona, vel in quotidiano sermone vti solemus. Est autem hominis iniqui ad omnem malitiam, & fraudem mentem versare suam, & dolo malo agere. Non est in ore eorum veritas cor eorum vanum est, linguis suis dolo se agebant, iudica illos Deus; ait Dauid. *Et non habente fundamentum.* Descriptio etiam est grauissimæ calamitatis, cum vndique agitatus homo vbi consistat, & acquiescat non reperit; qua etiam ratione incommoda sua describebat Dauid dicens, Infixus sum in limo profundum, & non est substantia. Et **pxm** mutfac fundamentum, vt couertit vulgatus voluit ipse ex **pxi** iatfac roborare, fundere deriuari. Et ita Hebræi vocant **pxm** mutfac centrum terræ. Ex eadem radice ortum esse Græci iudicant, sed quatenus fundere significat; atque aliter, & obscure quidem transferunt *ἀβυσσὸς καὶ ἀχλύς κατακλιθεὶς αὐτῆς* immensa effusio sub ipsa, lingua scilicet impij. Cuius, vt dixi, malitiam hoc versu persequitur ex versione Septuaginta virorum. Immensa vero effusio sub eius lingua quia nunquam maledicendi atque mentiendi finem facit, vt de illis narrat Dauid, Sepulcrum patens est guttur eorum linguis suis dolo se agebant, venenum aspidum sub labijs eorum, quorum os maledictione, & amaritudine plenum est. Chaldæus tamen, quem sequuntur Hebræi, nomen **pxm** mutfac, non in radice **pxi**, iatfac, sed in radice **pxt** tfac tfac arcare, reperiunt, & ita explicant, Liberabit (vt dixit) te ex ore angusto, & in eam ductet latitudinem, in qua nihil arcum, nihil angustum. Quia inquirentes Dominum non minuentur omni bono, ait Dauid. Et alio psalmo copiosa apud eum redemptio. Quam summam bonorum copiam, & plenissimam salutem verbis sequentibus magis amplificat. *Requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine.* Id est, ad mensam bonis omnibus abundantem sedebis. Id quod alijs verbis bonis viris pollicetur Dauid, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Eandem sententiam quam vulgatus interpres reddidit & Chaldæus. Existimoque fecidam personam hoc versu poni pro incerta atque infinita: quod Septuaginta viris placuisse diximus. Nā de toto genere vel salutis & felicitatis bonorum loquitur ex sententia vulgati, vel malitiam, & supplicij improborum, ex sententia Græcorum. Siquidem ipsi in hac persistente sententia hoc ita explicant *כי נתיבן נקי מעלם ונחלתם* & descendet mensa tua plena pinguedine, id est, Corruet, & euertetur splendida mensa hominis iniqui, & opiparis obsonijs instructa, bonis, quibus affluebat, spoliabitur. Caditque versio hæc ad verbum in Hebræa verba. Sic vt **pxm** nahat non sit ex radice

nahat quiescere ex quo nahat quies. Sed ipsa radix verbi nahat, quod est descendere. Cuius rei expressissimū fuit exemplū Balthasar, qui dum lætissimum, & splendidissimum agigaret conuiuium, manum vidit illam terribilem aduersus eum scribentem sententiam, & eadem nocte & mensa, & vita & regno fuit amplissimo euersus.

Dan. 5.

17 *Causa tua quasi impij iudicata est.*

Non facilis hic versus habetur, varietateque exponitur, sed plana atque simplex hæc mihi videtur explicatio. Vt quoniam hoc, & superiori capite tractauit, qualē se Deus & pijs, & impijs exhibeat. Quia ad totum id genus pertinebat, nūc ad speciem accedit, cuius causa huiusmodi sermonem induxit, vt illa sit syllogismi propositio, hæc vero assumptio, in qua iam dudum Iob amicos errasse diximus, quod in Iob conuenire putabant, quæ ipsi de vniuerso impiorum genere differebant, & ita toto cælo Eliud errabat, dicens *Causa tua quasi impij iudicata est.* Id est te Deus tanquam impium non tantquam pium tractat, ad te ille modus spectat, quo Deus cum impijs agit. Quia cum tātis incommodis vrgearis, nō dicis vbi est Deus, qui fecit me? sed potius eum optas in ius educere. Affligitque te Deus, vt respicias, eumque audias cumque secus facias, transibis per gladium, & in stultitia consumeris: quia tanquam simulator, & callidus prouocas iram Dei, neque clamās cum vincitū sis. Morieturque in tempestate anima tua, & vita tua inter effeminatos. Quidquid denique hoc, & proxime superiori capite de vniuerso dixit impiorum genere his verbis in Iobum quadrare sumo eandem Hebræa verba declarant sententiā, quæ sic ad verbū habent, Iudicium scelerati impleuisti. In eadem rationem dicitur, quod sequitur. *Causam iudiciumque recipies,* impij subaudi. Verbum de verbo in Hebræo est, Iudicium, & ius sustentabunt, vel apprehendēt. Cum verbi suppositum quidam Hebræus impios esse putat id est impij eas pœnas persoluēt, quas ius, & æquitas postulat. Alijs placet verbi suppositum esse iudium, & ius, In hanc sententiam, Ius, & iudicium sustentant omnia. Forte verbum est intransitiuum, vt loquuntur grammatici, in hanc rationem, Ius, & iudicium consistunt. Id est, licet tua causa quasi impij iudicata sit, iure id, & æquo iudicio factum fuit, non iniuria, & iniquo iudicio, vt tu significare videris. Quæ expositio mihi certe probatur. Græci loco huius versus hunc ponunt *ἐκ δὲ τῶν οὐκ ἀποδεδειγμένων κρίμα* iustorum iudicium non tardabit. Cur id facere potuerint, diximus in proœmio ex Augustini sententiā. Coharetque maxime id cum superiori versus, vt ab eisdem Græcis conuersus est, nam in eius sine improborum

pœna

Psal. 72.

Psal. 9.

Ere bonorū
est suplicium
magnum.

pœna significabatur. Coniungitur enim sæpe in scriptura sacro-
sancta bonorum iudicium cum improborum supplicio. Iudicabit
pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit ca-
lumniatorem, Ait Dauid, Et alio loco, Quoniam fecisti iudicium
meum, & causam meam sedisti super thronum, qui iudicas iusti-
tiam, increpasti gentes, & perijt impius, nomen eorum delesti in
æternum, & in seculum seculi. Et fortasse, quia hoc versu, vt expo-
suimus, significabat Eliu Iob pro impietate sua merito puniri,
hunc versum posuerunt, indicantes hoc esse bonorum iudicium,
è quorum re certe est iniquorum supplicium, vt desinant tam pe-
tulanter illis insultare, & eorum mores insolenter despiciere. Qua
de causa dicebat Michæas, ne læteris inimica mea super me, quia
cecidisti, &c. iram Domini portabo: quoniã peccaui ei: donec cau-
sam meam iudicet, & faciat iudicium meum, &c. Et aspiciet ini-
mica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me, Vbi est Do-
minus Deus tuus? oculi mei videbunt in eam. Nunc erit in con-
culcationem, vt lutum platearum.

18 *Non te ergo superet ira, vt aliquem opprimas.*

Modeste delictorum reprehendit Iob, quorum pœnas illum pen-
dere putabat, commemora officij præcepta, quasi diceret, Tecum
tanquam cum impio agitur, vt aiebat superiori versu, Quia inflā-
matus ira aliquos oppressisti, In quo acrius reprehenderat eum
Eliphaz cap. 22. Et propter malitiam tuam plurimam, & infinitas
iniquitates tuas abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine cau-
sa, & nudos spoliasti vestibus. Sed Hebræa verba sunt valde ambi-
gua: quare obscurus hic locus habetur, illa tamen verbum de ver-
bo, ita traducemus. Quia ne forte ita remouere te faciat in excul-
sione. Græci autem ita transferunt θυμὸς δὲ ἐπ' ἀσεβείας ἔσται δι' ἀ-
σεβείας δώρον ὄν ἐδέχοντο ἐπ' ἀδικίας ira autem aduersus impios
erit propter multitudinem donorū, quæ inique susceperunt. Con-
uenit autem vulgato cum Græcis in hoc: quod vtrique putarunt
his verbis Iobum ab Eliu alicuius officij commoneri. Differunt
autem in eo, quod vulgatus putauit, eum ne aliquem opprimeret
monere: Græci autem ne munera inique susceperet. Huius diuersi
ratis causa est vox ambigua πῶς sepec, quæ & excusionem, & suf-
ficientiam significat. Excusionem vulgatus intellexit, eius ratio-
nis quam Eliphaz capite 22. exposuit, Abstulisti pignus fratrum
tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus, & ob eam rem, ne
aliquem opprimas traduxit. Septuaginta vero viri sufficientiam
vocem Sepec significare iudicarunt, sicut & Chaldaeus, Quocirca
paraphra-

paraphrasi illam sufficientiã explicarunt, quam magistratus inique muneribus suscipiendis sibi pariunt. Hinc alia differentia nata est, vt vtrique reliqua verba ad suam significationem accommodarint. Nam iram, quam nominant Hebræa verba, vulgatus lo bi esse intellexit. Tum verbum אַרַב sit, quod remouere interpretati sumus, significat etiam incitare: cuius significationis vulgatus interpret rationem ducens, Non te superet ira, conuertit. Græci vero iram, cuius hic mentio fit, Dei esse putarunt, & propterea illo modo reddiderunt. Illa autem leuis differentia est, quod vulgatus de secunda persona Græci de toto impiorũ genere enunciant. Nam, vt diximus hoc capite aliquando fit, quod in familiari sermone sæpe vsu venit, vt certa pro incerta persona ponatur. Alia etiam probabilis huius loci explicatio placet Hebræis, & quibusdam Latinis, Ne forte ira Dei te expellat, cum excussione, id est, cum aliqua magna iactura atque supplicio, Vel vt alius Hebræus, Expellat te vna cum sufficientia tua, id est, Simul cum fortunis vitam amittas. *Nec multitudo donorum inclinet te.* Videtur significare, Vt hæcenus te inclinavit. Quo peccato principes ac magistratus teneri scelus est grauissimum. Cuius principes populi sui arguit Esaias, Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. Eandem sententiam Græci expresserunt ἐκ τῶν ἑθελωνταρίων voluntariam mentem munera appellantes, quod nõ debita sint, sed liberaliter tribui videantur. In Hebræo autem est כָּפֶר coper, quod Donum vulgatus vertit, & Voluntariam mentem Septuaginta viri. Significat autem proprie redemptionem, vel precium, quod in aliqua re expianda tribuitur. Recteque dona vulgatus, & Græci intellexerunt, quibus se rei iniquis iudicibus purgant. Hebræi autem, & quidam Latini in illa posita eorum superioris huius versus parte persistentes, ita id explicant, Ne te forte ira Dei expellat sic, vt nullo precio nullaque redemptione scelus expiare, & supplicium redimere possis. Qua dicendi ratione, vsus est Dauid ad significandum mortem vitari non posse, neque vllis opibus opulentos homines illam redimere posse, Frater nõ redimet, redimet homo, & non dabit Deo placationem suam, & precium redemptionis animæ suæ. Vtiturque eodem Hebræo, quod hic ponitur verbo, כָּפֶר coper.

19 *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione.*

Illi succenset eodem modo quo antea, tradendo officij præcepta, quæ ab illo prætermissa fuisse significat. Id est, contine arrogantiam, qua antea eras. Illud autem est difficillimum officij præ-

Esai. 1.

Munera suscipere.

Psal. 48.

Superbus
quomodo sa
netur.

ceptum, & quod vix ab vllō homine præstitum vnquam fuisse cre
dam, vt arrogans, & superbus homo arrogantia & superbiam ab
que tribulatione deponat, id est, Vt fastidium, & animos submit
tat, cum prosperam fortunam trahit, & antequam vllam calami
tatem accipiat, vt denique se humiliet, (vt ita loquar) antequam
à Deo humilietur. Quare vix fieri posse credo, vt sine iactura, aut
incommodo vllō vir superbus sanetur. Quare, vt ignominia affi
ciatur, tanquam singulari morbi sui difficillimi remedio optan
dum est. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum
Domine. Erubescant, & conturbentur, in seculum seculi, & confun
dantur, & pereant, ait David. Sunt etiam hæc ambigua verba in
Hebræo, quare varia declarantur. Nam quod Depone vertit vul
gatus. Hebraice est verbum הָרַע harac, quod proprie est ordina
re, quod Magnitudinem vertit, est שָׁוָה suah, quod opes, & poten
tiam nonnunquam, sapius autem clamorem declarat, vulgato hic
potentiam, & opes significauit. Quæ non alia ratione componun
tur, & ordinantur, quam arrogantiam, quam natura ingenerant
minuendo, & reprimendo, & ob eam rem illo modo transfert vul
gatus. Hebræi vero aliter explicant, illi quam posuimus eorum
superioris versus explanationi hanc ita contextentes, Nunquid
æstimauit opes, & facultates tuas, quò illarum causa te interitu
liberet? Est enim in Hebræo הֲאֵינִי ha nunquid interrogas coniunctio:
Græci vero non opes, sed clamorem, vt frequentius significat no
men שָׁוָה suah hic significare putarunt, ita vertentes *deu seas*, depre
cationis, coniungiturque hic genitiuus, cum sine superioris ver
sus, vt ab illis conuersum fuisse diximus, Non te inclinet volunta
ria mens deprecationis intellexerunt enim illi, Eius, qui ordinat
clamorem, & ob eam rem sic traduxerunt. Et illud, quod conuer
tite vulgatus *absque tribulatione* In Hebræo est בְּצָר betsar, quod
si ב bet, sit litera accidentalis, vt grammatici loquuntur, ad ver
bum significat, quod intellexit vulgatus, Non in tribulatione, &
accidentalem esse intellexerunt etiam Græci. Sed ב lo non nega
tionem, sed relatiuum ei esse putarunt, vt quiddecim locis in scri
ptura vsu euenire Hebræi demonstrant. Intellexerunt igitur, In
tribulatione ei. Nam ita conuertunt *in ἀνάγκη ἢ ἐν στενοῦ* in ne
cessitate positōrum infirmorum. Quidam Hebræus littera ב bet
accidentalem esse opinatur, & in angustia vertendum putat. Alij
vero multi non accidentalem, sed radicalem, vt illorum verbis
vtare esse existimant, & tunc aurum nomen בְּצָר betsar significat.
Quare ita exponunt, Non aurum, id est, Neque opes, neque aurum
tuum æstimabit Deus ad te ab interitu vindicandum. & omnes ve
bustos

bnstos fortitudine. Verbum id de verbo conuersum est, & ita Græci reddiderunt eodemque modo Latinus, & Græci, id intellexisse videntur, vt eum admoneat officium, quod bonus princeps facere debet, vt potentes, & viribus valentes coerceat, ne pauperibus & infirmis hominibus iraudi sint, neque eorum potentia impediatur, quo minus æquum ius omnibus statuatur. Hebræi autem suam superioris versus partis expositionem sequentes exponunt, id est, Deus neque opes, neque aurum, neque copias vllas tuas, aut vires eorum, qui tibi subsidio venient; nulla denique re ab interitu vni dicari poteris.

20 *Ne protrahas noctem, vt ascendant populi pro cis.*

Hanc interpretationem amplectuntur Hebræi facileque eam suæ duorum superiorum versus explicatiōi coniungunt. Id est, sicut neque auro, neque vllis opibus interitum vitare poteris, ita neque vllis populorum ciuiumque præsidij. Quare ne diu dormias, & securus sis, fretus quòd populi de suo principe solliciti, & rem suam agi putantes ad te liberandum veniant. Quia frater, vt ait Dauid, non redimet.

Psal. 48.

21 *Caue ne declines ad iniquitatem: hanc enim cæpisti sequi post miseriam.*

Placet interpretibus de illa id iniquitate ab Eliu intelligi, quam amici temere in Iob conferebant, existimantes illum negare Dei prouidentiam. Quod vero dicit. *Hanc enim cæpisti sequi post miseriam.* Hoc enim magnum periculum est ab ærumnis atque miserijs, ne illa insana obrepat opinio, vt homines existiment dolore compulsi, à Deo res humanas non curari, aut numen esse crudele. Vt ille qui dicebat.

Dij si qua celo est pietas, quæ talia curet.

Et ille.

Quem non incusavi amens hominumque Deumque.

Et ob eā rē bonis viris cum miserijs conflictantur, Dauid præcipit, Viriliter agite & confortetur cor vestrum omnes, qui speratis in Domino. Sed hoc periculum longe maius est à diuitijs, sicut dicebat Dauid, Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias & dixerunt quomodo scit Deus, & si est sciētia in excelsis. Et Salomon in prouerbij, ne forte fatiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est Dominus? Quare hæc verba aliter Græci redderunt *ὁ θεὸς τίς ἐστιν ὁ κύριος ὁ πτωχῶν* ab his enim à paupertate liberatus es, id est, Securior es pauper factus ab hoc perfidia: felle.

Quod sit periculum ab ærumnis.

Psal. 72.
Quod periculum à diuitijs.

22 *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua.*

Quare nemo se vel auro, vel alijs opibus, aut populi praesidijs ab eo se defendere poterit, cum mortem afferre voluerit, nullaque tanta detrimenta sunt, quae ab ipso resarciri non possint. In eandem recidit sententiam, quod est in Hebraeo & Graeci auctores transferunt Deus exaltabit in fortitudine sua. Quare in eo vel in summa rerum desperatione sperandum est, & reliqua omnia subsidia contemnenda sunt, Est enim qui humiliat, & exaltat circumspector Deus, Ut ait Ecclesiasticus. *Et nullus ei similis in legislatoribus.* Quia solus, nec labi neque decipi potest nec in dictis, aut factis errare eodem argumento intelligitur, quod est ad verbum in Hebraeo, Quis sicut ipse docet. Cumque doceat, & instruat detrimentis, & incommodis inferendis, ut capite trigesimo tertio persecutus est ipse Eliu, qui graui & iniquo animo detrimenta & incommoda patitur, significare videtur, Deum praestantissimum non esse doctorem, sed alia meliore via doceri posse. Eodem modo intelligitur, quod reddunt Septuaginta viri *τίς γὰρ ὅτι κατ' αὐτὸν δουλεύει* quis potens cum ipso comparabitur.

Eccli. 7.

23 *Quis poterit scrutari vias eius? aut quis potest ei dicere, Operatus es iniquitatem?*

Deum non
posse errare.

Hoc argumento probat Deum nullo modo errare posse. Quia nullus cum corrigere potest, quod si erraret ipse, in eo errore posset vniuersitas versari, qui nullo pacto corrigi posset: quare diu non posset consistere, sed tandem omnia ruerent, & ad nihilum redigerentur, quod est absurdissimum. Quo argumento probauit Iob capite nono summam Dei potentiam, Quis dicere potest, Cur ita facis? Deus cuius irae nemo resistere potest, sub quo curuatur, qui portant orbem.

Iob 9.

24 *Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt iuri.*

Viros vocat viros sanctos, & ad ecclesiam Dei pertinentes, per quorum manus sacrosancta Dei doctrina tradebatur, cum nulli extarent tunc libri. Deum autem esse incomprehensibilem, & cuius omnes rationes cognosci non possint, semper ecclesia tradidit. Quare insanum, & temerarium est cunctorum operum & consiliorum eius causas quaerere: sed scientes quod nos lateant credere, oportet iustissimas & honestissimas esse. Propterea dicit. *Memento quod ignores, &c.* Et sine. *κ.* aleph legisse vulgatus videtur, verbum Hebraeum *תשגי* tasgi, a verbo *שגג* sagag errare ignorare, cum. *κ.* aleph vero est a verbo *שגג* saga, quod est magnificacere, & ita intelligunt Hebraei

Memen-

memēto, quod magnificias opus eius. Græci etiam $\mu\upsilon\upsilon\delta\eta\tau\alpha\ \tau\omega\ \mu\epsilon$
 $\gamma\alpha\lambda\alpha\ \tau\omega\ \epsilon\ \rho\gamma\alpha\ \alpha\upsilon\tau\omega\ \epsilon\tau\iota$. Memento, quod magna opera eius sunt. In ean-
dem tamen rationem vtrumque dictum est, hoc est, Dei opera mi-
rari tantum debemus, neque eorum causas inuestigare, cum nul-
lo modo à nobis inueniri possint. Illud etiam quod. *Cecinerunt*, vul-
gatus conuertit, in Hebræo est שָׂרַר foreru, quod si est à radice שָׂר
fur canere, & intueri significat. Sin autem à radice שָׂרַר farar do-
minari, & principatum gerere declarat, ex quo nomē שָׂר far prin-
ceps. Vulgatus Chaldæus, & Hebræi ex illa radice esse voluerunt,
quam ob rem canere & laudare conuertunt: Græci ex hac: quare
obscurius $\nu\sigma\epsilon\zeta\alpha\upsilon$ dominati sunt, traduxerunt. Puto tamen in eandē
rationē dictum esse, qua & intueri, laudare, id est, eorum operum
dominati sunt, quorum videndorum, vel laudandorum eis pote-
stas facta est.

25 *Omnes homines vident eum.*

Cum eius opera conspiciunt in quibus eius sunt impressa vesti-
gia. Pro certo enim ex creaturis cognoscitur Deum esse. Quia
quod notum est Dei (vt Paulus ait) manifestum est in iis: Deus
enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per
ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque
eius virtus, & diuinitas. Potest etiam relatiuum *eum* vt est in He-
bræo בִּי bo, opus referre, in hanc sententiam, Omnes homines vi-
dent eius opus. *Vnusquisque intuetur procul*. Deū vel opus, Deū, quia
neque eius immensam naturam, neque diuina attributa cognos-
cit, sed existere tātummodo, opus autem, quia eius causas, atque
rationes minime quidem assequitur.

26 *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram: numerus annorum eius
inestimabilis.*

Id est, Deum nullo modo possumus comprehendere, quod reliqua
sua oratione persequitur, id probans ex mirabilibus eius operi-
bus. Quæ eo pertinent, vt probet cum Deo, vt Iob optabat, non ef-
se disputandum, neque rationes consiliorum eius indagandas.

27 *Qui aufert sillas pluuia, & effundit imbres ad instar gurgitum.*

Demonstrat Dei potentiam summam ex meteoris, quod eius vo-
luntate fiant ita, vt pluias cohibere, vel multis imbribus terram
augere possit. Ex hac re eum laudat etiam Dauid, Rigans mon-
tes de superioribus suis. Quod autem ad instar gurgitum conuer-
tit vulgatus, Hebraice est לִיֵּעַדו leedo, significat autem רֶאֶד ed He-
bræis vaporem materiam pluuia, & aliorum meteororum. Quare
vertere possumus etiam ex vapore eius, sed quia calamitatem

Deus ab om-
nibus esse co-
gnoscitur.
Rom. 1.

De fulmine
& tonitru.

De meteoris.

Psal. 103.

etiam significat, forte ita vertit vulgatus. Græci νεφέλην nubem transferunt.

28 *Qui de nubibus fluunt.*

Ponit aliam propinquiorem imbrum materiam nubes. Quod etiam mirabilis sit ipsa nubium in cælo coactio, ita etiam Deum laudat Dauid, *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Quæ prætexunt cuncta de super.* Id est, nubes longe lateque expanduntur, & totam, quæ ex pavimento apparet complent aeris regionem. In Hebræo hoc ita ad verbum ponitur, Desluent super multos homines. Sed propius accessit vulgatus ad hebræam sententiam quam alij classici interpretes, qui eam prætermisisse videntur, & aliam eius loco posuisse. Forte quod altera versus parte, & superiori versu hæc continebatur sententia. Græci ita conuertunt ἐκκλίσσε δὲ νεφέλη ἀμυδνί των βροντῶν obumbrat nubila ineffabilibus tonitruis. Chaldaus longe secus, est tamen eius versio consideranda כַּאֲשֶׁר מוֹשֵׁה צִוְּתָהּ דְּבַר נְשֻׁבָה ceasu metul tseluta de bar nasrab, sicut sanitate propter precationem, sermonem hominis magni, id est, Nubes desluent, sicut sanitate. Quoniam dixit superiore versu, Deum nubes cohibere. Licet id tamen decreuerit, ait Chaldaus, precibus boni viri, quem merito hominem magnū appellat, decretum reuocat, & largum prestat imbrem. Ut accidit temporibus Eliæ, qui dixit Achab, *Viuat Dominus Deus Israel in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuiæ, nisi iuxta oris mei verba.*

29 *Si uoluerit extendere nubes quasi tentorium suum.*

Id est, ipsa nubium extensio per se, licet aquæ ex eis non desluent, est mirabilis. Quod tanta æquabilitate tam longe lateque diffusæ vniuersum cælum obtegāt. Magnificientia eius discurrunt nubes, ait Moyses, Vocat autem nubes tentorium Dei, quod quasi tectus, & inclusus apparere soleat, ut narratur in Exodo, Gloria Domini apparuit in nube. Narrat etiam Matthæus in historia transfigurationis Christi, Ecce nubes lucida obumbravit eos, & ecce vox de nube dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Hoc Dauid significat dicens, *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas vëtorum.* Sed quod vertit vulgatus. *Quasi tentorium suum.* In Hebræo ad verbum est, Clamo res tentorij sui ita vocat tonitrua, quæ in nubibus fiunt, ita Chaldaus vertit רִכְפַּת עֲנַיָה ricpat hanane tonitruum nubis eius, Græci conuertunt ἰσότιμα ἀκρονδὲς αὐτῶν æqualitatem tētorij eius. Cum enim hic versus versetur in declarando nubium magnificentissimo apparatu refert, vtrum parum ex hoc vel illo adiuncto fiat.

Psal. 145.

Æ. Reg. 17.

Nubes tentorium Dei.

Deut. 33.

Exod. 16.

Matth. 17.

Psal. 103.

30 *Et fulgurare lumine suo de super* idest, si voluerit lumine suo nubem illustrare, quo eximia nubis pulchritudinis species constat. Si enim nubes, vel solis, vel lunæ lumine desituantur, neque ornatum, neque pulchritudinem ullam habent. *Cardines quoque maris operiet.* Cardines maris quidam vocare putat imas eius aquas, quas operire dicit, quod semper in occulto lateant. Sed non tam apte contexti videtur, cum de nubium splendore loquatur, de abditissimo mari sermonem inducere. In Hebræo est, Radices maris teget. Et putant quidam oras, portus, & sinus maris eius radices appellari. Alij dicunt maris extremitatem radices eius nominare, in qua variorum fluctuum obliquitas radicem speciem referre videtur. In quam sententiam vulgatus etiam trahi potest, vt extremitatem maris eius cardines vocet: quia in illa extremitate mare huc, & illuc tanquam in cardine vertitur. Chaldaeus etiam, qui *רפח* hic radices transfert, & descripte contextitur, vt lumine vehementer ipsum mare ornari fingit, & vero maris species lumine collustrata nubium adeo simili est, vt Homerus nubes Oceanum appellarit. Græci etiam ita exponi possunt conuertentes *ρίζοματα τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἕν* radicamentum maris operiet. Praesertim, quod *καλλίστην* Græcis nonnunquam est ornare, quibus adductus rationibus hanc interpretationem magis probo.

31 *Per hac enim iudicat populos.* In Hebræo est *ידין* iudicabit, quod verbum æquo iudicio punire nonnunquam Hebræis significat, quem Hebraismus nonnunquam retinet vulgatus. Vt Gene. 15. vers. 14. Gentem cui seruitur sunt, ego iudicabo. Ita nubibus Deus multos populos punit, cum cohibet eas, ne vllus ex eis desuat imber. Vt vineæ suæ ipse feminatus est, Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Et in leuitico, Dabo vobis æalum de super, sicut ferrum. Quod malum eis temporibus Eliæ venit, vt citauimus ex 2. lib. Regum. & *dat escas multis mortalibus.* Nam pluuia fruges aluntur, vt Esaias pollicetur, Et dabit pluuiam semini tuo, vbicumque seminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberimus, & pinguis.

32 *In manibus abscondit lucem, & præcipit ei, ut rursus adueniat.*

33 *Annunciat de ea amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.*

Obscure hi duo versus sunt duplicique longe diuersa ratione explicantur. Quidam sententiam eorum moralem totam esse volūt, alij naturalem: quam ambiguitatem, sicut Hebræus, sic & Latinus interpretes reliquit. nam vtranque vterque capit sententiam

Esai. 5.
Leuit. 26.
Esai. 30.

Græci ad moralem sententiam non nihil inclinare videtur. Chaldaus autem moralem tantum amplectitur. Nā ita conuertit, Propter rapinam manuum prohibet pluuiam, & constituit ei, vt descendat propter orantem, Annunciat super eum iustitiam amici sui, zelum & indignationem auferit ab eo. Id est, vir bonus precans Deo commemorat merita sua, cum amicus eius sit, qua re iram, & indignationem eius mitigat. Secundum quam interpretationem Hebræa ita verbum de verbo exponi possunt, Propter manus abscondit pluuiam. Et præcipit ei propter intercessorem. Et narrat super eum amicum suum, zelus, indignatio super ascendens. Id est, Zelus, & indignatio super ascendit, hoc est, euanescit, & auferitur. Nam מאור or, quod vulgatus lucem conuertit, significat etiam pluuiam. Quod verò vertit *vt rursus adueniat*. in Hebræo est פגה pagah, & occurrere, vt intellexit vulgatus, & intercedere, vel precari, vt Chaldaus, vt Genes. 23. vers. 8. פגה pighu intercedite pro me apud Ephron filium Seor, vt vertit ipse vulgatus. Quod etiam possessionem vertit vulgatus, zelum verti potest, vt sit הה pro א aleph, quod ad eam transfert, Hebraice tantum est Ad, quod super potest etiam reddi. Illud *possit ascendere*, Hebraice est ascendens. Quare dubium non est quin versio Chaldaica quadret in Hebræa verba. Quam sententiam versione. 28. versus huius capituli à Chaldaeo etiam tractatam fuisse notauimus. Habet etiam vulgatus noster moralem sententiam, licet alijs verbis. Id est Deus propter hominum scelera abscondit lucem, vt factum est in Ægypto propter Pharaonis contumaciam, in Hierusalem, quod Christum perfide necauerit. Quam lucem iterum reuocat precate aliquo viro bono, vt precante Moysè, Lux Ægypto restituta fuit. Quam lucem nunciat Deus amico suo eius esse possessionem. Nam amici Dei filij lucis appellantur à Christo, Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis. Et ad eam possit ascendere, id est, quod lucis participes esse possint. Nam dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. Qui est, & Deus, & lux vera; quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Græci facile ex his in hanc sententiam explanari possunt. Tantum in eo longius differunt à Latino interprete, quod illud, quod ipse transfert, Ad eam possit ascendere, in Hebræo est הולה hole ascendens. Alijs vero punctis, vt Haula proferamus, significat iniquitatem, & ob eam rem Græci traduxerunt *אפי אדניאס* de iniquitate, id est, Lucem auferendo nunciat, id est, ostendit scelus esse factum. Quidam tamen Hebræi, quos nonnulli Latini sequuntur, naturalem existimant hos duos versus habere sententiam, vt sicut superioribus versibus

Exo. 10.
Matth. 27.

Ioan. 1.

fibus summam Dei potentiam demonstrauit ex eo, quod nubes cogat, ita his versibus ex eo, quod fulgura fulmina ve faciat. Sicut Homerus Ionis potentiam, & maiestatem declarat, eum vocans τῆρσι καὶ πῦρσι fulmine gaudentē, velut interpretatur Eustathius litterarum methathesi, Fulmine in fugam conuertentem. Ita ergo Hebræa explicat, In nubibus suis abscondit lumen, nā כַּפַּיִם cappaim, quod fere semper manus, nubes aliquando significare dicunt, vt intelligitur ex Thren. 3. vers. 41. Leuemus cor nostrū ad כַּפַּיִם cappaim nubes, ad Deum. Vulgatus tamen transfert, Cum manibus ad Deum. Saltem connexa proprie significare dicunt, vt probatur ex eius radice כַּפַּף caphaph, quæ incuruare significat, Lumē quod in nubibus abscondit exhalationem esse exponunt, quæ ita vocatur, quod facile inflammetur: est enim vapor calidus, & siccus. Reliquum autem versus sic interpretantur. Et præcipit ei in occurrente, id enim nomen Hebræum etiam significare diximus. Occurrentem autem nominare intelligunt vaporem frigidum & humidum, in quem incurrens exhalatio; & vndique ab hoc vapore, & à frigore mediz aeris regionis obsessa, vt declinet contrarium se in angustum contrahit, quo fit, vt inflammetur: impulsaque à contrario excutitur, nubem abrumpens, & ita fulmen, & tonitruū fit. *Et annunciat de ea amico suo.* Ita exponit quidam Hebræus in commentarijs, & amicum eius esse intelligit alium similem eius propinquum vaporem, cum quo coniungitur, vt fortius vtriusque contrario resistat. Quod effictione personæ poetica ratione annunciare dicit amico suo. Alij tamen Hebræi יָרֵחַ reho, quod amico suo vulgaris, & hic Hebræus vertunt, Tonitru declarāt, vt eius radix sit יָרָה rohā vociferari. Et ita exponunt, hanc exhalationem nubibus esse inclusam declarat ipsa nubes tonitru. Quod sequitur hoc vltimo versū ita explicant, Zelus, indignatio super ascendentem, id enim Hebræa verba etiam significare diximus, quibus verbis declarari dicunt inflammationem, & eruptionem fulminis. Potest etiam, vt exponit Latinus interpres, in hanc rationem ita declarari. *Annunciat de ea amico suo, quod possessio eius sit; & ad eam possit ascendere.* Id est quod eam vincere, & loco pellere possit. Vt fit translatio è bello petita, cum aliqui in perniciem alterius conspirant. Quæ explicatio in eo tantum superiori mihi præstare videtur, quod aptius cum sequenti capite connectitur.

C A P. XXXVII.

- A** **S** *uper hoc expanit cor meum, & emotum est de loco suo.*
 2 *Audite auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem.*
 3 *Subter omnes celos ipse considerat, & lumen illius super terminos terræ.*
 4 *Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius.*
 5 *Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna, & inscrutabilia.*
- B** 6 *Qui precipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuijs, & imbris fortitudinis suæ.*
 7 *Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.*
 8 *Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur.*
 9 *Ab interioribus egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus.*
 10 *Flante Deo concrefcit gelu, & rursus latissimæ funduntur aquæ.*
 11 *Fru mentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum.*
 12 *Quæ lustrant per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum.*
- C** 13 *Siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocumque loco misericordia suæ eas iusserit inueniri.*
 14 *Ausculta hæc Iob: sta, & considera mirabilia Dei.*
 15 *Nunquid scis quando præcepit Deus pluuijs, vt ostenderent lucem nubium eius.*
 16 *Nunquid nosti semitas nubium magnas, & perfectas scientias?*
 17 *Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro.*
 18 *Tu forsitan cum eo fabricatus es celos, qui solidissimi quasi ære suffi sunt?*
 19 *Ostende nobis quid dicamus illi: nos quippe inuoluimur tenebris.*
 20 *Quis narrabit ei, quæ loquor? etiam si locutus fuerit homo denotabitur.*
 21 *At nunc non vident lucem: subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.*
 22 *Ab Aquilone aurum venit, & ad Deum formidolosa laudatio.*
 23 *Digne eum inuenire non possumus: magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest.*
 24 *Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes.*

super

1 *Super hoc expansit cor meum, & emotum est de loco suo.*

Id est, vehementer, miror hoc naturæ miraculum, fulgura atque tonitrua. Quod si prima extremi superioris capitis nobis magis placeat expositio, pronomen *hoc* refert sequentia in quibus de fulgure, & tonitru etiam agitur. Est autem hominis deuoti Deoque addicti res naturales animo contemplari in eisque diuinam potentiam mirari. Quod faciebat Dauid, vt ex multis psalmis, quibus res naturales cecinit, intelligitur, ex psalmo præsertim 103.

Res naturales contemplari hominis est Deo deuoti.

2 *Audite auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem.*

Qui subaudi considerare voluerit audiet tonitru, quod appellat terrorem vocis suæ, & sonum de ore illius procedentem. Vox enim Dei à Dauid appellatur tonitru psalmo. 28. Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, &c. Vox Domini intercidentis flammam ignis, terrore dicit vocis eius, quod homines tonitru vehemente natura terreantur, fulminis præsertim memoria.

3 *Subter omnes calos ipse considerat.*

Quoniam superiori versu tonitru meditationem Dei appellauit, ita enim proprie exponitur *הנהגה* hege, vt Septuaginta interpretati sunt: quod vulgatus planius vertit Sonum. Et recte subter omnes calos considerare dicit, cum subter eos hunc reddit sonum. In Hebræo tamen est *ישירו* isreu, quod etiam verti potest, Directio eius. Chaldaus enim *תרעומות* terisute cursus eius vertit, quem Græci *ἀρχή* archè principatum eius vocant. Et placet quibusdam Eius fulmen referre, sed mihi magis probatur tonitru de quo superiori versu disseruerat. *Et lumen illius super terminos terræ.* Lumen illius est fulgur aut fulmen, idem autem est, subter terminos terræ, Hebraice subter alas terræ, quod subter calos, id est, lumen illius fulgurat, aut coruscant in media vt vocant philosophi aeris region qua meteora sunt.

4 *Post eum rugiet sonitus.*

Post fulmen fulgur ve tonitru tonabit; semper enim fulmen fulgurq; sequitur tonitru. Licet, n. simul edantur, prius tamen cernitur fulgor, quā sonitus audiatur. Quod motu sonitus ad aures perueniat: oculi tamē sine motu vlllo lumen consequantur. *Tonabit voce magnitudinis suæ.* Diximus iā vocem Dei tonitru appellari, quæ quia

quia magna est, vocem magnitudinis suæ nominat. Hoc etiã Graeci significant *ὑπεροχὴ αὐτῆ* superbiæ suæ conuertentes. *Et non inuestigabitur, cum audita fuerit vox eius*, Id est, nihil est, quod inuestiges, postquam tonitru audieris, nam conspicietur statim, vt audietur tonitru, si non ante conspectum fuerit. Hæc sententia planius Hebræis verbis declaratur. Quia *אָפְרַיִם* hacab non solum inuestigare, sed etiam remorari, & retardare significat. Et ita ad verbum transferemus, Non retardabit eos, cum audita fuerit vox eius. Id est, non retardabit sonitum, & vocem magnitudinis cum audita fuerit luminis vox. Paucis itaq; vtraque editio significat simul fulgura, & tonitrua emitti. Idem Graeci, sed obscurius significant.

5 *Tonabit in voce sua mirabiliter.*

Diximus iam vocem Dei vocare tonitru, forte, quòd magna sit, illa dicendi ratione qua Hebræi res magnas Dei vocare consueuerunt, vt montes altissimos montes Dei. *Qui facit magna, & inscrutabilia*. Inscrutabilia vocantur ea, quorum causas inuestigare non possumus. Existimo autem causas omnes fulguris, & tonitru nullos philosophos, licet multis de ijs disserant, comprehendisse. In quibus hæc res valde mirabiles sunt, quod tantus ignis in frigidissima regione, & inter nubes natura humidam subito accendatur, quòd tanto impetu deorsum feratur, cum sursum per se vique sua petat, quòd tantus fragor sonitusque terribilis in eius eruptione fiat, cum per nubem rem non densam, sed leuem admodum, & quæ facile diuidatur erumpat. Alias etiam res mirabiles hoc loco sua versione Septuaginta interpretes addunt *ὡραὶ ἐθετο κτιώετιν* robur, vel venustatem posuit bestijs, id est, Eam quæ vniciuique bestiæ apta sit. In quo tangit mirabilem Dei sapientiam, atque potentiam, quæ tam variam animalium naturam distinxit. Quod quinto, & sexto die ab eo factum fuit. *οἶδατι δὲ κοίτης τὰ ζῷα* nouerunt cubilis ordinem. Species pro genere, id est, sciunt res aptas ad se conseruandum procurare, licet mentis, & rationis expertes sint. In quo Deum laudat Dauid, Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant, & querant à Deo escam sibi: ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur, *ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ἢ κ' ἐξίσταται σου ἡ θύεσσα*; in his omnibus mens tua non obstupescit? *ἢ ἀλλάσεται σου ἡ καρδία ἀπὸ σώματος*; neque cor tuum in corpore mutatur. Præ admiratione subaudi. Hæc adduntur à Graecis.

Genes. 31.

Psal. 103.

Qui

6 *Qui præcipit niui, vt descendat in terram.*

Persequitur metecora ad explicandam Dei potentiam. Est autem niuis esse & ratio mirabilis. Ex qua etiam Deum præcipit laudare Dauid, *Qui dat niuem, sicut lanam. Et hiemis pluuijs, & imbri fortitudinis suæ.* Duos distinguit imbres, vnum tenuem, quem vocat pluuiam, & alterum vehementem, quem vocat imbrem fortitudinis suæ. Ex qua re Listris Paulus Dei maiestatem, & potentiam prædicabat, Benefaciens de cælo, dans pluuias, & tempora fructifera.

7 *Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.*

Quòd signat vertit in Hebræo est חתם hatam, quod, & claudere etiam significat, secundum quam significationem ita à quibusdã Hebræis exponitur, contextibus hunc versum superiori, Deus illo imbri fortitudinis suæ includit homines adibus suis, impediens quominus operas, quæ ruri habent videre possint. Quam interpretationem Græci secuti fuisse videntur. Sed illud opera sua in Hebræo est opus suum, quod acute Græci interpretati sunt *ἡ ἐπιμαρτυρία* suam infirmitatem, cum facile Deus cum operibus suis prohibere possit. Alij autem explicant, *In manu omnium signat.* Id est, vnicuique potestatem facit cernendi agrum suum, eumque colendi, si enim pluuiæ, & imbres non essent; nõ posset terra subigi, & ager coli. Quod Moyfes significauit dicens, *Dabit pluuiam terræ vestræ temporaneam, & serotinam: vt colligatis frumentum, & vinum, & oleum.* Sed cum prima expositione amplius coherere videtur, quod sequitur.

Deut. 21.

8 *Ingreditur bestia latibulum suum, & in antro suo morabitur.*

Id est, hiems, & imber multus facit, vt fera se latibulis suis tegant.

9 *Ab interioribus egredietur tempestas.*

Interioria vocat plagam cali australem, quod nos lateat, sicut Iob cap. 9. dixit, *Qui facit interiora austri ab interioribus ergo egredietur tempestas,* vel è *δύο* ai doloris, vt Græci obscurius vertunt. Quia flante austro fere semper nubes coguntur multæ, ex quibus maximus imber defluit, tonitrua que, & fulgura fiunt. Fortè quod à mari vastoque Oceano perstat, cumque calidior natura sit, quòd à meridie veniat, facilius è mari nubes excitat. *Ab arcturo frigus,* Flat enim à Boreali plaga, quæ propter nimium solis recessum frigore conficitur. Arcturum vocat hoc loco Hebræus dispergentes, vel quia Aquilo nubes dispergat, vel propter multas stellas circa polum Arcticum sparsas, vt sydera, ad quæ pertinent, di-

De gelu.

fpergen-

spergentes appellet. Græci autem ἀκροθρόια vertices montium, quod ex ea parte multi montes sint.

10 *Flante Deo concreuit gelu, & rursus latissime funduntur aqua.*

Id est, Deo auctore glaciatur aqua, & liquefit. Quod luculentius pronunciauit Dauid, Mittet crystallum suam, sicut buccellas: ante faciem frigoris eius, quis sustinebit eam, sicut emittet verbum suum, & liquefaciet ea, stabit spiritus eius, & sicut aqua. Quod *Flante Deo* vertit vulgatus, in Hebræo ad verbum est, in flatu Dei, poniturque illud nomen Dei יהוה el, quod fortem proprie significat. Et ob eam rem Græci transferunt ἐπι πνοῆς ἰσχυροῦ à flatu fortis: est autem eadem sententia. Quod vero hic versus significat, ut diximus, Dei voluntate concrefcere, & liquefcere aquam, pro hac specie genus Græci posuerunt, ita traducentes ἀκρίσει δὲ τὸ ὕδωρ ὡς ἐάν θύλιται quæ bernet, ut voluerit, aquam. Omnes enim res obtemperant, & obsecundant ei.

11 *Fruentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum.*

Desiderare vnaquaque res videtur eam rem, quæ eger; cumque vehementer egeat frumentum aqua pluuia, sine qua ali non potest; merito nubes, ex quibus pluuia defluit, desiderare dicitur. Quod desiderium expressit Oseas, Cali exaudient terram, & terra exaudiet triticum, vinum, & oleum, & hæc exaudient iezrahel. Lumen autem, quod nubes spargere dicit, est fulgur, siue fulmen, quod nabis inclusum esse capite superiori dixit, In manibus suis abscondit lucem. Quando vero cali, ut dicebat Oseas, terram audiant, idem beneficium est, si hoc lumen, quod si pluuiam spargant, nam huiusmodi lumen semper pluuia consequitur. Ut declarauit Zacharias, Petite à Domino pluuiam in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis. Quo loco pro niuibus fulgura, & coruscationes Hebræi intelligunt: ut pluribus, in nostris Zachariæ commentarijs narrauimus. Diximus etiam superiori capite אור, quod hic ponitur, non solum lumen, sed pluuiam etiam Hebræis, significare, propter lumen לוקח hæcæton paruum, ut illi loquuntur, id est, lunam, cui aquarum imperium datum esse à natura videtur. Possumus igitur facilius vertere, Et nubes spargunt pluuiam suam. Sed prima huius versus pars, non vno modo intelligitur, propter ambigua verba. Nam ברי berî, quod frumentum vertit Latinus, Si ב bet prima eius litera sit radicalis, ut Hebræorum Grammaticorum verbis vtar, sicque à radice ברה bara eligere, vel comedere, idem esse indicauit Latinus, quod בר bar, quæ vox filium, frumentum, pabulum electum significat. Græci tamen ἐκλεκτὸν electum conuerterunt; in eam rationem qua

Psal. 147.

Ose. 2.

Zach. 10.

qua à quibusdam Hebraeis intelligitur, qui ex eadem radice hoc nomen decentes iud loco esse tradant, ac serenitatem significare docent tño tarah vero, quod (desiderat) tradidit vulgates, ipsi fatigare ac aggruare declarant: quæ significatio potest ex vulgati sententiâ probari, qui *Elâ*, s. vertit, facta sunt *mihi* *torah* la torah molesta. Ita igitur exponunt serenitate, tempore ve sereno, quod electum Septuaginta nominarunt, Deus aggruabit nubem, id est, Nubes cogat, aqua plenas, vt verterunt Septuaginta *κατερις οὐρανης*. Reliquæ sequitur, *Et nubes sparget lumen suum*. Alij tamen Hebræi *Debet* non radicalem; sed accidentalem litteram esse opinantur, & nomen esse *Debet* à radice *Debet* rana, quod est irrigare. Significat igitur ex eorum sententiâ irrigationem. Et ita commentantur, Deus aggruabit nubem in irrigatione, id est, ad terram irrigandam. Quæ expositio Chalæo placuisse videtur, nam vertit, *in huiusmodi dicitur irrigat nubem*. Omnia in eandem rationem dicuntur.

12 *Quæ iustitias cuncta per circuitum, quocunque eas voluerit nubem duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem vrbis terræ.*

Id est, nubes Dei voluntate coguntur, vel dissipantur. Et propter ea De nubibus. nubibus tanquam curru: Deus insidere dicitur: quia potest eas pro arbitratu suo, vel iacitare, vel reuocare. Qui ponit nubem ascensuram tuam, ait Dauid, Hebræice est ad verbum curram tuam. Psal. 103.

13 *Sicut in vna tribu sicut in terra sua, sicut in quocunque loco miseris videri sicut eas iusserit inueniri.*

Id est, non solum in ea regione, qua Dei sibi, quia Deum colat, sed etiam in quacunque tribu, atque provincia orbis terrarum nubes Deo obtinet, per cuius iudicio audientesque sunt, vt ibi transit, sicut, vbi Deus pro misericordia sua esse voluerit ad beneficia præstanda, vel etiam pro iustitia ad penas faciendas; vt ex vno contrario alterum intelligatur. Sed vtriusque contrarium Græci vulgares, & Hebræi in verbis Hebræis commemoratū esse intelligunt. Nam quod vulgatus in vna tribu conuerit, Hebræice est *in vna tribu* quod dicitur vel tribu, vel vira. Quare Septuaginta viri castigationem conuertunt.

14 *Ausulta sicut iobis, et considera mirabilia Dei.*

15 *Numquid scis, quando præcepit Deus pluuem, vt ostenderent locum nubium eius?*

Perstitit in illo naturæ quasi miraculo, quod tanta vis ignis, quanta fulgure ostenditur, nubibus excutitur tanta abundantibus aqua, quan-

Tonitru ma-
gnum natu-
ræ miraculū.

quantam pluuia statim defluens demonstrat, Nam ex multis natura prodigijs haud facile quispiam dixerit hoc exemplo aut mirabilius, aut praeslantius. Sed quia frequenter fit, illud homines iam mirari desinunt. Hoc loco quidam doctus vir indocte reprehendit vulgatum interpretem, quomodo enim (ait) pluuia: lucē ostendant, cum magis tenebris caelum oblitum sit, quando pluit? Intellexitque ille locum de luce solis, cum eius lux nubibus subtilis fulget. Sed nullum certe est miraculum, quod sublato impedimento lux appareat, vt antequam huius rei mentionem faceret, tantam attentionē captaret dicens, Ausculta hæc Job: sta, & considera, &c. Tum quod de meteoris verba facit lucemque fulguris superioribus locis significasse exposuimus, in quo illud, quod modo diximus miraculum maximum est. Quare nostra expositio placeat Hebræis. Qua optime vulgatus declaratur, neque ex dictis ipsiusmet Hebræi, quem ille citat, illa quam probat intelligitur expositio.

16 *Nunquid nosti semitas nubium.*

Pro semitis in Hebræo est *שבל* *miplas* pondus, libramentum, & differentias. Quidam hoc loco libramentum significare putant, quos vulgatus secutus fuisse videtur, Id est, nosti nubium pondus & libramentum, quo pacto vsu veniat, vt tanto, & non maiori intervallo à terra eleuentur, atque ferantur. Quod nubium semitas docte vulgatus appellauit. Alij, Nosti nubium differentias, declarant, id est, Nosti, cur ex alia nubi imber tenuis, ex alia imber vehemens, ex alia nix, ex alia grando diffuat. quæ etiam quadrat expositio. Quæ Græcis placuit, nam ita conuertunt, *δὲ διαφορὰν νεφῶν*, distinctionem nubium, *Magnas, & perfectas scientias*. Id est, Res multas scitu cognitioneque dignas, quæ de nubibus dici possunt. Sed pro *רעים* dehinc scientias, quod est in Hebræo, Græci auctores *רעים* *rahim* impios legisse videntur. Sunt enim *ר* *dalet*, & *ר* *res* litteræ adeo similes, vt vix ab Hebræis distinguantur: quare mirum non est vnam pro altera irrepsisse. Ex quo fit, vt ita traducat *ἡ αἰτία δὲ τῶν ματαπυρῶν* magnas impiorum ruinas. Vt miracula moralia cum naturalibus coniungat ad potentiam Dei infinitam comprobendam, id quod hoc libro sæpe vsurpatum esse vidimus. Mirabile autem est, & quod homines vix accidere possent, crederent tantam quorundam impiorum hominum potentiam, tam subito, vno fortunæ reflatu corruisse, vt cuiusdam ruinam miratur Esaias, Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris?

Mirabilis potentium ruinam.

Esai. 14.

Nonne

17 *Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro?*

Id est, experiris Austrum ventum esse calidum, huius tamen rei causas perfecte non nosti. Non enim perfecte comprehenditur huius rei eam modo causam esse, quod perfleret à meridie. Quod tamen *Perflata fuerit*, vertit Latinus, Hebraice est, *נפשה* beha-scit, cum quiescat, & ita Græci transferunt *ἡ σελήνη* quiescit terra ab Austro. Quare quidam hunc locum ita explicant; qui fit, ut vestimenta tua calida sint, nullo flante austro? ut vere, & æstate vsu venit, ut perstringat Solis ad tropicum nostrum cancri conuersionem, ad significandas solis mirabiles conuersiones; ex quibus anni tempora distinguuntur. Sed longe petita potius quam nata hæc expositio videtur. Possuntque Hebræa, & Græca in eam quam expressit Latinus interpres, rationem exponi, An calida erunt vestimenta tua, si quiescat ab austro terra? quasi diceret minime quidem, nisi flauerit Auster, & ita quidam Hebræus in commentarijs explicat.

18 *Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos?*

Non de orbibus cælestibus loqui puto, sed de media aeris regione, quam & Latini cælum vocant, & in qua de meteoris loquens hæcenus versatus est; idque ex verbis Hebræis facilius intelligitur: nam quod fabricatus es, conuertit vulgatus, in Hebræo est *רָקַע* racah. Ex quo fit nomen *רָקַע* raciah firmamentum, de quo in primo Genesis capite multa mentio fit, intelliguntque omnes mediam esse aeris regionem, in qua nubes coguntur. Nam dicitur in Genesi, fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ sunt sub firmamento, ab his, quæ erant super firmamentum. Tum quod cælus transfert, in Hebræo est *שְׁחַצִּים* schacim, quod su periori capite vers. 2. nubes conuertit, De nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper, ita etiam multis alijs locis hoc nomen conuertit. Sed illo loco aperte significatur, mediam aeris regionem declarare, Tenebrosa aqua in nubibus *שְׁחַצִּים* schacim aeris. Demonstrat igitur Eliu Dei summam potentiam, ex eo quòd mediam aeris regionem tam sapienter fecit. Id est tu, qui cum Deo disputare optas Deum in facienda media aeris regione adiuuisti, ut in tanta re potentiam tuam expertus, id te non temere desiderare putes? Ut autem, quam eximium hoc opus sit, declaret; narrat mirabilem huius mediæ regionis naturam.

Qui solidissimi quasi ære fusi sunt? Solidissimi, id est, fortissimi sunt: nunquam enim corrumpuntur, neque vllò modo labefactantur, licet tot vaporum & exhalationum receptaculum sint, totque in

Media aeris regio.

Genes. 1.

Psal. 17.

L I eis me-

eis meteororum mutationes fiant. Quod dicit, *Quasi ære fusi*, ad verbum in Hebræo, Tanquam speculum fufum, quod nitidissimi, & splendidissimi sunt, & ita pelluceant. Eadem enim de causa *χαλκίβατες δῶν*, arenixam domum vocat Homerus cælum.

19 *Ostende nobis quid dicamus illi.*

Id est, tu qui te optare iactas cum Deo disputare, expone mihi, qua id ratione fieri possit. Nam aut per nos, aut per alium cum eo sermonem conferemus, per nos minime possumus. *Nos quippe inuoluimur tenebris.* Ad verbum in Hebræo planius ponitur, Non ordinabimus propter tenebras, id est, Nullam orationem componere, & persequi propter tenebras multas poterimus. Ille enim summus maiestatis diuinæ splendor perfringet nostræ mentis aciem, & magnas nobis tenebras offundet: sicut si quis propius ad solem auderet accedere. Quocirca dicebat Dauid, Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius. Et Paulus, *Qui lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed neque videre potest.* Et ipse Deus dixit Moyse, *Faciem meam videre non poteris.* Aut per nuncium aut interpretem cum eo loquemur, Neque id etiam fieri potest. Nam;

20 *Quis narrabit ei, quæ loquor? etiam si locutus fuerit homo deuorabitur.*

Id est, etiam si quis auderet meos ei sermones narrare, metu, atque reuerentia tantæ maiestatis obruetur, vox faucibus hærebit, neque vlllo modo in conspectu eius consistere poterit. Si enim Esther vix stare potuit coram rege Assuero, Quid de tam infinita Dei maiestate putandum est? Illud etiam *Si locutus fuerit homo, deuorabitur.* Ita Græci intellexerunt, Si loquetur homo, vt deuoretur, id est, Anne Deus à me conuincetur, sicut conuinci posset homo, si mecum loqueretur? Nam ita traduxerunt *ἢ ἂν ἀνθρώπων ἐστὶν καὶ καταστροφῆς αὐτοῦ*, vt hominem stans silere faciam. Vtraque in Hebræa verba conuenit explanatio. Alij ita explicant, An loquetur homo, cum deuorabitur? id est, Anne vllus homo Deum arguere, aut vlllo modo cohibere poterit, si quemquam perdere voluerit? Quæ omnia ipse Iob fatebatur, vt nono & decimo tertio capite, videre licet.

21 *At nunc non vident lucem: subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.*

Reuertitur ad meteora, ex quibus Dei potentiam docere cœpit, in quibus illud etiam mirabile esse notat, quod aliquando contingat, vt tantis tenebris cælum obsitum sit, vt nemo solis lucem videat.

Diuinæ maiestatis splendor

2. *Timoth. 9*

Exod. 33.

videat, repenteque aliquis æventus flans nubes ita dissipat; vt nulla relicta, magna toto celo serenitas sit. Eandem Græci sententiam licet obscurius reddunt.

22 *Ab Aquilone aurum venit.*

Id est, serenitas, qua sol tanquam aurum oriens nitidissimus fulget. Sæpe enim Borea nubes fugari conspiciamus. *A Deo formidolosa laudatio.* Ita est in Biblijs Regijs, sed in alijs ad Deum formidolosa laudatio, quod correctius esse opinor. Nam est Hebræis verbis magis accommodatum, id est, Difficile est orationem de Dei laudibus componere, cum eius non possit exitus reperiri; vel melius, vt exponunt Septuaginta auctores, Ex his rebus magna, & admirabilis redundat ad Deum laus. Res enim mirabiles per se vique sua faciunt, vt Deum earum auctorem miremur, & eius summam potentiam prædicemus.

23 *Digne eum inuenire non possumus.*

Quare frustra optas cum eo de tua disputare iustitia. Et vt inueniri possit, quam ne ex eo victoriam reportares? qui est: *magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & ita magnus, Vt enarrari non possit.* Hebraice tamen est *גדול ויחזק* lo iehane. Est autem verbum *גדול* hana valde ambiguum Hebræis: significat enim dicere, cuius significationis causa, Non dicetur, intellexit vulgatus, & ob eam rem *Enarrari non possit*, conuertit. Significat etiam audire: quare Græci *ἐξουδέν* exaudire transtulerunt, in hanc partem, Qui iuste iudicat, putas non exauditurum eum? id est, iusta iudicantem. Qui fieri potest, vt te Deus iustus non audiret, si iustus, vt putas esses? Significat etiam affligere: quamobrem Chaldaeus, ita transfert Deus in multitudine virtutis, & iudicij, & multa potentia non *יפגע* iefageph affliget. Quare indigne ita de illo quereris. Quam explanationem Hebræi sequuntur.

24 *Ideo timebunt eum viri.*

Cum tanta valeat fortitudine, & æquitate & non audebunt contemplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes. Id est, si sapiant, non solum cum eo disputare non cupient, verumetiam neque eum contemplari, & intueri propter summam eius amplitudinem, & maiestatem non audebunt. In Hebræo tamen ad verbum est, Non videbit omnes sapientes corde. Cuius verbi suppositum, Sapientes corde, vulgatus esse intellexit, pluralis pro singulari, id est, vnusquisque sapientium, Est enim Hebraismus, & ob eam rem illo modo conuertit, & ita intellexerunt Græci, & propterea transferunt *ἐξουδέν* *σοφῶν* *αὐτῶν* *ἡ* *οὐ* *κ* *αὐτῶν* *ἡ* *οὐ* *κ* *αὐτῶν* *ἡ* *οὐ* *κ* *αὐτῶν* timebunt eum sapientes corde. Causa pro effectu: quasi dicerent, & propterea eum contemplari, non

audebunt. Chaldaeus autem intellexit verbi suppositum esse Deus, & ob eam rem ita transfert, Non videbit omnes sapientes corde. Id est, nihil eorum sapientiam, si cum eo disceptare audeant, curabit, vt eorum sapientia reuerentia à vero iudicio æquoque defleat.

C A P. XXXVIII.

- A **R** Espondens autem Dcminus Iob de turbine, dixit.
- 2 Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis?
 - 3 Accinge sicut vir lumbos tuos; interrogabo te, & responde mihi
 - 4 Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, si habes intelligentiam.
 - 5 Quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineam?
 - 6 Super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius.
 - 7 Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?
 - 8 Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat, quasi de vulua procedens.
 - 9 Cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud, quasi pannis infantia obuoluerem?
- B
- 10 Circundedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia.
 - 11 Et dixi, Vsq̄ue huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
 - 12 Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum?
 - 13 Et tenuisti concutiens extrema terræ, & excussisti impios ex ea?
 - 14 Restituetur vt lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum.
 - 15 Auferetur ab impijs lux sua, & brachium excelsum confringetur.
 - 16 Nunquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis abyssi deambulasti?
 - 17 Nunquid aperta sunt tibi porta mortis, & ostia tenebrosa vidisti?
 - 18 Nunquid considerasti latitudinem terræ? indica mihi, si nosti, omnia.
 - 19 In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit.

- 20 *Vt ducas vnumquodque ad terminos suos, & intelligas semitas domus eius.* C
- 21 *Sciebas tum quod nasciturus esses? & numerum dierum tuorum noueras?*
- 22 *Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis exististi?*
- 23 *Qua preparavi in tempus hostis, in diem pugnae, & belli.*
- 24 *Per quam viam spargitur lux, diuiditur aestus super terram?*
- 25 *Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitruum?*
- 26 *Vt plueret super terram, absque homine in deserto, vbi nullus mortaliu commoratur.*
- 27 *Vt impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes?*
- 28 *Quis est pluuiae pater? vel quis genuit stillas roris?*
- 29 *De cuius utero egressa est glacies? & gelu de caelo quis genuit?*
- 30 *In similitudinem lapidis, aquae durantur, & superficies abyssi constringitur.* D
- 31 *Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?*
- 32 *Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & Vesperum super filices terrae consurgere facis?*
- 33 *Nunquid nosti ordinem caeli, & pones rationem eius in terra?*
- 34 *Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te?*
- 35 *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuerentia dicent tibi, Ad summus?*
- 36 *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?*
- 37 *Quis enarrabit calorum rationem, & concentum caeli quis dormire faciet?*
- 38 *Quando fundebatur puluis in terra, & glebae compingebantur?*
- 1 *Nunquid capies leanae praedam, & animam catulorum eius implebis.*
- 2 *Quando cubant in antris, & in specubus, insidiantur.*
- 3 *Quis preparat corno escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos?*

1 Respondens autem Dominus Iob de turbine, dixit.

De turbine etiã cum Elia atque Moysè locutus est: quo declaratur diuina maiestas: & quã longe à nostris sensibus absit. Vt dixerat superiori capite Eliu, Nos quippe inuoluimur tenebris. Tum quod tam infirmæ sint res corporis participes cum illa comparatæ, vt si se adesse declaret, eius præsentiam ferre non possint, sed totæ commoueantur, & contremiscant, & quasi tantum maiestatis pondus declinare velint. Tum quod turbine apparuit Iobo, indicasse videtur, quod tota eius historia narratur. Nam turbo, & tempestas fuit tanta, quæ illum oppressit calamitas, in qua Deus apparuit ei, quia longe maxima amicitia Deus illum sibi per calamitatem adiunxit. Quare putare debent viri boni, cum in graues miseras, & acerbis calamitates venerint, turbinem esse, in quo Deus adest, in eoque, si se prudenter gerant, eum esse visuros. Nam de Elia narratur, per turbinem in cælum ascendisse.

Calamitates bonis turbo sunt in quo eis Deus apparet.

4. Reg. 12.

2 Quis est iste innoluens sententias sermonibus imperitis?

Merito dubitari potest de quo hæc dicantur. Diuus Gregorius, & alij putant non de Iob dici, sed de Eliu, quod doctas sententias pomposa, & tumentis fuerit oratione locutus, tam quod ea (vt exposuimus) in Iob contulit delicta, quibus ipse non tenebatur. Interrogat autem Deus quis est iste? Vt eius dicta sibi non probari significet. Dicitur enim Deus ignorare; quod non approbat. Alij autem existimant ad Iob hæc verba pertinere, vt eum Deus reprehendat, quod parum modeste fuerit locutus, quod valde sapienter senserat. In hac enim tantum re deliquerat is, qui acerbissimo fuerat à Deo bello tentatus, quod est mirabile, & prorsus inauditum. Cuius criminis, vt eum Deus argueret, cum eo sermonem contulit. Nulla enim, nisi Dei summa, & infinita sapientia, tam leue delictum inter tam egregia, & eximia facinora odoraretur, atque notaret. Opinor enim quod licet Deus Dæmoni significaret Iob in tam terribili conflictu non nihil deliquisse, eique mandaret, vt de eius crimine quæreret, quod illud tamen non inueniret, sed aliarum eum forte rerum, in quibus nihil peccasset, accusaret, vt accusabant amici. Nullum tamen est tam leue delictum, quod diuinos oculos possit latere.

Peccatū Iob accurate exponitur.

Nullum Deū latet delictū.

tere. Quocirca sapientissime pronunciat David, Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. *Tecta* P^{sal.} enim nullo modo esse possunt, nisi non sint. Quare subiungit, Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, neque est in spiritu eius dolus. Vere enim id criminis Iob admisit, vt ipse postquam Deum audiuit, intellexit, & confessus est capite huius libri vltimo, quo hæc Dei verba, quibus illum huius peccati arguit, recitare videtur. Vt ex hoc probetur amplius, in ipsum a Deo dicta fuisse. Ait enim, Scio, quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Quis iste qui celat consilium absque scientia? ideo insipienter locutus sum, & quæ vltra modum excederent scientiam meam. Subiicitque parum modesta verba, in quibus id crimen erat, cuius eum Deus arguit, quæ capite 13. vers. 22. ab eo dicta fuisse narratur, Audi, & ego loquar, interrogabo te, & responde mihi. Ex versione etiam Septuaginta interpretum intelligitur illis verbis capituli vltimi hæc Dei quæ in manibus habemus Iob verba recitasse. Nam ita Græci conuertunt *τίς ὄστος ἂν κρύπτῃν βελίω, σάμῃων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οὐδεὶς κρύπτει;* quis est iste celans consilium, continens autem verba in corde, me autem putat latere? Illud autem quis est iste celans consilium, idem est, quod illud, quod Iob capite vltimo recitasse diximus; vt ex eisdem Græcis intelligitur, qui capite vltimo hæc eadem verba repetunt. Iam vero illud quo Græci secundam huius versus partem interpretantur, Continens autem verba in corde, me autem putat latere, commode explicari non potest, si in Eliu dictum fuisse crederetur. At si in Iob, cognoscetur tantorum virorum digna esse expositio. Nam Iob verbis illis in quibus reprehenditur, Audi, & ego loquar: interrogabo te, & responde mihi, palam optare profiteretur, vt eum Deus audiret causam suam defendentem, & suam ei innocentiam probantem. Perinde loquens, licet non ita credens, quasi Deum laterent rationes, quas cogitaret ad causam suam informandam: aut opus esset Deo, qui omnium hominum animos intuetur Iob audire, quo rationes, & consilia vitæ suæ, quibus eius causa defenderetur, cognosceret. Quare sapientissime Græci sua versione explanant, cur essent verba Iob imperita, vertentes, Continens verba in corde, me autem putat latere, id est, perinde loquitur, quasi putaret me latere verba, quæ suo corde seruat, quod ea non pronunciet. His ego rationibus adductus opinor, cum bona venia Gregorij tanti viri, non in Eliu, sed in Iob Deum his verbis inuectum fuisse. Huc accedit, quod Eliu non solum sermones,

sed etiam nonnullæ sententiæ fuerunt imperitæ, quibus temere Iob vitam criminabatur.

3 *Accinge sicut vir lumbos tuos.*

Esaï. 32.

Luc. 2 1.

Hebræa phrasis est, ad dicendum paratus sis, & instructus: quod Latini dicunt, Se operi accingere. Vt Esaïas dixit, Accingere lumbos. Id est, ad plangendum parati sitis. Qua & Christus vsus est, Sint lumbi vestri præincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Quod paucis interiectis declarauit. Et vos estote parati, quia qua hora nõ putatis filius hominis veniet. Ait ergo Deus Iob, Quoniam me ad disceptandum prouocasti, ad disceptandum venio, te disputationi accinge, & tanquam vir mecum congrede re. *Interrogabo te, & responde mihi.* Mea per te fuit optio, vt cap. 13, dicebas, Voca me, & ego respondebo tibi, aut certe loquar, & tu responde mihi.

Iob 13.

4 *Interrogabo igitur te, & responde mihi, vbi eras quando appendebam fundamenta terræ? indica mihi, si habes intelligentiam.*

De opere primi dici.

Probat Deus Iob potentiam suam infinitam, vt hac re terreat eum, reprimatque, quo minus audeat Deum ad disceptandum prouocare. Probat autem eam ex vniuersitatis rerum creatione, ex mirabilique rebus omnibus à Deo tributa natura, orditurque ab operibus primi diei, quo terram Deus fecisse narratur. Cuius commemorat fundamenta, tangens eius naturam, quod grauis natura sit. Alluditque in eius creatione narranda ad rationem rerum grauium construendarum, in quibus prima fundamenta iaciuntur, deinde alia ad perpendicularum directæ fundamētis imponuntur. Et ob eam rem dicit, *Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ?* Ita loquebatur etiam Dauid, *Fundasti terram super stabilitatē suam: non inclinabitur in seculum seculi. Vbi eras?* Ait, Vt meminerit se nihil omnino fuisse, cum res tam admirabiles à Deo gerebantur. Cuius rei memoria vehementer eum debet reprimere, qui naturæ vel gratiæ, & liberalitatis Dei bonis extollitur, & cum Deo se quocunque modo audet conferre. Ex hoc enim intelligit se non per se, sed Dei beneficio sua fuisse bona consecutum, iureque suo ea omnia ab eo repeti posse, à quo sunt benigne tributa.

Psal. 102.

5 *Quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineam?*

Terræ collocatio.

Perpetua est (vt diximus) allusio ad rerum grauium fabricacionem. Quarum partes certa mensura disponuntur, vt inter se omnes aptæ sint firmiterque connexæ. Linea perpendicularum est, ad quod rectis lineis adificia diriguntur.

Super

6 Super quo bases illius solidatae sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius.

Eadem est allusio. Bases idem sunt, quod fundamenta, nisi quod illae in columnis haec in parietibus usurpantur. Lapidem angularem etiam vocat anguli fundamentum. Terra autem nulla re nititur, sed per se cohaeret, ut dixerat ipse Iob, Qui extendit aquilonem super uacuum, & appendit terram super nihilum. Coharet autem ipsa per se, quod omnibus eius partibus ea sit vis à Deo tributa, ut singulae in medium eius suo nutu ferantur quare non nisi vi singulae partes conuelluntur; totam autem, cum tam vasta sit, nulla hominum vis conuellere potest. Demonstratione tamen Archimedes conclusisse dicitur, totam à se ipso solo euelli posse, si alia esset terra; in qua machinam, quam ipse fabricaret, stabilire ualeat, ut narrat in Marcello Plutarchus. Haec autem machina uetis est, quo qualibet vi quodcunque pondus attolli potest, ut optime Vbaldus demonstrat propositione duodecima de uete. Sed cum nulla possit esse tellus alia, in qua huiusmodi machina stabilietur, relinquitur tellurem nulla naturali vi posse sede sua moueri. Sequitur autem.

7 Cum me laudarent simul astra matutina.
Omnes stellas caeli praeter solem vocat astra matutina, quod matutino tempore à mortalibus cernantur; ex quibus totum caelorum opus primo etiam die factum intelligi uult, cuius praestantissima ornamenta stellae sunt. Commodeque postquam terrae mentionem fecit, de caelis loquitur: nam caelis, & terra rerum omnium uniuersitas continetur. Cum me laudarent simul astra matutina, dicit, tanta enim stellarum vis, tam varia, & mirifica earum natura uehementer Dei à quo factae sunt amplitudinem, & excellentiam declarant. Et ob eam rem dicebat Dauid, Laudate Deum sol, & luna, laudate eum omnes stellae, & lumen. Et iubilarent omnes filij Dei. Id est, omnes angeli, nam πάλτες ἀγγελοι uas Graeci uertunt, recteque caelorum creationi angelorum adiungitur, nam eodem die angeli, & caeli facti fuisse creduntur, & sicut stellas in caelis, ita & ipsos in eximio caelo effectos fuisse. Quare stellis etiam matutinis comparantur. Unde illud Esaiæ, Quomodo cecidisti Lucifer qui mane oriebaris. Multi ad praeclearissimum angelum è caelo pulsum etiam pertinere arbitrantur.

8 Quis conclusit ostium mare, quando erumpebat, quasi de uulua procedens.

Eruptit mare primo die. Fuit enim simul, cum caelis, & terra factus. Ut narratur in Genesi, Tenebrae erant super faciem abyssi: & spiritus

Iob 26.

Machina qua
uniuersa ter
ra moueret
tur.

Stellae decla
rant excellen
tiam Dei.

Angeli quan
do facti.
Esai. 14.

Genes. 1. spiritus Domini ferebatur super aquas. Sicut autem in narranda
 Matris effe-
 cio. terræ creatione rerum grauium naturam secutus fundamentali-
 neam, bases, lapidem angularem nominauit, ita cum narrat ma-
 ris creationem, rerum humidarum rationem ducit. Erumpebat
 .d. 2. dol
 dicens, quasi de vulua. Ostijs autem, id est, sinibus promontorijs,
 oris denique atque litoribus cōclusum mare fuit tertio die, cum
 dixit Deus, Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt in locum vñu,
 & appareat arida.

9 *Quum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis
 infantia obuoluerem.*

Quoniam dixerat erumpebat è vulua, eandem persequens meta-
 phorã dicit, *Vestimentum, & pannis infantia obuoluerem.* Vestimen-
 tum autem, & caligo, qua mare tanquam pannis infantia inuolu-
 tum est, erat caliginosus aer, quo quam primum factum est operie-
Genes. 1. barur. Scribitur enim in Genesi, Tenebræ erant super faciem abyf-
 si, & spiritus Domini ferebatur super aquas. Et tunc mare terram
Psalm. 103. vniuersam amplectebatur, sic vt tota tegetetur aquis, Vt canebat
 regius vates. Abyssus vestimentum amictus eius, super montes ita
 bunt aquæ. Deinde tertio die iustæ sunt congregari aquæ in lo-
 cum vnum, & apparere arida. Et propterea sequitur.

10 *Circumdedit illud terminis meis, & posui veftem & ostia.*

Terminis meis, id est, Terminis à me præscriptis, qui sunt, vt sta-
 tim declarat, ostia, & maris littora, quibus ipsum egredi nullo mo-
 do potest. Vestem vero littora appellat, ad eius vastitatem, & ni-
 miam magnitudinem declarandam. Vestes enim, & repagula ia-
 nuis aduersus magnam vim opponimus. Canebat etiam luculen-
 ter Dauid, quo pacto Deus compresserit maris vim, & effrenatam
 ferociam. Super montes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugiet
 à vocè tonitruu tui formidabunt, ascendent montes, & descendunt
Psalm. 103. campi in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti, quem non
 transgredientur, neque conuertentur operire terram. Ex quo faci-
 le, quod sequitur intelligitur.

11 *Et dixi, Vsq̃e huc venies, & non procedes amplius, & hic confrin-
 ges tumentes fluctus tuos.*

Hæc est illa increpatione, vt loquitur Dauid psalmo citato, qua
 Deus maris ferocitatem coercuit. Hæc est illa lex, qua certos ei
 terminos constituit,

12 *Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti aurora lo-
 cum suum?*

Luminis effe-
 cio.

Id est, nunquid tu, an ego solus lumen feci? Congruenter post ter-
 ræ, cælorum & angelorum creationem, & aquarum congregatio-
 nem,

nem, lucis conformationem commemorat, nam licet primo die illius metio fiat, quarto post omnia hæc, facta esse merito existimatur, quod quarto die luminaria duo, quæ lucis sūt sedes, facta sint. Præcipere autem diluculo idem est, quod ostendere aurora locum. Id est, loca illi definire vnde quotidie oriatur; singulis enim diebus ortus locū solum in Finitore mutat, itē, & luna: eadem tamen loca Sol singulis annis peragrat. Hæc ergo sapientissima dispositio, qua Sol terram vniuersam lustrat, Neque est, qui se abscondat à calore eius, vt ait David, quæ naturæ leges appellantur, quoniã à Deo latæ, & inuentæ sunt, præcipere diluculo, & ostendere, aurora locum merito dicitur, In eandem rationem dixit David, Sol cognouit occasum suum.

13. *Et tenuisti concutiens extrema terræ*

Ad verbum ita est in Hebræo, Ad tenendum in alis terram. Quod licet duobus modis possit referri, in eandem tamen rationē vtroque modo dicitur. Potest enim vel ad ipsum Iob referri, cum quo superiori versu loquebatur, Id est, præcepisti diluculo, &c. Ad tenendum concutiens, Id est, vt teneres concutiens, &c. Teneres inquam concutiens per lucem, ita vt luce sua terram vniuersam occupares. Tum quod ad verbum dicit Hebræus, In alis terram. Illud, terram, potest apud Hebræos, vel in genitiuo, vel in accusatiuo esse. Vulgatus, & Septuaginta in genitiuo esse voluerunt, alas terræ intelligentes, & vt phrasis latinior esset, extrema terræ traduxit. Græci eandem phrasim reliquerunt *ἠἠἠ ἠἠἠ ἠἠἠ* salis terræ vertentes. Sunt tamen alæ terræ, anguli vel extrema terræ, quæ in Finitore notantur. Et ob rem ita vocantur. Potest illa Hebræa oratio ad tenendum in alis terram alio modo referri, vt quidam Hebræi volunt, sic, vt illud (tenendum) non ad Iob, sed ad auroram referatur, & illud, terram, sit in accusatiuo, in hanc partem, Ostendisti aurora locum suum ad tenendum, id est, Vt aurora teneret in alis suis terram. Id est, vt terram vniuersam illustraret, vt dixit David, Nemo est qui se abscondat à calore eius. Attribuit autem poetica loquendi ratione alas auroræ, sicut primo capite versu nono palpebras, vt in Hebræo esse diximus, attribuit. Quæ translatione vsus etiam est David, Si sumplerò pennas meas diluculo, In Hebræo ad verbum est, Diluculi. Est autem elegans, & appositiuissima translatio: quia Aurora, vti si fine vno temporis momento, in Oriente apparens totum lustrat Finitorem: cum circulus maior spheræ sit hemispherium definiens. *Excessisti in apus ex ea.* Cum Deus res mirabiles à se gestas ad infinitam suam potentiam doceret, etiam per se quatuor, conuersionem

Psalm. 18.

Psalm. 103.

Psalm. 138.

ter, dum lucem à se factam commemorat, exclusionis impiorum mentionem facit. Quod lucis consequens est. Sicut enim lucē consequitur, vt tenebras pellat, quia eius cōtrariæ sunt, ita & impios, qui lucem oderunt, & tenebras amant. Et sicut lucem fecit Deus ad tenebras expellendas, ita & ad impios è terra viuentium extendendos. Ex quo non leuis coniectura est, ea de causa in historia creationis, lucis primo die mentionem esse factam, licet quarto die luminaria effecta narrentur; quod primo die, sicut angeli simul sunt cum cælis procreati, ita iniqui angeli eo fuerunt die è cælo eiectioni, & æternis tenebris mandati. Pro cōperto enim Theologis est breuissimo tēpore iniquos angelos in cælo fuisse. Quod non nisi diuina luce factum fuit: congruum autem erat, vt eo die, quo tam copiosa lux creaturæ spirituali orta est, oriretur etiam creaturæ, materiæ corporalisque participi. Sunt autem impij luci contrarij, siue lux materialis siue spiritalis sit. Nam iniqui materialis etiam lucis odio sunt, quia delitescere cupiunt, vt copiose ipse Iob capite vigesimo quarto tractauit, Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus, & operiet vultum suum. Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, & ignorauerunt lucem. Si subito apparuerit aurora, arbitratur vmbra mortis, & sic in tenebris quasi in luce ambulât. Et paulo ante. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt. Lucem autem spiritualem, Id est, veram disciplinam, nulli dubium est, quin eam vehemēter horreant. Quod & CHRISTVS apud Ioannem docet, Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Vtraque etiam lux eiecit impios e terra. Lucis autem spiritalis coniectura facile de Euangelio capitur, quod tot improbos homines, improbos mores, & improbas hæreses lumine suo clarissimo deiecit. Lux materialis etiam expellit eos, quia ipse assiduus ortus, & occasus solis hominum vitam consumit. Quod Ecclesiastes, indicauit, Generatio præterit, & generatio aduenit. Cuius rei causam ponit statim, Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens girat per meridiē, & flectitur ad aquilonem. Cum igitur ipso lucis motu ad exitum vitæ quotidie vocentur, apposite luce vita expelli dicentur. Viris bonis licet etiā ipsa dies vitam minuat, quia tamen ad aliam veram vitam vocatur, & cum morte potius restituantur, quam absumantur, non ita lucis motu à terrâ pelli dicentur: impijs autem si hæc vita adimitur, nulla eis, alia reliqua est, sed mors tantummodo sempiterna.

Lucis effecti-
onem sequitur ini-
quum ex-
pulsio.

Cur primo die creatio-
nis lucis fuerit facta men-
tio.

Iob 14.

Duplex lux,
& vtraque
mali oderit,
& vtraque ma-
los eiecit.

Ioann. 3.

Eccles. 1.

13
Cohan
versu
ra. Q
vocat
pra me
eripit
fit, quo

Id quod Deus statim hoc modo explicare videtur.

14 *Resituetur vt lutum signaculum.*

In Hebræo ad verbum est, Conuertet se, vt sigillum luti. Idest, terra ex qua impij vi lucis excutiuntur, conuertet se; vt sigillum luti. Luti enim sigillum facile multas accipit, & expellit figuras, ita terra multas suscipit, & excutit impiorum generationem. Idem quod Salomon ait, Generatio præterit, & generatio aduenit. In hanc rationem explanandus est vulgatus interpres, Id est, terra tã facile varijs hominum impiorũ generationibus renouatur, quam lutum, in quo variæ formę imprimuntur, atque signantur. *Et stabit sicut vestimentum.* Id est, vnaquæque impiorum generatio stabit in terra, sicut vestimentum, quod tandem vetustate consumitur, & aliud assumitur; ita vna præterit generatio, iniquorum, & alia aduenit. Eodem modo exponitur, quod est ad verbum in Hebræo, stabunt, sicut vestimentum, id est, Singuli homines impij stabunt in terra, sicut vestimentum, quod non diu durat, sed tandem senescit. Ita Esaias de iisdem locutus est, Ecce omnes quasi vestimentũ conterentur, tinea comedet eos. Eandem etiam rationem dicendi vsurpauit Dauid, Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, & semen eorum in seculum dirigetur. Sed Græci in aliam partem hunc versum acceperunt; ita enim transferunt *καὶ σὺ λαβὼν τῆς γῆς πηλὸν ἔπλασας ζῶον καὶ λαλή- τιν αὐτὸν ἔδου ἔπι τῆς γῆς;* Et tu accipiens terra lutum animal faceres; & ipsum sic vt loqui posset, in terra collocares? Sententia verbis Hebræis parum conueniens est; tantum illi animaduertisse videntur illud, Conuertet se vt lutum, explicaruntque conuertetur lutũ in varias animalium figuras tua vi? Sententia tamen aptissima est contextui, vt ex opere sexti diei, id est, ex animalium creatione Dei summa & infinita potentia probetur, sicut ex aliarum rerum creatione probata est.

15 *Auferetur ab impijs lux sua.*

Cohæret cum ea, quam Hebræus, & vulgatus expressit superiori versu sententia, Succeedent multæ impiorum generationes in terra. Quia *Auferetur ab impijs lux sua.* Lucem impiorum hanc vitam vocat mortalem, quemadmodum Ecclesiasticus locutus est, Supra mortuum plora, defecit enim lux eius. Lux ergo latione sua eripit lucem improbis: tacitis enim annis senescunt. Ita etiam fit, quod sequitur. *Et brachium excelsoꝝ confringetur.* Excelsos appellat

Impij sicut
vestimentum
consumuntur.

Esai. 50.

Psal. 101.

Ecclesi. 22.

pellat homines iniquos, qui rerū potiuntur, & penes quos est summa potestas brachium vero eorum potentiam, quam dies, licet summa sit, debilitabit & penitus franget. Fractam siquidem esse quis ignorat Alexandrorū, Cæsarum, & Nabuchodonosor potentiam, licet insuperabilis, quando florebat, videretur; tempore tamen ita consumpta est, vt nullum eius modo vestigium appareat. Quoniam brachia peccatorum conterentur, ait David confirmat autem iustos Dominus.

Psal. 36.

19 *Nunquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis abyssi deambulasti.*

Abditissimæ
res Dei po-
tentiam de-
monstrant.

Quoniam de luce egit optima ratione disponendi de eius modo cōtrario agit, id est, de rebus abditissimis, & in extremis tenebris iacentibus. Ex quibus suam immensam potentiam etiam demonstrat. Vt enim infinitæ potentæ est lucem rebus addere, vt possint cognosci ita & eas sine vilo creato lumine comprehendere: ex hoc enim intelligitur facile posse eis lumen afferre. Quare eiusdem est vtrumque potentæ. Profunda igitur maris, & abyssi nouissima, speciem pro genere ponit pro rebus occultissimis, & omni prorsus lumine vacantibus cuiusmodi profunda maris, & abyssi nouissima sunt. In eandem rationem dicitur, quod sequitur.

17 *Nunquid aperta sunt tibi porta mortis, & ostia tenebrosa vidisti.*
Portæ mortis, & ostia tenebrosa, tenebræ sunt crassissimæ.

18 *Nunquid considerasti latitudinem terræ? indica mihi, si nosti omnia.*
Id est, Si omnes terræ partes cognouisti. Cur vero id interroget, statim declarat.

19 *In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit.*

Id est, in qua terræ via lux habitet, & in quo terræ loco tenebræ possint. De luce, & de tenebris disseruit, nunc de mirabili vtriusque inter se temperatione, Qua ratione dies nocti succedat, & nox diem excipiat, sic vt nec longa dies, nec multa nox vlli terræ parti detrimento sit. Non enim satis esset lucem efficere, nisi apertissima lux & tenebræ inter se ratione coniungerentur, in quo etiā infinita Dei sapientia, atque potētia declaratur. Hac ergo de causa Deus quærit ex Iob, si sciat viam lucis, & tenebrarum locum, vt commode nimirum vtroque in quacunque terræ parte vti possit. Id quod statim declarat dicens.

20 *Vt ducas vnumquodque ad terminos suos, & intelligas semitas domus eius.*

Lucis & tenebrarum temperatio.

Psal. 18.

Id est, vt vnumquodque conuenienter collocet, & vt postulat terræ natura accommodes. Id paucis sapientissime canebat Regius vates, dies dici eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.

Sciebat

21 Sciebat tum quod nasciturus esses? & numerum dierum tuorum noueras?

Breuius verbis his mihi tangere videtur opus sexti diei, in quo homo effectus fuit. Non enim prætermittet hic, cum alia numerasset, cum maxime Dei potentiam infinitam, & sapientiam immensam ostendat. Eadem ergo ratione, qua & alijs operibus cum Iob contendens ait *Sciebas tum quod nasciturus esses?* Vt ita arrogare tibi possis te à te ipso fuisse factum, vel ego id noui, & à me factus es? Ponitque ipsum Iob pro toto hominum genere, sicut ponere posset Adam. Id est, homines à me, & nō alio facti sunt. Quod vnusquisque vir memoria tenere debet, vt factorem suum timeat, reuereatur, & amet, & quod sit, quod luce fruatur, & spiritū ducat, ei acceptum referat. Hanc Dei scientiam, & magnū erga se beneficiū prædicabat iuculenter Dauid, Domine probasti me, & cognouisti me tu cognouisti sessionem meā, & resurrectionem meā, &c. Ecce domine tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua tu formasti me, & posuisti super me manum tuā; mirabilis facta est scientia tua ex me. & numerum dierum tuorum noueras? Perinde quasi diceret, Minime quidem; quoniam mihi tantum notum est, vt ipse Iob capite decimo quarto fatebatur, Numerus mēsum eius apud te est, constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.

Hominis esse
fisionis me-
moriā oportet
habere.

Psal. 138.

Iob 14.

22 Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti?

Thesauros nominat, quod magna eorum vis sæpe è cælo defluat,

23 Qua preparauit in tempus hostis, in diem pugnae, & belli.

Id est, quibus vtor aliquando cum iniquos homines hostes meos vicisci decreuerim. His enim armis tempore diluuij euertit, & oppressit magnos impiorum hominum exercitus. Obruit item Sodomam & Gomorrhā, vehementer perterrefecit Ægyptios, Amorrhæos deleuit.

Genes. 19.

Exod. 9.

Ios. 19.

24 Per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram?

Per eam viam lux spargitur per quam Sol conuertitur, quam Torridam zonam appellant cosmographi, hac etiam via magnus in terra excitatur æstus, & nimius calor. Sine dubitatione enim hæc terræ plaga cæteris feruentior, & calidior est. Ita vt quo longius, vel propius cæteræ ad eam accedant, hoc calidiores vel frigidiores sint. Pulcre autem id Gregorius transfert in diuinam Euangelij lucem, cuius causa magni extiterunt æstus in omnibus, quas illustrauit terræ partibus. Satis enim copiose memoriæ proditum est, quæ propter Euangelium tragediæ in orbe fuerint terrarum excitatæ. Sed varie hic locus enarratur propter Hebraea

Torrida-
na.

bræ verba. Quoniam ambigua sunt. Nam quod lucem vertit in Hebræo est אור or, quod lumē pluuiam significat. Quod æstum vertit, Hebraice est קדים cadim, quod Eurum ventū etiam significat. Quare ita Chaldaus declarat, Per quam viam suscipitur lux, dispersgit se ventus orientalis super terram, Quocirca Subsolanus vocatur, quod ab ortu solis perflet. Significat etiam אור or exhalationem, quod facile lumen concipiat, vt docuimus, explicantes illud capituli 36. vers. 32. In manibus suis abscondit lucem. Quare quidam Hebræi ita declarant, Per quam viam spargitur exhalatio; diuiduntur venti subsolani, & cometae, quæ ex illa fiunt. Tamē quia אור or, vt diximus pluuiā significat, Septuaginta πρηνήν pruina, & non Subsolanum, sed Austrum ventum traduxerunt. In hęc rationem πρὸ θεοῦ δὲ ἀναπρόδεται πρηνήν ἢ ἀξιοῦσθαι ἄνθρωποι νότος εἶναι ὑπὸ ἕσπρον. Vnde egreditur pruina, vel dispersgitur auster in eā, quæ sub cælo, id est, Quis pruina, & austrum fecit? & est sententia apta contextui.

25 Quis dedit vehementissimo imbri cursum?

Id est, quis ea natura imbrem vehementissimum fecit? & viam sonantis tonitruī? Id est, tonitruum item quis fecit.

26 Vt plueret super terram, absque homine in deserto, vbi nullus mortaliū commoratur.

Vt ex hoc intelligatur nulla vi & industria humana esse factum, sed tantum diuina virtute.

27 Vt impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas viuentes?

28 Quis est pluuiæ pater: vel quis genuit stillas roris?

29 De cuius vtero egressa est glacies?

Psal. 143.

Id est, quis nisi ego hæc meteora fecit, quæ meam potentiam infinitam indicant. Quare recte Dauid, ea de causa Deum laudare iubet, Laudate Dominum, &c. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Id est, quæ ei, vt auctori obediunt suo, & iussa eius exequentur, siue ad vindicandos hostes siue ad recreandos amicos ab eo mittantur. & gelu de cælo quis genuit? Subaudi, nisi ego, cuius subinde naturam explicat,

30 In simili: udinem lapidis, aquæ durantur.

Id est, tanta vis gelu, vt cum aquæ sint natura molles & humidæ, gelu concretæ ita rigescant, vt tanquam lapides duræ reddantur. Et quod est mirabilius: & superficies abyssi constringitur. Id est, mare cū sit natura sua calidius, & propter magnam aquarum vim æstu ferueat, concrefcit tamen. Certum enim est eis, qui sunt sub octogellimo altitudinis gradu mare concrefcere.

Nunquid

31 *Nunquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas?*

In Hebræo est *צִמָּה* cima, quod hic transfert Pleiades, & in Amos cap. 5. vers. 8. transfert Arcturum. Nec leuis coniectura est ita transferre huius libri c. 9. vers. 9. Saltem Græci ita illo loco conuertunt. Et illo loco explicuimus quid Arcturus, quid Pleiades sint. *Aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* In Hebræo est *צֶפֶל* cefil, & illo Iobi loco citato, & Amos c. 5. vers. 8. transfert vulgatus Orio na, Græci vero vesperum.

32 *Nunquid producis Luciferum in tempore suo?*

Hebraice est *מָזָרֹת* mazarot, cuius significatio, quod hoc vno loco reperiatur, non satis comperta est. Græci nomen Hebræum sua versione reliquerunt, & Chrysostomus, & Cyrillus signa duodecim Zodiaci esse opinantur. Quidam tamen Hebræus cum vulgato interprete consentiens non sydus, sed vnam ex stellis esse putat. Alius Hebræus sydus esse Australe. Lucifer autem est eadem stella, quæ Vesperus. Venus enim solem antegrediens lucifer est, subsequens vero Vesperus. *Et Vesperum super filios terræ consurgere facis?* In Hebræo est *חַיַּיַּי* hais, quod huius libri capite 9. versu 9. vulgatus, & Græci Hyadas transferunt. Quare hæc syderum nomina vel valde ambigua sunt, vel non satis eorum significatio liquet. Sed vt illo citato huius libri loco diximus, nihil refert ad hæc oracula intelligenda, vtrum hoc vel illud sydus nomina significare sciamus, nam species pro toto genere stellarum nominantur, quare nihil refert, an hoc vel illud sydus ponatur, cum ex quocunque intelligendum sit Deum ex stellarum creatione suam potentiam immensam probare. In quibusdam exemplis vulgatæ editionis est, *Super filios terræ.* quæ forte emendatior lectio est, nam in Hebræo est *בָּנֵי* bana filios eius. quare potuit ita transferre vulgatus, vt relatiuum terram referre putaret, & eius loco antecedentem poneret. Hebræi ipsam stellam referre intelligunt, in hanc rationem, *Consurgere facis חַיַּיַּי hais cum filijs suis.* Vt filios alias stellas cum illo coniunctas significet. Quare non stellam, sed sydus declarare opinantur. Græci vero, quia vesperum, sicut vulgatus traducunt, radios atque comam veneris filios eius vocare crediderunt, nam vertunt *ἑσπερος ὄμι κί- μος* *αὐτῆς* vesperum cum coma sua.

33 *Nunquid nosci ordinem cæli.*

In Hebræo est *תְּקִינָה* hucot statuta cæli. Potestque intelligi, vel de ordine, & statutis, quæ inter se cæli seruant, vt intelligitur à Septuaginta qui *ἑπτακῆς ἐπέρας* conuersiones cæli traduxerunt. Vel potest de ordine & statutis ijs intelligi, quibus hæc inferiora admini-

nistrant, qua ratione res singulas afficiant, quod subinde declarari videtur. *Et ponet rationem eius in terra?* Hebraice est *תבונה מילתו*, quod imperium eius, Hebræi declarant, & ita potest explicari vulgatus, id est, Scies eam cælis potestatem prestare, vt terram totam gubernent. Et in hanc rationem Græci traduxerunt in *ἡ τὰ ὕψ' ὡς ἐγὼ εἶμι ὁ μὲν ὑπερῶν τὰ ὑπὸ ἡμῶν*. aut que sub celo simul sunt id est, hæc inferiora celo subiecta. Pro certo enim habent omnes philosophi, hæc inferiora superioribus cæli rationibus gubernari. Et ad hoc pertinet illud, quod scribitur in Genesi, Fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius, vt præset diei, & luminare minus, vt præset nocti, & stellas, & posuit eas in firmamento cæli, vt lucerent super terram, & præset diei ac nocti. Itaque Dei summa potentia atque sapientia declaratur non solum in eo, quod cælos, & terram fecit, sed etiam in eo, quod sapientissime ea inter se adaptavit atque coniunxit.

Inferiora rationibus cæli gubernantur
Genes. 1.

34 Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te?

35 Nunquid mites fulgura, & ibunt, & reuerentia dicent tibi, Ad sumus?

Id est, nunquid sicut ego pro arbitrato tuo imbrem, & fulgura facies, & ita tibi dicto erunt audientia, vt simul atque adesse inferis, præsto sint? Hoc etiam admirabilitatem maximam facit, quod ita res omnes, que liberi non sint arbitrij participes, se ad Dei nutum, & arbitrium accommodent, vt Deo aliquid imperante, nullam omnino moram, nullam dilationem faciant. Quare recte dixit David, Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, que faciunt verbum eius.

Res omnes obediunt Deo

36 Quis posuit in visceribus hominis sapientiam?

Hominis sapientia mira
vixit.

Hoc opus longe cæteris numeratis præstantius est, & in quo expressius Dei vestigium reliquum fuit; vt mens & ratio cum corpore ita coniungeretur, vt corpus cum sit res absurda natura sua, saperet tamen, atque intelligeret, vt hominum viscera sapient. Id vehementer miratur David, Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis quoniam viscera eius? immo si cum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum & contemisti cuncta super opera manuum tuarum. Itaque homo propter sapientiam, qua eius viscera natura induta sunt, antecellit cæteris Dei operibus, que in Genesi narrantur. *Vt quis sciat cæli intelligentiam?* Cæli intelligentia non ita propria dicitur.

Psal. 2.

tur, vt hominis sapientia; est tamen etiam mirabile, quod cum omnino mente & ratione vacet, res faciat natura sua, quæ consilio ac prudentia geri videntur. In Hebræo tamen, quod gallum transfert est שׁבַע secui, quæ vox hoc tantum scripturæ loco reperitur, qua de causa pro explorato non est quid significet. Chaldaus, & quidam Hebræus, gallum sicut vulgatus interpretantur. Chaldaus autem in eo ponit galli intelligentiam, quod laudet Dominum suum. Quidam Hebræus, quod media nocte surgere doceat hominem ad laudandam Deum. Alij vero plures Hebræi non gallum, sed cor hoc loco significare dicunt, vt eius radix sit שׁבַע saca vidit: propterea quod corde videmus siue intelligimus. Itaque idem est ex horum sententia ponere in corde intelligentiam, quod ante dixerat ponere in visceribus sapientiam. Græci vero longe aliter totum hunc versum interpretantur τίς δὲ ἔδωκεν γυναῖκιν ὑφ' ἄσμετος σοφίαν ἢ ποιητικὴν ἐπιστήμην; quis dedit mulieribus texendi sapientiam, vel exornandi scientiam? Qui Hebræorum interpretationem secuti videntur, utroque loco eodem modo interpretantes, id est, quis dedit homini sapientiam texendi, & exornandi? Speciem posuerunt pro genere rerum, quæ humana industria fiunt.

37 *Quis enarrabit calorum rationem?*

Non de orbibus celestibus, sed de nubibus, vt alio loco diximus, intelligit, nam in Hebræo est סִיחָה sehicim nubes, & νέφος nebula transferunt Græci, id est, Quis satis enarrare poterit nubium naturam, & qua ratione in cælo cogantur. Nam licet de hac re philosophi verba faciant; non demonstrant se omnes ad vnum causas nubium, & aliorum meteororum comprehendisse. Ex his vero locis ego mihi persuadeo huius rei scientiam nullum philosophum perfecte assecutum. *Concentum cæli quis dormire faciet?* Non appellat concentum cæli, vt quidam interpretes opinatur, quem cæli, vt commentabatur Pythagoras suo motu efficiunt, sed cum de nubibus, vt diximus, sermo sit, eorum vocat concentum (sicut earum tonitru vox dicitur, vt sæpe diximus, sonitum eum quem vehementissimus imber efficit, vt capite 28. dicebat *Iob 28.* Quando ponebat pluuijs legem, & viam procellis sonantibus. Ait ergo, quis procellam, & tonitru compeccet, nisi Deus, cui ad nutum, vt dixit, nubes & pluuia obtemperant? In Hebræo quod dormire, vertit est שׁבַע iascib à verbo שׁבַע sacab, quod dormire, quiescere, accumbere, hoc loco descendere faciet, quidam interpretantur. Quæ significatio Græcis videtur placuisse,

M m 2 nam

nam οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκλίνας cælum autem in terram inclinavit, conuertunt. Sed maior est ambiguitas in eo, quod concentum translit חֶבֶל nebel. Nam significat vtrem, vel lagenam, & hinc factum est, vt instrumentum musicum significet, quod chorum quidam nominari arbitrantur, quia ex vtre componitur, quo aer ad inflandas tibias suscipitur. Hispane *gayta*. Et hanc significationem vulgatus spectans, concentum reddidit. Multi Hebraei propriam amplectuntur. Vt nubes appellet vtres, quod tantam capiant pluuiam.

38 *Quando fundebatur puluis in terra.*

In principio huius capituli Deus egit de rota terra, hoc versu de singulis eius partibus disserit, explicans naturam eis à se tributam, vt omnes medium terræ punctum, quod centrum vocant, quærant. Ex quo fit, quod sequitur. *& glebæ compingebantur?* Id est, singulæ eius partes in medium terræ punctum detrudebantur, compellebanturque. Hinc est, quod cum singulæ partes pro se nitantur in centro esse, omnes coagmentatæ, & compactæ inter se terram vniuersam componant.

1 *Nunquid capies leana prædam, & animam catulorum eius implebis?*

2 *Quando cubant in antris, & in specubus, insidiantur.*

Persequitur deinceps Deus toto reliquo suo sermone opera quinti, & sexti diei de animalibus disserens: atque non tam potentiam suam demonstrat in eo, quod animalia hæc fecerit, quam prouidentiam in eo quod conseruet. Ait ergo. Nunquid, licet leana impos consilij sit, expectabit, vt tu capias prædam ei, & catulis suis, dum adhuc latibulis non exierunt neque prædas agere possunt? Quasi diceret minime quidem, sed ea vis est ei à me data, vt ei filij sui curæ sint, sibi que, & illis venetur. Quare dixit Dauid, Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi. Deus enim, qui vim eis venandi dedit, escam dedisse censetur. Idem de coruis dicit.

3 *Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, pagantes, eo quod non habeant cibos?*

Vt etiam canebat Dauid, *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis cornuorum inuocantibus eum.*

C A P. XXXIX.

Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cer-
uas obseruasti? A

5 *Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum?*

6 *Incuruantur ad sctum, & pariunt, & rugitus emittunt.*

7 *Separantur filij earum, & pergunt ad partum egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.*

8 *Quis dimisit onagram liberum, & vincula eius, quis soluit?*

9 *Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra saluginis.*

10 *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.*

11 *Circumspicit montes pascuę suę, & virentia quęque perquirit.*

12 *Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad pręsepe tuum?* B

13 *Nunquid alligabis rhinocerotę ad arandam loro tuo? aut confringet glebas vallium post te?*

14 *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?*

15 *Nunquid credes illi quoniam sementem reddat tibi, & aream tuam congreget?*

16 *Penna struthionis similis est pennę erodij, & accipitrę.*

17 *Quando derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea?*

18 *Obliviscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat.*

19 *Duratur ad filios suos quasi non sint sui, frustra laborauit nullo timore cogente.*

20 *Prinuauit enim eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.*

21 *Cum tempus fuerit, in altum alas erigit: deuidet equum & ascensorem eius.* C

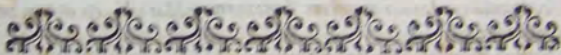
22 *Nunquid prębebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius biniuum?*

23 *Nunquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium eius terret.*

24 *Terram ungula sodit, exultat audacter: in occursum perguit armatum.*

25 *Contemnit pauorem, nec cedit gladio.*

- 26 Super ipsum sonabit pharetra, & vibrabit hasta, & clypeum.
- 27 Feruens & fremens sorbet terram, nec reputat tuba sonare clangorem.
- 28 Vbi audierit buccinam, dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & ululatum exercitus.
- 29 Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum?
- 30 Nunquid ad preceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?
- D 31 In petra manet, & in praeruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus.
- 32 Inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt.
- 33 Pulli eius lambent sanguinem, & ubicunque cadaver fuerit, statim adest.
- 34 Et adiecit Dominus, & locutus est ad Iob.
- 35 Nunquid qui contendit cum Deo, tam facile conuiescit? & utique qui arguit Deum, debet respondere ei.
- 36 Respondens autem Iob Domino, dixit.
- 37 Qui leuiter locutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum.
- 38 Vnum locutus sum, quod & inquam non dixissem: & alterum, quibus & iura non addam.

4 Nunquid nosti, tempus partus ibicum in petris.

Ex Hebræo verti potest, Partus ibicum petrarum, quæ ita vocantur, quod magna velocitate per rupes abruptissimas ferantur de illis enim ita Plinius scribit. Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus, gladiatorumque vaginis, in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati, in petras potissimum è monte aliquo, in alium transilire quærentes, atque recessu perniciosius quo libuerit exultant. Tragelaphus, Septuaginta conuertunt, de quo etiam scribit Plinius Barba tantum, & armorum villo à ceruo differre. *Vel parturiente: ceruas obseruasti?* Cerua animal notum est. Harum, & ibicum partus potissimum commemorat, quod cum magna difficultate natura pariant, norunt tamen, deo illas modo docente, quæ sibi medicina facienda sit ad partum faciliorem. Tradit enim Plinius, eas ante partum herba se purgare, quo facilius pariant.

Cerua se purgant quo facilius pariant

Dicitur

5 *Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum?*

Id est, Anne prudentia tua, sicut mea tempus eis ferendi vterum naturæ suæ accommodatum definitum est.

6 *Incuruantur ad foetum, & pariunt.*

Id est, se præ dolore incuruant, & pariunt. Quod pariunt vertit in Hebræo est תרבהן tepalahna, à verbo תלה palah, quod est scindere: vnde quidam Hebræus ita interpretatur, Ad foetus se scindunt, Id est, cum foetus emittendus est, membranas ventris sui propter vuluæ angustias scindunt, & abrumpunt, quo magnum dolorem accipiunt. Græci auctores hoc prætermiserunt, & eius loco posuerunt ἐξήρασαν δὲ αὐτῶν τὰ παιδια ἐξωφύλας nutriuisti eorum filios sine timore, vt de leonum catulis superiori extremo capite dixit, *Et rugitus emittunt.* Præ dolore, subaudi. In Hebræo ad verbum est, & dolores emittunt, & ὠδίνας dolores transferunt Septuaginta auctores, & quidam opinantur filios vocare dolores Hebræa phrasi, id est, ἴτα pariunt, foetusque emittunt.

7 *Separantur filij earum, & pergunt ad pastum: egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.*

Persistit in explicanda summa Dei prouidentia per res omnes pertinentes in eo, quod sine vlllo hominum auxilio reive, quæ sit rationis particeps, hæc animalia, vel recenter nata sibi victum procurent, ad quod etiam spectat, quæ multis de asino syluestri subijcit.

8 *Quis dimisit onagram liberum, & vincula eius quis soluit?*

9 *Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra sansuginia.*

Id est, vagatur onager in terra inculta, & sterili.

10 *Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.*

Hoc est, tamen neque vrbes multis hominibus frequentes ad cibum capiendum petit, neque vllum agasonem, qui eius pabula procuret requirit. Quia.

11 *Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.*

Id est, sibi satis pabuli per montes suppetit non hominis consilij cultos, sed Dei prouidentia sibi paratos. Eodem spectant, quæ de rhinocerate subinde tradit.

12 *Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepium?*

13 *Nunquid alligabis rhinocerotam ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te?*

14 *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius? & derelinques ei labores tuos?*

15 *Nunquid credes illi, quoniam sementem reddat tibi, & aream tuam cangreget?*

Rhinoceros. Id est, opus non erit rhinoceroti seruire tibi, vt victum illi præstes. Nam à Deo ei iam prouisum est. Rhinocerotà Plinius, & Solinus scribunt animal esse vastum, & elephanto hostem longitudineque illi parem, breuiorem vero cruribus, cautibusque ad pugnam cornu, quod in nare maximum habet, exacuerè. Pausanias tradit rhinocerotà duo habere cornua, alterum insigni magnitudine è naribus extans, alterum exiguum, validissimum tamen superne inter brachia erumpens. Quod ego nuper ita esse vidi, cum in Regis hortos Toletum Lisbona deferretur.

16 *Penna struthionis similis est, pennis herodij, & accipitris.*

Hic versus habetur difficilis propter animalium nomina, quæ in eo sunt, struthio, herodius, & accipiter. Pro struthione in Hebræo est רננים renanim, cuius radix est רנן ranan canere, & exultare. Quare Græci conuerterunt *τεροκομένων* eorum, qui lætantur. Chaldaus תרנגול tarnegol gallum. Quidam Hebræi existimant esse pænonem, quod in pennis pulcherrimis suis lætetur. Sed versio vulgati longe mihi magis placet; vt sit quem Plinius vocat struthiocamelum, qui pennis suis exultare dicitur, quoniam pulcherrimæ sunt, adeo vt illis galææ militum exornari soleant. Quod herodium nominat, In Hebræo est חסידה hafida, quod nomen Septuaginta viri in sua versione omiserunt. Vulgatus Zachariæ. 5. vers. 9. miluum transfert, quo loco de hoc nomine locuti sumus. Herodium autem putat Suidas, aut ciconiam esse, aut ciconiæ similè. Quod accipitrem vertit est in Hebræo נצף netsa, quod nomen etiam Græci prætermiserunt. Consentunt omnes Hebræi accipitrem significare, & quidam Hebræus illum esse tradit quem Hispanæ vocamus asor. Difficile etiam est huius versus sententiam reddere. In Hebræo ita ad verbum est, Ala struthionis læta, an penna herodij, & accipitris? Chaldaus ita vertit, Ala galli qui cantat, & exultat, sic est ala ciconiæ, & accipitris; Græci vero ἄερος τεροκομένων νεύλασσα ἰαν σουλδὸς ἀΐδα, καὶ νεύλα ala eorum, qui lætantur gloriosa, si comprehenderit Asida, & Nesa. Tugurina planius, Penna struthiocameli primatum obtinet, si conferas ei alam aut plumam ciconiæ. Quare נצף netsa non accipitrem, sed plumam interpretata est: cui & alij subscribunt. Sententia tamen, quam reddit vulgatus, mihi vehementer probatur. 1. Struthio camelus alis nihil differt ab alijs, quibus, vel sagacibus qualis

qualis ciconia est in pullis suis alendis, & gratia referenda, & accipiter in venando idest. Alas sicut aues sagacissimæ habet, licet tã stulta sit, quàm statim exponit; vt in struthionem conueniant, quæ sequuntur, neque enim in gallum, neque in pauonem, neque in ciconiam, neque in accipitrem, si recte animaduertantur, cadere posse cognoscuntur. De struthione igitur hæc narrat Plinius lib. 10. c. 1. struthio maxima auium est, si tamen auis est dicenda, cum pennas duntaxat habeat cætero volucris non sit, nec à terra tollatur, Ungulas habet ceruinis similes bifurcas comprehendendis lapidibus vtilis, quos in fuga contra insequentes pedibus ingerit, concoquit quæcunq; deuorat sine aliquo delectu. Mira in eo stoliditas: etenim in tanta corporis altitudine si colla frutice occultauerit, latere se putat, onæ vero eius in pretio sunt propter amplitudinẽ, & pennæ, quia galeas varijs coloribus infectæ adornant. Sequitur autem.

14 Quando derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefaciet

Narrat quanta sit huius auis stoliditas, vt intelligitur ex eo quod verba 17. dicit priuauit enim eam Deus sapientiã. Sed ita quidam hunc versum interpretantur, oua sua in terra derelinquit; & illis ibi incubans calefacit ea. Nam dicunt tertia persona Calefaciet esse apud Hebræos. Nam licet notam apud illos habeat secundæ personæ masculinæ, eadem tamen est nota tertiæ femininæ: loquitur autem de struthione femina, quæ oua parit. Et ita Græci hæc in calefaciet transferunt. Sed non hæc tam magna stoliditas est, cum in multas alias aues conueniat, in coturnices, perdices, gallinas, & item alias de genere gallinaceo. Quare significari hoc versuputo, quod Ficelemannus interpretatur, tantam esse huius auis stoliditatem, vt non curet, neque foueat oua, quæ genuit, sed in puluere, & arena relinquat, cuius vehementi calore pulli postea excluduntur, quod à nulla fit alia aui, Quare in locis tantum calidissimis struthio nascitur. Quamobrem duo eius genera distinguuntur, Libica, & Arabica, quod in his locis, quæ calidissima sũt, præcipue reperitur. Quæ sententia plane à vulgato significato, idest, Tu in puluere calefacies ea ita ab eis, à qua genera sunt, destituta, sicut à me caleñunt, qui eam illi naturam tribui, vt at enz, & pulueris tantum calore pulli excludi possint? Quæ explicatio valde coagmentate coniungitur cum sequentibus, vt videbimus, & cum ijs, quæ de alijs animalibus dicta sunt. Ex quibus non tam quod à Deo effecta sunt, quam quod ab ipso sine illo humano subsidio coniectentur, argumenta petit. Ita etiam mirabilis est Dei prouiden-

providentia non modo in singulis struthionibus, sed in toto eorum genere conseruando, cum pulli excludantur, atque adeo sine villo parentum auxilio. Potest autem etiam secunda persona Hebraeum verti verbum, vt vertitur à vulgato, cum nota sit secunda personae masculinae. At enim dicunt suppositum est struthio femina: perinde quasi esset necesse ova, sicut à femina gigni, ita ab eadem calefierint etiam à masculis calefiant, vt in alijs auibus saepe cõpertum est. Sed licet tertia persona traducatur, vt à Septuaginta traducitur, eandem habere potest sententiam, In puluere calefacit ea, id est, Pulueri calefacienda relinquit. Sequitur autem.

15 *Obliviscitur, quod pes conculcet ea, aut quod bestia agri conterat.*

Id est, ita totius est iners consilij, vt non animaduertat multis modis ova sua nullo defendente perire posse, vt quod pes conculcet, quod bestia agri conterat.

16 *Duratur ad filios suos, quasi non sint sui.*

Valde difficile hoc exponent, qui eam quam posuimus superioris versus sententiam repudiabunt. Ex ea tamen facile, & aptissime explicatur, id est, Ita negligit filios suos, nullam operam datus, vt excludantur ex ouis, quasi sui non essent, neque villo modo ad illam attinerent. *Frustra laborauit, nullo timore cogente*, Id est, frustra quod ad se attinet peperit eos, cum tam temere, nullo timore aut re alia compulsa deserat eos.

17 *Præuauit enim eam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam.*

Id est, stolidissimam fecit eam. De cuius stoliditate Plinius etiam loco citato locutus est. Vt ex ipsius stoliditate Deus declaret ab ipso imprimis res, & fieri, & conseruari.

18 *Cum tempus fuerit in altum alas erigit, deridet equum, & ascensorem eius.*

Id est, tamen Dei summa providentia pullus ita derelictus excluditur, alitur, & plumis induitur, & ita validus fit, vt alis rectis tam celerissimo cursu incitetur, vt equum & equitem longe celeritate superet. Putant aliqui, id in struthio camelum non posse quadrare, quod significari volatum his verbis dicant, cum tamen minime volet. Sed planum est non volatum, sed cursum his verbis declarari, ad quem alis etiam vtitur, quod eius celeritatem non cõ aliarum auium volatu, sed cum equi cursu comparat.

19 *Nunquid præbebis equo fortitudinem.*

Sapientiam, & potentiam suam docuit Deus ex rerum multarum effectione, & animalium conseruatione. Eadem in reliquo eius sermone demonstrat ex quadam mirabili amplitudine, & dignitate qua

qua quædam animalia auxit. Vt intelligamus Deum potentissimum, & sapientissimum demonstrari in efficiendis, conseruandis, decorandisque rebus, commemorat igitur, primo equi splendorem, & quandam quasi animi magnitudinem. Ait igitur, *Nunquid præbebis aquo, &c.* Id est, poteris ne sicut ego equo præstare fortitudinem? *Aut circumdabis collo eius hinnitum.* Id est facies, vt hinnitum tam alacrem, & hostibus terribilem reddat. Pro hinnitu, qui etiã est in Hebræo, Græci *πίσσω* timorem traduxerunt, forte quem hinnitu inijcit, vt de naribus eius sequenti versu dicitur.

23 *Nunquid suscitabis eum quasi locustas?*

Id est, facile perterrefacies eum, & loco mouebis, vt facile mouentur locustæ? quasi diceret minime, vt subinde argumento declarat, Sed septuaginta auctores nomen Hebræum ארבה arbc genus esse armaturæ intellexerunt, vel loco huius sententiæ hanc posuerunt *ἠδύνας δὲ αὐτῷ ἵππων* circumposuisti armaturam ei, Id est, optus ne est ei armatura vlla, vt audeat in bello minime quidem. *Quia gloria narium eius terror.* Id est, tanto spiritu atque robore narius reflat, vt terrorem incutiat. Idem eius decus Septuaginta significarunt, ita conuertentes *δόξα δὲ τοῦ θεοῦ αὐτῷ ἵππων* gloria antepectorum eius audacia.

24 *Terram ungula fodit exultat audacter, & in occursum pergit armatis.*

25 *Contemnit pauorem neque cedit gladio.*

Facilia sunt, dicunturque ad describendam equi audaciam, & animi promptitudinem.

26 *Super ipsum sonabit pharetra vibrabit hasta & clypeus.*

Id est his armis homines eum appeterent solent, nec tamen eis cedit. Vel vt Græci aptissime hunc versum intellexerunt *ἔρα αὐτῷ ἵππων ἄρκετος ἔρα καὶ μάχαιρα* in ipso autem exultat arcus, & gladius, Contemptum pro continente, id est, Milites, qui arcu, vel gladio vtuntur in bello, equo vecti promptiores in bello, terribilioresque sunt.

27 *Feruens, & fremens sorbet terram.*

Id est, tanta currit velocitate, vt terram sorbere videatur, vt quidam poeta de equis.

Præcipiti certamine campum.

Corripuere.

In eandem rationem Septuaginta auctores transulisse opinor *ἄρκετος ἔρα καὶ μάχαιρα* ira terram delibit, id est, citissime pertransibit eam. *Nec reputat tuba sonore clangorem.* Id est, tubæ hostium clangor non retardabit eum a cursu. Græci in hanc id sententiam transulerunt

lerunt ου γαι' πισδ' οτι, εως αν σηκνην αλαπιζη non credet quousque signum tuba det, id est, tuba vehementer incitatur.

28 *Vbi audierit buccinam dicit, Vah.*

Poetica dicendi ratio, Id est, vehementer exultat. *Procul odoratur bellum, exhortationē ducum, & ululatum exercitus.* Id est, adeo bellum amat, & in bello delectatur, vt procul id odoretur. Simili ratione quidam Latinus poeta equum describit.

Primus, & ire viam fluuios tentare minaces,

Audet, & ignoto se se committere ponto,

Nec vanos horret strepitus.

Tum si qua sonum procul arma dedere,

Stare loco nescit, micat auribus, & tremat artus,

Collectumque premens voluit sub naribus ignem,

Diuus Gregorius pie atque docte transfert in virum sanctum, & magna virtute præditum, quæ de equo hic dicuntur.

26 *Nunquid per sapientiam tuam plumescet accipiter,*

Mentionem facit accipitris quoniã eius in aibus magna est fortitudo, quippe qui venando victum quærat. Sed quod plumescit vertit in Hebræo est אבר iaaber, quod verbum hoc vno loco reperiunt eius radix est אבר eber penna, quare recte vulgatus putare potuit plumescere significare. Alij tamen Hebræi volare interpretantur, id est, An per sapientiam tuam volabit accipiter. *Expandes alas suas ad austrum.* descriptio volatus, qui pennis fit, vt vulgatus etiam contexit.

30 *Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?*

31 *In petris manet in præruptis silicibus commoratur atque inaccessis rupibus.*

32 *Inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt.*

Aquila.

33 *Pulli eius lambent sanguinem, & vbi cumque cadaver fuerit, statim adest.*

Ab aquila aues omnes venustate, & fortitudine superari dubium non est. Quare merito ad propositum, quod diximus probandum profertur. Facileque hi versus de vi & natura eius differentes intelliguntur. In eo tamen non leuis difficultas est, vtrum hæc ad aquilam pertineant. Nam illud, quod vltimo loco dicitur, *vbi cumque cadaver fuerit illic adest*, videtur in illam conuenire non posse. Nam tradunt ij qui de Aquilæ natura loquuntur, aquilam minime ca-

me caduere corporeque morticinio vesci, sed eo quod ipsa neca uerit. Quamobrem Septuaginta viri non aquilæ, sed vulturi hunc fere totum sermonem attribuunt, ita enim transferunt. 27. versu. Nunquid ad præceptum tuum, & c. *ἆρα δὲ τὸς σὺ ἀεγυρῶν μὲν ὑποῦται ἀετὸς, γὰρ δὲ ἆρα νοσιστὶς αὐτὸς καὶ ἀετὸς αὐτίξεται;* in præcepto ne tuo eleuatur aquila, vultur autem in nidis suis sedes commoratur? Quæ sequuntur non aquilæ, sed vulturi ascribunt. At in Hebræo est *שרן* nesper, quod omnibus Hebræis aquila est, & ita transfert vulgatus. Hæc tamen difficultas optime explicatur ex eo quod Plinius lib. 10. historia naturalis cap. 3. scribit; quo aquilarum genera distribuit, quæ sex esse tradit. Item quarti generis, ait, est Pecnopterus, eadem oripelargus vulturina specie, alis minimis, reliquas magnitudine antecellens, sed imbellis, & degener vt pote quam verberet coruus. Eadem ieiunæ semper audittatis, & querulæ murmurationis sola aquilarum exanima fert corpora, ceteræ, cum occidere, confidunt. Ex quibus verbis, & hic locus planus fit, & Græca editio cum Hebræa, atque Latina conciliatur.

34 *Et adiecit Dominus, & locutus est Iob.*

35 *Nunquid qui contendit cum Deo tam facile conquiescit?*

Id est, qui Deum audebat ad disceptandum prouocare, qui fit, vt ab eo tam facile victus taceat? Facilis merito hæc vocatur victoria, quæ sola commemoratione horum operum Dei constat, si confertur cum illo sermone, qui de Dei infinitis operibus esse posset. Ita etiam ad verbum ex Hebræo reddi potest, Num contendere cum omnipotente est erudire? id est eruditio, vt quidam Hebræi interpretantur, hoc est ex his, quæ narraui facile cognosces, num sapienter optaueris cum Deo contendere. Et in hanc sententiam Græci obscurius conuertunt *μὴ κερταυκατὰ ἰκανὸν κερταυ;* num iudicium cum idoneo iudicas, id est, nunquid videtur tibi optasse eum in ius educere, qui idoneus, ad respondendum tibi sit? *Vtique qui arguit Deum, debet respondere ei,* Id est oportet non omnino tacere, sed aliquid respondere eum, qui Deum ausus est arguere. Insultat temeritati Iob, quam ipse fatetur.

36 *Respondens autem Iob Domino, dixit.*

37 *Qui leuiter locutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum.*

Ita fieri necesse est Deo arguente, criminave intendente. Vt ille obmutuit, quem arguebat paterfamilias, qui ad nuptias non ingressus est cum veste nuptiali. Qui autem Deo arguento loqui, & respondere

Matth. 23.

spondere conatur insipientior fit, vt Adam factus est.

Deo arguen
te oportet ta
cece.

35 *Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem, & alterum, quibus vltra non addam.*

Iob peccatū.

Duo dicta sunt reprehendit, & stulta fuisse cognoscit, quæ ponit capite vltimo. Ideo insipienter locutus sum, &c. Audi, & ego loquar. Alterum dictum, Interrogabo te, & responde mihi. Quæ licet delicta sint, quod exiguam tantæ maiestatis reuerentiam præ se ferant, tamen mirabile est, & quoddam quasi excellentissimæ virtutis prodigium, in tanta rerum acerbitate, tantis amicorum contumelijs vexatum, tantis perditorum vilissimorumque hominum ignominijs appetitum nihil aliud insipienter fecisse, nulla grauiora verba protulissa.

C A P. XL.

A **R** Espondens autem Dominus Iob de turbine dixit.

2 *Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & indica mihi.*

3 *Nunquid irritum facies iudicium meum: & condemnabis me, vt tu in stiaceris?*

4 *Et si habes brachium sicut Deus, & si voce similt tonas?*

5 *Circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.*

6 *Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia.*

B 7 *Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo.*

8 *Abconde eos in puluere simul, & facies eorum demerge in foueam.*

9 *Et ego confitebor, quod saluare te possit dextera tua.*

10 *Ecce, Behemoth, quem feci tecum, sanum quasi bos comedet.*

11 *Fortitudo eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.*

12 *Stringit caudam suam quasi cedrum, nerui testicularum eius perplexi sunt.*

13 *Ossa eius velut fistula aris, cartilago illius quasi lamina ferrea.*

14 *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum: applicabit gladium eius.*

C 15 *Huic montes herbas ferunt: omnes bestias agri ludent ibi.*

16 *Sub vmbra dormit in secreto calami, & in locis humentibus.*

17 *Protegent vmbra vmbra eius, circundabunt eum salices torrentis.*

18 *Ecce, absorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam quod inluat Iordanis in os eius.*

- 19 *In oculis quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius.*
 20 *An extrahere poteris leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius?*
 21 *Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perferabis maxillam eius?*
 22 *Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?*
 23 *Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum?*
 24 *Nunquid illude s ei quasi auis, aut ligabis eum ancillis tuis?*
 25 *Concident eum amici, diuident illum negotiatores?*
 26 *Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius.*
 27 *Pone super eum manum tuam: memento belli, nec ultra addas loqui.*
 28 *Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis precipitabitur.*

- 1 *Respondens autem Dominus Iob de turbine, dixit.*
 2 *Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & indica mihi.*

Licet Iob fateretur insipienter se esse locutum, tamen amplius eum Deus argumentis vrget, vt penitus ab errore auertat.

- 3 *Nunquid irritum facies iudicium meum, & condonabis me, vt iustificeris.*

Irritum facere iudicium est, non rectum fuisse ostendere, quare iudex vel iniquitatis, vel ignorantia condemnatur, cum eius iudicium reuocatur. Cū ergo Iob tam aperte iactaret cupere se cum Deo de reddito aduersus se iudicio disputare, adeoque causæ æquitate confideret, vt Deo dicere non dubitaret, Audi, & ego loquar, interrogabo te, & responde mihi. Putare videbatur, se Deum in disputatione victurum: quod si faceret, & irritum Dei iudicium se esse facturum, & eum condemnaturum. Acutissime igitur Deus hoc incommodo grauissimo vrget eum: Sed minime putandum est Iob id aperte sensisse, voluisseque Deum condemnare, & eius iudicium non rectum fuisse ostendere: esset enim hæc impia, nefaria, & sacrilega cogitatio; cum nulla possit in Deo hæreere culpa, ac iure suo Sathan gloriaretur sanctum virum atque adeo Deum ipsum a se in hoc certamine superatum, quo cum Deo de integerrima sancti viri pietate certabat. Nec Deus postea diceret Eliphaz: non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob. Huc accedit, quod cum Iob imperiti tantum sermonis capite. 38. vt diximus reprehendarur, æquum non est tam sacrilegam, & sceleratam ei sen-

Iob defenditur.

ei sententiam adscribere. Sed ob eam rem Deus ita argumentatur, quod unumquodque vel leue peccatum non nihil de Dei dignitate detrahat, cum sit contra eius voluntatem; præsertim illud, quod in eo cernebatur, quod Deo vellet aperte resistere, cum aqutitas nullo modo resistat ei. Erant igitur imperita verba, licet animus non ita impius esset, sed imperitus, quod non pro dignitate suam sententiam explicaret. Quare Deus argumentatur vrgendo incommodo, vt verba imperita esse doceat. Nequaquam vero Iob tantum incommodum concederet, Quia ob eam rem se insipienter locutum fuisse fatebatur, ne ad tantum compelleretur absurdum: vt iustificaretur Deus in sermonibus suis, & vinceret cum iudicaret, sicut dicebat Dauid, Non recte igitur quidam huc locum explicant dicentes Iob putasse Deum iniuste hac inferiora administrare, deque eius providentia dubitasse.

Psal. 50.

4 *Et si habes brachium, sicut Deus.*

Id est, si tantam quantum Deus potentiam habes, quod opus erat, ne temerarius videreris, cum eo cupiens contendere. Quæ incommoda sunt eiusmodi, quæ Iob penitus non concederet: sed ex quibus modestius loqui disceret. Quod si quispiam opinaretur Deum ea de causa hac fuisse locutum, quod Iob existimasset habere se brachium, sicut Deus habet, & simili se posse voce tonare, esset valde temerarius atque ridiculus. Tales etiam habendi sunt ij, quos superiori versu consutauius, & ex hoc cognoscendum similem huius, superioris versus esse explicationem. *Et si voce simili tonas.* Id est, si simile edere poteris tonitru, quod Dei vocem in scriptura diximus nominari. Ex meteoris enim, vt exposuimus probat infinitam potentiam suam Deus, neque vllum hominem cum eo posse conteri.

5 *Circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & pretiosis induere vestibus.*

Psal. 103.

De luce, quæ ab ab ipso Deo facta est, hoc intelligitur, quam decus, & vestimentum Dei vocat Dauid, Domine Deus meus magnificatus es vehementer, confessionem, & decorè induisti amicis lumine, sicut vestimento; Quemadmodum igitur superiori versu ad absurdum compellens argumentatus est, dicens, Si voce simili tonas, ita huc *Circunda tibi, &c.* Veluti capite etiam 38. Nun quid post ortum tuum, præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum & sicut ibi post commemorationem lacis, mox agit de impiorum euerfione, ea de causa quam nos in illo loco attulimus, ita & nunc agit subiungens.

*Lux decus
& vestimen-
tum Dei.*

Disperge

6 Disperge superbos in furore tuo, & confunde eos, & respiciens omnem arrogantem & humilia.

Eodem modo argumetur, id est, disperge, si potes, ut ego dispergo. Sape in scriptura sacrosancta Deus vehementer commendatur ex eo, quod facile possit deicere sceleratissimos homines, qui rerum potiuntur, & regni multarumque diuitiarum gloria valent. Quia difficile quidem sanctis viris videtur his hominibus posse resistere; cum tantæ eis copiæ suppetant, cum tot homines eis ad arbitrium parati futuri sint, cum denique nutu omnia consequantur. Sed tamen tam facile Deus eos euerit & labefactat, ut dicat Esaias, Spiritu labiorum suorum interficiet impium, id est facillime interficiet, nihil ei vlllo modo resistet. Quod valde recreat, & reficit viros bonos, cum insanam sustinent talium iniuriarum molem. Quod vertit vulgatus, Disperge in furore tuo, in Hebræo est disperge *עברתי* hebrot iras tuas. Sed quia eius radix est *עבר* habar, quod est transire, recte Septuaginta intelligere potuerunt, Transeuntes, qua de causa, in eandem sententiam conuerterunt *ἀποσταλῶν δὲ ἀγγέλων ἐν ᾧ* mitte angelos in furore.

Deus ex improborum euectione commendatur.

Esai. 11.

7 Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo.

Facile intelligitur pertinere hoc ad id quod dictum est. Quod dicit in loco suo, id est, cum maxime florent, & in cælo esse videntur; de quibus dicit Sophonia, Disperierunt omnes inuoluti argento: & visitabo super viros defixos in fœcibus suis.

Sophon. 1.

8 Absconde eos in puluere simul, & facies eorum demerge in foueam.

Videtur puluerem, & foueam vocare sepulcrum, id est, interfice si potes eos, & merita morte mulcta: Ut etiam dicebat regius vates, Sepulcra eorum domus illorum in æternum. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos, auxilium eorum veterascet, & in inferno gloria eorum.

Psal. 48.

9 Et ego constebor, quod saluare te possit dextera tua.

Id est, tunc poteris mecum contendere, & causam tuam mihi probare, eris enim Deus. Nam ipse tantum, Dispergit superbos mente cordis sui, deponitque potentes de sede, ut ait virgo sacrosancta.

Luc. 1.

10 Ecce, Behemoth.

Quoniam Deus potentiam suam eximiam demonstrauit ex rerum effectione, ex conseruatione nonnullorum animalium, ex aliorum ampla mirificaque natura, profert nunc duo quorum alter reliquis animalibus terrestribus, alter marinis magnitudine prestat. Terrestre animal est Behemot, sed varia est huius nominis explicatio, apud interpretes. Nam behemot Hebræis be-

Behemot.

Nn stias

stias sonat, est enim plurale nominis **בהמה** behema bestia. Quare Græci *θηρία* bestias transferunt, sed reliqua de singulari quodam animali dicta esse interpretantur. Chaldaus item **בעיריא** behiraja pecudes conuertit, verbum tamen singulare ei tribuit **יכול** iecul comedet. Vulgatus ipsum nomen reliquit Hebræum. Aliqui auctores, neque behemot animal terrestre, neque Leviathan, de quo statim dicit, marinum animal esse opinantur, sed vtrunque diabololum esse intelligunt. Sed cum ea quæ in eorum natura describenda narrantur, plane in animalia conueniant, hanc potius anagogiã esse, quàm ipsam historiam existimandum est: recteque Olympiodorus ait, *πολλοὶ περὶ τὸ διαβόλου εἰρηστυ νομίζουσιν κατ' αἰαγωγὴν ἐκλαμβάνοντες. δεῖ δὲ περὶ τὸν ἰσοεῖας ἐπιμελεῖσθαι καὶ τὸ ἔπι τὸν ἀκρασιὸν ὄφθαι καὶ ἐκ τῆς αἰαγωγῆς μὴ παρῆσθαι*, multi de diabolo hæc dicta esse credunt per anagogiam. Oportet autem primum historiæ rationem ducere, & deinde auditori prodesse minime neglecta anagogia. Quare Hebræis, & multis Latinis, & Græcis auctõribus Behemot est Elephas. Quod ita vocari dicunt Hebræi, quia propter magnitudinem corporis, & virium, multarum bestiarum loco sit, vel forte quod gregatim ambulet, sicut pecus, & pecora idem fere sunt, cui nos sententiæ subscribentes, quæ de Behemot hic dicuntur, de elephanto declarabimus; diabolo vero satis copiose ea Gregorius assignat. Septuaginta tamen auctores plane in hoc loco vertendo ad allegoriã defleunt, vt suo loco notauimus. Quare multam habet auctoritatem huius loci allegoria. *Ecce Behemot quem feci tecum*. Id est, vt esset tecum, tibi que inseruiret, vsui enim elephanti hominibus sunt, facile enim mansuescunt, ait Arist. de animalib. li. 1. c. 10. Vel quem feci tecum quia eodem sexto die homo cum reliquis animalibus terrestibus factus est. Fœnum quasi bos comedet. Eodem enim passu quo equi, & nuli vescuntur, ait Arist. li. 8. c. 9. de anim. terrã etiã, & lapides interdũ deuorant, adeo vt si terra frequenter vtantur, nullo eis incommodo sit eodem auctore li. 8. c. 26. Truncos vero pro cibo habent gratissimo ait Plinius in historia naturali li. 8. c. 10.

Elephas.

11 Fortitudo eius in lumbis eius.

Quia durissimum dorso tergus elephãtus habet, vt auctor est Plinius lib. 8. c. 10. *& virtus illius in vmbilico ventris eius*. At idem auctor eodem loco narrat ventres habere molles. Quare aliqui opinantur, de virtute generandi esse intelligendum, de qua sequenti versu agit, membra describens genitalia. Vel forte intelligendum est ventres habere molles si cum reliqua cute comparentur, per

se tamen durissimos esse, cum machinas ingentes, turresque ligneas hominum plenas dorso ferat duris cingulis alligatas, quas nisi venter esset durissimus, ferre non possent.

12 *Stringit caudam suam quasi cedrum.*

Id est, eriget vel eleuabit eam. Ita quidam Hebræus exponit, Alij vero, Mouet eam: existimantque *צדע* esse loco *זאין* in verbo *צדע* iahapets, quod valde insolens sit hæc eius significatio, cum proprie velle significet; cum *זאין* vero mouere significat. Sunt autem literæ eiusdem fere prolationis, quare vna pro altera poni potuit, vt non semel in hoc libro obseruauimus ex versione Septuaginta virorum. Sed in eo non leuis difficultas est, quod elephantæ cauda non adeo magna est, vt cum cedro comparari possit. Scribit enim Plinius nullo ei esse præsidio ad mulcas arcendas, ex quo breuis esse intelligitur. Quare quidam non de cauda, sed de membro genitali hæc dici scribit. At *צאן* zanab non nisi caudam Hebræis declarat, tum quod membrum genitale elephantæ paruum breueque esse tradit Arist. lib. 2. Neque pro corporis magnitudine. Quare de cauda intelligendum esse existimo, vt cõparet cedro non magnitudinem, sed fortitudinem, id est, fortis erecta, sicut cedrus est, *Nervi testicularum eius perplexi sunt.* Id est, multis neruis implicati atque inter se connexi, habet tamen eos non foris conspicuos, vt narrat Arist. sed intus circa renes conditos.

Lib. 8. c. 10

Dean. lib. 2.
c. 1.

Lib. 2. c. 1.
& li. 3. c. 1.

13 *Ossa eius velut fistula aris.*

Id est, fortissima sunt. *Cartilago illius quasi lamina ferrea.* Cartilaginem vocat neruos quibus ossa ossibus in iuncturis alligatur, quæ ossium naturam imitatur, & ob eam rem ossa ab Hebræis vocantur: nam quod cartilaginem vertit in Hebræo est *צמ* geraman ossa eius, & ita plerique hic vertendum existimant. Sed mihi certe placet nostra versio, neque enim necesse est eandem sententiam bis eodem versu poni.

14 *Ipsè est principium viarum Dei.*

Id est, ipse est omnium animalium à Deo factorum maximum, vt testatur Plinius lib. 8. cap. 1. quæ dicendi phrasi vsus est Iacob, Ruben primogenitus meus tu fortitudo mea, & principium doloris mei. *Qui fecit eum applicabit gladium eius.* Id est tanta eius vis, & fortitudo est, vt à Deo tantum interfici posse videatur. Hostes tamen infestissimi sunt ei rhinoceros, & draco, cum quibus implacabile bellum gerit, sed maxime cum draconibus in India à quibus multi elephantæ occiduntur, quod eorum sanguinem vehementer appetant, vt Plinius auctor est lib. 8. c. 11. & ca. 20. Hoc loco Septua-

Gene. 49.

ginta interpretes aperte allegoriam amplectuntur: nam horum verborum loco ipsi dicunt *παραμύθησεν ἑαυτὸν αὐτὸν ὡς ἂν ἀγγέλου αὐτὸν* factum, ut illudatur ab angelis eius. Angeli enim diabolum coercent, cum eoque semper bellum gerunt. ut Ioannes docet in Apocalypsi, Factum est prelium magnum in cælo: Michael, & angeli eius præliabantur cum dracone. Cælum hic est cælorum regnum, id est, Ecclesia.

15 *Huic montes herbas ferunt: omnes bestię agri ludent ibi.*

Id est, elephantus non est bestia sanguinaria, neque alijs bestijs infesta est: non enim carnibus, sed herbis vescitur: quare reliquę bestię minime eum fugiunt, sed coram eo secure iudunt. Adeo ut Plinius scribat lib. 8. c. 7. Huius animalis tanta narratur clementia contra minus valida, ut in grege pecudum concurrentia manu dimoneat, ne quod obterat imprudens, neque nisi lacefsiti nocent, ideoque gregatim semper ambulant. Hunc etiam versum ita Gręci per anagogiam explicant *ἐπιβάνδ' ἐν τῷ ὄρει ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιβάνδ' ὡς χαρμῶν ἐν τῷ τάρταρῳ* accedens ad montem præruptum, gaudiũ attulit quadrupedibus in tartaro. Mons multa in sacrosancta scriptura declarare hoc loco multis docet Gregorius. Declarat enim Christum Salvatorem, ecclesiam, testamentum Dei, angelum apostatam, quemlibet hæreticum, apostolorum, & prophetarum celsitudinem. Sed hic Gręcis placuit ecclesiam esse, quam diabolus inuadens belloque teterrimo tentans multam tartarorum regnis lætitiã attulit, quia magnam eius partem euerit atque vastauit, multis hominibus Christianis æterna morte multatis, & in tartari custodiam traditis, Ecce draco magnus, &c. Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram, ait Ioannes in Apocalypsi. Cælum autem est ecclesia, stellę sunt multi eius Christiani; quibus Sathã, qui est draco, fraudi maxime fuit. Quare magnam alijs quadrupedibus, id est, ceteris suis satellitibus lætitiã attulit, quia nihil maiori studio querunt, quàm ut ecclesiam Dei labefaciunt.

16 *Sub vmbra dormit in secreto calami, & in locis humentibus.*

17 *Protegent vmbra vmbra eius, circum abunt eum salices torrentis.*
Loca describit in quibus elephantus versari solent. amant enim amnes, & circa fluuios vagantur, licet natare propter corporis magnitudinem non possint, ut ait Plinius lib. 8. ca. 10. Et ob eam rem ijs locis delectantur, quod vehementer siti urgeatur, ut sequenti versu declarat. Quidam non indocte hi dno versus per interrogationem legendos esse credunt negatione soluendam id est, nunquid in secreto calami esse potest, aut eius vmbra vmbra

Apoc. 12.

Mons multa significat.

Apoc. 12.

bibere protegent, aut circundabunt eum salices torrentis? Minime quidem, cum tanta sit corporis vastitate.

18. *Ecce, absorbebit fluium, & non mirabitur: & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius.*

Hoc dicit, quia multum uno hauſtu bibit, ſic vt videatur fluium haurire velle. Quantum enim elephantum bibant, docet Ariſto. lib. 8. c. 19. de animalibus dicens. Iam quidam amphoras aquæ menſuræ Macedonica quatuordecim eodem hauſtu potu, & rurfus à meridie eiſdem diei octo. Vini etiam vſu frequenti quinque Mares. Quæ menſura heminas continet ſex, Quod dicit, *Et non mirabitur*, id eſt, Licet fluium abſorbeat, non multa ei aqua videbitur. In Hebræo ad verbum eſt, Non feſtinabit quam feſtinatione mirationem vulgatus ſenſit. Eam tamen ita Græci interpretati ſunt *ὁ ἄνθρωπος ἂν ἀνυψῶν τὸν ποταμὸν* ſi fuerit inundatio, non ſentiet. Intellexerunt enim verbi *פּוּץ* iahaſac, quod proprie eſt occupare, eſſe non elephantem, ſed fluium, in hanc rationem, Si fluius occupauerit elephantum, inundatione ſcilicet, non ſentiet ipſe, quia totum licet inundet, hauriet, magna hyperbola: Vulgatus autem verbi ſuppoſitum elephantum eſſe voluit, qua de cauſa abſorbebit fluium, tranſtulit. Illud autem non *mirabitur*, quod in Hebræo eſſe diximus, Non feſtinabit, ita alij interpretantur, Securus bibet, nullum timebit, cum adeo ille viribus valeat.

19. *In oculis quaſi hamo capiet eum.*

Pertinet ad ſignificandum, quanta auiditate bibat elephantus, id eſt, ſic auidus, & ſitibundus ad fluium accedit, vt naſum vſque ad oculos amne demergat, ſic vt vel ipſis oculis fluium haurire velle videatur, & quaſi hamo capere. Forte *quaſi hamo* poſuit vulgatus, licet in Hebræo non ſit, quod non nihil bibere volens promuſeum retorqueat ſic, vt totus naſus ab oculis hami figuram referat, quem cum totum mergat, quaſi hamo capere velle fluium videtur. Poſſeſt ita apte explicari vulgatus. Eſt igitur potius pie explanandus, quàm temere reiiciendus, vt à quodam Hebræolo hoc loco reiicitur, & *in ſudibus perforabit nares eius*. Id eſt, ipſe fluius lapillis ſcrupulisve, qui in eius fundo ſunt, ledet eius naſum. Vt ita indicet ad profundum vſque naſum immergere propter bibendi cupiditatem.

20. *An extrahere poteris leuiathan hamo.*

Licet per allegoriam Leuiathan diabolus eſſe declaretur copioſeque hanc expoſitionem Gregorius perſequatur: literaliter tamen, & hiſtorice cete eſt: ex cuius magnitudine, & immanitate Deus ſuam potentiam probat, ſicut hætenus ex alijs animalibus

Leuiathan?

Genes. I.

probauit, quæ bellua tam admirabilis est, vt licet simul cum alijs infinitis piscibus, & auibus, quinto die à Deo facta fuerit, eius tamen singularis mentio fit, Creauit cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas. Ex quo, & ex eo, quod cete grandia vocentur, non leuis coniectura est vastissimam hanc bestiam esse, aptioremque cæteris alijs ad Dei probandam potentiam; & forte ob eam rem vltimo loco ponitur, vt docent rhetores firmissimum argumentum esse ponendum. De huius autem belluæ magnitudine multa, & mirabilia quidem à testibus oculatis narrantur. Olaus in primis in historia sua ea tradit, quæ vix possent, nisi tanti viri testimonio credi. Narrantur naues vnâ cum viris ab hac bestia denorata. Et quando eminent è mari instar insulæ esse. Scribit etiam Plinius lib. 32. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse. Eius multa in scriptura mentio fit, vocaturque Leviathan, cete, draco. *Au extrahere poteris Leviathan hamo?* Id est, non poteris tantum piscem, capere sicut alij capiuntur, quia longe robore, & magnitudine alijs piscibus eminent. In hacque vsque ad finem capitis persistit sententia, numeratis singulis rationibus quibus pisces capiuntur, aut captis homines vtuntur, vt aperte docet, neque hamo, neque retibus, neque vlllo denique modo hanc bestiam à quopiam singulari homine capi posse. Quod si capi à piscatoribus experiamur: id autem fit facta multorum hominum manu, tantquam ad ciuitatem quandam expugnandam, qui telis eam simul iaculisque appetunt. Quod non impedit, quo minus verum sit, quod hic dicitur eam capi sicut alios pisces non posse; ad quod amplificandum pertinent, quæ sequuntur. *& sune ligabis linguam eius?*

21 *Nunquid pones circulum in naribus eius?*

Vt nonnullis animalibus imponitur ad ea regenda. Quidam hamum esse arbitrantur. *Au armilla perforabis maxillam eius?* Dicunt Hebræi spinam esse, qua perforant piscatores piscium maxillas.

22 *Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?*

Vt res infirmæ fortioribus cedentes facere solent: minime verò cum ipsa fortissima sit.

23 *Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum?* Sicut multa animalia hominibus quandiu viuunt seruiunt, vt eis pactum, & victum subministrant. descriptio enim est eicorum animalium.

Nun-

24 *Nunquid illudes ei quasi auis, aut ligabis eum ancillis tuis?*

Id est, si non scedere ac pacto, anne filo tenebis eam, vt passeris ad ludendum tenentur à pueris.

25 *Concident eum amici, diuident illum negotiatores?*

Id quod alijs piscibus captis fieri solet.

26 *Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius.*

Gurgustium est fiscella, qua pisces piscatores seruant: ita hunc verbum etiam quidam Hebræi explicant, licet alijs secus videatur, omnes tamen in eandem recidunt sententiam.

27 *Pone super eum manum tuam: memento belli, nec ultra addas loqui.*

Id est, si temerarius eam ausus fueris bello tentare, aut imprudens in eam incurristi, memento, quòd truculentissima, & sauisissima sit, vt te reprimas, & eam missam facies. Nam qui secus fecerit.

28 *Ecce, spes eius frustrabitur eum.*

Id est, spe frustrabitur ea quam habuerat eam capiendi. & videntibus cunctis precipitabitur. Id est, à bestia obrutus opprimetur. Potest etiam ex Hebræo verti, Ad eius aspectum in fugam conuertitur. Id est, conspecta bestiae saua immanitate animo consternatus se in fugam conijciat.

C A P. XLI.

Non quasi crudelis suscitabo eum: quis enim resistere potest vultui A
meo?

2 *Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? omnia quæ sub celo sunt, mea sunt.*

3 *Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.*

4 *Quis reuelabit faciem indumenti eius? & medium oris eius quis intrabit?*

5 *Portas vultus eius quis aperiet? per gyrum dentium eius formido.*

6 *Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus.*

7 *Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas.*

8 *Vna alteri adhaerebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.*

9 *Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius, vt palpebræ diluculi.*

10 *De ore eius lampades procedunt, sicut tede ignis accenso.*

11 *De naribus eius procedit fumus, sicut olla succensa atque feruentis.*

12 *Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.*

13 *In collo eius morabitur fortitudo, & faciem eius præcedit egestas.*

- 14 *Membra carnum eius coherentia sibi iungentur contra eum firmata, & ad locum alium non ferentur.*
- C 15 *Cor eius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus.*
- 16 *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur.*
- 17 *Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque basia, neque thorax.*
- 18 *Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum at.*
- 19 *Non fugabit eum vir sagittarius in stipulam, & versi sunt ei lapides funda.*
- D 20 *Quasi stipulam aestimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam.*
- 21 *Sub ipso erunt radij solis, & sterneret sibi aurum quasi lutum.*
- 22 *Peruescere faciet quasi ollam, profundum mare: & ponet quasi cum unguenta bulliunt.*
- 23 *Post eum lucebit semita, aestimabit abyssum quasi senescentem.*
- 24 *Non est super terram potestas qua comparetur ei, qui factus est ut nihil timeret.*
- 25 *Omne sublime videt, ipse est rex super uniuersos filios superbia.*

1 *Non quasi crudelis suscitabo eum.*

Id est non crudelis, sed potentissimus haberi debeo, quod bestiam tam immanem, & cui nemo resistere possit fecerim. Sed quod *Suscitabo*, uertit in Hebræo est in tertia persona. *Suscitabit*, Quare ita ab Hebræis explicatur, Nemo sibi tam crudelis erit, qui hanc bestiam suscitare, & bello lacescere audeat. Sed cum nota prima, & tertia personæ sint litteræ quiescentes altera pro altera, uel obrepere potest, uel existimari potest obrepisse, præsertim cum ea quæ sequuntur ad primam personam pertinent. *Quis enim resistere potest uulni meo?* Is Deo resistere uelle uideretur, qui res eas quas fortiores ipse, & validiores fecit, vincere se posse putat. qui igitur tam crudelis sibi, & temerarius fuerit, ut cum tam uasta bestia certare uelit, cum Deo etiam certare & eius uelle mutare consilium uideretur. Quare sapientis semper habitum est cedere temporibus, & ei hosti, quem Deus potentior fecit, & uicturum esse decernit. Quod est maxime animaduertendum, & quod multis docet Hieremias, ut eius locum statim citabimus.

Cedere tempori.

Graci

Græci autem aliam hoc loco, sed contextui aptam sententiam reddiderunt *ού δέ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τεθραύμακας*; nonne ea, quæ dixi admiratus es? Id est, ea quæ dixi de huius bestię robore, & vastitate. Deinde addunt ea, quæ id quod hoc loco animaduertendum esse diximus, valde illustrat *ού δέ δέδοικας, ὅτι ἡτοίμας αὐ μὲι* non times, cum à me comparatus, sit; id est, quem ego comparavi, ut alijs timorem incuteret? Est enim valde temerarium non timere, quod Deus timendum esse voluerit.

2 *Et quis ante dedit mihi, ut reddam ei? omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt.*

Acutissimam reddit rationem, cur possit vires atque potentiam, cui voluerit præstare, sic ut nemo possit eius rei vires infringere, quam ipse validiorem esse voluit. Quia cum sit auctor bonorum omnium, sic ut nemini, si summo iure agatur, gratiam vllam aut beneficium debeat, iure suo potest bona, cui voluerit pro arbitratu suo tribuere, sic ut nulli iniuriam faciat, nec crudelis, ut transfudit vulgatus, sed bonus, & diues iudicari debeat. Probat autem illud, quod nemini gratiam, si summo iure agatur, aut vllum beneficium debeat. Nam tunc deberet si aliquid prius ab alio, quam ipse daret, accepisset beneficium. Nemo autem est, qui vllum possit Deo prius beneficium conferre. Et id significat dicēs, Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? Probat autem fieri non posse, ut quisquam ei prius aliquid det, quid enim daret? Cū omnia quæ sub cælo sunt eius sint. Nihil igitur reliquum vlli est, quod Deo præisset. Cum igitur sua omnia sint, nihilque vlli debeat, potest bono quocunque quem sibi placuerit, augere. Eritque temerarius, & insanus, qui hoc eius consilium voluerit impedire: cuius enim præsidio, aut qua re nixus impediet, si res omnes, quæ sub cælo sūt, Dei sunt? Quare cum voluerit ipse vires tantas, magnitudinem tantā, cetero suppeditare; temerarius erit, qui eum incitauerit, aut qui Deum crudelem, quod eum talem fecerit iudicauerit. Quod argumentum copiose tractat Hieremias. Mōnens regem Iuda, & populum eius, ne Nabuchodonor resistat, sed ei manus det. Ego feci (ait verbis Dei) terram, & homines, & iumenta, quæ sunt super faciē terræ, &c. In fortitudine mea magna. Et brachio meo extento dedi eam ei, qui placuit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor, &c. Gens autem, & regnum, quod non seruiert Nabuchodonor, &c. In gladio, & fame, & peste visitabo super gentem illam. Vos ergo nolite audire prophetas vestros, &c. Qui dicunt vobis nō seruietis regi Babylonis.

Deus nulli debet si summo iure agatur.

Quia mendacium prophetant vobis, Archigimasio

3 Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.

Hoc potest referri vel ad cetum, vel ad eum de quo superiori versu interrogauit, Quis ante dedit mihi? Si ad cetum, hanc habet sententiam, Licet alijs terrori sit, ego tamen ita eum constringo, atque coerceo, vt nullis minis, quæ vocat verba potentia nullis precibus quas vocat verba ad deprecandum composita, interitum aut aliud detrimentum, quod ego ei afferre voluero, vitare possit. Si ad eum, de quo dixit, Quis ante dedit mihi? ita potest explanari, Non alia me cum eo ratione geram, quàm cum alijs rebus à me factis; vt quæram verba, & preces, quæ valeant eius animam inclinare ad beneficium mihi præstandum; quasi paucis diceret, Nemo talis reperietur. Hanc videnter Græci sententiam significasse. Nam ita transferunt οὐ σιωπήσομαι δι' αὐτὸν καὶ λόγοις δυνάμειος ἤξεισθ' τὸν ἴσον αὐτοῦ. Non tacebo propter ipsum, & verbis potētia miserebitur equali suis. Sed vtraque difficilior est verbo, cum in Hebræo facilis sententia; sit ita enim verbum de verbo Hebræa reddi possunt, Non tacebo membra eius, & verbum fortitudinis eius, & gratiam dispositionis eius. Vt reuertatur ad describendum ceti magnitudinem, & fortitudinem ex singulis eius partibus atque membris, vt multa eius reliquo capite membra persequitur.

4 Quis reuelabit faciem indumenti eius.

Rectius mihi explicari videtur, si faciem indumenti pellem eius esse dicamus, quàm vt quidam Hebræus dicit, profundum maris, in quo interdum esse solet, id est, Quis pellem ei audebit detrahere, vel minima ex parte, Et medium oris eius quis intrabit? Id est, vt ei frænum iniiciat ad eam reprimendam, & in quod voluerit latus conuertendam. In Hebræo enim ad verbum est, quis ad eam cum duplicato freno accedit? id est, fortissimo, Græci vertūt εἰς δὲ στόμα εἰν δὲ ῥαχὸς αὐτοῦ τίς αὖ εἰσελεύσῃ; in rugâ pectoris eius quis intrabit? Quæ sententiæ licet variæ videantur, ad eundem tamen finem spectant, vt bestię vasitatem, & immanitatē describat. Quare nihil refert, vtrum hoc vel illo modo dicatur, si vterque modus, & verus, & apertus est, & in bestiam eandem cadat.

5 Portas vultus eius, quis aperiet?

Mandibulam superiorem, & inferiorem portas appellat vultus eius. Per gyrum dentium eius formido, Id est, cum tam terribili denciū vi armata sint.

6. *Corpus illis quasi scuta, fusilia compactum squamis se prementibus.*
 Id est corpus eius validissimis squamis rectum est. Appellat autē squammas scuta, quia magnæ sunt.

7 *Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas.*

8 *Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.*
 Id est, firmiter squamæ compactæ, & coniunctæ sunt inter se.

9 *Sternutio eius splendor ignis.*

Id est, vehementi motu sternutationis eius excitatur ignis: sicut cum duo lapides fortiter inter se concutiuntur. *Oculi eius palpebra diluculi.* Id est, eius oculi propter nimiam magnitudinem longe lucent. Huiusmodi ceti in Oceano boreali potissimum reperiuntur, quibus locis adeo de nocte eorum oculi splendere narrantur, vt illorum indicio nautæ eos declinent.

10 *De ore eius lampades procedunt, sicut tede ignis accensa.*

11 *De naribus eius procedit fumus, sicut olla succensa atque feruentis.*

12 *Halius eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.*

Hæc in eius sternutatione in primis videri opinor.

13 *In collo eius morabitur fortitudo.*

Id est, collo est fortissimo. *Et faciem eius præcedit egestas.* Id est siue pisces alios siue naues siue loca quæcūque inuadat, omnia vastat, & perdit. In eandem sententiam in Hebræo ad verbum dici oportet, Coram illo latabitur dolor. Quia res multas incurfabit. Licet aliter alij interpretentur: in nostram tamen rationem à Grecis exponitur, *ἐπιπροσώπῳ αὐτοῦ ἵσταται ἡ κορυφή αὐτοῦ* coram eo currit perditio.

14 *Membra carniū eius coherentia sibi.*

Id est, solida sunt *Mittet contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.* Ex Hebræo ad verbum ita facilius conuerti potest, *Roboratz sunt in eo, non mouebitur, id est, Carnes eius duræ & robustæ sunt.* Sed quod vertit vulgatus *Mittet contra eum fulmina.* In alijs correctissimis exemplis vulgata editionis est *flumina*, quam veriorem lectionem esse arbitror: quia id Hebræa verba etiam sonare videntur. Nam quod nos, *Roboratz sunt*, conuertimus in Hebræo est *רובא יאסוּע*, quod verbum, & roborare, & fundere declarat, hanc significationem amplexus est vulgatus, & ob eā rem mittere flumina transfert, & Septuaginta viri traduxerunt *ἐπιπροσώπῳ αὐτοῦ ἵσταται ἡ κορυφή αὐτοῦ* effundet in eum. Illud autem, *Ad locum alium non ferentur*, periphrasis est eius, quod nos, & septuaginta, *Non mouebitur*, conuertimus. Significat ergo vulgatus, tantam vim vastitatem, & magnitudinem esse bestie, vt flumini si opponatur, eius cursum sistere posse videatur.

15 *Cor eius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus.*

Id est, robustum & firmum est.

16 *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli.*

Id est, fortes, si emineat è mari cum videntes timebunt. Nā quod *Angeli*, traducit in Hebræo est *אלימ* elim, quod proprie fortes significat. Ex hoc fit, vt plerunque Deos in scriptura declarat, quia propter angelos vulgatus traducit, in eam quam exposuimus rationem, in eandem Græci timor *βητοισ* *βητάριον* bestijs quadrupedibus, Planius Chaldæus *תקיפארא* taciphara fortes. Et *territi purgabuntur*. Id est, se peccasse fatebuntur, Dei auxilium implorantes, peccatum suum expiabunt. Periphrasis eorum est, qui vehementer timent: nam *חטא* hata, & peccare significat, & in coniugatione Hiphael, in qua hic est, peccatum expiare. Valde autem insolens eorum mihi videtur expositio, qui, Soluetur illius alius præ metu, exponunt. Quod Territi vero conuertit, in Hebræo est ad verbum, Propter contritiones, quas timores esse optime vulgato interpreti visum est, Sed alij fluctuum contritiones esse arbitrantur in hanc sententiam, Non solum hac bestia inspecta timebunt, sed etiam si magnos quos natans commouet fluctus, videāt, nam post pauca horum fluctuum mentionem facit.

17 *Cum apprehenderit eam gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax.*

Id est nullus gladius, nulla coniecta tela in eius hærebunt corpore, cum tam fortibus squammis armatum sit.

18 *Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum, as.*

Quia non magis ære aut ferro configi poterit, quam paleis, & ligno putrido. Ex quo bene intelligitur, quod sequitur.

19 *Non sugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.*

20 *Quasi stipulam æstimauit malleum, & deridebit vibrantem hastam.*

Quia neque lapides fundæ, neque malleus, neque vibrans hasta ei vilo modo nocere poterunt.

21 *Sub ipso erunt radij solis.*

Id est, tanta eius vastitas est, vt vmbra longissimam tanquam mons altissimus effundat. Sic vt radij solis longo non penetrent intervallo. Sed quod radij vertit in Hebræo est *הדרה* hadude, quod proprie acuta significat. Item quod *solis* transfert, est in Hebræo *הדרה* heres, quod solem & testam significat: illam significationem vulgatus secutus recte acuta solis intelligere potuit, quæ sunt radij solis. Quidam Hebræus margaritas intelligit splendidas, sicut sol.

fol. Sed omnes fere Hebræi alteram eius significationem intelligunt, in hanc partem hæc verba accipientes, Sub ipso erunt testæ acuta. Cohæretque cum eo, quod dixerat quasi stipulam æstimabit malleum, &c. Vt hoc etiam declaret, quàm dura cutis eius sit, quia pavimentum vbi iacet, licet stratum sit testis, vel lapidibus acutis, eas tamen non sentit, neque ei vllò modo nocent, quã sententiam Græci expresserunt ita vertètes ἡ σφραγὶς αὐτῆ ὀβέλας οὐδὲ ἐξ ἐὶς stratum eius obelisci acuti. Et Chaldæus פרידן דחרדן תהותי tehoti peridin dehadedin sub ipso lapilli acuti. *Et sternit sibi aurum quasi lutum.* Id est, vel venas aureas, vel arenam auream, aut lapillos, vel merces aureas ex fractis nauibus, quæ licet duræ sint, vel in pretio habeantur, ei tamen, & leues, & viles tanquam lutum sunt. Veruntamen, quod vertit aurum, est in Hebræo חרוץ haruts, quod tribulum, vel acutum significat. Quare potest etiam transferri, sternit sibi tribulum, aut rem acutam tanquam lutum, vt in eandem sententiam dicatur, qua primum, vt secundo modo à nobis expositum est. Sed Græci, & Chaldæus aurum, sicut vulgatus interpres reddit.

22 *Feruescere faciet quasi ollam, profundum mare: & ponet quasi eum vnguentum bulliunt.*

23 *Post eum lucebis semita, aslimabit abyssum quasi senescentem.*

Id est, hac bestia natante, tanto feruet æstu pelagus, vt tanquam vnguentorum olla iuxta ignem ebullire videatur, tantaque spuma fluctuum agitatione cogitur, vt mare canescere videatur. Vel cum feruescere, & ebullire dicit profundū, alludit ad eam aquã, quam expellit per canalem, quam habet in capite.

24 *Non est super terram potestas quæ comparetur ei.*

Concludit, quod multis in fine superioris capituli, & in principio huius proposuerat, non esse vlla ratione cum ceto certandum, sed cedendum esse ei, qui sibi crudelis, & temerarius non fuerit.

Quia nulla (ait) est in terra potentia, quæ cum ea possit comparari.

Qua de causa melior hæc mihi videtur expositio, quàm eorum, qui exponunt, Non est imperium eius super terram, sed super mare. Quod מלכותו מלכותו מלכותו non modo simile, quod significauit vulgatus

interpres vertens, Potestas quæ comparetur ei, sed etiam imperium Hebræis indicat. Probat etiam expositionem nostram id quod sequitur, *Quia factus est, vt nullum timeret, omne sublime vidit.*

Id est, res omnes, quæ egregiæ, & insignes robore & magnitudine habentur, despicit sub se positas, & se inferiores. Vt causa hoc versu reddatur, cur nullum timeat, ad quod pertinet, quod sequitur, *Ipse est rex super vniuersos filios superbie.* Id est, res omnes

validas,

validas, & potentes vincit. Græci conuertunt *αὐτῶς δὲ βαρδὰς*
πάρων ἐς τοῖς ὕδατιν ipse rex omnium, quæ sub aquis sunt.

C A P. XLII.

- A** **R**espondens autem Iob Domino, dixit.
 2 Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio.
 3 Quis est iste, qui celat consilium absque scientia: ideo insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excederent scientiam meam.
 4 Audi, & ego loquar: interrogabo te, & ostende mihi.
 5 Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te.
 6 Idcirco ipse me reprebendo, & ago penitentiam in fauilla, & cinere.
- B** 7 Postquam autem locutus est Dominus verba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem, iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob.
 8 Sumite ergo vobis septem tauros, & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & offerite holocaustum pro vobis: Iob autem seruus meus orabit pro vobis, & faciem eius suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia, neque enim locuti estis ad me recta, sicut seruus meus Iob.
 9 Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad, Subites, & Sophar Naamathites: & fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus faciem Iob.
- C** 10 Dominus quoque conuersus est ad penitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia quacunque fuerant Iob duplicia.
 11 Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & vniuersæ sorores sue, & cuncti, qui nouerant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo eius, & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum. Et dederunt ei vnusquisque ouem vnâ, & in aurem auream vnâ. Dominus autem benedixit: non nisi in Iob magis quam principio eius. Et facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex milia camelorum, & mille iuga bouum, & mille asina.
- D** 13 Et fuerunt ei septem filij, & tres filia.
 14 Et vocauit nomen vni: Diem, & nomen secundæ Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibij.
 15 Non sunt autem inuenta mulieres speciosæ, sicut filia Iob in vniuersa terra:

terra: deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum.
 16 Vixit autem Iob post flagella hæc centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum, usque ad quartam generationem, & mortuus est senex, & plenus dierum.

- 1 Respondens autem Iob Domino dixit.
 2 Scio quia omnia potes.

Concedit Iob, quod tam multis ei Deus probavit, Infinitam eius esse potentiam, non quòd ante vllò modo de hac re dubitaret, cū dicat, scio, sed vt ingenue fateatur, quod subinde fatetur, insipienter se fuisse locutum. neque recte hanc eius scientiam cum verbis suis insipientibus conuenire. Nam si penitus intelligeretur Dei omnipotentia, ex ea facile concluderetur, valde temerarium esse vel in minima re eum offendere. Ex cognitione enim potentia Dei timor eius nascitur, ita vt quo hæc cognitio perfectior sit, eo Dei maior sit timor, qui peccatum expellit, vt ait Ecclesiasticus. Cum quodcumque atque adeo leue peccatum nonnihil tantæ potentia, & maiestati detrahat. *Et nulla te latet cogitatio.* Ex eo quòd omnia possit, fit, vt omnia sciat, vel ipsas cogitationes, quibus nihil est in rerù natura occultius. Tu Domine, qui corda nosti omnium, dicebant apostoli, vt Dei summam amplitudinem declararent. Sed quòd *latet* transfert vulgatus in Hebræo est *אָבִיטֵר*, ibatser, quod verbum proprie prohibere significat, possumusque explicare vel, Nulla alterius cogitatio tibi interdicitur, id est, nulla te cogitatio latebit, vt noster explicat interpretes vel, Nulla tua cogitatio prohibebatur: sed facies quidquid facere cogitaueris, hoc est, nihil facere non potes, vt dicebat Dauid, Consilium autè Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem. Ita intellexerunt locum Septuaginta viri transferentes *אֵלֶּיךָ דְּבַר הַדְּבָר* nihil tibi est impossibile. *Quis est iste qui celat consilium absque scientia?* Possumus interpretari vel consilium Dei vel suum, Dei in hanc sententiam, *Quis ille homo tam imprudens est*, qui vel in prospera, vel in aduersa fortuna consilium tuum non admiretur, non prædicet, & vehementer laudet, neque vllò modo velit de illo disputare, cum omnia à te sapientif sine administrentur. Quæ expositio quibusdã probatur Hebræis.

See

Ex cognitio-
ne potentia
Dei nascitur
timor Dei.
Eccl. 1.

Act. 1.

Sed Græcis auctoribus placet illa, vt suum cōsiliū intelligatur, id est, cum nulla te lateat cogitatio, quis consiliū suū te celare posse putat? Ita enim traducunt *τίς γάρ ἔστιν ὁ κρύπτων σε βελῶν, φειδόμενον δὲ φημί τῶν καὶ σὲ οἶεται κρύπτειν*; quis enim est, qui te celet consiliū, verbisque parcens te arbitretur latere? Temerariè tamen auctor Bibliæ Roberti hunc locum exponit. Quis est, qui dicit aliqua fieri in hoc seculo sine consilio Dei? Certè ergo imprudenter id dicebant. Confert enim in Iob culpam grauissimam, dixisse in hoc seculo aliqua sine Dei consilio fieri. Et vt non planè auctor ille temere loqueretur, oportebat eum locum citare, vbi id vel leuiter Iob tetigisset. Sed hic error natus est à quibusdam Hebræis, qui opinati sunt, vt alijs locis diximus, Iob de Dei prouidentia mœrore confectum dubitasse. Ideo *insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excederent scientiam meam*. Versu sequenti verba ponit, quæ insipienter se effatum esse dicit. Græci verò auctores aliter hunc versum interpretati sunt *τίς δὲ αἰάλα ἔλα μοι ἃ ἐκ ἡθῶν μεγάλα καὶ θαυμαστά ἃ ἐκ ὀπιστά μου*; quis nunciavit mihi, quæ non noueram magna, & mirabilia, quæ nesciebam? Id est, ex hoc intelligo te nihil latere, quod res tantas tamque mirabiles, quas ego prorsus ignorabam, mihi nunciasti. Quare aptè sententia cohæret, verba verbis Hebræis faciliè comparari possunt, nisi illud, Quis nunciavit mihi, quod in prima persona in Hebræo est, vt trāstulit vulgatus interpres. *locutus sum.*

4 *Audi, & ego loquar. interrogabo te, & responde mihi.*

Hæc illa duo verba sunt, vt capite trigesimo nono dixi, quæ insipienter locutus est capite decimo tertio, cum Deo disputare desiderans. Quæ pro tantæ maiestatis, & potentæ dignitate minimè sunt. Quod si in tam inculpata vita eximiaque virtute, cum in tanta rerum difficultate, & angustijs tam admirabile patiētia inuictæ suæ specimen dedisset, in his leuibus delictis Deus offensus non dissimulauit, sed tam acriter tantoque verborum pondere ea increpauit: quid nobis miseris futurum putamus? cum tanta quotidie flagitia suscipiamus? Sanè ex hoc faciliè cognoscemus, quàm verum illud sit quod Christus apud Matthæum dicit. Dico vobis, quod omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.

5 *Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te.*

Id est, multa de te de tuaque potentia, & sapientia audieram. Sed nunc cum te præsentem videam, longè magis sum præsentia tua commotus.

Qualem
Deus ratio-
nem delicto-
rum exigit.

Matth. 12.

6 Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere

Vehementer enim Dei præsentia terret, & in peccatorum memoriam reuocat, sicut nimia lux vel maculas leuissimas patefacit, Ita etiam Esaias vehementer præsentia Dei perterrefactus dixit. Væ mihi quia tacui, quia vir pollutis labijs ego sum, & regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Est autem vna saluberrima peccati medicina pœnitentia. In explicatione huius, & superioris versus Auctor Bibliorum Roberti in eadem quam narrauimus salebra hæret.

Esai. 6.
Dei præsentia terror.

7 Postquam autem locutus est Dominus uerba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem, Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob.

Capite quarto huius libri explicuimus in quo errore Iob amici in orationibus suis versati fuerint, cuius erroris exemplum in multis huius libri locis ostendimus. Iob autem recte semper sensisse diximus, tantum duobus parum modestis verbis usum esse.

8 Sumite ergo uobis septem tauros, & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & offerite holocaustum pro uobis.

Magnam Deus ex iniurijs factis suis accipit offensionem, & ob eam rem se holocaustis placare præcipit. Prius tamen ire ad seruum suum: non enim ante placatur ipse quam placetur proximus, Hoc enim Christus dat apud Matthæum offerendi holocausti præceptum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te; Relinque ibi munus tuum ante altare: & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.

Prius oportet reconciliari proximo quam Deum placare.
Matth. 5.

Iob autem seruus meus orabit pro uobis, & faciem eius suscipiam ut non uobis imputetur stultitia.

Id est, ipse orabit pro uobis, & ego preces eius audiam, ignoscens uobis stultitiam uestram, sic ut debitas à uobis pœnas non repetam. Maximam enim apud Deum, opinor, habere vim preces eius qui Deum obsecrat pro eis à quibus offensus est. Nam ex ipso factò vehementer Dei misericordia commouetur. Etenim si hominis animus, cum iniuriam acceperit ita mitigatus est, ut non modo non querat ulcisci, sed etiam damnum ab hoste repellere, & Dei veniam ei impetrare studeat, quo magis Deus, qui infinitis partibus elementior est, ei debet placari, & peccati veniam præstare. Quare ipse Deus simile Abimelech dedit consilium, Nunc ergo redde viro suo uxorem, & orabit pro te, quia propheta est, & uiues. Dicit etiam pater Augustinus, quod beatus Stephanus præ-

Deus vehementer placatur precibus eius qui pro suo precatur hoste.

Genes. 20.

cibus suis sanctissimum Paulum hostem aliquando suum ecclesie impetrauit. Quod est ad hanc probandam doctrinam mirabile testimonium. *Neque enim locutus esis ad me reuera, sicut seruus meus Job.*

9 *Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad, Subites, & Sophar Naamathites: & fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus faciem Iob.*

Id est, ipsum audiuit precantem pro amicis suis.

10 *Dominus quoque conuersus est ad penitentiam Iob.*

ul. 43.

Job. 1.

Cum damna Deus, & detrimenta infert, auersus esse dicitur in diuina scriptura, vt dicebat Dauid, *Quare faciem tuam auertis, & obliuisceris inopie nostrae?* Contra vero cum refarcit incommoda, conuersus appellatur. Sicut ait Zacharias, *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Conuersus igitur, *Deus est ad penitentiam Iob.* Quod tantis eum malis liberauit, & bonis multis auxit. In eandem rationem ad verbum est in Hebraeo, *Dominus conuertit captiuitatem Iob.* Captiuitatem nominat magnas illas, in quas venerat calamitates. Qua etiam ratione dicendi vsus est Dauid,

ful. 125.

Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in aulstro Graeci phrasim hanc explicarunt vertentes *ὁ θεὸς ἠκούσας τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰωβ* Dominus auxit Iob. *Cum oraret ille pro amicis suis.* Concisa locutio: subaudiendum est, suscepit faciem eius, vel audiuit eum, vt explicat Graeci *ὁ θεὸς ἀκούσας τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰωβ* φίλων αὐτοῦ ἀντιπρὸς αὐτοῖς τῶν ἀποστρέφειν precante vero ipso pro amicis suis, ignouit peccatum eis.

11 *Et addidit Dominus ad omnia quae unque fuerant Iob duplicia, uenerunt autem ad eum omnes fratres sui, & uniuerse sorores suae, & cum Eli, qui nouerunt eum prius, & comederunt eum eo panem in domo eius & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum. Et dederunt ei unusquisque ouem unam, & in aurea auream unam.*

Iob restituo refert resurrectionem Christi, & facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex millia camellorum, & mil-

Sicut calamitas Iob referebat indignam eedem, & passionem Christi: Ita eius restitutio resurrectionem Christi reuoluisse uidetur. Sicut enim amici Iob a quibus non modo desertus, sed etiam vexatus fuit de restitutione eius gratulati sunt. Ita de resurrectione Christi laetati sunt apostoli veri eius amici, qui illum non tantum deseruerunt, verum etiam aliquis dolore affecit, eum se nouisse negans.

12 *Dominus autem benedixit nouissimis Iob magis quam principio eius. Et facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex millia camellorum, & mil-*

& mille iuga boum, & mille asinae,
 13 *Et fuerunt ei septem filij & tres filiae, & uocauit nomen unius Diem,*
& nomen secundae Cassiam, & nomen tertiae Cornustibij.

Ex qua historia intelligitur, Patientiam non tantum damna refarcire, sed etiam multa bona; & commoda parere. Verbum enim Dei, id est, lex eius fructum affert in patientia, vt Christus apud Lucam docet, Et hæ corporis diuitiæ modo narrantur, vt ex illis animi diuitias, quæ narrari non possunt intelligamus; quas Iob tam admirabili patientia sua consecutus est. Id enim quod in precepto est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis; scribit Paulus Corinthijs. Non male etiam quidam Latinus interpres ex hoc loco colligi dicit filiorum Iob vita defunctorum animas uiuere. Nam cum dixisset addidit Dominus, Omnia quæcunque fuerant Iob, duplicia, totidem tantum liberos quot habuerat antea post calamitatem suscepisse subiūgit, vt intelligantur filij demortui in filiorum etiam, quos habuit postea numero esse ponendi. Nomina uero filiarum Latine reddita sunt; nam in Hebræo nomina ponuntur, quæ Diem Cassiam, & Cornustibij significant, quæ licet non temere, sed magno forte consilio ab eo imposita fuerint; exploratum tamen non est utrum, id consilij, vel ex restitutione, & felicitate sua, vel ex earum pulchritudine suscepit; nam uehementer earum pulchritudinem amplificat, qui historiam scripsit dicens.

- 15 *Non sunt inuenta mulieres speciosæ sicut filie Iob in uniuersa terra:*
deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum,
 16 *Vixit autem Iob post flagella hæc centum quadraginta annis, & uidit*
filios suos, & filios filiorum suorum usque ad quartam generationem, &
mortuus est senex, & plenus dierum.

Disputant etiam nonnulli interpretes quandiu in graui sua calamitate Iob uersatus fuerit, de quo nihil pro certo affirmari potest, cum nullum huius rei apertum testimonium in scriptura extet. Origenes autem non leuis auctoritatis uir asserit minime annum integrum his miserijs Iob fuisse conflictatum, quod cum ex humana imbecillitate, tum ex summa Dei bonitate probat fieri non posse, vt Deus equo animo pateretur, hominem tam charum amicum suum diu tam acerba tempestate iactari. Huc accedit, quod ipsa dicat Iob, Habui menses uacuos, & noctes laboriosas numeravi mihi. Annum uel annos etiam dixisset, si annum aut annos iacuisset afflictus. In quibusdam exemplis Græcæ editionis est, post, flagella uixisse centum Septuaginta annos. Sed cum in Bi

Patientia dā
na refarcire &
commoda pa
rit.

Luc. 3.

2. Cor. 4.

Liberos Iob
uita defun-
ctos uiuere.

blia Regia, & Complutenſi ſit idem annorum numerus, qui in Hebraeo & in vulgato, non myſterium, ſed error librarij, vt in prooemio recitauimus ex ſententia patris Auguſtini exiſtimandus eſt.

L A V S D E O.

[The main body of the page contains a large block of text that is extremely faint and difficult to read. It appears to be a Latin prayer or hymn, likely the 'Laudes Dei' mentioned in the header. The text is arranged in several columns and is partially obscured by the binding of the book on the left side.]

[Marginal notes on the left side of the page, written in a smaller hand than the main text. Some legible words include 'Libros', 'vita de', and 'dos vii'. The notes appear to be references or commentary related to the main text.]

INDEX RERVM
QVÆ HIS COMMENTARIIS
CONTINENTVR.

A

DVERSIS re-
bus boni nonnun-
quam valde timēt.
cap. 9. versic. 28
Adulteri pœna. c.
31. v. 10
Adulterium magnę
euerſionis cauſa. eod. vers. 12
Afflictorum conſolatio. c. 1. v. 11
in Afflictis afflictoſ Deus vehemen-
ter irascitur. c. 12. v. 4
cum Afflictis non eſt de ira Dei diſſe-
rendum. c. 6. v. 21
Agricolis mercedem non ſoluere ſce-
lus maximum. c. 31. v. 39
Aliena non concupiſcere. cap. 31. v. 7
Amici veti qui non ſint. c. 5. v. 15
Amici Iob cur cum hæreticis conferan-
tur. c. 5. v. 1
Amicitia vera qua te cognoscatur. c. 2.
v. 10
Amicitia hominum fallax. c. 19. v. 15
Angeli cur poſſint deficere. c. 4. v. 18
Angeli quando facti. c. 38. v. 7
Animi bona quam firma ſint. c. 1. v. 1
Animi magnitudo ſumma Dei. c. 14. v.
13
Apertoſ viroſ Deus vehementer amat.
c. 1. v. 1
Argui boni non timent. c. 6. v. 24
Arguuntur difficile qui proſpera fortu-
na ſunt. c. 21. v. 31
Arma Deo attribuuntur. c. 6. v. 4
Auaritia quam infatigabilis ſit. c. 20. v.
21
Auxilium à Deo cur ſperare debea-
mus. c. 25. v. 10
Auxilium Dei implorari boni, à quo
oppugnari cognoscunt. c. 19. v. 25

B

BELLI Dei in impios deſcrip-
tio. c. 20. v. 23
ex Beneficijs boni intelligunt quam
bonus ſit Deus. c. 33. v. 29
Beneficijs melior non ſit iniquus ho-
mo. eod. cap. & v.
Bona quę ſiut à Deo petenda. c. 12. v.
14
Boni cur Deo patent. c. 34. v. 1
Boni cur Deo cari. c. 36. v. 7
Boni cur graues. c. 11. v. 14
Boni & mali quam diuerſa ratione de-
ſcribantur. c. 21. v. 27
Boni in malis timent ne Deum offen-
derint. c. 9. v. 28
Boni Deum iudicem optant. c. 13. v.
16
Boni ex quo coniecturam faciunt Deū
ſibi eſſe placatum. c. 22. v. 26.
Bonis inſeſti cur Deum prouocare di-
cantur. c. 12. v. 6
Boni plantę conferuntur. c. 8. v. 16
Bonitabiles. c. 11. v. 15
Bonis oppreſſis adest Deus. c. 36. v. 6
Bonis tribuit honores Deus. c. eod. v. 7
Bonorum omnium autor. c. 22. v. 18
Bonorum virtutem Deus tentare, &
non perdere vult. c. 29. v. 18
Bonorum animus in moleſtijs quan-
tus ſit.
Bonos leuat exciſio impiorum. c. 22.
v. 19
Bonus quis pro certo dicatur. c. 15. v.
15

C

Calamitate bonorum & proſperi-
tate iniquorum nihil mirabiliſ
in gubernatione. c. 21. v. 5

00 3 Cala-

- Calamitates cogunt nonnunquam timere, vt Deus sit alienatus. c. 9. v. 17
 Calamitates impiorum. c. 21. v. 17
 Calamitates impiorum. c. 21. v. 17
 Calamitates post mortem impiorum. c. 8. v. 13
 Calamitates Deus facile leuat. c. 29. v. 3
 in Calamitate non decedendum ab officio. c. 2. v. 1
 Calamitates patientem multa prudentia augeat. c. 36. v. 16
 Calamitosus stulte putatur flagitiosus. c. 22. v. 11
 Calumnia falsa in Iob. c. 35. v. 3
 Castigans Deus qua te maxime mitigatur. c. 13. v. 25
 Christus Ioannis testimonium cur nō magnificeret. c. 9. v. 19
 Cocytus fluius. c. 21. v. 23
 Cœliationibus gubernantur inferiora. c. 38. v. 33
 Cœli quomodo mundi non fuerint. c. 15. v. 16
 Cogitationes, quæ virum bonum conuertant. c. 35. v. 14
 Concordia fratrum animaduertenda in filiis Iob. c. 1. v. 4
 Conscientiæ bone pondus grauissimum. c. 27. v. 6
 Consilium impiorum. c. 10. v. 3
 Consolatur bonus iudicium Dei, quod nescire videntur iniqui. c. 19. v. 29
 Contumelijs boni affecti ex Deo iudicium querunt. c. eod. v. 7
 Copiam non minus timendam quam inopiam. c. 15. v. 27

D

- D**efensores suos cur Deus amat. c. 26. v. 2
 Dei mitigandi optima ratio. c. 2. v. 7
 Dei sapientia, & potentia ex officijs erga homines. c. 9. v. 10
 Dei voluntas erga homines non cognoscitur. c. eod. v. 12
 cum Demone pugnandi exemplum. c. 1. v. 20
 Demones fuisse nuntios Iob. c. 1. v. 14
 Deo nihil posse resistere. c. 12. v. 14
 à Deo omnia fuisse facta. c. 12. v. 7

- Detrimta bonorum huius vitæ non semper refarciuntur. c. 17. v. 13. & seq.
 Deum errare non posse. c. 23. v. 26
 Deum nec lædit iniquitas, nec prodest hominis pietas. c. 35. v. 6
 Deum semel loqui quid sit. c. 35. v. 14
 Deum nosse cuius opera aliquem decipiatur. c. 12. v. 16
 Deus facit, vt errent qui prudentes habentur, ibidem
 Deus cum homine pugnans quam gloriam repottet. c. 7. v. 17
 Deus quo pacto optime placetur. c. 16. v. 15
 Deus cur subsidio quibusdam non sit. c. 35. num. 11
 Deus tribus modis loquitur, cum impijs. c. 33. v. 15
 Deus iustificus hominum patronus. c. 1. v. 11
 Dextera Dei auxilium significat. c. 14. v. 15
 Diaboli acerbitas erga Iob. c. 1. v. 19
 Diaboli ingenium. c. 1. v. 10
 Diaboli munus obeunt, qui alijs iniuriam faciunt. c. 2. v. 1
 Diabolus quo pacto Deo, & veræ virtuti detrahat. c. 1. v. 10
 Diabolus victoria irritatur. c. 1. v. 1
 Dicere Hebræis aliquando est cogitare. c. 35. v. 14
 Diluuium longe diuersam terræ faciem reliquisse. c. 9. v. 5
 Diuites cur difficile in officio maneant in prolegom.
 Diuites quam infirmo nitantur presidio. c. 5. v. 3
 Diuitiarum intilitas. c. 27. v. 21
 Diuitias comparare vanum. c. eod. v. 18
 Dolere in calamitatibus perfectæ nonnunquam virtutis est. c. 4. v. 29
 Dolor mitigatur cogitatione operum Dei. c. 5. v. 9

E

- E**Cclesiam cur Deus affligere permittat. c. 2. v. 1
 in Epulis quantum sit peccandi periculum. c. 1. num. 5
 Equus describitur. c. 39. v. 19
 Error amicorum Iob. a. 4. v. 1

Fiducia

I N D E X.

F

- Fiducia impiornm. c. 8. v. 14
 Fortis formatio in vreo. c. 10. v. 11
 Fortis quis vere sit. c. 36. v. 5
 Fortuna aduersa omnia conturbat. c. 19. v. 18
 Fortuna prospera ascribenda Deo. c. 29. v. 2
 Fortunam hominum in Dei esse potestate. c. 12. v. 18
 Fortunam impij secundam quid miseram reddat. c. 21. v. 16
 de Fulmine & tonitru. c. 37. v. 15

G

- G**elu. c. 37. v. 9
 Genus & familiam frustra impij propagare student. c. 17. v. 16
 Gigantum fabula vnde orta. c. 15. v. 25. c. 26. v. 5
 Gloriam non recte Ciceronem definifit. c. 9. v. 19

H

- Habitus intemperati. c. 21. v. 14
 Hebræi rudes Hebraicæ linguæ interpretes. c. 7. v. 1
 Hereditas Dei eius amici. c. 31. v. 2
 Hominis sapientia mirabilis. c. 38. v. 35
 Hominum vita quam misera sit. c. 3. v. 1.
 Homo cur facile peccet. c. 16. v. 16
 Hospitalitas. c. 31. v. 32
 Hypocrisis. c. eod. v. 33

I

- I**gnorare facius quam ab imperito doceri. c. 19. v. 14
 Ignorare quos deat Deus. c. 1. v. 7
 Impij cur Deum non reuerantur. c. 22. v. 17
 Impij subsidium Deus non affert. c. 27. v. 8
 Impij hominis pars. In proem. c. 28
 Impij futile. c. 15. v. 3
 Impiorum fundamenta. c. 22. v. 16
 Impiorum superbia. c. 15. v. 25
 Impius cur in tenebras incidit. c. eod. v. 3
 Impropria bonorum Dei sunt impro-

- peria.
 Indulgentiarum thesaurus. c. 6. v. 2
 Indolis bonæ est inutiles quæstiones negligere. In proleg.
 Ingenium peruersum hominum. c. 31. v. 33
 Iniqui plantæ conferuntur. c. 8. v. 16
 Iniqui cur leues. c. 11. v. 14
 Inimicorum dilectio. c. 31. v. 29
 Iniqui aduersus Deum. c. 15. v. 25
 Iniqui memoria cum laude non vsurpabitur. ibid. v. 30
 Iniqui occasiones quæzunt in verbis boni. c. 19. v. 28
 Iniqui quantam filijs perniciem afferant. c. 10. v. 10
 Iniquus homo quas pœnas pendet. c. 20. v. 15
 Iniquus quos fructus ex calamitate ferat. c. 36. v. 9
 Iniquis cor Deus potestatem det assignandi bonos. c. 2. v. 1.
 Iniquus semper dolet. c. 15. v. 20
 Iniquus semper timet. eod. c. v. 21
 Iniquus facile desperat. c. 15. v. 22
 Iob re vera extitisse. in princ. proleg.
 Iob quo genere natus fuerit paulo post ibid.
 Iob quo tempore vixerit. ibid.
 Iob librum quis composuerit. ibid.
 Iob liber obscurissimus. ibid.
 Iob fuit rex. c. 1. v. 2
 Iob virtus quam fuerit admirabilis. ibi.
 Iob quantum Deo placuerit suorum filiorum educatione. c. 1. v. 5
 Iob morbus qualis fuerit. c. 2. v. 7
 Iob antequam amici venissent à quibus fuerit abiectus. c. 16. v. 11
 Iracundia quantum malum. c. 5. v. 2
 Ira Dei ab eius supplicio non distinguitur. c. 19. v. 29
 Iudaizare quid sit. c. 20. v. 17
 Iudaizare qui stulte clamant detrimento si doctis. ibid.
 Iudicio æquo loquuntur æqui, & tacet iniqui contra in iniquo. c. 13. v. 19
 Iudicio Deus errare non potest. c. 34. v. 21
 Iudicium Dei non peruertit propter iniquorum commoda vel bonorum incommoda. c. 8. v. 6
 Iudicium Deus non potest subuertere. c. 36. v. 17

Iurandi modus apud Hebræos. c. 17. v. 2
 Iustitia hominis Dei misericordia nititur. c. 33. v. 27
 Iustum non perire quomodo intelligendum. c. 4. v. 7

L

Laborem leuat Deus. c. eod. v. 8
 Labores bonorum Dei esse correctionem. c. 5. v. 17
 Lætitia afficiuntur eximia qui Dei opere calamitate leuantur. c. 22. v. 26
 Laus hominum vana. c. 9. v. 19
 Laus in ore proprio vilescit. ibid. v. 20
 Libidinem suam explendi licentiam à Deo obtinere miserum. c. 1. v. 12
 Lingua flagellum. c. 5. v. 21
 Lingua quam acerbum bonorum virorum flagellum. c. 5. v. 15
 Lingua rebus aduersis Deum homines offendunt. c. 1. v. 22
 Locus valde obscurus. c. 34. v. 31
 Loquendi stulta cupiditas. c. 13. v. 5
 Lucem cur iniqui fugiant. c. 24. v. 16
 Lucis & tenebrarum temperatio. c. 38. v. 19
 Luminis effectio. c. 38. v. 12
 Lux & lumen. c. 24. v. 13.

M

Magnanimi munus. c. 31. v. 22
 Magnanimi esse viri acriter innocentiam suam defendere. c. 27. v. 5
 Mala eorum quos non pœniteat. c. 36. v. 2
 Manus leuate Hebræis est orare. c. 16. v. 18
 Memotia quibus rebus maxime propagetur. c. 1. v. 1
 de Meteoris. c. 36. v. 27
 Miraculum quod fiat in euertendis impiorum consilijs. c. 5. v. 13
 Misericordix exemplum. 31. v. 16
 Misertjs bonos leuate magna Dei laus. c. 2. v. 6
 Mœrens leuatur si alium in suo casu dolere videat. c. 16. v. 5
 Mœsto facile datur consilium. c. 6. v. 5
 Mortem audisse sapientix famam quid sit. c. 28. v. 22
 Mors æquat omnes. c. 3. v. 15.

Mors prudenter nonnunquam desideratur. c. 3. v. 20
 Mors duplex. c. 4. v. 2
 quòd Moriamur semper oportet cognoscere. c. 4. v. 19
 Mortis descriptio. c. 10. v. 22
 Mortui quomodo ex sepulcris vocabuntur. c. 14. v. 16
 in Mundo isto cur non bene cum bonis agatur. c. 9. v. 24
 Munera accipere scelus. c. 15. v. 34
 Munera suscipere. c. 36. v. 18
 Munera non recipere. c. 31. v. 7

N

Naturæ res contemplati hominis Deo deuoti. c. 37. v. 1
 Nubes tentorium Dei. c. 36. v. 27
 de Nubibus. c. 37. v. 12
 Numen cui se ostendet olim opinabantur moriturum. c. 13. v. 20
 Numinis sera vindicta. c. 13. v. 26

O

Opera Dei animo nostro esse tractanda. c. 13. v. 1
 Opulenti in bonum vitum facile offendunt. c. 12. v. 5
 Opulenti cur difficile virtutem colunt. c. 31. v. 24
 Oraculorum cumulus ex variane versione accedit. c. 12. v. 6
 Orat semper qui bene semper viuunt. c. 27. v. 11

P

Pacem quam Christus mundo reliquit. c. 34. v. 29
 Pœna peccati coniecturam facit. c. 4. vers. 1
 Pœna propter peccata instituta. c. 5. vers. 6
 Pœnx huius seculi non tantum sunt ad scelera vindicanda. c. 6. v. 3
 Pœna peccati medicina. c. 13. v. 17
 Pœnx apud inferos. c. 1. v. 19
 Pœnx apud inferos cur impijs statuta. c. eod. v. 21
 Pœnx metu à scelere abesse honestum. c. 31. v. 3

Pacien-

I N D E X.

Patientia maxime necessaria vitæ perfectæ In prolegom.
 Patientia quibus rebus maxime tentetur. *ibid.*
 Pauperibus cur imprimis auxilietur Deus. c. 31. v. 33
 Pax bonorum. c. 7. v. 1
 Peccata post mortem sequuntur iniquos. c. 20. v. 11
 Peccata quæ dulcissima iniquis. c. 20. v. 12
 Peccatum quando pollidere iniquus dicatur. c. 13. v. 26
 Peccatum nullum latet Deum . c. 38. ver. 2
 Perditio ponitur pro peccato . c. 28. v. 22;
 Perditionem audisse sapientie famam quid sit. *ibid.*
 Perfectum virum esse quid sit. c. 1. v. 1
 Perfectus, & rectus idem, & quo differant. *ibid.*
 Perfectus, rectus: timens Deum recedens à malo idem, & quo differant. *ibid.*
 Perniciem quam Deus affert. c. 34. v. 29
 Pernicies quanta rex sit iniquus. c. 34. v. 30
 Periculum quod ab ærumnis. c. 35. v. 3
 Periculum à diuitijs. c. 36. v. 21
 Personam in iudicio accipere quid sit. c. 34. v. 19;
 Peruerfus disputandi modus. c. 15. v. 1
 Priorum causa si apud Deum agatur facillima. c. 11. v. 5
 Pœnitentis damna refarciuntur. c. 33. v. 24
 Potentiam Dei demonstrant abditissimæ res. c. 38. v. 16
 Potentium mirabilis ruina. c. 36. v. 16
 Preces bonorum irritæ nūquam fiunt. c. 27. v. 10
 Precibus eius qui pro suo precatur hoste Deus vehementer placatur. c. 42. v. 8
 Principes quo pacto decipiat Deus. c. 12. v. 24
 de Profigatis hominibus dictum mirabile. c. 5. v. 7
 Prospera fortuna Deo ascribenda est. c. 29. v. 2
 Prosperitas impiorum qua mensura metienda. c. 20. v. 4
 Pudore afficiuntur iniqui. c. 11. v. 20

Puncta Hebræa ad distinctionem per se nō pertinere. c. 20. v. 18

R

R Apina quantum flagitium. c. 20. v. 19
 Reprehendens alium eo crimine debet carere. c. 34. v. 18
 Resipiscentes quæ bona consequantur. c. 36. v. 11
 Resurrectio mortuorum. c. 14. v. 13, & 14. & c. 19. v. 25
 Rhinoceros. c. 39. v. 12

S

S Apientis qui videtur sibi difficile docetur. c. 15. v. 9
 Sapiens quis vere sit. c. 5. v. 13
 Sapientes terrena non possunt esse sapientes. c. 28. v. 12
 Sapientes huius mundi in quo vehementer offendant. c. 17. v. 4
 Sapientis testimonium magnum habet pondus. c. 15. v. 17
 Sapientia potius quam opibus ciuitatem defendi. *ibid.*
 Sapientia vera, res obscurissima. c. 28. v. 12
 Sapientia res pretiosissima. *ibid.* v. 13
 Sapientia Dei mirabilis in his probandis quos homines condemnat. c. 11. v. 6
 Sapientia Dei comprehensibilis. *ibid.* v. 9
 Sapientia vbi sit. c. 28. v. 23
 Sapientia Dei demonstratur in creatione. c. eod. v. 25
 Sapientiam Dei cur perfectissimam esse oporteat. c. 21. v. 22
 inter Sapientiam veram, & carnis multa differentia. c. 28. v. 21
 Sapientie inueniendi quæ via. c. eod. v. 23
 Sanctificarentur res omnium quo pacto. c. 1. v. 5
 Sancti quibus loquaces videantur. c. 11. v. 2
 Sancti obliuiscuntur miserix. c. 11. v. 16
 Satisfactionem quam Deus potius requirit. c. 7. v. 20
 Securitas iusti. c. 31. v. 34

Secu-

IX NI DI EXI.

Securitas caput beatæ vitæ. c. 11. v. 19
 Senectutis causa. c. 4. v. 19
 Sententia de alijs moderate ferenda. in
 prolegom.
 Septuaginta interpretum quanta sit au-
 thoritas. in prolegom.
 Scelera quæ Dei iram maxime excitât.
 c. 34. v. 31
 Simplex vir quid sit. c. 1. v. 1
 Spem in Deo rebus aduersis collocare
 debemus. c. 6. v. 23
 Spes magnanimi viti quæ esse debeat.
 c. 17. v. 15
 Spes certa bonorum quæ. c. 18. v. 4
 Sperandum in hac vita bene de Deo in
 recum acerbitate. c. 35. v. 15
 Stellæ de clarant excellentiam Dei. c.
 37. v. 7
 Stoicorum falsa sententia. c. 1. v. 20. &
 c. 3. v. 24
 Superbo; Deus vehementer coercet. c.
 7. v. 13
 Superbus quomodo sanetur. c. 36. v. 19
 Supplicium malorum è re bonorum. c.
 eod. v. 17

T

Terram moueri non est contra scri-
 pturam sanctam. c. 9. v. 5
 Testimonium conscientie cur magnæ
 sit auctoritatis. c. 9. v. 19
 Testis de Deo dictus idem quod iudex.
 c. 16. v. 20

Theologia eximia. c. 28. v. 22
 Traditionum auctoritas. c. 15. v. 18
 Trinitas ex Chaldæo interprete proba-
 tur. c. 2. v. 5

V

Vanitas in quo cognoscitur. c. 11.
 v. 11
 Veniam à Deo nonnunquam pœnarû
 huius vitæ impetrari non posse. c. 9.
 v. 12
 Veritas dictis & factis. c. 33. v. 31
 Veritatem vt inueniamus contendend-
 dum, non vincamus. c. 6. v. 29
 Via iniqua non test pro æquitate pu-
 gnandum. c. 13. v. 7
 Victoria bonorum virorum. c. 32. v. 1
 Vigilantes esse oportet. c. 2. v. 1
 Vitutis perfectissimæ inditium est bo-
 num inter malos esse. c. 1. v. 1
 Vitus certa in re demonstratur in cer-
 ta. c. 17. v. 9
 Visitat Deus commodis uel incommo-
 dis. c. 7. v. 18
 Vitæ miseria. c. 3. v. 1
 Vitæ exiguum curriculum. c. 7. v. 6
 Vitæ humanæ descriptio. ibid. v. 2
 Vulgata versio defenditur contra Eu-
 gubinum. c. 34. v. 6

Z

Zona torrida. c. 38. v. 24

*Errata quæ in quadam exemplaria irrepserunt
sic corrige.*

Fol. 19. lin. 6. vxor, lege vror. 38. 34. capite minante, l. capiti. 54. 21. quatis, l. æquatis. 58. 37. solitudine, l. solitudines. 59. 39. sapientia, l. sapientie. ibid. 40. esse, l. esset. 64. 28. esse, l. esse. 77. 12. esse, l. esset. 88. 11. præstringar, l. perstringar. 90. 8. illo, l. illum. 93. 29. spes, l. pes. ibid. 33. non, l. nos. 101. 13. apparere, l. appareret ead. 18. ste, l. est. 104. 14. saluis, l. salua. 127. 12. commutato, l. commuto. 142. 25. expensum, l. expansum. 168. 29. inuitum, l. inultum. 170. 15. auferes, l. aufers. 172. 3. quo, l. quod. 186. 17. pendere, l. penderet. 188. 18. honum, l. hominum. 190. 31. expoballi, l. expoballi. 192. 35. in erogando, l. interrogando. 196. 9. rationem, l. ratio. 236. 2. vendicare, l. venditare. 238. 12. Bonus homo de bono thesauro profert mala, l. Bonus homo de bono thesauro profert bona. malus homo de malo thesauro profert mala. 240. 23. quod, l. quid. 289. 24. abolefcet, l. obsolefcet. 299. 5. a fine. quærar, l. querar. 321. 33. illo. l. illi. 321. 13. est, l. &. 333. 30. ita vt non nunquam, illud, vt, expungatur. 336. 28. sequenti, l. sequenti. 340. 3. inimicis, l. inimicos. 342. 21. habete, l. habet. 346. 25. hærebat, l. non hærebat. 349. 27. periet, l. peribit. 369. 4. fortis, l. fortius. ead. 37. leniebant, l. linebant. 377. 8. fueris, l. fuerit. 378. 14. sentia, l. sententia. 384. 33. auxiliij, l. auxilijs. 386. 24. sui aquis, l. sub aquis. ead. 25. timebunt, l. timebant. 393. 32. non enim noui ne scelera fecissem, l. me scelera fecisse. ead. 35. de clarat, l. declarat. 395. 15. rapuisti, l. rapuisti. 399. 23. manu, l. manus. 402. 39. peregrinante, l. peregrinantes. 421. 30. e vilissimis, l. a vilissimis. 426. 23. nulla, l. nullam. 428. 4. raptus, l. raptus. ead. 26. agri, l. ægri. 436. 19. cunctus, l. cunctos. 441. 16. nam canna brachij quod canna, l. nam canna brachij est os brachij, quod canna &c. 443. 9. Auaritia. ibidem. 33. ipso, l. ipsos. 445. 28. est, l. ellis. 447. 8. sua, l. sui. ibid. 17. has, l. hos. 463. 2. inlucxit, l. inlucit. 448. 30. emendetur, l. emendentur. ibid. 38. vocantur, l. vocatur. 497. 14. sint, l. sit. ibid. 39. secunda pars, l. secundam partem. 499. in vlt. lin. expoutio, l. expositio. 503. 38. Malis, l. Malos. 510. 31. potebis, l. potabis. ibid. 33. in certa, l. incerta. ibid. 39. Euertentur, l. Euertetur. 511. 32. iudicia, l. iudicium. 520. 38. Hæci, l. Græci. 528. 24. n. ibi, l. nube. 533. 35. reuertia, l. reuertentia. ibid. 8. vniuersum, l. vniuersam. 540. 41. amaur, l. amant. 542. 18. pror, l. proflus. 543. 1. sciebat, l. sciebas. ead. 1. sciebat, l. sciebat. 558. 4. dicta sunt, l. sua.

Reliqua errata, vel quod essent parui momenti, & ea faciam prudens lector pro sua prudentia ac sagacitate emendare possit, vel etiam quod tempus non supererit omnes colligendi, cum typographi finem propterea imponere impetioat ante festa Paschalia, omittere coacti fuimus. Et quamuis hæc commentaria non ita correcti prodeant vt voluissemus, cum vnus tantum correctioni præfuerit, & is alijs dissentus occupatiombus, ita ut ne vix semel aliquando folium percurrere potuerit; correctiora tamen emittuntur in lucem prioribus olim in Hispania editis, quæ aliqua etiam ex parte in causa fuere, quominus hæc correctiora prodeant, cum non vacauerit ea corrigere antequam prælo darentur.

REGESTVM

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo.

Omnes sunt quaterniones, præter † Oo
quæ sunt terniones.

BIBLIOTECA
COMUNITATIVA
DI BOLOGNA

R O M A E,

Apud Franciscum Zannettum. M. D. XCI.

SVPERIORVM PERMISSV